

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

VERHANDELING 8

VAN DE OUDE 5

ORAKELN

D E W W R libtool.com.cn

HEYDENEN.

Door

ANTHONI VAN DALE, M. D.

Met koperen Figuren versierd.

Tot A M S T E R D A M,

Gedrukt by Hendrik Boom, en de Weduwe
van Dirk Boom, 1687.

www.libtool.com.cn

Aan den
L E S E R.

Elijk het ten allerhooſte nut en noodſakelijk is, met alle kracht tegen te gaan den ſodanigen, die directelijk of indirectelijk ſoeken te ontfenuwen, de ſeer goede en ſeer krachtige (en by alle brave en goedwillige Verſtanden t' enemaal voldoende) Argumenten, die voor de *Chriſtelijke Religie*, ſtryden en overwinnen; en alſo de *waarheid die na de Godzaligheid is*, ſoeken verdacht en krachteloos te maken: ſo is het ook, mijns oordeels, indien niet noodſakelijk, ten minſten nut, die Argumenten, die wel ten eerſten opſichte (ſonder genoegſaam onderſoek) plaufibel zijn, of van grote kracht en nadruk ſchijnen; doch, die wel onderſocht geensſins proef kunnen houden (en evenwel door den minder-kundigen, als ſodanigen, vaakmaal t'onttijde werden bygebracht en verdedigd) met ſedigheid tegen te gaan, en der ſelver krachteloosheid ten toon te ſtellen.

Want de ondervinding leerd ons dagelijks, dat ſodanige krachteloſe Argumenten, by die ſoort van Liedes, die ſo wel ſonder *Religie* als *ſuperſtitie* zijn, doch anders van ſcherpſinnig verſtand en oordeel, (alhoewel verkeerdelijk gebruikt) niet alleenlijk geen achting of ingang hebben; maar dat ſy ook menigmalen, door hen tegens den minder-beoordeelden of ervarenen, tot groot nadeel der *Chriſtelijke Religie*, werden misbruikt: en ſy ſelfs, de vals- of ſwakheid der ſelver hebbende begrepen,

grepen , vaakmaal daar door (uit een te voorbarig en verkeerd voor-oordeel) werden afgewend van 't behoorlijk onderzoek , der seer goede en krachtige bewijzen ; en andren te gelijk daar van afwenden.

Dat het te klein-verstandig , of te voorbarig, of ontydig bybrengen van de gepretendeerde *Orakelen der Heydenen* of *lietden selver*. *Orakel-plaatsen*, ('t zy waarlijk, 't zy als werd voorgewend) of uit de *Sibyllijnsche Boeken* enz. gehaald , van die forgelijkheid en gevaar zijn , wanneermen daar mede het ophouden van 't Voorseggen des *Duivels*, uit de selven, met de komste *Christi*, of des selfs overnatuurlijk bedrijf daar ontrent , wil beweren, acht ik dat alle wel-beoordeelden kunnen begrypen ; en dat sulks genoegsaam in mijne Verhandeling selfs getoond is : dat ik evenwel ter proeve van den verstandigen en ervarenen Leser laat.

Ik meen derhalven ook niet qualijk gedaan te hebben , dat ik de genoegsaam algemene opinie, daar ontrent , ben tegengegaan : en wel te meerder , om dat sulks op die wijze te geloven , ons, noch door de *H. Schriftuur des O. en N. Test.* directelijk of indirectelijk werd bevolen ; noch enigins blijkt , dat , in de selve , de *Heydensche Orakeltempelen* en *Holen* , voor sodanig werden aangesien of beschreven.

Voeg hier by , dat , gelijk aan d' ene zijde , het overnatuurlijk bedrijf des *Duivels* , ten opzichte der *Heydensche Orakel-plaatsen* , noid door iemand (selfs van een enige der selver) tot noch toe is bewezen ; in tegendeel in so seer vele *Orakel-plaatsen* (en op so velerleye wijzen) de bedriegelijke guiteryen enz. der *Orakel-papen* blijken : en dat het Argument van 't verstommen des *Duivels* in d' *Orakel-plaat-*

plaatsen, voor , met , of ontrent de komſte *Chriſti* , t' enemaal van ſelfs vervaldd , by alle die genen , die de oude , ſo *Heydenſche* als *Chriſteneſchryvers* , maar met halve aandacht hebben geleſen.

Indien derhalven iemand my beſchuldigdd , dat ik al te lichtvaerdiglijk de contrarie opinie heb opgevat , om publykelyk te verdedigen , tegens ſo vele oude en nieuwe , ſo Kerkelyke als andre Schryvers ; wil ik den ſodanige ſulks gaerne ten goede houden ; en te gelijk (buiten 't geen ik reeds in mijne Verhandelingen heb bygebracht) in bedenken geven , op wat fundament de oude en nieuwe Schryvers , ſulk bedrog voor *Duivels* en *overnatuurlijk* , hebben gehouden.

Namentlijk de *Heydenen* (geeffins de meer doorſichtigen , maar de Superſtitieufen) ſchreven ſulk bedrijf hunne *Goden* (ſommigen daar onder ook , den *quade Goden*) toe . Het merendeel der eerſte *Chriſtenen* , wel begrypende (door 't licht des *Evan-geliums* *Ʒ. Chriſti*) de valsche verſieringen van *Goden* en *Godheden* der *Heydenen* ; ſchreven 't ſo gevolg-lyk ook den *Duivelen* toe : ſonder eens wel net en accuratelyk te onderſoeken , of ſodanige Mirakelen , als 'er wierden gepretendeerd , al waarlyk waren geſchied ; en of ſodanige gepretendeerde *Orakel-antwoorden* al waarlyk waren gegeven , en voor dat die ſaken (waar op ſe ſchenen te ſlaan) waren gebeurd ; dan of ſe ook na die tijd verſierd waren : en eyndelyk , of duſdanige *Orakel-antwoorden* al voor die tijd gegeven zijnde , door *overnatuurlyk bedrijf des Duivels* , waren gegeven ; dan of ſe door *Menſchelyke liſt en kunſt* waren gepractiſceerd . Waar in ook de latere Schryvers hen op de ſelve wijs zijn nagevolgd .

Wonder waarlyk is 't , mijns achtens , dat men

van de *Mirakelen* die onder de *Roomſche Kerke*, ſo in Ooſten als Weſten werden gepretendeerd, ('t zy door reeds verſtorvene Heyligen, 't zy door te dier tijd noch levende) gedaan te zijn, redenerende; men geenſins de *Hiſtorien*, daar van verhaald, als waarlijk geſchied aanneemd, of ſulk bedrijf voor *overnatuurlijk* ('t zy *Goddelyk*, 't zy *Duivels*) aanſiet: maar in tegendeel ſulks of voor verſierde *Vertellinkjes*, of bedriegerye der *Papen* houd; daarmen de *Hiſtorien* of *Vertellinkjes* der *Heydenen* (door de verſtandigſten der ſelver oid en oid uitgelachen en beſchimpt) ſo gretiglijk en ſonder behoorlijk onderſoek, voor ware geſchiedeniſſen opvat, en over de ſelven als over *Duivels* bedrog, of theologifeerd of philoſopheerd. Even als of de *Heydenſche Papen*, ſo wel niet, ſonder overnatuurlijke *Duivels-hulp*, hebben konnen verſieren en praſtiferen, 't geen de *Roomſche*, en andre, *Papen* ſo vaakmaal hebben verſierd en gepraſtifeerd: daar nochtans ſo ſeer menigvuldige Voorbeelden van 't *Papen-bedrog* onder de *Heydenen*, by d' oude Schryvers allerwegen ſich opdoen.

Dat de *Duivelen*, die uit de Beſetenen, door onſen *Saligmaker* en d' *Apoſtelen*, zijn uitgedreven, hunne kunsjes niet uit duistere *Orakel-holen*; of *verborgene hoeken van Orakel-tempelen*, behoefden te ſpelen, tonen ons klaarlijk de Exempelen der *H. Schriftuur*, in d' *Evangelien* en *Handelingen der Apoſtelen*.

Dat ook de gepretendeerde *Prophetien* der *Heydenen*, van gans andre natuur waren, als die der waarlijk *Goddelyke Propheten*, onder 't *O. en N. Teſtament*, kan ſeer klaarlijk blijken; en is genoegſaam door andren getoond.

Evenwel was t' enemaal mijn voornemen. ex-
preſſe-

preffelijk een Tractatje , wegens de *Prophetie* van 't O. en N. *Test.* achter dit werk te laten volgen : 't welk my door seer wichtige veranderingen (so van mijne practijk als anders) is belet geworden : alhoewel tot mijn leetwesen : so om dat die stoffe bysonder wel hier by paste ; als om dat ik , daar ontrent , noch iets (en van bysondre nadruk , mijns oordeels) sou getoond hebben ; dat noch by niemand , mijns wetens , publykelijk is getoond.

Namentlijk , onder de meeste Theologanten (voornamentlijk Protestantsche) werd twederleye soorte van *Prophetie* gesteld en verdedigd ; ene, die uit *extraordinaire*, of *miraculeuse*, *Openbaringen* van Gode, bevel om te verkondigen, enz. in den *Propheeten* plaats had : so ook een andre (oft tweede soort van *Prophetie*) die maar alleenlijk in 't expliceren of verklaren der *H. Schriftuur* , en der *Propheetien* daar in behelsd , bestond.

Wat de eerste soort aangaat , is, noch by de *Joden* (voor so veel aangaat het *Oude Test.*) noch by de *Christenen* (voor so veel 't O. en *Nieuwe Test.* beyden aangaad) enige twist of verschil.

Doch , wat de tweede soort aangaat , kan geensins getoond werden , uit de *Heylige Schrifture selfs*, datse voor *Prophetie* is gehouden , of met die naam (als sodanig zijnde) benoemd.

Daar , in tegendeel , uit de *oude Kerkelijke Schryvers* , seer wel getoond kan werden , ontrent welke tijd , door welke Personen , en by welke occasie , de selve is ingevoerd ; en 't simpel *prediken*, of *verklaren der Heylige Schriftuur* , en der *Propheetien* daar in behelsd , met die naam (dat ik 't so noeme) is gedoopt : en dat , voor eerst , alle de eerste *Kerkelijke Schryvers* daar in over-een-stemmen , dat die *Prophetie* , die ten tijde der *Apostelen* , so in de

Corintifche, als meer andre Gemeentens, plaats had, in den *Propheten* door *extraordinaire werkinge*, of *Openbaringe*, des H. *Geests* was: Gelijk fy ook, daar ontrent, geen tweede foort kennen of melden.

Dat ook (ten tweede) de *Aufteuren*, of *Invoerders*, defer tweede foort van *Prophetie*, zelfs volmondiglijk bekennen, dat'er in de *Chriften-kerke*, ten tijde der *Apostelen*, geen andre *Prophetie* bekend was, als die door *extraordinaire werking*, of *Openbaringe*, des H. *Geests*, den *Propheten* was ingestort.

Dus kan ook klaarlijk getoond werden, dat dees meergemelde *tweede foort*, maar eerst toen is opgekomen, toen men de *Biffchoppen* en *Ouderlingen* reeds ook *Sacerdotes*, en de *Diakenen* *Levyten* noemde; toen men de *Tafel*, waar aan 't *Nachtmaal* wierd gehouden, de naam van *Altaar*; en de plaats, waar in de felve binnen de *Vergader-plaats* ftond, *Sacrarium* of *Heyligdom*, en *Thyfiafterium* of *Offer-plaats*, noemde; en aan de *Vergader-plaatsen* zelfs de naam van *Tempel* gaf: en toen'er meer, en vele, diergelijke benamingen, niet alleenlijk uit het *Jodendom*, maar ook zelfs uit het *Heydendom*, ter *Chriften-Kerke* indrongen.

Doch, naardemaal dese Stoffe, van groter uitweyding zijnde, alhier door my niet gevoeglijk kan verhandeld werden; fal ik die tot beter gelegenheid uitftellen; en nu voortgaan tot het gene ik van den *Lefer*, voor 't lezen van dese *Verhandelingen*, wel wilde vereyfschen, en onder 't lezen, hebben waargenomen: op dat hy'er fo te beter vrucht van geniete.

De *Taalkundige Lefer*, die mijn *Latijnsch Werk*, over dese stoffe, met dit *Neerduitfche* komt te

confereren, sal bevinden, dat het laatste geenffins so seer een Vertaling is, als een Werk op nieuw geschreven: en dat 'er ook daarom noch vry andre en meerder faken in werden behelsd. Al hoe- wel 'er ook enigen in 't *Latijnsche* gevonden werden, die hier niet te vinden zijn: om dat enigen der selven door my met voordacht (als min nood- zakelijk) zijn overgeflaghen, en andren onbedach- telijk over 't hoofd gesien. Onder welke laatsten ook is die seer aanmerkelijke Historie van 't *Orakel van Serapis te Alexandrie*; die, door *Ruffinus* be- schreven, en wel waardig is, sijn plaats hier in te vinden; om de *verborgene kolen en toegangen tot het Orakel*, en de *gepraetiseerde Mirakelen*, aldaar, door de Christenen ontdekt. 't Welk de Leser dan in my gelieve te excuseren.

Dus verzoek ik ook, dat hy excusere de redden, die 'er somtijds in mochten begaan zijn; door- diense niet door my achter-een-volgende zijn af- geschreven, of, so als 't wel behoorde, oversien.

2. De duisterheid van stijl, so uit andre reden, als om de menichte van Parentheses (of halve manen en haken) die daar by noch dikmaal qualijk gecor- rigeerd zijn: gelijk 't selve ook ontrent de Puncten en Commata plaats heeft. 3. De drukfouten; die 'er in so groot getal, en vaakmaal van so gro- te nadruk, zijn ingeslopen, dat ik den Leser gans ernstelijk verfoeke, het Register der selver, of voor 't lesen, of onder 't selve, doch dikmaal in te sien.

Wat anders aangaat de stijl, vermenging van vele onduitsche woorden onder de selven, en eynde- lijk de ongestadigheid in spelling; die excusere ik te minder, om dat ik niet so seer heb cierlijk soe- ken te spreken, als krachtiglijk te redeneren, en
de

Aan den LESER.

de saken so als 't behoorde, voor ogen te stellen.
't Welk of ik genoegzaam gedaan hebbe, ik aan
't oordeel dier Lesers late, die kundig en beschey-
den zijn.

www.libtool.com.cn

Druk-

Drukfouten &c. te verbeteren.

- P** Ag. 6. *Opinien in traditien, Lees, en traditien.*
11. *Te niet gedaan, gegaan.*
15. *Dat hy't wel, het wel.*
19. *Van't Heel-al kon sterffelyk zijn, van't Heel-al.*
(voor so veel hy Heeren en Schepper was) kon
23. *Hebraïos, Païs Hebraïos, [so ook p.24.]*
34. *Doop ontfangen, Doop heeft ontfangen.*
38. *Houden overgeset, hadden overgeset.*
42. *Ja onsen Heyland, ja tegen onsen H.*
48. *De Koningen zijn vervaard, zijnde vervaard.*
57. *5 Maanden) 5 Maanden geduurd heeft.)*
65. *Augures XV Mannen, Aug. of XV Mannen.*
76. *Gevoerd. Als, gevoerd, als.*
78. *van Ceneus, Jupiter Pistor, van Jupiter Pistor.*
Orakel Amphilochus, van Amphilochus,
94. *) Aan hem gemeen,) gemeen.*
98. *Kon behelsd werden, behelsd werden.*
By hen tot bewijs, by hem.
99. *Van zijn Jaarboek, van zijn sesde Jaarboek.*
101. *Het straffe verdryven, straffen en verdryven:*
Verdreven heeft. Onder welke,
verdreven heeft, verklaren moet. Onder welke,
103. *Sou vallen,'t geen ik, sou vallen te lesen,'t geen ik.*
105. *) Als genoegsaam,) genoegsaam.*
105. *De Koning te dier tijd, de Koningen te*
3. Werd dese, wierd,
110. *Was, dat daar de Legers, was, daar de Legers.*
112. *Famminus, Fannius.*
117. *Verstaan, ik selve, verstaan, als ik selve.*
119. *Want wat aangaande, wat aangaad.*
120. *Vry, seer wel, vry wel.*
127. *Pw*

127. *Publicus*, *Publicius*.
En sijn verstand, daar en deel geheel,
verstand, en daar en boven geh.
128. *Cræsus*, *Cræsus*.
134. *Mæbius*, *Mæbius*, [so ook gevolgljk.]
137. *Plechtelyke Heyligen*; *Heyligingen*.
139. *Komen bekend maken*, *konnen bek. m.*
141. (*Nimirum seyde hy*) *hoc*, *Nimirum (seide hy) hoc*.
143. *Der selver; der Duivelen kracht*, *der selver [der Duivelen] kracht.*
167. *Alhoewel, so veel*, *alhoewel, voor so veel.*
171. *Waarnamen en verklaären* *en verklaarden.*
172. *Getuigen) seide*, *getuigen blijkt) seide.*
173. *En andren meer*, *(en waarom,*
en andren meer, beset waren; (
Terwijl in d' Adyta trad, *terwijl sy in &c*
174. *) met de sodaniger wijze*, *mede sodaniger wijze.*
178. *Gallius de Broeder*; *Gallus.*
179. *stinkende*, *stinkende.*
183. *Met een Phocaische*, *doog een.*
189. *Drenende*, *dreunende.*
202. *Of sich noemde, Lena*, *of sich noemende.*
210. *Konnen*, *komen.*
- 215 en 216. *Caton*, *Coton.*
222. *Naar u reeds*, *nu reeds.*
225. *somtjids iets byvoegen*, *te konnen byvoegen.*
227. *waar om se quamen*, *waar om se quamen.*
235. *Wierd uitgelacht*, *werd uitgelacht,*
239. *Gyniet sou*, *niet soud.*
241. *Is, men metter tijd*, *, dat men metter tijd.*
243. *Soorten langwylige poen*, *van lankwylige.*
249. *Actione seide*, *actione) seide.*
251. *Fonling*, *Fongeling.*
257. *Diergelyke exempel*, *exempelen.*
259. *Verbond*, *verband.*

260. De Vramer stond, 'groot Leed,
stond, aan hem Vramer groot.
272. Ook Scurrae (Magnæ Matris),
Ook Scurrae (Magnæ Matris,)
277. OEnemanus, OEnomaus.
280. 't Exempel van Elias; van Habakuk, en Elias.
182. Theodoretus, Diogenianus.
283. Noemden, noemen.
284. Daar na moet van, www.libtool.com moet by van.
309. - . . . Geycebok; Geytebok.
334. So dat sy, gelijk, so dat gelijk.
340. Ingesteld, so dat buiten bevel,
ingesteld, buiten bevel.
342. Van Acherousia komd, komen.
345. Weder een soort, een andre soort.
346. Circensische, Circensische.
- Geprefenteerd, gerepresenteerd.
370. In welken de selven, de selve Orakelen.
382. Gesette tijd geschiede, geschied
392. Contineel, continueel.
307. En middelen: aldie, als die
- En geraadg vraagd, en Raadg evraagd.
412. Gebeben, gebeden.
421. Niet uit bewind, niet in 't bewind.
- En weder uit, en verder uit.
426. Sijne woorden wel waarnemen, wel waarnamen
430. Trojanen sou geschermd, Achajers sou gesch.
431. Doch evenwel acht, evenwel acht.
451. hunne Ligioen, hun Legioen.
469. Want indien sy maar: indien so ene maar.
- Onvoorsichtig Wyven, wryven.
- Suiverden en reynigden, suiveren en reynigen.
469. Dat sy, wanneer, dat, wanneer.
472. Door iemand d' eerste Christenen, der eerste Chr.
475. Sibyllysten; wyl sy ontrent; die ontrent.
477. Onder 't volk verstroyd, gestroyd.
- En

483. En also selfs 't bedrog, en also selfs 't bedrog Openbaard:
 484. En krachtig pronkten, en krachtigs pronkten.
 Aangepresen) sienwe,) en sienwe,
 479. Ten gevalle van den Vorst Ulpus Syllanus,
 ten gevalle van den Vorst) Ulpus Syllanus.
 503. 't Geen solemnelijk was te plëgen, }
 was te plegen, behelsden.]
 504. Daar op is aan den Vader, den Vaderen.
 507. (---) Overal liet opsoeken,) en overal liet opf.
 508. Of reeds quam te ontmoeten, reedst' quam te ont.
 510. Archieris, Archiereis.
 527. van Alcibiades in duigen,
 van Lysander in duigen.
 533. En om dat, die om 't Orakel,
 en geloofde dat, die om 't Orakel.

VERHANDELING

Van de oude

ORAKELN

D E www.libtool.com.cn

HEYDENEN.

^t Erucht dat by sommigen van mijn Latijnsch Tractaatje, over d'oude *Orakelen*, of *God-spraken* der Heydenen, gemaakt is, en also weder de nieuwsgierigheyd van anderen, dier taal niet kundig, heeft opgewekt; heeft in my, ook so verwekt een drift, om, en verder die stoffe t'onderzoeken; en in onse Moeder-taal (schoon juyft niet op die selve order en wijze) aan onse Lands-genoten, en anderen, onser tale kundig, gemeen te maken.

Van de nuttigheyd, of onnuttigheyd, sodaniger verhandeling, en op dusdanige wijze, gedaan, wil ik selfs hier niet veel seggen: wijl aan yder verstandige genoegsaam bekend is, hoe gaerne en lichtelijk Schrijvers sich ontrent hun eygen werk flatteren.

Doch wil ick evenwel verhopē, dat by recht edelmoedige verstanden, niet onnut sal schijnen, een wat naerstiger en verder onderzoek van saken, die by gebrek van 't selve, en by na maar blote onderstelling van anderen (schoon van grote achtbaerheyd en oudheyd of geleerdheyd) verkeerde-
A
lijk

lijk zijn aangenomen: en also, sonder nood en sonder vrucht, tot argumenten voor de waarheyd en achtbaarheyd der *Christelyke Gods-dienst* werden gebruykt.

Elk een by na weet met wat statie en pompe, by de meeste Schrijvers, die tot verdediging der *Christelyke Gods-dienst* geschreven hebben, de argumenten, uyt de *Heydensche Orakel-plaatsen*, Boeken der *Sibyllen* &c. werden by gebracht; en wat 'er al geschreven is, (sonder dat sulks oyt van iemand wederleyd is) om te tonen, 1. datse door's *Duyvels*, en over sulks door overnatuurlijk bedrijf, hunne antwoorden hebben gegeven; en ten 2. datse door, *en met*, de komste *Christi* verftomd zijn.

Dat derhalven sedighlijk van my ondersocht werd, of sulks met genoegzaam fundament werd geaffirmeerd en staande gehouden, kan, acht ik, my by verstandigen, noch tot last, noch tot laster geduyd werden: naar dien (als billijk is) ik aan yder een de vryheyd daar ontrent laat, die ik voor mijn selven hier in neem. En verhoop ik reeds so veel geseyd te hebben in mijn *Latijnsch Tractaatje*, dat het den redelijken Leser, dier tale kundig, heeft kunnen voldoen. Waerom ik tot mijne verdediging, voor lieden die quaadnemend zijn, (want voor andere, meen ik, dat ik dat gantschelijk niet behoeve te doen) geensins iets denk te spreken: maer kortelijk ter saak te komen.

Waar toe evenwel geheel niet ondienstig sal zijn (mijnsachtens) voor af kortelijk te consideren, welke ordinaarlijk de oorsaken van dolingen en seer vele valsche traditien ontrent de *Historien* zijn; so wel in *Kerkelijke* als *Wereldlijke* Schrijvers. Namentlijk, 1. de *Onkunde*; die weder

der uyt verfcheydene andere oorſaken ontſtaat. 1. Uit 't *kleen oordeel*, dat ſeer lichtelijk opvat 't geen het ter eerſter occaſie ontmoet, en daar uyt ſijne (dikmaal ſeer wanſchikkelijke) voor-oordeelen en concepten formeerd. Voornamentlijk als de ſodanigen, of ſelfs leſende, of door anderen horende, wat of het meeft algemene gevoel is; of geheellijk, of meeft overeenkomende met hunne ſecte (door welke drift meeft de lieden van kleen oordeel vervoerd werden) daar door een oordeel vellen, naar dat hen de bril gecoleurd ('t zy blaauw, 't zy groen, 't zy geel) werd op de neusgeſet. Want door dit laaſt genoemd gebrek nemenſe dikmaal, of ſeer lichtvaardiglijk, of ſeer onvoorzichtiglijk, of ſeer ſuperſtitieufelijk, aan al het gene, of vele, of weynige, die maar enige auctoriteyt, uyt reeds gemelde oorſaken by hen hebben, niet alleenlijk volmondelijk ſeggen en beweren; maar ſelfs, 't geenſe menigmaal ſlechtſtwijffelachtig voorſtellen. Uyt deſe oorſake werd dan door de duſdanige Schrijvers verhaald, en van deſgelijke Leſers vaak geloofd, alles wat maar van yemant werd voor waar verhaald; hoe beuſelachtig ook 't ſelve weſen magh: indien 't maar aen hun ſchijnd te kunnen dienen tot voordeel van die ſaken, die ſy (Schrijvers) beweren, of ſy (Leſers) hebben op-gevat, of uyt auctoriteyt van anderen komen aan te nemen.

Ten 2. Uyt reeds *van der jeugd opgevatte opinien*, die ons door oude wijven, of kinderen, of andere licht-gelovige menſchen, werden ingeboeſemd; en wy dikmaal ſwaarlijk ons ſelfs daar van kunnen ontworſtelen, ſchoon dat wy anders van geen quaad verſtand of oordeel zijn. Gelijk dit veelvuldighlijk blijkt, uyt de dikmaal ſeer kin-

derachtige (ten minften seer kleyn verftandige) vertellingen van spook en andere sotternyen: die niet alleen in de kinderachtige jaren dieper ingang hebben; maar ook in hoger bejaardheid, hunne diep-gefchotene wortel en voedsel blijven behouden. Dat 'er anders waarlijk spook en toverye zy, is geenfins mijne mening te ontkennen; veel minder fulks, of hier, of gevolgelyk in mijne verhandeling te betwiften; maar daar in aan yder (hoe, en hoe verre die faken zijn toe te ftemmen, t'ontkennen of te betwijffelen) fijn oordeel vry te laten.

De 2. oorfaak is, de *Partialiteit van fecte of opinie*, (reeds nu aangeroerd) die fo wel in verftandige als onverftandige menfchen heerscht: na dat, of de driften van hun gemoed, of de intereft (die vaakmaal de grootfte beweegfter der driften is) hen voort ftuwen. Want hier uit komt ook dat de Schrijvers fo gretiglyk op vatten, en bewereren, en de Lefers fo voorbariglyk aan nemen, al watfe maar (ook hoe seer daar toe by 't hair getrokken en geweldiglyk gedwongen) tot verfterking hunner gevoelens menen te konnen by brengen, of appliceren.

Dese *passie en intereft* beide, hebben ook plaats in die Schrijvers, die, hebbende voorgenomen enige, 't zy dese of gene fake te verhandelen, of opinie te verdedigen (fchoonfe anders genige particuliere intereft hebben) alles appliceren wat maar by anderen (fchoon by hen selfs geenfins) enige waarfchijnlijkheid, of gevolg, fou konnen hebben. En hier uit is 't dat (om een voorbeeld te geven) de anders seer verftandige *Plinius*, (op datwe van *Valerius Maximus* en anderen niet reppen) fprekende van de kracht der Kruiden,
Ste-

Stenen , en vele andere faken meer , ſeer vele dingen by brengd , die hy ſelfs , ik laat ſtaan anderen , niet geloofd.

Waar by dikmaak ook komt *de yver van met veelvoudige Historien en exempelen , het Boek dat men ſchrijft , te vergroten , en alſo , quansuis te verciere* ; en de auctoriteit des ſelfs te groter te maken : als of alle exempelen , of Historien , tot bewijs konden dienen. Daar vaak in tegendeel ſodanig bedrijf , een ſeer verkeerden uitſlag , tot nadeel des Auteurs , komt te nemen. Uit deſe , (en te gelijk uit reeds opgetelde , en noch op te tellen oorzaken) ſpruit ook , dat men ſo ſonder onderscheid alſo wel de getuigeniſſen der Poëten (die doch noit , om iemand van de waarheid der faken t' onderrechten , maar veel eer om die te vervalschen ; of wel meeft met geheelijke fingeren en te verſieren , als 't maar de Leſer en Hoorder kittelen en vermaken kan) ſchrijven , by haald ; als die der Hiſtory-ſchrijvers : die doch anders dikmaal voor 't merendeel ſelfs beuſelachtig zijn ; en de faken ſo verhalen en voorſtellen , alſe denken , dat het by den Leſer de beſte behaging en ingang ſal hebben.

Dit ſienwe uit het door de Poëten gefingeerde *Orakel* , quansuis aan *Lajus Labdaks Soon* , de *Vader van OEdipus* , gegeven ; en andere meer.

De 3. oorlaak is , *gebrek van taal-kunde* : waar door iemand , of maar alleen kundig ſijner moeder-taal ; of wel meerder kundig , evenwel onkundig is dier talen , in welken , of geheelijk , of meeft , of voor een groot gedeelte , hebben geſchreven die Aucteuren , uit welken die ſtoffe , die of te verhandelen of te examineren zy , moet werden gehaald. So dat men omtrent de oprechtheid , of van vertaling , of van citering (die

of seer onkundig, of seer partialijk, of op beyde wijzen te samen gemaakt kunnen zijn) of van beyde te gelijk noodsaaklijk sich moet laten leyden; en daar door onnosfelijk in de graft van doling storten.

Waar by ten 4. komen, en *het mistrouwen van eygen*, en *het al te groot betrouwen op 't oordeel van anderen*; als die wy voor so kundige en cordate lieden aensien (schoonse selfs, of door reeds bygebrachte oorfake, of door dese selve, die wy nu by brengen, bedrogen zijn) datse naar alle apparentie geensins dit of dat (daar de verhandeling of onderzoek over valt) sullen hebben by gebracht, of se hebben 't selve *wel* selfs gelezen, gecconfidereerd, vertaald of geciteerd. Voeg hier by 't *credit* en *achtbaerheyt*, en daer uyt een verkeerde eerbiedigheyt, die men de oude Schrijvers toe draagd. Even of hunne opinien in traditien, schoon maar blotelijk en sonder bewijs voor-gesteld, by ons als loutere argumenten moesten gelden: en geen verder onderzoek ontrent hun seggen van node was. Waer by eyndelijk komt, *de luyheyt, omtrent eygen en cordaat onderzoek*. Wijl 't veel gemakkelijker valt voor de Schrijvers, uyt te schrijven van hier en gunt, 't geen reeds, of drie, of meer anderen hebben over dese of gene saken geschreven, of te citeren; 't geen reeds een of drie, of meer, anderen hebben geciteerd (schoon datse malkanderen selfs, en op de selve wijze daar in hebben gevolgd, en door de eerste blinde leydsman selfs in de graft van doling zijn gestort) als selfs met tijd-spilling (so die dan vaak genaamd werden) of moeyte, die stoffe accuratelijk te onderzoeken, en de texten der Aucteuren daar van sprekende, selfs te lesen of te vertalen;

len; often minften de vertaling van anderen wel te examineren.

Wat bysonder grove mislagen uyt of alle, of eenige deser, gemelde oorfaken zijn begaen, heb ik reets in mijn Latijnsch Tractaat aangewelen: en sal ook gevolgtijk in dit tegenwoordige overvloediglijk, den Leser, getoond werden.

Want dat van eenige van dese nu gemelde oorfaken, of om wel te seggen, gebreken, niet vry zijn geweest de voornaamfte Christen Schrijvers, zelfs in de eerste eeuwen des Christendoms; tonen ons veelvuldige exempelen, ook in der selver heerlijkste en best door-wrochte Schriften; als daar zijn de verdedinge der Christelijke, en wederlegginge der Af-godische, godloosheden, superstitien, feylen en misbruycken; van *Justinus Martyr*, *Athenagoras*, *Tertullianus*, *Clemens Alexandrinus*, *Minutius Felix*, *Theophilus*, *Cyprianus*, *Lactantius*, en andere meer. Waar door onder't loutere goud hunner feer krachtige argumenten, hier engins, vry wat schuyls komt tusfchen te lopen.

Tot een voorbeeld konnen dienen hunne argumenten uyt de gepretendeerde *Hystaspis*; uyt de versierde *Hermes Trismegistus*, en diergelijke voddevaars Schriften meer, gehaald: en specialijk uyt die gepretendeerde Versen der so genoemde *Sibyllen*: die soo bottelijk en sottelijk zijn versierd en t'saam gesteld; dat het niet te begripen schijnd, hoe lieden van studie en geleerdheyd (ik swijg van enig verstand en oordeel) sich daer aan konnen vergapen; of, dat vry meer is, sich tot Patronen en Voor-vechters der selver komen te stellen; terwijlse evenwel onderling over hoop leggen: d'eene staande houdende, datse door

Godes Geest, extraordinaarlijker en overnatuurlijker wijze; d' andere, datse door *Duyvels* Geest en toe-doen, sulks hebben *gepropheteerd*, of *voor-seid*.

De *oorfaken*, dan, *van doling*, omtrent fulke en diergelijke faken; en so ook omtrent de *Orakelen*, (die de stoffe nu zijn mijner verhandeling) zijn, 't geen reeds is op gesteld; en specialijk, het *gebrek van onderzoek daer selfs genoegsame occasie was*. Want wie tot noch toe, heeft oit de behoorlijke moeyte genomen: van alle die *Historytjes*, die wy by de *Ouden*, so *Heydenen* als *Christenen*, vinden, met ernst te onderzoeken, en ter proeve, of van waarheid, of van behoorlijke *waarschijnlijkheid*, te brengen?

Of wie heeft, tot deest tijd toe, wel en naerste-lijk ondersocht 1. *welken en hoedanigen zijn, de eerste, of latere Aucteuren; die van dese of gene Historien, van dese of gene Orakelen, (of Orukel-plaatsen) gewag maken; of d' omstandigheden der selver verhalen*: en so gevolglijk ook, uit welker mond en verhaal (namentlijk, die der *Priesteren*, en andere geïntereſſeerden, of superſtitieufen) sy die hebben ontfangen, en also te Boek gesteld?

Ten 2. De *kunſtige fabrijke en t' ſamen ſtelling*, so van de *Orukel-plaatsen*, (*Tempelen, Holen, Spelonken, &c.*) als van de *Orakelen*, of *God-ſpraken ſelve*.

Ten 3. De *personen die de ſelve of beſtierden, of bedienden, 't zy directelyk, 't zy indirectelyk?* of met eygen voordeel, van hen ſelfs en der hunnen, die daar omtrent, of tot behulp van dat guychel-ſpel, of tot verbreiding van de wonderen en waarheden der antwoorden, &c. dienden.

Ten

Ten 4. Hoe weynigh *hunne toefstel en wijfen van bedrijf*, by 't gemeen zijn bekend geweest; en de *Raad-vragers*, also omtrent het gene daar omtrent te horen ofte sien was, zijn misleid en onkundig gehouden; dat, selfs van d'aller-vermaardste *Orakel-plaatfen*, d'oude Schrijvers by na alle van malkanderen, en wel grotelijks, verschillen.

Ten 5. Hoe weynigh *schik en slot van taal of fin*, en speciaalijk van Rijm of Dicht, de *antwoorden* menigmaal hadden. So dat men daarom metter tijd de antwoorden in Profa gaf; wijl die versen menigmalen bespot wierden, en de *Godspraken* daar door in verachting quamen.

Ten 6. Wat *schelmsche wylygheden* menigmalen (onder heylig pretext) zijn gepleegd en ontdekt en vele *Orakel-plaatfen* (often minsten de *Bedrijf-Allen* der selver) daar door te schande geraakt, gestraft, en verneitigd.

Ten 7. Wat *Kunsjens, van corruptie en omkoop* der Priesteren, en versieringen, en vervalsching der antwoorden, zijn gepleegd; en tot schande en straffe der selver ontdekt.

Ten 8. *By hoedanige Natien en Volken*; en by hoedanige, 't zy dommer, 't zy schranderer soort van menschen, de meeste *Orakel-plaatfen* zijn gepractiseerd, en langst in stand gebleven; en waar de de selven de allerkortste duur hadden.

Ten 9. Hoe de *Polytijken dese Orakelen*, en alle andere soorten van *Voorseggingen*, hebben geacht en gebruykt, wanneer se tot hun voordeel dienden, en also met de selven hebben gespeeld; en ter contrarie die hebben veracht, ja menigmaal openlijk bespot, wanneer se hun tegen waren: en dat meer is, de *Comedie-speelders*, die opentlijk op hunne Tonelen ten toon en ten spot stelden.

A 5

Ten

Ten 10. Hoe daarom eyndelijk (om niet alles op te halen; wijl 't in mijne verhandeling zelfs sich van zelfs, acht ik, sal voor doen) geenfins alle *Heydenen* en *Christenen* in 't algemeen, hier aan, als aan iets *Goddelyks* (overnatuurlijks) of *Duyvels* hebben geloofd, en geacht, dat daar omtrent meer als *menscbelyk vermogen*, of *konst*, heeft plaats gehad: maar datter onder de selve (voornamentlijk onder de *Heydenen*) al seer velen zijn geweest, die daar opentlijk tegen geschreven hebben; gelijk volmondiglijk getuygen, zelfs die genen, die onder de eerste *Christenen*, de voornaamste voorvechters, (of van der selver achtbaarheid, waardigheyd en waarheyd; of van der selver gepretendeerd overnatuurlijk bedrijf, of van beyden te gelijk) zijn geweest.

Dat sodanig onderzoek noch by niemand is gepleegd, en nochtans (om tot rechte kennis der sake te komen) op het allerhoogste van noden is; sal, acht ik, uyt mijne gevolgelijke verhandeling overvloedelijk blijken: en te gelijk, hoe weynig staat men te maken heeft, so wel op oude als nieuwe *Schrijvers*; 't zy datse hun eygene opinien voorstellen; 't zy datse die van andere verhandelen, citeren of vertalen; voor dat men selve d' *Aueteuren*, uyt welke sy citeren of vertalen, &c. met bysondere voorsichtigheyd heeft na gesien.

Of nu ook het gene ik in anderen koom te vereyschen, en tot noodsakelijke conditien van rechtmatig onderzoek, omtrent het *Historiaal*, (waar omtrent ik geenfins *Mathematische Demonstratien*, dat is, van sodanige natuur en sekerheyd, vereysche: gelijk ook noyt redelijk verstand sulks omtrent *Historiale saken* vereyscht heeft) acht noodsakelijk te wesen, zelfs wel heb

waar-

vaargenomen; laat ik aan het oordeel der beschey-
lene Lesers. Die ik verhope, dat met de selve
edelmoedigheyd, omtrent mijne mislagen sul-
len oordelen en spreken; als ik van anderen heb
gedaan. Doch laat ik elk evenwel daar omtrent
zijne vryheyd: wijl doch, wat kunst'er te werk
gesteld werd, elk Vogeltje vaak blijfd singen naar
dat het gebekt is.

www.libtool.com.cn

Dat dan (om ter sake te komen) de gepreten-
deerde *God-spraken der Heydensche Af-goden*, of *der*
Duyvelen; of met de komste *Christi*, ja reeds al
voor de selve; of ten minsten kort na de selve,
hebben op-gehouden; of allenkskens zijn uytge-
teerd, en te niet gedaan, (want hier omtrent
accorderen geensins onder malkanderen de Voor-
standers deser opinien; en strijden daarom ook
dikmaal met sig selfs) werd aangenomen, 1. uyt
de getuygenissen der *Heydenen*, 2. uyt de gepre-
tendeerde getuygenissen en *God-spraken des Duy-*
vels, of *der Duyvelen*, selfs. 3. Uyt die der Ou-
de *Christen Schrijvers*; die sulks of van de tijd der
geboorte *J. Christi*, of ten minsten van hunne
eygene tijd, souden versferen.

Eusebius, (die van dese opinie de voornaamste
voor-vechter is;) en genoegsaam alle desselfs
navolgers, so oude als nieuwe Schrijvers, ko-
men voornamentlijk voort met *Porphyrus*; als
konnende geen krachtiger argumenten bybren-
gen, dan die hen door de *Heydenen* selfs, en der
selver voornaamste voorstanders; ja dat meer is
de *Duyvelen* selfs, (die gepretendeerd werden de
Aucteuren en al-bedrijven deser *Orakelen* geweest
te zijn) werden so sy wanen, in overvloed ver-
schaft.

Waarom ik dan de selven eerst sal overwegen;
en

en ſo gevolglyk tot d' anderen overgaan : en dar verder ſien , wat in tegendeel kan werden voortgebracht.

't Is waarlyk al van een uytſtekend grote nadruk : wanneer men uit de vinnigſte partyen en vyanden der Chriſtelijke Gods-dienſt , ſelfs uit ſchriften dieſe met voordacht en opſet tegens de Chriſtenen , en der ſelver Gods-dienſt hebben geſchreven ; kan argumenten trekken , die krachtyglyk tot der ſelver voordeel , en bewijs van waarheid dienen.

Dat *Porphyrus* duſdanigen man geweest is, is allen die enige ervarendheid in de Kerkelyke Oudheden en Hiſtorien hebben, bekend. Doch of'er ſo danigs iets uit hem tot voordeel der ſelver te halen zy , daar toe is meerder van node een naukeurig onderſoek, als een al te ligtvaardige toefstemming.

't Geen *Eusebius* in't eerſte Hoofddeel van't vijfde Boek ſijner *Evangelifche voorbereydigen* , als van byſonder gewicht , bybrengt , is dit volgende : *Hoor derhalven , hoe de Heydenen ſelve bekennen , dat hunne Orakelen verſtomd zijn , en dat op gene andere eeuw of tijd , als ten tijde der behoudeniffe en Evangelifche Leere ; die den Erwigen God en behouder Chriſtus op de wereld heeft bekend gemaakt ; en als een licht over alle menſchen is opgegaen. Wy ſullen dan nu ſo ter ſtond (als tot noch toe nooit gedaan is) eens tonen, dat men naar ſijne verſchijning , en de dood der (Dæmons of) Duyvelen verteld ; en dat de ſo verwonderlyke Orakelen zijn te niet gegaan.*

En een weinig verder beneden :

En zijn alle Orakelen en Voorſeggingen der Duyvelen verſtorven. Noch iemand onder de menſchen, is, naar dat de Goddelijke en Evangelifche kracht als een licht voor allen heeft opgeſchenen , ſo onſinnig geweest , dat hy ſou durven door de dood van't gene hy allermeeſt beminde , en door ſlachting van menſchelyke offerhanden, den moorddadige, bloed-

bloeddorstige, en mens-hatende Geesten versoenen, en sich te vriend maken. Hoedanige saken bedreven zijn door de oude [so genaamde] Wijsen, en d'onsinnige Koningen en Vorsten. Doch dat de bosc Geesten onmachtig zijn, en niets vermogen, naar de komste onses Heylands, getuygd selfs de voorspraak deser Geesten, in sijn boek, dat hy tegens ons schrijft, op dese wijze: En nu verwonderen sy sich, dat so vele jaren lang de Stadt [Rome] met siekten belemmerd is; daar noch Æsculapius, noch and're Goden meer ons langer by wonen. Want door dien nu Jesus geëerd werd, voeld niemand langer enige publyke hulpe der Goden. Dit zijn de eygen woorden van Porphyrius.

Laat ons nu eens beschouwen, met wat kracht en nadruk, hy Eusebius, sijne opinie alhier (en elders) op de woorden van Porphyrius fundeerd.

Die de woorden van Porphyrius (door Eusebius by gebracht) maar met enige opmerking, ja half slapende, leefd, fiet klaarlijk, dat hy geensins van Orakelen of God-spraken der Heydenen spreekt, maar van d'ellenden en qualen van siekte (pest enz.) die't Roomsche Rijk nu naast lange tijd hadden geplaagd; en die de Heydenen, by na altijd en overal den Christenen te last leiden: als of, namentlijk, door't verbreiden van hunne Seëte en Leer, de gramschap der Goden, selfs over die quansuis so Godvruchtige en Rechtsinnige Heydenen, so was uytgebarsten; datse daarom (als we by Tertullianus; Cyprianus, Arnobius en meer andere oude Christen Schrijvers sien) by na gedurig klaagden, dat, sederd dat de Christenen in de wereld zijn geweest, den aerdbodem was verloren gegaan, en het menschelyk geslacht met velerleye qualen was gequeld geworden: so dat selfs de Hemel-Goden verlatende hunne gewoonlijke voor-sorg, met de welke sy gewoon waren de menschelyke saken te beschouwen, uit de gewesten der Aerde als verbannen waren: Dat van alle publyke rampen

en

en schaden, en ongemakken, den Volke overkomende, de Christenen d' oorzaak waren. So dat indien de Tyber tot aan de Muren van Rome overvloeyde; indien de Nijl niet op-klom en sich over de Akkeren verspreide; indien'er geen Regen viel; of indien'er Aerdbeving, Pest, of Honger overquam, men terstont riep, werp de Christenen den Leeuwen voor. Ook dat men, by Augustinus tijd, het innemen en verwoesten van Rome, door de Gothen den Christenen en der selver Gods-dienst te last leyde; als niet denkende, dat sulks also veel eeuwen voor der opkomst door de Gallen was geschiet; Italie, en de Roomsche Republyk tot op het point van hun verderf door Hannibal en de Carthaginiensers was gebracht; het Capitoool reeds in de Marfischen Oorlogh was verbrand; en ontelbere ongevallen door Marius en Sylla, door Catilina, door 't daar op gevolgte Triumviraat (naar d' Oorlog van Cæsar en Pompejus, en 't verkrachten der Republyk) aan 't Roomsche volk waren overkomen: alles eer noch de Heere Jesus was geboren; ik laat staan eer sijne Leer over d' Aerd bodem verspreid was.

Dusdanigerwijse spraken ook in tegendeel, vele Christenen (toen het Heydendom geknakt door aangroei van de macht der Christenen onder de reeds Christene Keyseren, meer en meerder raakte te verqwijnen en te versmelten) van de Heydenen; ook van de Joden en Samaritanen: ja zelfs ook de Christenen onder malkanderen, tegens die gene, die sy voor Ketteren hielden, of van anderen daar voor wilden gehouden hebben: als klaarlijk blijkt uyt de *Novelle Constitutien* van Theodosius, *Titulo de Judæis, Samarit. Hæreticis.*)

So dat seer klaarlijk te sien is, dat hy, Porphyrus, in de door Eusebius geciteerde woorden, geen-

sins

ns van de *Orakelen der Heydenen* spreekt: maar alleenlijk, van de rampen en ongevallen der *Heydenen*, door't verspreiden en toenemen, quade, der *Christen Leere* hen overkomen.

Hoe onvoorlichtig en lichtgelovig in vele gevallen *Eusebius* is: sal noch gevolgljk uyt andere taaltjes blijken: doch ist dienstig mijns achtens, nu hier sulks eens te tonen, uyt het gene hy ook in sijne reeds by gehaalde woorden van d' *Offer-slachtingen met Menschen-bloed* gedaan, by brengd. Want of schoon door de Keyseren sulc *Offer-slachten* verboden is; zijn dusdanige *Slacht-offeren* den Goden opgeofferd niet slechts in *Persia*, *Africa*, *Duytsland* en andere verre Gewesten, maar selfs te *Rome*; niet alleenlijk voor, maar ook by, en na de, tijd van *Eusebius*: gelijk niet alleenlijk uyt *Tacitus*, *Plinius*, *Plutarchus*, *Æl. Lampridius*, *Sidonius Apollinaris*, en andere Schrijvers meer; maar ook uyt *Lactantius*, *Eusebius* tijdgenoot, en (NB.) *Porphyrius* selfs, (van sijn tijd sprekende) blijkt: welks woorden hy *Eusebius* (in't leven van *Constantinus*) by brengt op dese wijs: *En aan wien is doch onbekend, dat noch op dese tijd in die grote Stadt, [Rome] op't Feest van Jupiter Latiaris een mensch gekeeld werd?*

Niet min ongelukkig is hy (*Eusebius*) in't gene hy uyt *Fl. Josephus* byhaald; namentlijk, dat'er onder't Kruicigen en sterven onses Heylands *J. Christi*, een stem in de Tempel gehoord wierd, die riep: *Laat ons van hier vertrekken*. Daar hy (*Josephus*) wel uytdukkelijk verhaald, dat sulks omtrent de belegering van *Jerusalem* is gebeurd; en overfulks by na 40 jaren naar des selfs dood, en verrijfsenis. En evenwel heeft hem dit so moy geschenen, dat hy't wel tot op drie verscheydene plaat-

plaatsen in zijn Grieksche Kronijk, of Tijd-rekening en Beschrijving, gevonden werd: en is *Hieronymus* so bysonder onvoorsichtig geweest, dat hy sonder sulks in *Josephus* na te sien; in sijne vertaling dier Tijd-rekening, dat behoud; en so we als *Eusebius*, op die wijze *Josephus* doet spreken.

Dusdanige een onvoorsichtige lichtgelovigheid bespeuren we in hem (*Eusebius*) omtrent het citeren van *Plutarchus*, tot bewijs van dat d' *Orakelen* met de komste *Christi*, hebben opgehouden. Hy *Plutarchus* heeft geschreven een t'samen-spraak waar in hy onderzoekt uit wat redenen en oorsake vele *Orakelen* zijn komen op te houden, en te niet te gaan: want dat 'er en in *Delphis*, en in *Bæotie*, en in noch meer andere plaatsen, by sijnetijd *Orakelen* gegeven wierden, geefde hy daar in selfs seer klaarlijk te kennen (als gevolglijk breder sal blijken.) Dese t'Samen-spraak heeft (het zy door hem selfs, het zy door een andere van later tijd) de Titul, *van de Orakelen* (of liever *Orakel-plaatsen*) *die te niet gegaan zijn*. 't Welke de meeste Schrijvers hedendaags, en al voor lange tijd, op vatten; als of se maar in 't algemeen van 't op houden der *Orakelen* sprak, en also voor af onderstelde, dat alle *Orakelen* te sijne tijd op hielden. En citerense daarom dese t'Samen-spraak, met de benaming, *van 't ophouden der Orakelen*. En op dat doch dit Boek, of t'Samen-spraak tot een groot argument mach dienen, in 't beweren van 't op houden der *Heydensche Orakelen*, omtrent de geboorte *Christi*, verhalen se een vertelling uit, die by verstandige menschen (wanneer se maar met hunne gedachten daar een weinig op stil staan) niet als voor een grove fabel en verciëring, kan aangesien werden: Ichoon *Eusebius* (die de selve, ten dien eynde, eerst

eerst heeft voort-gebracht; en sy hem daar even los in navolgen) daar bysonder groot werk van maakt

Dese gepretendeerde Historie, die door *Joaachim Oudaan* op de 176. pag. van zijn *Roomfche Mogentheid*, van een seker Pilot (niet *Thamus* maar *Thamus*, als die genen weten, die de Griexsche text selfs, hebben ingesien) werd by gebracht; werd door *Plutarchus*, onder de persoon van *Philippus*, verhaald; en acht ik dienstig die hier een weynig breder by te halen, en te onderzoeken. Hy [*Plutarchus*] seide dan: Maar van het sterven der dusdanige *Dæmones*, of quade Geesten, heb ik een vertelling gehoord, aan my gedaan, door een man, die noch gek, noch swetsachtig was. Want de Vader van de Redenaar *Æmilianus*, wien ook enigen onder u lieden gehoord hebben, was *Epitherses*, mijn mede-borger, een Leer-meester in de Letter-kunde. Dese verhaalde, dat hy, sullende op sekere tijd naar *Italië* reysen, te scheep ging, in een Schip, dat met vele Reysigers, en Koopmanschappen geladen was: doch, dat, wanneer se nu al in den avond, aan de Eylanden, *Echinades* genaamd, gekomen waren, de wind ging leggen; en het Schip, heen en weer tobbelende, tot dicht ondet *Paxe* gedreven wierd. Dat, terwyl de meeste menichte der Reysigers noch wakker waren, en sommigen der selver naar 't Avondmaal, noch t' saam een glaasje dronken, seer schielijk van 't Eyland *Paxe*, een stem gehoord wierd, die met luid geschreeuw, enen *Thamus* riep: so dat se daar over verset stonden. Dese *Thamus*, nu, was een *Ægyptisch* Stuurman, en, wiens naam, self aan velen der Reisgenoten, onbekend was. Dat dese, tot twee malen geroepen zijnde, bleef stil swijgen. Maar op de derde maal daar aan, toonde gehoor te geven; en dat d' andere, daar op zijn stem meer verheffende, seyde:

als gy by Palodes koomd, so boodschap, dat de grote Pan gestorven is. En verhaalde Epitberfes, dat alle die sulck hoorden, daar over verbaasd en versteld stonden; en sy daar op onderling overwegende, of het beter was, het gebodene te volbrengen, of in tegendeel die saak, sonder daar op meerder acht te geven, op sijn beloop te laten. Thamus, van gevoelen was, dat men, indien'er winst was, stil-swijgende sou voorby seylen; maar indient'er t'enemaal stil was, hy sou boodschappen, 't geen hy gehoord had. Datse daar op by Palodes zijnde gekomen: en noch wind, noch roering van stroom, of golven vernemende, hy Thamus, op d' achter-steven klom; en, naar't Land siende, riep, gelijk hy gehoord had, dat de grote Pan gestorven was. Dat, hy Thamus, so haast niet ophield, of 'er volgde een groot gesucht en gesteen, met verwondering vermengd, niet als van eene, maar van velen te samen. Dat ook, wijl'er vele menschen tegenwoordig waren, het gerucht deser saak snellijk door Rome verspreid wierd, en Thamus daar over by de Keyser Tiberius ontboden: en dat, hy Tiberius, daar sulck een geloof aangaf, dat hy daar op, wegens die Pan, vraagde, en onderzoek deed: en de Geleerden, die hy in groot getal by sich had, raamden, en gisten, dat het die Pan was, die uit Mercurius en Penelope geboren was. En hadde Philippus (die dit verhaalde,) ook enigen daar tegenwoordig, die getuigden, dat ook sy't van de Oude Emilianus gehoord hadden.

Over dit fabeltje, vald velerleye uitleg, door vele anders seer geleerde Mannen; maar die hier wijs zijn boven't geen sy behoren wijs te zijn: wijl sy't voor een warachtige Historie, en van grote nadruk, op vatten: en voor louter goud waerden, daar't geen los en vloeyend quiksilver waerdig is.

Boissardus en anderen, leggen't uit, op het sterfen onses Heylands J. Christi, die door de grote

Pan

Pan, als Heere van 't Heel-al zijnde, betekend wierd: even als of de Heere en Schepper van 't Heel-al kon sterffelijk zijn, ja effectivelijk gestorven was. Dat een gruwel om te denken is: en met welks Dood, 't Heel-al noodfakelijk moest vergaan.

Enigen affirmeren 'er noch by, dat dit juist ontrent het lijden *Christi* is voor-gefallen: ja *Boissardus* is so stout, dat hy durfd seggen, dat het in 't 19. jaar van *Tiberius* heersching, sou gebeurd zijn. Waar in, en hy, en anderen, een seer grove misflag begaan: wijl *Plutarchus* omtrent 120. jaren na *Christi* geboorte heeft gebloeyd: en hy (*Epytheres*) dit aan *Philippus*, ten tijde van *Plutarchus*, werd gesteld, verhaald te hebben: en noch met die ruime en onbepaalde uitdruk, *als hy op sekere tijd*, (dat so wel in sijne Ouderdom, als Jonkheid kon geschied wesen) *naar Italie reisde*. Hoe nu dit met enig fundament of sekerheid, op 't 19. jaar van *Tiberius*, of, als anderen seggen, op de tijd van 't lijden onses *Heylands* (als 't al een waarachtige Historie, en geen versiering was) so assurantelijk kan werden toe-gepast, wilde ik gaerne van dufdanige lieden leren.

Eusebius, *Mornæus*, *Molinæus* en anderen, passen 't op de Dood der *Dæmones*, en vernietiging van der selver Rijk en macht; en gevolglijk op 't verdommen der selver, en versterven, en verdwijnen, hunner *God-spraken*: als welken dus, te dier tijd, door de Dood *Christi*, vernietigd souden zijn: en dat daar door dit gesucht en jammer sou ontstaan wesen; naar dat sy die boodschap, van *Tha-nus* (als offe anders dier sake niet konden kundig werden) verstaan hadden.

Joachim Oudaan meend (in sijne Roomsche Mo-

gentheid,) dat de Duivel, dese gelegenheid waarmede, sijne machteloosheid heeft bewimpeld, aan d'ene kant; en aan d' andere, aldus in de harten veler Heydenen, een verborgen zaad geworpen, dat, als hen de dood onses Saligmakers, en de toediening des selfs, voor sou komen, sijne werking sou doen, met de selve dood, niemand anders, als Pan, eenen uit hare Afgoden, toe tassen; sodanig een, namelijk, die van een mensch geboren, en onder de half Goden gerekend, al voor die tijd van vele Wijsgeren, onder de Grieken, na den omloop van enige honderden jaren geoordeeld wierden, sterffelijk te zijn, en te sullen sterven. Gelijk dan, niet Plutarchus [als hy, J. Oudaan, dat seide] maar de Geleerden door Tiberius t'saam geroepen, souden geraamd, en gegift hebben, dat het die Pan was, die van Mercurius, en Penelope geboren was. En dat die duisend-konstenaar, die onbedenkelyk arglistige Geest, met dese trek, dat gewonnen heeft, dat door dusdanige vooringenomendheid, de ooren voor de verkondiging, van de Dood Christi, gesloten staan: gelijk hy daar toe, die selve tijd, sou hebben waargenomen, enz.

Maar doch stoot dusdanig een uitleg ook sig self om verre; wijl de Heydenen, door sulc een boodschap, de sterffelikheid hunner Goden, Dæmones of Halve Goden, komende te verstaan: also sich ook noodzakelyk te minder moesten verwonden; en van't Geloof der Christelyke Gods-dienste af-geschrikt werden, wanneerse, nevens de verkondiging des Evangeliums, ook de Dood van Jesus Christus, Godes Soon, verstonden. Naardemaal ook hunne, 't zy Goden 't zy Dæmones, 't zy Heroës, of Halve Goden, het sterven en de Dood onderworpen waren.

So dat de Duivel, dus sijn verborgen zaad, op een Steenrots, of andere onvruchtbare plaats, sou

geworpen hebben; wyl hy in tegendeel, met zijne machteloosheid bekend te maken, also ook de machteloosheid, enz. van zijne partye, *onsen Heyland* (of de Dood des selfs) voor sodanig by den Heydenen aangesien, bewimpeld, en verschoond sou hebben. En hoe konden doch de Heydenen, de Dood *Jesu Christi*, die so publijk, door *Pontius Pilatus*, en de *Romeynen* gecrucigd was, toe-passen, op enen *Pan*: van wien men geensins wist, waar hy gestorven was?

Voeg hier by, dat het by *Plutarchus tijd*, als een *Historie*, die toen aan weinige bekend was, werd verteld. Daar, indien 't dus voor *Tiberius* was gebracht geweest, en 't gerucht daar van snellijk door geheel *Rome* was verspreid geworden, buiten dat het sulc effect geenssins gedaan heeft (ik spreek nu, als of 't waarlijk geschiet was) hier van de eerste Christen Schrijvers, *Iustinus Martyr*, *Tertullianus*, *M. Felix*, *Athenagoras*, *Tatianus*, *Arnobius*, *Theophilus*, *Cyprianus* en anderen meer, tot verdediging der *Christenen*, en bewijs der *Christelijke Gods-dienst*, schrijvende, geensins souden geswegen hebben: als seer klaarlijk uit hunne manier van schrijven, en de natuur der sake blijkt. En wel voornamentlijk, wanneer sy 't als *Boissardus*, en diergelijken, voor de boodschap van een *goeden Engel* hadden opgevat.

De *Cardinaal Baronius*, die dit selve fabeltje, in zijne Jaar-boeken, op 't Jaar 34. naar *Christi* geboorte, verhaald, toond sich hier wijser; en voegd op 't verhaal van 't selve: *Hoe't hier mede zy of niet, 't komt aan op 't gelove van den Aucteur* enz. En, waarlijk, indien we dese geschiedenis achten geloofwaardig te zijn. Noch wijser tonen sich de *Centuriatores Magdeburgenses*, of Protestantsche Kerkelijke *Historie*-schrijvers, die van *Eusebius* (dit so onbedach-

telijk uit *Plutarchus* citerende) seggen: *Alwaar hy ook van Pan, onder Tiberius gestorven, belachelijke dingen verteld.*

En geen wonder! wijl hy (*Plutarchus*) in ene en de selven adem, so beuselachtige Fabelen 'er op verhaald (gelijk hy 'er noch meer, en van noch also slechte alloy, in die selve t' Samen-spraak, voor waarachtige Historien, te boek steld) dat yder verstandige ter eerster opslag siet; dat het defet' Samen-sprekers (of *Plutarchus*, onder hunne naam) so heel naauw niet namen, watse tot bewijs hunner stellingen, voort braghten; als 't maar vreemd en wonderlijk aan anderen mocht schijnen: en dat hunne auctoriteyt, hier, ten opzicht van Historie, geensins te achten is. Buiten dat dese gepretendeerde Historie (alsse al waarachtig was) geensins van 't ophouden der *Orakelen* spreekt, ik laat staan, het selve bewijsd.

Eusebius haaldse by, om 't sterven der Heydensche *Dæmones* te bewijzen, (gelijk ook de Fabel, die hy daar op laat volgen.) *Mornæus*, *Hospinian*, *Boissardus*, *J. Oudaan*, en meer anderen applicerense, op 't ophouden der *Orakelen*. Waar toe nochtans *Plutarchus* de selve geensins doet vertellen.

Of sal dat een genoegzaam bewijs verstrekken, dat het in een t' Samen-spraak, die van 't ophouden veler *Orakelen*, en d' oorsaken van dien, handelt, gevonden werd? Met noch minder moeyte bewijzen dan *Pamelius*, *Huetus* en meer andere Geleerden, het op-houden der *Orakelen*, met de komste *Christi*, uit de blote Titul, van die t' Samen-spraak, van 't op-houden der *Orakelen*; sonder de selve eens te door-lesen, of in te sien: daar hy (*Plutarchus*) in de selve, wel klaarlijk toond, dat,
en 't

en 't Orakel van *Delphis*, en van *Lebadea*, en anderen
meer, by sijne tijd (dat is, over de 100 jaren na
Christi geboorte) noch gepretendeerde *Goddelyke*
antwoorden gaven.

Indien *Eusebius* (onder sijne verhandeling der
Orakelen) dit niet uit *Plutarchus* had voort gebragt;
niemand der latere Schrijvers, foud, acht ik, daar-
om oit gedacht hebben. Hy (*Eusebius*) heeft ons
feer brave dingen nagelaten: maar hoe licht hy
iets komt verkeerdelyk op te vatten, blijkt uit de
ftaaltjes, reeds boven, door my getoond.

Maar, fal lichtelyk iemand denken, de getui-
genis des *Duivels* selfs (of fchoon hy anders een
Vader der logen is) behoord te gelden, wanneer
hy tegen fich selfs getuigd. En fchoon 't voor-
gaande fabuleus fy, evenwel 't Orakel door hem te
Delphis aan *Augustus*, in des selfs Ouderdom, ge-
geven, behoord by ons van nadruk en gewicht te
zijn.

Laat ons dan, ook dit eens onderfoeken: wyl
't gewoonlijk als een hoofdargument, omtrent
defe queftie, gebruikt werd.

't Geen hier van in de *Tijd-befchrijving* van *Euse-
bius* gevonden werd, is: Ἐβραϊστὶ κέλεται μὲ θεός,
&c. Een *Hebreus* God, die over de *falige* zielen, of
(indienge wild) over de *Goden* heerscht, &c.

Maar doch ift 'er uit *Cedrenus*, die grote beufe-
laar, door de grote *Jof. Scaliger* (als hy felfe in fij-
ne Aantekeningen feyd) ingelaft; om dat defe *Ce-
drenus* feid, dat *Eusebius* fulks had gefeid, fchoon hy
(*Scaliger*) selfs dat voor een grol, fabel; en fotte
verfiering houd; gelijk 't ook waarlijk is. *Suidas*
en *Nicephorus* voegen 'er noch wat by; om 't fo te
mooijer te maken; en werden daar in; door de
latere Schrijvers fo byzonderlijk geholpen: als of

't sonde was, een sotte versiering, niet verder te vergroten, en op te toyen. De nu so even genoemde *Suidas*, (wiens Woorde-boek een Rapsodie is, van alle kanten t' saam gehaald, als de titul, en 't boek selve te kennen geven, en specialijk, daar hy dit verhaald) geeft te kennen, dat 'er geseid wierd (sonder evenwel Aucteur te noemen) dat *Augustus* aan de *Pythia* vraagde; *wie in aarden sou regeren.* *Cedrenus* verteld, als uit *Eusebius*; dat, wanneer *Augustus* te *Delphis* gekomen, aan *Apollo* sulks gevraagd had, en *Apollo* daar op niets antwoorde, hy daar op wederom vraagde, waarom het Orakel sweeg, en dat daar op de *Pythia* seide, *Εβερῖν* enz. (doch meerder en voegd hy 'er niet by) en dat hy sulc antwoord ontfangen hebbende, van daar ging, en een *Altaar* in 't *Capitool* oprechte, en dat hy dit opschrift 'er op stelde: DESE ALTAAR IS DIE, VAN DEN EERSTGEBOREN GOD. *Nicephorus* seid, dat (N.B.) hy in sijne Ouderdom daar heen gereisd, de *Apollo Pythius*, naar een offer toe gesteld van 100. beesten, en 100. Altaren, vraagde; wie naar hem het Roomsche gebied beheerschen sou: en dat, wanneer hy daar op gans geen antwoord ontfing, noch so een ander Offer, aan hem opofferde, en wederom vraagde; waarom het Orakel (dat anders gewoon was, vele woorden te gebruiken) nu cyndelijk verstomd was: en dat het Orakel, naar een weinig vertoevens, daar op antwoorde: Een Kindje, &c. Dat hy met sulc een antwoord, weder naar *Rome* gekeerd, aldaar in 't *Capitool*, een seer grote Altaar boude, met dusdanige Latijnsche inscriptie: DE ALTAAR VAN DE EERSTGEBOREN GOD. Op welke laatste wijze, het ook door die naerstige Oudheids onderzoeker, *J. Oudaan*, tot mijne grote verwondering, werd by gebracht: die daar op dan, als daar toe dienende, het reeds

ver-

verhandelde fot fabeltje, van *Epitherses* by brengd; en, so alswe gezien hebben, verklaard.

Om nu eens de geboorte, van dit *Hebreeus Kinde*, wat netter op te speuren; *Cedrenus* heeft in de elfde eeuw, dat is, ruym 1000. jaren, naar *Christi* geboorte geleefd. *Suidas*, en *Nicephorus* in de 13. eeuw. En zijnse alle drie, voor seer grote beuseaars, en die'er alles op de mouw lieten spelen, (als uit seer veelvuldige, en seer uitsporige exempelen blijkt) by alle Geleerden bekend. Dese weten ons dusdanige Historitjes te vertellen, die by alle eerste Christen Schrijvers, *Justinus*, *Tertullianus*, *Athenagoras*, *Minucius Felix*, *Theophilus*, *Tatianus*, *Arnobius*, *Cyprianus*, en voorts alle de anderen, tot deser lieden tijd toe, onbekend waren.

Om van *Suidas* eens een staaltje, aangaande de *Orakelen*, op te halen, (want sijn andere grollen, sijn by na oneyndig, en doen hier so niet ter sake) seid hy over't woord *αἰγυπία*; dat aan *Philips van Macedonie*, door de *Pythia*, dit antwoord wierd gegeven:

Vecht met silvere schichten, en gy sult alles overwinnen.

Welk Orakel (seid *Suidas*) de *Pythia*, aan *Philippus* gaf, om hem daar mede duisterlijk te leren, dat hy, door om-koop, en verraad, sich meester van Griekenland sou maken.

Namentlijk, hy *Philippus*, die van jongs af sonder aansien van eer, en schaamte, of schande (gelijk sijne aard, uitstekend wel, door *Iustinus* werd beschreven) geheel Griekenland had belaagd, quam quansuis, tegens de *Phocensers*, de so genaamde Heylige Oorlog, te Oorlogen, om 't ongelijk, en plundering, de *Delphische Tempel* aangedaan, te

wreken; terwijl hy, die genen, voor wien hy dit pretendeerde te doen, selfs onder flavernye bracht, alle eden en verbonden bescpottende; hunne Vrouwen en Kinderen voor flaven verkoft; hunne Tempelen godlofelijk plonderde; en fich selfs niet fchaamde te pochen, dat 'er niets fo fterk was, dat hy niet door geld en verraad verwinnen kon. Dese *Philippus*, zeg ik, had dit Orakel van *Apollo* van node: en *Apollo* die fo wel fijne, als anderer Goden Tempelen en Schatten, fag plunderen, en verbranden, en verwoeften, gaf dusdanig een Orakel, en Raad aan hem: ondertuffchen selfs onkundig blijvende, van 't geen aan hem, en fijne Tempelen en Orakel-plaatsen, overkomen fou. So dat hy, arme *Apollo*, daar in de hedensdaagsche gepretendeerde Hexen en Goeder-geluk-segfters flachte: en wel 't toekomende geluk, of ongeluk, aan anderen voorfeggen, maar in, of voor fich felven, niet voorfien kon: wel Schatten en Rijkdommen, enz. aan anderen voorfeggen en beloven; maar fijne eygene Schatten en Rijkdommen, enz. voor quade menfchen niet befchermen, of bewaren, kon. En fcheen hy geenffins te weten, op wat feer wrede, en goddelofe wijfe, *Philippus* die Raad niet alleenlijk tegens de *Phoenfers*; maar ook tegens alle d'andere Grieken fou gebruiken: en fijn Soon *Alexander* naar hem, door dat middel, fijne Orakel-Tempel, te Thebe (en anderen meer, op andere plaatsfen,) fou te gronde werpen en verwoeflen.

Indien dan de *Duivel* (om hem wat te verontfchuldigen, gelijk de Heydensche *OEnomaus*, dat feer fchimpelijk, maar te gelijk ook feer aardiglijk doet) dit, onwetende, of onkundig van sodanige gevolgen en uytkomsten, voorfeid heeft: moet men

men fulks ſtellen , by die *Orakelen* , die hy tegens ſijne Gods-dienſtige Grieken , en voor der ſelver vyand , en verwoeſter , *Xerxes* , (die ſo danige be- roving , enz. ook aan deſe *Delpkiſche Tempel* , en *Orakel-plaats* , heeft te werk geſteld) gegeven heeft.

Maar indien hy fulks reeds ſelfs voorweten heeft , heeft hy wel ſottelijk tegens ſich ſelfs voorſeid en geraden ; en tot verderf van ſijne eigene achting onder Grieken en Barbaren gewerkt. Dat ik geenſins van de *Duivel* geloven kan : alhoewel ik ſulk geloof , aan een ander gaerne vry laat.

Dat onſe groten Heyland *Ieſus Chriſtus* , en ſijne *Heylige Apoſtelen* de *Duivelen* hebben uyt-gedreven en verſtomd , leren ons de Historien , daar van verhaald , door de Evangeliſten , ſijne Discipulen en oog-getuigen , in die ſake.

Maar dat de *Duivelen* , ſelfs geen *Duivelen* uitdreden , of verſtomden : of tegens malkanderen aan werkten , om ſich onderling te bederven ; en hunne achtbaarheid en geloof , by 't menſchelijk geſlacht te verminderen , leerd ons de ſelve *Ieſus Chriſtus* ; als hy (by *Matth.* in 't 12. en *Lukas* in 't 11. cap.) te kennen geeft , dat *de Duivel niet tegens ſich ſelfs , en tot ſijns eygen Rijks verderf komt te werken*.

Waar uit dan ook komt te volgen , dat of de Duivel noid door de *Orakel-antwoorden* , overnatuurlijke antwoorden heeft gegeven ; of dat hy , ten minſten noid tegens ſijne eigene intereſt (ten ſy gedwongen door de Goddelijke macht en kracht van onſen Verloſſer en ſijne Heylige Apoſtelen) heeft geſproken en gewerkt : dat is , ſelfs door ſich ſelfs , of ſijn geſelſchap , in *Orakel-antwoorden* , ſijne ſwakheid , of ſijne toekomende

ver-

verftomming, heeft voorfeid; of laten blijken; en bekend werden.

Doch foudede ik dusdoende my wel inwikkelen in verhandeling van een ftof, die maar 't onderwerp van mijn tweede Tractaat is. Waarom ik my dan wederom tot onse *Suidas* fal keeren.

Om te klaarder te doen blijken, wat ftaat op de vertelling van ~~defe Suidas~~ *te maken fy*, pafte byzonder wel het gene de feer vermaarde *Philippus Morney*, als heel wat byfonders en waarfchijnlijk by-brengt (in fijn *bewijs der Chriftelyke Godsdienst*, dat onder de naam van *Bybel der nature* onder onse Nederlanders bekend is) en dat hy, *Suidas*, als een feer warachtige Hiftorie verhaald: als die door een *feer voornaam Food*, aan eenen *Philippus*, die een Chriften was, met vry grote verfekering van waarheid fou verhaald zijn: hoe, namentlijk, onfen Heyland *Iefus Chriftus*, eenen uit het getal der 22. (verfierde) *Offer-Priefters*, in de Tempel, is geweest, en dat, als men naar de verkiefing van hem, daar toe, fijne naam fou te boek, en op het register der *Offer-Priefteren* ftellen, *Maria*, fijne Moeder, des gevergde zijnde (wyl *Iofeph* nu reeds was overleden) verklaarde, dat fy hem uit den Heyligen Geest, sonder toedoen van andere Vader, ontfangen had, enz. Daar by ook, tot getuigen voortbrengende, die Vrouwen, die by hare Kinderbaring waren tegenwoordig geweest. Dat daar op alles wel, en behoortlijker wijfe onderfocht zijnde, hy op 't *Register* der *Offer-priefters* wierd gefield, met (N.B.) defe titul, of benaming: *Iefus, Soon van den Levendigen God, en van de Maagd Maria*: op dusdanige verklaring, verfterkt, door het naaukeurig onderfoek in haar, of fe noch Maagd was; en gevolglike verklaring der Vroed-vrouwen, van ja, dat fe toen noch waarlijk Maagd bevonden wierd, enz. Dat dit Register,

uit

uit de verwoesting des Tempels behouden zijnde, te *Tiberias*, noch ten tijde van *Iustinianus* Regering, onder de Joden seer heymelijk wierd bewaard, en voor de kennisse deses Keyfers verborgen gehouden, enz. Doch verdriet het my de verdere en meerdere sotte omstandigheden, daar van, by te brengen: en acht ik, dat ook sulks aan mijnen Leser al verdriet.

Hy (*Suidas*) brengd (dat ik'er dit evenwel by voe-ge) noch selfs *Fl. Iosephus*, wegens dit Offer-priesterschap *Iesu Christi*, tot getuige hier over by: doch uit (N. B.) *Eusebius*, als welke dat uit hem (*Iosephus*) fou hebben by-gebracht: en bevestigd sulks dan noch verder (op sijne wijze) met het Evangelium van de Evangelist *Lucas*.

Sie eens, mijn Leser, op hoe achtbare getuigen (want ook van *Cedrenus*, en *Nicephorus*, sal ik noch iets terstond, dies aangaande, by brengen) dit *Hebreus Kindeke* steund! en hoe lichtelijk ook seer geleerde Mannen sich vaak laten by de neus leyden; wanneer dusdanige vertellingen (ik had by nage-seid Spinroks-praatjes) hen maar tot voordeel, of bewijs, van hunne saak, iets schijnen te doen.

De anders wakkere *Mornay*, is in 't by halen van dusdanige exempelen, of getuigenissen vry wat te voorbarig vervoerd geweest. Maar *Ælius Schedius*, die lange naar hem geschreven heeft, en die (als uit des selfs schrijven vry wel te sien is) ook *Mornays* Boek wel geleszen heeft, doch die gewoon is, anderen, omtrent dusdanige citatien, noch voor by te lopen; behoorde die *Misslag* seer wel gesien, en die bloot-staande klip, gemijd te hebben. Daar hy in tegendeel, seid: *Derhalven spreekt Theodosius* (dit is de naam, der reeds gemelde Jode, van wien *Suidas* verhaald) *te recht by Suidas*, (de Woorde-

de-boek Schrijver) in 't woord Iesus : In de Tempel van Salomon waren'er , enz. dat gantsche Historitje, doch met noch meerder omstandigheden, als *Morney* gedaan had, verhalende.

Ik soude geensins , met dese , of diergelijke vodderyen by te halen , den Leser lastig , of verdrietig vallen ; indiense so niet door achtbare , en waarlijk geleerde Mannen , als bysondere argumenten wierden by-gebragt: en by de, in die stoffe, onversochte , en onervarene Lesers , niet seer lichtelijk , door de achtbaarheid van Mannen , aan welker kunde niet van hen werd getwijffeld (en welker oprechtheid ik geensins wil verdacht maken) beweegd en overgehaald , vaakmaal voor argumenten van grote kracht wierden gehouden : schoonse behoorlijk ondersocht zijnde , niet van d' allerminste kracht of nadruk zijn.

Wat nu *Cedrenus* , en *Nicephorus* aangaad , daar van loopt d' eerste (gelijk hy meest altijd beuselachtig is) dien groten leugenaar (in velen) *Herodoot* verre voor by , in 't verhalen van dusdanige Orakel-antwoorden : als blijkt, uit het gepretendeerde Orakel , door de *Apollo Delphicus* , aan *Cræsus* , de Koning van Lydie , gegeven . Waar van hy [*Cedrenus*] verhaald , dat des selfs Gefanten , daar heen niet als *Lydiërs* , maar *vermomd* , als *Ægyptenaren* , quamen Raad vragen (en dat *Apollo* , door een Orakel-antwoord , hen sulks in de neus wreef , en te kennen gaf , datse daar maar quamen , om hem te bedriegen ; met andere malle omstandigheden meer .

Dus verteld ook *Nicephorus* , dat *Flavius Iosephus* , als iets bysonder verwonderlijks verhaald , hoe'er (N. B.) onder de gedenkwaardige dingen des Tempels , een Orakel-antwoord gevonden was , dat op die selve tijd ,

tijd, eene uit der ſelver (namentlijk, der Joden) Lands-lieden, het gebied over de gansche wereld ſou hebben. Daar de woorden van *Iofephus* (in 't 31. cap. van ſijn 6. boek) deſe volgende zijn: 't *Geen hen (de Joden) meeft tot den Oorlog aanvoerde, was een twijffelachtige Voorſegging, in de Heylige Boeken gevonden; dat omtrent die tijd, iemand uit henlieden, den Aardbodem ſou beheerſchen.*

Buiten alle twijffel heeft hy ſijn opſicht gehad, op de woorden des Propheetſ *Micha* (cap. 5. verſ. 1. 2. 3.) En heeft ſulks op *Vefpafianus* en *Titus* geapliceert. Waarom hy dan geenſins van een *Orakel* dat in de Tempel gevonden was ſpreekt. Maar deſe *Lieden* ſijn ſo gewoon van *Mirakelen* en *Orakelen* te ſpreken dat ſy die over al, en op alle wiſſen, vinden; als met meerder exempelen ſou kunnen getoont werden: doch iſt tijd hier eens af te ſcheyden, en weder, tot het *Hebreus Kindeken*, te keeren. Om aan deſe gepretendeerde, doch bottelijk verſierde, *God-ſpraak* een goed fatſoen en bequame of behoorlijke maat van Verſen (dieſe by de eerſte Verdicthters geenſins heeft) te geven; werdſe door de geleerde Schrijvers van deſe en voorgaande eeuw, op velerley wiſſe gefatſoeneerd en veranderd: en de allergeleertſten, *Scaliger* en *Cafaubonus* (die 't evenwel beyde voor een ſotte fabel houden) nemen'er 't woord *παις* (Kind, of Kindeken) af. Waar door 't geen *Kindeken* meerder blijft, of *Kind* en *God* te ſamen (na ſommigen die *God-ſpraak* anders leſen) maar in een *God* die over de Goden heerſt veranderd werd; en 't Vers ſo ook wat beter fatſoen heeft.

Hier komt by, dat daar *Cedrenus* in't 2 verſ. 't woord, *ὁδὸς*, dat is, *weg*, gebruikt; als of de

ge-

gepretendeerde God *Apollo* geseid had , dat hy weder *zijn* weg moest wandelen , dat is , weder heen gaan , van waar hy gekomen was : anderen daar *αἰδῶ* , of *αἰδῶς* van maken : om dat het doch so te beter , met eenen , een bekentenis sou schrijven van dien gepretendeerde *Apollo* , dat hy de *Duivel* was : en wederom na de Helle keerde : gelijk 't dan ook so by de latere Schrijvers ordinaerlijk vertaald werd.

Dat men evenwel al vry vroeger aan malkander dusdanige grollen heeft in de hand gestoken , blijkt uit *Ruffinus* : die dees volgende schone vertelling , in *Eusebius* Kerkelijke Historie , heeft in-gelapt : Men seide dat hy [*Gregorius Thaumaturgus*] eenmaal by Winter-tijd , het *Alpische* Geberchte over reysde : en dat , als hy , op de hoogste top der *Alpes* was gekomen , aldaar alles met *Sneeuw* bedekt , en nergens enige *Herberg* te vinden was ; als alleenlijk , een *Tempel* van *Apollo* , daar hy in tredende vernachte , en 's morgens weder voort reysde . En was 'er een *Priester* in die *Tempel* , die aan 't *Beeld* van *Apollo* raad vraagde ; en antwoord gaf , aan die genen , die sulks quamen ver-soeken : waar uit hy ook *zijn* onderhoud , en voordeel had . Wanneer dan dese , naar 't vertrek van *Gregorius* , weder op *zijne* gewoonlyke wijs toe trad , en antwoord versocht , wierd hem ganschelijk geen antwoord gegeven . En wanneer hy *zijne* *Slacht-offeren* al vernieuwde , bleef 'er de selve stil-swijgentheid . Hy vernieuwde het selve daarom reys op reys ; maar hy bleef singen voor den doven . En als nu de *Orakel-paap* belangst en versted stond , over dese ongewone stil-swijgentheid ; verscheen hem de *Duivel* by nacht , en seide . wat roept gy my daar heen , daar ik niet komen kan ? En als weder d' *Orakel-paap* na d' oorzaak vraagde , seide hy , dat hy door de komst van *Gregorius* van daar ver-

verdreven was. En als d' andere wederom daar op vraagde, wat raad'er was, om weder hersteld te werden; seide hy, dat'er geen ander middel was, om daar weder te komen, als't verlos van Gregorius. Waar op dese Orakel-paap, op reys sloeg; en door velerleye, en tegenstrijdige gedachten gedreven, en ontroerd, by Gregorius quam; diën hy aan-sprekende, de gehele saak verhaalde; hem vertoonde, hoe vriendelyk, hy hem, als Gast, onthaald had; sijn beklag deed over't verbuizen en stilswijgen van sijn God; en't ontroven van sijn winst, en welvaard, beschreyde: versoekende te gelijk, dat doch alles mocht in sijn vorige staat hersteld werden. Waar op Gregorius, sonder verwijlen, dese Brief schreef:

GREGORIUS AAN APOLLO.

Ik veroorlof u, wederom tot uwe plaats te keren, en te doen gelijk gy gewoon zijt.

Dese Brief nam de Orakel-paap met sich; bracht de selve in den Tempel; en leyde se by het Beeld. Waar op ook de Duivel weder sich aldaar quam onthouden, en antwoord gaf, so als hy't begeerde. Hier over begon dese by sich selfs te overwegen, en te seggen: Indien op't bevel van Gregorius dese God heeft moeten wijken; en niet heeft kunnen weder-keren, of hersteld werden, als op't bevel en gebod van Gregorius; moet waarlyk Gregorius veel groter, en machtiger zijn als dese, die aan sijne bevelen gehoorzaamd. Derhalven de deuren van sijne Tempel gesloten hebbende, reysde hy Gregorius achter na; bracht hem sijne Brief weder te rug; en verhalende alles wat'er gebeurd was, viel hy voor hem te voet; en bad, dat hy, Gregorius, hem wilde offeren aan dien God, door wiens kracht hy over de Goden der Heydenen het gebied hadde. En wanneer hy stijf en sterck daar over bleef aanhouden, is hy van hem, een Catechumener gemaakt. Gelijk hy, nu alles verlaten heb-

C

bende,

bemde, niet alleen die Duivelsche dolingen, maar ook alle wereldlijk bedrijf, den Doop ontfangen; en heeft ſo in deugde en Godſaligheid, en kracht van gelove, toegenomen, dat hy noch de ſucceffeur, van den Heyligen Gregorius in ſijn Biſſchopdom wierd.

Vele andere wond'ren en Mirakelen werden 'er van deſe Gregorius door Ruffinus en Gregorius Nyſſenus (die malkanderen daar in ſchijnen met kracht te willen voor-by lopen) verhaald, of verſierd. En houd de Cardinaal Baronius deſe nu bygebrachte fabel voor een Hiſtorie, van uitſtekende nadruk, en geloofwaardigheid: daar in tegendeel, de Centuriatores Maagdeburgenſes (die geleerde Mannen die te Maagdeburg, daartoe vergaderd de Kerkelijke Hiſtorie beſchreven hebben) deſe, en andere ſijne gepretendeerde Mirakelen, voor leugenachtige, en ſotte grollen, van luye, en ledige Monniken, houden: gelijk ſy ook, mijns oordeels, waarlijk zijn. Doch werden ſy evenwel, mede op rekening van Eufebius, te Boek geſteld; ſchoon menſe by hem, in ſijne eigene text, geenſins vind.

Ellendige Eufebius, die buiten dat hy't ongeluk heeft vry wat lichtgelovig en beuſelachtig te vallen; daar by noch de ſotte vertellingen van anderen, tot ſijnen laſte moet krijgen, en als daar voor inſtaan.

Wat nu aangaat de tijd (ten opſichte van Ouderdom) in welke Augustus dit ſou aan Apollo gevraagd hebben; die was, (gelijk men voorgeeft) wanneer hy, nu al oud was, en deſhalven verlegen om een Erfgenaam en Navolger in d'Opperheerſchappy. Even of'er niemand naar hem luſt of trek ſou hebben tot dat gebied, daar ſo veel getwiſt en gevecht en verwoeſting, ettelijke eeu-

wen

wen lang om is gerefen , en geduurd heeft , fo haast het recht pretext van wettige fucceffie begon op te houden.

Maar doch , hy *Augustus* , is noit naar de Actiaanfche Victorie over *Antonius* ; (dat is 34. jaren voor fijn dood) in Griekenland , ik fwijgte *Delphis* , en dat om fulkeen oorfaak , geweest . En wat fijne bekommering aangaat over de fucceffie in fijn Opper-gebied ; in vroeger tijden had hy *Cajus* en *Lucius* , twee Neven , beide door hem , tot de Opperheerschappy , opgevoed . Welken hem , maar 10. a 11. jaren voor fijne dood , ontvallen zijnde ; hy by naterftont daar op *Tiberius* (na dat die ook eerft *Germanicus* had geadopteerd) nevens *Agrippa Posthumus* , adopteerde , of tot fijne Kinderen , Erfgenamen , en foo ook gevolgljk fucceffeuren aan-nam . Welke 3. hem ook alle hebben overleefd . So dat hy noit fonder Erfgenaam en Succelfeur , of onfeker daar van , was .

't Geen 'er verder van den *Altaar* werd by verfierd , is noch alfo bot en plomp ; en voornamentlijk 'opfchrift . Want waar blijkt doch in 't gehele *Orakel* [dat fo geheel en op 't allerbreetfte als 't werd by-gebracht , vertaald zijnde , aldus luid : *Een Hebreëus Kind , dat God zijnde , over de Goden heerft , gebied my dit huis te verlaten , en weder naar de Helle te keren . Verders , vertrek al fwijgende uit onfe Tempel*] waar blijkt doch , feg ik , in dit gehele *Orakel* of God-fpraak , het woord , of fin van *Eerft-geborene* ? of hoe heeft *Augustus* dat daar uit kunnen vinden ?

De botheid defer verfiering , blijkt ook klaarljk daar uit ; dat defe gepretendeerde *God-fpraak* , in verfen fou zijn gegeven ; en wel fodanigen , als

reeds zijn by-gebracht. Want na de getuigenis, van de seer doorsichtige, en seer ervarene *Cicero*, (die noch, door *Plutarchus*, noch andere oude Schrijvers, daar in werd tegen gesproken,) had *Apollo* al voor de tijd van *Pyrrhus*, die de Romeynen in Italia beoorlogd heeft, opgehouden in Versen te antwoorden: en sprak maar alleenlijk in Prosa. En so hier of daar, in dese of gene Orakel-plaats, Versen gebruikt wierden; waaren het de Versen, die quansuis waren der *Sibyllen*; of uit de Poëten, *Homerus*, *Orpheus*, *Euripides*, *Virgilius*, en anderen ontleend; en die wy noch hedsdaags in hunne Gedichten vinden.

Doch hier van sal ik breder spreken; als ik kom te tonen, met wat kunsjes de Orakel-vragers gemompt wierden. Wat nu noch aangaad den *Altaar* die door *Augustus* sou wesen opgerecht; ist bysonder verwonderlijk, dat de reeds opgehaalde Kerkelijke Schrijvers, *Justinus*, *Athenagoras*, *Tatianus*, *Tertullianus*, enz. gelijke geenfins van dese schone Historie melden (die anders, zijnde warachtig, hen uitstekende had kunnen dienen) niet minder als van sulc een Altaar dromen: daar sy nochtans geseid werd in het Capitoel (yder weet hoedanig een plaats) te wesen opgericht; en gelijk altijd geschiede, met seer bysondere plechtelikheden, en 't stellen van sodanigen Opschrift, te wesen geheiligd. Want, waarlijk, dit was een argument voor hen, en voor de Christelijke Gods-dienst, van bysondere kracht en nadruk. Ook bevinden wy, door klare exemplen, dat dese Christen Schrijvers, die in hunne verantwoordingen, van seer grote nadruk, voor de Christelijke Gods-dienst, doch anders, niets on-ondersocht, en niets ongeroerd of ongemeld heb-

hebben gelaten ; fulks geenfins loffelijk fouden hebben laten voor-byfippen : maar wel uitdrukkelijk den Heydenen aangewefen ; en den felven naar't Capitoel felve hebben heen-gefonden. Of fo dien Altaar al , met het felve onder *Vefpafianus* heerfching mocht verbrand , of anders weg-ge-nomen, verloren, of verwoeft , of verduifterd geweest zijn ; gelijk als van defe gehele Hiftorie , alfo ook van den Altaar , niet hebben gefwegen.

Want dat dusdanige argumenten , by hen geenfins veronachtfaamd zijn , blijkt uit't gene *Justijn de Martelaar* , van den *Altaar* verhaald , die aan *Simon Magus* , alaan een God , binnen *Rome* , en op't Eiland van de *Tiber* , fou wesen gecon-facreerd. Ik beken , dat hy , *Justinus* , hier hem al veel te lichtelijk wat heeft laten in de hand du-wen : wijl die Altaar die men voorwend aan *Simon Magus* toegewijd te zijn , wel uitdrukkelijk dusdanige titul had:

SEMONI. SANCO. DEO. FIDIO. SACRUM. enz. gelijkse reeds door my en anderen elders is by-gebracht ; of (wijl'er al ettelijke fodanige in-fcriptien werden gevonden) SANCTO. SANCO. SEMONI. DEO. FIDIO. enz. of SANCO. FIDIO. SEMO. PATRI. enz. of SANCO. DEO. PATRI. enz. of diergelijke. En was defe SEMO. SANCUS. FIDIUS. (Want defe 3. Namen voerde hy , of alle te gelijk , of yder der felfer alleen) een God der Sabinen , als uit den Poeët *Ovidius* klaarlijk blijkt. Gelijk ook defe Inſcriptien niet alleenlijk te *Rome* maar ook te *Reate* in't Land der Sabinen gevonden zijn ; en ook noch fodanigen , waar uit blijkt dat hy ſpecialijk een God der *Reatinen* was.

Dus leerd ons ook *M. Varro* (een oud , en ſeer geleerd Romeyn) en *Festus* ; dat , ſchoon

de *Sabinen* hem *SANCUS* noemden, fy evenwel daar onder *HERCULES* verftonden; en *Sancus* in de *Sabijsche* taal betekende, 't geen *Hercules* in de *Griekſche*.

Maar doch heeft hy goede *Iuſtinus*, ſich dus meermaal laten bedriegen: wanneer, namentlijk, men voorgaf hem, te *Alexandrie*, te vertonen de ruinen, of overblijſſelen van de *Cellen*, of byzonderlijk af-geſcheydene *Huiskens*, der 70. (of als anderen willen 72.) *Overſetters*: in welker yder, fy ook elk op ſich ſelven ſittende, de *Bybel* uit de *Hebreeuſche* in de *Griekſche*, taal houden overgeſet.

Als 't nu, ook al toegeſtaan wierd, dat *Auguſtus* dit juist niet in ſijne *Ouderdom* had gevraagd: maar terwijl hy naar d' *Actiaanſche* *Victorie*, noch in *Grieken-land* was; ſtaat noch te overwegen (buiten andere goede reden, tot overtuiging van de valsheid deſer *Hiſtorie*, die hier konden werden by gebracht: maar die ik, om de al te grote lankwijgheid te vermijden, voor-by ga) hoedaniger wijs door deſe *Godſpraak* beweegd, *Auguſtus* is te *Rome* gekeert. Want ſo haalt als hy t' huis quam, heeft hy die (naar getuigenis van ſijne na-ſaat *C. Tiberius*) geleden heeft, dat aan hem, als een *God* en (N.B.) *Soon van een God*, (gelijk ſpecialijk uit een *Griekſche* opſchrift by *Gruterus* pag. 228. te vinden, buiten andere getuigeniſſen van *Dion Caſſius*, *Tacitus*, enz. blijkt) van d' *Aſiaſche* *Steden*, *Tempelen*, en *Altaren* geboud en geheylgd zijn; en heylige *Spelen*, t' ſijner eere gevierd. Gelijk hy ook te *Rome*, om ſijn gelukkige t' huys-komſt, een *Altaar* heeft laten oprechten aan de *FORTUNÆ REDUCI*, of de *Weder-thuis-leydende Fortuin*. En ſelfs een *Tempel* (die hy op ſijne te huys

huys reys had beloofd) aan *Mars de Wreker* , heeft in 't *Capitool* doen bouwen : alwaar hy ook reeds te voren een Tempel aan *Jupiter de Donderaar* had geboud.

Men fiet dan klaarlijk genoeg, met hoe goed een fundament men op sulke Historie-Schrijvers , en der selver Historitjens bouwen mach : ten zy dat lieden , van veel vroeger jaren , meerder onderzoek, minder lichtgelovigheid en langer ervarentheid sulks reeds te voren hebben verhaald.

't Verdriet my , waarlijk , meer uit *Suidas* op te halen : doch kan , of mag ik hem noch niet voor by gaan ; om dat ook , door vry geleerde Mannen onser eeuwe , uit hem by-gehaald , verklaard , en gefatsoeneerd en vermeerd , en also op alle wijfen opgetoyd werd ; een *Orakel* , dat quansfluis door de God *Serapis* gegeven ; (gelijk dat van 't *Hebreus Kindeke* , wegens de komfte *Christi* , enz. Propheeteerd) van de *Drie-enigheid in Gode* , sou gegeven zijn aan *Thulis* , een Koning van Egypte ; en even so hupse *God-spraak* is , als die , nu reeds door my , wijdlopig genoeg is verhandeld.

De Historie en God-spraak , daar in behelsd , werd door hem (*Suidas*) op dese wijze verhaald , over 't woord *Ἰαλίσ*. Dese regeerde over geheel Egypte , en tot heel aan den Oceaan : en noemde een der Eylan- den in de selve , naar sijne eygene naam. Dese , opgeblasen door sijne bedrijven , ging naar 't Orakel van *Serapis* ; en Slacht-offeren op-geofferd hebbende , vraagde hy dit volgende :

Seg ons Beheerscher van het vuur , gy gelukkige , die sonder dwalen , of missen , den omloop des Hemels volvoerd , wie (N. B.) voor mijne heerschings , so veel heeft vermogen ; of wie 't naar my sal zijn ? En wierd hem daar op een *Orakel* gegeven , dat aldus luidt : *Πῶς Θεός* ,

enz. [In 't Neerduits: *Eerst God, daar na het Woord, en t'saam met hen de Geest. Doch alle van gelijke oorspronk, en tot een en 't selve t'samenkomende: (N.B.) Wiens kracht eeuwig is. Loop sterffelijke, met snelle voeten, een onseker leven volvoerende.*] Waar op ky uit de Orakel-plaats vertrokken zijnde, van zijn eygen volk in Afrika, is omgebracht.

Seker dese Thulis, had van Serapis, voor sijne Offerhanden, ook wel wat beter waarfchouwing, en voorfegging, aangaande sijne toekomende fortuyn, verdiend! Doch laat ons eens met meerder ernst, ook het geen vry geleerde Lieden hier over met goeden ernst spreken, overwegen.

Boissardus, seide'er van: Onder de Orakelen van Serapis, werd geteld, 't geen men seide, dat hy aan Thulis, Koning van Egypte, heeft gegeven: wanneer die aan hem vraagde, (N.B.) van den waren God; wie die selve was; en op wat wijs, die wilde gediend zijn: *Πεῖρα Θεός, &c.* Waar op hy (Boissardus) dan so, in enen adem voegd: Hier belijde de Duivel, een God in drie Personen onderscheiden, van Vader, Soon, en Heyligen Geest. Gelijk ook Æmilius Portus, in sijne vertaling van de woorden: *En tot een en 't selve t'samen-komende, (of lopende) tot meerder verklaring, tusschen dusdanige haakjes [] invoegd; te weten, de heylige Drie-enigheid, of Drievuldigheid.*

Morneus ('t moeyd my waarlijk, dat ik genoodsaakt ben, so dikmaal de dolingen, en mislagen van dese, en andere brave mannen, omtrent dese stoffe op te halen, en te wederleggen) voegd'er by: *L'Adjurant bien fort, de ne le point tromper; hem wel sterk beswerende, dat hy hem doch niet bedriegen sou.* Dat so weinig, als 't geen'er door Boissardus werd by gelapt, in Suidas (die alleen dit maar verhaald heeft) blijkt.

Elk vertaald ook dit versierde *Orakel*, naar zijne fin, of passie, en bevatting, even alsse dat kinderachtig *Orakel*, van 't *Hebreeus Kindeke* gedaan hebben; en veranderd het, met by, of afdoen: even als of het, niet verscheelde, hoe men citeerd, of vertaald; wanneer 't maar voor die saak, die men verdedigd, so te beter schijnd te doen.

Gelijk nu, door dusdanige lieden, een *Orakel* is voort-gebracht, waar in quanssuis, de *Drie-enigheid*, door de *Duivels* selfs, (die doch de Vader der logenen is, en een logenaar van den beginne) werd bevestigd: so haald men, niet alleenlijk uit de versierde boeken der *Sibyllen* (als Prophetessen) wegens *onsen groten Heiland*, des selfs geboorte, leven, mirakelen, lijden, dood, enz. so klare voorseggingen; dat de Propheten, in vergelijking met de selven, seer duister en slecht, ja kinderachtig, hebben gesproken: wijl sy (*Sibyllen*) so net, met naam en toenaam, van *Jesus*, *Maria*, enz. so, quanssuis, hebben gepropheteerd, datse eer een geschiede Historie, met zijne daar toebehorende omstandigheden, schijnen te vertellen, als van toekomende saken te propheteren. Niet alleenlijk, seg ik, haaldmen dus dese *Sibyllen* by; maar ook de *Oude Rabbynen*: als die sulks ook fouden hebben voorseid. En die, daar de *Prophet Efsaia*, c. 7. v. 14. maar seid: *Siet een Maagd*, enz. dese Rabbynen (*R. Hakkadosch*, *R. Hakanas*, *R. Ula*, &c.) vry wat meerder en klaarder voorseggen: namentlijk: *dat die Maagd Maria sou heten; datse van Bethlehem was, een Dochter van Jakim Eli, uit de Stam van Sorobabel, en de Geslachtsreeks van Juda*; en diergelijke versierde voderen meer. Als of sy (*Joden*) al voor die tijd, en by 't leven onses *Heylands* selfs, so goede kennis

hadden gehad; dat sy sich met reden konden opwerpen, tegens den H. Apostel *Paulus*, wanneer hy, van de dooding *Christi* sprekende, aan de *Joden* seide, dat sy't in hunne onwetenheid hadden gedaan: ja onsen groten *Heyland* selfs, wanneer hy voor hen biddende, riep: *Vader vergeef het hen, want sy weten niet wat sy doen.*

Sie hier, hoe ver den yver ons van 't rechte spoor kan helpen!

Maar doch, buiten de reeds by-gehaalde getuigenissen des *Duivels* selfs, voor dit versierde ophouden der *Orakelen*; werden 'er noch meer anderen by gebracht: selfs uit *Porphyrius*, die, als een bitter en geslagen vyand der Christenen, tegens hun en hunne Gods-dienst heeft geschreven. Waarom ook sulker getuigenis, als se anders van kracht en waerde was, noch veel te meerder (als reeds al gedacht is) by ons sou moeten gelden. Doch zijn dese *Orakelen*, en der selver getuigenis, van geen meerder kracht en nadruk, als 't geen wy reeds boven van hem, uit *Eusèbius*, wegens dese stof hebben verhandeld. Want (gelijk ik in mijn Latijns Tractaatje, van de selve getoond heb) zijn sy t'e-nemaal, ten opfichte van de tijd, waar in sy souden gegeven zijn, onseker: of sy namentlijk (een of meerder) honderden jaren, voor of na; dan of sy omtrent *Christi* geboorte zijn gegeven: indien sy oid gegeven zijn: 't welk al warachtig zijnde, evenwel gevolglijk sal blijken, dat sy van geheel geen gevolg of kracht zijn.

2. Blijkt geenfins, of sy omtrent eene en de selve tijd, dan of sy honderden jaren verscheyden naar malkanderen gegeven zijn. 3. In welke *Orakel-plaats* sy souden gegeven zijn: of men moest stellen; dat 'er noid geen andere *Orakel-plaats*, als

Del-

Delphis was geweeſd; daar 'er nochtans ontelbare te gelijk in de wereld zijn geweeſd. 4. Iſſer een onder; waar mede, als van grote kracht zijnde, *Eusebius*, om 't ophouden der *Orakelen* (welker velen by ſijne tijd noch hunne quansfluis Goddelijke Antwoorden gaven) ſpecialijk her voor komt: Daar 't nochtans met wel uitdrukkelijke en dag-klare woorden ſeid: dat, gelijk 'er vele *Orakel-plaatſen* waren te niet gegaan: evenwel de ſeer vermaarde *Orakel-plaatſen*, in *Didymis* (of by de *Branchiden*, dat een en 't ſelve *Orakel* is) te *Clarus*, en (N.B.) te *Delphis*, te dier tijd, evenwel noch Goddelijke Antwoord gaven.

Ick bid u, mijn Leſer, bepeyns, met wat ogen of gedachten *Eusebius*, en alle die hem hier in na volgen, *Mornay*, *Schedius*, en anderen meer; terwijl ſy ſulks niet alleen laſen; maar malkanderen dat na copieerden; hunne Boeken daar met, als met een ſchat (waarlijk min waard als dove kolen) verriikten; en als bewiſſen van uitſtekende kracht, her voort-brachten, hebben toe-geſien!

Naardemaal wy dan ſien, hoe quaad ſucces de Getuigeniſſen voor 't verſtommen der *Orakelen*, met of omtrent de Geboorte *J. Chriſti* hebben; ſo laat ons ook eens ſien, van wat kracht d' anderen zijn, die uit *Cicero*, *Lucanus*, *Strabo*, *Juvenalis*, *Plutarchus*, *Origenes*, en anderen meer, werden bygebracht.

Wat aangaat *Cicero*; van deſen tuigd *Plutarchus*, dat hy in ſijne jonkheid, het *Delphiſche Orakel* heeft raad gevraagd; en ook raad 'er van ontfangen. En ſelfs getuigd hy (*Cicero*) opentlijk, dat het by ſijne tijd, terwijl hy ſchreef, over de *Voorſeggingen*, (uit welk boek, ſy dit nochtans willen bewiſſen) noch ſijne antwoorden gaf. Want wel uitdrukkelijk

lijk seide hy , in sijn eerste t' samen-spraak van de Voorseggingen , Orakelen , enz. *Nunc minore gloria est , quia minus Oraculorum veritas excellit.* Nu is het Orakel van minder vermaardheid , en achtbaarheid : om dat de waarheid , der gegevene God-spraken , nu minder uitsteekt.

Van welke minder glorie , of achtbaarheid , en waarheid , hy elders ~~in dese reden geeft.~~ (En waar in *Minucius Felix* hem navolgd) dat de menschen niet langer so lichtgelovig waren , alsse wel in oude tijden waren geweest. Gelijk 'er daarom by *Plutarchus* tijd (als de selve getuigd) maar ene *Priesteres* was , en dat die , 't geven van antwoorden , wel gemakkelijk af mocht : daar 'er in 't begin , en een lange tijd daer na , wel twee , met een noodhulp 'er by , waren geweest. En als wy eens beschouwen , uit welke woorden van *Cicero* , men het ophouden , of verstommen van 't *Delphische Orakel* haald , zijn 't die woorden , daar hy , van 't antwoorden in Versen sprekende , seide : *Cur , ISTO MODO , jam Oracula Delphis non eduntur , non modo nostra ætate , sed jam diu ; ut nihil possit esse contemptius ?*

Waarom werden 'er langer , op die wijze [in Versen namentlijk] geen God-spraken te *Delphis* gegeven : niet alleenlijk by onse tijd : maar ook al lang voorleden : so dat 'er by na niets so verachtelijk is ?

Want een seer grote oorzaak , onder anderen , van vermindering van glorie en achting was , dat de gepretendeerde *Apollo* , dikmaal so ellendige Versen maakte , datse by yder een , die niet al te superstitieus was , bespottelijk waren ; en menigmaal daar bysonderlijk mede geschimpt wierd. Waarom men dan , metter tijd , te rade wierd , hem in *Prosa* te doen antwoorden ; dat wederom by velen noch also belachelijk was : Om dat *Apollo* ,
die

die men voor de *God der Poësie* eerde; daar hy tevoren wel in Versen (hoe gebrekkelyk van taal, en dicht-maat die ook mochten zijn) had konnen antwoorden, nu geheellyk geen Versen meer maken, en sijne *Orakelen* in Dicht-maat, geven kon. Met hoe slecht een fundament, werd dan dese *Cicero*, voor't verstommen van het *Delphische Orakel*, by gebragt!

Maar doch, als *Cicero* met die woorden, die daar toe uit hem werden by gebragt, al verstaan hadde, (gelijk hy geensins doet) het ophouden, of verstommen der *Orakelen*: so kon dat, hen voorstanderen der *Orakelen*, en beweederen van't verstommen, en ophouden der selven, met, of omtrent, de Geboorte *Christi*, geensins helpen: wijl dan *Cicero* sou seggen, dat het al ruym 300. jaren, voor *Christi* komt had op-gehouden sijne antwoorden te geven.

De seer geleerde *P. D. Huetius* seid, (terwijl hy, de kracht van dese tegenwerping gevoelende, *Plutarchus* daar toe te hulp roept) dat men uit hem (*Plutarchus*) kan weten, datse allengskens hebben beginnen te swijgen, tot de komste *Christi* toe; ter welker tijd, de selve verstomd zijn: als of toen eerst de kracht der *Duivelen* verbroken, en hen't stiswijgen opgeleid wierd.

Maar gelijk wy reeds genoegzaam uit *Plutarchus* hebben gezien, en gevolglijk noch verder uit hem, en vele anderen sien sullen; dat'er niet alleenlyk ten tijde deses *Plutarchi*, maar ook honderden van jaren na de selve, tot omtrent 400. jaren na *Christi* geboorte, in menigvuldige *Orakelplaatsen*, quansluis Goddelijke antwoorden, of *Orakelen*, gegeven zijn: ontvald hem *Plutarchus* so wel als *Cicero*.

Waarlijk bysonder wonder ist, dat so seer geleerde

leerde en braaf beoordeelde mannen; en van so uitstekende belefendheid en onderzoek, als dese Pater HUETIUS is, en nevens hem, *Isaïcus Vossius* (want ook dese seide, in zijn Boek van de *Sibyllen* volmondiglijk, dat d'Orakelen over al, en *en* enemaal met de komste Christi hebben op-gehouden) niet met enige meerder opmerking hebben geliet, op een so byzonder aanmerkelijken zaak: en waar uit, naar hunne opinie, een uitstekend argument gemaakt werd, voor de *Christelijke Godsdienst*; doch, voor so veel reeds gezien is, met byzonder slecht succes.

Met het selve succes brengen sy *Strabo* (die ook omtrent de *Orakelen*, seer klein-gelovig was: als hy selfs, meer als eenmaal, wel duidelijk te kennen geeft) voor't verstommen, van dit *Delphische Orakel*, by. Schoon hy'er niet anders van spreekt, als *Cicero*; en maar seide, dat het by sijne tijd (dat was onder de Heersching van *Tiberius*) van geen grote achtung was: daar't in oude tijden uitstekende was geacht en geëerd geweest.

Dat ook geen groot wonder was; wijl de seer vermaarde Redenaar *Demosthenes*, al by na 300. jaren voor *Cicero's* tijd, wel opentlijk voor het Atheensche volk (dat anders vry superstitieus was) dorst seggen: *Dat het Delphische Orakel, het met Philippus hield, en door hem omgekocht was.*

Met wat grond *Plutarchus* hier toe werd by gebracht, blijkt genoeg, uit't geen van hem reeds boven (by occasie van't onderzoek wegens't fabeltje van *Epitherses*) is geseid.

Origenes, werd ook tot een considerabel getuige voor't ophouden der *Orakelen* by-gebracht: wijlmen voor-wend, dat hy in zijn Boeken, tegens de Heydensche Filosooph *Celsus*, met de woorden

den van dese *Celfus* felfs , klaarlijk te kennen geeft, dat de *Orakelen van Delphis*, van *Dodone*, van *Clar-rus*, van de *Branchiden*, van *Ammon* en anderen, al gantschelijk fwegen: daar hy (*Celfus*) naar citatie van *Origenes* (en anders niet, hebben wy van *Celfus* Schriften) maar simpeljk feid: *Dat dese nu op-getelde Orakel-plaatfen, en feer vele andere Voor-seggingen, van de Christenen niet geacht wierden: maar dat de felven, het gene de Joden oit geseid hebben* [hy fiet op de Wet en Propheten, of wel op de Bybelsche Schriften in't algemeen] *als verwonderlijk estimeerden.* Welke woorden derhalven directlijk noch indirectlijk, van het op-houden der *Orakelen* melden.

Men fiet hier uit, hoe onbedachtelijk de Oude Schrijvers vaakmaal werden by-gehaald en geap-pliceerd.

Juvenalis evenwel, die so vermaarde Schimp-dichter, feid, in zijn 6. Schimp-dicht:

- - - - - *Credent à fonte relatum*

Ammonis, quoniam Delphis Oracula cessant.

Sy achten, dat het uit de Fonteyn van Ammon voort-komt, wijl te Delphis het Orakel-antwoorden op-houd.

Dat het sweegte dien tijde, als *Juvenaal* dit schreef, soud ik feer wel kunnen geloven; en mijns achtens feer wel doen geloven aan anderen: alsfe maar gelieven te overwegen wat fortuin die *Orakel-plaats* ten tijde van *Nero*, en door hem, geleden heeft; om dat de *Pythia* hem een antwoord had gegeven, dat geheel niet naar zijn fin was. Gelijk dit ook tonen, *Dion Cassius*, en *Pausanias*. (Want dat het onder *Neroos* Heerfching noch antwoorde, blijkt, buiten deser getuigenis, feer klaarlijk uit *Suetonius*) die verhalen, hoe hy, *Nero*, aan de *Inwoonderen van Delphis*, het *Cirreisch Land* ontnam, en aan sine Soldaten gaf; de

de plaats van waar d' Orakelen gegeven wierden , verwoefte ; en hy , om die plaats also te meerder te ontheiligen , menschen deed slachten , op de kant der mond van 't hol waar uit de heylige Geest en waasssem , opwaassenden. Dat hy , buiten andere roof , ook wel vijf-honderd kopere Stal-beelden , aldaar van ouds tot dankbaarheid enz. aan de God opgeofferd , heeft van daar weg gevoerd , enz. En is te noteren , so van dit Delphische , als van meest alle andere Orakelen , datse menigmaal hunne Eklipsen , (dat ik het so noeme) of tusschen-tijden van antwoorden en stilswijgen , hebben gehad , de ene tijd korter , de andere tijd langer ; door brand , of andere verwoefing en plondering ; door Oorlog , en verloop ; door verjaging , of armoede , der Papen , en andere bewerkers of begunstigers ; of door heimelijk bevel , of konst der Koningen , en Vorsten (wyl sulks al mede gebeurde) 't welk *Lucanus* niet duisterlijk te kennen geeft ; als hy , klagende dat het Orakel van *Delphis* by sijne tijd (hy speciaalijk ondertusschen op *Nero* , mijns achtens , siende) seyde :

- - - - - *Postquam Reges timuere futura.*

Et superos vetuere loqui :

Naar dat de Koningen sijn vervaard geworden , voor het toekomende (en de kennis van het selve) den Goden het spreken [voorseggen der God-spraken] hebben verboden.

Dat dese *Delphische Tempelen* Orakel-plaats menigmalen is verbrand , geplonderd en verwoeft geworden , toond ons (buiten anderen) beknop-
telijk *Pausanias* , in sijn beschrijving van de *Delphische Tempel* , Orakel , enz. wanneer hy verhaald , dat het 1. door een *Eubeer* straat-schender is geplonderd , enz. daar na door *Pyrrhus* , de Soon van *Achil-*

Achilles, door *Zerxes*, door de *Franssen*, door de *Phocensers*, en eyndelijk door *Nero*. Naar welke tijd [gelijk het ook al voor die plundering enz. der geseide *Eubeer*, eens was verlaten en verwoest, naar ons *Plutarchus* verhaald] 't blijkt, dat het noch door, of onder, *Constantijn* de grote, is verwoest; eer 't door *Juliaan* weder hersteld zijnde, voor 't allerlaatste, na sijne dood, geheel is vernietigd.

Onder welks heersching dir geschied zy, is my onbekend: 't allernaast, mijns oordeels, is 't, dat het onder *Theodosius*, of des selfs *Sonen*, is geschied.

Schoon derhalven *Lucaan* (die onder *Nero* leefde, en door hem gedood is) te kennen geeft, dat het *Delphische Orakel*, by sijne tijd sweeg: en *Juvenaal* (die onder *Domitiaan* geleefd heeft) seide, dat het *Orakel van Delphis* cefseerde; leerd ons evenwel *Philostratus*, dat het ten tijde van die selve *Domitiaan* ook al weder sprak. Sulks tonen ons ook *Dio Chrysostomus* en *Lucianus*, die onder *Marcus Antoninus*, en gevolgtijk geleefd hebben.

Dus brengt ook *Æl. Spartianus*, hier van, een exempel by, *Severus*, *Pesc. Niger*, en *Albinus*, rakende.

Dat 'er evenwel (uit wat oorzaak, is my onbekend) weder enige interruptie, of stilstand is geweest, omtrent het jaar 170. of 180, of daar omtrent, schijnd uit *Clemens Alexandrinus* te blijken: doch niet alleenlik uit *Theodoretus*, maar ook uit *Eusebius* blijkt, dat het by des Groten *Constantinus* tijd, noch Antwoord gaf; als de selve *Constantinus* (in zijn leven, door *Eusebius* beschreven) selfs getuigd.

Dat het naar de verwoesting, door order of toelating van dese *Constantijn* geschied, hersteld is, en weder antwoord heeft gegeven, blijkt uit de exempelen van *Juliaan d' Apostaat* (die 't weder herfelde, en selfs, buiten anderen meer, daar

aan, om *Goddelyke Antwoord* en *Voorzegging* fond; en die verkreeg) door *Cedrenus*, *Theodorteus*, en *Nicephorus*, bygebracht; en die, schoon ik (als reeds uit het voorgaande blijkt) geen grote staat op hun seggen of vertellen maak, evenwel hier omtrent sodanige exempelen, en sodaniger wijze verhalen; dat, het geen sy seggen, my ten hoogste waarfchijnlijk is. *Wt meer, omdat ook*, *Herodianus* en andren meer (*Tertullianus*, *Ammianus Marcellinus*, *Macrobius*, enz.) ten opficht van de menigvuldigheid der Orakel-plaatsen, in hunne tijden (vry verre voor en na *Constantinus* tijd) op de felve wijze fpreken.

Dat derhalven, 't geen *Juvenaalseid*, geen argument kan verftrekken, blijkt fo, uit het gene nu van 't *Delphifch Orakel* getoond is, als 't gene uit *Polybius*, *Plutarchus* en meer anderen, ook van 't verwoeften van andre Orakel-plaatsen, *Dodone*, der *Branchiden*, enz. werd getoond.

Naar welke verwoefing, 't zy uit Oorlog, 't zy uit andre oorfaken, ontftaande, altijd weder tijd en middelen van node waren, om fulks weder te herftellen. Welke middelen van geld enz. ook bequame Perfonen om fulke Perfonagien te verbeelden, fo in 't fpelen van de Rol, als van de *Propheet*, die de *Orakelen* uitley en verklaarde; van de *Priesters*, of *Pythia* felve, die de *Orakelen* uitsprak; van de *Poëten*, *Offer-papen*, *Waarzeggeren uit d' Ingewanden*; en verder al den gehelen hoop en omflag van Perfonen en faken, tot fulken bedrijf vereyft; niet altijd even kort by der hand en bequaam waren, om 't Volk, of ook *Groten*, hoedanigen die ook waren, fo als 't hen *Papen* wel diende (of ook den *Vorften*, die fich heymelijk daar onder mengden) op een gevoeglijke wijs, en quansfuis verwonderlijke, te mompen.

Dat

Dat nu niet nettelijk kan worden aangewezen, hoe dikmaals en hoe lange yder *Orakel* (ten minste der voornaamsten) zijne tijden van stilswijgen en spreken heeft gehad; komt by, door 't verliezen der Aucteuren, O*Enomaus*, en anderen meer; die van de *Orakelen*, *Orakel-plaatsen*, en der selver *toestel*; ook 't *bedrog*, daar omtrent om gegaan, hebben geschreven: en die door de lankheid en rampen van de tijd; door Oorlog, en daar uit ontstaande verwoesting, zelfs so wel als d' *Orakelen*, en der selver kunstelijk bedroch, so zijn uit kunde en geheugenis geraakt (gelijk 't leyder! met seer velen der treffelijkste Grieksche en Latijnsche Aucteuren of Schrijvers is gegaan) dat men by na maar van enige weinigen, door latere Schrijvers geciteerd zijnde, slechts de simpele namen, en die der stoffe, waar van sy geschreven hebben, heeft over behouden: en 't geen 'er door d' Ouden noch van over-gebleven is, ons maar een seer gebrekkelijke en verwarde kennis, geeft: schoon die evenwel genoeg is, om de schelmsche bedriegeryen der Papen, daar omtrent gepleegd, te ontdekken.

Met even grote voorbarigheid, hebben andere Schrijvers (namentlijk *Boissardus*, *Hospinianus*, enz.) *Melanthon* en *Peucerus* na-gevolgd.

Dese verhalen, so in de continuatie van de Cronijk van *Carion*, als in de verhandeling van de *Voorseggingen*, *Orakelen*, enz. Dat, ten tijde van de Keyser *Juliaan de Apostaat*, op de selve tijd als hy stond om zijne Krijgstocht naar *Persie* toe te setten: De Tempel of *Orakel-plaats* te *Delphis*, door 't Hemels vuur sijn verteerd en verwoest; en dat dit sijne laatste verwoesting is geweest. *Boissardus*, en *Hospinianus* citeren, tot bewijs hier van, het 9. en 10. cap. van 't

derde Boek van *Theodoretus*, in 't 19. enz. cap. in het 5. Boek van *Sozomenus* Kerkelijke Historien

Doch ist 'er so verre van af, dat dese Schrijvers van de *Tempel van Apollo te Delphis* in 't midden van Griekenland souden spreken, dat sy in tegendeel spreken van een *Tempel heel in Syrie*, en aldaar in de *Voor-stad van Antiochie*, gelegen. Welke Voorstad (Daphne) nevens de Tempel, en 't geen aldaar Miraculeuslijk omtrent het Orakel (of Orakel-plaats) van de *Apollo Daphneus*, soude geschied zijn, so ten tijde van den Keyser *Trajanus*, als op andere tijden, by die occasie, wijdluchtiglijk ons beschreven werden.

Ga nu en steund op citatien van so geleerde lieden! want de naam van brave geleerdheid, kan dese lieden (en speciaalijk *Phil. Melanthon*) niet bedisputeerd werden: noch van onoprechtheid, of voorbedachtelijk misleyden sou men hen kunnen verdenken: of so bot te zijn, dat als sy al wilden, sy 't niet op behendiger wijs souden hebben gedaan.

Indien wy dan d'oorzaak van so bijsteren misflag willen onderzoeken, is die buiten alle twijffel in *Melanthon* geweest, een doling in geheugenis; terwijl hy, op de selve steunende, also abusivelijk d' *Apollo Delphicus*, in plaats van de *Apollo Daphneus*, heeft gesteld. Waar in d'anderen, op hem *Melanthon* steunende (als op een eerlijk man, gelijk hy waarlijk was) sonder eens d'Aucteuren, waar uit *Melanthon* sulks moest hebben na te sien, dat also uit hem hebben uitgeschreven en na-verteld.

Waarlijk ten minsten had *Hospinianus*, die so Boek en Capittel der gemelde Schrijvers citeerd (en waar uit men met reden sou denken dat hy de text ook selve geleszen had) so voorsichtig behoren te zijn, dat hylette waar van hy las: of sijne sinnen en

en verftand moeten voor die tijd elders heen ver-
voerd zijn geweest.

Indien wy nu ook gevolglyk ons oogh willen
flaan , op d' andere *Orakel-plaatfen* , die na ; en feer
lange , na de geboorte *onfes Heylands* noch in ftant
zijn geweest , en gebleven . So fullen wy 'er al et-
telijke vinden *binnen Italien* ; ja enigen der felfer
felfs *in't geficht der Stad Rome* ; ik laat ftaan *binnen*
de Stad Rome felfs : alwaar *in't Eyland van de Tyber* ,
in welke (als by-na yeder weet) een feer ver-
maarde *Tempel van Efculapius* *geftaan heeft* ; een ou-
de Steen gevonden is , beheliende , met fijn op-
fchrift de Historie van genefingen door't *Orakel*
van Efculapius aan ettelijken (ten tijde der Anto-
ninen , dat ten minften 150. jaren na Chrifti ge-
boorte is geweest) fo ten opfichte van blindheid
als andere grote gebreken , uitgewerkt.

Gelyk't ook uit d' Oude Schrijvers overtollig-
lyk blijkt , dat d' *Orakelen van Efculapius* (die fel-
den anders , als door , of in , dromen gegeven wier-
den) de gantsche wereld door , in menichte ge-
plaaft waren : en vry lange tijd naar't lijden en fter-
ven *onfes Groten Heylands* : als de Kerkelyke Schrij-
vers *Tertullianus* , *Eusebius* , en anderen , te ken-
nen geven.

Dicht by , en (als gefeid is) *in't geficht van Rome* ,
had men't *Orakel van de Fortuin* , of *Fortuinen* , te *Pre-
nefte* ; van de *Fortuin* ; of *Fortuinen* te , *Amtium* ; van
Herkules , in de *Stad* , of *Stedeke* , *Tibur* : en wat verder
van Rome , het *Orakel van Iupiter Clitumnus* ; fo ook by
Padua het *Orakel van Gerion* , by of aan de *Fonteyn*
Aponus . Van alle welke *Orakel-plaatfen* , *Suetonius* ,
en *Martialis* , en de *Ionger Plinius* , (die onder *Dom-
itiaan* , *Nerva* , en *Trajaan* geleefd hebben) ook

als van Orakelen, by hunne tijd in staat zijnde, gewag maken. Ja zelfs de Poëet *Claudianus* die onder de Keyfers *Arkadius* en *Honorius* (dat is, omtrent 400. jaren naar *Christi* geboorte) geleefd heeft, spreekt 'er van, als van een miraculeuse (ten opzichte van gesondmaking) en noch by sijne tijd, Orakel-gevende, Fonteyn.

't Is wel sulks, dat de *Romeynen* niet toe-lieten, dat men over saken de Republyk rakende, om solemnelijk den selven te consuleren, of raad te vragen; naar andere Orakelen, buiten de *Boeken der Sibyllen*, liep: en daarom *Lutatius*, die d'eerste Carthaginienfer Oorlog ten eynde bracht, door den Raadbelet is geweest, het Orakel der *Preneestijnsche Fortuyn* (so dicht by *Rome*) Raad te vragen: schoon sy anders in vroegere tijden, zelfs wel solemnelijk gesanten (voor so veel de Historien getuigen) naar *Delphis* en andere Orakel-plaatsen, hadden af-gesonden, over saken de Republyk ten hoogste rakende. Maar lieten sy evenwel toe, aan den particulieren; en dat over der selver particuliere saken, dese en diergelijke Orakel-plaatsen te gaan bezoeken; en antwoord op hunne vragen te erlangen. Terwijl sy zelfs de saken van de Republyk, naar de gepretendeerde antwoorden der *Sibyllijnsche Boeken*, in tijden van pest, honger, sware nederlagen, of onderlinge oproer en verdeeldheid, of diergelijke; met het gemene volk daar door bequamelijk te mompen (als gevolglijk getoond sal werden) bestierden.

Buiten Italie (welks andere meer Orakel-plaatsen, na onses *Heylands Christi* komst in stand zijnde, juist so niet met naam en toenaam, als men seid, gemeld werden) had men 'er een ontelbaar getal. Want buiten dat de so seer doorsnuffelende en kun-

kundige Oudvader Tertulliaan getuigd; dat, by zijne tijd de wereld als vervuld en opgepropt was, met Orakel-plaatsen, die door Dromen en Gesichten antwoorden; so waren 'er noch de Orakel-plaatsen van Mopsus in Cilicia, van Jupiter in Dodone, van Amphiloehus in Mallo, van Apollo Didymeus te Mileten; van Apollo Clarius, van Apollo Delius; van Apollo Sarpedonius in Seleucia; van Esculapius in Pergamus; van Esc. te Ægis in Cilicia, van Jupiter Ammom, Jupiter Nicephorius, Iup. Belus, te Apamea; van Amphiaras; van Trophonius; van Hermione in Macedonia, van Pasiphaë in Laconia, van de Vates Cælestis by Carthago; 't Orakel by Apollonia; dat van Venus te Aphaca (selfs ten tijde van Zosimus) van de God Beza, ten tijde van Constantius (nasaat van Constantijn de Grote) van d' Apollo van Daphne, in de Voorstad van Antiochie; (ten tijde van Juliaan de Apostaat) van Apollo te Heliopolis (ten tijde van Arcadius en Honorius) van Serapis t' Alexandrie; en vele anderen meer; die ons door de Historie Schrijvers van achtbaarheid en geloof werden opgenoemd. En geven Tertulliaan en Herodiaan, en noch andere vroegere en latere Schrijvers, te kennen, dat 'er te hunnen tijde, noch een vry groot getal Orakelen, die sy juist niet opnoemen, in staat waren. Plutarchus, namentlijk (selfs in dat Boek, waar in hy van 't ophouden der Orakelen handelt) Strabo, Martialis, Suetonius, Tacitus, Dion Cassius, Herodianus, Philostratus, Pausanias, Dion Chrysostomus, Lucianus, Capitolinus, Spartianus, Trebellius Pollio, Tertullianus, Eusebius, Ammianus Marcellinus, Claudianus, Zozimus, Macrobius, Theodoretus, Sozomenus: enz. (Welke allen sulks door onverdachte getuigenissen en exempelen van hunne tijd betonen: die ook noch gevolglijk in mijne 2. Verhandeling by

andere occasie sullen werden by gebracht. Ook door de Keyserlijke Wetten, van *Gratianus*, en *Valentinianus*, in 't jaar 385. gemaakt: *Dat genig mensch over toekomende saken door een vervloekte (of lasterlijke) Raad-vraging ondersoek sou doen.*

En eyndelijk uit de *Concilia*, of *Synodale Raadsbesluiten der Oude Christenen* ('t *Concilium Ancyranum*, Can. 23. *Eliberitanum*, Can. 62. *Carthagenense quartum*, Can. 89. *Antisiodorenses*, Can. 4. *Constantinopolitanum quartum*, Can. 61. *Laodicenseum*, Can. 34. *Trullanum*, Can. 61.) Uit alle welken (buiten meer andere Oude Kerckelijke Schrijvers) en dat het *Orakel-geven*, uit de Heydensche *Orakel Tempelen*, noch naar de tijd van *Theodosius de Grote*, en tot ten minsten, onder des selfs *Sonen*, *Arcadius* en *Honorius*, heeft gediend; en also tot omtrent 400. jaren naar *Christi* geboorte heeft geduurd (al hoewel het onder de hand, op d' ene plaats vroeger, op d' andere vry later, al seer was gesleten) en dat, so terwijl de selve noch in stand waren, als toen die al lang vernietigd waren, vry velen der naam Christenen, aan die Heydensche superstities, van wydingen en suiveringen, van 't Raad-vragen aan de *Voor-seggers*, enz. vry vele honderden jaren vast bleven, blijkt. Gelijk sulks gevolglijk by occasie noch verder sal blijken.

Verder staat ons t' overwegen (tot meerder klaarheid deser saak) hoe lange het *Heydendom* noch stand gehouden heeft (schoon 't van der *Apostelen* tijden af, allenxkens ondermijnd, sijne eerste grote knak onder *Constantijn* gekregen heeft; door het *sluiten der Tempelen*, en verwoesten van enige der voornaemsten, waar onder ook de *Delphische Tempel* was) voor so veel blijkt, uit de beschrijving, der tijden
en

en Regering , van *Constantius* , *Juliaan* , *Jovianus* , *Valens* , *Valentinianus* , *Theodosius* , en des selfs *Sonnen* , *Arcadius* en *Honorius* : enz.

't Is feker , dat het onder *Constantijn* niet geheel-
lijk , ja niet voor 't merendeel , is onderdrukt ge-
weeft ; dat het onder *Constantius* , weer meerder is
opgekropen ; en onder *Juliaan* het hoofd , en li-
chaam geheellijk heeft ~~opgebeurd~~ *Jovianus*
(wiens regering geen gehele 5.maanden) noch tijd,
noch macht , genoeg gehad heeft , om te doen het
geen *Constantius* gedaan had , of , eerder beginnen
te doen (ten minste toe te laten) en dat , schoon *Val-*
entinianus voor de *Christen Godsdienst* yverde ; noch-
tans *Valens* , zijn Mede-makker in 't Rijk (en Be-
heerscher van 't Westergedeelte) den Heydenen
alle vryheid gaf. Tot dat onder *Theodosius* het weder
meerder gekreukt ; en gevolglik (hoewel niet son-
der grote moeyte) allenskens onderdrukt , en ter
neer geveld wierd.

Van dit nu geleide , geven ons klare getuigenis-
sen , *Rufinus* , *Theodoretus* , *Zosimus* en anderen , so
Christenen als Heydenen , meer.

Want onder *Theodosius* Heersching , geschieden
noch de publijke Offerhanden , enz. der Heyde-
nen , *op de publijke kosten* , *der gemene Schat-kist* , en *ko-*
sten des Romeynschen Rijks ; en dorst hy de selfen
niet directe verbieden : maar met de publijke onko-
sten daar toe te onttrekken ; en onder pretext , van
te grote belasting daar door aan 't gemeen : wyl de
Schat-kist te seer verarmd was , en de Soldaat sijne
betaling moest hebben , maakte hy , datse genoeg-
saam , ja geheellijk verviel : wyl niemand op eyge-
ne beurs konde , of wilde , dien groten omslag van
dagelijksdhe solemnele Offerhanden , enz. staande
houden.

Hy (*Theodosius*) deed wel door *Cynezius*, zijne Overste der Lijf-wacht-benden, in *Ægypte*, alle Tempelen toe sluiten, en d' offerhanden verbieden: oft en minsten gaf daar bevel toe (want om dit eens voor al te seggen, sulke bevelen wierden niet altijd, veel min overal, opgevolgd, uit redenen hier na te verstaan) en te *Rome* gebruikte *Serena*, de Huis-vrou van *Stilicon*, wel die stoutheid, dat sy op 't innemen dier Stad, naar de demping van *Eugenius*, in de Tempel van de *Godinne Rhea*, die gepretendeerde *Moeder der Goden* opentlijk bespote; desselfs kostelijke Halsband sich selfs om den hals leide; en een van d' oudste der *Vestaalsche Maagden*, die haar daar over bestrafte, door haar gevolg liet weg leyden: maar dorst men evenwel niet verder treden.

Dat geensins te verwonderen is, voor die genen, die uit de Historien, eniger maten de gesteldheid dier tijden geleerd hebben. Want de voornaamste en dapperste Groten, en Veldoversten des Rijks, waren dikmaals noch Heydenen; en van het Heydendom, of opentlijke, of heymelijke, begunstigers en voorstanders.

Ja ging dit so verre, dat sich de Keyseren voor niemand meer te ontsien hadden, als voor sulken, die 't gebied hadden over grote Landschappen en Provintien; of over de Heyren, en de *gunst der Krijgs-lien* (die meest altijd de Keyseren maakten, en by na gedurig onder ontsag hielden: wijl sy die so menigmaal quamen om hals te helpen, enz.) sich verkregen hadden. Als welken dikmaal grote occasie hadden, om sich meester te maken: voornameentlijk, so de Regerenden Vorst, of Vorsten; door sich selfs, of anders, ongewild en verhaat waren. 't Welk d' oude ondervinding door gedurige revolutien, nu meer als een ceuw lang geleerd had.

hadde: gelijk men ook te dier tijd zag, dat onder dese *Theodosius*, sich *Maximus* tegens hem opwierp: ook *Eugenius*, *Constantinus*, en anderen, sich Keyfers maakten, door de Heyren, over welken sy geboden: en 't daarom seer forgelijk was, voor die nu in 't besit van de Opper-voogdye waren, den sodanigen te tergen, of enige wichtige oorzaak, of schijn der selve te geven, om sich op te werpen, quanssuis, voor de Oude Gods-dienst, daar sy dikmaals selfs geen eerbiedigheid, of achting voor hadden; en maar de schijn gebruikten, naar 't hen voordeel gaf, of scheen te geven. Als (onder anderen) 't exempel van *Licinnius* ons leerd: die eerst quanssuis, so Godvruchtigen yve-raar, voor de Christelijke Gods-dienst; daar naar, om dat *Constantijn*, by die lieden, de meeste achting had, wederom, als den hond, tot zijn uitbraakfel; en also uitsporiglijk, sich naar het Heydendom, keerde.

Hier op wast dan, dat sulke Heydenen stout sijnde, het oude Heydendom, op seer vele plaatsen, uit eygene hoofde, in stand hielden: ja ook op vele plaatsen herstelden: en den Keyseren sulks wel krachtelijk af-drongen; als uit het exempel van *Generidus*, *Prætextatus* en anderen blijkt.

Welke *Prætextatus*, die (om geen meer andere exempelen op te halen) als *Proconsul*, Griekenland bestierde, de swarigheden, die uit het verdrukken van het Heydendom, te verwachten stonden, voorstellende; en specialijk, indien men de gepretendeerde seer Heylige *Mysteria* (of Heylige en Goddelijke verborgentheden en plechtelijkheden) quam te verbieden, erlangde; dat de Grieken, die, naar de oude gewoontens en gebruiken hunner Voor-ouderen, mochten blijven oeffenen en vieren: schoon daar buiten de

an-

andere Heydensche Afgoderye en misbruiken, al vry wat van Sint Anna (als ons Hollands spreekwoord seid) onder liep.

Dit sien wy ook uit het voorbeeld der *Sacra Taurobolia*, of inwijdingen tot de *Geestelyke weder-geboorte der Heydenen*, by *Prudentius* voor 't merendeel beschreven, in sijne *Lof-sang van Romanus*. Wiens versen vertaald te vinden zijn in de Roomsche Mogentheid van de Oudheids kundige *J. Oudaan*: al hoewel hy, en voor hem *Baronius* [want uit dese heeft hy't, en de selve heeft hy hier blindeling nagevolgd, en is met hem ellendiglijk in de graft gevallen: gelijk so ook, naar dese *Baronius*, *J. Caesar*, *Bulengerus*; die dese Plechtelikheden op de *Lustratie*, of suivering en reiniging des *Opperpriesters te Rome*, noch also verkeerdelijk toe-past] die appliceren op een by hen versierde inwijding des *Roomschen Opperpriesters* by de Romeynen, *Pontifex Maximus* genaamd: wijl sy geen van beiden begrepen, of kenden, dese *Sacra Taurobolia*; die voornamentlijk hun licht ontfangen uit de Oude Op-schriften der Romeynen; by welken dese *Sacra*, of *heylige Plechtelikheden*, in gebruik waren: en wel voornamentlijk ten tijde van *Valentinianus*, *Valens*, en *Theodosius*. (Al hoewel sy ook al onder de *Antoninen* hebben plaats gehad; uit welke oorzaak sal licht by andere gelegenheid verhandeld werden) en datse sig vergapen, aan de benaming van *Summus Sacerdos*; hoedanig evenwel de naam des *Roomsche Opperpriesters* niet was, maar *Pontifex Maximus*, als reeds geseid, en doch andersins genoeg bekend, is: daar in tegendeel 'er seer vele *Summi Sacerdotes*, over gehele Provintien, ja grote Landschappen by de Grieken en Latijnen waren:

[als

[als uit de Griekſche Opſchriften , *Iuliaan de Apoſta* en andere Schrijvers blijkt (nam: die van *Achaja* , *Aſia* enz) en ſpecialijk *Apuleius* ; die dees benaming van *Summus Sacerdos* , ettelijke malen aan de Opper-prieſter van *Iſis* geeft] en ſelfs onder de Chriſtenen , hunne *Biſſchoppen* , deſe naam voerden ; wijl *Tertullianus* die ſo noemd , in ſijn boek van den Doop ; gelijk ook in 't 3. *Concilium van Carthago* , die titul , wien aldaar de *Metropolitanen* ſich alleen toeeygenden , en daar uit een meerder auctoriteit over andere *Biſſchoppen* ſich aanmatigden ; hen *Metropolitanen* , en andere *Opper-Biſſchoppen* , werd ontnomen ; met bevel van nu voortaan ſich niet meerder met de naam van *Summus Sacerdos* (of *Opper-Biſſchop*) te laten noemen : maar ſimpelijk met de naam van *Primæ Sedis Episcopus* , of *Biſſchop van het eerſte Biſdom* (in rang , van Ouderdom , of waerde) om de Hoofd-ſtad van een Land of Provintie .

Deſe *Sacra* , of *Heylige Plechtelijkheden* , beſtonden in een ſoorte van *Doop* , of eerder beſprenging en overſtorting van Stieren of Rammen-bloed ; en van ene der ſelven , of beiden te ſamen . Waar na die offerhande enz. dan ſijne naam had van *Taurobolium* (als 't met een Stier geſchiede) van *Criobolium* (als 't met een Ram geſchiede) of na beiden te gelijk *Taurobolium* en *Criobolium* (als 't met beide deſe geſlachten van dien te gelijk geſchiede) door welke verdubbeling en vermenging , buiten twijffel , die plechtelijkheid van ſo veel te meerder en groter kracht te zijn , gepretendeerd wierd . En is niet te vergeefs , 't geen de ſeer geleerde *T. Reineſius* p. 212. ſijner *Inſcriptien* aantekend ; dat ſulks ook wel ſomtijds (door gebrek van boven gemelde Dieren) met Geyten , of andere Dieren bloed geſchiede : en daar uit de benaming van *Ægibolium* , enz. geſproten is .

De

De lieden, die ſich door duſdanige plechtelijkheden lieten wijden en ſuiveren, wierden ook, naar hunne mening, of voorwending, daar door van alle ſonden en onreynigheden, hunner voorgaande leven en wandel ſo gereynigd, dat ſy ook ſelfs voor gehele 20. toekomende jaren, van alle toekomende ſtraffe, vry en ſeker, bleven; en als volkomene aſlaat hadden.

Dit quam 'er evenwel by, dat, indien ſy, die twintig jaren overleefden; die plechtelijkheden aan hen op nieuw weder bediend wierden. Doch quamen ſy evenwel tuſſchen beiden te ſterven, (of voor de hernieuwing, of ook daar na) waren, en bleven ſy, daar door, weder geboren in der eeuwigheid.

Ook deden niet alleenlijk vele Liedes, ſo Vrouwen als Mannen; voor ſich ſulks aan ſich ſelfs bedienen: maar ook voor 't heyl van anderen: ja, ook gehele Collegien en Maatſchappen, en Provincien, voor 't Heyl des Keyfers (in der tijd) enz.

De beſchrijving hier van is, voor een groot gedeelte, uit *Prudentius* (hoewel als geſeid t' eenemaal verkeerdelijk toegepaſt) te vinden by de ſeer penning-wijſe *Joachim Oudaan*, in ſijne *Roomſche Mogentheid*, pag. 48. en 49. Die ik evenwel (uit de nu genoemde *Prudentius*) in Proſa, vertaald, ſal bybrengen (gelijk ik ook elders de verſen ſo vertaal: om dat, voornamentlijk daar 't wat op de woorden en der ſelver betekenis, of ſin aankomt; en wel ſpecialijk, daar die tot bewijs of bekrachtiging van enige ſaken, of woorden, van nadruk dienen, ſo net als mogelijk is diend vertaald: op dat de kracht der ſelver door eenvoudiger en netter vertaling, te beter gevat werde) ſchoon door vry min cierlijke verduiſing, als die de-

deses seer lof-waardigen Poëts, uit-gedrukt.

Hy *Prudentius* spreekt dan op de naarvolgende wijs, in sijne *Martelaar Romanus*: Kend gy, ô seer ellendige Heyden, het bloed van uwen heyligen Os, door welks (quanssuis) heylige bevochtiging gy door nat zijt? Namentlijk de Opperste Priester werd om geconsacreerd (of geheyligd en ingewijd te werden) in een diep uitgegravene kuil gestopt: terwijl hy wonderlijk gemijterd; en om't Hoofd, en de Slapen des selfs, met banden bestrikt, en met een goude Kroon om sijne Hairen vercierd is; daar by noch met een Gabijnsche gordel, sijne sijde Tabbærd omgord hebbende. Waar over heen sy dan een soldering, somtijds door uitsnijden, somtijds ook door veelvuldig boren of prikken, so doorluchtig maken, dat sy vol klene gaatjes, of openingen, is. Hier boven op werd dan geleid een Stier, die met een sture en ruigbehaarde Stern begaafd, en met Kruiden Bloem-Kranssen om de leden en hoornen gebonden en vercierd is; en welks voorhoofd en hairen te gelijk met Slag-goud zijn bedekt en beglanst. Waer op, als nu't Dier, dat staat geoffer-slacht te werden, gesteld is, sy de Borst des selfs, openen door een geheyligd Jacht-geweer: welks wonde daar op, een grote uitgolwing, van siedend bloed op de onder-gele-gene Brug neer-stort, en als een Rivier van hete damp en waassem wijd uit verspreid. Terwijl dan dien stort-regen, door duisend wegen of openingen der spleten, een vuile en vunsse daauw door-regend; keerd en wend de Priester, daar onder begraven, naar elke drop sijn vuil en morsig hoofd; en werd also sijn kleed en gehele lichaam bevuild. Ja selfs slaat hy't hoofd in de nek; en loopt de druppelen met sijne wangen, oren, lippen, neus-gaten en ogen als te gemoet: noch spaart hy daar omtrent sijn keel-gat niet: tot dat hy (so veel mogelijk is) dat swarte bloed heeft in-geswolgen. Wanneer daar op het lijk door uitstorting van het bloed konden verstijfd

ge-

ge worden, door de Priesteren te rug getrokken is; komt dan d' Opper-priester, schrikkelijk om aan te sien, daar van onder her voor; en toond zijn vochte kruine, sijne door't bloed sware baard, sijne natte hoofd-banden, en door-dronke klederen. Desen door dusdanige smettelykheden besoodeld, en bevuild door dese (quanssuis) heylige suivering, werd van allen gegroet, en van verre aangebeden; om dat hem't vuil en niet waerdig bloed eens doden Stiers, terwijl hy in een vuile kuil verborgen was, gewassen heeft.

Die dese mijne vertaling tegens die van de Heer I. Oudaan, toetst, sal in de ene wel een vry cierlijke Poëtische uitbreyding, vinden; doch in d', andere tegens Prudentius woorden selfs getoetst, een, schoon met slechter taal, evenwel vry krachtiger uitdruk van de mening des Aucteurs. Doch, om weder tot dese *Sacra Taurobolia* en *Criobolia* te komen, dese dus geheyligden bewaarden en droegen ook sorgvuldiglijk fulke, dusdaniger wijse geheyligde of eer bevuilde en besmette, klederen: (waar door sy, anders rijk en opgeblasen, luifige, pluifige, en mottige en rottige, of vunsche bedelaars quamen te gelijken) op hoop van so (als geseid is) gehele 20. jaren lang suiver en reyn te blijven.

Dit nu geseide, en specialijk van die geestelijke (gepretendeerde) wedergeboorte, de iteratie (of wederdoop) naar verloop van 20. jaren [want dese belofte wiert'er solemnelijk bygedaan: alhoewel verder de formulen der andere daar by komende belofte, van dese, of gene observatien, omtrent de wijse van leven naar sodanig een inwijding, enz. als ordinaerlijk by dusdanige inwijdingen quamen, ons tot noch toe niet bekend zijn] ook hoe sich hier toe overgaven, lieden
niet

niet alleen van d' allergrootste conditie (en die reeds al te voren tot verscheydene, ook de allervoornaemste, Priesterschappen te gelijk, waren ingewijd, van *Mithra*, van *Hecate*, van *Bacchus*, van *Vesta*, van *Isis*, van de groote Moeder der Goden, van *Ceres* en andere meer; en daar by dickmaal *Augures* XV. Mannen waren enz. maar ook lieden van mindre conditie, of voor sig zelfs alleen, of voor anderen, ('t zy een of meerder in getal; of zelfs oock wel geheele Gebroederschappen: ja, dat meer is, geheele Provintien) tot het heyl en voordeel van andre, nevens sich zelfs, hunne eigene Gebroederschap, of Provintien; door eene of meerder Personen, zelfs Priesteren of Priesteressen zijnde, die dese wijding op sich namen (op hunne eygene kosten) doch ten overstaan van ten minste eene (dickmael meerder,) Priesteren: die plechtelijckheyt aan hen lieten bedienen; blijkt sonne-klaar, uyt de oude Versen en Opschriften (op steenen, Altaren, enz. gevonden) van uytstekend' nadruck; ook uit *Julius Firmicus* en anderen, die ik, in mijn Latijns Tractaat, heb by gebracht. Gelijck'er ook noch meerder Opschriften, die saak aangaande, zijn te vinden, by *Gruterus*, in zijn *Thesaurus Inscriptionum*, of by een vergaderde schat (gelijk sy ook waarlijk is) van oude Dedicatien, Consecratien, Graf-schriften, gedachtenissen, Dancktekenen enz.

Dat de Dolingen meest altijd vruchtbaarder als de waarheyd zijn, leerd ons de ondervinding. En hier uyt is het spreekwoord geboren: *Uno posito absurdo &c.* dat op de fundamenten van valsche en absurde Onderstellingen, metter tijd oneyndige valscheden en absurditeyten komen te volgen. Want hier uyt is 't dat die anders wakkere Ondaan, in dat geraakt zijnde, ver-

len is tot een fo seer misfelijke *Etymologie*, of, oplofing en nafpeuring, van de Oorfpronkelijkheid des woords *Pontifex* datfe noch Hemel, noch aerde, raakt. En waar ontrent hy evenwel *M. Varro* (door *Cicero* en and'ren, de allergeleerfte der Romeynen genaamd; en die, omreden, en den recht geleerden by sonder wel bekend, hier van noodfakelijk feer goede kennis moeft hebben) ook *Dion Caffius*, en andren, ontrent hunne verklaring, die by sonder goed is, corrigeerd.

Dat 'er oock and're Opschriften zijn, die, met reden geenfins verdacht zijn; en 't felve (ook noch klaarder) te kennen geven, dat het Opschrift, door hem pag. 47 fijner Roomsche Mogendheyt verdacht gemaakt, uitdrukt; kan feer wel uyt reeds gemelde *Gruterus* getoond werden: en daar door fijne gepretendeerde verbetering t'enemael veydeld werden.

Maar oock, als dusdanig een *Etymologie*, of ontleding van woord-oorfpronkelijkheid [de Lefer fal my dit en die rgelijke kromrugde woorden te goede houden, of betere gelieven in de plaats te ftellen] al mocht gelden, of geleden werden, in de *Pontifex Maximus*: van waar hebben dan doch d'and're *Pontifices Majores en Minores*, en also 't gehele *Collegium Pontificum* te Rome; en andere *Pontifices* buiten Rome (in Italie, en elders) hunne benaming ontleend?

Voornamentlijk als men noch daer by in acht neemnd, dat 'er oock onder 't getal der *Roomfche Pontifices* zijn geweest, die, naar datfe al *Pontifex* waren, defe Plechtelijkheid aan fich lieten bedienen: en niet alleenlijk aan fich felfs, maar oock te gelijk aan hunne Huisvrouwen. 't Welk uit defe volgende Inſcriptie alleen, genoegzaam blijkt.

PETRONIVS. APOLLODORVS, V. C
 PONTIFEX. MAIOR. XV. VIR. SACR. FAC
 PATER. SACR. DEI. INVICTI. MITHRAE
 TAVROBOLIO. CRIOBOLIOQVE. PERCEPTO
 VNA. CVM. RVF. VOLVSIANA. C. F. CON
 IVGE. XVI. KAL. IVLIAS. DD. NN
 VALENTINIANO. ET. VALENTE. III. COSS.
 ARAM. DICAUIT

Voeg hier by het geen ons van byfond're nadruk behoord te zijn, en wy by *Lampridius* in't leven van *Heogabalus* vinden (naar de lezing van de seer doorsichtige en verwonderlijk geleerde mannen, *Salmasius*, *Seldenus*, en *Reinesius*) hoe namentlijk hy *Hehogabalus* nu reeds Keyser en te gelijk *Pontifex Maximus* zijnde (wyl beide die waerdigheden, nevens noch and'ren, hen te gelijk gegeven wierden) *aan sich die Plechtelijkheid heeft laten bedienen*, nevens and're Plechtelijkheden van de *Grote Moeder der Goden* enz, 't Welk van hem, als iets t'ene-maal bysonders, aldaer verhaald werd. Ook soumen eyndelijk kunnen vragen, wat soorte van *Pontifices* doch geweest zijn, *Aufustia Prima*, *Aurelia Orbiana*, *Aemilia Serapias*, *Pontia Flora*, *Fabia Paulina*, *Junia Domitia*, *Servilia Modesta*, *Rufa Volusiana*, en meer and're Vrouwen; die of nevens hunne mannen, of nevens and're Vrouwen, of ook alleen; dese Plechtelijkheid aan sich, of voor sich selfs, of voor and'ren, lieten bedienen?

Dus kanmen mede seer lichtelijk argumenten versieren, uit een sottelijk versierde brief (in welke geheellijk geen kunde van rechte Grieksche

Taal, maar buiten de seer grove onkunde der selver, ook te gelijk de onkunde der Roomſche Oudheden blijkt: en die, naar alle waarſchijnlijkheid, ettelijke honderde Jaren, naar de dood van *Marcus Aurelius*, door d'ene of d'andre botte Monnik is verſierd, en aan die brave en ſeergeleerde Keyſer opgedicht) tegen 't wapen voeren, der Chriſtenen, ten tijde van *Marcus Aurelius*, *Tertullianus* en and're eerſte Chriſten ſchrijvers, voor d' Regering des Groten *Conſtantijs*, gedaan.

En kan-men op dusdanig een fundament de allergeleerdſte Mannen onſer Eeuwe, *Salmaſius* en *Voffius*; die deſe Brief met d' allergrootſte redenen verwerpen, wederleggen: En naar het niet, of t'enemaal qualijk leſen en vertalen van *Tertullianus*, en andere oude Chriſten ſchrijvers, over deſe ſeer wakkere Mannen en meer and'ren, die nevens hen die ſaak wat beter onderſocht hebben, *Victorie* ſingen: ſchoon'er uyt *Tertullianus*, en *Cyprianus*, en *Eusebius*, en and'ren, vry meer getuygeniſſen zijn by te halen, die ſo helder als de Son op de middag ſchijnd (wanneer de lucht met genige wolk of nevel bedekt is) betonen, dat de Chriſtenen al by de Regering van *Marcus Aurelius* (miſſchien al vry ceder) by 't leven van *Tertullianus*, en kort na die tijd; de wapenen tot beſcherming van het Rijk (of ten minſte tot dienſt des Keyſers) hebben gevoerd: datſe, die ſulks deden (ſchoon't gelijck als *Tertulliaan* beweerde een ſeer gevaerlijke ſaak was, en daarom by hen niet als met byſondere bepaling wierd toegestaen) nochtans als Broederen wierden gedragen; en dat het een ſaak was welker geoorloſheid of ongeoorloſheid onder de Chriſtenen in diſput was en bleef. Alhoewel ik'er ook dit by ſeggen moet; dat de meefte en ingetogenſte Chriſtenen

stenen die voor ongeoorloofd hielden : voornamentlijk in een stand van saken als sy toen ter tijd beleefden.

De Oorfaken van dusdanige mislagen sijn veeltijds (nevens een sterk vooroordeel en opgevatte opinie : waar door men so 't Historiaal der Heylige Schriftuere , als der Oude Kerckelijke schrijvers, door gebrek van genoegsaam onderzoek, leer lichtelijk en al te voorbarig opvat , en naar sijne begrippen dringd en dwingd) of 't geheelijk selds niet lesen , en maar excerperen uit andren , van de texten der Oude Schrijvers ; of 't niet genoegsaam door lesen der selver. Waar by dan noch komende 't vertrouwen op de citatiën of vertaling van andren (sonder selds 't zy Grieksche 't zy andre text , in de eigene schriften der Auteurs na te sien) men somtijds fouten komd te begaan , die al bysonderlijk uitsporig sijn ; en by rechtgeleerde lieden 't eenemaal onverantwoordelijk. Een voorbeeld daar van is (dat ik evenwel niet sou byhalen ten zy het in dese verhandeling ter sake quam , wijlt de *Oraculen en voorseggingen* raakt) dat men , van de *Augures*, of *Vogelwichelaars*, sprekende, *Plutarchus* dusdaniger wijze vertaald bybrengd : *Dat namentlijk , de Vogelwichelaars by eede verplicht waren , niet iets van haar gebeymen aan een ander te openbaren ; en derhalven , datse van haar ampt ontslagen zijnde , ook aan dese stilswijgentheid (N. B.) niet meer souden gehouden blijven.*

Die *Plutarchus* selve (in *Problematicis* , of *questionibus Romanis*) leefd ; of sijne woorden door *Xylander* vry wel vertaald , sal vinden , dat hy op dese wijs spreekt : *Waarom men doch , daar men in de plaats van andre Priesteren , die of ter dood gedoomd , of in ballingschap versonden sijn , weder een ander ver-*

kiesft, nochtans aan een Vogelwichelaar, so lange hy leeftfchoon over de grootste fchelmftukken gecondemneerd, fijn Priesterschap niet ontnemd? Hoe na is 't, om datfe (als enigen seggen) niet willen dat (N. B.) iemand de verborgentheden der Heylige faken weet, die zelfs geen Priester is? Of datfe den Vogelwichelaar, die fich by eede verbonden heeft, niets van 't gene die heylige Plechtelykkeden aangaat, ~~aan iemand te openbaren~~ (N. B.) van fijn eed niet willen ontfiaan fchoon hy de bediening quijt is? Waer op hy dan verder na noch enige tufchen-rede feid: En kiefenfe geen andre in de Plaats [fo lang namentlijk fulk een gedoemde leeftf] naardiense 't getal der Vogelwichelaars, van ouds gefield, niet willen te buiten gaan.

Sie hier, mijn Lefer, geheel wat anders, en directelyk het tegendeel: en met eenen hoe noodfakelyk het is, indien men iets van gewicht citeren wil, de Schrijvers zelfs (en noch best in hunne eygene taal) wel te lezen, en, te examineren. Want dus doende, fchermd men fomtijds tegens fijne eigene fchadue, en tot fijne eige fchade; voornamentlijk, wanneermen, of *Vossius*, of andren, trachtende Publykelyk te wederleggen, noch hunne voornaamfte en wel krachtigfte argumenten met ftilfwijgen voorbygaande, over de fwakkere en van minder nadruk, een onnodige ftrijd aanvangd.

Dat het Ampt en waerdigheit, en fo ook gevolglyk, 't recht van de *Pontifex Maximus* of Offer-Priester over 't Roomfch gebied, onder de Christen-Keyfers tot *Gratianus* heersching, en (N. B.) ook voorby de felve, heeft geduurt; of de Christen-Keyfers fulks, ook over de *Biffchoppen* van Rome, *Alexandrie* enz. fich hebben aangematigt; alfo wel als de Heydensche Keyfers (fchoon niet met die Heydensche Omftandigheden of plechtelykkeden

den) blijkt uit de titul van *Pontifex Maximus*, door hen, te gelijk met de Keyserlijke waardigheid, sedert *Augustus* tijd altijd, aangenomen; en hen altijd nevens t'Keyserrijk gelijkelijk opgedragen: en wel sodaniger wijze, dat 'er meerder als eene Keyser te gelijk zijnde, sy ook alle gelijk *Pontifices Maximi* waren.

Dit leerd ons de navolgende Inscriptie (by *Gruterus*, *Seldenus*, enz. te vinden) als in welke aan die Christenene Keyfers te gelijk die naam of Titul en Ampt werd toegeschreven: en wel specialijk by occasie van 't maken eener brugge, onder hunne opzicht en directie, als *Pontifices Maximi*, uitgevoerd.

DOMINI. NOSTRI. IMPERATORES.
CÆSARES.

FL. VALENTINIANVS. PIVS. EELIX.
MAXIMVS. VICTOR. AC. TRIVMF. SEM-
PER. AVG. PONTIF. MAXIMVS.

GERMANIC. MAX. ALAMANN. FRANC.
MAX. GOTHIC. MAX. TRIB. POT. VII.
IMP. VI. CONS. II. P. P. P.
ET

FL. VALENS. PIVS. FELIX. MAX. VIC-
TOR. AC. TRIVMF. SEMPER. AVG.
PONTIF. MAXIMVS.

GERMANIC. MAX. ALAMANN. MAX.
FRANC. MAX. GOTHIC. MAX. TRIB.
POT. VII. IMP. VI. CONS. II. P. P. P. ET.

FL. GRATIANVS. PIVS. FELIX. MAX.
VICTOR. AC. TRIVMF. SEMPER. AVG.
PONTIF. MAXIMVS.

GERMANIC. MAX. ALAMANN. MAX.
FRANC. MAX. GOTHIC. MAX. TRIB.
POT. III. IMP. II. CONS. PRIMVM
P.P.P.

www.libtool.com.cn

PONTEM. FELICIS. NOMINIS. GRATIA-
NI. IN VSVM. SENATVS. AC. POPVLVS.
ROM. CONSTITVI. DEDICARIQVE.
IVSSERVNT.

't Geen hier ook bysonder aanmerkelijk is, is, dat *Gratianus* hier, also wel als *Valentinianus* en *Valens*, de Titul van *Pontifex Maximus* voerd.

Wijl dit ook bysonderlijk diend, om weg te nemen 't argument dat enigen uit *Zosimus* maken; dat namentlijk, dese *Gratianus* de laatste der Christen Keyseren sy geweest, aan wien die titul sou zijn geoffereerd: die se ook met verontwaerdiging sou hebben verworpen: en dat gevolglijk so ook niemand der-succederende Christen Keyfers, die Naam en Titul (N. B.) sou hebben gevoerd; ja, dat meer is, dat Ampt van *Pontifex Maximus* sou hebben bekleed, of sich aangematigd.

De woorden van *Zosimus*, waar uit men dit haald, zijn dese navolgenden, en te vinden in 't 4 boek sijner Historien.

De Romeynen dese plechtelijkheden van de Grieken ontleend hebbende, hebben aan die genen, die onder ben-
lieden het Opperste-Priesterschap bedienden, de naam van
Pontifex gegeven: en hebben sy een wet gemaakt, waar
door ook de Koningen, om hunne Opperwaardigheid,
daar

daar toe gekoren wierden. En was Numa de eerste die dese bediening had: gelijk ook so gevolglijk naar hem, alle d' andre Koningen dat ampt en waerdigheid bedienden: en naar desen ook Octavianus, en allen die succesfvelijk naar hem de Roomfche Monarchie beheerst hebben. Want te gelijk met het aannemen van het Oppergebied, wierd hen de Priesterlijke Rok geofferreerd; en wierden sy daar op Pontifex Maximus; dat so veel als Opperste Priester betekend. En fchijnen alle d' andre Keyseren, met bysondre welgevalligheid dese waardigheid en Titul te hebben aangenomen. Gelijk ook gedaan heeft Constantinus, naar dat hy tot het Keyferryk gekomen was (of fchoon hy anders al van de rechte Godsdienst was afgeweken) en naar hem gevolglijk ook d' andre Keyseren, en onder die so ook Valentinianus en Valens.

Doch wanneer nu, naar ouder gewoonte, de Pontifices [of Opper-Priesters, van welker Collegie, buiten alle andre Priesterlijke Collegien, en bediening van plechtelikheden, enz, de Pontifex Maximus het Opperhoofd was] de Priesterlijke Rok aan Gratianus offerreerden, verwierp hy hun verfoek, uit waan, dat fulk een kleed te dragen voor een Christen ongeoorlofd was. Waarom dan ook, naar verhaald werd, de Eerste onder hen fou gefeid hebben: Indien de Keyfer geen Pontifex wil wesen, fal wel haast Maximus Pontifex wesen.

Welke allerlaatste woorden in 't Grieks en Latijn vry meerder gevallijkheid en nadruk hebben: wyl de punt der fchimp-fcheut leid in de dubbelfinnigheid van 't woord Maximus: dat en de eigene naam van een der Roomfche Groten (die fich eyn delijk tegens Gratianus opwierp, en door hem voorbygegaan zijnde, fich zelfs tot Keyfer verkoos) en de Bynaming des Opperste Priesters; betekende.

Uit-

Uit dese woorden van *Zosimus* sien we, dat alle de Christen Keyseren, tot *Gratianus* toe, de Titul en waardigheid van 't Opperpriesterschap hebben aangenomen, en de bediening daar van sich hebben aangematigt: Schoon sy selfs in persoon de Heydeniche plechtelijkheden daar aan vast zijnde, (of ten minsten wel alle de selven) niet quamen te bedienen: maar de *Pontifices*, liet d'andere reit der Priesteren, daar mede lieten begaan.

Doch dat *Gratianus* selfs ook de Titul van *Pontifex Maximus* nevens *Valentianus* en *Valens* heeft gevoerd: is reeds boven, met de Inscriptie door my by gebracht, getoond. Gelijk het selve ook vry klaarlijk uit *Ausonius*, meer als in een plaats, blijkt.

Dat aan alle Keyseren, die de Titul van *Pontifex Maximus* aannaamen, dese Priesterlyk Rok sou zijn gepresenteerd, is geenffins bedenkelijk: om dat enigen der selver noid te Rome (daer die Rok bewaard wierd) zijn geweest: en *Gratianus* al ontrent 15 jaren te voren; eer hem die Rok gepresenteerd wierd, was Keyser, en te gelijk ook *Pontifex Maximus*, geweest.

So dat men daar uit sien kan, dat of hy *Gratianus* de Priesterlyke Rok verwierp, en de Ceremonien of plechtelijkheden, (naar alle waarschijnlijkheid) daar aan vast; hy evenwel geenffins t'Opperpriesterschap, dat hy reeds al so lang te voren had beſeten, verworpen heeft.

Dat ook selfs de Heydensche Keyseren, schoon Opperste-Priester of *Pontifex Maximus* zijnde, niet altijd selfs in persoon, de Heylige plechtelijkheden en ander bestel aan dat Ampt vast zijnde, bedienden: maar sulks door hunne *Vicarii Pontifices*, lieten waarnemen en bestellen ('t zy datse daar ontrent

ontrent luy en onachtsaam waren; of anders van Godsdienstelykheid ontbloot) blijkt uit dese volgende woorden, van *Spartianus*, in 't leven vande Keyser *Adrianus*; van welke hy sulks verhaalt: *Sacra Romana diligentissime Curavit: Peregrina contempsit. Pontificis Maximi (N. B.) officium peregit. De Roomsche Godsdienstelykden besorgde hy met een bysondere yver: Schoon hy de vrcemde verwaarloosde en verachte: en pleegde en volvoerde hy't Ampt van Pontifex Maximus.*

Wijl dit van hem *Adrianus*, als iets speciaals of bysonderlijs verhaald word.

Gelijk sy ook sekerlijk hunne *vicarios* hadden; die t'geen anders door de *Pontifex Maximus* moest gedaan worden, volvoerden: als daar was, by voorbeeld het *dediceren* of *Consacreren* van Tempelen en Altaren, enz. het *houden* van een der posten; het *uitspreken* der solemnele woorden enz. als uit de *Thesaurus van Gruterus* pag. 348. (buiten andre kentekenen) niet duisterlijck blijkt.

Ook moet ons so verwonderlijk geenmins schijnen, dat de Keyseren 't recht en waardigheid van *Pontifex Maximus* besaten, schoon sy of noid of seldom, daar ontrent de Solemniteyten bedienden: wijl 'er dikmaal Roomsche Raadsheeren waren, die naar lange tijd Raadsheer geweest te zijn, ja noch daar nevens *Roomsch Borgemeester*, noid het Roomsche Raadhuis hadden gesien: als in't exempel van *Pertinax* blijkt. Van welke *Capitolinus* dit volgende seid; *Curiam Romanam post quatuor provincias Consulares, quia Consulatum absens gesserat; jam dives ingressus est, quum eam Senator antea non vidisset. Dat hy 't Roomsche Raadhuis noch noid gesien of betreden had: schoon hy al lang te vooren Raadsheer en Burgermeester geweest was, enz. gelijk dit ook verder*

der *ex Cod. Theod.* enz. sou konnen getoond werden.

Of ſchoon dan al *Gratianus* de *Opper-prieſterlijke Rok* verwierp, geensſins verwierp hy daar met het *Opper-prieſterſchap*: en heeft buiten twijfel alſo wel daar naar als te voren de *Opper-prieſterlijke Titul* enz. gevoerd. Als *Constantinus* en *Galerius* wanneerſe tot voordeel der Chriſtenen ſchreven: en daar naar *Constantinus* alleen, ontrent de tijd van het Niceens Concilium gelijk uit d'Oude Opperschriften by *Smetius*, *Gruſerus*, en anderen te vinden, blijkt.

Maar doch naar *Gratianus* (ſal lichtelijk iemand ſeggen) blijkt deſe titul niet meer in d'opschriften van penningen of ſtenen, enz. der gevolglike Keyſeren. Doch deſe Titul blijkt ook niet in de Opperschriften van Penningen of ſtenen enz. van velen Heydenſche Keyſeren, die buiten alle diſput ook *Pontifces Maximi* geweest zijn: en van ſommigen blijkt het uit enige opschriften, daar anderen weder van hen lieden ſulks geensſins melden: ſo dat dit geen argument geeft.

Dit was waarlijk ook al te heerlijk een Titul en Recht om lichtvaerdiglijk te abandonneren: en hebben ſy Keyſeren dat (met vernieting van't heydendom, en reeds voor een gedeelte al voor die tijd) wel anders geappliceerd, namentlijk op 't *Chriſtelijk Opperprieſterſchap* ontrent het houden van Synoden, maken van Kerkelijke Geboden enz.: en ſo lang voor ſig behouden: tot dat ſy machteloos door Oorlog, tweedracht enz. wordende, de *Roomſche Biſſchoppen* hen dien Titul en Recht onderkropen, en metter tijd afhandig maakten.

Dat evenwel de Benaming ſelfs van *Pontifex Maximus*, by deſe, of dusdanige, occaſie is komen te ſlijten, wil ik geensſins ontkennen. Doch dat *Gratianus* ſulks ſou geweygerd hebben, Overredet, (als

(als *J. Ondaan* wil) door de *Paus Damasus*, dat de selve tot de overgelovigheden der heydensche Godsdiensten behoorende, van geen Christen Vorst met een goed gemoed bekleed kost werden, der selve afstond: welke, met de naam de *Paus* wederom als hoofd van de Christen Godsdienst hem selven toe-eigende: sulks schijnd my 't enemaal speldewerk te zijn: wijl genige achtbare Historie of overlevering ons dat aanwijst. Doch ook wonder is 't dat *Damasus* sulks alleen maar schijnd te hebben waargenomen dat door alle d'andere Pausen, enz. als of hen de Godsdienstigheid der Keyseren so veel minder ter herte ging, niet is gedaan!

Ook moest aan *Theodosius*, die door *Gratianus* Keyser is gemaakt, eer *Maximus* sich begon te roeren: (wijl die sich niet beweegde, en om't Keyserrijk begon te Oorlogen, voor hy sag, dat hy door *Gratianus* was voorby gegaan, en *Theodosius* in sijne plaats tot Keyser gemaakt) derhalven ook de Opper-priesterlijke Kok al sijn geoffereerd, ende de selve door hem aangenomen zijn, of geweigerd: en zelfs al voor die tijd, dat *Gratianus* de selve weygerde, Als na te rekenen is uit die schimpfcheut der voor't naalt, *Vicarius Pontificis Maximi*; dat indien *Cesar* geen *Pontifex* wilde wesen enz.

Indien ook iemand hier op de verwerping van 't Pontificaat (door *Gratianus* gedaan) wilde bouwen, dat'er geseid wierd, indien *Cesar* niet wilde enz. werd sulks genoegsaam om verre geworpen, of krachteloos gemaakt, uit seer vele diergelijke manieren van spreken, gebruikt so van ouds als, noch dagelijks onder ons: waar door iets voor een gedeelte of aangenomen of verworpen zijnde, tot verwijt of schimp, den sodanige het aanneemen of verwerpen der gehele saak word nagegeven.

Door

Door het te veel op anderen te betrouwen ist ook buiten alle twijffel, dat de geleerde *Julius Cæsar Bulengerus*, die seer wijdlopig over dese stof geschreven heeft, ook so vervaerlijke mislagen (en so seer menigvuldig in getal) begaad. Wanneer hy, vooreerst, seer vele Orakel plaatsen opteld die noid inde weereld zijn geweest: als by voorbeeld d'Orakel plaatsen van de *Apollo Corypæus*, de *Apollo Soraëtinus*, de *Ap. Chomæus*, *Tegræus*, *Logius*, *Corinthis* (*Corythi* werd evenwel gevonden) *Philesius*, *Oropæus*, *Pergamenus*, *Bajanus Lybistinus* en andren meer: als van de God *Lanus* te *Carris*, van *Ceneus Jupiter pistor*. van *Mercurius Akakesius*, enz.

2. Dat, daar hy van yder Orakel-plaats van een bysonder, 't zy groter, 't zy kleender, hoofd-deel maakt (en als of hy sijne geheugenis t'enemaal verloren had; of als of hem die stoffe van verscheidene te hoop garende lesers gesubministreerd zijnde, hy sonder enig 't minste examen, van alles wat hem voorquam, een bysonder hoofd-deel had gemaakt) so ook van een en 't selve verscheide hoofd-delen maakt, met maar de selve woorden en citatien. Als by voorbeeld in sijn 36 en 49. cap. handelt hy van 't Orakel van *Apollo Archegeta*, met ontrent de selve bewoording en net de selve citatie. Van 't Orakel *Amphilochus* in 't 123 van 135 en 143 c. als of 't drie verscheidene Orakel-plaatsen geweest waren; daar 't maar een en de selve was. Soo ook van 't Orakel te *Daphne*, van de *Apollo Daphnæus* en van de *Castalische Fonteyn*, (met deselve citatien van *Ammianus Marcellinus*, en *Sozomenus* enz.) als of 't drie verscheidene Orakelen waren geweest: daar byna selfs de kinderen behoren te weten, dat het maar ene ende selve plaats en Godspraak was. Dus verhandeld hy viermalen het *Oraculum Tegyraeum* (al-

(alhoewel men op die felve plaats noch ook het *Oraculum Tegræum* vind, uit de felve *Plutarchus* en met de felve omftandigheden, daar mede hy in de d'andre cap. gefproken had) in fijn 17. 33. 69 en 140fte cap. En in tegendeel (op dat hy doch niet altijd te veel mocht fchijnen te multipliceren) worden de naam en plaats in wel onderscheidene Orakelplaatfen van de Fonteyn te *Limyra* (of te *Moris in Licia*) aan *Apollo* toegeeygend; van de *Apollo Grynæus*; en van de *Apollo Lycius te Patara* [welke twee laaften nochtans fo forgvuldiglijk door *Virgilius* werden onderscheyden,

*Sed nunc Italiam magnam Grynæus Apollo,
Italiam Lyciæ jussere capeffere Sortes,*

En wederom :

- - - - - *Nunc Augur Apollo*

Nunc Lyciæ sortes]

in fijn 13. 14. en 27fte. cap. dan weeder onderscheyden, dan weder voor eene en de felve genomen, en geconfundeerd (daar dan noch een Orakel-plaats van *Apollo Myriceus* by verfierd werd) even als of hy't ene uur gans vergeten had, wat hy't ander uur had gefchreven.

Mijne inficht is geensfins om andren vry meerder geleerden als ik, ten toon te ftellen; met hunne mislagen (van welken ik my geensfins vry bekenne) voor te ftellen: maar te tonen. I. Wat grove dolingen ontrent defe ftorfe zijn begaan, by andre vry achtbare fchrijvers, door't al te veel betrouwen op de kunde, of belefendheid, geheugnis en oordeel van andere, welker vertalingen en citation zy, om de waarlijk feer moeylijken arbeid van felfs alleen, wat van enig gewicht was, felfs na te fpeuren, en behoorlijker wijfe te examineren, fo maar loffelijk aanneemen.

't Kan

't Kan doch evenwel (hoe grote forge men komd te dragen) noch hier en daar ontschieten: 't Welk of 't my niet reeds meer als eenmaal gebeurd zy, en inde volgende verhandeling noch sal komen te gebeuren, ik aan 't oordeel van den bescheidenen Leser laat.

www.libtool.com.cn

TWEEDE

forge
ntschien
nmaal
ng noch
n den

DE

TWE EDE VERHANDELING

van de oude

O R A K E L E N

www.libtool.com.cn
D E R

H E Y D E N E N.

H Et tweede dat ik te onderzoeken had voor-genomen, was (als genoegzaam uit het voorgaande blijkt) op wat wijze dese quanssuis Goddelijke, of Duivelsche, *Orakelen* zijn uitgevonden en in 't werk gesteld en gehouden: of 't namentlijk, zijn geweest, overnatuurlijke konsten, en bedrijven des Duivels, of in tegendeel maar lose en spitsvindige uitvindingen, en bedrieglijke guichelaryen der Heydensche Papen, en andre ('t zy groten, 't zy klenen) daar by geintresseerde menschen.

Vry klaarlijk meen ik getoond te hebben, dat de eerste Christen-schrijvers (na de tijden der Apostelen) wijsse meest uit de Grieken tot het Christendom overgekomen, noch voor een gedeelte de Grieksche Philosophie, en wel voornamentlijk de Platonische, in 't hoofd hadden; daar uit sodanige saken, ontrent het gevoelen van de natuur en bedrijf der Duivelen, hebben ondersteld; en op sodanig een wijze; datse menigmaal met ene en de selve woorden spreken, als de Heydensche Schrijvers; wanneer se van de quade *De-*

mones of Geesten (want goeden en quaden steldenfer) handelende verhalen, hoese gewoon zijn toe te vliegen tot de Rook en de Reuk der Altaren, en met de selven sig te versaden; inde aan hen solemneellijk toegeheyligde beelden sich tegenwoordig te houden; door de selven mirakelen te doen, en *Orakelen* of *Godspraken* te geven, door Antwoorden, Raadgeving, en Voorlegging van toekomstend goed of quaad.

Ik beken gaerne dat men dese waarlijk brave en Godvruchtige lieden; als die sich voor een groot gedeelte, om de by hen bekende *J. Christus*, en erkende waarheid die na de Godsaligheid is, met eerbiedigheid behoord te ontmoeten, en niet al te lichtvaerdiglijk iets in hen beschuldigen of tegenspreken: maar acht ik ook te gelijk; dat men alwaar sy, schoon met een goeden yver, enige doling of mislag, (of in schrijven of in gevoelen) begaan hebben; daarom geensfins schuldig is, uit eerbiedigheid of achting tot hen, enige klare doling te verdedigen of toe te stemmen; of (als 't enig nadeel van nadruk so kunnen geven) in hen, als goed en welgeseid of gevoeld, te ontveynsen en te verswijgen.

Gelijk ik daarom ook hun gevoelen, in dese stoffe van d' *Orakelen*, als een blote onderstelling, sonder stut van reden of bewijzen, considererende, niet schroom tegen te gaan: wijl ik acht, dat voor een Godsdienst, als de Christelijke is; en die stalle wapenen overvloedig genoeg heeft; papiere, of stroye, en gans nietige, maar tot schade en verachting strekken.

En waarlijk indien die van *Berōe* met reden door den Evangelist *Lucas* gepresen zijn; om datse daar in edelmoediger als and're Joden van Theffalonica

nica waren ; *datse niet alleenlijk het Woord des Evangeliums met alle toegenegentheyt ontfingen : maar daar nevens ook dagelijks de fchriften onderfochten , of defe dingen* (die de Apostelen hen verkondigden , van de ftamme , geboorte , lijden Jefu Chrifti enz.) *ook alfo waren* : hoe kan 't my tot misdaad of quaad gerekend werden ; dat ik 't gevoelen van Heydenen en Christenen onderfoek , ja verwerpe ; in faken waar van de heilige Schriftuer niet fpreekt of definieerd : en die , fonder goede grond verdedigd , tot nadeel der Chriftelijke Godsdienft ftrekken.

Indien ik derhalven aan den te superftieufen Lesers, enige aanftoot fchijn te geven : om dat ik een hunner lieve Popjes ontwind en ontbloot : en de gebrekkelijkheid , van kreupel , mank , fcheel enz. kom ten toon te ftellen : verhoop ik evenwel , dat de verftandigen hier in beter genoegten fullen vinden ; als welken met my toeftemmen de Goud Spreuk van Cicero : *Nec vero (idenim diligenter intelligi volo) superstitione tollenda tollitur Religio ; noch werd (want dit is een faak daar by fonderlijk op te letten staat) door 't wech-nemen der superftitie de Religie zelfs weggenomen.*

Waarom dan , naar aan den Leser gerecommandeerd te hebben de Spreuke Pauli , *beproefd alles en behoud het goede* (wjl d' Menschelijkheid my zelfs ook geenffins voor doling of Misflag vry houd) ik tot de verhandeling der faak fal toetreden.

Van d' Oorfpronk der Afgodendienft en der Orakelen fpreekt mijns achtens al byfonder aanmerkelyk de vermaerde *Rabbi Moſes Maimonides* in fijn Boek van de Afgoderye. Dat , namentlyk ten tijde van *Enos* [defe juiſte tijd die op traditie ruſt behoevenwe wel op fijn Credit niet aan tenemen : doch is t' enemaal bedenkelijk dat d' Afgoderye

al lang voor de diluvie heeft plaats gegrepen] het menschelijk geslacht en de wijze lieden onder de selven in dikke duisternis quamen te vervallen, en dusdanigen Doling. Naardemaal, redeneerense, God het gesternte en hemelkringen heeft geschapen, om de wereld daar door te bestieren; die in der hoogte heeft gesteld; deselven also deel-achtig aan sijne eere heeld gemaakt; en haar tot sijne Dienaren gebruikt: so ist ook billijk dat wy deselven loven en verheffen en eeren. Want dat is de wille van God de Heere selfs, dat wy verheerlijken en eeren, die genen die hy heeft opgevoerd en vereerd, even als een Koning die sijne Dienaren wil geëerd hebben: wijl die eere ook den Koning selfs aangedaan werd.

Dat, naar dat hun sulke Opinien in 't hoofd waren gekomen, sy Tempelen en heylige boschen [dat wel de eerste Bede en Offerplaatien zijn geweest] enz. hebben aan 't gesternte geboud en geplant; aan den selven hebben beginnen te Offeren, die te loven en te eeren met aanroeping en gebeden, sich voor de selven nederbuigende; op datse doch, door hen de gunst en weldadigheid des Scheppers quamen te genieten: naar hare dwase en verkeerde inbeelding.

Dat, by voortgang van tijd, valsche Propheten zijn komen onder 't volck op te staan, die aan 't selve aankundigden, dat aan hen (Propheten) van Gode was bevolen, datmen dese of die sterre, (of ook wel al't gesternte) moest eeren en Offeren; en wel noch op sulke, of sulke een wijze daar aan Offeren, en een Tempel stichten. Daar by noch, dat men 'er een beeld en gelijkenis voor moest oprechten, dat van yder een, Vrouwen en Kinderen enz. [sie hoe toen ook al de Beelden tot

Boeken der Leken zijn gepractifeerd] fou werden aanbeden.

Weshalven sy ook de Figuur, door hen selfs daar toe versierd, aan hen voorschreven; en seiden, dat sodanig een Figuur de gelijkenis der Sterre was; en dat sulcks hen door Goddelijke Openbaring was bekend gemaakt. Waar op dan sulke Menschen hebben beginnen Beelden te maken en te stellen, in de Tempelen, in de Bossen, en op de toppen van Bergen en Heuvelen. Waar heen dan 't volck te saam gevloed zijnde, sy [valsche Propheten, en Priesteren, en Offer-papen de selven aanbaden, en 't volck wijsmaakten, dat van dese geheyligde Beelden] of de Godheyt daer onder verborgen, alles goeds en quaats voortquam; en dat derhalven de selven met groot recht geëerd, gevierd en gevreesd wierden.

Ondertusschen beloofden de Papen deser Afgoden alles goeds, alle geluk en voorspoed, voor die genen die de selven eerbiediglijk quamen eeren en dienen; bevelende te gelijk het genen hen te doen en te laten stond.

Daar na zijn 'er noch andre Bedriegers opgestaan; die voorgaven, dat dese of gene *Sterre*, of *Hemel-kring*, of *Engel*, tot hen gesproken had, en bevelen, dat hy, op dese of gene wijze specialijk, wilde geëerd en gediend zijn: en dat deselve aan hen had vertoond, op hoedanig een wijze; en wat, daar ontrent, waer te nemen of te vermyden was: En is hier op door de gehele wereld die Opinie doorgedrongen; datmen yder Beeld op een bysondre wijze moest eeren, ontrent het aanbidden, Offeren, enz.

Seer wel merkt aan *Edoardus*, *Baron Gerbert de Cherbury &c.* in sijn uytstekend geleerd Boek *de Re-*

ligione Gentilium of *Godsdienst der Heydenen* ; dat dit eerst van de *Ægyptenaren* [waar nevens evenwel ook de *Chaldeen* te stellen zijn] is hervoort gekomen: als die eerst op de gesternten, de loop der telver enz. acht gaven ; daar uit sich in de selven een Goddelijkheit quamen te verbeelden ; aan de selven Tempelen en Boschen hebben geheyligd ; en heilige byeenkomsten enz. aldaar hebben aangesteld.

Pot de *Syriers* en andre naburige Volken quam dit sich verder voort te setten en te verspreyen ; En so allensskens tot *Grieken* en *Romeynem* (wyl uit het Oosten niet alleenlijk de Gods-dienst ; maar ook by na alle superstitie is afgevloeyd) en heefdmense noch aldaar , noch op andre Plaatsen , door Wereldlijke macht of kracht, oit beginnen te krenken of te dempen , voor de tijd van *Constantijn de Grote* : als nu reeds hier boven door my getoond is.

Om dan (op dat ik weder van wat hoger op heffe en aan *Maimonides* stelling enige connexie en vervolg koom te geven) het superstitieuse volk te beter in devotie te houden, en te langer te kunnen mompen , wast voor dese sijne Priesters van noden , datse onder hunne gepretendeerde *openbaringen* , ook enige *Voorseggingen* van toekomende saken quamen te vermengen ; en goed of quaad te voorspellen : en Miraculen te practiseren , en wonderlijke uitkomsten te versieren ; van lieden die sich of bysonder Godsdienstiglijk , of in tegendeel seer ongodsdienstiglijk en goddeloos , ontrent de Godden , en het wel eeren en vieren der selver , door Offerhanden enz. (Van waar de Papen 't grootste voordeel ten oplicht van eer en Rijkdom quam) hadden gedragen.

Hier door dorstmen ook , wyl 't gemeen , doch

an-

anders superstitieus , so lichtelijk , door extraordinaire voorvallen , en versierde Mirakelen , en wonderen , sig bedriegen laat , niet lichtvaerdiglijk weder spreken ; en voor al niet publijkelyke te schande maken , 't geen men ontrent duisdanig bedrieff had ontdekt : of schoon voor alle verstandigen genoegzaam bleeken de dubbelsinnigheid , en arglistige vonden en grepen , *der Antwoorden* , en de kunsjes , ontrent het beantwoorden der Raadvragingen , gepleegd.

Hoe seer lichtelijk het gemeen sich aan d' uitkomst van faken , die voorseid of beloofd werden , vergaapt , leerd ons de dagelijksche ervarentheid.

Want of dese antwoorden maar somtijds , en dan dikmaal noch seer onvolmaakte , uitkomst hadden , of geheellijk gene : als voor soo veel men de met voordacht uitstekend duister en dubbelsinnig gemaakte antwoorden daar op superstitieuselyk toepaste ; en also sodanigen sin daar in vond , als men sich selfs het liefste wijs maakte ; sagen dese maar op de goede successen , en vergaten de verkeerde ; of weten die hunne eigene botheit , en 't qualijk verstaan *van't Orakel* : als welk sy t' enemaal verkeerdelyk hadden begrepen. Dese Papen waren dan noid so verlegen , of wisten sich wel weder te redden.

Want indien se iets goeds hadden gepropheeteerd , en 'er in tegendeel quaad en onheyl op quam te volgen , wetsen se sulks den sonden en vergrijpingen des Volks , of dier genen , die 't Orakel hadden raad gevraagd : om welke , quansluis , de Goden , in plaats van sig gunstig te tonen , tegens de selfen sig hadden vertoond : Dat oversulks slachtofferen enz. tot versoening , en verkrijging van de gunst der Goden dienden geofferd. Welken hoe

vaaker die wierden vernieuwd (onder pretext van quade of goede voortekenen) hoe langer en vetter dese heylige Broeders daar van smetsten en smulden.

Indienſe quaad hadden voorſeid, en 'er goed en geluk in tegendeel op quam te volgen; gavenſe voor, dat ſulks en door gedane Offerhanden, en door hunne gebeden was toegekomen; en het quaad door den Goden beſchoren daar door was afgewend. So dat 'er geen grote ſwarigheid was, of de voorſeggingen al juist den voorſeiden uytgang niet en hadden; en ſy ſich doch altijd konden redden, en hunne en hunner voorſeggingen achting by't gemene Volk ſeer wel behouden: terwijl die genen die wiſer, doch (gelijk altijd en overal) verre de minſten waren; ſchoon datſe 't bedrog wel merkten, veyligſt voor ſich ſelven hielden, ſulks ſtilſwijgend aan te ſien: naar-dien de gemene man doch geenſſins wijs te maken was; en 't ſpreekwoord henlieden niet onbekend:

De wereld moet en wil met Poppen zijn bedrogen.

Hierom was ook 't oogwit deſer Papen geenſins de Menſchen verſtandiger en beter te maaken, ſchoonſe ſulks op 't hoogſte pretenteerden; naardemaal dit hen geenſſins in hun kraam diende: Maar hieldenſe, ſo veel mogelijk was, dom en verſlaafd onder de ſuperſtitie: en leerden hen in plaatſe van 't betrachten van eere en deugd, het waernemen van Offer-flachtingen, en andre ſoorten van Ceremonien en Plechtelikheden te onderhouden; van Feestdagen tot eere van dees of gene God (waar aan dan weder Offer-flachtingen enz. vaſt waren) hunne oren ondertuſſchen voltuittende van quansſuis gedane Mirakelen, ſeer wonderlijke uitkomſten der *Orakelen, dromen en geſichten*: hulp
en

en geneſingen door Goddelijke antwoorden of dromen bekomen; en ſeer vele andre verſieringen en vodderyen meer. Hier by practiſeerdenſe heilige verborgentheden of *Myſteria*; waar toe de lieden met grote ſtatie en omſlag van ſuivering, beproeving enz. wierden in gewijd: doch onder ſeer hoge en diere eden van ſtilſwijgendheid; en vervloeking, indienſe iets van die verborgentheden aan een on-ingewyde quamen te openbaren: dus practiſeerdenſe ook een Biecht by, waar doorſe der Menſchen allerverborgenste bedryven en bedekte ſchelmſtukken quamen te weten: en den ſelven daar door onder hunne ſubjectie te houden: wyl de ſodanigen voor al niet derſden melden de gruwelen, dieſe quamen te vermerken, dat onder ſo een heylig pretext bedreven wierden.

De Wijsſe Liederen ſagen dit dan al ſwijgende, ſommigen met grote indignatie, ſommigen in tegendeel te gelijk al lachende, aan. So om reden nu reeds bygebracht: wijsſe met ſich opentlijk daar tegens te ſtellen, ſich in d' allergrootſte gevaren van leven en welvaard wierpen: naar dien't den Papen noid aan heylig pretext ontbrack om ſulke (quansſuis goddeloſen) in bitter lijden te brengen; als om datſe wel ſagen hoe noodſakelijk de Religie, ſy was dan ſo ſy was, was om't volk in den band te houden: en niet tot pure godloofheit niet alleenlijk ontrent opinie, maar, ontrent daden en bedrijf, te brengen.

Hierom blieſenſe mede met den ouden aap (als't ſpreekwoord ſeid) patrocineerden ook de aangenomen Godsdienſten: ja gaven ſich over tot het medebedienen van Priesterſchappen enz. en matigden de Koningen en Opper-Vorſten ſich het Opper-priesterſchap aan: om alſo te gelijk Mee-

sters over 't geestelijk te zijn , en de Gemeente so veel te krachtiger onder hunne gehoorzaamheit te kunnen behouden : sonden selfs naar de Orakelplaatfen, om quansuis Goddelijke antwoorden ; en gebruikten die so , om 't volk fomtijds te Momp en te bedriegen ; als om hun gesach en achtbaerheit daar door te sterken. Op dat dit te beter voor hen mocht succederen [succederen](http://www.digitale Bibliotheek van Nederland.nl) ook , dat se of eigene Orakel Tempelen , of Heylige Loten , of Sibyllijnsche of andre Prophetische Boeken of in hun eigen Rijk of Republijk hadden ; of datse anders macht en ontsag ontrent de selven hadden. En of hen somtijds , selfs door de Papen, daar ontrent de voet indirectelijk wierd dwars geset , ledense liever wat , als de guiterye te ontdekken , die hen so menigmaal ontrent het Momp en, leyden, en regeren, van Jan Alleman, te pas quam.

Door lankheid van tijd, evenwel ; door vaak al te grote onbehandigheit der Papen ; of al te grote stoutheit ontrent hun bedrijf , en dat de Menschen hoe langs hoe wijser wierden ; en vele andre oorsaken ; noch gevolglijk door my aan te wijzen , raaktense hoe langs hoe meerder in verachting , en eyndelijk geheel en al te gronde te gaan.

Dit zijn consideratien die ik achte, dat, schoonse nu aan den Leser noch niet volkomentlijk mogten voldoen , onder de hand evenwel , en in 't verder verhandelen deser stoffe , sich helderder sullen opdoen ; en , door de gevolglijke redenen en exempelen , genoegsaam , mijns achtens , werden bekrachtigd en bewesen.

Doch , om verder ter sake te komen , of dan schoon ; en oude en nieuwe Schrijvers, ja de allermeeste en voornaamste Geleerden , van dese onse , en de voorgaande Eeuw , hier ontrent hunne toestem-

stemming, of geheelijk, of voor een gedeelte ten minsten, geven aan 't algemene gevoelen ('t zy door lichtgelovigheid, 't zy door gebrek van genoegzaam onderzoek; 't zy uit andre meer) moet ons dat in genen dele overhalen. Wijl hier maar Reden; en ware, geenflins ingebeelde, of door andren op de Mouw gespelde, *ondervinding*, gelden moet: of sodanige *getuigenissen* of Historien, *der Oude Schrijvers*, die met reden by ons onverdacht zijn; en citatien die uit de selven wel en voorzigtiglijk werden bygebracht, vertaald, en toegepast. Want uit gebrek van sulck rechtmatig onderzoek (als ik breder in 't begin deser verhandeling heb aangewesen) komt het by, dat men *Cicero* en andre geleerden en ongeleerden Christenen en Heydenen doet spreken en gevoelen 't geen sy noid gedacht of gedroomd hadden: maar waar van sy somtijds wel uitdrukkelijk het tegendeel hebben betuigd.

Een Exempel daer van kan verstreken 't geen met so grote voorbarigheid uit *Tertulliaans* vijfde cap. sijner Verdediging werd bygebracht: hoe namentlijk *Tiberius* onsen groten *Heyland* wilde onder 't getal der Goden gestelt hebben enz. De woorden van *Tertullianus* zijn: *Weskalven Tiberius, te wiens tijd de naam van Christen eerst ter wereld is gekomen, wanneer hy uit het Palestijnsche Syrie tijding ontfangen had, dat aldaar de waarheid van die Goddelijkheit [Jesu Christi] ontdekt was, sulks aan den Raad voorstelde; reeds selfs sijne stem tot voordeel dier sake voorafgevend. Doch den Raad; wijl sy 't onder sich niet had ondersocht en goed gekeurd, verwierp sulks. Dan bleef Caesar evenwel by sijn gevoelen en dreigde met gevaar de beschuldigers der Christenen.*

't Gaat menigmaal met dusdanige vertellingen even

even als het gaad met de grote snee-ballen, die hoe langer sy langs veld of dak gerold werden , hoe meerder sy toenemen en groter werden.

Tertullianus, door te grote lichtgelovigheid , of gebrek van genoegzaam onderfoeck , enz. heeft dit dusdaniger wijze verteld ; andre latere Christenen , *Eusebius* , *Cedrenus* en *Nicephorus* meten 'er noch *Pilatus* by ; en dat die sulks aan *Tiberius* sou geschreven hebben : en yder der selver , hoe later Schrijver , hoe meerder hy 'er byvoegd ; en seide evenwel , dat *Tertulliaan* ook sulks geseid heeft. Want *Eusebius* spreekt op de wijze : *Doch als nu Pilatus de wonderdaden van Christus aan Tiberius had bekend gemaakt ; ook te gelijk het gene ontrent des selfs opstanding was gebeurd : Heeft Tiberius gelijk (N. B.) Tertullianus in sijne verdediging voor de Christenen verhaald*) daar over versteld zijnde , dit alles aan den Raad gebracht , en wilde hem door Keyserlijk gebod onder 't getal der Goden gesteld hebben. Doch den Raad liet sulks niet toe ; seggende , datse sich bleef houden aan een oude *Wet* die verbood iemand tot een God te maken , indien die niet door toestemming en besluit van henlieden [den Raad] daar onder gesteld wierd. En nam hy [*Tiberius*] dese *Wet* wel aan (of keurde de selve voor goed) maar beval hy evenwel dat niemand , de Predikinge , of verkondinge , Christi sou beletten : en dreigde daar en boven met doodstraffe die beschuldiging tegens dese Prediking quam op te vatten.

Sie hier , mijn Leser , wat niet op Rekening van *Tertullianus* werd gesteld , met die woorden , *ge-lyk Tertullianus in sijne Verdediging voor de Christenen Verhaald* ! want uit de collatie hunner beider woorden over dese Historie (of liever versierde fabel , als gevolglijk klaarder sal getoond werden) blijkt hoe weinig staat men dikmaal op citatien , van

Schrij-

Schrijvers, die schoon met een goed oogmerk al te voorbariglijk, uit te grote lichtgelovigheden schrijven, te maken heeft.

Veel breder gaat hier over *Orosius*, de tijdgenoot van *Aurelius Augustinus*; (aan wien hy ook sijne Historie heeft opgedragen) wanneer hy in't vierde cap. van sijn 7de Boek aldus spreekt. *Tiberius*, heeft, te gelijk met sijne seer favorable toestemming, aan den Raad voorgesteld, dat Christus voor een God sou gehouden werden. Maar den Raad, door belgsucht bewogen, dat die saak niet eerst (gelijk anders de gewoonte was) aan haar overleg was gebracht, op dat sy sou besluiten, of sodanige (Godsdienst aan te neemen, of niet aan te nemen was, heeft de Consecratie [heyliging, of vergoding] van Christus verworpen: voornamentlijk, door dien ook *Sejanus*, de *Præfectus* van *Tiberius*, uitnemen opstinaatlyk het aan-nemen deser Religie tegen sprak. Doch *Tiberius* heeft evenwel door een Edict de beschuldigers van de Christenen met de dood bedreigd. En is derhalven allenskens die so seer gepresene modestie van *Tiberius Cæsar* verminderd (en gekeerd) tot straffe en schade van dien tegensprekende Raad, enz.

Hier by sal ik noch voegen twee plaatsen van *Cedrenus* pag. 155, en 158. in de Baselsche editie (nevens de vertaling van *Xylander*) te vinden. d'eerste luid: *Wanneer nu het gerucht van de verwonderlyke verrysenis onses Heilands, en des selfs opvaard naar den Hemel, by de meeste menschen alom ruchtbaar was; heeft Pilatus, daar over beangstigd zijnde, dat hy sodanige wonderen aan dien Keyser niet had bekend gemaakt, eindelyk des gedwongen, dit aan den Keyser gemeen gemaakt, 't geen ontrent de verrysenis uit den dode onses Heilands Jesu Christi sich had toegedragen; ook sijne andre wonderwerken, en hoe hy naar sijn sterven van de dood verreesen zijnde, nu van velen wierd geloofd*

een Godt te zijn. Tiberius derhalven gewaar werdende hoe seer de naam der Christenen door de wereld verspreid wierd, maakte dit kenbaar aan den Raad; zelfs genoegsaam latende blijken, dat hy in die leer behagen had: Doch den Raad wyl die de selve niet approbeerde, verwierp dit. De warachtige oorzaak was, dat de heilsame leere van de prediking Gods geen oordeelen toestemming der menschen van node hadde. Dit (N.B.) verhaald Tertullianus. Dese Tiberius dreigde (ook) met de dood den beschuldigers der Christenen. De ander plaats luid aldus: Verder, Pilatus stelde naar de cruciging Christi, by nacht de beelden des Keyfers inde Tempel; maar de Joden, so haast het dag wierd, dit gesien hebbende, werden so seer ontsteld en beroerd, dat Pilatus (daar door) in vrees gebracht, die naar een andre plaats liet vervoe- ren. Doch Tiberius uitstekend de rechtvaardigheid betrachtende, schreef aan de Gouverneurs der steden, dat indien sy iets (aan hen) schreef waar in hy iets beval te doen tegens de Wetten, sy sich daar naar niet hadden te rickten, als geboden van hem uit onkunde. Waarom ook Pilatus, wetende hoe groot een liefhebber hy van de waarheid en van de gerechtigheid was, alle de wonderen van Christus, en sijne godvruchtige leerstukken, aan hem in een kort begriip (gelijk Tertullianus (N.B.) in sijne Apologie voor de Christenen verhaald) aan hem gemeen en bekend maakte: ook hoe hy naar sijn sterven was weder levende geworden, en hoe hy nu (N.B.) by allen wierd geloofd God te zijn. En dat Tiberius daar over verslagen, alle dese dingen aan den Raad bekend maakte: maar dat de selve sulks niet toestond; seggende, dat se gekoorzaamde aan een Oude Wet, die beval dat men niemand vergoden sou, voor dat hy door hunne toestemming en besluit daar toe gekoren was; enz.

Nicephorus seide, dat het uit oorzaak van een oude gewoonte onder de Romeynen was, dat Pilatus aan Tiberius

rius overschreef, van de Miraculeuse opstandinge Christi, en sijne andre wonderdaden; en hoe hy van velen niet alleenlijk een God, maar zelfs ook (N. B.) de voornaamste onder alle andre Goden, wierd gehouden. Dat de Raad, wanneer Tiberius sulks aan de selve quam voor te stellen, de saak niet eens in overweging nam, enz: En (N. B.) dat Tertullianus sulks verhaald.

Alles wat 'er dese Liederen van t hunne noch byvoegen (even als of de lichtgelovigheid van Tertullianus hier ontrent niet groot genoeg was geweest) werd op rekening van hem Tertullianus ter nedergesteld. Doch den Leser kan wel sien met hoe goed een fatsoen.

Maar bysonder wel heeft gedaan Hieronymus, in sijne Vertaling (so sy maar die naam mag dragen) van Eusebius Tijdsrekening; dat hy 'er Tertullianus niet over geciteerd heeft, als hy met dese volgende woorden spreekt: *Pilato de Christianorum dogmate ad Tiberium refeente, Tiberius retulit ad Senatum, ut inter caetera sacra reciperetur. Verum (N. B.) cum ex Consulto Patrum Christianos Eliminari Urbe placuisset, Tiberius per edictum accusatoribus Christianorum comminatus est Mortem.*

Wanneer nu Pilatus van de Christen-leer aan Tiberius had kennis gegeven, bracht Tiberius sulks aan den Raad; op dat de selve (namentlijk die Leer) onder de ander Godsdiensten wierd aangenomen. Maar naardemaal 't aan den Raad behaagde, door een Raads-besluit, den Christenen uit de Stad (Rome) te verdryven, heeft Tiberius, door een Gebod, den beschuldigers der Christenen; de dood gedreigd.

Sie hier 't Verhaal weder op een andre wijs, doch geenffins voorlichtiger of verstandiger, gedaan.

Pilatus, namentlijk heeft maar overgeschreven van de Religie en opinie der Christenen. 2. Tiberius

rius heeft aan den Raad niet de Vergodding enz. *Jesu Christi* verfocht ; maar de admmissie zijner Godsdienst , nevens die der andere Godsdiensten. 3. De Raad verwierp niet alleenlijk dat voorstel [van de Vergodding *Christi* is hier een seer diepe stilswijgendheid] maar maakte in tegendeel een besluit , waar door de *Christenen* uit de Stad Rome wierden gebannen. www.waariboek.com welke redenen , *Tiberius* in tegendeel de beschuldigers der *Christenen* met de dood dreigde.

Doch , op dat hier eens de nadruk en kracht van alle dese vertellinkjes beknoptelijk werden geconfidereerd : blijkt , voor eerst , uit *Tertullianus* selfs geensins , dat *Pilatus* sulks aan *Tiberius* sou hebben geschreven.

Maar sal licht iemand denken , evenwel (of al schoon sulks niet was) blijkt het uit d' *Acta Pilati* , waar op de Ouden sich beroepen : en uit welken men wil dat het ook *Tertullianus* selfs sou hebben.

Wat dan desen aangaat , de selven zijn 2. 3. a vierderleye geweest : Ten 1. sodanigen met welken de *Joden* en *Heydenen* regens de *Christenen* , en Christelijke Godsdienst schermde ; en van welken , als van valschelijk versierde Schriften , *Eusebius* spreekt Lib. 1. cap. 9 , en Lib. 9. cap. 4 , zijner Kerkelijke Historie.

De tweede soort van *Acta* waren die door de *Tesserakaidekatiten* wierden gebruikt , en van welken *Epiphanius* spreekt in zijne Verhandelingen der Ketteryen.

De derde zijn ; die door *Justinus Martyr* in zijne tweede Aplogie voor de *Christenen* werden bygebracht. Die offe ook niet versierd zijn geweest , so wel als de Schriften der *Sibyllen* , die quansluis ,
van

van onsen *Heyland* hebben gepropheteerd, t' ene-
maal bedenkelijk is: veel meerder of'er wel in be-
helfd is geweest, 't geen *Tertullianus* eerst sonder
Pilatus te noemen, en andren naar hem, voortbren-
gen als van *Pilatus* geschreven.

Want indien alle dese lieden dese *Acta Pilati* ge-
ien hebben, of ten minsten eenigen der selver,
hoe komense daar so verscheydelyk uyt te verha-
len?

Ja so dat *Gregorius Turonensis* op dese wijze
preekt (hist. lib. I. c. 24) *Pilatus autem gesta ad Tibe-*
rium Cæsarem Mittit; & ei tam de Virtutibus Christi,
quam de passione vel resurrectione insinuat. Quæ gesta
(N. B.) *hodie apud nos retinentur scripta, Tiberius autem*
hoc ad senatum recensuit. Senatus cum irâ respuit, pro
quod non ad eam primitus advenisset. Hæc etenim con-
tra Christianos prima odiorum germina pullularunt.

Doch *Pilatus* sond de *Gesta* (of 't verhaal van de
handelen bedrijven) aan *Cæsar Tiberius*; en gaf aan
hem kennis, so van de daden, krachten en wonderen
Christi; als van sijne lijdning, en wederopstanding. Wel-
ke *Gesta* noch hedendaags (N. B.) by ons in geschrift blij-
ven behouden. *Tiberius* verhaalde sulks aan den Raad.
Maar dese verwierp sulks met toorn en gramschap; om
dat het niet ten eersten aan haar was gebracht. En zijn
hier uyt de eerste saden van haat tegens den Christenen,
op en voort-gesproten.

Maar doch toegestaan zijnde, dat en die *Acta Pi-*
lati door *Justinus* genoemd, en die *Gesta Pilati* door
Gregorius Turonensis genoemd, ene en de selve; ook
oprecht en onverlierd, zijn geweest: kan wel
daar uit werden ingebracht, dat *Pilatus* wegens on-
sen *Heyland* aan *Tiberius* heeft geschreven: doch
kan daar uit geenssins bewezen werden, 't geen'er
verder van *Tiberius*, en des selfs aanbrenge

den Raad enz. so door *Tertullianus* als andren , werd bygevoegd. wijl sulks geenffins in die *Actis* *Pilat* kon beheld wesen. Maar moet dit voor een staaltje van lichtveerdigheid in *Tertulliaan*, en sijne Volgers, daar in, gehouden werden. Als ik nu so terftond sal tonen, na dat ik van dese *Tertullianus* sa gesegd hebben dat hy [gelijk uit 'zijn 3 Boek tegen *Marcion* klaarlijk blijkt] sich heet laten wijsmaken, dat selfs ook de Heydenen getuigden, dat boven *Judaea*, by sijne tijd, 40 dagen lanck, alle morgen-stonden een stad [*Jerusalem*,] met sijne muren, enz. sich van den Hemel vertoonde, en me het meerder oplichten van den dag quam te verdwijnen. Welke Historie, by andre Historie schrijvers, 't zy Heydenen, 't zy Christenen, nergens te vinden; by hen tot bewijs voor 't 1000 jarige Rijk werd bygebracht.

't Geen *Tiberius* aan den Raad sou hebben gebracht, en 't geen 'er den Raad op had geantwoord enz. is reeds boven, seer verscheidelijk (na de verscheidenheit der oude Schrijvers, daar in) bygebracht. Doch laet ons eens onderzoeken op hoedanig een fundament dit alles steund.

't Geen *Tiberius* hier toe bewegen moest, was of 't Geloof in *Jesum Christum* (schoon t' enemaar onvolmaakt) of eens anders Godsdienstig gemoed (hoedanigen enz. onder de Heydenen vele waren of dat hy, schoon ongodvruchtig, door sulck schrijven verbaasd en in 't gemoed verslagen, en daardoor tot sulck favorabel voorstel was gekomen; of eyndelijk 't medogen over de vervolging tegens *Christenen*, so door andren als door den Raad ree te werk gesteld; of door hem gevreesd. Doch danoch het ene, noch het andre in hem *Tiberius* enige plaats hadden, maar wel louter het tegendeel blij:

lijkt sonne-klaar, uit het gene van hem door *Suetonius, Tacitus, Dion Cassius*, en andren, getuigd werd. Daar by noch komt de seer grote dienstbaerheid, en laffe pluymstrykerye; waar onder niet alleen het gehele Roomsche Volk, maar wel voornamentlijk den Raad ellendiglijk verslaafd lag. De brave *Tacitus* spreekter van (volgens Hoofds vertaling) op volgende wijze: *Voorts die tijden* [22 Jaren naar Christi geboorte] *zijn so besmet en vuil van vlajerye geweest, dat niet alleen de treffelyksten der Stad, die konne doorluchtigheit met aan de hand gaan beschutten moesten; maar alle Oud-Burgermeesteren, een groot deel der genen die 't schoutschap bediend hadden, ook vele Voet-Raadsluiden* [*Pedarii Senatores*] *om strijd opstonden; radende dingen die lelijk waren en te hoog liepen. Men geeft uit tot een gedachtenis, dat Tiberius so dikwijls by van 't Stadthuis quam, desen sin in Grieksche woorden placht uit te spreken: ô Menschen gereed ter slavernye! namentlijk hem ook, die geen gemene vryheid wilde, verdroot so verwerpelyk een gedult der slavenden.*

Indien dan reeds te dier tijde de flavernye, pluymstrykerye enz. so groot was; kan men gissen hoe veel groter die al geweest zijn ontrent, en naar het sterven, onses groten Heylands. En vald seer wel te begripen, dat die niet veel minder is aangegroeyd, als 't andre verder en verder verderf siijner zeden, tot de uiterste goddeloosheit toe.

Waar van de selve *Tacitus*, op 't eynde van zijn Historie-boek: Ook zijn de tijden sijner zeden verscheiden geweest: uitmuntende in leven en fame, so lang hy ampeloos, of in gebied, onder *Augustus* geweest is: bedekt en bedrieglijk in het veinsen der deugden, so lange *Germanicus* en *Drusus* te lijve bleven. De selfste is van goed en kwaad gemengd geweest, gedurende het leven sijner vader: van eerloose wreedheid, maar verborgene on-

kuisheden, terwijl hy Sejanus lief gehad, of gevreesd heeft.

Ten laatsten is hy tot schelmeryen en schandelijkheden teffens uitgeborsten, na dat hy schaamte en vaar weg zijnde, alleenlijk zijnen aard volgde.

Wat Godsdienstigheid in dusdanig een Mensch kan plaats gehad hebben, is niet alleenlijk hier uit regissen; maar ook, bysonder wel te sien uit het gene *Suetonius* van hem getuigd, in de beschrijving van zijn leven; op volgende wijze *De uitheemsche ceremonien, en Ægyptische, en Joodsche plechtelijkheden, heeft hy verboden, en ingetoomd: dwingende die genen, die met die superstitie beset waren, hunne heylige klederen, en verder alle andre toefstel en gereedschap, te verbranden. De jonge manschap der Joden, versond en verdeelde hy, onder schijn van hen ten oorlog te gebruiken, in Provinciën van ongesonder lucht. de rest van die Natie, of die van hunne of diergelyk opinie (of Godsdienst) waren, bande hy uit de Stadt [Rome] op pene van eeuwige slavernye, indiense niet quamen te gehooramen.*

Tacitus spreekter ontrent op de selve wijze van op't eynde van zijn tweede jaar-boek: en *Flavius Josephus* toond van beyden, so *Ægyptenaren* als *Joden*, de reden en oorzaak, waaromse wierder verdreven, enz. in't 4 en 5 cap. van zijn 18 Boek der Joodsche geschiedenissen, namentlijk, de *Ægyptenaren* stratte hy om't schelmstuk aan *Paulina*, onder prætext van godsdienst in de *Tempel van Isis* gepleegd. De *Joden* verdreef hy, om he guitachtig bedrog, en dieffsche part aan *Fulvia* gespeeld.

Op dit verdrijven der *Joden* fiet ook *Seneca* in zijn 138ste Brief; als hy seid: *dat in sijne jonkheia die onder Tiberius heersching viel, de vreesde godsdiensten en plechtelijkheden geweerd wierden, en onder de Augusten van die superstitie werd gesteld de onthouding van't eten eniger dieren.*

Uit het ſtraffe verdrijven van de *Ægyptenaren* en *Joden*, om boven geſtelde redenen, kon hy noch by enigen voor godsdienſtig aangeſien worden: maar *Suetonius* (buiten 't geen men met de ſelve, uit *Tacitus* en *Dion Caſſius*, vry meerder van ſijne aerd ſou konnen by brengen, om ſijne goddelooſheid klaar te toonen) ſpreekter op volgende wiſe van: *ontrent de Goden, en Godsdienſten, was hy vry onachtſaam; als die van de voorſeggende ſterre-kunde afhing; en vol van die opinie, en verbeelding, was dat alles door het noodlot werd beſtierd.*

't Is, mijns achtens, byſonder aanmerkelyk, dat *Suetonius*, niet alleenlyk de *Joden* noemd; maar ook de *Similia Sectantes* of die *van diergelyke opinie en godsdienſt waren*. Waar onder noodſakelyk de *Chriſtenen* ſouden zyn te betrekken, indien reeds hunne ſecte ſo verre was doorgedrongen geweest. Doch is dit al geſchied op 't 19 Jaar, en derhalven noch ettelijke jaren voor de predication *I. Chriſti*; ik laat ſtaan die der *Apoſtolen*: die jaren lang ſijn *H. Evangelium* verkondigd hebben, eer ſy de naam van *Chriſtenen* te Antiochie aan-namen. Wel licht dat enigen hen reeds te voren met die naam hebben benaamd: en ſy; naar datſe overal by na uit de *Synagogen* geſet wierden, die naam ſich hebben aangenomen; om te tonen, dat ſy ſich *Chriſti* naam geenſſins ſchaamden. Doch ſijnſe lange tijd daar na noch onder de *Joden* gerekend geworden: en daar uit is 't, mijns achtens, datmen, de woorden van *Suetonius* in 't leven van *Claudius* (*Iudeos impulſore Chreſto aſſidue tumultuantes Roma expulit*) *Dat hy de Joden, door aanſturwing van Chreſtus, geduriglyk onder een overhoop leggende, uit Rome verdreven heeft.* Onder welke *Joden*, dat ook de *Chriſtenen*, ten minſten, die uit de *Joden* tot het *Chriſtendom*

bekeerd waren, begrepen wierden, het exempel van *Aquila* en *Priscilla* Act. 19. ons genoegzaam leerd.

Ik weet wel dat de seer geleerde *Iac. Usserius Ar-machanus*, Primaat van Yrland, en andren, dese woorden van *Suetonius* gans anders verstaan, om 't woord *Chrestus* (niet Christus) by *Suetonius* gebruikt; en dat 'er werd gezeid *Impulsore Chresto*, door aanstuwung van *Chrestus*; even als of 'er enen *Chrestus* toen ter tijd te Rome (of elders) geweest was, die oproer, door sijn oproerig bedrijf, onder de Joden (sels Jood wesende) had verwekt. Maar vindmen nergens, noch by *Joden*, noch *Heydenen*, noch *Christenen*, van dusdanig een *Chrestus* (buiten dit van *Suetonius*) enig het alderminste gewag. Maar vindmen, in tegendeel, wel in de heylige Schriftuur, dat de *Joden*, tegens die onder hen de name *Christi* beleden, oproer verwekten; de selven uit de Synagogen stieten, enz. als onsen Zalig-maker *Iesus Christus* hen sels al hadde voorseid.

Dat, de *Heydenen*, menigmaal aan onsen *Heyland*, de naam van *Chrestus* (dat goed, nut enz. betekend) in plaats van *Christus*; en de *Christenen*, *Chrestianos* of *Chrestenen* noemden, 't zy uit doling, 't zy uit schimp en spot, of uit beiden te gelijk, blijkt klaarlijk by *Lucianus*, (in sijn *Philopatris*) by *Tertullianus* (in 't derde cap. van sijn verdediging) en by *Lactantius* in 't 7de cap. van sijn 4de boek: en maakten voor al in vroegere tijden de *Heydenen* geen of weinig onderscheid tusschen *Joden* en *Christenen*.

Dat het (om weder wat nader ter sake te komen) t'enemaal onnodig was, dat *Tiberius* om vervolging tegens de *Christenen*, sodanigen verbod deed, en pene stelde, tegens de aanklagers der *Christenen*; blijkt

blijkt daar uit, dat 'er noch noit vervolging door de Heydenen tegens hen was aangesteld: als, buiten andre getuigen, *Tertullianus* zelfs uitdrukkelijk seide, met dese woorden: *Consulite commentarios vestros. Illic reperietis primum Neronem in hanc sectam tum Maxime Romæ orientem, Cæsariano gladio ferocisse, &c.* Siet uwe Gedenk-schriften na: in die selven sult gy vinden, dat Nero de eerste is geweest, die tegens dese secte, die toen voornamentlijk sijne opgang kreeg, met het Keyserlijke swaerd heeft gewoed.

't Geen door andren, naar *Tertulliaan*, tot dese Historie werd bygevoegd van *Sejanus*, enz. steekt so vol belachelijk kinder-geloof, dat het buiten twijffel also wel verdrietig sou vallen, 't geen ik daar tegen sou kunnen seggen, als 't my vervelen sou te schrijven. Waarom ik dat voor andren overlate.

Doch, kan ik evenwel niet nalaten, iets te seggen, over de uitleg, die de seer vermaarden Heer *J. Vossius*, aan dese woorden, van *Tertullianus* geeft: *Senatus, quia non in se probaverat, respuit.* Aan welken hy desen sin geeft: *Den Raad verwierp het, uit flatterye tegens Tiberius, om dat 'hy (Tiberius) niet had willen lijdén, datmen met sulke vergoding hem quam te eeren.*

Doch, buiten datmen van dusdanige weygering van *Tiberius* nergens iets leefd, vindmen by *Tacitus* wel degelijk het tegendeel, in sijn vierde der Jaarboeken, op volgende wijs: *Om welke wraake, en mits, in den voorleden jaare C. Silanus gestraft was, de Steden van Asia, aan Tiberius, sijne Moeder en den Raad, een Tempel toegekeurd hebben, den welken hun veroorlofd is te stichten.* Want of hy schoon, een weinig tijds daar na, uit veynsing, in den Raad, sulks scheen te willen weder-spreken, op 't verzoek, door de Spanjaerden, ten dien eynde, aan

hem gedaan: soo bekende hy selfs, evenwel, dat het met zijn goede wil geschied was: en gaf ook noch, daar na, (wanneer de Asiaansche Steden in onderlingetwist waren, in welke die Tempel, te zijner eere en vergoding, behoorde gesticht te werden) zijne uitspraak daar over ten voordele der Stad *Smyrna*. Waar uit wel te sien is, dat hy daar van geenffins afkerig was: wijl, als seer wel, *Tacitus Suetonius* en *Dion Cassius* aanwijzen, ordinaarlijk zijne woorden en daden tegens malkandren quamen aan te lopen: en hy 't allerheftigste begeerde, 'tgeen hy 't aldersterkst weygerde.

Te verwondren is 't, dat men, op quade of verkeerde voor-oordelen bouwende, so lichtelijk sonder genoegzaam examen, ontrent de oude Schrijvers, toetreed: en malkandren so blindeling volgd. Maar meerder wonder is 't, dat sulks ontrent de H. Schriftuur geschied: ontrent welke, wy met de allerhoogste voorsichtigheid behoren te werk te gaan, in 't ondersoeken en publijk verklaren der selve.

Dit sienwe evenwel, dat ontrent de Historie, der gepretendeerde *Prophetesse van Endor*, geschied: en daarom van d' eerste Christentijden af, so lange en veel gedisputeerd is, door *Iustinus*, *Origenes*, *Augustinus*, en *Eustatius*, enz. en onder de lateren, so door andren, als specialijk *Leo Allatius* (die daar over een groot boek geschreven heeft) of nam: *Samuel* selve door dat wijf zy opgewekt; dan of het de *Duivel* in *Samuels* schijn zy geweest, die sich aldaar (naar hunne mening) vertoonde. Daar doch de H. Schriftuur noch 't ene, noch 't andre getuigd: maar genoegzaam te kennen geeft, het loos bedrog van dat wijf, dat geenffins 's *Duivels* overnatuurlijke konsten daar toe van noden had. Gelijk sulks al

voor

voor defen door *Reynald Schot* (buiten 't geen'er noch meerder van gefeid kan werden) als genoegzaam geroond is.

Want 1. of fchoon *Saul* reeds te voren alle Waarfeggers en Waarfegsters (fo veel hy kon) verdreven had; was hy zelfs noch in dat dwaas gevoelen, dat de Geesten der verfturvenen door toverye (of overnatuurlijke konften) konden werden opgewekt; en gevraagd zijnde, antwoord geven, en toekomende dingen voorzeggen. 't Welk als dit wijf verftond, fy een feer grote occafie daar door vond om hem looslijk te bedriegen: wijl niemand lichtelijker bedrogen werd, als die met fuperftitieuze opinien voor in-genomen is; en fulks aan diergelijke bedriegers zelfs ontdekt.

Ten 2de kende buiten twijffel dit wijf de Koning *Saul* feer wel, om dat'er (buiten dat hy niet verre van daan woonde) geen man, op hals en hoofd na, fo groot als *Saul* in geheel *Israël* was: dat genoeg was, zelfs voor die hen noid gezien hadden, om te weten wie hy was, fchoon verkleed zijnde.

Voeg hier by, dat de Koning te diertijd noch fo gemeenfaam met hunne onderdanen verkeerden; dat *Saul*, toen hy al Koning gezalfd was, in tegenwoordigheid van 't volk *Israëls*, noch bleef de beesten hoeden; en van achter zijne Runderen quam om de ftad *Jabes* te ontsetten.

Waar by noch gevoegd kan werden, dat ook zijn verfoeck, om *Samuel* op te wekken, aan dit wijf kon bekend maken wie hy was, alffe anders al twijffelde: of ten minften dat fulks daar veel toe hielp.

3. Werd defe Tragedie wel door dit wijf alleen, *foo't fcheen*, gespeeld. Maar niet foo in tegenwoordigheid van *Saul*, dat hy sien kon wat'er

omging. Naardemaal hy maar alleenlijk hoorde , 't geen het wijf hem daar van berechte ; en wilde wat hy fou horen.

Want alffe nu , op 't verfoek van *Saul* , quansfuis *Samuel* deed opkomen , en daar op den verbaafden speelde : eveneens als of fy hier door maar eerst *Saul* had leren kennen ; vraagde hy wie , of wat het was datfe fag. www.libtool.com.cn

Sy had fich noch niet verbaafd gehouden , wanneer fy *Samuel* moest doen opkomen : maar toen fy quansfuis , *Samuel* fag (eveneens als of die gepretendeerde geest , haar fulks al teritond had te kennen gegeven) quam haar die verbaafdheid over ; datfe uitriep : *Gy zijt Saul*, enz.

Verder , *Saul* vraagde haar watfe fag : en fy beschrijfd daar op *Samuel*, fo als hy , naar apparentie , 't allerkennelijkst was ; en vooreerst fijn eerwaardig gelaad , alffe feid : *ik fie een groot en achtbaar man opkomen*. Want op defe wijfe werd het woord *Elohim* (in de Hebr. text gebruikt) alhier door *Kimchi* en andre geleerde Joden uitgeleid en verklaard. Gelijk dus ook de feer geleerde Aantekenaars op de Bybel door laft van hare H.M. de Staten Generaal vertaald, dit *Elohim* vetduitschen *een aanfienelyk ftatelyk perfoon*. Dus fietmen dat het ook voor *Magiftraten* , of *Overften* en *Rechteren des Volks* werd genomen *Exod. 21. v. 6. 22. v. 8. 9. 28. en 1. Sam. 2. v. 25. So fullen de Goden hem oordelen*. Alwaar 't voor *Rechteren* genomen werd. Welker *Rechteren* hoofd (naar *Eli* en des selfs Sonen) *Samuel* felve lange jaren over *Israël* was geweest ; en fijne Sonen ook gevolglijk daar toe aangefield had. En gelijk erens-halve de Groten veeltijds in veelvuldig getal genoemd en aangesproken werden ; werd hier ook 't woord *Elohim* voor een eenvuldig perfoon genomen.

men, als (buiten andre redenen (genoegzaam blijkt uit *Sauls* vrage : *hoe is (N. B.) zijn gedaante* ? daar sy dan weder (om uit te drukken , hoedanig een *Elobim* dit was) antwoord : *daar komt een oud man op , en is met een mantel bekleed*. Uit welke antwoord te gelijk ook blijkt , dat *Saul* die gepretendeerde *Samuel* selfs niet gezien heeft : gelijk 'er daarom ook op volgt : doe *Saul vernam (of verston)* ~~dat het Samuel was~~. Op welke woorden de reeds gemelde Aantekenaars bysonder wel in margine aantekenen : *Naar het oordeel sijner verwarde sinnen , en uit de woorden der Tooveresse. Want hy selve heeft dien Samuel noid gezien*.

Seer gemakkelijk kon dit wijf, afgevaerdigd op bedrog en leugen (gelijk alle fulke wijven zijn) versieren , dien aan gans *Israel* so lang, en seer wel, bekende Propheet en Richter *Samuel* ; so ten opzichte van gedaante en kleding , als andre omstandigheden : die sy selfs , naar 't haar liefste, kon beschrijven , en also de Koning *Saul* bedriegen ; t zy door die gefingeerde *buik-spreking* (waar van verston noch breder sal gesproken werden) 't zy loor eens anders stem.

Maar doch , als ook al de stem van *Samuel* niet al te wel nagebootst was (welke nabootsing hier neerder van node was , als 't geven van een sijn en piepend geluid ; datmen voorgeeft door de *Quirvel* uit die *buik-spreeksters* te werden voortgebracht) kon sulks door de schrik , alteratie en vrees , die *Sauls* hert en herffenen beheerden, vry verbeterd werden. Wijl dusdaniger wijs gestelde lieken , t' enemaal ombequzaam zijn om op alle omstandigheden behoorlijker wijze te letten : voortamentlijk als 'er sodanig een antwoord , op 't geen 'er door hem gevraagd was , wierd gegeven, die

die (nevens andre superstitieuze verbeeldingen) genoeg was, om hem de hoedanigheid van 't geluid der stem te doen vergeten of veronachtsamen. 't Geen 'er voor dit wijf te antwoorden viel, wierd door de Koning *Saul* zelfs, aan haar en hare medehulpers, of hulper, in de mond gegeven. Wanneer hy seide : *ik ben seer beangstigd, want de Philistijnen krijgen, tegen my, en Godt is van my geweken; en antwoord my niet meer, noch door den dienst der Propheten, noch door dromen. Daarom heb ik u geroepen, dat gy my te kennen geeft wat ik doen sal.* Ten tweede, viel die lichtelijk verder te volmaken uit de omstandigheden van tijden en saken, wijl die overvloedig genoeg bekend waren, en daar uit so gevolglijk ook genoeg bekend, al het gene van nood was, om so een antwoord te formeren alsser gegeven wierd. Want *Saul* was vol vrees en schrik, en in d' uiterste desperatie. De *Philistijnen* waren met meer als een Leger te velde, en des Heeren hand en hulpe (waar in *Israels* behoud bestond) was, naar *Sauls* eygene bekentenis, van hem afgeweken. sijn Schoon-loon *David*, die reeds tot Koning door *Samuel* gezalfd was, was zelfs met de sijnen by de *Philistijnen* : en kon hy menschelijker wijze voor niemand meer beducht zijn : wijl hy die so lang vervolgd en na 't leven gestaan hebbende, voor weerwraak had te vresen : en dat *David* by dese occasie, met verdelging van hem en de sijnen, sich in sijne throon sou soeken te setten : te meer wijl God de Heere hem verlaten had, en noch door Phropheten, noch door de *Urim* en *Thymim*, wilde antwoord geven : en hem al lang door *Samuel* voorseid was, gelijk die sake ook al lang onder *Israel* bekend moest zijn : wijl uit dese vrees het vervolg van *Saul* tegens *David* geschied : en de

Phi-

Philiftijnen zelfs al wiften , dat hy tot Koning ge-
deflineerd was) om d' ongehoorfaamheid in d' Oor-
log der Ameleken gepleegd , dat fijn Rijk niet be-
ftaen fou , en God een ander had verkoren :

Waarom hy niet te vergeefs en vreesde , dat dit
nu de tijd was ; en *David* , met fijnen ondergang ,
fich van 't Rijk Ifraëls fou meester maken , onder
ftut van fo vervaarlijke Krijgs-heyr der *Philiftijnen* ,
die hy niet fou nalaten daar geduriglijk en met alle
kracht toe aan te fpooren , om fijn uiterfte verderf
fo uit te werken.

Dat nu in d' antwoord invloeyd het woord *ma-
chaar* , 't geen ordinaarlijk *morgen* betekend , geeft
geen fwarigheid ; om dat dit woord ook fomtijds
een onfekere, hoewel kort toekomende, (ook wel
langdurender) tijd betekend : als blijkt uit Deut.
6. v. 20. *Wanneer uwe Soon u morgen fal vragen.* Jof.
4. v. 46. *Wanneer uwe Kinders morgen vragen fülleu.*
fo ook Gen. 30. v. 33. en Exod. 13. v. 14. Gelijk
ook op de felve wijfe , Matth. 6. v. 34. wijl de
taal van 't N. 'Tefst. maar een basterd Grieks, en vol
van Hebr. en Griekfche wijfen van fpreken is :
(wat ook *Phochenius* en andren daar tegens aen-roe-
pen) en niet alleen de wijfen van fpreken : maar ook
felvs de woorden , fchoon anders Grieks , feer dik-
maal in Hebr. betekenis werden genomen. Een
exempel nevens 't nu opgehaalde verftrekke, I Cor.
xv. v. 54. *Kathepothe ho Thanatos eis Nikos* : dat ordi-
naarlijk vertaald werd : de dood is verflonden tot
overwinning. Daar 't wel degelijk behoord ver-
taald te werden , *De dood is verflonden in der eenwig-
hied* : om dat de Apostel aldaar op een felve ma-
nier van fpreken , door de Phropheet *Isaias* ge-
bruikt , fiet : en hy Apostel 't woord *Nikos* , (dat
anders victorie betekend) gebruikt even als de Pro-
pheet

pheet *Esaia* 't woord *Nezach*, dat en *Victorie* en *Eeuwigheid* betekend.

Doch om weder ter sake te komen, sy neemden een onbepaalde tijd; om so te beter 't bedrog te kunnen bedekken, of 't buiten alle verwachting anders uit-viel (een dubbelfinnigheid altijd in die gelegentheden door sulke volkske gebruikt) schoon 't niet waarschijnlijk was, dat daar de Legers soo dicht aan een lagen, en de Philistijnen als veel sterker met alle kracht den strijd sochten. (Daar ook dog anders d'ondervinding ons geleerd heeft, meer als eens, binnen korte jaren, dat de Velt-slagen niet lang konden ontstaan, wanneer de Legers so dicht malkanderen naderden: en wy, schoon vry verder van daar, geen vergeeffsche giffing maakten, datse ten eersten moesten aan malkander raken, en slag leveren.) Dat verder de uitkomst hier 't bedrog te hulp quam, moet ons ook niet vreemd schijnen: alsoo dat seer dikmaal gebeurd: en 't al eenige dagen verscheeld hebbende, evenwel de voorstelling zijn vervulling had. Gelijk ook daar omtrent een toeval was (voor 't wijf) de dood van *Saul* en sijne Sonen; die evenwel niet alle verslagen zijn: (als van *Leo Allatius* wel is aangemerkt:) wijl namaals een van *Sauls* Sonen op de Throon van *Israel* als Koning heerste, terwijl *David* over *Judâ* regeerde. Dat evenwel die strijd des andren daags niet gevolgd is, maar verscheidene dagen de uitkomst deser voorsegging gescheeld heeft, beweerd niet ongeleerdelijk reeds gemelde *Leo Allatius* in sijne verhandeling van dese *Pythoneffe*.

Ook staat verder aan te merken dat 'er uit de text selve, en uit 't geen 'er nu van my overgeseid is, genoegzaam blijkt, dat dit wijf geen *Engrastrijmijthos* was; of sodanig een, die door 's Duivels konst

konst, uit haar schaamtelijke delen, antwoord gaf. Waar voor en de *Pythia*, of *Propheteffe* te *Delphis*, en dese *Propheteffe* van *Endor*, van meest alle de geleerden, van die saken sprekende, gehouden werden.

Voeg hier by, 1. dat het geluid der *Engastrimythēn* (of dat ikse so noeme *Buik-spreeksters*) werd gesteld seer fijn en schraal, en piepende, geweest te zijn; en daar door van een t'enemaal bysondre soort: doch is sulks de opinie van lieden die daar van selfs geen ondervinding hebben gehad.

Maar doch al ondersteld zijnde, dat dit een gepretendeerde *Buik-spreekster* was, blijkt daar uit geenssins, dat het overnatuurlijk werk was.

Want voor eerst vele der *Rabbijnen* (als *Munsterus* en andren aantekenen) houden 't voor konst, versiersel, en bedrog van 't wijs, sonder ander overnatuurlijk behulp. Gelijk van ouds ook dat bedrog onder de Grieken is gepleegd geweest; daarom die oude en seer vermaarde *Galenus van Pergamus*, van ouds, naast *Hippocrates*, de Prins der Medicijns, in zijn Woorde-boek, over reeds genoemde *Hippocrates*, (die wel d' *Engastrimythēn*, of *Buik-spreeksters*, noemd, doch geenssins, dat voor overnatuurlijk werk erkend) seid, dat de *Engastrimythi* zijn, die sodaniger wijze met een gesloten mond weten te spreken, dat de stem schijnd uit haar buik voort te komen.

De oorspronk van die valsche opinie, dat, namentlijk, sulks door 's Duivels overnatuurlijk bedrijf geschiede, sal licht elders van my aangewesen werden. Nu sal 't genoeg zijn, enige exempele van sulc bedrog, door menschelijke konst aangerecht, by te brengen.

Wierus in zijn boeken van 't bedrog des Duivels of *Duivelen* verhaald, een seer aanmerckelijke Historie,

rie, die zijne Sonen hadden gehoord uit de mond van de ingeleerdheid seer vermaarde *Adrianus Turnebus*: terwijl hy, in zijne Akademische lessen, seker comedie van de oude Poët *Aristophanes* verklaarde: doch die beknopter werd verhaald, wel uit een andre mond (namentlijk die der seer geleerde *Brodeus*) maer evenwel ontrent met de selve, schoon (als geseid) niet met so wijd luchtige, omstandigheden, door *Edmond Denkinson* in zijne *Delphis Phœnicissantibus*. Die evenwel noch eerst voor af send een Historie, by onse tijd, in Engeland voorgevallen, met dese woorden, (voor so veel de vertaling dat toelaat:) *In't Jaar 1643. had zijn verblijf tot Oxfort seker Man Famminus genaamd (en die men in de wandeling, 's Konings Oorblaser noemde) door dese konst van buik-spraak, of borst-spraak, so men't noemen wil, vermaard. Dese wist so konstiglijk, met toegeslotene, en onbeweegde lippen, wat woorden of redenen, hy ook wilde, als uit het diepste der boesem voort te brengen, datse uit een ver afgelegene plaats schenen voort te komen. Wonderlijk spel rechte dese Engastrimythus aan, terwijl hy de bystanders, en die met hem verkeerden en spraken, schielijk aansprak, met naamen en toenaamen noemde, en met schimpfscheuten tergde; doch met so grote konst, dat hy daar in voor hem bedekt bleef, schoon hy aldaar tegenwoordigh, en voor hunne ogen stond.*

De bystanders hier door onstelt, of sprongen schielijk te rugge, of lieten hunne oogen om hen vliegen; en sochten die gene, die hen riep of aanspraak: en alss'er niemand sich voor hen ontdekte, wierden-se gemelijk, en vertoornden sich; en dreigden en scholden dien boef, die sy waanden dat hen die part speelde. Maar eyndelyk 't bedrog ontdekt zijnde, verwonderden sy sich allen over die konstige streek; en lachten sich by na te berispen, datse so aardiglijk mis-

misleyd en bedrogen waren. Sie hier een Buikspreker son-
 der Duivel! Doch sal't, acht ik ons geoorlofd sijn noch
 een Historie, die seer aerdig en geestig is; en die ons by-
 sonderlijk ter sake diend, alhier uit Brodæus by te bren-
 gen. Te Parijs woonde, ter wijl ik dit schreef [dus spreekt
 hy in sijn 8ste Boek der Miscellanea] enen Ludovicus
 Brabantius, Kamerling zijnde van Koning Franciscus de
 eerste, die een uitstekend (*Engastrymuthus*) Buikspreker
 was, en verwonderlijk nabootser van het [gepretendeer-
 de] stenen en spreken der verstorvenen. Met dese konst
 begaafd, quam hy te beminnen een Dochter die seer schoon
 en seer Rijk, doch van haar Vader beroofd, was. Waarom
 hy dan des selfs Moeder, die sijne streken geenssins kende,
 quam bezoeken: en by haar zijnde, de stem van haar ver-
 storven Man, daar in hare tegenwoordigheid, sodaniger
 wijze na te bootsen, als of de selve beval, dat sy haar
 Dochter aan dese Persoon, die seer vroom en seer rijk
 was, sou ten huwelijk geven: dat hy seer swaarlyk in't
 Vagevuur gepijnigd wierd, om dat hy dat aan den selven,
 die dit al overlang aan hem versocht had, had geweigerd.
 doch dat hy al haast hier uit verlost sou werden, indien sy
 aan hem haar Dochter quam te geven. Sy, goe Vrou, (op
 dat ik 't kort make) was terstond haar Man gehoorzaam;
 en geeft aan hem haar Dochter ten huwelijk. Honder-
 den van sulke soorte van bedriegeryen, door hem gepleegd,
 is 't onnodig hier voort te brengen, doch kan ik dese, vol-
 gende geenssins laten te verhalen, ten sy ik van onacht-
 saamheid wilde beschuldigd wesen: namentlijk dat hy
 gebrek van geld hebbende, en vernemende dat te Lions,
 een seer rijke Lombardier, genaamd Cornutus, woonde,
 hy daar heen reysde en hem ging bezoeken; en voorgaf dat
 hy met hem, van enige saken van gewicht, in't heymelyk,
 te spreken had. Als hy nu wel van de selve ontfangen
 was, begon hy eerst voorafiets van de Religie te spreken;
 en gevolglik vele redenen te voeren van de Duivelen, van

spoken; van de pijnen en straffen, van't Vagevuur, en der Helle. Waar op hy dan eindelijk quam te fingeren de stem van deses Cornuti, reeds een wyl verstorven, Vader! als welke aan sijn Soon beval, dat hy een grote somme geld aan desen Brabantijs sou bestellen, tot verlossinge van Slaven, die by den Turk gevangen zaten. Dat hy nu reeds enige jaren de straffe des vuurs in 't Vagevuur geleden had: en dat hy in 't korte, ten sy dat hy (sijn Soon) hem hier in gehoorsaamde, stond naar de Helle en plaatsen der verdoemde zielen te verhuisen: wyl hy sich selfs welkundig was, dat hy seer groot goed met woeker, en ander seer onrechtvaerdig bedrijf, sich had vergaderd. Cornutus was ten eersten over dit voorval bysonderlijk versted: en versocht eyndelyk aan deses Brabantijs, dat het hem geliefde des andren daags weder te komen: die ook weder keerde. Cornutus leid hem daar op, quanssuis om een wandeling te doen, op een Heyde, verre van Huis, en Hof, en Bomen, en Heuvelen, en Graften, afgescheiden: wyl hy sich verbeelde dat dese stem hem, of door een Solder, of spleet van een muur, of diergelyk bedrog en toefel, was voorgekomen. Waaron Brabantijs, die merkte waar op dit sag, met veel treuriger en beweeglyker geluid, als oid te voren, fingerd, dat de zielen der verstorvene Ouderen van Cornutus hem by alle Heiligen obtesteerden, of besworen; en daar verder by voegden't geen tot sijn [Brabantii] voordeel diende. Cornutus dit horende, en door sodanig een Mirakel versted staande; en nu geen meerder suspitie hebbende van 't bedrog, dat daar onder mocht schuilen; voornamentlyk wyl hem het selve geluid en saak voorquam, so dikmaal en waar hy het had konnen begere; teld 10000 goude Kronen aan Brabantijs, om Christene Slaven daar mede te verlossen. Dese sich veinse, als of hy daar mede naar Venetie, en verder naar Griekenland reisde, keerde weder naar huis toe. En verhaald

haaldenen, dat weynige maanden na die tijd en voorval, Cornutus (wyl aan hem, al in 't korte dese gehele Fabel wierd kundig gemaakt) niet so seer door spijt en droefheid om 't verliesen van zijn geld; als om de spot en schimp, die hy daarom van de Lyonoisen lijden moest, in een sware siekte viel; en also uit dese wereld quam te scheiden.

Op dese exempelen ~~acht ik dat niet ongevoeg-~~lijk kunnen werden toegepast de woorden zelfs van de seer geleerde Munsterus, reeds hier boven aange-roerd, en die hy, en uit hem weder Clarius (gelijk hy gewoonlijk doet) over 't eerste Boek van de Propheet Samuel aantekenen: dat alle de Hebreuschse Rabbijnen daar in over een komen, dat het gepretendeerde duivels werk van Voorsegging, niet anders was als arg-listigheid, ydelheid, logen, en bedrog. Doch dat Over dese plaats sy evenwel onder malkandren verschillen: wyl'er zijn die menen dat al dat bedrijf (van de versierde Samuel enz.) door list en konst van 't Wijf versierd is geweest; als welke uit vry sekere gissingen Saul dus bedrogen heeft, daar andren wanen dat dit een warachtig gesicht of ver-schijning is geweest, en door Godes kracht en bestier uit-gewerkt: en waar door dit Vrouwenensch zelfs; (wylse buiten gewoonte en verwachting so wonderlijke dingen sag) t'enemaal versteld zijnde, begon luid op te schreewen. Maar R. D. Kimchi [die so seer vermaarde Rabbijn en Commentator] tegens der sodaniger gevoelen sprekende, en, naar 't my toe schijnd, boertende, argumenteerd op dese wijze: indien God Samuel heeft verwekt, om aan Saul de uitkomst der sake te voorseggen. Waarom heeft hy 't doch niet liever door dromen, of door Phropheten, of door 't Orakel der Priesteren, als door een ondogende Toveres of Vaarsegster, geopenbaard?

Dat mijns achtens by sonder wel van Kimchi is aangemerkt.

Ondertusschen hebben by na alle d' Oud-vaders

vaders met malkanderen overhoop gelegen, over dit sonderling geval, en met seer grote ernst en yver bedisputeerd, of dit antwoord enz. door Godes Geest en bestier, dan oft' door 's Duivels overnatuurlijk bedrijf is gegeven en uitgewracht. En heeft daarom, buiten anderen, voornamentlijk *Leo Allatius* met onderzoeken, en wederleggen van het ene, en defenderen van het andre gevoelen; (sonder de seer considerabele gevoelens, so der andre *Rabbijnen*, als dat van *Kimchi*, in acht te nemen, of ten minsten te onderzoeken en te beproeven) een groot Boek geschreven, en eyndelijk geconcludeerd (tegens *Origenes* en andren) dat de *Duivel* aan *Saul* is verschenen, en de selve heeft aangesproken.

Doch acht ik dat verstandigen sullen oordelen, dat, dat gehele dispuut, het selve succes heeft, met dat over de *Sibyllen*, of der selver gepretendeerde Schriften, quanssuis noch in wesen zijnde: waar van, so onder de *Oudvaderen* (van welken *Justinus* en *Klemens* beweren, datse, door Godes Geest, hebben gepropheteerd; *Lactantius* en andren, datse het door *Duivels ingeven* gedaan hebben) als andren, later Schrijvers (so van voorgaande als dese Eeuw) het selve dispuut geresen is: daar nochtans by gevolg onser Verhandeling (acht ick) sal blijken, dat oodat bestel niet anders als puur Menschelijk versien sel is geweest.

So nu iemand wil blijven beweren, dat het gehele bedrijf van dit Wijf, door extraordinare, 't z Godes, 't zy Duivels, kracht is uitgewracht; dan mach vry, mijnent halven, alle de opinien, so doudou als nieuwe Schrijvers, die hy in groot getal sal vinden, tot sijn voordeel nemen: terwijl ik m, aan 't veelvuldig getal, sodaniger getuigenisse, geer-

geensfins store ; en my een verftandig en oprecht oor- of oogtuige , of eenvoudige fin , van de woorden der H. Schriftuur , voor of tegen die , van vry meerder gewicht blijft , als alle redeneringen van honderden , die op losse onderftelling , zonder genoegzaam onderzoek , het tegendeel beweren.

Maar doch fal licht iemand denken *L. Cælius Rodiginus* verklaard wel ernstelijk , nevens andren in oneindig getal , een oog- en oor-getuige van fulk een *Engaftrymytha* of *Buikspreekster* door 's Duivels konft , geweest te zijn ; naar dien hy (*cap. x. Lib. viii. Læctionum Antiquarum*) op volgende wijfe daar van spreekt : Ik getuige dat te dezer dage ja zelfs noch terwyl ik dit fchrijf , in mijn Vaderland , een *Vroutje* is geweest van flechte afkomst , en *Jacoba* genaamd : uit welkers buik , dat de ftem van een onreyn Geest voortquam , wel feer kleyndelyk , maar evenwel , als hy wilde , gearticuleerd en wel om te verftaan , ik felve heb gehoord , en nevens my ontallijke andre *Menschen* ; niet alleen te *Rodigii* , maar ook by na door geheel *Italie*. Terwyl dikmaal de *Groten* begerig naar voor-kennis van toekomende faken haar by hen ontboden ; en puur naakt een bloot , op dat 'er alfo geen bedrog mocht onderfchuilen , wilden vifiteren , en dan horen. De naam van de *Duivel* was *Cincinmatulus* [gelijk de verfierde *Duivel* van feker *Vroumenfch* *Lena* genaamd , en welks *Historie* , voor weynig jaren tijds hier te Lande gebeurd , noch beneden fal te pas komen , door haar *Maatje Lief* genaamd wierd] Want met defe naam vermaakt zijnde , gaf hy , nu en dan , antwoord , des gevergd zijnde. Indien men hem van voorledene of tegenwoordige faken quam te vragen , die zelfs jèer onbekend en verborgen waren , gaf hy menigmaal verwonderlyke antwoorden. Doch indien men hem van toekomende dingen endervraagde , was hy altijd byzonder leugenachtig. Waarom hy ook fomtijds zijne onkun-

de ontdekte, door het geven van een onseker gemurmel, of eerder onverstaabaar gepoep.

Aan de oprechtheid van dese *Cælius Rodiginus* wil ik geenslnstwijffelen, veel min diē verdacht maken by andren.

Waarom ik dan gaerne geloven wil, dat hy, en ontelbare nevens hem, sodanig een teder geluid uit dat Vrouwmens heeft horen voortkomen: ook dat die stem somtijds verwonderlijke dingen (ten minsten verwonderlijk voor die met lichtgelovigheid en superstitie beset waren) quam te seggen, over saken die of gepasseerd, of noch tegenwoordig, waren: ook daar noch by (tot meerder voldoening) datse van toekomende saken willende voorseggen, altijd seer leugenachtig wierd bevonden; of geen verstaanbaar antwoord gaf. Maar of dit nu door't Vroumens selfs, en die haer hier in behulpelijk waren, gepraëctiseerd en te werck gesteld, sy; dan of soo een Duivel *Cincinnatulus* sulks bedreef, is het gene hier staad te onderzoeken.

Indien 't de *Duivel* selfs was, die dit bedreef, is 't waarlijk wel een botte en domme *Duivel* geweest; en die sijne Duivel-konsten noch gans niet wel geleerd had. Om dat hy wel somtijds, en niet altijd, kon weten en spreken van voorledene, en (ten opsichte van tijd) tegenwoordige saken: doch ontrent het toekomende, so onkundig was, dat hy altijd niet dan grote leugenen voortbracht: en daar by dikmaal noch bottelijk sijne eigene onkunde te kennen gaf: Waarom hy dan ook veel verstandiger had gedaan sich geheellijk met voorsegging niet te bemoeien.

Maar dat dit Vrouwmens, sonder sulke botte en domme Duivels hulp, door sich selfs, of ook door behulp en heymelijk bestel van andren menschen,

fchen, (naardemaal fulke parten by na noid, sonder heymelijke communicatie en behulp, van andren werden te werk gefteld) vele dingen kon uitvifchen, en aan de wereld bekend maken, die feer onbekend of bedekt, voor Jan Alleman, waren; en die door haar geopenbaard zijnde, verwondering en verbaasdheit verwekten, fo in die genen, die kundig, fodaniger faken waren, als die de felfen daar door quamen te weten; fal, acht ik, uit het gevoelg mijner Verhandeling komen te blijken: als ik toon door wat al middelen, wegen, en Perfonen, dufdanige Comoedien gespeeld konden werden, en waarlijk gespeeld zijn.

Geheel geen wonder waft ook, dat dit Vroumens fo bot, en ongelukkig in 't *voorfeggen* was: meer wonder, datfe evenwel noch dorft *voorfeggen*: maar 't allergrootfte, dat lieden, die anders niet ongeleerd of onverftandig waren, fulks ondervindende, nochtans konden geloven, dat dit door 's Duivels bedrijf gefchiede.

Want wat aangaande die ftem diefe alfo, fchoon geheel en naakt uitgekleed, quam voort te brengen; daar over fullen fich geenffins verwonderen, alle die genen die tot *Amfterdam*, tot *Haarlem* en andre plaatfen meer, (by onfe tijd) door welbekende Liedén, dufdanige parten hebben fien fpielen, uit boerteriyen, om defen te verbaſen, en andren te vermaken: wanneerſe, namentlijk, in een nevensftaande vertrek getreden, aldaar, puurlijk alleen zijnde, door verandering van ftem enz. twee a drie verſcheidene Perſonen deden ſpreken, kyyen, vechten, ſcheyden, pays maken enz.

Waar om niet alleen de onkundigen over 't Mirakel defer kunſt en bedroch; maar ook ſelfs de kundigen, over de byſondere aardigheid, byſonderlijk verſet en verwonderd ſtonden. Ik

Ik fal hier byvoegen (om mijne , en mijner vrienden oor- en oog-getuigenis , tegens die van *Cælius Rodiginus* te stellen) 't geen ik in de voorledene *Somer* (des jaars 1685) te mijnen huise , meer als eenmaal (nevens vele goede vrienden en bekenden) ervaren heb : en te hunnen huise , alhier tot *Haerlem* , noch verscheydene seer eerlijke lieden , nevens 't geselschap daar toe geroepen. Buiten dat tot *Amsterdam* , die saak vry , seer wel bekend is.

Ene *Barbertje Jacobs* , oude Vrou van (toen ter tijd) 73 jaren , en wonende in 't *oude Vrouwen-huis tot Amsterdam* , (alwaar sy die kunsjes gewend is te spelen ; om goede vrienden vermaak aan te doen ; alffe iemand , daar niet van wetende , by haar brengen) quam herwaards over , om sich selfs te vermaken ; goede vrienden te bezoeken , en met enen ook , 't geen enigen in hare eigene huising gehoord en gesien hadden , tot der selver en andren verwondring en vermaak , te vertonen.

Dese dan , naar de bedstede tredende , van enige groter of kleender *Vertrek* , en een der bed-gordijnen in de hand nemende ; sprak (so na in tegenwoordigheid van vele toehoorders en toefienders , dat enigen der selven haar als tegens 't lichaam aandrongen) quansuis tegens eenen op dat bed leggende *Jochim* : vraagde en hervraagde , antwoorde enz. met sulc een kunst en gratie : (en sonder enige de minste force van het lichaam , voor so veel door de selfs naast by staanden , kon gemerkt werden) dat yder een , die niet , al voren t'enemaal versekerd was , van dat het maar simpele kunst dier *Vrouw* was , op het alderhoogste en dierste soude geaffirmeerd hebben , dat 'er waarlijk een *Manspersoon* , tegen wien sy sprak , op het bedde lag ; en die haar met lacchen , met praten , met singen ,
met

met schreyen, enz. weder antwoorde. Wyl dit in haar, met so bysondre snedigheit toeging; dat sy naaulijks (ja menigmaal geheellijk niet) het hoofd achter de gordijn stak: en 't elkemaal (wanneer *maat sy*, en *niet Fochim*, pretendeerde te spreken) haar hoofd, en aangesicht, naar ons wende, en ons toe lachte en knikre: als selfs over deses *Fochims* praat verwonderd, of om der selver boertigheid lachhende.

Ondertusschen vertelde *Fochim* sijn vryeryen, en diergelijke praatjes meer: en wist ook so te spreken van het voorledene, tegenwoordige, en selfs toekomende wedervaren van Vryers en Vrysters, die tegenwoordig zijnde, daar van niet wisten, en dat dese *Barbertje*, daar van door een ander, al voren was heymelijk onderricht; dat sy dit werk voor pure Toverye en Duivels-kunst aan sagen.

Terwijl ik noch van dese Vrouw spreek kan, ik ook niet wel voor by gaan het *Orakel van Baalsebub*, *God van Ekron*; van welk 2 Cor. 1. v. 2, en 3. werd gewag gemaakt; en naar welk *Achazias* sond, om te horen de goede of quade uitkomst sijner krankheid. Als waar uit lichtelijk enig Argument kon werden geformeerd: dat by sommigen wel van bysondre nadruk scheen.

Doch wat beschrijving hebbenwe van het selve? geheellijk geene. Alleenlijk blijkt, dat *Achazias*, en enige andren (die hem dit hadden in 't hoofd gebracht) door Heydensche superstitie ingenomen, van opinie waren, dat het gene daar bedreven wierd, uit Goddelijke, en also overnatuurlijke, bewerking quam. Doch blijkt geenssins uit de H. Schriftuur, dat hier iets overnatuurlijks plaats had.

Bysonderlijk staat ook hierom te letten op het onderscheid, dat 'er te maken is, tusschen, de

verdichte, en overfulks onwarachtige, *Godspraken* der Heydenen, en dewaarachtige *Orakelen*, ons van God de Heere selfs, door sijne H. Propheten, so des Ouden Testaments, als die van 't Nieuwe; en daar in die, so door Godes Sone selfs (die het Af-schijnsel sijner Heerlijkheit, en het uitgedruckte beeld sijner self-standigheid is, enz.) als door sijne Heylige Apostelen of Gesanten, om door de gantsche wereld te verkondigen sijn H. Evangelium, en, alleen Zaligmakende Gelove, zijn gegeven: die, ten opfichte des O. Test. van alle Joden eenstemmiglijk werden aangenomen: en ten opfichte van het Oude en 't Nieuwe te samen, van alle Christenen, van wat sekte sy mogen zijn. Wijsse noch uit verborgene holen en spelonken, daar toeren dele door natuur, ten dele of geheellijk door losse vindingen en konsten toebereyd; noch met sulc een losse dubbelsinnigheid wierden gegeven; dat men die geenssins, als naar de verre meestendeel ingebeelde, en geenssins waarlijke uytgangen, of gevolgen, quam te expliceren, of uit te leggen: maar in 't openbaar, of aan Koningen en Vorsten enz. of ook op straten en wegen; en in de tegenwoordigheid van grote vergaderingen, en t' samenvloeying van Menschen; als ten 1. uit de exempelen der *Besetenen*, of der selver getuignissen van *Christo* en sijne *Apostelen* blijkt, so op vele andre plaatzen, als specialijk Act. 16. v. 16. [alwaar die jonge Dienstmaagd hen (*Apostelen*) dagelijks *ékraze légousa* uitschrewend riep en seide, &c.] en ten 2 uit de opentlijke getuignissen *Christi* en sijne H. *Apostelen*; door waarlijke Goddelijke Mirakelen (voor het ooge van ydereen uitgewerkt) bevestigd.

Waar door, en 's Duivels konsten openlijk bleken: en de Goddelijke Mirakelen, in tegendeel hel-

helderlijk quamen uit te lichten; en sy daar door den, of niet al te bosen, of niet al te dommen, of niet al te superstitieusen, (ofdie met alle desen gebreken, of enigen der selver, te gelijk beset waren) seer krachtiglijk quamen te overtuigen, *dat dat werk uit Gode was*; als Act. 2. v. 2. enz. uitstekender wijze blijkt.

In tegendeel wierden de *Orakelen*, of gepretende *Godspraken der Heydenen*, gegeven uit verborgene hopen en spelonken; (als reeds gemeld is, en gevolglijk seer klaarlijk, nevens't ander Papen bedrog en spel, sal werden aangewezen.) En gelijk alse door seer geïnterresseerden, en derhalven, met redenen ten hoogst verdachte Personen wierden gegeven of quantsuis overgeleverd; en seer vele konsjens en vuiligheden der selver onder de hand, door de min superstitieusen wierden ontdekt, enz. waren'er seer vele Menschen, ja gehele secten van Philosophen, (die ook geensins van de minste kennis oordeel, en gesach, en gevolg, waren) die aan dese (by hen geoordeelde) bedriegeryen genig het minste geloof gaven: maar die al waar't enigins pas gaf, die opentlijk bespreeden en beschimpten.

Dit betuigd ons seer uitdrukkelijk de Kerkelijke Historie schrijver *Eusebius* (die anders de voornaamste beweeder is, onder de oude Christenen, en uit welken voornamentlijk alle de lateren dat gevolglijk beweren) in sijn vierde Boek van de *Voorbereyding* tot het Evangelium. Waarom ik des
, selfs woorden alhier sal by brengen; En wa-
, ren'er waarlijk onder de *Grieken*, selfs gehele en
, seer vermaarde secten der Philosophen, die dit
, gevoelen [dat namentlijk van al dat werk noch
, Goden, noch Duivelen, oorsaken waren; maar
dat

„ het schelms bedroch en kunsjes van bedrieg-
 „ gelijke Menschen : want op dese wijze had hy
 „ sich selfs even voor dese woorden nitgedrukt]
 „ verdedigden ; de *Aristotelici* namentlijk , en ge-
 „ volglijk alle de *Peripatetici* , de *Cynici* , en de *Epu-*
 „ *cureen*. Over welken ik my ten hoogste verwon-
 „ dere , hoeſe van de wieg af in de ſeden der Grie-
 „ ken zijnde opgevoed , en van hunne Ouderen
 „ onderweſen , dat ſy , van welken wy nu ſpreken ,
 „ *Goden* zijn ; ſich daar aan geenſſins hebben blij-
 „ ven vergapen : maar met kracht en geweld ,
 „ van die ſo vermaarde , en met ſo groten yver ,
 „ by na van yder een beſochte *Orakel-plaatſen* ,
 „ krachtiglijk bewezen hebben ; datſe geheel niets
 „ voortbrachten , dat warachtig was [of waarlijk
 „ ſo alſſe voorſeiden] en betoond datſe t' enemaal
 „ onnut ; ja ſeer ſchadelijk waren .

Elders ſeid hy (hoewel in vergroting naar alle
 waarschijnlijkheid hy 't woord van 10000den
 in 't Grieks gebruikt) *dat 'er by duifenden zijn geweest*
die tegens de Orakelen bebben geſchreven , en de ydelheid
der ſelven veelvoudiglijk hebben betoond. En geenſſins
 te vergeefs (ſo als uit het gevolg mijner Verhan-
 deling) verder ſal blijken ; als ook uit het gene ſo
 even voor de nu , uit hem *Eusebius* , vertaalde woor-
 den werd voortgebracht , en van byſondre kracht
 en nadruk ontrent deſe ſtoffe behoord te zijn . Zijne
 woorden zijn [naar de Argumenten genomen van
 hunne veelvuldige kunsjens en bedriegeryen , en
 't verlaten hunner eigene *Orakel-plaatſen* , by brand
 en vyandlijke verwoeſting ; al waar nochtans hun-
 ne macht en voorſorg , tot behoudenis , byſonder-
 lijk van node was : om alſoo hunne gepretendeer-
 de Goddelijkheid , en d' achtbaarheid , daar op ge-
 fundeerd , dochwel te behouden] , „ Indien iemand
 „ hier noch dit enige (nu volgende) byvoegd , ſal hy
 „ „ ſien

„ sien dat dit een der allerkrachtigste Argumenten
„ is; dat namentlijk, vry velen, dier gener, die nu
„ „ quanssuis, met Gode en Goddelijke bewegingen
„ vervult waren, en de allervoornaamste verklaar-
„ ders der heilige verborgentheden, en vry vele
„ Theologanten en Propheten onder hen lieden,
„ niet alleenlijk by oudetijden; maar ook nog on-
„ langs en by onse tijd, Mannen om hunne God-
„ delijke wijsheid bysonderlijk geroemd, door pij-
„ niging gedwongen voor de Roomsche Richter-
„ stoelen, hebben verklaard, dat dat bedrog, geheel
„ en al, door Menschelijke list en konst was geoeff-
„ fend en uitgevoerd. [Namentlijk ontrent het
Orakel van *Jupiter Philius*, dat (als hy *Eusebius* uit
3de cap. van 't achste boek sijner Kerkelijke Histo-
rien verhaald) onder de Regering van *Maximinus*
ontrent 310 jaren naar Christi geboorte; door
Theotecnus te Antiochie looslijk was gefabriceerd:
en wiens Tempel, ten tijde van *Juliaan de Apostaat*,
noch in stand zijnde, door de selve (naar sijne eige-
ne getuigenis) superstitieuslijk wierd besocht.]
„ En beleden hebben, dat alle de Guicheleryen,
„ daar ontrent gepleegd, door menschelijke
„ konst waren versierd, en te werk gesteld. Die
„ daar by ook alle de verscheidene manieren van
„ dien toe stel, en alle de verscheidene wijzen van
„ handelen, ontrent die quade konsten en practij-
„ ken gepleegd, selfs met hunne eigene handen
„ hebben in Geschrift gesteld, en verklaard.
„ Waar doorse ook, om hun schelms en perni-
„ cieus bedrog, hunne rechtvaerdige straffe lijden-
„ de, metter daad selfs also bevestigden, de
„ waarheid van het gene by hen beleden was.
„ En moogtge vryelijk geloven, dat dit geen lie-
„ den zijn geweest van den gemenen hoop, en
„ onbekend, en ongeacht: maar dat enige on-
der

„ der hen waren , die die verwonderlijke Philo-
 „ sophie omhelsden ; en uit het getal dier gener ,
 „ die met de Philosophische sobere Mantel be-
 „ kleed , en met opgeslagene wenk-brawen , om
 „ her-wandelen : and'ren der ontdekten uit het
 „ getal der Magistrature van Antiochie : en wel
 „ die genen , die 't meeste geglorieerd hebben ,
 „ over de smaatheden ons in de vervolgingen aan-
 „ gedaan. En kennen wy ook dien *Philosoof* te
 „ gelijk , en *Propheet* ; die diergelijke straffen ,
 „ en om de selve saken , te Mileten geleden heeft.

Dat om sulke , en diergelijke redenen de verstan-
 dige Heydenen , met de *Orakelen* hebben gespot ,
 seide *Eusebius* geenffins te vergeefs : als ook uit de
 voorbeelden van *Cicero* , *Strabo* , *OEnomaus* , en
 and'ren , blijkt. 't Sal my Evenwel genoeg zijn ,
 hier alleenlijk *Cicero* en *Strabo* by te brengen (ter-
 wijl ik de getuigenissen van and'ren tot een and're
 plaats spare : waar ontrent die ons noch sullen te
 pas komen) van welken d'eerste , *Cicero* , in *zijn*
tweede Boek van de Voorseggingen : waar in hy , op
 de voorgevingen der beweerders van de *Orakelen* ,
 antwoord : „ Maar velen hebben de waarheid ge-
 „ propheteerd , als (ergens by *Ennius*) *Cassandra*
 „ seide : *Jamque Mari Magno* En de selve
 „ een weinig daar na :

Eheu Videte

„ Dwingd gy my dan , dat ik fabulen moet ge-
 „ loven ? daar ook , hoe groot een vermakelijk-
 „ heid zy mogen verwekken ; en daar by door
 „ uitgekipte woorden , sentensities , dichmaat ,
 „ en 't gefang [of gevallig uitspreken] der selver
 „ werden geholpen : wy evenwel aan de selven
 „ ; genige achting , of autoriteit schuldigh zijn ;
 „ of verplicht geloof te geven , aan dingen die
 ver-

“ versierd zijn ? En acht ik daarom ook datmen
“ noch d’ ene, of d’ and’re, ik weet niet welke,
“ *Publicus*, noch de *Propheten van Mars*, noch de
“ duistere en diep verischolene *Orakel-plaatsen van*
“ *Apollo*, geloven moet : als welker antwoorden,
“ ten dele opentlijk versierd, ten dele lichtvaer-
“ diglijk en onbedachtelijk uitgerabbeld, noid
“ van iemand van, maar middelmatig, verstand,
“ ik laat staan van recht-verstandigen, voor op-
“ recht zijn aangenomen.

“ Maar, sult gy seggen, die *Galey-roeyer* in de
“ *Scheepsvloot van Coponius*, heeft hy niet voor-
“ seid die saken die gevolgd zijn ? ja, die heeft
“ voorseid, die dingen die wy alle ook vreesden
“ dat gebeuren souden. Want wy hoorden dat de
“ *Legers in Theffalia* dicht in malkanders gesicht
“ lagen. En scheen ons het Leger van *Cesar* veel
“ meerder moed en stoutheid te hebben ; als het
“ welk sijn eygen Vaderland den Oorlog aange-
“ daan had ; en meerder kracht en nadruk ; om
“ dat het geheellijk uit oude Soldaten bestond.
“ En wasser niemand onder ons, of hy vreesde de
“ gevallen van den Oorlog : maar sodaniger wijze
“ als past aan lieden van een standvastig gemoed ;
“ dat is, niet sodaniger wijze, dat yder een dat kon
“ bemerken.

“ Maar wat wonder waft, dat dese *Griek*, door
“ de grootheid van schrik en vrees, als vry veel
“ tijds gebeurd, en sijne standvastigheid, en sijn
“ verstand, daar en deel geheel sich zelfs ontvallen
“ is ? maar en by Goden, en by Menschen, besweer
“ ik u te seggen, wat doch meerder waarschiijn-
“ lijk is ; dat wel een *onsinnig Roeyer*, maar niemand
“ uit ons, die toen daar tegenwoordig waren ; na-
“ mentlijk *Marcus Cato*, *Varro*, en *Coponius* zelfs,
“ de

“ de besluiten der onsterffelijke *Goden* kon door-
 “ gronden? Maar nu koom ik tot u,

*O Heylige Apollo, die de sekere Navel des aardrijks
 besit!*

*Van waar ook eerstelijk het superstitiens, en straf, en
 wreed geluid is opgeborsten.*

“ Want *Chrysippus* heeft een groot boek vervuld
 „ met uwe *Orakelen*, ten delen geheelijk vals,
 „ mijns oordeels; ten dele warachtig puurlijk by
 „ geval; ten dele so dubbelsinnig (of te buigen
 „ so men wil) en duister, dat de Uitlegger noch
 „ uitlegging van node heeft, en de antwoord der
 „ Godspraak weder naar een andre Godspraak
 „ diend versonden te werden [om also verklaring
 „ daar van te krijgen] ten dele twijffellachtige, en
 „ welker oplossing en verklaring men vande de
 „ *Logici* diend te halen;

“ Want als die Godspraak is gegeven aan de al-
 “ lerijkste *Koning* van *Asia*;

CRÆSUS OVER DE VLOED HALYS TREKKEN-
 DE, SAL EEN MACHTIG RIJCK TE GRONDEN
 BRENGEN;

“ Heeft hy daar uit gedacht de macht sijner
 „ Vyanden te vernietigen, en heeft in tegendeel
 „ sich selfst' ondergebracht. Maar doch welk van
 „ beiden mocht geschied zijn, bleef't *Orakel* even-
 „ wel warachtig. Maar waarom soud ik doch ge-
 „ loven, dat dit *Orakel* oid aan *Cræsus* gegeven is?
 „ Of waarom soud ik het seggen van *Herodotus*
 „ meer warachtig houden, als dat van *Ennius*?
 „ Heeft dan hy [*Herodotus*] minder bequaamheid
 „ gehad om van *Cræsus* te versieren, 't geen [de
 „ *Poët*] *Ennius* van *Pyrrhus* heeft versierd; Waht
 wie

„ wie is 'er doch die geloofd , dat door 't *Orakel*
 „ van *Apollo* aan *Pyrrhus* oid geantwoord is ;

AJO TE ÆACIDA ROMANOS VINCERE POSSE.

[Een dubbelfinnigheid die , in onse Taal niet wel over te brengen , te kennen geeft , dat so wel de *Romeynen* als *Pyrrhus* ; so wel *Pyrrhus* als de *Romeynen* , kon winnen.] „ Want voor eerst *Apollo* „ heeft noid Latijn gesproken : verder is dit *Orakel* - antwoord t' enemaal onbekend aan de „ *Grieken*. Noch daar en boven had *Apollo* , al „ voor de tijd van *Pyrrhus* , ophehouden sijne God- „ spraken in veerffen of dichtmaat te geven.

Ten laatste , *schoon altijd het geslacht der Æaciden* , naar 't getuigenis van *Ennius* is bot , dom en sot geweest , (*Bellipotentes sunt Magi quam sapientipotentes . . .*) „ foudense hier evenwel de dubbelfinnigheid van „ 't *Veers* , *Vincere te Romanos* hebben kunnen ver- „ staan. Want door die dubbelfinnigheid , waar „ door *Cresus* bedrogen wierd ; door die had selfs „ *Chrysippus* kunnen bedrogen werden ; daar door „ dese geen onnoosele *Epicurus* had misleid ge- „ worden.

Met welke laatste woorden , als klaarlijk te vaten is , hy aan *Chrysippus* , en des selfs navolgers , (geslagene vyanden van *Epicurus*) een vry schimpige streek en steek , geeft.

Verder staat ontrent dese woorden van *Cicero* aan te merken , ten 1. 't geen hy van *Cassandra* bymaald : waar uit wy sien , dat , indien niet ordinaarlijk , ten minsten ook veeltijds , de *Argumenten* ; en bewijzen voor de *Orakelen* , en de waerheid en auctoriteit der selver , uit de *Poëten* wierden maald. Waarom ook *Cicero* vry aardiglijk de sel-

ven beschimpt. Want waarom fullenwe niet also warachtig houden 't Orakel-antwoord, dat, door *Sophokles* en andre Poëten (schoon vry seer van malkanderen verschillende) aan *Lajus Labdaks* Soon, de Vader van *OEdipus* (die, of hy, of sijn Vader oid in de Wereld zijn geweest, van niemand sou kunnen bewesen werden, veel minder van de *Sphynx*, en andren daar aan vast zijnde, en diergelijke Poëtische sotternyen) gepretendeerd werd gegeven te zijn. 2. 't Geen hy getuigd, niet alleenlijk van de schrandre, maar ook selfs maar middelmatige, verstandenen, van sijne tijd: datse, namentlijk, door sodanigen nojd zijn geloofd en aangenomen. Doch dit, en de rest sijner gevolglike *Argumenten*, sal acht ik, de Leser, also wel uit hem selfs, als uit mijne verklaring, begrypen. Waar om ik dan overga tot *Strabo*; die onder *Augustus* en *Tiberius* heerschings geleefd heeft en geschreeven. Welke, in 't 16. Boek sijner Land-beschrijvingen, aldus spreekt: „ De Ouden hadden waar-
 „ lijk de Goddelijke antwoorden in groter waer-
 „ de: en reydsen daarom in menichte naar de
 „ Orakel-plaatsen, om daar raad te vragen; en lie-
 „ pen veelvuldig naar *Dodoone*, om *Jupijns* Orakel,
 „ uit den hogen eyk te horen; als welks raad sy
 „ toen meestendeel gebruikten. Andren reydsen
 „ naar *Delphos*; als die, *quam vragen of sijn Vonde-*
 „ *ling noch leefde.* [Namentlijk *Lajus*] *daar sijn Soon*
 „ *selfs ook quam naar Delphos toe te trekken;* op dat
 „ *dees Godspreek hem sijne Oudren mocht ontdekken.*
 „ Soo ook *Minos*; die om driemaal drie jaar de
 „ God *Jupiter* ging horen. Dat is, dat hy alle ne-
 „ gen jaren (naar *Plato* seide) in de Spelonk van
 „ *Jupiter* nederdaalde; en van hem des selfs Ge-
 „ boden ontving, en aan de Menschen over-
 bracht.

, bracht. Op de selve wijze handelde *Lycurgus*, die hem daar in navolgde. Want dikmaals van huis reysende, ging hy vragen, (N. B.) naar 't schein, van de *Pythia*, wat hy aan de *Lacedaemoniers* diende te gebieden. Hoe warachtig nu dese Historien zijn, bedisputeer ik niet: ten minsten wierden se by de Menschen geloofd, en voor goed, en voor warchtig gekeurd. En daarom waren de *Voorseggers* ook in sulker eere en achting, dat men se zelfs de bestiering van Koninkrijken waerdig achte; als welken aan ons de bevelen en vermaningen der Goden, so wel naar hunne dood, als noch levende overbrachten. Gelijk *Teresias*;

*Aan wien dat Proserpijn had naar sijn dood gegeven,
Alleen maar wijs te zijn, terwijl dat d' andre bleven,
Maar ydele schimmen.*

,, Sodanig een is geweest *Amphiaraus*; ook *Trophonius*, en *Orpheus*, en *Museus*; en by de *Geten* van ouds *Zamolxis* de *Pythagorist*; en by onse tijd *Dikaneus*, die te *Byrebista* sijne *Orakelen* voortbrengd; ook by de *Bosporanen* *Achaicarus*; by de *Indianen* de *Gymnosophisten*; by de *Persianen* de *Magi*, en die *Necyomantici* [of *Voorseggers* door 't opwekken en vragen der verstorvenen] werden genaamd; en *Hydromantici* [of die met in 't water te kijken enz. pretendeerden te voorseggen]; by de *Affyriers* de *Chaldeen*; by de *Romeynen* de *Hetruische Haruspices*, [of *Voorseggers* uit de ingewanden der dieren.] Sodanig een was ook *Moses*, en des zelfs *Successoren*; die schoon, van geen quade beginsfelen, eyndelijk daar van zijn komen te ontaarden.

Van dese *Zamolxis* en *Dikaneus*, spreekt hy ook in sijn zevende Boek, op dese wijze: ,, Men ver-

,, teld dat uit de *Geten* eenen *Zamolxis*, een dienst-
 ,, knecht van *Pythagoras* is geweest : van welke
 ,, hy enige dingen, de loop des Hemels rakende,
 ,, geleerd hadde ; ook enigen van de *Ægyptaren*,
 ,, terwijl hy omherfswervende , daar heen was
 ,, geraakt. Dat van dese *Zamolxis*, weder in zijn
 ,, Vaderland gekomen zijnde , so de groten als de
 ,, klenen (so wel de voorbinnenste Lieden , als 't
 ,, gemeene Volk) groot werk maakten ; terwijl
 ,, hy aan hen Voorseggingen uit de Tekenen en
 ,, loop des Hemels maakte. En dat hy eindelijk
 ,, den Koning had so weten te bewegen , dat die
 ,, hem een Medegenoot van 't Rijk maakte ; als
 ,, bequaam zijnde om (quanssuis) de wille der Go-
 ,, den (den Volke) te verkondigen. Dat hy daar-
 ,, om in 't eerste tot Priester gemaakt zijnde van
 ,, dien God , die by de *Geten* meest geëerd wierd ;
 ,, en een steen- en rotsachtige plaats, en ontoegan-
 ,, kelijk voor andren , tot sijne woonplaats ne-
 ,, mende, aldaar zijn verblijf hield ; en seer sel-
 ,, den met andre Menschen, buiten den Koning
 ,, en des selfs Dienaers, enige gemeenschap hield.
 ,, Dat de Koning het hier in met hem t' samen stond,
 ,, siende dat sijne Onderdanen hem veel beter gehoor-
 ,, saamden ; wyl hy hem (quanssuis) sijne bevelen
 ,, door den Raad en toestemming der Goden ver-
 ,, kondigde. En duurd dese wijze van doen tot
 ,, noch op desen hedigen tijd ; altijd iemand wer-
 ,, dende gevonden tot sulc bedrijf ; en die aan
 ,, den Koning tot *Raadsman* verstrekkende , by 't
 ,, Volk (als) voor God gehouden , en genaamd
 ,, wierd. En hieldense dit Gebergte heilig en
 ,, noemden 't ook so. Daar anders des selfs naam
 ,, een en de selve , met de daar voor by vloeyende
 ,, Rivier was. En had , terwijl *Berebistas* over d

„ *Geten* regeerde (tegens welke onse vergode *Cæ-*
 „ *sar* zijne krijgs-rustinge toetfelde) *Dikaneus* die
 „ achting en eere.

Van dusdanig een soorte was die *Maricus*, van wel-
 ke *Tacitus* in zijn 2de Boek der Historien verhaald:
 en is geenssins te twijffelen, of op vele andre plaat-
 sen is diergelijk bedrog gepleegd: als de exempe-
 len van *Numa Pompilius* met zijne *Godinne Æge-*
ria; *Scipio Africanus*, met zijne *Jupiter Capitolinus*; *Sylla*
 met zijn uit de Tempel van *Delphos* genomen
 kleen beeldeke van *Apollo*. *Sertorius* met zijne witte
 binde, en andren meer, ons overvloediglijk to-
 nen:

't Geen *Strabo* 'er van *Moses* byvoegd moeten wy
 (die van des selfs Goddelijke genade; geeft, en in-
 spiratie, verzekerd zijn) houden als van een Hei-
 den geseid, noch ontroefd van dat Licht, daar Go-
 de ons met begunstigd heeft. Die evenwel anders
 so seer loffelijke getuignissen van de selve *Moses*
 en zijne Leere geefd, als genig Heiden oid, mijns
 wetens, gedaan heeft; en die waerdig zijn, by hem
 selfs, gelesn te werden.

Dat 'er ook geen Christenen hebben ontbro-
 ken, die dit werk maar alleenlijk voor bedrog heb-
 ben aangesien, blijkt niet duisterlijk uit *Eusebius* (die
 anders de voornaamste Voor-vechter is van dat ge-
 voelen, dat d' *Orakelen* door 's Duivels overnatuur-
 lijk bedrog zijn gepractiseerd en verkondigd) en
 klaarlijk uit *Clemens Alexandrinus* en *Origenes*: Van
 welken d' eerste aldus spreekt; „ Vertel vry aan
 „ ons ook van de onnute *Orakelen*, en van een andre
 „ soort van *Voorsegging* of eerder dolligheid en sot-
 „ ternye; van *Apollo Clarius*, van de *Pythius*; van
 „ de *Didymæus*; van *Amphiaræus* en van *Amphilochus*.
 „ Voeg hier noch by, indien gy wild, d' *Uitleg-*

gers of verklaarders over 't verschijnen van wonder-
 , , teken (*Monsters enz.*) En daar by ook de so onhei-
 , , lige *Droombedieders*. Stel op de selve Reeks, ne-
 , , vens de *Apollo Pythius*, die *Voorseggers*, die uit
 , , veel en uit garst *Propheteren*; en daar by die
 , , van velen in achting gehoudene *Necyomantes*
 , , [of gepretendeerde *Buiksprekers* en *Besweer-*
 , , ders, der reeds verstorvenen], Maar, waarlijk,
 , , laat ons liever de verborgene *Orakelplaatsen*, en
 , , de *Hetruschisse Voorseggingen*, uit de (gepreten-
 , , deerde) opwekking en raadvraging der verstor-
 , , venen, in een hoek werpen. Want het zijn se-
 , , kerlijk maar dolle arglistigheden en bedrieg-
 , , lijkheden van (aan *Christo*) ongelovige Men-
 , , schen; en als dobbelwinkels, of huisen van
 , , puur en enkel bedrog. Gelijk ook van de selve
 , , alloy en waarde is de guychelarye die bedreven
 , , en als te koop geveyd werd, met *Geyten* die tot
 , , *Voorsegging onderwesen* zijn; en *Crajen* die (*N. B.*)
 , , door *Menschen* zijn geleerd om antwoorden te geven.

't Geen *Clemens* specialijk van de *Crajen* seide, is
 duidelijk en klaar: en weet yder die *Macrobius* ge-
 lesen heeft, de exempelen van *Crajen* en *Exters* of
Spechten, die door *Menschen* geleerd en onderwe-
 sen, den Keyser *Augustus* zijn tegemoet gevlogen,
 en hem met dese woorden gegroet hebben: *Have*
Cesar. victor. Imperator: en die dese woorden ook
 geleerd hadden: *Opera & impensa perit.*

So dat het ook, niet seer te verwonderen was,
 dat iemand (als dese *Historie* al waarlijk gebeurd
 was) uit haat tegens *Domitiaan*, aan een *Cray* dese
 woorden had geleerd;

Niet tegenstaande, evenwel, dese so klare woor-
 den van *Clemens*, en de daar by gevoegde exempe-
 len, deed de Heer *Georgius Mæbius*, desen *Clemens*
 seg-

seggen, dat de Crajen gewoon waren aan de Menschen Orakelen te geven, en den selven te vermanen.

Doch, dewijl hy noch meer diergelijke exemplen bybrengd, so laat ons eens horen, 't geen hy daar van seyde, in zijn Boek *de Oraculorum Ethnicorum Origine &c.* (in welks laatste uitgift het dien Heer geliefd heeft, enige *vindicias*, of verdediging zijner opinie tegens my, die stoffe aangaande, te vermengen.)

„ En gelijk God ook de mond van *Bileams Efe-*
 „ *linne* heeft geopend om te spreken, en haren
 „ Heere van de onvoorsichtigheid zijner daad te
 „ te vermanen, Numeri 22. v. 28. Also heeft ook
 „ de *Satan* dit na geaapt; en heeft hy dikmaal door
 „ domme beesten gesproken; en de Menschen
 „ van verscheidene saken vermaand. Aldus (N.B.)
 „ waren de Crajen gewoon aan de Menschen Ora-
 „ kel-antwoorden te geven, en de selve te verma-
 „ nen, als *Clemens Alexandrinus* getuigd. Aldus ge-
 „ tuigd ook *Plinius* [in zijn 8ste Boek en 41ste cap.]
 „ dat 'er een Hond gesproken, en een Serpent
 „ gebast heeft, als *Tarquinius* uit zijn Rijk verftoten
 „ was. Aldus schrijft *Suetonius* in 't leven van *Do-*
 „ *mitiaan*, op dese volgende wijze: *Weinig maan-*
 „ *den voor dat hy wierd om hals gebracht, heeft een*
 „ *Cray in't Capitoel gesproken; [in't Grieks] AL-*
 „ *LES SAL WEL GAEN. En ontbrack'er goen, die aan dit*
 „ *wonderlijk vertoonfel sijne uitleg gaf; (met dit Vers)*
 „ *Nuper Tarpejo &c.* De Cray die onlangs op de top van
 „ *Tarpejus berg sat, seide (naardemaal hy niet konde*
 „ *seggen, het is wel) het sal wel wesen.* Aldus ver-
 „ haald *Livius*, dat een Os gesproken heeft, (*Ro-*
 „ *ma cave tibi*) Rome wacht u wel, enz.

Maar wat *Plinius* aangaat (want van *Clemens* heb ik reeds gesproken) de selve seide maar: *Canem lo-*

tum, in prodigiis (quod equidem annotaverum) accepimus ;
 & *Serpentem latrasse, cum pulsus est Regno Tarquinius.*
 „ En hebben wy door overlevering ontfangen
 „ (’t geen ik hier niet wel kan laten aan te teke-
 „ nen) dat ’er een *hond gesproken*, en een *Serpent ge-*
 „ *baft* heeft, ontrent die tijd als *Tarquinius* uit zijn
 „ Rijk verftoten is.

Wat aangaad *Titus Livius*, die feid: (Lib. 3. cap.
 10.) *Bovem locutam, cui rei (N. B.) priori anno fides non*
fuerat, creditum: „ En heeftmen (toen) geloofd,
 „ dat ’er een *Koe* *gesproken had*: aan welke faak men
 „ evenwel (N. B.) het jaar te voren geen geloof
 „ gegeven had.

Daar de Aucteuren of geheel anders spreken en
 het tegendeel te kennen geven : of ten minsten
 dusdanige Historitjes, genoegzaam als fabuleus, en
 als selfs daar niet aangelovende, verhalen, brengt
 de Heer *Mæbius* die als krachtige bewijzen by :
 en doet de Aucteuren spreken en gevoelen ’t geen
 fy noid gedacht hadden. En om dat ik sodanige
 Historitjes voor fabuleus en versierd houde, dringt
 dien Heer my op, dat ik alle Historiaal geloof
 verwerpe, schoon ik selfs met Historiale getuig-
 nissen hiervoor kome : en dat ik also mijn selfs con-
 fundere en wederlegge. Even als of men alle Hi-
 storien, van hoe beufelachtige natuur die ook
 mochten zijn, voor oprechte en ware geschiede-
 nis, sonder enig wettig examen, behoorde aan te
 nemen ; ja tot bewijs van saken, van bysonder ge-
 wicht. Doch gelijk desen Heer *Mæbius* seer vele
 citatien, van dusdanige, en geen betere, nadruk,
 uit oude en nieuwe Schrijvers byhaald, om een
 soorte van alwetenheid, en vermogen naast God,
 den Duivel toe te schrijven : so gebruikt hy we-
 derom geen beter soort van Argumenten en cita-
 tien,

ten, om te tonen, (*Satanam futura, ex se & natura sua, citra revelationem & alias conjecturas, prædicere non potuisse.*) „ Dat de Duivel uit sich selfs en uit zij-
 „ ne eigene natuur, sonder revelatien (of over-
 „ natuurlijke openbaringen) en andre gissingen
 „ en raadsels, niet heeft kunnen voorseggen.

Indien 'er iemand onder d' oude Heydensche Schrijvers is, die met de lotte ydelheid en bedrog der *Magie* of *Toverye* en gepretendeerde *Duivel-besweering*, oproepen van doden, enz. spot, is 't (buiten *Luciaan* en *Cicero*) de *Natuur-beschrijver Plinius*. Gelijk ik sulks ook seer klaarlijk op 't eynde van mijn *Latijns Tractaatje*, dat van de *Plechtelijke Heyligen* en wydingen der *Ouden* handelt, getoond hebbe: alwaar ik onder andren dese woorden van *Plinius* bybrenge: *Quærat aliquis, quæ sint mentiti veteres Magi, cum adolescentibus nobis visus Apion Grammaticæ artis, prodiderit Cynocephalem herbam, quæ in Ægypto vocaretur Osyrites, divinam & contra omnia veneficia; sed si erueretur, statim eum qui eruisset mori: Seque evocasse umbras ad percontandum Homerum, qua patria, quibusque parentibus genitus esset, non tamen ausus profiteri, quid sibi respondiisse diceret.*

„ Men mach bysonder wel vragen, wat leugen-
 „ nen de oude *Magi* versierd hebben: wijl selfs de
 „ *Grammaticus Apion*, dien wy in onse jonkheit gekend hebben, heeft voorgegeven, dat het kruid
 „ *Cynocephale* (dat in *Ægypte* *Osyrites* sou heten)
 „ een Goddelijke kracht heeft, selfs tegens vergiftiging, of *Toverye*. Maar, dat wanneer 't uit
 „ de aerde werd getrokken, die 't uitgetrokken
 „ heeft so datelijk komt te sterven. Ook dat hy de
 „ schimmen (der verstorvenen) had opgesworen,
 „ om also *Homerus* te vragen, in wat *Vaderland*, en
 „ van welke *Ouderen*, hy geboren was: maar dat

„ hy evenwel niet derfde aan andren bekend ma-
 „ ken, 't geen hy vordgaf aan hem daar over geant-
 „ woord te zijn.

Hy *Mæbius* nochtans feid, om de onkunde des
Duivels ontrent het Voorfeggen te bewijfen : *Sic atud*
Plinium interrogatus Dæmon ab Appione Grammatico
de patria Homeri, nihil unquam certi potuit proferre.
 „ So heeft ook de *Duivel* (als by *Plinius* te vinden
 „ is) door *Apion de Grammaticus*, gevraagd zijnde,
 „ wegens 't Vaderland van *Homerus*, noit iets fe-
 „ kers daar op konnen antwoorden.

Maar hoe gans weinig, mijn Lefer, gelijk dit
 fijn seggen, naar de woorden, en mening van *Pli-
 nius*; die 't als een ftaaltje van grove leugenen by-
 haald!

Andre citatien en bewijfen van defen Heer,
 doch die geenffins beter zijn, fal ik nalaten; en
 maar alleenlijk noch dit volgende by brengen:

Prætera hoc in primis observatu dignum est quod de
Megalandro Luthero. Joh. Wolffius prætat. Tom. 1. oper.
ex Chytræi Chron. commemorat. Nam ille postquam in
Pathmum suum præ metu Papæ, & Imperatoris ablega-
tus erat, paucissimi eo tempore notum habebant, quo loco
Lutherus subsisteret. Pontifex igitur Romanus, etsi om-
nes Ariolos & Vates Italiæ adhibuerat in Consilium, ut
indicarent locum, in quo delitesceret Lutherus, tamen
nullus in tota Italiâ Magus vel Ariolus Pathmum Lu-
theri prodere potuit. Quæ res admiratione digna est, &
Satanæ inscitiam satis declarat.

„ Want, naar dat hy (*Lutherus*) uit vrese van
 „ den *Paus* en den *Keyser*, naar fijn *Pathmos* was
 „ verfonden, wisten leer weynigen toen ter tijd;
 „ in welk een plaats *Lutherus* fich onthield. Waar
 „ om dan, of al fchoon de *Roomfche Paus* alle *Goe-*
 „ der-geluk en *Waarfeggers* van *Italie* daar toe ge-
 bruikte,

„, bruikte, en onder vraagde; om uit hente we-
 „, ten de plaats, waar in *Lutherus* sich verborgen
 „, hield; so heeft evenwel genige *Magus*, of *Waar-*
 „, *segger* in geheel *Italië* het *Pathmus* (of de plaats
 „, van ballingschap) van *Lutherus*, komen bekend
 „, maken. Welke zaak verwonderens waardig is;
 „, en de onkunde des *Duivels* genoegzaam te ken-
 „, nen geeft.

Op welke woorden dan de Heer *Mæbius* so di-
 rectelijk voegd: *Idem ad huc cotidiana confirmat ex-*
perientia. Nam sæpe Harioli, & venificæ de una & alte-
ra re interrogati, ignorantiam suam haud occulte produnt.
Fures enim quod fama refert, in crystallo monstraturi,
exhibent imagines hominum obvertentium dorsa, non fa-
cies; scilicet, quia nec ipsi Diabolo notus est auctor.

Quæ omnia satis evincunt, & demonstrant, qualis &
quanta sit Diaboli de futuris, aliisque obscuris rebus scien-
tia. Firmum igitur nobis maneat, Satanam futura, ex se,
& natura sua, citra Revelationem & alias conjecturas,
prædicere non potuisse. Quæ igitur prædixit, illa (N.B.)
nonnunquam ex Revelationibus, nonnunquam ex causis
physicis, nonnunquam ex aliis conjecturis & multis obser-
vationibus deprompsit: sæpissime tamen a veritatis tra-
mite aberravit.

„, Dat bewijfd noch te deser tijd de daaglijksche
 „, ondervinding. Want dikmaai gebeurd het, dat
 „, de *Waarseggers* of *Waarsegsters*, van dese of gene
 „, zaak gevraagd zijnde, niet duisterlijk hunne on-
 „, kunde te kennen geven. Want wanneer se door
 „, het *Christal* *befien* een dief, of dieven, sullen aan-
 „, wijfen; vertonen sy de *Menschen-beelden* met
 „, de rug, en niet met het aangesicht naar het oog
 „, toe gekeerd. Om dat namentlijk, aan de *Duivel*
 „, selfs, de *Aucteur* der dieffstal onbekend is.

„, Welke alle saken klaerlijk genoeg bewijfen,
 hoe

„ hoedanig en hoe groot de kennisse des *Duivels* ;
 „ ontrent toekomstende , en andre saken , is.

„ Derhalven moet by ons vast staan en blijven ,
 „ dat de *Duivel* de toekomstende saken , uit sich
 „ selfs , of uit vermogen sijner natuur , en sonder
 (N. B.) *Revelatien* of *Openbaringen* , en *andre gissingen* ,
 „ niet heeft kunnen voorseggen.

„ 't Geen hy derhalven , voorseid heeft , heeft
 „ hy gehaald , somtijds uit *revelatien* , of *openba-*
 „ *ringen* ; somtijds uit (kunde van) *natuurlijke*
 „ *oorsaken* ; somtijds , uit *andre gissingen* , en veel-
 „ *vuldige observatien* . En heeft evenwel de mee-
 „ *ste tijd* , daar in , van 't spoor der waarheid af-
 „ *gedwaald* .

De Heer *Mæbius* betoond dan , op dese sijne wij-
 se , de onkunde des *Duivels* : daar hy te voren so
 breed van des selfs grote voorkennis gesproken
 hadde , en specialijk , onder andren , van de Voor-
 segging , door reeds nagemelde *Christallen* ; en
 houd hier staande , dat de *Duivel* niet als door *Reva-*
latien , *Observatien* , *gissingen* enz. kon voorseggen ;
 en dan evenwel noch voor 't merendeel onkundig ,
 en uit dien hoofde , leugenachtig , bleef .

Maar doch wat *Revelatien* zijn dit geweest *God-*
delijke of *Duivelsche* ? Goddelijke buiten twijffel :
 of men moest stellen dat d' ene *Duivel* aan de andre
 overnatuurlijke *Revelatien* gaf : en , voor so veel ,
 d' ene *Duivel* des anders God was . Sijn 't Goddelij-
 ke geweest , so wilde ik wel , dat dese Heer my hier
 van wat meerder klaarheit gaf . Want wat de waar-
 segging der besetenen , wegens de *Heere Christus* en
 sijne *Apostelen* , aangaad , die meen ik van een gans
 andre soort te zijn geweest , als wy in de gepreten-
 de Orakel-duivels vinden : en acht ik sulks reeds al
 getoond te hebben .

Maar

Maar als ook de Heer *Mæbius*, dus verkleenlijk van des *Duivels* voorwetenheid spreekt, denkt hy dan niet, dat hy voor my komt te pleyten: en wel voornamentlijk wanneer hy dusdanige Argumenten gebruikt?

En nochtans waand die Heer, dat sijne Argumenten van de *Cray*, *Koe*, *Hond*, en *Serpent*, ontleend so krachtig zijn (pag. 45. sijner laatste editie) datse my een Splinter of staak in 't oog zijn (*Nimirum*, seid hy,) *hoc argumentum ipsi sudes est in Oculis*.

Dat dusdanige Argumenten my geen splinter of Balk in 't oog zijn; sal, acht ik, de verstandige Leser so uit het voorgaande, als uit het verder gevolg deser Verhandeling klaarlijk genoeg kunnen sien. En dat sulks my noch minder zijn, sijne Argumentatien, tegens my, so over de *Waarsegster* of *Toveresse in Endor*: als voornamentlijk, daar hy pag. 29. dus spreekt: *Nota autem hic, quod plerumquus Satan voce exili respondere solitus fuerit. Sic apud S. Cirillum. l. 3. advers. Julian. legitur, quod Causus fluvius Pythagoram salvere jusserit, & Ulmus Apollonium Thyanæum allocuta sit voce exili, & muliebri.*

„ Doch merk hier aan, dat meest altijd de Satan, met een klene en sijne stem gewoon is geweest te antwoorden. Dus leestmen by *Cirillus*, „ in zijn derde Boek tegens *Juliaan*, dat de Rivier „ *Causus*, *Pythagoras* heeft gegroet; en dat een „ *Olmboom*, *Apollonius Thyanæus* heeft aangesproken, met een klene en Vrouwelijke stem.

't Welk hy, dan verder met het exempel der schim van *Remus*, uit de Poët *Ovidius*; en met het exempel der *Grieksche Helden*; dien *Æneas* in de Hel quam te ontmoeten, terwijl hy die met de *Sibylle* doorwandelde, uit het sesde Boek van *Virgilius*, bevestigd. Want wat doorsichtig Mensch kan sulke

ke getuignissen , ontrent het Historiaal enigfins achten of aannemen ?

Wat dan aangaat de andre Argumenten , fo over mijne Verhandeling in 't algemeen , als fpecialijk over de Historie der *Pythoniffe* , of *Waarzegfter in Endor* ; de felven zijn mijns achtens krachtig genoeg , en in mijn Latijns Tractaat , en vry krachtiger noch in dit tegenwoordige , wederleid. Waarom ik daar over hier ter plaatfe niet meerder fal seggen , als zijnde die faak reeds genoeg gedaan.

Niet alleen gebruikt de Heer *Mæbius* dusdanige Argumenten (fchoon de Aucteuren waar uitfe gehaald werden menigmaal directe of indirecte gans anders fpreken of gevoelen :) maar maakt ook *Julius Cæfar Bulengerus* , die , alhoewel uitftekend feer belesen in Profane en andre oudheden , daarom evenwel geenfins de fuperftitie (de Moeder der lichtgelovigheid) quijd is ; een geheel Capittel (in fijn vijfde Boek *de Prodigijs*) dat hy noemd (*de Brutis quæ locuta sunt*) of *van de domme, ftomme dieren die gefproken hebben* ; waar in hy , fo als 't hem reedft voorkomt , opteld *het Beeld van de Vrouwelijke Fortuin*, de *Ajus Locutius*, de *Juno Moneta*, 't *Beeld van de Apollo Cumanus*, dat 3 dag. lang fou gefchreyd hebben ; een *Lam* dat in *Ægypte* met *Menfchelijke ftem* fou gefproken hebben ; *het hoofd van Orpheus*, de (N. B.) *Dodoneefche Eyke-boom* ; de *kiel van 't Schip Argos* [die van de Boom fou genomen zijn] de *Olmboom der Gymnofophiften* , de *twee Duiven te Dodone* , *het Paerd van Achilles* , de *hond van Simon Magus*, die met d' *Apoftel Petrus* fou hebben gefproken ; de *Rivier Causus* , die gefeid fou hebben *weeft gegroet Pythagora* ; en andere meer feer uitsporige exempelen : waar onder hy dan noch (als feer wel ter fake , de *Efelin van Bileam* mengd : even als of alle die

die sotte versierfelen , eniger maten met de Bybelsche Historien gelijk stonden.

Dus spreekt ook selfs *Augustinus* in zijn 1ode Boek cap. 16. van de Stad Gods: , , Maar ik spreek , , van die Miraculen , van welke klaarlijk blijkt , , datse door der selver , der *Duivelen* , kracht zijn , , uit gewerkt , als dat (by voorbeeld) de *Beelden* , , der *Huisgoden* , welke *Eneas* , uit *Troje* vluchtende , had met gebracht , van d' ene plaats naar , , d' andre sich verhuist hebben : dat *Tarquinius* , , met een scheermes een wetsteen heeft doorsneden : , , dat het *Epidaurische Serpent* het beeld van *Esculapius* , , wanneer het na *Rome* gevoerd wierd , als , , makker verselde : Dat het Schip in 't welk het , , Beeld van de *Phrygiaansche Moeder* [der Goden] , , gevoerd wierd ; schoon 'er so groot een geweld , , van Offen en Menschen aan te werk gesteld , , wierd , onbeweegd zijnde gebleven , door een , , enkel *Vroumensje* , dat haar gordel aan 't selve vast , , gemaakt hadde (om also hare ongeschonde , , kuisheit daar door te bewijzen) wierd beweegd , en , , voortgetrokken : Dat een *Vestaalsche Maagd* over , , wiens kuisheid questie viel , dese questie heeft , , geëyndigd door het vullen van een seef met water , , uit de *Tyber* ; sonder dat het door de selve heen , , vloeyde.

Tertullianus en *Minutius Felix* , die vry vroeger als *Augustinus* geleefd hebben , spreken op de selve wijze. En werden dus niet alleen door de Heer *Mabins* , maar vele andren , hedendaagsche Schrijvers , nagevolgd.

Maar *Cicero* , *Cato* , en diergelijke Heidenen , van oordeel en doorsicht , beschimpten opentlijk dusdanige fabulen : als blijkt uit *Ciceroos* 2de Boek van de Voorseggingen : alwaar hy zijn Broeder *Quintius* ,
die

die de selve verdedigde beantwoord , en aldus spreekt : , , Laat varen derhalven de *Lituus* of de , , Heylige Wichel-staf van *Romulus* ; welken gy , , ontkend dat in so groot een brand kon verbranden : veracht vry de *Wetsteen* van *Attius Navius* : , , wijl de versierde fabulen in de Philosophie , , geen plaats moeten hebben. En elders in 't selve Boek : aan den Raad is geboodschapt , dat , , *het bloed geregend heeft* , dat de *Rivier swart van bloed gevloeid heeft* , dat de *Beelden der Goden gesweet hebben*. Maar meend gy dat aan sulke nieuwe , , tijdingen geloofd hebben *Thales* of *Anaxagoras* , , of enig ander *Physicus* ? Want bloed en sweet , , vloeid noid als uit Menschelijke Lichamen. , , Maar ook kan de verandering van kleuren door , , enige besmettelijkheit of uitvloed des aardrijks by komen , en t'enemaal bloediglijk zijn ; , , en het van buiten ergens opgevallen een swetericheid vertonen : gelijk men op de daken en , , gevels fiet, als de soele zuyd-weste Wind waeyd. , , En vertonen sich dusdanige dingen veel meerder en groter in den Oorlog , voor de veersachtigen ; daar men in tijden van vrede op sulks , , niet eens let. Waar by noch komd , dat in tijden van vrees en gevaar , gelijkse lichtelijker , , werden geloofd , also ook met minder vrees en gevaar van straffe werden versierd. Maar wy , , zijn so licht-gelovig, en van klein nabedenken ; , , dar , indien de muisen iets , van 't geen wy van noden hebben , beknabbelen , (die doch niet , , anders kunnen doen) wy dat terstond Monstreus achten. En evenwel , als voor de Marfischen , , Oorlog , de Muisen gelijk gy verhaald , enige , , schilden hadden beknabbeld, hebben de (*Haruspices*) Offer-wichelaars geseid, dat dat een voorteken

,, teken van byfondere nadruk was. Even eens als
 ,, offer enig onderscheid in lag : of, de muifen, by
 ,, nacht of dag iets beknabbelende , fchilden of
 ,, feeven hadden afgeknabbeld. Want fo fulk ge-
 ,, volg geld , heb ik onlangs voor de stand der Re-
 ,, publyk moeten verlegen zijn ; om dat de mui-
 ,, fen mijne Republyk van *Plato* hadden beknab-
 ,, beld. Of had ik , indien fy aan *Epikurus* Boek
 ,, van de welluft fulks hadden gedaan , behoren
 ,, verlegen te werden, dat het vlees enz. op Markt
 ,, en Hal fou dierder werden. 't Geen verder hier
 op volgd, by de felve *Cicero*, is geenffins min fchran-
 der, gevallig , vermakelyk , en ter fake dienende ;
 doch te lang om hier te vertalen, en in te voegen.

Evenwel kan ik niet wel nalaten by te brengen ,
 't geen hy in 't felve Boek noch elders, als boerten-
 der wijfe , antwoord : ,, Want dat gy feyd , dat
 ,, op die felve tijd de goudene fterren, op de hoof-
 ,, den van *Castor* en *Pollux* te *Delphis* gefteld , zijn
 ,, afgefallen en nergens gevonden : dat fchijnd
 ,, eerder een werk van dieven , als van Goden te
 ,, zijn. Doch verwonder ik my op 't allerhoogfte,
 ,, dat men in de Griekfche Historien de onhebbe-
 ,, lykheit van een aap gemeld vind. Want wat is
 ,, minder te verwonderen , als dat dat feer mon-
 ,, streufe dier , [in de Tempel te *Dodone*] de bak
 ,, om verre ftiet , en de heilige Loten verftroide?
 ,, En nochtans getuigen de Hiftorie-fchrijvers dat
 ,, noid droewiger voor-teken aan de *Lacedemoniers*
 ,, is overkomen.

Van *Cato* feid hy : ,, Dat oude loopje van *Ca-*
 ,, *to* was vry aerdig , als hy feide , dat hy fich ver-
 ,, wonderde dat een *Offer-wichelaar* niet lachte ,
 ,, als hy een anderen *Offer-wichelaar* quam te fien.

Doch fulke en diergelyke exempelen fullen ons

noch beter te paskomen , wanneer ik verhandele in wat æstime alle soorte van *Voorseggingen* by de wijsere Heidenen zijn geweest. Daarom sal ik my nu liever keren tot *Origenes* ; waar van ik ook reeds boven gewag gemaakt hebbe ; op dat wy sien, wat die ook van de *Orakelen* enz. seid, en houd. Hy spreekt dan in 't begin van sijn sevende Boek tegens *Celsus*, die grote bestrijder der *Christenen* en *Christelyke Godsdienst*, op volgende wijze : „ Ik „ seg derhalven [hy antwoord aan *Celsus* op des selfs bybrengen van de *Orakelen* van *Apollo Pythius*, en *Clarius*, en 't *Orakel der Branchiden*, en *Jupiter Dodoneus*, en *Ammon*, en andre ontallijken meer] „ van de nu opgetelde *Orakelen*, dat wy op d' autoriteit van *Aristoteles* en der *Perepatetici*, vele „ dingen kunnen by brengen , die 't geloof en „ achtbaarheid, so van 't *Pythische*, als van d' andre „ *Orakelen*, om verre werpen. Dat wy ook uit „ *Epicurus* en des selfs *Navolgers* kunnen uitschrijven, en by brengen , wat die van de selven gevoelen ; en so tonen dat selfs *vele Grieken* [met hunne redenen en Argumenten] „ geheellijk om „ verre werpen de gepretendeerde , en door geheel Griekenland verwonderlijke *Orakelen*. „ Maar laat ons eens toegeven , dat het geen losse „ practijken en versierfelen van Menschen zijn, „ 't geen van de *Pythia*, als door Goddelijke Geest „ aangeblasen en gedreven , en van d' andre *Orakelplaatsen* werd verhaald en voorgegeven , enz.

In sijn achtste Boek , op diergelijke redenen van *Celsus* antwoordende, noemd hy'er noch *Democritus* by ; en teld daar de andre reeds genoemde seften sodaniger wijze op, als maar de voornaamsten, dier seften , die hier aan geen geloof gaven, willende aanwysen.

In zijn derde Boek had hy geseid: „ Alhoewel
 , indien iemand eenvoudiglijk , en recht naar
 , waarheid wil onderzoeken , 't geen ontrent de
 , Goddelijke eere die *Antinous* werd aangedaan ,
 , en des selfs *Orakelen* , gepleegd werd ; hy niet
 , anders sal vinden als enige guichelachtige be-
 , driegeryen , en quansluis heylige verborgent-
 , heden der *Ægyptenaren* : door welken schijn ge-
 , geven werd, als of hy , nu noch , naar zijn dood,
 , *Mirakelen* bedreef. 't Welk men ook verteld ;
 , dat mede in andere *Tempelen* aldaar geschied, so
 , door de *Ægyptenaren* , als door die gene, (N.B.)
 , die op sulc bedrog afgericht en geslepen zijnde,
 , in enige plaatsen *Tempelen* consacreren , aan Go-
 , den die *Orakelen* geven , die *genesingen* van siek-
 , ten enz. werken : of ook dikmaal aan sodani-
 , gen , die *straffen* en *pijnigen* die genen , die iets
 , schijnen gesondigd of overtreden te hebben ,
 , ontrent de gewoonlijke spijs , of ontrent het
 , aanraken van een Menschelijk dood Lichaam :
 , op dat die also schijnen in vrees en dwang te
 , houden het gemeen , domme en onkundige ,
 , Volk. En sodanig een is hy , die te *Antinopolis*
 , in *Ægypte* voor een *God* gehouden werd. Van
 , welkers krachten en daden, versieren en liegen
 , die genen , die (N.B.) daar hunne winst en
 , voordeel van trekken. Andren , quansluis van
 , dien daar geconsacreerden *God* bedrogen , en
 , andren als van hunne tedere en superstitieuse
 , conscientie overtuigd , wanen, dat 'er een God-
 , delijke Geest en kracht uit *Antinous* voortkomt.
 , Dusdanigen zijn ook hunne *Mysteria* of heylige
 , *Verborgentheden*, waar toe sy sich laten inwijden,
 , en sijne in schijn gegevene *Orakel-antwoorden*.

Verwonderlijk , waarlijk , is 't, dat daar de ver-

standigste *Heydenen*, met die gepretendeerde *Mirakelen* en *Orakelen* openbaarlijk hebben gespot; wijl en sy selfs, en andren, of voor of nevens hen, der selver bedrog en ydelheid hadden ontdekt; en velen der eerste *Christenen*, die guiteryen op reeds getoonde, en meer andre, wijzen ook verder hebben ontdekt en tegengegaan; dat, seg ik, men so seer lichtelijk op blote **onderstelling, en sonder** behoorlijk onderzoek, verdedigd een gevoelen, dat wel ter toets gebracht en geproefd, noch tegens de gesonde rede, noch tegens de klare bewijzen ter contrarie, in de oude Schrijvers te vinden, enigfins behoorlijke proef kan houden.

Want wie doch sal kunnen bewijzen, van enig enkel *Orakel* (of *Godspreek*) quansluis gegeven dat 'er oid enig gewag van gemaakt is voor de gepretendeerde uitkomst der selver; en dat niet ten hoogste by ons behoord te gelden 't geen *Nicephorus Gregoras* (die ontrent 1300 jaren naar Christ geboorte geleefd heeft) seid: „ Niet sonder groot „ reden kan men twijffelen aan de oorspronk e „ uitvinding der *Orakel-antwoorden*, die hier e „ gins den Menschen als in de mond bestorve „ zijn. Daar naar, hoe het doch by komt, dat „ daar sy so noodzakelijke uitkomst der saken be „ helsen, sy nochtans met so duistere dubbelsin „ nigheden van woorden zijn bewimpeld.

„ Want wie der selver Aucteur zy geweest, e „ die onder de hand heeft uitgegeven, en in 't licht „ gebracht, daar van vinden we noch de getui „ nis van enige Historie-schrijvers, noch van en „ nige andre Schrijvers, van wat soort ['t zy *Philosophen*, 't zy *Orateuren*, 't zy *Poëten*], „ die mog „ zijn. Alleenlijk vinden we (hier en daar) by h „ aangetekend, dat sulc of sulc een *Orakel-a*

woord, dat yder by na in de mond had, op sulke of sulke een tijd, sulke of sulke een uitkomst, of gevolglijke vervulling heeft gehad. Maar wie die gene zy geweest, die dat eerst heeft uitgestroid en ruchtbaar gemaakt, werd van niemand geweten of geseid, ten sy dat hy liegen wil.

Ordinaerlijk heeft men ~~gegeven by de Heidenen~~ so Grieken, Romeynen, als andren, dat 'er ontrent Oorlogen, of enige andre seer bysondرة toevallen en rampen, 'teen of 't ander prodigium (of wonderteken) Mirakel, of wel specialijk eenig oud Orakel, wierd hervoorgebracht; dat quansluis al by oude tijden gesproken, dan juist op die tijd paste, en sijne vervulling kreeg. Dit sien we in 't exempel van de *Peloponesische Oorlog*. En voornamentlijk de voorgenomen en namaals seer ongelukkige uitkomst, van den *Oorlog der Atheniensers tegens de Syracusanen*. Dus wierd een quansluis oud Orakel ten tijde van *Tiberius* bygehaald en op hem toegepast; en daar naar weder het selve tegens *Nero* gebruikt: schoon hy *Nero*, sulks ontkende, en aanwees dat 'er sulke een Orakel noid gegeven was: en *Dion Cassius*, die het bybaald, genoegsaam te kennen geeft, dat het van iemand versierd was, en door 't gemeen dus wierd toegepast; naar drift tegens de Keyser opgevat.

Dus speeldemen ook dikmaal met vele andre quansluis gegevene Orakelen. (Als noch gevolglijk breder sal blijken) en dus gaet het noch menigmaal mede in onse Eew te werk.

Bysonder aanmerkelijk is 't geen hier over discoureerd de so vermaarde Politijk *Trajano Boccalini*, in sijne uitstekende (*Bilancia Politica*) Politijke Weegschaal, of aantekeningen over de Jaarboeken en Historien van *Tacitus*:

Dese *Tacitus* seide in sijn 1 Boek: Dat door een verborgene Wet van 't noodlot, door Wonder-tekenen en Goddelijke antwoorden, het Opper-gebied aan *Vespasianus* en des selfs *Sonen* voorschikt is, hebben we geloofd, naar dat hen 't luk dus togefallen was. Waar op dan *Bokkalini* seide: „ Enigen begrypen dese woorden als „ offer met geseid wierd, dat door een verborgene Wet van 't Noodlot, door Voorspelling en antwoorden der Orakelen, boven de goede Fortuin, aan *Vespasianus*, en sijne *Sonen*, het Opper-gebied beloofd is. Maar ik sou geloven datse gans anders, en wel licht met een veel eygender en warachtiger verklaring, kunnen uitgeleid werden. Namentlijk, dat, na dat men d' Opperheerschappye in de Personen van *Vespasianus*, en des selfs *Sonen* sag bevestigd; men ook quam te seggen, dat door een verborgene Wet van 't Noodlot, door voorspellingen, en antwoorden der Orakelen, sulks aan hen lieden was voorschikt geweest. Naar dien men van dag tot dag te *Rome* fiet, dat 'er noid enige *Paus* gekoren werd, of 'er werden te gelijk, so haast de selve is verkooren, vele Prophetien, door verscheidenen gepractiseerd en publijk gemaakt; die quansluis hier of daar, al in voortijden geschreven, op die tijd so soudent gevonden zijn: waar van men evenwel te voren noid gedacht, of gesproken had.

Doch laat ons eindelijk eens wat nader ter sake komen; en tot de kunsjes en bedriegeryen selfs, door dese Orakel-papen en hunne mede-makkers of mede-helpers, en begunstigers gespeeld; en also toonen, 't geen voor my noch niemand (ik seg dit evenwel geenslins uit roem, of verwaandheid) onder de *Christenen* publijkelyk heeft willen, of der-

ven beweren. Schoon (gelijk uit *Eusebius* blijkt) so seer velen, onder de *Heydenen* zelfs, geweest zijn, die sulks geenssins hebben geschroomd. Al hoe wel 'er (buiten twijffel door de studie en bedrijf der *grote superstitieusen Hoop*, die oid en altijd de meeste en Meester is) van allen by na niets is overgebleven, als dat weinige datwe by *Cicero* noch vinden; en 't geen door *Eusebius* in de *Schriften* van *OEnomanus* ons is naargelaten.

Wy sullen dan voor eerst beschouwen de plaatsen uit welken de *Godspraken* gegeven wierden. Dese waren of holen en spelonken; 't zy geheelijk door de natuur, 't zy door natuur en konst te samen, 't zy door konst alleen, gemaakt; en daar toe toegeestelt. Wyl sodanige plaatsen 't aller-bequaamste tot bedrog en kunsjes dienden. Of daar dese niet waren, werd door andre middelen dit gebrek op menigerleye wijze vervuld: als gevolglijk sich sal ontdekken.

De holen en spelonken waren so menigvuldig, dat en Griekenland en Asia geheelijk daar van vervuld waren; als waar seer veel bergachtige en hoge land-streken waren.

De optellinge der selver, uit *Pausanias Strabo*, en andren, sou en verdrietig, en overtollig, en beswaarlijk, vallen. Doch voornamentlijk hadden ser seer velen in *Bæotia*. Waarom dat seer vruchtbaar van *Orakel-plaatsen*, boven andre Landen, so in Griekenland als elders, was. Waar by noch quam de domheid van dat Volk die boven andren uitstak (alhoewel *Phocis* en 't *Attischen Land* daar niet vry van waren: schoon *Athene* so vol van schrandre en doorluchtige verstanden was. 't Welk niet so seer uit de *Atheensche* schrandere Lucht, (gelijk enigen wanen dien daar van de Oorzaak te zijn) als

wel uit de continuele oeffening , en de verkering met alle Natien en Volken , quam. Wijl ook , nu'er die middelen ontbreken , weder aldaar de oude domheid en onbeslepenheid van vernuft regeeren.

Deze *Spelonken* hadden menigmaal , (buiten de grote ommewegen , en velery verdelingen , en hoeken en schuil-winkelen binnen der selven) vele , of meerder als ene of twee , en vry verscheidene uitgangen ; en de selven somtijds , door natuur , of kunst , of beiden te gelijk , so verborgen en bedekt , datse of swaarlyk , of geenssins (ten zy voor die genen , die deselven door gewoonte wel kenden) waren op te speuren , en te ontdekken. Terwijlse van boven , of anders , door natuur of konst , Licht ontfingen ; of ook wel met een gedurige en door gaande duisternis bedampt zijnde , door Toorslicht , of anders , hunne klaarheid ontfingen. Gelijk dit onstonen de seer aanmerkelijke exempelen by *Dion Cassius* , *Strabo* , *Pausanias* en andren , te vinden.

Dus hadden ook , in en ontrent *Rome* , de eerste *Christenen* hunne *holen* en *spelonken* , ten dele door natuur , ten dele door konst , so uitgehold , en met velerleye onderaerdsche Wegen , Vertrekken , en Beddingen of Graf-steden , in de Steen-rotsen en aerde uitgewerkt , dat het by naar onderaerdsche Steden en Vlekken geleken : en sy daar in , niet alleenlijk hunne *Martelaren* (en gevolglijk ook andre Lijken der *Christenen*) *begroeven* , en die daarom *Cœmeteria* of *Rust-plaatsen* noemden ; maar ook hunne *toevlucht namen* , in *vervolgingen* ; aldaar hunne *Kerkelyke Vergaderingen* , *Oeffeningen* en *Plechtelykheden* , *hielden* en *vierden* , van *Nachtmaal* , namentlijk van *Gebeden* , *Predikatien* , *Synoden* , *Vigilien* of *heylige Nacht-waken* [die met verering van tijden en se-

den ,

www.libtool.com.cn

- 1 **O** Rakel-vragers.
- 2 **O** Herbergiers en andere af-hangelingen van de Orakel-papen, en der selver bedrieff.
- 3 Papen den eerst aankomende Orakel-vragere de kap vullende.
- 4 Orakel-vragers, door een enge en beswaarlyke weg, naar de Tempel geleyd: doch met gedekten hoofde, om geen quade voor-tekenen onderwege te sien.
- 5 Trompetters, Tambourijnen enz. onderwege geplaatst; op dat sy doch quanssuis genig geluid van quade voorwikking quamen te horen; en om verwondering, schrik, superstitie te vermeerderen ofte verwekken.
- 6 Wijding of suivering van't gehele Lichaam der Orakel-vragers.
- 7 Wijding met besproeijing van't Heilig Water door geheiligde Laure-takken, enz.
- 8 Biecht van voorgaande misdaden, enz.
- 9 Vogel-en Slachtoffer-wichelarye, enz. om goede voor-tekenen omtrent het Orakel vragen, te verkrijgen.
- 10 Intrede tot des Orakel-tempels heylig Buyten-hof.
- 11 Cell' waar in d' Orakel-vragers sittende het Antwoord der Pythia aanhoorden.
- 12 Castalische Fonteyn, waar uit de Pythia, voor't Orakel-antwoord-geven uit dronk.
- 13 Voor-portaal des Orakel-tempels.
- 14 Capellen en Cellen der Pythia, Propheten Papen, enz.
- 15 Ringmuur die't heilig Buiten-hof besluit.
- 16 Trans van Rotfen en Heuvelen, die, als een kom-formerende, het geluid dat daar binnen gemaakt wierd, verwonderlijker wijze vergroote.
- 17 De voor-grond der twee toppen van Parnas.
- 18 De Stad Delphis ten dele vertoond.

www.libtool.com.cn

den , door meerder vryheid , als anders , ſo dertelijk quamen gehouden te werden ; dat om de misbruiken en vuiligheden , van dronkenschap , hoererye en overspel , by occasie van dronk en duisternis enz. aldaar in die *Liefde-maaltijden* gepleegd , die *Vigilien* , en ook geheellijk de *Liefde-maaltijden* wierden afgeschaff] *het vieren van Feest of Heylige dagen ter eeren , en gedachtenis der Martelaren aldaar begraven , (waar ontrent het niet veel beter toeging) en andre Plechtelykheden en bedrijven meer.*

Seer aanmerkelijk is de *Orakel-plaats van Delphis* , als waar alles wat tot uitvoering van sulc bedrog kon dienen , door natuur en konst was t' saam gebracht.

Want naar de Beschrijving van *Pausanias* , *Justinus de Historie-schryver* , en van de bysonder geleerde en curieuse *Jacob Spon* (die noch onlangs dees Plaatsen heeft doorreyd , en seer naawkeuriglijk besichtigd) was dese *Orakel-plaats* , en ook selfs de *Stadt Delphis* , die rondom om de *Tempel* , en 't geen 'er toe behoorde , geboud was) gelegen op de Berg *Parnassus* , ontrent halfweeg van een der twee toppen , en als in 't hangen van de selve. Welke plaats (specialijk de *Orakel-plaats* of *Tempel*) rondom als een kom met heuvelen en steylten besloten zijnde , in 't midden ontrent het fatsoen van een halfronde schouw-plaats verbeelde. Waarom ook het geroep van Menschen , of de klank van Trompetten en diergelijke Instrumenten , door de dikmaal wederkaatsende Echo , het geluid en gedreun veelvoudiglijk , en veel luider en vervaerlijker , deed vergroten , vergroven en weer-galmen. Dat noodzakelijk den genen dien sulks maar voor d'eerste-maal voorquam , indienſe kleenhertig waren , een schrik , en indienſe te gelijk ook superstitieus wa-

ren (gelijk sulks te meesten tijd t' samen gaad) een seer superstitieuse en afgodische eerbiedigheid verwekte. Voornamentlijk wanneer se reeds, of door eigene inbeelding, of door de konstige, en hier toe expresselijk aangeleyde, (of anders sotte en superstitieuse) vertellingen, van Liederen die daar al reeds voor heen waren geweest, of van hunne Huiswaerden, geintimideerd, of verbaald en verward gemaakt waren.

Waar toe ook bysonderlijk hielp, datse met gedekten hoofde (om quansluis, ondertusschen niets, dat van een quaad voorteken was, te sien) en onder 't schel geluid van kopere Bekkens, of diergelijke Instrumenten (op datse ook so, quansluis, niets quamen te horen 't geen van qua voorwikking, of betekening, was) naar 't Orakel, of, om beter te seggen, naar *die plaats of Celle*, daarse moesten gaan sitten, om (naar alle andre daar voorgaende Plechtelijkheden) het Orakel-antwoord te horen, of te ontfangen, wierden heen geleyd.

Want hier door (nevens meer andre middelen van bedrog daar toe aangewend) wierd hen ook de gelegentheid van 't bedrog wel en nettelyk te kunnen naspeuren, (alste al anders niet al te superstitieus, maar in tegendeel wat curieus of nieuwsgierig waren) al bysonderlijk belet.

Hier by noch was den opgang seer eng en moeijelijk om te betreden; en verder alles, door natuur en konst, so toegesteld, dat het voor den Vreemdelingen noodzakelyk enige bysondere verbaaldheid en verstdheid moest verwekken.

In de Orakel-plaats selfs was een diepe Spelonk, doch met een naawe opening; waar over heen de Pythia (of Prophetesse en Orakelspreekster) op een Drie-voet geseten was, wanneer se, quansluis Goddelijke Antwoorden gaf.

Doch

Doch was dit in een plaats, die duister en afgescheiden, en ontoegankelijk voor den Raad-vrageren was; en ook voor alle andren, buiten de Priesteren, die de beschikallen van dit Orakel waren: als gevolglijk door my verder getoond sal werden; wanneer ik van de kunsjens en greepjens enz. deser lieden handele.

Het hol van Trophonius werd ons seer accuratelijk beschreven, door de Grieksche Historie-schrijver Pausanias; die dit Orakel selfs heeft besocht, en aldaar aan dees gepretendeerde Trophonius raad gevraagd: ook door Philostratus. Welker beyder Beschrijving vry aanmerkelijk is; en van welken ik Pausanias hier van woord tot woord sal by brengen: also sijne woorden ons seer bysonderlijk ter sake sullen dienen. Hy seide dan, in sijn negende Boek der Beschrijving van Griekenland: De Orakelplaats is geplaatst op een Berg, in't bovenste van een geheyligde Bosschasje; en is de gronden fundament des selfs in't ronde met witte steen omset. De omgang des selfs is van kleine spatie, en de hoogte des selfs wat minder als twee ellen. Op dese vloer zijn Naalden [of Naald-pylers, dat ikse so noeme] opgerecht; die ook so wel van koper zijn gemaakt, als de Borst-wering, waar doorse aan een gehecht, en als besloten, zijn. Tusschen de selven zijn doorgangen: en binnen desen omvang is een hol, dat niet door de natuur, maar door konst, en waarneming van seer nette proportie, gemaakt is. En is't fatsoen des selfs als van een Oven. Van welke ook de wijtte in't vierkant is van ontrent vier ellen, en de diepte, naar gissing, niet meerder als van acht ellen. Geen trappen zijn'er in gemaakt, om naar beneden te klimmen. Maar wanneer'er iemand komt, om aan Trophonius Raad te vragen, brengense hem een smalle en lichte Ladder. Die beneden geklommen is, vind een kleine opening, tusschen de vloer en

't ge-

't gewelf; welks wijtte my scheen maar van twee, en de hoogte maar van een span te zijn. Die dan daar beneden is gekomen, gaat op de grond nederleggen, en steekt zijne voeten vooruit in dat gat; terwijl hy in zijne handen een soort van Honing-koeken vast houdt; en tracht, so met zijn gebele Lichaam voortkruipende, zijne knien daar binnen in te brengen. Waar op terstond dan ook de rest van 't Lichaam, ~~de benen volgende, soo snellijk werd~~ beneden getrokken, als of het door een seer grote, en snellopende Rivier, en des selfs afstromende dray-kuilen, schielijk wierd weg geruckt.

Dese toetstel is seer aanmerkelijk; en sal ons ook gevolglijk noch vry wel, ontrent dese onse Verhandeling, te passe komen.

Dus gaf mede het Orakel van Orpheus, in het Eyland Creta (nu Candia) of liever des selfs hoofd, dat over Zee daar heen sou zijn gedreven (volgens getuignis van Philostratus) zijne Antwoorden of Voorseggingen, raden, afradingen enz. uit een holle Spelonk. En waren ook, waarlijk, alle de voornaamste Orakel-plaatsen over dusdanige Spelonken enz. heen geboud: als blijkt uit dat van Serapis te Alexandrie; dat van Saturnus in de selve stad Alexandrie; dat van Apollo Clarius te Colophon; van de Praenestijnsche Forzuin, dicht by Rome; van de gepretenteerde Sibylla Cumana; en van noch vele andren meer, so ontrent dese genoemde Plaatsen, als in vele andre Gewesten der Wereld.

In die Tempelen, of andre Orakel-plaatsen, daar dusdanige behulpfelen van onder-aerdsche holen en Spelonken niet waren, waren, door konst en vinding, die gebreklikheden weder vervuld, door de Adyta, of seer heylige, en voor 't gemene Volk absolutelijk ontoegankelijke plaatien en afschutse-
len. [Alhoewel ook die adyta wel degelijk plaats
had-

hadden in *Tempelen* die niet tot *Orakel-plaatsen* verstrekten] Ook waren ordinaarlijk, daar dufdanige *Spelonken* waren, de *Adyta* over de felven heen geboud. Gelijk 't exempel van het *Delphifche Orakel* ons leerd, naar *Diod. Siculus*, *Lucanus*, *Plutarchus*, en andren, ons getuigen.

De *Personen*, door welken defe kunsjes gespeeld wierden; en alle die daar toe, of tot *Inſtrumenten*, of tot ander behulp dienden, waren t' enemaal geïntreſſeerden. De *Pythia*, namentlijk (of *Pythien*, alſſer meer als een of twee waren: dat in ouder tijden plaats had, toen de nering noch vry drokker, als by tijde van *Cicero*, *Plutarchus*, enz. was) de *Propheten*, de *Poëten*, de *Vogel- en Slachtoffer-Wichelaars*, en verder alle die ſoorten van Liedden, die aan dien groten omſlag, deſer Offerhanden enz. vaſt waren; de *Verkopers* van *Vee* en *Wierook* enz. tot de Offerhanden; de *Leydslieden*, of *Omher-leyders* en *Uitleggers*, of *Vertelders* en *Verklaarders* van de rariteyten en koſtelijkheden, Beelden, Schilderyen, Drievoeten enz. door defe en gene Koningen, Vorſten, Republiken, of andre ſo Publyke als Private Liedden, aldaar aan *Apollo* (of welks anders *Orakel* dat mocht zijn) vereerd, of op-geofferd en geconſacreerd; de *Herbergiers*, die door de toevloed van Menſchen daar in menichte waren: en verder al wat ſlag van Menſchen ontrent ſo grote toevloed van Menſchen ſijn gewin en voordeel trekt.

Dat uit fulke ſoorten van Menſchen alleen of meeft alleen de Inwoonders der *Orakel-plaatsen* (of Steden en Vlekken, daar die kunsjens wierden gespeeld) hebben beſtaan, blijkt daar uit, dat de meefte *Orakel-plaatsen* zijn geweest in Steden en Vlekken, waar in anders gene handel of commercie werd

wierd gedreven; die daar by menigmaal ook verre afgelegen waren, of op *beswaarlijk toegankelijke Gebergten*, of in of boven sodanige *holen* en *Spelonken*, die alderbest tot dat bedrog bequaam waren; en daarom so over al niet te vinden waren, of daar roe bequaamlijk genoeg toe te stellen.

En wanneer al in grote Steden (als *Alexandrie Pergamus*, en diergelijken) enige *Orakel-plaats* was gestigt ('tzy voor den aangroey der Steden, 't zy later) waren terstond all' de plaatsen ontrent die *Tempelen* so wel omcingeld en beset door bewoonders daar in geïnteresseerd; en de toegangen tot ontdekking van 't bedrog verspard, dat 'er niet wel kans was net achter die faken en der selver bedrieglijke toestel te komen: voornamentlijk wijl 't gemene Volk door superstitie ingenomen zijnde, de Doorsichtiger, en daar door ook te gelijk voorsichtiger Menschen (schoonse de stank dier vuiligheden genoegzaam roken) of met Jan alle man mede praten, of stilswegen. Naardien se uit vrese en van die *Orakel-papen* en der selver aanhang, en van den gemenen hoop, die daar altijd blindeling van afhing, geenssins dorsten publijk maken 't geen sy daar van vermoeden, of ontdekt hadden.

Doch, op dat ik ook eyndelijk kome tot de exempelen van der selver *arglistig bedrog* en *guichelaryen*; staat voor eerst verder aan te merken, op hoedanige wijsen dese *Orakel-plaatsen* zijn toegesteld geweest; voor so veel men daar van, meer en meerder door de tijd, en eyndelijk door 't verval van 't Heydendom en verwoesting der dusdanige *Tempelen*, heeft konnen ontdekken. Want dat, anderssins, *Lieden van den gemenen hoop* (ja zelfs niet de *Princen* en *Vorsten*, ten zy by bysondere toevallen van noodzakelykheyt of dwang, of iets van dier-

gelijke natuur; of omkooop, of ander gewin, van geld of achtbaarheid) geenffins hebben mogen en kunnen sien de rechte gesteltenis der saken, en hoe die wierden gepleegd: noch recht sagen (indien se al iets quamen te sien) 't geen'er waarlijk gepleegd wierd, of 't geen sy sig te sien verbeelden, tonen ons overvloedig genoeg de Voorbeelden der oude *Orakel-plaatsen*. Onder ~~welken ik my genoegschik~~ voort te brengen d' *Orakelen van Jupiter te Dodone, en van Memnon in Egypte*: wyl doch ook d' andre Voorbeelden hier toe dienende, sich van selfs onder de hand genoegsaam sullen opdoen.

Wat dan dit *Dodoneesche Orakel* aangaad, daar van zijn, so vele, so verscheydene, en daar by noch (by de oude Schrijvers) so betwijffelde Vertellingen; dat 'er geenffins recht uit verstaan kan werden, op hoedanige wijsen de saken sich daar toedroegen. Daar wy in tegendeel klaarlijk konnen sien, dat sy, Schrijvers, selfs, daar niets sekens van hebben geweten: en maar alleenlijk geschreven en verteld hebben 't geen sy of uit de *Priesteren*, of uit de *Dependenten der selver*, of uit de *Superstitieuse Raad-vragers* aldaar heen geweest (van welken seer lichtelijk d' ene dit d' andre dat, die saak aangaande, sich hadden laten op de mouw spellen) of uit hunne eigene gissing hadden bevat.

Want (om voor by te gaan de malle fabeltjes en Poëtische versierfelen van den *Eykenboom* en van *Duiven* die aldaar antwoord gaven, enz.) seid voor eerst de *Verkorter van Strabo* [*Straboos* eigene woorden zijn hier door de rampen des tijds verloren] dat 'er in de *Tempel een Kopere-pot of Driervoet stond, en daar by een klein Beeld, dat daar als over heen hellende, een kopere sweep met een driedubbeld ketentje, met dobbel-steentjens aan de eynden voorsien, in de hand had*:
Wel-

Welken door de wind beweegd zijnde op de pot , Ketel , of Drievoet vielen , en also een groot geluid verwekten .

Deemon , door Suidas geciteerd , seide dat het Orakel van Jupiter te Dodone rondom met kopere Potten (of Drie-voeten) was beset , die seer dicht by malkandren stonden : van welken ene geslagen en geroerd zijnde , zijn geluid en geraas aan de naast volgende , en so verder vervolgens , gemeen maakte : en dat sulks also een lankwijlige omgang van geluid verwekte .

De selve Suidas verhaald weder uit andren , dat'er een Statue , of Stal-beeld , stond , in de geheyligde Eyke-boom , dat een Roede in de hand had ; en , met de selve op de Ketel of Drie-voet slaande , een seer ordentelijk , net , en soet geluid verwekte .

Philostratus seyde , dat 'er een Koper Bekken hing , dat , een groot gedeelte van den dag door , klonk ; en niet sweek voor 'er yemand de hand aan sloeg .

Aristoteles , die (geli)'ker Suidas van getuigd) dat werk voor bedrog en versiersel hield , seide , dat 'er twee Kolommen stonden , op welker eene een Kopere Pot stond , op d' andre een Kind met een sweep ; welker riemen op , of tegens , de Pot sloegen , en also 't geluid verwekten .

Stephanus (die in 't Grieks van de Steden enz. geschreven heeft) seide ; dat de Tempel van Jupiter te Dodone geen muuren , of wanden , had ; maar alleenlijk Drie-voeten , seer na by , nevens malkandren gesteld ; so dat de eene geraakt zijnde , 't geluid daar van tot de naast-by-staande , en also voort vervolgens rondom liep ; tot dat het weder van voren af begon .

Meerder Beschrijvingen hier over op te halen acht ik nodeloos ; en voor al het by-halen der Poëtische versierselen van de Duiven die aldaar propheeterden van de Eyke-boom die daar sprak (van welke Eyke-boom Jason de kiel van zijn Schip Argos sou gemaakt hebben ; en die ook soo Orakel-wijs was dat :

datse aan *Jafon*, en zijn Gefellen, wel degelijk propheteerde) of diergelijke vodderyen, door de superstitieusen op *Poëtisch Credijt* geloofd, en door alle wijzen, zo *Strabo*, als andren, belacht werden. Maar sal ik liever noteren 't geen *Suidas* onder andren seide; *Dat namentlijk te Dodone, by de Heylige Eyk*, [andren maaken 'er een *Boeken-boom* van, dat evenwel so byster veel niet scheeld] *het Orakel-antwoord door Vrouwen* wierd gegeven: en dat, als de *Raad-vragers* naar 't Orakel quamen naderen, de *Boom beweegd* wierd en geluid gaf: en dat sy (of eene der selver) dan spraken, en seiden: *Dat, of dat, Orakel-antwoord geefd Jupiter.*

Dat 'er eerst *Propheten* waren geweest, die antwoord gaven, seide *Strabo* (en geeft ook *Homerus* niet duisterlijk te kennen;) doch dat 'er in gevolg van tijt, drie oude Wijven (te gelijk) toegestelt zijn; Gelijk ook, van ouds, toen 'er de neering noch wat drukker viel, te *Delphis* mede drie *Pythiæ* (of *Prophetessen*) te gelijk waren. Schoon 'er by *Plutarchus* tijt, en al een lange wijl te voren, maar eene was; en 't werk toen gemakkelijk af kon; door 't meer en meer aangroeyende ongeloof der *Heydenen* selfs; en 't onder de hand sterk aangroeyen der *Christelyke Godsdienst*: die metter tijt tot der *Orakelen* gehele ruine strekte.

Van de *Propheten* ook (in plaats of nevens de *Prophetessen*) in de *Delphische Orakel-Tempel* gebruik, sal ik ook noch verder gevolglijk iets komen te seggen. Nu sal ik eerst noch een exempel, van de selve natuur, met dat van *Dodone*, bybrengen.

't Geen van het *Beld van Memnon*, 't welk niet alleenlijk gepretendeerd werd, met den opgang der *Sonne* gesproken, maar ook selfs Orakel-ant-

woorden gegeven te hebben) door de oude Schrijvers is gefchreven, betoond geen meerder kundigheid der fake, als dat van *Jupiter te Dodone*.

Pausanias [die evenwel geenffins voorgeeft Ooggetuige geweest te zijn, als uit de Latijnsche Vertaalders fchijnd te blijken; of fchoon zijne eigene woorden fnlks in 't minfte niet te kennen geven] feid: ,, dat het een *Coloffus* was, die, te *Thebis in Egypte* opgericht, het Beeld der Sonne, ,, als fittende, vertoonde. Van welke *Coloffus* vielen (N. B.) getuigden dat het *Memnon* was: al, ,, hoewel de *Thebaners* felfs feiden, dat het *Memnon* niet was enz. Dat *Cambyfes* de felve had laten doorsnijden (of als andren seggen, ten halven had doen flopen, om alfo te zien wat daar ,, inwendig in fchuilde, en door wat Inftrumeten dat gepretendeerd *Mirakel* uitgewerkt ,, wierd) fo dat by zijne (gelijk ook by *Straboos*) ,, tijd, de eene helft noch als fitten bleef, terwijl ,, d'andre ter neder geworpen lag. En dat het gedeelte, dat noch overeynde fat, alle morgens, ,, met het opgaan der Sonne, een geluid gaf, als ,, de fnaar van een *Cyther* of *Lier*, wanneer die ,, komd te breken.

Andren (namentlijk *Lucianus*, *Tacitus* enz.) seggen, ,, dat'er een Articulaat geluid, en als Menfchelijke ftem, uit voortquam: ja enigén, dat ,, het (als reeds aangeroerd is) *Orakel-antwoorden* ,, gaf; en met opening der mond, en (dat meer is) in Verfen, fpak.

Dus seggen de meeften ook, dat het in de opene *Lucht*, niet dat het in enige *Tempel*, veel minder onder dak, ftond. *Plinius* in tegendeel, dat het in de *Tempel van Serapis* ftond; indien niet onder dak, (gelijk het Beeld van *Serapis*, dat onder dak ftande,

de, op sekere tijd van den dag door de Son beschenen wierd enz.) ten minsten binnen het begriip van de *Tempel van Serapis*. Waarom men ook met reden twijffelen kan, of dit Beeld door *Plinius* beschreven, niet het selve zy, met dat gene dat door *Ruffijn* beschreven werd; (als dat hy *Ruffijn Alexandrie* noemd) en waar van ik de Historie, wat verder beneden, noch sal by brengen. Te meerder om dat hy *Plinius* op dese wijze spreekt : *Thebis delubro Serapis, ut putant, Memnonis Statua dicatus [lapis:] quem quotidiano Solis ortu contactum radiis, crepare (N. B.) dicunt. Men verteld van diergelyk een steen, die te Thebe [in Ægypte] in de Tempel van Serapis staad: en dien men meend het Beeld van Memnon, aldaar geconsacreerd, te zijn. En van wien men verhaald, dat hy, dagelijks, door d'opgaande Son geraakt [of beschenen] geluid geeft.*

Wederom seggen eenigen, *dat die Statue van steen was gehouwen*; (onder welken ook weder desen seggen dat het uit een gehele steen gehouwen was, andren dat die uit vele, of verscheidene stenen, gelyk ook waarschynlyk is, was te saam geset) Andren, *datse van Koper was gemaakt*. Enigen, dat het een *Colëssus*, of vervaarlyk, en verre boven natuurliike getalte, groot was; andren, dat het een *Andrias*, of *Beeldeke van vry minder als natuurliike Mans-grootte* was. Enigen, dat het door *Consecratio*, of gepretendeerde *overnatuurliike, en Mystèrieuse Heyliging en Wijding*, en daar op passende beswering, daar toe was bequaam gemaakt; andren weder, dat het *door Menschelyke konst*, en aerdiglyk daar toe gebruikte raderen, of andre werk-tuigen, quam geluid te slaan.

De recht cordate *Strabo*, verhaalt 'er van het gene hy, ten dele by traditie daar van had ge-

hoord, ten dele zelfs aldaar tegenwoordig zijnde, had ondervonden; en seide daarom in zijn 17 Boek; *Dat 'er twee Colossen waren, elk van een enkele steen gemaakt: welker ene (by sijne tijd) noch over eynde stond, en 't bovengedeelte der andre door aerdbewing, naar men verhaalde, ter neder was gestort. En dat men geloofde (N. B.) dat 'er eenmaal des daags, van dat gedeelte, dat noch op sijne voet was gebleven, een geluid gegeven wierd, als van een niet grote slag. En (voegd hy 'er by) ik zelfs heb, wanneer ik met Ælius Gallus, en met groot geselschap van andre Vrienden, en Soldaten, daar heen gegaan was, 't geluid gehoord. Maar of het van onder uit de Voet herquam; dan of het uit de Colossus zelfs voortquam; of, eyndelijk of 't van iemand der omstanders wierd gemaakt, soud ik geenssins kunnen verskeren. Doch wil ik, om de onsekerheid der oorsaak, liever alles wat my voorkoomd geloven, als dat 'er uit stenen, op sodanig een wijze 't saam gevoegd, geluid sou voortkomen.*

De meeste sekerheit die wy van dese *statue* (en van 't *Dodoneesse Orakel*) hebben, is (gelijk ook van dat van *Jupiter Ammon*, en d' *Apollo Delphicus* en andren noch gevolglijk sal blijken) dat de verstandigste Lieden altijd geoordeeld hebben, dat het maar puur bedrog was, 't geen daar omtrent omging: en dat (als reeds geseid is) de Raad-vragers geenssins wisten, watter waarlijk vertoond wierd, of geschiede; maar datse 't alles uit de mond, of der *Propheten*, en andre *Priesteren*; of uit de mond van andre *geintresseerden*, moesten ontfangen. Waar onder noch andre soort van Leugenaars konden lopen; die, gelijk 'er velen doen, verhaalden 't geense zelfs noid hadden gesien; schoon sonder ander voordeel daar voor te behalen, als de keteling en 't vermaak, van iemand wat te hebben in de vuist gedoud, gelijk veeltijds by de

Key-

Reyfigers gebeurd ; die uit uitheemsche , en wel verafgelegene Gewesten wedergekeerd , so gaerne grôte leugen en wondren verhalen ; en seer lichttelijk seer lichtgelovige Menschen aantreffen : en daar by die hun vermaak of intrest vinden in sulks verder te vergroten en te vertellen. Waar uit dan , so door 't anders en anders vertellen door dese of gene ; en 't qualijk verstaan ; en 't moedwillig versieren ; de so verscheidene opinien van d' omstandigheden dusdaniger *Orakelen* , konden ontstaan , en waarlijk , mijns achtens ontstaan zijn.

't Geen de Reyfigers van dese tijd getuigen is ook mijns achtens vry aanmerkelijk. Den Heer van *Moncony* (wien ik ten opsigte sijner vertellingen seer estimere ; wyl hy , een Fransman seer bysonderlijk bereysd , seer nettelijk beschrijft niet alleen vele particuliere saken van mijne geboorte stad *Haerlem* ; die ik en seer velen weten net het selve te zijn ; en verscheidene particulariteiten , die ik noid buiten 't lesen van sijn Boek , en nevens my misschien noch vele andren mijner Mede-Burgers souden hebben geweten : en die so net beschrijft het humeur van Menschen , die ik , en alle de voornaamste Burgeren van *Haerlem* , juist even so hebben gekend : dat het absoluutelijk (mijns oordeels) onberispelijk is : en wien , ik daarom ook al tamelijk geloof geve , in 't gene hy van andre , schoon vry verafgelegene , Gewesten geefd) de selve verhaald 'er van ; op dese wijs : *Voor aan den ingang van dese laatste Kamer van 162. voet , sietmen de mond van een vierkante Put , die seer diep is ; en waar in men niet nederdaald ; om de Vledermuisen , en andre ongedierten die men daar sou mogen ontmoeten , en die daar in grote menigte in alle vertrekken huishouden ; want 'er is geen andre opening als die*

van den ingang. Men houdt dat dese Put onder d' aerde doorgaad tot aan een Afgods-Beeld, dat daar ontrent 300 treden afstaad naar de kand van Zirok. 't Is een leggende Sphinx, doch waar van men niet meerder siet als het hoofd op het Lichaam, vry qualijk gehandeld; zijnde de neus en knagans gebroken en geschonden. Doch de rest is schoon om te aanschouwen; en bespeurdmer in de konst en verstand van een aerdig Beeld-snyder, die niet toegaf aan de Grieken, over welker werken wy ons so seer verwonderen. Sy is 26 voeten hoog; en heeft 15 voeten van de oren tot de kin. De vertellingen by overlevering hier van, zijn, dat de Priesters door de Put der Pyramide onder dit Beeld quamen; en dat se daar uit hunne Orakelen gaven. Ook is er een gat boven in't hoofd (van dese Sphinx) waar in een Mensch kan blijven over eynde staan, sonder gesien te werden: dat ook wel licht tot dit bedrog gediend heeft.

De Heer Thevenoz (die ook dese Plaatsen bereysd en besichtigd heeft) meend dat dese (nu genoemde vierkante) Put daar geenssins toe gediend heeft, oft oe kunnen dienen om de moeijeljkheid, die daar in stak: maar dat de toegang tot dese Sphinx gemaakt was, door een gat dat in't voorgebouw of Tempel der tweede Pyramide te vinden is: of noch liever door een gat, 't welk ter zijde van dese Sphinx, en daar seer dicht by is.

't Geen de Heer Isaac van den Hove, mijn Medeburger, die noch onlangs met grote opmerking en oordeel die Plaatsen heeft besichtigd, my hier van ook heeft bericht, is, dat 'er een lange onderaerdsche gang van de grote Pyramide tot aan meergemelde Sphinx schijnd te lopen: wijl die van de Pyramide recht op de Sphinx aanloopt: en schoonse somtijds door de winden met sand is overdekt; evenwel wanneer se te voorschijn komd; sich weder altijd op de selve wijs vertoond.

In-

In dien 't derhalven (dat ik evenweel aan yders geloof en oordeel laat) met dese *Sphinx*, sich op die selve wijs heeft toegedragen als met het *Beeld van Memnon*, en andre *Egyptische Tempelen* (in welken en de onderaardsche holen, en de heymelijke toegangen tot der selver uitgeholde Beelden door de *Christenen* ontdekt zijn) diend dit exempel tot meerder bevesting van 't bedrog daar ontrent (in *Ægypte*) en elders, door de *Orakel-papen* gepleegd.

Wat nu aangaad het *Orakel van Jupiter Ammon*; disputeren als noch de hedensdaagsche (*Critischen*, of) *Letter-sifters*, of des selfs *Beeld* een *Navel* gelijk zy geweest, dan of het *tot de Navel* toe een *Ram* gelijk is geweest; of ten minsten met *Ramshoornen* op het hoofd voorsien. Welk dispuut hier evenwel niet veel ter sake doet: alhoewel so veel dese verschilling mede te kennen geeft, de onsekerheid en onkunde der Raadvragers enz. ontrent de ware geschapenheid der sake. Die ik reeds nu met voorgaende exempelen betoond heb.

Wat omstandigheden, evenwel, wy ontrent het selve gepleegd te zijn vinden; en wat kunsjes daar ontrent kunnen, en waarlijk hebben, plaats gehad, sullenwe gevolglijk noch beschouwen: naar dat wy eerst van het *Delftische Orakel* sullen gehandeld hebben.

Ondertusschen staad aan te merken, dat, gelijk de verborgene toestel deser *Orakel-plaatsen* seer konstiglijk (op d' ene plaats evenwel meerder op d' andre minder) was uitgevonden, en gevolglijk gepractiseerd; daarom ook niemand tot de *Adyta*, of allerheyligste Binnen-plaatsen (somtjids ook geheelijk niet in den Tempel; of dat hol der selve, waar uit in de *Adyta* bescheidentlijk kon gesien werden, en wat'er bedreven wierd) is geadmitteert;

buiten sodanige Personagien, die, of om hunne bysondre macht en grootheid, en de vrees uit weigering aan den selven by den *Priesteren* daar ontrent ontstaan; of om dat die *Groten* voor die tijd, om hun achtbaarheid en voordeel by Jan alleman te vergroten, en verwonderlijke inbeeldingen in de selve daar door te doen groejen en verspreyen, het bedrog met de *Priesteren* hebben t'saam gestaan, en naar hunne eigene en der selver intrest vergroot.

Dit toond ons't voorbeeld van *Alexander de Grote*; die besteld hebbende, door stillijk voor-afgesondene Boden, hoe en wat hy aan sich wilde geantwoord hebben enz. naar't getuigenis van *Strabo*, maar alleen verlof kreeg, om in sijne gewoonlijke kleding tot binnen in den Tempel te treden; daarse alle en van klederen moesten veranderen, en van buiten de selve Tempel, het antwoord van 't Orakel aanhoren.

Dit sienwe ook in *Vespasiaan* en des selfs Soon *Titus*; die (naar dat al een wijl te voren aan *Vespasiaan* te *Alexandrie* het Rijks-gebied was opgedragen; en hy al een wijl so ontsachelijk voor *Vitellius* was geworden, toen noch maar't gerucht van sijne toeleg te *Rome* sich duisterlijk verspreide, en yder evenwel daar door de mond van *Vespasianus* vol had, dat hy t' elkens wanneer hy die naam maar hoorde noemen als opgewekt wierd:) d' ene het Orakel van *Serapis te Alexandrie* ging raad vragen: maar sodaniger wijze dat hy eerst beval alle *Menschen van den Tempel af te weren, en also intrat*, enz. Waar door, 't geen hy pretendeerde gehoord en gesien te hebben, op sijn credijt alleen moest aankomen: en d' andre, namentlijk *Titus*, van de *Priester* of *Propheet Sostratus* gehoord hebbende, dat d' inge-

gewanden van gelukkige Voor-tekening waren , en de Goden zijn (en sijns Vaders) grote voornemens begunstigten; en de selve Priester hem noch enige gewoonlijke redenen , aldaar voor die tijd geleid hebbende ; dese Priester *daar op hem naar de Adyta leyde ; en alleen hem aldaar , het geen toekomend was voorseide*. Dat al weder op 't Credijt van *Titus* aanquam : die nevens sijn ~~Vader~~ *leven deergemt en* ~~refleerd~~ was , om de inbeelding van de gepretendeerde (extraordinaire gunst en) hulp der Goden , en den Soldaten , en verder 't dom gepeupel ('t welk van hoe groot vermogen dat in beroernissen van Rijken en Republiken zy , genoegsaam wereld-kundig is) in te prenten. Dat sy beiden noch te beter doen konden , om dat al een wijl tijds te voren , *Vespasianus* , ten selven eynde , aan de God *Carmelus* , in Syrie had raad gevraagd , (toen hy noch maar sijne toeleg in 't heymelijk broude , als *Tacitus* seide) en dat de *Propheet* aldaar seer voordelige antwoord had gegeven ; gelijk dat *selve al ten eersten overal verspreid was , en in yders mond als besturven ; en die dingen veelvuldig in sijne presentie (door de Hovelingen) verhaald wierden* : gelijkmen gewoonlijk den Groten , die van grote voornemens en hoop zijn , daar in opset en flatteerd.

Door *Diodorus Siculus* (Grieks Historie-schrijver) werd niet duisterlijk bevestigd , 't geen *Strabo* van 't alleen intreden van *Alexander* in d' *Adyta* verhaald. 't Geen hem in dese *Adytis* , of Spelonk [of Heydens *Heylige der Heyligen* , so alse iemand anders sou willen noemen] wedervaren is , quam ook op sijn Credijt aan. En wierender wel vele vragen , so ten opzichten dervragen van hem geslaan , en antwoord des Priesters aan hem gegeven ; als andre meer bejegeningen , (van dat de *Propheet*

hem *Jupiters Soon*, fou genoemd, of in de begroeting onwetende gestameld, hebben; dat dan gretiglijk door de Hovelingen als ernst, waarheid, en Godlijk Orakel, was opgevat; of door hem expresselijk so flatterender wijze, en quansfluis by toeval, gestameld, of met voordacht dubbelsinniglijk was voortgebracht, en by *Alexander* en sijne Hovelingen als Godspraak opgevat, van verhaald; maar gelijk *Plutarchus* in *Alexanders* leven schrijfd: *Had hy in die Brief, die hy aan zijn Moeder sond, geschreven, dat hem enige heymelijke Godspraken gegeven waren; die hy wederom gekomen zijnde aan haar alleen sou verhalen.* Waar uit alleen, watter van desen geheelen handel te geloven was, genoegzaam te raden is.

Doch't geen *Curtius* daar van verhaald, is seer aanmerkelijk; en blijkt'er uit, dat niet alleenlijk hy, maar alle verstandigen oordeelden, (en op die tijd alle de *Macedoniers*) dat het een bedrog was, toegesteld door de trotse grootheit van *Alexander*, (en de flatterye sijner pluymstrijkende Favorijten) waarom ook de *Macedoniers* hem, in plaats van meerder achting, een seer grote weerfin quamen te betonen. Datse geenssins souden gedaan hebben in diense enig geloof, aan sulke Godspraken, als dese was, gegeven hadden.

Ten oplichte van het Orakel van *Ammon* staad noch te considereren, op wat wijze het Orakel-antwoord gaf. 't Allernaaste is dat de *Antwoorden der Propheten* geschieden, naar de beweging en niet beweging, van knikken en winken door het Beeld, 't zy waarlijk door konst so t'saam gesteld, 't zy dat sulks maar wierd gepretendeerd. Dat seer gemakkelijk kon geschieden: wijl dat de gepretendeerde Antwoorden, als uit *Diodorus Siculus* blijkt, niet eerder wierden gegeven voor dat dat Beeld in de

Ady-

Adyta door de *Propheet* was geleyd, en door d' andere *Priesteren* daar heen gedragen, met gefang enz. dat fy daar dan quansluis waarnamen, en verklaren.

Waar door wederom de ware gefteltenis der fake (ten fy voor een *Alexander*) voor de daar heen gekomene *Raad-vragers* (als reeds aangeroord is) verborgen bleef: en zy gemompt, naar het wel gevallen der *Propheten* en *Priesteren*, en dier genen die hun grootste voordeel, ten opfichte van winst of auctoriteit, of beiden te famen, daar uit dachten te verkrijgen.

Dit fullenwe, acht ik, noch klaarder komen te sien, uit de befchouwing van hoe en wat fich al ontrent het *Orakel te Delphis* (en dat van *Trophonius te Lebadie*) heeft toegedragen. Waarom ik dan, my eerst kerende tot het *Delphifche Orakel*, ook fo vooreerst fal aan den Lefer erinneren 't geen ik van de verkiefing en gefteltenis der *Orakel-plaatfen*, ten opfichte van natuur, of kunft, of beiden te gelijk gefegd hebbe. 2. Welke en hoedanige Perfonen die waren, die of 't voornaam bedrijf, of ook 't behulp der felfer geweest zijn. Waar op dan gevoeglijk, mijns achtens, werd overwogen, wat voor foorten van kunsjes en guychelaryen daar ontrent hebben kunnen plaats hebben; en ook waerlijk hebben gehad, fo in defe als mede alle andre *Orakel-plaatfen*.

Hier toe is evenwel van node noch te confideren, hoe de goede occasie en gelegentheyt der plaatfe niet alleen dikmaal feer groot voordeel gaf aan 't konftiglijk toefstellen der *Adyta*, en de verdere kunsjes en guichelaryen: maar dat men daar door ook, door verborgene toegangen, 't zy na by, 't zy ver af gelegen, alles kon buiten fufpitie aanbrengen, of wegvoeren, 't geen aan of weggebracht

gebracht diende. 't Zy dat boven sodanige openingen, of uit- en in-gangen (die men dikmaal meer als een of twee in getal daar in, 't zy door kunst, 't zy door natuur selfs, gemaakt hadde) enige hui-fing was geboud; of dat 'er andre list en bedekfel voor de felven was gepraetiseerd.

Want de Tempelen en de Gebouwen tot de felven behorende, waren menigmaal van feer groot begrip; binnen bemuurde geheyligde Bosfchafien; met dikmaal meer als 2, 3, 4, ja meerdere, affchutfelen afgesloten; en binnen welker omvang dikmaal noch andre Tempelen en Cellen, Woonplaatsen en Graf-fteden waren befloten; als die van *Venus*, by de *Ægineten*; die van *Jupiter Hammon*, in *Africa*; van *Jupiter Belus*, te *Babylonie*; van *Diana*, te *Ephesus*; van *Serapis*, te *Alexandrie*; ook te *Delphis*; te *Dotis in Gabalis*; en in vele andre Landfchappen en Steden meer: en waren wederom op andre Plaatsen de Tempelen, fchoon van malkandren afgefcheyden, dikmaal fo geburig aan malkandren, dat, door de onderlinge collufie der Papen, feer gemakkelijk kon door onder-aerdsche hopen toe-gebracht en geprepareerd werden, 'tgeen, om den *Raad-vrageren* te mompen, van node was.

Van het *Hol van Trophonius* (gelijk dit ook van andre onderaerdsche hopen, fo in *Italie*, *Griekenland*, als ook in *Judea* gevonden; en waar van men feer aanmerkelijke *Historien* vind, als de *Schrijvers* overvloediglijk getuigen) feid *Philostratus*, dat het, en naby gelegene, en ver afgelegene openingen en uitgangen had; en dat fomtijds d' ingeklommen door defe naderen, of gene verdere; wierden uitgelaten; en wel fomtijds tot voorby *Locrie* en *Phocia*, oft tot op de *Frontieren van Bæotia*.

Dat

www.libtool.com.cn

- 1 **D**E Orakel-vrager in gebeden, en in superstitieuse devotie, gehouden.
2. 't Opschrijven versiegelen enz. der Orakel-vragen, eerste door de Raad-vrager wierden overgeleverd.
- 3 Overleveren der versiegelde Vragen, door de gedoekte en gemomppte Orakel-vragers aan den Propheten, om die in 't heilig Binnen-choor tot de Pythia en Apollo te brengen.
- 4 Wichelaars en diergelijk geselschap den Orakel-vrager geleydende en onderhoudende.
- 5 Papen of Propheten, die de versiegelde Vragen in 't heylig Binnen-choor brengen, om daar op antwoord te verkrijgen.
- 6 Papen, die, om de doorsicht te meerder te beletten, alles met heylige Wierook-damp vervullen.
- 7 De Pythia, die, naar 't drinken van 't Castalische water, als van heylige Raserny bevangen, naar 't Binnen-choor loopt, om Orakel-antwoord te geven.
- 8 Laure-telgen geplaatst voor en in 't Binnen-choor, om ook de doorsicht te belemmeren.
- 9 Het Binnen-choor des Orakel-tempels.
- 10 Heylige Geschenken in de Tempel, so door de Raad-vrageren van voorledene tijd als anderen, op-gesofferd.
- 11 Onderaardsche Holen en Spelonken, dienende om heymelijk tot behulp te dienen, of te beschikken alles wat tot beter momping der Orakel-vrageren kon dienen.

Dat ook de Stad *Delphis* op sodanig een wijs geboud was, dat dit alles daar ontrent kon plaats hebben, is klaarlijk te sien, uit de Beschrijving die, so oude als nieuwe Schrijvers, daar van hebben gemaakt. Wat saken derhalven, en welke Personen, heymelijk tot de *Adyta* wierden toegebracht, en wat verscheidene toestel in de selve gemaakt; 't zy van reukwerk en damp; 't zy van beweging of geluid; en diergelijke meer, kon onmoglijk niet wel net nagespeurd werden, door die genen die daar toe niet geadmitteerd waren: om dat daar de nadere toegang niet t' enemaal voor yder een geweerd wierd, sodanige belemmering evenwel gepractiseerd was; dat, of door 't kleen en duisterachtig licht (dat daar by noch enige heilige, of om beter te spreken superstitieuse eerbiedigheid inboesemde) of door de beneveling van *Reuk-werk*; of door de belemmering van *Laure-takken*, waar mede d' *Adyta* van het *Delphische Orakel* naar de getuigenissen van *Homerus*, *Æschylus*, *Aristophanes*, en des selfs *Uitlegger*, en *Lucretius*, en andren meer; (en waarom ook de *Pythia* van hun wierd geseid, *uit het midden der Laure-telgen hare antwoorden te geven*) het gesicht niet doordrong.

Terwijl dan door dese Takken quanssuis de God vereerd wierd, (gelijk alles by na met *Laurieren* aldaar was verciert en toegesteld, en de *Priesters* ook *Laure-bladen kaude* terwijl in d' *Adyta* trad) strekten de selven tot beschaduwung van 't geen daar anders kon gesien werden, van sodanigen, die, uit meerder Character, of gratie, verder als andren, 't zy ontrent het geven der antwoorden selfs, (dat ik evenwel achte seer selden gebeurd te zijn) 't zy voor of na het selve, wierden geadmitteerd.

Sodanige inventien waren ook vry wel gepractiseerd

feerd door die valſche Waerſegger *Alexander*; van wien *Lucianus* het leven beſchrijfd, en door wien hy, *Luciaan*, ſelfs, in groot levens gevaar geraakte, (als gevolglijk noch breder ſal geſeid werden.) Welke *Alexander* ſo wanneer hy aan de menichte die tot ſijn *Orakel van Æſculapius*, waren toegevoeyd, ſijne gepretendeerde God *Glycon* vertoonde; dat deed in een huizing die, ſtudieuſlijk duifter gemaakt, maar een ſchemerachtig licht verſchaftte; en daar by twee verſcheide uitgangen hebbende, van d' ene zijde de daar heen vloeyende menigte in, en aan de andre zijde weder uit, liet: die dan onder en tegens malkandren aan dringende, of uit haast om te kijken, of uit ſtudie om wel te kijken, door malkandren belemmerd wierden; en niet lang daar konden blijven, om de van achter hen voort-dringende hoop, ook met de ſelve driften aangedaan. Waar by dan noch de vertoning van dat *konſtelijk gemaakt Draken-hoofd*, en beweegd met openen en ſluiten des monds (waar uit ſomtjids ook wierd gepretendeerd ſtemmelijk geluid voort te komen) met de ſodaniger wiſe wierd beleid; dat 'er niet al te licht (en voornamentlijk op ſulk een tijd en plaats) achter 't bedrog recht te komen was.

't Geen my ontfchoten was, en dat evenwel hier ook ſijne plaats behoord te vinden, is, dat ook byſonderlijk ſtaad aan te merken, ten opſichte van de Landſchappen waar in *Orakel-plaatsen* waren toegeſteld; dat de eerſte en de meeste, en die van de allerlangſte duur zijn geweest, waren die genen, daar de Liederen bot en dom waren; door weinig ommeegang en verkering van andre Natien; en gebrek van commercie, ſtudie, of andre oeffening des verſtands. En hierom waſt, dat, gelijk by de dom-

domste en ongeschivileeerste Natien van Europe , als noch de Waarseggerye , de roverye en spook , het allergrootst geloof vinden ; alsoo ook de *Orakelen* daar eerst en meest wierden aengenomen ; van daar dan verder wierden verbreyd : so door die domme superstiteusen , als door de listiglijk uitgesondene Emissarii of Brakken ; en die , van de *Priesteren* uitgemaakt , over al de wondren en *Mirakelen* , en uitkomst der *Orakelen* , met grote list , en onbeschaamdheid (als menigmaal pretenderende wonderlijk selfs daar door geholpen te zijn) verkondigden en uitbliesen.

Dus hadmen in *Bæoita* de meeste *Orakelen* , en van de langste duur : wijl daar , als *Horatius* en *Strabo* getuigen , domme en botte Menschen waren : niet so seer , acht ik , uit oorzaak van een grover lucht , als *Horatus* wil : (wjl en *Holland* , ons Vaderland ons geheel anders leerd ; door d' oeffening en verkering met alle Natien ; en de geslepenheid door de selve , metter tijd , verkregen : en in tegendeel *Athene* , daar door verloop van Negotie , door verwoesting , armoede en verwaarlosing van studie , en oeffening van 't verstand , nu so grote domheit heerst , als oid in *Holland* heeft plaats gehad) maar , als *Strabo* , wel noteerd ; door verwaarlosing van verkering en ommegang met andre Menschen ; en in tegendeel het gestaag betrachten van den Oorlog. *Luciaan* spreekt dus van *Alexander* , die sulks seer wel kon begripen en te werk stellen: *Op dit besluit* [van een *Orakel* op te rechten] *maaktense verder overleg , ten 1. over het Gewest waar in , en ten 2. over de manier en wijze , op welke sy dit soudenter hand vatten. Waar toe Kokkonaas verstond , dat Chaledon bequaam was ; als zijnde een Landschap vol Kooplieden , en palende aan Thracie en Bithynie ; niet*

verre gelegen van Afie en Galatie , en de Volken daar aangeburig. In tegendeel streed Alexander voor zijn Vaderland: seggende, gelijk ook wat achtig was, dat in den aanvang van sodanige ondernemingen, men van node had grove en domme Menschen, en die lichtelijk dusdanigen dingen aan-nemen: hoedanigen hy seyde de Paphlagoniers te zijn, die ontrent Abounoteichos wonen. Als welken doorgaans overgelowig en dom waren; en so haast sy maar iemand sagen, die een Pijp- of Trom- of Cymbel speelder met sich leidende uit den Aessak speelde, of Waarseggerye voorgaf; terstont met open monden verbaasd, daar op stonden te gapen, als op een God uit den Hemel. Doch naar een korte twist, hier over, won het Alexander, enz.

Seer aanmerkelijk zijn (van 't oud Italie) de Woorden van Titus Livius: Evander, voorvluchtig uit Peloponesus beheerste toen die Plaatsen, meerder door auctoriteit als gebied: hy eerwaardig zijnde door 't Mirakel van Letter-kunde, die een nieuwigheid was by die, in wetenschappen ruwe en ongeoeffende Menschen. Noch eerwaardiger, daar en boven, was hy door de geloofde Goddelijkheid van zijn Moeder Carmenta; over wien sich voor de aankomst der Sibylle in Italia, de Volkeren als over een Orakel-spreekster sich hadden verwonderd.

Dus hebbenwe ook reeds hier voren uit Strabo gezien, dat Zamolxis sich by de Geten wist tot een God en Orakel-gever, voor en na zijn dood te maken.

Dus bracht Numa 't noch dom en ongeoeffende Roomsche Volk in d' inbeelding, van dat hy men de God Jupiter t'samenspraak hield; en van de Godinne Egeria (die quansluis op hem verliefd was de kennis van Goddelijke saken leerde. Op dat hy so te krachtiger nadruk en Auctoriteit aan zijn Wetten gaf.

Dustrok *Lycurgus*, voor 't maken zijner Wetten, eerst naar *Delphos*; en bracht van daar die *Godspreek*, waar door de *Pythia* verklaarde, dat hy den Goden lief en waard, en eerder een God als een Mensch was: en dat, wyl hy een Republyk wilde stichten, en van de God verlicht, welke doch de beste form der selve mocht zijn, *Apollo* hem daar in had geprefen, en gegeven d'allerbeste boven alle andre Republyken. www.libtool.com.cn

Dustoog hy ook, naar het maken zijner Wetten, en vaststelling der Republike, weder na *Delphos*; wyl zijn oogwit was, noid weder naar *Lacedemon* te keren; en hy de Gemeente by ede verbonden had, niets ontrent zijne gegevene Wetten te veranderen, tot dat hy selfs was weder-gekomen; op datse also eewiglijk aan de selven bleven verbonden. En vond hy van daar naar *Lacedemon*, een *Orakel* quansluis aan hem (op zijn verzoek) gegeven; behelsende dat de Wetten van *Lycurgus* uitnemende wel gegeven waren; en dat de Stad en Republyk seer gelukkig en vermaard sou blijven so lang die naar de Wetten van *Lycurgus* leefde.

Andere exempelen van *Maricus*, van *Scipio Africanus*, van *Sylla*, van *Sertorius*, en andren meer, heb ik reeds opgehaald; en konnen 'er niet alleenlijk van oude, maar van nieuwer tijden, opgehaald werden; die ons alle klaarlijk leeren de waarheid van 't geen *Curtius* in zijn 10de cap. van 't 4de Boek seide: *Geen saak isser die so krachtiglijk over 't gemoed van 't gemeene Volk regeerd als de superstitie, wyl 't selve, daar 't anders dikmaal sich selfs te regeren onmachtig, wreed, en onstadvastig is; wanneer het door een ydele soort van Godsdienst werd bevangen, beter geloof en gehoorzaamheid aan sijne Propheten, als aan sijne Overbeden, geesd.*

In tegendeel, daar of grote toevloed van Menschen was, en by die occasie so wel geneusden als ongeneusden; so wel geoeffende, of door oordeel en studie geslepen verstanden, als domme en superstitieuse Menschen; so wel *Epicuristen*, *Aristotelici*, *Peripatetici*, *Cynici*, *Akademici*, de Navolgers van *Democritus*, en van andre meerdere secten, die alle genig geloof aan sulke bedrog gaven, mede quamen te verschijnen, en de neus wat dichtter by te steeken; waren de Orakelen van geen lange duur: als klaarlijk blijkt uit het Voorbeeld van *Jupiter Olympius* te Pifa: waar heen, door d' occasie der so seer beruchte *Olympische Spelen*, allerleye soorten van Menschen quamen toe te schieten.

Dit blijkt ook uit het Orakel van de *Apollo Daphneus*, wiens *Godspraken* in de Voorstad van *Antiochia* in *Syrie*, wierden gegeven; dat door de Christenen, die by occasie van de Graven der Martelaren, en specialijk dat van *Babylas* (waar van sy vry veel werks maakten, en dat met voordacht, ook door *Gallius* de Broeder van *Juliaan d' Apostaat*, aldaar was heen gebracht: wijl hy also, de kracht van dat bedrog, door toeloop, enz. der Christenen, by d'ie occasie, socht te breken) ook onder dat pretext so't Orakel selfs onderkropen en belaagden; dat de *Priesteren* van node hadden, voor eerst hunne gepretendeerde God een wijl lang te laten swijgen, en daar naar aan d' Apostaat *Juliaan* [van welke ten hoogste te bejammeren is, dat so braaf en doorluchtig verstand, en, indienmen niet wil al te onzijdig oordelen, so anderszins edelmoedig hart; als een hond weder tot sijn uitbraakfel is gelopen: en daar hy alle Keyseren anders waarlijk in Keyserlijke deugden overtrefte, sich't sy uit intrest, 't zy uit andre vehemente passie vervoerd,

sij-

zijnen *Heyland* komende te versaken, sich by alle Nakomelingen heeft stuikende gemaakt] te doen antwoorden, dat het *Orakel* gene antwoorden meer gaf, om d' ontheiliging en besmetting der daar ontrent gelegene Plaatsen, en gevolglijk ook de Tempel, geschied; door 't aldaar begraven der Christenen, en specialijk *Babylas*. Waarom ook met grote Pompe, statie en Heidentische ceremonien, die Lichamen, uit ordre van *Juliaan*, door de Priesteren weggenomen en elders heen verplaats wierden. Waar ontrent vry aanmerkelijk zijn de Woorden van *Zonaras*; (in 't leven van *Juliaan*) hy offerde aan de *Daphneische Apollo Offer-slachtingen van gehele honderd Beesten (holas hekatómbas)* en dewijl dat Beeld doof en stom bleef, antwoorden de Propheten, gevraagd zijnde naar de oorzaak der stilswijgendheid: dat het Beeld (of de God) sweeg, om de doden, die daar ontrent begraven lagen. Want 'er waren en de overblijffelen van andre Martelaren, en dat van den Heyligen Martelaar *Babylas*, heengebracht.

Van meer andere *Orakelen* sou sulks ook kunnen getoond werden: doch zijn dese Voorbeelden, mijns achtens, voor dese tijd, genoeg: en sullen noch andren sich wel licht, by gevolg van dese Verhandeling, van self opdoen.

Doch om weder naar *Delphos* te keren, en, so na wy kunnen, te beschouwen, hoe en wat daar al bedreven wierd: staad te letten, dat niet op alle tijden en dagen, of weken van het jaar, dese gepretendeerde *Orakelen* wierden gegeven: maar dat men, naar *Plutarchus* getuigd, in 't eerste die maar op ene sekre daar toegestelde dag in 't jaar gaf, in de maand *Bysius*; als in welke 't *Orakel* sich eerst had geopenbaard; en in welke *Apollo* een gehele week lang zijne antwoorden gaf. En dat 'er al seer lange

tijd verlopen was, eermen die begon alle maanden te geven. Wyl in 't aller-eerste de *Pythia*, maar op ene enkele dag in jaar, hare *Orakelen* voortbracht.

De redenen voor sulc een gestelde tijd, en soorte van bedrijf, zijn bysonder aanmerkelijk: namentlijk, dat 1. de onder de hand toenemende succeffen van dat ~~bedrog, en metten tijd~~ toenemende toevloeying van *Raad-vragers*, door middelen noch gevolglijk te verhandelen, daar heen gevloeyd, maakten, dat men meerder bysondere tijden (gelijkmen ook meerder tal van *Propheteffen* maakte) en occasie voor de *Raad-vrageren* om te vragen; en voor hen-lieden, om te beter en meerder winst te doen, verschaften. Welke gestelde tijden ook occasie gaven om alles te beter altijd vaerdig en in ordre te krijgen of te houden 't geen dat dit bedrog van node was.

Hier by quam, dat daar door ook occasie aan andre *Orakel-winkels* (dat ikse dus noeme) gegeven wierd, om mede hun voordeel te doen; en also den andren minder te hinderen. Want, schoon elk sijn eigen voordeel socht, trachtense evenwel malkandren den Bal toe te kaatsen: op dat door hunne dissensie en verkeerde machinatie de pot met rosen niet wierd ontdekt; en ook, op datse de *Raad-vragers* somtijds naar een ander Orakel versendende, sy en eygene en andrer auctoriteit te beter konden vast stellen en houden: en hier by quam 't toe, dat de selve *Apollo* dan te *Delphis*, dan te *Colophon*, dan te *Xanthus*, dan te *Clarus*, dan te weder by de *Branchiden* en vele andre Plaatsen meer, sijne *Godspraken* gaf.

Dus sienwe, uit *Servius*, dat ook *Apollo*, de ses winterse maanden, te *Patara* in *Lycie*; en in de
ses-

ses somersche te Delos Orakel - antwoorden gaf. Alhoewel 'er ook, waarlijk, so seer vele *Orakel-plaatsen* van *Apollo* en andre Goden en Godinnen waren, dat dit in genen dele by allen wierd geobserveerd; maar (buiten seer weinigen) elk zijn beste tijd, en gelegentheid van voordeel socht, sonder andren (ten zy buiten aanmerkelijke schade) daar in aan te sien. www.libtool.com.cn

Engelijk desen malkandren (als geseid is) den Bal wisten toe te kaatsen; en somtijds den *Raad-vrageren* van dit naaf dat *Orakel* te versenden: (door een *Orakel*-antwoord, evenwel, tot dien eynde gegeven; op dat sy ondertusschen selfs niet van 't genot versteken bleven, en hen selfs voorbygaande een ander het profijt toefonden.) So wist ook de *Waarsegger Alexander* seer wel dit kunsje tot zijn voordeel te gebruiken; en sich d' andre *Orakel-geveren*, met somtijds d' ene of d' andre *Raad-vrager* na dit of dat *Orakel* te versenden, aan de hand te krijgen, of te houden; die anders daar indirecte, of eyndelijk ook wel directe, tegens aan mochten gewerkt hebben: om dat hun licht betimmerd wierd. Dus versond hy sijne *Raad-vrageren* menigmaal naar *Mallus*, of naar *Clarus*, of naar *Didymus*, of naar andre *Orakelen*: en beval, die aldaar nader raad te vragen enz. over 't geen door hem geantwoord was.

By dit observeren van gesette tijden quam noch de loting der *Raad-vrageren* onder malkandren; om wie de eerste, wie de tweede, en wie so vervolgens in order, sou tot het raad-vragen geadmitteerd werden: als ons niet duisterlijk de Poët *Æschylus* leerd. 't Welk, buiten het schoon pretext van geen Personen aan te sien, ook bysonderlijk diende, om te minder doling te begaan in 't antwoorden. Wijl anders lichtelijk de antwoord geprepareerd voor

defen, by mistasting aan een verkeerde en heel iets anders verfoekende , kon gegeven werden. Dusdanige Loting ook by andren wierd te werk gesteld , toond ons 't Voor-beeld van de valsche Propheet *Alexander*, by *Lucianus*, in des selfs leven te lesen. [Van de wijze van vragen of consuleren sal noch gevolglyk by andre occasie gehandeld werden.] www.libtool.com.cn

Verder wierd aan de *Raad-vragers*, buiten 't geemen met studie besien wilde hebben (namentlyk alles wat verwondering en verbaasdheid , en voornamentlyk een superstitieuse eerbiedigheid en vrees , in hen kon verwekken) de occasie ontnomen van te sien watter ontrent het bedrijf der *Pythia*, der Propheten , der andre Priesteren , en verder andren die ontrent dit bedrog moesten assisteren , wierd te werk gesteld. Want men sette den selven (naar getuigenis van *Plutarchus*) in een vertrek daartoe expresselyke gemaakt en geschikt ; (onder die verblinding, en vervaarlyk geluid , waar van reeds hier voor gesproken is.) En wierd hier verder die practijk gebruikt , dat met een uitstekende en seer delicate geur en waassem (als van d' allerkostelykste drogen en speceryen) die (N. B.) uit de *Adytum* voortquam, dit Vertrek wierd vervuld : doch niet altijd noch , op sekere gesette tijden : maar somtijds , schielijk , en als op 't onvoorsienste. Dat seer wel also verfind was , om door de gesette tijden enz. geen bedenken van bedrog te geven : maar door dusdanige maniere van doen opinie van *Mirakelen* te verwekken : Daar dan fabuleuse Vertellingen van d' oorspronk , toevallen enz. ook toekonden helpen , en de superstitie in hen vermeerderen.

Voor en onder dit werk besorgden de *Papen* seer wel

wel, datse van honger noch dorst vergingen; maar waren gedurig vrolijk, ten koste der *Raad-vragers*: Want uit het slachten der slacht-offeren, en 't besichtigen van d'ingewanden der Beesten, en alsoo preallabele Voorlegging van 't succes ontrent het *Pythische Orakel*, ten opzicht van gunstige antwoord en des selfs goede uitkomst; wierd het werk begonnen en gecontinueerd (als wy breder uit het bedrijf ontrent het *Trophonische Orakel* sullen sien) en mompten en sopten sy dus de *Raad-vragers* tot hun eigen voordeel en vermaak.

Ondertusschen ging de *Pythia*, (met voor opgebonden, met een *Phocaysche Myter*, en achter neerhangend, hair; en een *Laurier-krans* om 't hoofd omset) naar datse het Heilig Water van de *Castalische Fonteyn* [op andre Plaatzen waren weder andre geheiligde Vloeden: alhoewel ook by 't *Orakel van Apollo Daphneus* buiten *Antiochien*, in Syrie, die Vloed ook de selve benaming droeg] gedronken had, en kaawende Laure-bladen; sich setten (of pretendeerde te gaan sitten) op de *geheiligde Drievoet*, die geseid wierd te staan over het hol, waar uit de gepretendeerde Goddelijke Wind, waessom en kracht, quam opwellen, die de *Pythia* quanssuis quam bevangen, en met de *Geest van Prophetie*, of *Voorzegging*, te vervullen.

Dat 'er *Wierook-damp* wierd gesmookt, toond ons, so de ordinaire gewoonte ontrent diergelijke plechtelikheden (wyl die ook by na ontrent alle soorten van Offerhande plaats had) als *Lucianus* in zijn t'Samen-spraak van (de door hem daar so genaamde) *Jupiter de Tragedie-speelder*; die *Apollo* dus sprekende invoerd: *hoe soud ik dit* [Orakelen geven, of over dese sake een Goddelijke Voorzegging doen] *doch kunnen doen, Momus; naardemaal ik*

hier noch Drie-voet tegenwoordig heb , noch Wierook (en andre geuren) noch die Fonteyn die de waarzeggende kracht geefd: hoedanig een de Castalia is. Momus] siet gy wel? hier zoekt gy nu uitvlucht , dewijl gy u zelfs in 't naauw bevind. Jupiter] spreek evenwel uit de borst , mijn Soon; op dat gy aan de Lasteraar geen occasie geefd, van u by andren over te halen , en te beschimpen ; eveneens als of het aan de Driervoet of Water , of Wierook , hing: en dat wy , so gy dat niet tegenwoordig hebt , van uwe Voorzegging moeten beroofd blijven. Apollo] 't waar wel beter , my Vader , dat ik sulks in Delphis of Colophon dede ; daar alles voor my naar gewoonte geprepareerd is : maar nochtans , schoon dat die niet tegenwoordig zijn , en ik also ongeprepareerd ben , sal ik 't evenwel ondernemen. Let 'er derhalven op , of ik al schoon geen Versen voortbreng , die op hunne rechte maat gaan. Dese en de daar op volgende woorden van Luciaan (die evenwel licht noch elders plaats sullen vinden) waren wel niet alleenlijk waerdig hier nu bygebracht te werden : maar ook te gelijk wat nader verklaard. Dan sullen se hunne Verklaring , acht ik onder de hand erlangen en de seer schrandre schers (tot inderechte ontdekking deser boeveryen strekkende) doen op helderen.

Doch wat aangaat het *Castalische Water* , dat gedronken quansluis de voorzeggende kracht verwekte , blijkt verder in de *Hermotinus* van reeds bygebrachte *Luciaan* ; dat voorgewend wierd , dat so haast de *Pythia* daar van gedronken had , sy subitelijk met de gepretendeerde heilige rafernye , en voorzeggende kracht , beseten wierd.

Vele Orakel-plaatsen waren 'er , alwaar de Priesteres (of Priester en Propheet) die de *Godspraken* gaf , van sulc een heylig Water eerst dronk , en daar op dan , terwijl se de Laure-bladen kaaude , quansluis van

van de heylige raſernye en voorſeggende Geest beſeten wierd. Want dus deedmen by de *Apollo Daphneus*; alwaar ook de *Caſtalia* (als reeds aenge-roerd is) wierd gepretendeerd te weſen, en van de ſelve kracht, als te *Delphis*; op andre Plaatſen meer; en ſpecialijk by de *Apollo Clarius*, (als door welks drank aldaar verwonderlijke Orakelen wierden gegeven.) Daar in tegendeel, naar *Ariſtoteles*, men uit hem *Macrobius*, getuigen, in *Thracia* by de *Ligureers*, de *Propheten*, alſie in de *Adyta* ſouden intreden, rijkelyk gulle *Wijn* dronken. En wie ſou niet denken dat ſulke Orakelen veel warachtiger moeſten weſen als andren: wijl naar 't oude ſpreekwoord, in de *Wijn* de waarheid leid?

En wat kon beter paſſen aan *Bacchus*, de Vinder van de *Wijn*, als dat hy ſijne *Propheten* en *Propheeteſſen*, door die heylige drank (die 'er ſo menig tot onheylige raſerny vervoerd) deed *Propheeteren* en *Voorſeggen*?

Ook moeſt dit veel meerder gratie hebben als die Drank, die de *Propheeteſſe te Aegira*, aan 't Orakel van de *Goddinne der Aerde*, dronk; naar *Plinius* 'er van getuigd. Want deſe dronk *Stieren-bloed*, eerſe intrad in 't heylige Orakel-hol. Dat ook by hem als voor miraculeus werd gehouden: wijl anders van ouds het *Stieren-bloed* vergiftig en doodelyk wierd geacht. Maar of het waarlijk *Stieren-bloed* was datſe dronk, kon ſy ſelfs beter weten als die genen wien ſulks door de *Papen* wierd berecht; ook of 't vermengd of onvermengd; of wel heel wat anders onder dat pretext, wierd gedronken. Ook kan met reden betwijffeld werden (en ontbreken 'er genen die duſdanige quaadaerdigheid in 't *Stieren-bloed* geenſſins erkennen) of 't alſo quaad en boos ſenijn is, als van ouds is voorgegeven, en de Hiſtoritjes

daar van verteld werden. Dus dronk ook de *Priesteres*, van *Apollo Diaradiota*, die in Argolide, of bijde *Argiven*, noch ten tijde van *Pausanias* (die dit dus beschrijft) zijne *Orakelen* gaf, het bloed der geslachte Offerhande; en wierd daar door, quansfuis met een *heilige rasernye*, en *geest van voorsegging*, begaafd.

Men fiet ondertusschen niet duisterlijk, dat, gelijk yder byfondere *compagnie van Koorde-danssers* en *Guichelaars*, en diergelijke *Markt-boeven*, op byfondere kunsjes en greepjes denkt, en studeerd; om also het Volk tot sich te trekken; also ook by na yder deser *Orakel-kramers*, op byfondere wijzen van toetsel en omstandigheden verdacht waren. Wijl, quansfuis, yder byfondere God, op dese of gene byfondere wijs ('t zy ten opfichte van Offerhande, 't zy van andre plechtelijke omstandigheden, ontrent het doen der *Propheten* en *Prophetessen*: of ontrent het bedrijf der *Raad-vrageren*, enz.) wilde gediend of gevraagd zijn.

Al hoewel ook (als reeds is getoond, en gevolgtijk breder sal blijken) in ene ende selve *Orakel-plaats*, op verscheidene diversche wijzen, het *Orakel-geven* wierd gepleegd; door *Versen*; door *Dromen*; door heilige *Loten*; enz. Gelijk dus ook te *Ægis in Cilicia*, in de Tempel van *Æsculapius*, de *Goddelijke Antwoorden* (naar 't getuignis van *Philostratus*, niet alleenlijk *aan den slapenden*, door *Dromen* (gelijk 't ordinair gebruik der *Papen* in de *Orakel-Tempelen* van *Æsculapius* was) maar ook *aan den wakenden* wierden gegeven.

Na dat dan de *Pythia* het heylig Water der *Castalische Fontein* gedronken had; en daar door, nevens 't *kaauwen van Laure-bladen* (onder welk pre-rext sy ook of *Seep-kruid*, of andre middelen, die doen

doen schuymbekken, en waar van noch wat verder beneden breder sal werden gesproken, kon kaauwen) quansluis als rasende en beseten was geworden, ging sy, met van achter nederhangend, en voor opgebonden, hair; met een *Phocaische Huif* of *Myter* daar over, en een *Laure-krans* daar weder omgevlochten; naar de *Adyta*: en ging aldaar sitten (of ten minsten pretendeerde te gaan zitten) op de geheyligde en Goddelijke *Drievoet*; die geseid wierd over 't heylig Hol der *God Pythius* heen te staan: en wierd quansluis dan eerst met de *Geest der Goddelijke Prophetie* bevangen: door de kracht en waassem die uit dat Goddelijk Hol quam opwellen.

Met dese geveynsde onsinningheit, en heylige rasernye, spot ook aerdiglijk *Luciaan*, in sijn *Jupiter Tragædus* als hy, onder de Persoon van *Jupiter*, seid: *Maar wat sult gy nu voortbrengen, mijn Soon? Want alles wat ordinaerlijk voor 't Orakel geveengaad is hier tegenwoordig; de verandering van couleur in 't aangesicht; de ogen wonderlijk getrokken en gedraaid; de beweging des gebelen Licbaams als van een Korybanth; eyndelyk alles vol van verschrikkelijckheit, en vol van heylige verborgentheden.*

Maar doch, eer sy *Pythia* hare *God-spraak* of *Goddelijk Antwoord* quam voort te brengen, moestmen aan het aller-laatste Slacht-offer konnen bespeuren, dat het Dier, terwijl 't geslacht wierd van 't hoofd tot de voeten toe trilde en beefde. Of, indien sulks niet geschiede, wierd de *Pythia*, door de *Priesteren*, niet naar binnen in de *Adyta*, of verborgen *Heyligdom* geleid: en wiert 'er geen *Orakel*, voor dat gepretendeerde Wonder-teken, gegeven.

Hier ging dan quansluis weder een *Mirakel* voor; daar in bestaande, dat het Beest niet alleenlijk aan hoofd of voet, maar ganschelyk, en 't gehele Ligchaam over, trilde en beefde.

Maar

Maar doch aan wat Recht-verftandige fal dit enigfins vreemd voorkomen in een ftervend Beest? voornamentlijk dewijl men 't daar en boven met koud water, en fomtijds (naar de getuigenis van *Plutarchus*) t' enemaal, en een tijd lang, overgoot; en fo met moeyte en arbeyd trachte die trilling en beving te verwekken?

En wie fiet niet dagelijks, dat Honden en Paerden, uit het water opkomende, dikmaal 't gehele Lichaam over trillen en beven?

Doch konden evenwel dusdanige en diergelijke dingen, knaphandiglijk en met konft te werk gefteld, byfonder veel doen by den fuperftitieuſen hoop: die fulks of maar van verren aenſagen; of daar ontrent ſich door den Prieſteren, of hunne Mede-helpers, lieten berechten. Voor welken dit begieten en verwachten van fulk een gepretendeerd noodſakelijk voorgaande Mirakel, als 't niet ten eerſten quam te ſuccederen; noch tot een ſpecieus prætext van verwijling voor den Raad-vrageren quam te verſtrekken. Naar dienſe, alſo tijd wonnen, om, of verder en beter te vernemen, 't geen hen om deſe Raad-vrageren, en der ſelver intentie en vragen, ſo ook beter te doorgronden; of alles verder en beter, 't geen hen ten opſichte van toefſtel (dat ontrent den eenen Raad-vrager vaakmaal anders, als aan andren moeft gemaakt werden) van node was, te kunnen vervaerdigen: of ook om alſo te langer op der ſelver koſten ſich ſelfs te meſten, en aan den Heyligen Offer-flemp te houden.

Sy *Pythia* ging dan eyndelijk naar binnen de *Adyta*, of *Heylig Binnen-Koor* des Tempels; evenwel niet alleen, of uit ſich ſelfs; maar wierd daar door de *Propheet*, of *Opper-prieſter* des *Orakel-tempels*

www.libtool.com.cn

- 1 **D**E verder als ordinaerlijk geadmitteerde Orakel-
vrager, het Orakel-antwoord verwachtende.
- 2 Een Paap die d' Orakel-vrager in gedurige aandacht en Gebeden, of liever vrese en superstitie, houdt.
- 3 de Propheet, die ~~het~~ Orakel-antwoord uit de mond der Pythia op-schryft, om so aan d' Orakel-vragers over te leveren.
- 4 Een ander Propheet, of Poët, die de ontfangene antwoord in Versen steld, en by die occasie de versen verder fatsoeneerd.
- 5 De om-verre-geworpene Vaten en Drie-voeten, door de quanssuis dolle en rasende Pythia,
- 6 De Laure-telgen, tot beschaduwing en verhindering voor't gezicht der Orakel-vrageren geplaatst.
- 7 Geluid van onder d' aarde gemaakt, door stem-vergrootende Spreek-trompetten; om so de gepretendeer-antwoord der Pythia uit te dreunen; terwijl sy selfs grote en dolle mijnen en gebaar van spreken maakte.
- 8 De Pythia als dol, en onsinning rasende, op de Heylige Driervoet geseten: om op de ingeleverde vragen Goddelijk antwoord te geven.
- 9 De Propheet, die de Pythia in't Binnen-choor geleyd hebbende, haar aldaar ook quanssuis bewaarde en waarnam.
- 10 Het Beeld van de God Apollo; op wiens Altaar, of beddingen, de Orakel-vragen door de Propheet waren neder geleyd.
- 11 Gedonder, en Flikker-vuren enz. door de Papen gemaakt; om d' Orakel-vragers noch so te meerder te verbasen, en in vrees te houden.
- 12 Te-rug-brengers der Orakel-antwoorden, en meer diergelyke soorten van Papen, en de selver Suppooften.
- 13 Offer-slemp, en Dankmaal, der Orakel-vragers naar't ontfangen der Antwoorden.

www.libtool.com.cn

www.libreel.com.cn

pels (en des selfs gevolg) heen geleyd: fomtijds met, en fomtijds, quansfluis, tegens hare wil: waar ontrent dan dese *Propheet* het bestier had, om haar, in hare heylige rasernye, tot so verre voor leydsman en bewaarder te dienen.

Want sy, binnen in de *Adyta* gekomen zijnde begon schielijk, met een rasende en dol gelaad en beweging, en vervaerlijk dreumende geluid, en meer en meer te schuimbekken, en t'enemaal den besetene te maken; door de *Adyta* woestelijk heen te lopen; d'onderweeg staande heylige *Drievoettaaffelen* om verre te werpen; de *Laurier-krans* van't hoofd te smijten, en daar op dan eyndelijk in *Orakel-antwoord* uit te bersten.

Ik heb reeds, pag. 161, als in't voor by gaan aangemerkt, dat men, in d' *Orakel-plaats* van *Jupiter Dodonæus*, in 't eerste *Man-volk* tot *Propheeten*, of *Gevers der Orakel-antwoorden*, nam. Maar datmen namaals, so wel als te *Delphis*, daar toe *Vrouwen* verkoos. Desen by beurten (specialijk te *Delphis*) dat Ampt waarnemende, hadden weder tot hun behulp de *Propheeten* (die'er fomtijds een, fomtijds meer als eene, waren) en *Poëten*; die't geen confuselijk door de *Pythia* was (quansfluis in besetenheid) uitgerabbeld, in *Dicht-maat* of *Versen* stelden; en so in order brachten, dat'er enige verstaanbare sin uit te maken was: alhoewel meestentijd so duister en dubbelsinnig, en op velerleye saken, tijden, of gelegentheden, toe te passen; dat de *Raad-vrager* wel weder een ander *Orakel-antwoord* van node had, dat het reeds gegevene kon uitleggen en verklaren,

Doch geraakte de nering alhier (gelijk ook op andere Plaatsen) metter tijd so te verslappen, so door dien de Lieden metter tijd wat wijser wierden, als
om

om de overtolligheid, en daar door fatheid van die waar: wijl 'er overal ſo vele *Orakel-plaatſen* quamen op te borrelen; en yder by na (ſulk voordeel aan andren benydende) op diergelijke, of nieuw uitgevondene, wijsen, die nering ter hand floeg; dat, (gelijk de Spiering de Kabbeljou doet afſlaan) veel Varkens dunne ſpoeling maakten; en datment 'er gemakkelijk met eene enkele *Pythia* af kon. Gelijk *Plutarchus* van ſijne tijd getuigd.

In't eerſte nam men hier ook *Maagden* toe; of ten minſten ſulken die dat pretendeerden te zijn. Maar naderhand (naar datmen evenwel ondertuſſchen ook *oude Vrouwen*, in plaats van *jonge Meyskens*, onder een heilig prætext, daar toe had genomen) vielmen daar ontrent ſo vies niet; ten minſte ten tijde van *Origenes*, als de ſelve in ſijn 7de Boek tegens *Celfus* getuigd: en nam men daar toe, gene juist *Maagd*, of ander Vroumens, dat wijs, of kundig in *Philosophie*, enz. was; maar eene ſlechts uit den gemenen hoop: alſe maar bequaam was om die kunsjes wel te ſpelen.

Gelijk ook aan ons de dagelijksche ondervinding leerd, dat tot dusdanige ſoorten van bedroch, Menſchen van canaljeuſe opvoeding (dat ik het ſo noeme) en canaljeus humeur, veel bequamer zijn, als die door opvoeding en ſtudie, nevens ſchaamte ook edelmoedigheid hebben geleerd en verkregen: en dat de hoop en vrucht van vuil gewin, den daar by, gebrekkigen (of door fortuin, of door eigene ſchuld) ontrent ſodanige ondervindingen vry ſcherper ſlijpt, en ordinaarlijk beter ſucces geeft.

Hier by quam noch, dat gewoonlijk, ſo by oude als nieuwe tijden, en by naar overal, altijd veel groter Mirakelen uit de Vrouwen verwacht zijn, als

als uit' de Mannen. Om dat het Vrouwelijk verstand ordinaerlijk fwakker en onbequamer geacht werdende , als dat der Mannen , men iets sonderlings en onverwachts in haar siende , of wat vreemds en ongewoons in haar bespeurende; waar van men (of door superstitie , of andre te haastige toestemming) geen rechte doorsicht kon krijgen ; veel eerder de opinie vatte , www.walibtool.com *God-delijke Geest* , of andre *overnatuurlijke* , en *Duivelsche* beweging , in haar wierd uitgewerkt : schoon dik-maal de taken , die door haar schenen te werden bedreven , of ook waarlijk bedreven wierden , door Mannen heymelijk waren gepraëctiseerd : en sy Vrouwen daar toe maar tot instrumenten wierden gebruikt.

En sietmen waarlijk , so uit de *Phropheteesse van Endor* , enz. als uit meest alle de voornaamste *Orakel-plaatsen* der Heydenen ; en uit de exempelen van onse en onser Voorvaderen tijden , dat sulke kunsjes en bedrog meest altijd door *Vrouwen* zijn gepraëctiseerd , of ten minsten te werk gesteld : en dat ontrent Toverye enz. het *Vrou-volk* altijd eerst en meest verdacht is gehouden , en beschuldigd.

Voeg hier by noch de geslepen geveynsdheid , onder pretext van onnossele eenvoudigheid ; die onder 't Vrouwelijk geslacht meer , als onder het Man-volk , plaats heeft. Eyndelijk ook de *Superstitie*: die vroeg en diep ingekropen , schoon metter tijd door haar selfs voor een groot gedeelte gequiteerd , evenwel door haar in andren werd ge-queekt ; en den Kinderen (als 't spreekwoord seid) in de pap te eten gegeven.

Waarom ook *Strabo* (die seer achtbare Schrijver) seid : *dat oiden altijd de Vrouwen als Aucteuren , of Uit-windsters en Voor-plantsters der Superstitie , ende*
daar

daar uit gepretendeerde singuliere Godsdiensfigheden, en Offerhanden, en Feest-dagen, en der selver vrolijkheden, zijn gehouden geweest.

Onder de oude Duitſchen heeft dit ook byzonderlijk plaats gehad : als, by Tacitus, in 't 4de Boek ſijner Historien, uit het exempel van Velleda blijkt. Van welke hy, Tacitus, op volgende wijze ſpreekt: *Datmen, namentlijk niet in hare tegenwoordigheid mocht verſchijnen, of haar ſelfs aanspreken; maar dat ſy ſich op een hoge tooren onthoudende, of ſelfs in de Adyta (het verborgene Heyligdom des Tempels) intredende, iemand uit hare naast-beſtaanden, hare Raden en Antwoorden, als een Bode en Taalman van die Godheid, hervoort bracht.*

Uit het Voorbeeld der Cimbren, by Strabo verhaald, blijkt het ſelve. Wijl hy van de ſelven verhaald; *Dat de Vrouwen hen in den Oorlog volgden; en dat hen te gelyk ook vergeſelſchapt en enige grijſe Priesteressen, die met eene ook Voor- of Waarseggerinnen waren: die ook in 't wit gekleed, en met een ſijne witte ſchort om 't lijf geſlagen en met een kopere gordel omgord, doch daar by ongeſchoeid, waren. Welke Priesteressen in 't Leger met blote ſwaerden in de vuist den gevangenen te gemoet lopende, den ſelven ter neder wierpen, voor een grote kopere beker; waar nevens een ſtellagie was; op welk deſe Prophetessen (of een der ſelver) geklommen zijnde, ſy yder der gevangenen over dien beker heen opgelicht hebbende, den hals af ſtak; en als dan uit het in den beker uitgeſtorte bloed hare Prophetie of Voorſegging maakte. Andre Priesteressen, de Lichamen der dus gedoden opſnijdende, Voorſeiden uit de ingewanden de Victorie, die over de Vyanden ſtond bevochten te werden.*

Dus ſienwe ook by Plutarchus, in 't Leven van J. Caſar, dat ook ſodanige Prophetessen het Leger van Arioviſtus vergeſelſchapt; en dat ſe door 't beſchouwen

en waarnemen van de stromen en dray-kuilen der Vloeden, en't geluid en geruisch van't Water, hare Voorseggingen formeerden: dat desen ook aan Ariovistus verboden voor de nieuwe Maan aanquam, aan Cæsar slag te leveren: en dat hy Cæsar, sulks door Overloopers vernomen hebbende, eer die tijd aanquam, henschielijk en onverwacht op het lijf viel, en een heerlijke sege behaalde.

Doch sal ik met het verder byhalen van exemplen ophouden, en my weder keren tot onse *Pythia*, of *Delphische Prophetesse*; en tot des selfs wijfen van *Voorseggen*, selfs. Wanneerse dan haar *Orakelantwoord* gaf, na datse sich als rasende en beseten had aangesteld, en quanssuis daar door in *Voorsegging* enz. quam uit te bersten, geschiede dit met een vervaarlijk geluid, en meer als menschelijke stem; ja so dat de *Tempel* en *Berg* selve daar van schenen te dreunen en te weergalmen: dat bysondre eerbiedigheid en vrese in de superstitieuse *Raadvragers*, en der selver geselschap, moest verwekken. Wyl sulc een doordreunende geluid, de Majesteit der gepretendeerde *Goddelykheid*, en de tegenwoordigheid van dien *God* krachtelijk schenen te vertonen.

Dit getuigen'er ten minsten de Poëten van: gelijkwe sien by *Lucanus* in sijn Boek van de *Pharsalischen Oorlog*; en by *Virgilius*, in sijn derde Boek der *Æneis*, van de *Apollo Delius*. En wyl hier door de *Raadvragers* versteld en verbaasd gemaakt, noch veel minder verstonden watter geseid wierd, quamen'er de *Propheten*, of *Poëten*, (die hier, buiten twijffel, ene en de selfen waren, en van welken reeds boven gemeld is) bysonder wel te pas.

Of nu dese *Pythia* een *Engastrimytha* of *Euikspreekster*, zy geweest: en wel voornamentlijk, so alsse ordinaerlijk, door de superstitieuse *Heydenen*,

Joden en Christenen (en wel voornamentlijk de twee laatste) werden beschreven, geef ik den niet al te eenzijdigen Leser te bedenken. Naardemaal de selven sodaniger wijze beschreven werden (speciaalijk door die soort van Rabbiën, die 't exempel der *Prophetesse van Endor* daar bysonderlijk toe doen dienen) datse of een seer fijne, en als piepende, en klene stem voortbrachten, of datse sodanigen geluid gaven (sy selfs, of de de Geest door haar opgewekt, wanneerse, namentlijk, te gelijk ook pretendeerden een verstorvene te doen voortkomen, en te doen antwoorden) dat sy selfs de stem niet hoorden, doch sagen 't geen sich quam te vertonen; en in tegendeel de *Raad-vragers*, hoorden 't geen 'er (door die gepretendeerde Geest) gesproken wierd; maar niet sagen 't geen 'er door de *Pythonesse* of *Kol*, quansfuis was opgesworen.

Alhoewel klaarlijk genoeg getoond kan werden, dat sulks door hen uit de gans qualijk verstandene Historie der *Pythonesse van Endor* werd gefingeerd. Waar ontrent, naar hunne onderstelling, 't Wijf wel sag maar niets hoorde; *Saul* wel hoorde maar niets sag; enz.

Dat sulks door dusdanige *Pythonessen* versierd was; om pretext te hebben by de superstitieuse *Raad-vragers*, wanneer sy selfs die bequaamheid geenssins hadden, die wy in *Barbertje Jacobs* (als Pag. 120. is bygebracht) en meer andren, hebben bevonden; is genoegzaam te bespeuren. Voornamentlijk, wanneerse noch by fingeerden, dat het geluid dier opgeswoorne en gepretendeerde Geest, so flauw en duister was, dat het meer met gedachten, als 't lichamelijk gehoor, kon werden begrepen.

De seer wakkeren Rabbi en Philosoph *Moyse*
Mai-

Maimonides, spreekt van dit bedrog (wyl hy en alle de verstandigste Joden, als reeds boven pag. 115. uit *Munsterus* te sien is, sulke wijsen van bedrijf voor puur menschelijk bedrog hield) en van meer dusdanige kunsjes, op volgende wijze; in zijn Boek van d' Afgoderye: *Maar op wat wijze werd dese Toverye te werk gesteld? Iemand steld sich tot het offeren van seker Wierock-Offer. Dese houd een Myrte-tak in de hand, en beweegd de selve; en brengd ondertusschen enige daar toe expresselijk gemaakte beswoeringen voort. Daar op vraagd hy aan iemand anders, die met hem (naar zijn voorgeven) spreekt, en als van onder de aerde, op zijne voorgestelde vragen antwoord; doch met een gans flauwe stem, en sodanige, datse door hem soo wel niet kan gehoord werden, als met gedachten begrepen. Op de selve wijze gaad het toe, met die genen die het Bekkeneel van een verstorvene nemende, dat selve bewieroken en beswoeren; so lange, tot datse quanssuis een klene en duistere stem horen; die als van onder hunne oxelen voortkomt, en aan hen antwoord geeft.*

So uit dese Beschryving van *Maimonides*, als andren meer, blijkt genoegzaam, dat dit bedroch op velerleye (often minsten vry verscheydene) wijsen; wierd gepractiseerd: en dat daarom de lichtgeloviger Schrijvers daar so verscheydelyk van spreken of schrijven.

Dat de *Duivel* overluid tot haar quam spreken; en so evenwel, dat niemand anders buiten haar (tot wien hy sprak) sulks kon horen of verstaan, gaf noch binnen korte jaren voor seker Vrouw-mensch *Lena* genaamd. En ontbrakker geen grote menichte van Menschen die sulks superstitieuslyk geloofden: schoon de guitery, tot seer veler schaamte noch eyndelyk ontdekt wierd. Doch sal die Historie en't geen'er aan vast is, een weinig verder beneden zijn plaats vinden.

Of

Of nu ook de gepretendeerde *Samuel* ſo lange redenen tegens *Saul* heeft konnen voeren, en waarlijk heeft gevoerd, ſonder dat het of de *Pythoneſſe*, of 't geſelſchap van *Saul* (want deſen werden mede gepretendeerd ſulks niet gehoord, en daar by niet met allen geſien te hebben) gehoord hebben; geef ik den Leſer te bedenken met de woorden van deſe gepretendeerde *Samuel*, of *Geest* of *Duiſel*, ſelf. Welke woorden ik te liever (alhoewel wat buiten propooſt) alhier by bringe: om dat ik ſulks pag. 105, en vervolgens, daar 't ſeer wel te paſſe had gekomen (gelijk ook al 't geen ik hier van die *Pythoneſſe* enz ſpreke) verſuimd heb.

't Geen 'er derhalven, de *Heylige Schriftuur* van ſeid is dit volgende (cap. 28. v. van 't I. Boek *Samuels*) dat ik met enen van wat hoger ſal ophalen.

11. *Doen ſeide de Vrouwe, wien ſal ik u doen opkomen? ende hy ſeyde doet my Samuel opkomen.*

12. *Doe nu de Vrouwe Samuel ſag, ſo riep ſy met luidder ſtemme: ende de Vrouwe ſprak tot Saul, ſeggende, waarom hebt gy my bedrogen? Want gy zijt Saul.*

14. *Ende de Koning ſeide tot haar, en vreesd niet: Maar wat ſiet gy? Doe ſeyde de Vrouwe tot Saul, ik ſie Goden uit der aerde opkomende.*

14. *Hy dan ſeyde tot haar, hoe is ſijn gedaante? Ende ſy ſeyde, daar komt een oud Man op, ende hy is met een Mantel bekleed. Doe Saul vernam dat het Samuel was, ſo neygde hy ſich met het aangeſicht ter aerde, ende hy boog ſich.*

15. *Ende Samuel ſeyde tot Saul, waarom hebt gy my onruſtig gemaakt, my doende opkomen? Doe ſeyde Saul, ik ben ſeer beangſtigd, want de Philijſtijnen Krijgen tegens my, ende Godt is van my geweken ende en antwoordt my niet meer, noch door den dienſt der Propheten, noch door Dromen: daarom heb ik u geroepen, dat gy my te kennen geeft wat ik doen ſal.*

16. *Doe*

16. Doe seyde Samuel (N. B.) *Waarom vraagd gy my doch? dewijle de Heere van u geweken, en u vyand geworden is.*

17. *Want de Heere heeft voor sich gedaan, gelijk als hy door mijnen dienst gesproken heeft: en heeft het Koninkryke van uwe hand gescheurd, en hy heeft dat gegeven aan uwen naaste, aan David.*

18. Gelijk als gy na ~~de stemme des Heere niet~~ *gehoord en hebt, ende de bittigheid sijns toorns niet uitgericht en hebt tegen Amelck: daarom heeft u de Heere dese sake gedaan te desen dage.*

19. *Ende de Heere sal ook Israel met u in de hand der Philistijnen geven, ende morgen sult gy en uwe Sonen by my zijn: ook sal de Heere het Leger Israels in de hand der Philistijnen geven.*

20. Doe viel Saul haastelyk ter aerde, so lang als hy was, en hy vreesde seer van wegen de woorden Samuels; &c.

Doch laat ons weder tot de Pythia en hare Orakel-antwoorden keren, en 't vervaaarlyk gedreun en geluid, daar in gepractiseerd: waar van ik weder op nieuw was atgedwaald.

Over dit grof geluid sullen sich minder verwondren alle die genen die met opmerking gelet hebben, hoe geluid en stem, door konstiglyk gemaakte gewelven, en diergelyke middelen, kunnen vergroot werden: gelijk sulks ook wel by toeval in onse gewulfde Kerken gebeurd: en, of schoon de stem al niet bysonderlyk daar door vergroot werd, de selve ten minsten, voor die 't ongewoon zijn, bysonder verward en confuiselyk in de ooren klinkt. En noch minder, die ook gehoord of ondervonden hebben, wat instrumenten 'er kunnen versierd werden, om de Menschelyke stem wonderlyk te vergroten, en mijlen verre te doen ho-

ren. Want dit leren ons die *Spreek-trompetten*, die federd enige jaren ['t zy eerst in Italie door de *Pater Kircherus*, 't zy eerst in Engeland, door de *Ridder Morland*, dat ik den Geleerden laat betwisten] zijn geinventeerd. Alhoewel men leefd, dat *Alexander de Grote*, al sodanig een *Spreek-trompet* sou gebruikt hebben (en waar van de *Pater Kircherus*, in zijn *Phonurgia*, ons de *Figuur* vertoond) wanneer hy zijn Krijgsheyr quam aan te spreken.

Voeg hier by, hoe men ook, selfs door *Pijpen* seer verre onder d'aerde doorgeleyd, so kan spreken, dat een maar matelijke stem, aan 't ene eynde der selver voortgebracht, aan 't andre eynde der selver seer nettelijk kan verstaan werden.

Dat so wel een Mirakel voor den kleen beoordeelden, en kleen versochten, of superstitieusen (eer sy van 't bedrog en kunst zijn onderrecht) verstrekt, als de kuurtjens die men met de *Spreek-trompet* bedrijfd: wanneer men iemand op het aller onverwachtste, uit een verre afgelegene, verborgene en des onverdachte hoek, daar mede komt toe te spreken.

Een exempel daar van heeft men, op de seer heerlijke Plaats van die so brave Liefhebber van alle fraaje saken (doch bysonderlijk van uitheemsche Bomen, Planten en Gewassen, en alles wat van die natuur is) als *Koopman*, de Heer *Pieter de Wolf*. Die door een Pijp, verre onder d'aerde door geleyd, vraagd en antwoord, aan die genen die in andre huising, vry verre van hem verscheyden zijn; en sodaniger wijze, dat de *Vrager* van de ene, en de *Antwoorder* van de andre zijde, spreken- de, sy malkandren seer distinctelijk en net verstaan.

Dat de *Pythia* onder sulc bedrijf ook, als *dol* en *rasende*, *schuymbekte*, sal de *Lezer* so lichtelijk, mijns
ach-

achtens, voor geen Mirakel, of overnatuurlijk werk, aanſien; wanneer hy overweegd, hoe gemakkelijk ſulks gepraëtiſceerd kan werden, door 't kaauwen van (*Saponaria*, *Lanaria*, of) *Seep-kruid*, van *Spaanſche Seep*, van *Kavajaar*, en diergelijke vodderyen meer. Hoedanige middelen, of onder 't quansſuis drinken der *Heylige Vloed Caſtalia*, of onder 't kaauwen der *Laure-bladen*, behendiglijk in de mond genomen zijnde, ſeer gemakkelijk, en ſonder ſuſpitie der ſuperſtitieuſe *Raad-vragers*, en der ſelver geſelſchap (als die al oid mede tot de Celle waar' in de Raadvragers het Orakel-antwoord waren verwachtende, wierden geadmitteerd) konden werden te werk geſteld.

En op deſe wiſe was het, dat ook, onder andre guitachtige bedriegeryen, de gepretendeerde, of liever valsche, *Propheet* en *Waarſegger Alexander*, reeds boven (pag. 147.) gemeld, den ſuperſtitieuſen, en daar uit (gelijk dat altijd malkander volgd) lichtgelovigen hoop, mompte; en ſich ſelfs als onſinnig, en overnatuurlijker wiſe door de God *Glykon* gedreven, aanſtelde: terwijl hy *Seep-kruid* kaauwende, het *ſever* en *ſchuym* hem te monde uitliep. 't Welk gevoegd zijnde by de andre quansſuis, door beſetenheid, ſinneloſe actien en gebeerden, den gemenen hoop deed geloven, dat hy waarlijk van dien verſierden God beſeten en gedreven wierd.

Sy *Pythia* hare *Voorſeggingen* (of andre ſoorte van *Orakel-antwoorden*, wiſl alle *Orakel-antwoorden* geenſſins in ſimpele *Voorſeggingen*, maar ook dikmaal in *vermaningen*, *dreigementen*, *waarſchouwingen*, enz. beſtonden) uitgesproken hebbende, quam weder allenxkens tot bedaring, en haar natuurlijke geſteltenis: even als de gepretendeerde *Beſetenen*.

van onse tijd; wanneer quansfuis de *Duivel* weder weg is, of ophoud van hen meerder, voor die tijd, te quellen, ook allenxkens, als uit een grote en benaaude strijd en worsteling (naar datse dan hunne grimassen of meerder of minder gemaakt hebben) en quansfuis seer vermoejd, komen te bedaren.

Hoe looslijk en kunstiglijk dusdanige actien, mijnen of gebeerden, konden gemaakt werden; ja so, datse niet alleenlijk van verre en geswindelijk, of schielijk, passerende, en wederom schielijk ophoudende, wierden gesien en gehoord (en wel voornamentlijk alsser noch andre soorten van guicheleryen nevens wierden gespeeld, gelijk de exempelen daar van noch gevolglijk sich sullen voordoen) op plaatsen daar alles tot bedrog, door natuur en konst was toegericht; maar ook in particuliere huisen, en dicht onder 't examen van oogen en handen, dier gener die anders vry ongeloovig waren, leeren ons de veelvuldige exempelen van dese en voorgaande eeuwen.

Een seer aanmerkelijk Voorbeeld, en wiens gelijke naaulijks te vinden is, om al 't daar ontrent gepasseerde; en de heftige disputen, attestatien en contra-attestaten enz. daar over gehouden, en beleyd, by de aller-vermaardste *Doctoren* en *Professoren der Medicijne* in Vrankrijk (tot dat eyndelijk die schelmerye, onder de hand, meer en meer ontdekt wierd, en naaktelijk voor 't licht gebracht) brengd ons by, en verhaald seer omstandiglijk en accuratelijk, (gelijk ook met weynig verschil der omstandigheden *J. de Serres*, in sijne Historie van Vrankrijk) de seer uitstekende in oordel en geleerdheid, en daar uit in bysondre vermaardheid, *Jacobus Augustus Thuanus*, in de Persoon van een jong Meysje, genaamd *Marthe Brossier*. 't Was

’t Was waarlijk wel de moeyte waardig , en wel licht den Leser niet onverdrietig , te verhalen en te lezen , hoe kunstiglijk dese Dochter door verwonderlijke actien , en posturen des lichaams , seer geweldiglijk beweegd , den *Besetene* wist te maken ; hoe vaerdiglijk sy op het gene haar wierd voorgesteld , wist te antwoorden ; en hoe verwonderlijk sy op de Vragen in Griekische of Latijnfche woorden gedaan wist beſcheyd te geven (alhoewel ’er tuffchen beyden wel een rampje toefloeg , en sy terwijl haar , onder prétext van uit een Boek van Exorcismen , of Beſweringen , een Vers uit de Poët *Virgilius* wierd voorgelezen , seer wonderlijke grimaffen van beſetenheid toonde : wyl sy waande dat dit , gelijk looflijk voorgewend wierd , een *Dui-vel-beſweer-boek* was ;) ook hoe gevoelloos van pijn of wedom , ſchoon haar die wierd aangedaan , sy ſich wist te houden , of te veynſen , enz. tot dat eyn- delijk de guitery geheelijk ontdekt wierd , en tot ſchaamte en ſchande der al te licht-gelovigen , en tot rampen ellende der Aucteuren en mede-plich- tigen , is gedegen.

Doch wil ik , noch mijn ſelfs , noch den Leser , daar ontrent niet al te lankwijlig en verdrietig val- len : ſo om dat ik doch anders genoegſaam grote en veelvuldige uitweydingen gebruike ; als om dat de exempelen van dusdanig ſchelms bedrog , niet alleenlijk uit *Wierus* , uit *Lavaterus* , uit *Reynald Schot* , uit *Monconys* , en vele andre onduitsche Schrijvers ; maar ook uit Nederduitschen (ſpecia- lijk uit *Abraham Paling* , en diergelijken) genoeg bekend zijn : buiten de ſeer aanmerkelyke voor- vallen van noch latere tijd.

Doch ſal ik evenwel hier noch byvoegen (om ’t quansfluis duivels bedrog , door bedriegers ver-
 N 5 beeld ,

beeld, so noch te beter ten toon te stellen) 't geen my ten dele mondelijk, ten vermerendele schriftelijk, berigt is; niet alleenlijk door simpele oor- en oog-getuigen; maar selfs ook van een dier genen, die de Perfoon, door welke sulks gespeeld wierd, bewaard en bewaakt hebben, en de schelmerye also mede helpen ontdekken: welker eygene woorden ik, so vaak 't my mooglijk is, sal gebruiken; of schoon de stijl (die doch anders kreupel genoeg vloeyd) daar door te meerder wanfmake-lijk mocht werden.

• 't Is dan sulks, dat binnen de Stadt *Middelburg in Zeeland* tusschen 't jaar 1673. en 1674. sich ter woon quam begeven seker Vrouwenfch genaamd (of sich noemde *Lena*) omtrent 23 a 24 jaren oud, sterk en wel-gemaakt van Lichaam, moy van wesen en opficht, blank van huid, enz.

Dese aldaar dan kennis makende met enige Kerk-sustertjes, gaf voor, dat sy sich eenige tijd tot Utrecht onthoudende, en op sekere tijd aldaar langs straat gaande, by toeval een steen of hout haar was op 't hoofd gevallen: dat haar nochtans so seer niet quetste of beseerde, als wel deed verschrikken: ook sodaniger wijze, dat hare maandelijke stonden niet alleenlijk sich niet behoorlijk ontlasten, maar ook t' enemaal quamen achter te blijven; en sy daar dóor in melancolye en mymering quam te vervallen. Dat (gaf sy verder voor) sy, dus gesteld zijnde, sich t' eniger tijd hebbende naar buiten begeven, en aldaar sich aan de weg neder geset; te dier plaatse iemand by haar gekomen was, die haar aldaar sou verkracht hebben: en dat die weggegaan zijnde, daar op de *Duivel* in menschelijke gedaante, by haar sou gekomen zijn. Met dese, die haar op haar allerswakste in die stand had

had gevonden , wyl fy ook buiten dit ongeval niet of seer weinig had om van te leven , en de Duivel haar alles beloofde , had fy een contract gemaakt , en met haar eygen bloed ondertekend , enz. hoe-danige sotternyen wy in onse kindsche jeugd , met grote verwondering en vermaak , hoorden vertellen ; en weder aan andren voort vertelden.

Niet alleenlijk verhaalde fy in 't eerst dit reeds gemelde verkrachten ; maar ook onder de hand , dat hy *Duivel* haar te met vleesselijk bekende , (waar toe fy quansluis dan *par force* door hem gedwongen wierd) maar dat fy ook van hem beswangerd was geworden : ja ook selfs ook een kind ter wereld gebracht had. Doch de Schipper, die haar tot *Amsterdam* had ingenomen , en van daar naar *Middelburg* vervoerd , getuigde , dat het een vuile en onversadelijke hoer was ; en bracht daar sulke , noch seer onlangs geleden exempelen van by , datse den tedere oren en gemoederen quetselijk zijn. En wierd ook , noch by gevolg van tijd (als ik verder beneden sal seggen) sulks klaarlijk genoeg ont-lekt.

Dese *Duivel* dan , gelijk hy haar met de waarste soorten van vallende siekte quelde , temp-teerde hy haar ook byna gestadiglijk ; en verscheen likmaals aan haar , en onder verscheydene gedaantens ; sprak menigmaalen met haar ; en bracht haar , nu enig silver geld (dubbeljes , schellingen , Ducatonnen, enz.) nu goude ringen enz ; om haar also te verleyden ; nu weder in tegendeel , schaertens , messen en stropfen , om haar also sich selfs haar mede te doen aentasten , en omhalste bren-gen.

De klachten van dese *Lena* over dusdanige ver-oekingen enz. hadden in 't eerst , en by yder een ,
niet

niet d' allergrootſte ingang ; en wierden ſoo maar ſlaauwelijk aangenomen.

Maar doch wierd binnen weynig dagen tijds deſe deſe *Lena* , onder 't beſoeken deſer reeds genoemde *Suſtertjens* in der ſelver huizing , nu hier , nu eldels , met hare gepretendeerde ſiekte overvallen ; en kreeg ſchielijk nu dit , nu dat , in hare handen ; ſelfs in tegenwoordigheid van vele Menſchen te gelijk , ſo Ouderlingen , Predikanten , als andren meer: ja ook verſcheydene malen ſelfs in de Kerk , en onder de Predikatie. Gelijk 't dan op ſekere tijd in d' oude Kerk gebeurd is , dat ſy ſodaniger wiſe , quanſſuis van de *Duivel* aangetaſt wierd , dat ſy als van het leven ſcheen beroofd te zijn ; ſittende toen ter tijd op iemands ſchoot , die met een overgrote barmhertigheid tegens haar ingenomen was.

Waar op een , by ſeer eerlijke lieden , welbekend Man , daar ontrent zijnde toetrad ; haar eens aanſag , en wat ruwelijk aangreep op ſekere ſwakke plaats des Lichaams ; dat in haar (*Lena*) een gans andre gedaante van weſen verwekte : en de *Duivel* alſo met enen ophield met ſijne actien , en haar langer te pijnigen. [Even als in Martha (waar van ik in mijn Latijns Tractaatje de Hiftorie uit reeds gemelde *Thuanus* , heb bygebracht) wanneer *D. Marechot* , of iemand anders , van die ongelovige ſoort , haar ſtoutelijk quamen aan te grijpen.]

Doch wierd deſe Man ſo lelijk van haar aangeſien , en quam de ſelve by haar in ſo quade achting ; dat , niet tegenſtaande hy noch veel , ja ſeer veel malen by haar geweest is , de *Duivel* haar noid , in des ſelfs by-zijn , iets gebracht heeft : alhoewel ſy ſo verre wel quam , datſe ſeyde , dat de *Duivel* haar diverſche dingen liet ſien ; nu een *rood Kleed* , nu iets anders , enz.

Doch

Doch is dat ſo ſeer verwonderlijk niet in deſe *Lena*, en des ſelfs *Maatje Lief*, (want dus wilde, quansſuis, deſe *Duivel* van haar genoemd zijn.) Wijl als, ſo uit het exempel van reeds gemelde *Martha*, als van vele andren, ſelfs van nu onſe tijd, kan werden getoond, de ſodanige *Duivel* door ongeloviger Menſchen ſich veracht en geaſſronteerd houdende, geenſſins Mirakelen wil doen, als voor die wat licht-geloviger zijn.

Ontrent welke laaſte ſoorte van Menſchen, haar credijt ſo byſonderlijk is toegenomen, dat (na my wel ſekerlijk bericht werd) *D.* een goudene rink, die ſy pretendeerde van de *Duivel* gekregen te hebben, publijkelyk op de Prediktoel aan ſijne toe-hoorders vertoonde; om alſo alle ergwaan van bedrog, dat daar ontrent gevat nocht weſen, weg te nemen.

Dus is 't ook aan een ander vry achtbaar Man geoordeeld, dat hy enige dubbele-ſtuivers penningen, die ſy quansſuis van de *Duivel* had gekregen, in handen krijgende, de ſelfen niet in huis durfde behouden; maar in 't water, ſelfs wierp, of deed werpen.

Dusdanige kunsjes gelukten evenwel niet overal, of by yder-een, even ſeer. Want iy by *D.* . . . zijnde (alwaar ſy voorgegeven had, dat *Maatje Lief* haar een goudene Ring ſou brengen; wierd daar op wel goede en naauwe achting genomen. So dat ſy geen genoegſame kans fiende, om het geſeide in de hand te krijgen, ſeide, dat ſy naar boven moeſt gaan; en dat hy haar aldaar de Ring ſou brengen. Weſhalven ſy, dies te ſcherper geobserveerd werende, door dien Heer, die doch reeds te voren al vermoede, dat 'er een *boefje achter ſchuilde*; hy ſelfs, nevens enige andre Vrienden, daar toen tegenwoordig, met haar naar boven ging? doch onder-tuſſchen

tuffchen hare handen wel vaft en open hield: en, wanneer fy nu boven gekomen waren, tot haar feide; laat hy dien *Ring* aan u nugeven. Waar op fy [*Lena*] hem riep; menende, toen, onder fulks pretext, hare hand te brengen daar de *Ring* was. Doch wijl dien Heer, daar byfondere forg voor droeg, kon fy fulks niet te weeg brengen; en *Maatje Lief* bracht haar niet.

Dat de minft beoordeelden, minft ervarenen in wereldlijke voorvallen, en licht- en over-gelovigten, het verre grootfte getal der Menfchen in defe wereld maken, leerd aan alle verftandigen de dagelyksche ervarentheid. Hier uit rees, dan dat, niet tegenftaande dusdanige ondervinding als nu laaft gemeld is, en die yder naar fijne oordeel of paffie quam op te vatten; niet alleenlijk het meeste gros (fo der Gereformeerde Gemeente, als die der Mennoniten, en andren) maar ook het merendeel der Kerke-raad, over haar met medogentheid beweegd was; en by naar alle Sondagen voor haar in de Kerk publyke gebeden fijn gedaan: ook dat vele Sufterkens haar, met een penninksken te vereeren, fodanigen onderftand hebben gedaan, dat fy van die giften en gaven fich rijkelyk kon deugd en gemak doen; met haar tong en vlees wel lekkerlyk te voeden; zelfs ook met het allerdierfte en eerft uitkomende: om alfo hare gepretendeerde lusjes, die haar door *Maatje Lief* wierden toegebracht, te voldoen.

Ondertuffchen fpeelden vry hebbelyk mede hunne perfonagie enigen dier gener, die het met *Lena* hielden, en de felve verdedigden, enz. en leefden als van het *wette des Autaers*; of, om beter te fpreken, fmetten met *Bel en fijn gefelfchap*: terwijl de oprechte en eevvoudige gevers, door hen fchendiglyk wierden bedrogen.

Dat

Dat seer velen niet alleenlijk domme Menschen, maar ook anders schrandre verstandenen door dese *Lena* lang misleyd zijn, daar van was de oorzaak de uitstekende vlug- en sneegheid harer grepen en samsjes.

Van welke ons een staaltje verstrekket, dit navolgende; (om geen meerdere exempelen op te halen) beschreven met de eygene woorden van een eerlijk Man, die haar zelfs heeft helpen bewaren en bewaken; naar dat sy door de E. Achtb. Magistr. in bewaarder hand, en onder goede opzicht, was besteld.

Doch sal ik sijne woorden van wat hoger ophalen: op dat ook also te gelijk de manier van haar discoussen, daar uit verstaan werde.

Wat my aangaad, ik was mede genegen dese *Lena* met haar doening eens te sien: en op sekere tijd, wy met ons sessen, 4 Mannen, en 2 Vrouwen, by haar komende, om een gehele dag lang de nacht by haar waar te nemen, is dit volgende geueurd.

Wy des morgens in haar Kamer komende [dit geschiede nu, terwijl sy al door ordre der E. Achtb. Magistraat, in 't simpel-huis, te dien eynde, geconfineerd was] ontrent 9 uren, hebben haar nevens de *Nacht-wakers* (wyl'er expresselijk by nacht wel als by daag op haar gepast wierd, en de nacht-wakeren, door Dach-wakers, en so ook de dag-wakers door Nacht-wakers, in hare tegenwoordigheid wierden afgelost) vinden discouren; sy sittende op een stoel voor het glase venster in de Kamer, met eenig Lywaat of ander naaybed op haar schoot. Wy groeten haar, en sy ons wederom; seggende, komd gy desen dag nu by wy waken? wy seyden, ja. Waar op dese *Nacht-wakers*

wakers weg-gaanden, en wy ons in hunne plaats voegende, wy met haar begonden te spreken van haar siekte en ongeval.

Onder andre vragen, die gevraagd wierden enz. vraagde ik ook, of sy de *Duivel* wel oid gezien hadde? sy seyde, ja: en datse hem gezien hadde nu als een *Mensch*, dan als een *Vogel*: ook wel in de gedaante van een *grote vlieg*. Maar dat sy hem meer hoorde als sag. Waar op ik weder seyde, wel *Lena*, wat zijt gy mal geweest, dat gy de *Duivel*, wanneer hy u als een *grote Vlieg* verscheen, so weder hebt laten vliegen! gy moest hem gevat, en in een kleen doosje of glaasje gestoken hebben, en op alle Jaarmarkten en kermissen laten om geld kijken. Want gy sout'er groot voordeel en winst by hebben gedaan, en in korte tijd rijk zijn geworden. Wanneer gy hem dan weder kond hebben laten vliegen.

Lena dit discours van my horende, was uitermaten seer verstoord; sette tegens my een paar ogen op, als of sy my opwreten wilde; en seide, *Vogel, Vogel*, drijfd gy met de *Duivel* en *Gods Woord* de spot? die u leren, dat hy nu dus, dan so, desen en genen verschenen is?

Waar op ik seide, dat is warachtig; maar die *Texten* hebben hunne bysondre uitleggingen: en behalven dat, leefdmen noid van sijn gedaante in een *Vlieg*: welks lichaam seer teer en kleen zijnde, cok seer gemakkelijk door een menschelijke hand kan gedwongen werden.

Doch indien so een lichaam van een *Vlieg*, met een *Duivelsche Geest* en krachten kon aangedaan zijn, ik het haar seer gaerne wilde gewonnen geven: maar dat ik sulks noid had geweten, en ook met mijn verstand niet kon bevatten. Waar op sy weder antwoorde, *ik wel*. Ver-

Verder feyde fy, dat de *Duivel* haar beloofd had, uit die Kamer, die aan haar genoegzaam een gevangen is verftrekte, te fullen verloffien; en te halen door die getralide Venfters, en geflotene glafen; sonder iets daar van te breken: my daar op ook vragende, wat ik daar van dachte: Ik antwoorde dat fulks noid fou gefchieden: en dat het ene lichaam door het andre niet kon doordringen: maar dat het ene voor het andre, het fwakfte voor het fterkfte, moest wijken en plaats geven, door beweging, enz. So dat haar Lichaam door het glas fullende pafferen, daar noodfakelijk beweging en wijking, van 't ene voor 't andre lichaam, moest gefchieden.

Sy dit niet willende verftaan, en fich vergrammende, bracht Godes almogentheid te pas. Waar op ik feide, dat die niet tegens de ware, en door fich felfs geftelde, order der natuur werkt: of 't moest zijn om reden of oorfaken, by zijne volmaakt Goddelijke wijsheid van byzonder groot gewicht en noodfakelijbheid, enz. die hier niet waren te vinden.

Door welke redenen fy verfet en verfteld zijnde, tegens my feide, dat de *Duivel* op my feer quaad was: en dat hy op defen dag noch betonen fou wat hy kon doen.

Ik vraagde haar hoe fy dat wift; fy feide hy heeft daar fo even tegens my gefproken. Ik vraagde haar, waarom hy doch niet hard, of overluid, fprak?

Sy antwoorde, hy fpreekt hard; maar gy kond hem niet horen. Ik feide daar weder op, dat geen ftem of geluid hard kon gegeven werden, of wy, die daar fo dicht by faten, fouden 't nootfakelijk ook hebben moeten horen: naardemaal het geluid verwekt werd door fubyte perffing van lichamen

O

tegens

tegens Lichamen, en geenffins tegens een ydel enz. En vraagde ik haar verder, wat hy doch tegens haar gefeid hadde? Hy feide, antwoorde fy, dat hy t' avond aan haar een *fchaertje* fou brengen; om haar te doden, en zelfs ook fo van alle spotternye vry te zijn.

Ik feide daar op, dat fy, naardemaal fy fo familiaarlijk met hem fprak, doch van hem verfoeken fou, dat hy enig groot *Lichaam* aan haar wilde brengen, namentlijk, een *Deken*, *Keurs*, *Mantel* of iets diergelijks. Op dat wy fo groot een *Lichaam* fiende door de Lucht komen, sonder vastgehouden te werden, aan fijn macht en vermogen mede mochten kunnen geloof te geven. Maar fy antwoorde, dat hy onfe knecht niet was: maar dat hy dede 't geen hy goed vond. Waar op ik feyde, dat men dat geeffins fo verftaan moeft: maar, dat die *Breng-duivel* daar door haaft fou kunnen ontdekt werden.

[Seeraanmerkelyk, en hier ter fake doende, is die Historie, die de Heer G. J. *Vossius* bybrengd, in de byvoegfelen op fijn eerfte Boek van de Afgoderye; uit het gene, wegens de *Tapujers*, en der felfver Godsdienst enz. de feer wakkere Veld-Overfte *Christophorus Arcissewski*, van daar aan hem heeft overgefchreven.

Namentlijk, defe *Arcissewski* had de befwering van een *Orakel-duivel* zelfs, en fo wel befchoud dat hy klaarlijk kan fien en merken, dat die gepretendeerde *Orakel-duivel* aldaar heen befworen, een *Mensch* was, dien hy te voren meer malen had gefien, en daar uit kende: fchoon fulks door de *Tapujers* ontkend wierd.

Om hoedanige en andre meer omftandigheden en redenen, hy *Arcissewski*, op sekere tijd van de

Orakel-

Orakel-paap en *Befweerder* verfocht, dat doch de *Duivel* eens op zijn [des *Orakel-paaps*] verfoek, een hemd, dat hy [*Arcissewski*] in de hand soude houden, naar boven in de Lucht sou weg halen: en beloofde hy dat hemd aan de *Paap* tot vergelding.

Alleenlijk stipuleerde hy 'er dit by, dat hy op den *Duivel*, wanneer die aanquam, met een stok, die hy in de andre hand soude houden, mocht toeflaan.

Dit behaagde wel aan de lichtgelovige menigte der *Tapujers*: als die voorgaf dat de *Duivel* sulks seer lichtelijk kon en sou doen. Maar was de *Orakel-paap* selfs, daar geenffins toe te bewegen. Waar op een byster gelach ontstond; naar welks stuiting *Arcissewski*, al boertende, den *Paap*, op dese wijs, toesprak: Nu sal ik eens tonen, dat ik groter konsteenar ben, als gy zijt. Want morgen sal ik maken, dat gy Harts-hoornen op 't hoofd draagd, die so groot sullen zijn, dat gy 'er niet mede uit dese kamer sult kunnen gaan. Welk seggen dien Mensch so verschrikte, dat hy, naar dat d' andre menigte vertrokken, en verschoyd was, met sijne Tolk weder te rugge keerde, en *Arcissewski* bad, dat hy hem doch een so grote sinaad en schande niet sou aandoen.]

Ik vraagde haar weder, of wy sekerlijk mochten staat maken, dat de *Duivel* aan haar dien dag een *schaer* brengen sou. Waar op sy *Ia* seide. En hebbenwe daarom tegens den avond, naar dat sy haar avondmaal gedaan had, haar slaap-bank in 't midden van de kamer gesteld; daar alles uitnemende wat 'er in was: en wel ernstelijk visiterende, of 'er ook een *schaertjen* in verborgen mocht zijn: en daar na weder haar bed gedekt.

Waar na wy ook aan haar alle hare kledren, in

een hoek van de kamer, hebben doen uittrekken, tot op haar onderkeurs; en toen verder haar gelaten in handen van de twee Vrouwen (welker ene mijn Moeder was) die haar 't hemd zelfs deden uittrekken, om also te sien, of sy ook ergens een *schaertje* by haar hadde: doch niets vindende, haar also deden te bedde gaan.

Waar op wy, wederom binnen komende, alle gesamentlijk rondom de slaap-bank zijn gaan zitten. Alwaar sy, eyndelijk, naar een grote stilte, een geheel harde schreeuw gaf. Waar op het lichaam vreesfelijk scheen getrokken en gewrongen te werden met sulc een geweldige beweging, dat niet alleenlijk haar oogen in het hoofd omdayden; maar zelfs het hoofd sodaniger wijze, als of het van het lichaam sou werden afgewrongen. So dat'er een Man volkomen van node was, om dat recht te houden, een die op haar lichaam sprong, om het door sijne swaarte nederwaards te houden, en twee, om yder een arm in dwang te houden; terwijl sy hilde als een hond, en 't speekfel als schuim uit de mond latende vloejen, in haar rechterhand de helft van een *schaertje*, ontrent een half vierendeel lang, vertoonde.

Sy een tijd lang dus gelegen hebbende, vielen haar armen, en hoofd, en andre delen so slap als een doek ter neder: en dus weder een weynig tijds gelegen hebbende, quam sy subytelijk tot haar selven, en sy rak, sonder de minste alteratie: geloofd gy nu dat de Duivel iets brengen kan? Och! ik sie hem daar alweer. Hy seide, dat hy d'ander helft ook brengen sal,

Wy seyden dat het onmooglijk was, dat sy hem soude sien, en wy niet: en bevolen haar dat sy beyde hare handen boven op 't bedde-dekiel soude leg-

leggen. Sy dusdaniger wijze een tijd lang gelegen hebbende , onder een grote stilte, gaf weder schielijk een seer harde schreeuw ; daar wederom de selve beweging van Lichaam als voren op volgde , en sy de wederhelft van 't *schaertje* in de rechterhand vertoonde : dat wy met groot geweld daar uit moesten wringen.

Het is seer aanmerkelijk, in al die gepreunde, grote aanvechtingen en tormenten ; die sy leyde dat de *Duivel* haar aan deed : en dien sy voorgaf nochtans noodzakelijk en gedwongen , te moeten liefhebben ; en die sy te met , als haar *Maatje Lief* (waarom sy hem ook die naam gaf) met opene armen en geschreeuw, voorgaf, te ontfangen ; wanneer hy , quanssuis tot haar quam ; dat , zeg ik , in alle de pijnigingen die hy haar scheen aan te doen , hy haar so verschoonde , dat sy by na noid eens een blaauwe plek daar van kreeg : en sy , hoe swaar de befoeking en ook waren, niet eene maaltijd daarom naliet ; maar haar lichaam wel meeste met spijs en drank.

Waar by quam , dat of sy al eens schielijk , en so dat niemand merkte , op wat wijze , een strop om den hals kreeg ; of een mes of ander scherp , in de handen, (waar mede dese *Maatje Lief* haar quanssuis wilde omhals helpen) sy sig evenwel noid beleerde.

Doch , om weder tot het *schaertje* te keren ; hoe naauw wy hadden opgepast , en naar wy meenden toegesien ; nochtans haddenwe niet kunnen vermerken , hoe sy doch die halve *schaertjes* had in de hand gekregen : So dat wy achten , dat sy wel onder een der subtielste *Guichelaars* mocht gerekend werden. Te meer dewijl dit alles gebeurde sonder dat wy enige de minste alteratie in hare pols vermerkten. [Gelijk het ook in de aller-grootste al-

teratien van lichaam van *Martha Broffier* toeging : in wien men ook genige alteratie van pols vermerkte : en daarom de meerder superstitieuse Medicijn-meesters fulks (onder andren) voor een bysonder teken van *befetenheid* namen : schoon de schelmery, gelijk hier, noch eyndelijk voor het licht quam.]

Wy onder ons alles overwegende, oordeelden, dat sy (door d' ene of d' andre van hare medewultigen, die onder prætext van haar mede te bezoeken, of te bewaken, haar fulks heymelijk toebrachten (gelijk'er ook, als reeds geseid is, gene ontbraken, die met haar lekkerlijk mede-smulden) sodanige dingen, quam te ontfangen : en dan die, 't zy *Mesjes* 't zy *Schaertjes*, 't zy *geld*, 't zy *goude ringen*, 't zy ander tuig, naar dat 'er de beste occasie was, om dit of dat heymelijk by sich te verbergen, [naar welke verscheydene gelegentheden of toevallen, de quansfluis duivelsche bezoeken, of eerder, of op andre wijzen, gemakkelijk genoeg, door haar, wiens ambacht dit so wel, als 't guichelen den Guichelaren was, konden gepractiseerd werden] in hare heymelijke gedeelte verbergde : en dat sy iets willende quansfluis, van de *Duiwel* hebben; of beloofd hebbende, dit of dat van hem te sullen ontfangen; fulks dan, onder pretext van seer subyte overvallen, bezoeken en pijningen des Duivels, quam te ontfangen, en die dingen (onder dusdanige actien en gebeerden van een besetene, en onder so een vreselijke schudding, en beweging, enz.) dan met een bysondre slingerslag (als men seid) of gauwe greep, quam van daar hiervoor te brengen.

En schoon in 't eerst de eerbaarheid, niet wel scheen toe te laten, dat men die plaats quam te ondersoeken; groeyde de redenen daar toe so seer, hoe

hoe langs hoe meerder , aan ; dat men eyndelijk tot fulk onderzoek quam ; en daar door de guitery volkomentlijk ontdekt wierd. Wijl fy *Lena*, aldaar feer behendiglijk kon verbergen , en ook waarlijk verborg , 't geen fy , quansfuis door 's *Duivels* voorgaande toebrengen , aan de by- en omstaanders ('t zy wakers , 't zy andren) op de allerbeste tijd en gelegenheid, wist te vertonen.

Gelijk fy daar door niet alleenlijk tot *Middelborg*; maar ook tot *Amsterdam* en *Haerlem* enz. (naar de maal fy , naar gewoonte van fulke soort van Landlopers , van Stadt tot Stadt voort-wandelde) feer vele Liedén, en daar onder selfs eerwaardige Mannen , fo wist in te nemen ; dat ene der selver (naar my bericht is) quam te seggen ; *dat hy verhoopde dat God de Heer noch , door dit Vrou-mensch , een teken sou doen aan de ongelovige Haerlemmers .* alhoewel gevolglijk haar kunsjens daar 't allerbeste succes niet hadden.

Hoe bysonder lichtelijk , ook selfs doorluchtige en anderffins geoeffende , verftanden konnen vooringenomen werden ; en daar door van het ene absurde tot het andre geleyd werden , toond ons het exempel van de Jefuit *Petrus Caton*, Biecht-vader van wijlen Koning *Hendrik de Vierde* van Vrankrijk ; naar ons de reeds gemelde *J. Aug. Thuanus*, in 't 132ste Boek sijner Historien, verhaald.

Namentlijk dese *Pater Caton*, met een wakkere moed begaafd , om die *Duivel* [die gepretendeerd wierd enen *Hadriana Fraxinea*, door besetenheid te plagen , en te tormenteren] te besweren , en de curieusheyd om vele onbekende saken van hem te leren en te weten ; quam , onder andre feer veelvuldige vragen , ook den gepretendeerden *Duivel* [want selfs *Thuanus* derfd geenffins affirmeren , dat

het waarlijk een *Duivel* was,] afte vragen ; op wat wijze hy 't allerkrachtigste sou konnen prediken , en zielen bekeren ; en sich selfs van sonden onthouden. Welke de allerkrachtigste plaats was (in de H. Schriftuur) om het Vagevuur, en het aanroepen der Heyligen te bewijzen? Wat doch het allernutste was tot bekering aller ketteren? Hoe lang de ketterye van *Calvijn* noch duren sou? Waar mede men de ketteren best konde bekeren? En seer vele andre vragen, die te veel en lang zijn om alhier op te halen, en die toen ter tijd, den verstandigen in Vrankrijk, al vry verwonderlijk en belachelijk schenen: voornamentlijk wanneer ook sijn eygen hand-schrift, waar in dese vragen begrepen waren, door achterloosheid en vergetenis, in een geleend *Besweer-boek* gelaten, daar door eerst in handen van de *Marquis de Rhony*, en also tot den *Koning* selfs; en verder in andre handen quam, en also publijk wierd.

Want, naar *Thuanus* getuigd, sommigen lachten en spotten hier mede vry schimpelijk; en vraagden, indien dese *Vader Caton*, door liefde tot de waarheid gedreven wierd; waarom hy dan doch die van de *Vader* der logenen afeyste. En terwijl hy van hem de sin en kracht der Schriftuur-plaatsen ondersocht; wat hy dan doch anders deed als aan de selven te twijffelen? of te vergeefs sulks te vragen, en de bevestiging der selver te versoeken aan die gene, die doch altijd uit is om de selve te verdrayen en te lasteren?

Andren doemden geheel en al sulc een manier van doen: wijl wel expresselijk in *Godes* Heylig woord verboden werd, den *Waarzeggeren*, het *Vogelgeschrey*, en *Dromen*, enz. niet waar te nemen, of daar aan raad te plegen, &c.

Doch laat ons van *Thuanus* afscheyden, en weder tot

tot *Lena* keren, en hare seer looflijk gepractiseerde Mirakelen. Waar van evenwel en 't voorgaande, en 't hier navolgende maar tot staaltjes dienen, van 't geen sy dagelijks quam te plegen.

Met de selve subtielheid, dan, waar mede sy *geld*, of *ring*, of *mesjes*, of *schaertjes*, of iets diergelijks wist her-voor te brengen, en te vertoonen, kon sy sich selfs ook subytelijk een strik om den hals werpen: en had sy daar met al meermaal andren bedrogen: als eens eenen *Mr. Foris* . . . nevens sijn confrater, by sulc een voorval net op 't slag komende, sag, op hoedanig een wijze sy (onder 't gepretendeerde tormenteren des *Duivels*) seer schielijk en konstiglijk sich van de band van haar neerstik een strop had geformeerd, en sich selfs behendiglijk om den hals geworpen. En heefmen sulks gevolgt, noch meerder ondervonden; en so dit als andre kunsjes meer, ontdekt.

Maar sal licht iemand denken, hoe kon sy sonderlinge dingen, als reeds verhaald zijn, op so wonderlijke wijze te voorschijn brengen? De greepjes en actitjes die sy hier ontrent gebruikte waren, of somtijds een lankwijlige verwijling, eer de gepretendeerde *Duivel* quam; waar door de scherps-toefienden wierden vermoeyd, en bysondre voor- of toevallen sich konden opdoen (door ongelegenheid, den eenen dus den andren so overkomen; of sluimering en vaakerigheid; of door de lange verwijling verdrietelijkheid, en daar uit achteloosheid in 't scherp toefien:) so dat, eer sulke waarnemers wel in postuur waren, om scherp en snel toe te kijken, het kunsje door haar reeds gespeeld was: of, dat sy onder die gepretendeerde *Duivelsche bezoeken*, en, daar uit verwonderlijke alteratie van lichaam, enz. sy behendiglijk, en als

sonder voordachtelijk sulks te doen, hare schaamtelijke delen, so onbeschaamdelyk quam te ontbloten; dat Man-lieden die, of van meerder schaamte of meerdere en eerdere verbaasdheid, of minder ervarentheid en stoutheid, waren (sich genoodsaakt achten (al wast maar om 't daar tegenwoordige Vrou-volk, en de eerbaarheid daar ontrent te conserveren) sich, of aan een zijde te be-
 geven, of, voor ten minsten een korte wyl, om te keren; en de ogen also, niet alleenlijk van haar lichaam, maar te gelijk ook van hare bedrijven, in die tijd, af te wenden. In welke gelegentheden of toevallen, of liever actien, door haar dus looflijk te werk gesteld, selfs het Vrou-volk kon verbaasd werden, terwijl 'er het Man-volk noch tegenwoordig was; en terwijl sy om de schaamte te bedekken, met haar weder te dekken besich waren: en sy dus onder velerleye toevallen en omstandigheden, als in en ontrent sulke saken konnen voorvallen, lange en genoegsame tijd en occasie had, om hare handen met een Guichelaars greep, aldaar heen te brengen, daar 't geen door de Duivel quansfluis beloofd was, enz. te halen was, en aan de omstaanders te vertonen.

Doch gelijk dusdanige kunsjes en manieren van doen, by ydereen (voornamentlijk den minst onbevooroordeelden *Do. de Mey* en diergelijken so uit de Magistrature, als verstandigste Burgerye) niet even sterke ingressie of indruk en geloof gaven; maar velen daar uit ander bedenken schepten: (daar noch by komende 't geen de Schipper had verhaald, en datmen onder de hand had beginnen te bemerken) begonmen daarom, door enigen daar toe gesteld, bysonder schalk oog op haar te houden: en eyndelyk, om des wel versekerd te zijn,
 se-

seker vry persoon daar toe te gebruiken : die onder 't bewaken nevens andren (wyl noid iemand by haar alleen gelaten wierd , terwijl sy in 't Simpel-huis onder opzicht van andren gesteld was) by haar , terwijl de andren quansluis sliepen of sluimerden de Vryer sou maken ; haar belovende daar uit te helpen, en met haar te trouwen, enz. Onder tusschen sou hy (gelijk hy ook deed) haar de boesem en andre delen (die de eerbaarheid hier te noemen niet toelaat) trachten te voelen , enz. 't Welk sy te onvoorsichtelijk toelatende (gelijk noid dief so behendiglijk kan blijven stelen , of hy werd ergens , wen hy 'er minst opdenkt , behipt) daar door by seer veel fraye lieden bysonderlijk affloeg , ja so , dat haar die van vrienden tot vyanden wierden.

Maar doch, naardemaal , terwijl dese *Lena* hare parten dagelijks bedreef , onder de hand de kennis dan van meer en meerder aan *haar Ed. Achtb. de Magistrature van Middelburg* was gekomen ; en sy haar daarom in 't Simpel-huis hadden besteld , onder bewaring en bewaking , so van Lieden daar toe door hen gesteld , als van andren die , uit curiositeit, vrywillig sich daar toe verledigden ; en door dat middel die guiterye , listiglijk en op alle wijsen bespied , seer klaarlijk wierd bemerkt en ontdekt : nam de *Magistraat* dit euvel op , en enigen der selven in ernstig overleg , of het niet dienstig sou wesen voor 't gemene best , dat men dusdanige bedriegeryen met een *publyke geesseling* strafte. Daar evenwel niets op volgde : so om dat so vele eerlijke, en daar onder voorname , Lieden daar ontrent wat te lichtgelovig zijnde geweest , men die daar door niet als publykelijk wilde beschaamd maken ; als om dat dese *Lena* sulks komende te vernemen ,
met

met behulp van enigen harer aanhang (en wel licht door indirect en heymelijk beftel, met fulks haar te doen weten, en de deuren niet al te naaaw te fluiten) ftillijk uit haar kamer en 't Simpel-huis quam te geraken, en verder het haf-epat koos. Waar door fy de wel-verdiende ftraffe van de Justitie is ontvlucht. Alhoewel fy die naderhand, na my bericht werd, tot *Leyden* door publijke geeffeling, heeft uitgeftaan? en nu tot *Rotterdam* woond, daar de *Duivel* haar geen meer geld, of, *goude ringen*, enz. brengd. Dat geen wonder is, fo om 't nu voorverhaalde, als om 't geen wijlen *Do. J. de Mey* by occasie dier voorvallen feyde: datmen namentlijk, fich niet moet inbeelden dat de *Duivel* geld, of iets anders, fou ftelen, en dat aan *Lena* geven; en de *Fransffen* daarom, wijl dat fy fulks ook niet geloven; voor een fpreekwoord seggen, *c' est um povre Diable, het is een arme Duivel*.

't Geen door de *Pythia*, of uit fich felve, of door de *Propheten*, en andre *Priesteren* daar ontrent onder-wefen, op de *Vragen* ('t zy door *verzegelde Brieven* of *Taaffel-boekjes* 't zy op noch andre wijfen ingegeven) geantwoord wierd, was fo duifter en dubbelfinnig, en menigmaal fo op 2. 3. a 4derleye wijfe uit te leggen, en te verftaan, dat het voor de *Raadvragers*, als bouwen in 't wilde was (gelijk 't gemeene fpreekwoord feid) 't geen daar ontrent te vatten, en gevolglijk waar te nemen, of te doen, of te laten ftond: en fy ook dikmaal weder een andre *Godfpraak* tot verklaring van 't felve van node hadden. Die hen, fomtijds door het felve Orakel, doch op nieuwe aanfoek en vrage, wierd (ten hunne wel diere kosten) geveven; of fy fomtijds ook naar een andre Orakel-tempel wierden voortgefonden; op dat de duifterheid of dubbelfinnigheid van 't eerfte hen

hen daar wierd opgeloft: en sy *Oeakel-papen* mal-kandren also den bal quamen toe te kaatsen.

Maar doch wast hier wel tijd en plaats, om (eer-we verder quamen voort te gaan) niet alleenlijk alle soorten en exempelen, en der selver arglistige vinding en bedrijf, ontrent *het geven deser Goddelijke Antwoorden*, op te halen en te verhandelen; maar ook wel eerstelijk, op welke, en hoe-daniglijk verscheydene, wijzen, de *Orakel-vragen* (dat ikse so noeme) door de *Raad-vragers* wierden gedaan, als ontrent welke beyden seer verscheidene manieren, niet alleenlijk naar de verscheydenheid der *Orakel-plaatsen*; maar ook dikmaal, in ene en de selve *Orakel-plaats*, of *Tempel*, wierden gebruikt. Doch sal ik voor eerst onderzoeken, op hoedanig een wijze sulks te *Delphis* geschiede.

De *Raad-vragers* (gelijkse gekranst en gebblind, onder't gerucht en geraas van een verschrikkelijk gedreun en weergalm, naar de *Orakel-plaats* toe traden) keerden ook so met *Laure-takken* gekranst wederom, naar het ontfangen des *Godspraaks*: wijl dit ook menigmaal een teken was, datse uit een *Orakel-plaats* quamen: en wel voornamentlijk, wanneerse op hunne *vragen* een goede antwoord, of ten minsten een sodanige als hen behaagde of vernoegde ontfangen hadden.

De *Vragen* der *Raadvragers* wierden (als *Philostatus* niet alleen van *Delphis*, maar ook andre Schrijvers, so hier van als van andre *Orakel-plaatsen* getuigen) door hen *Raadvragers* selfs beknoptelijk ingesteld, en aan den *Propheten* overgeleverd: welken dan den selven quansuis in de *Adyta* brachten, en aldaar of op den *Altaar*, of op de geheyligde *Bedding des Gods* nederleyden. En waren de selven ordinaerlijk, in een besloten *Brief* of *Taaffel-boekje*, versesgeld:

geld : op dat de zaak also veel te eenvoudiger , en sonder reden of suspicie van bedrog , mocht schijnen toe te gaan : en de God aldus daar op antwoord gevende , het *Mirakel* also te groter mocht schijnen.

Waar op dan (naar u reeds bygebrachte omstandigheden) de *antwoord* , op *daar toegepaste tijd* en *order van Loting* (op dat alsoo alle misgreep mocht geweerd werden) door de *Pythia* gegeven wierd : die quanssuis , t' enemaal onkundig zijnde , van den inhoud der vragen , so veel te meerder en krachtiger door dien *God* beseten te wesen , wierd gepretendeerd ; en door zijn *overnatuurlijk* en *Goddelyk ingeven* te antwoorden , op 't geen 'er dusdaniger wijze was voorgesteld.

Indien 't op het gene in een *opene Brief* behelsd wierd , of op mondelinge vraag , geschiede (dat ik achte noid of seer selden gebeurd te zijn , als by bysondre toevallen) viel 't noch veel gemakkelijker voor hen *Pythia* , en *Papen* of *Propheten* , te raden , wat 'er geantwoord diende : alhoewel sulks met meerder suspicie , voor den wat meerder of beter geneusden , te werk ging.

En waren 'er velerleye vonden , grepen en kunsten waar door ontdekt kon werden , 1. waarom dese *Raadvragers* , (of afgesondene der selver , indien se of door siekte , of andre ongelegentheden belet , selfs niet verschenen) daar heen quamen : en ten 2. wat eigenlijk , ja woordelijk , in hunne versiegelde *Taaffel-boekjes* of *Brieven* wierd behelsd.

Hier toe dienden dan bysonderlijk alle die soorten van Lieden , dien ik boven reeds als geintrefseerden hier ontrent , heb opgeteld : namentlijk alle die genen die , directelijk of indirectelijk , voordeel hier uit quam te trekken : en voor eerst , de *Waarden* of *Herbergiers* en der selver familie , Vrou , Kin-

Kindren en Dienst-boden : by occasie, van dat, aldaar dese *Raad-vragers* wierden opgehouden, en met het wachten na den geordineerden dag en tijd, en met de offerhanden tot voordeel hunner sake, door 't beschouwen der ingewanden, en 't ramen uit de selven van goede of quade voortekenen over 't gevolglijk succes. Wijl niemand toetrad tot het *Raad-vragen*, of ~~verwachten der antwoor-~~den, voor dat 'er goede voortekenen in de ingewanden der Slacht-offeren sich quamen (als door een Goddelijke directie te vertonen, of door de *Offer-wichelaars* wierden gepretendeerd sich te openbaren.) dat dese goede Smul-papen, die sich ondertusschen met het beste deser offerhanden wel vrolijk maakten, seer lang konden gaande houden. Gelijk wy daar van 't exempel gesien hebben in 't waarnemen van de *beweging der Slacht-offeren*: sonder welk voorgaande gepretendeerd Mirakel, en goed Voor-teken, de *Pythia*, als geseid is, noid naar d' *Adytæa* trad, om hare *Orakel-antwoorden* te geven.

Terwijl dan dese dingen (naar datse of eerder of later en tager achter de saak konden komen) wierden dragende gehouden, en de tijd somtijds daar door so uitgerekt, dat de naastkomende *antwoord-tijd* daar door, voor den sodanigen, quam voor by te schieten : of datse anders wat kortelijk voor de *antwoor-tijd* gekomen zijnde, men pretenderde dat alle behoorlijke plechtelikheden binnen die korte spatie niet konden werden volvoerd; en derhalven tot de naast-aankomende aldaar moest gewacht werden) terwijl, seg ik, dat dese dingen, aldus wierden te werk gesteld, en de *Raadvragers*, of der selver afgesanten, onder dese, en vele andre prætexten, die 'er konden gemaakt werden, wierden

den opgehouden ; hadden dese Liederen seer goede occasie , om indirectelijk , onder dit of dat pretext , by dese of die gemaakte occasie , van of tegenwoordige en (voor de *Raad-vragers*) onverwachte voorvallen , en gepretendeerde *Mirakelen* ; of gewenste uitkomst der dese of gene antwoorde , en de publijke danksegging daar over gedaan ; of gepretendeerde *Mirakelen* by voortijden aldaar gebeurd ; door vertelling de superstitie in de *Raad-vragers* te vermeerderen , en uit den selven , by die gelegenheid , uit te lokken 't geense gaerne wilden weten . 't Welk onder 't praten 't huis , onder 't spelen om de tijd wat te korten , onder 't wandelen , en onder andre soorten van oeffening , door hen of den hunnen kon werden waargenomen . Of indiensel sulks uit de *Raad-vragers* , of der selver afgesondenen selfs , niet konden gewaar worden : 't zy dat die of selfse te loos waren , of al te strikte last hadden , om iets daar van aan iemand , wien hy ook mocht wesen , bekend te maken ; konden sy sich keren tot der selver geselschap , gesin en dienstboden : of met de selve soorte van bedroch , of met corruptie en omkoop der selver . Om also niet alleen , achter de Vraag en substantie der selver te komen ; maar ook tot kennis (so veel hen mogelijk was) van de gehele gelegenheid des *Raad-vragers* , des selfs wijsen van leven , des selfs familie en Vrienden , en de voorvallen der selver onder mal-kandren , of des *Raad-vragers* met de selven ; en al wat meerder Historien van des selfs leven sy konden uithalen : voornamentlijk als 't Liederen van grote gelegenheid en middelen waren : en van welken door 't rekken van de tijd enz. meer voordeel te behalen was : om so niet alleenlijk te konnen antwoorden op 't gevraagde , maar ook 'er som-

somtijds iets byvoegen , en wel meest al te anders op de vraag niet genoeg , of sich selfs voldoen konden , of vreesden den *Raadvragers* niet genoeg ten propoos te geantwoord te hebben) 't geen eensklins in de vraag wierd vervat ; maer 't geen iets particuliers aangaande des *Raadvragers* leven behelsde ; en dat of van seer weynig was geweten , of , ten minste van de *Pythia* , of des selfs Propheten of Priesteren , onmooglijk scheen geweten te kunnen werden. Als of , quanssuis de God voor dees tijd hen geen uitkomst op hun voorstel wilde geven : schoon hy anders wel wist , uit overnatuurlijke kunde , wat hen oïd was wedervaren , enz.

Om sulks noch beter te kunnen onderzoeken , hadden se ook (als reeds boven gemeld is) hunne *Emissarii* of *uitgesonden*en , die overal (d' ene onder dit , d' andre onder dat pretext) heen reisende of heimelijk de staat , gelegentheid enz. onderzochten , van die *Raad-vragers* die reeds daar nu te *Delphis* waren wachtende ; of ook te gelijk van alle andren van aansien , waar van iets kon verwacht werden ('t zy door hunne superstitie , 't zy door hunne rijkdom , daar by t'saamgevoegd ; 't zy door de gevallen van hen selfs , of hun gesin enz. gebeurd ; 't zy door de gevaerlijke stand , en vrees en hoop , uit de selve ontstaande : voornamentlijk indien 't Hovelingen of diergelijken waren. By hoedanigen sy sich looslijk konden indringen , onder velerlye Pretexten ; en dan gevolglijk , door verhalen van faken , quanssuis aan hen selfs , of den hunnen , gebeurd ; of honderd duisend andre faken , rakende en vermeerderende d' achtbaarheid van 't Orakel , enz.

Voeg hier noch by de *Omleiders* (dat ik se so noem) of die soort van Lieden , die hun werk maak-

ten, en voordeel trokken, van den *Vreemdelingen*; daar heen gekomen om her te leyden. (Wijl daar uitstekend vele, en rare, en kostelijke dingen, door superstitieuse en ambitieuse Menschen den God vereerd en toegewijd, te sien waren) en alles aan te wijzen; 't zy oude en konstelijke, of kostelijke Beelden; die daar in seer grote menichte waren, als uit de beroving van die Tempel door *Nero*; en uit de Beschrijving van *Pausanias*, blijkt; 't zy andre voorname giften en geschenken, van seer konstige Schilderyen, Drievoeten enz. door Koningen, Vorsten, of andre grote en vermaarde Lieden, daar vereerd; 't zy wat 'er vreemds en wonderlijks, ten opfichte der Tempel en omleggende Plaatsen, en wat verder aan de selven vast was, voor de *Vreemdelingen* was of schein om te aanschouwen.

Welken dan by dusdanige occasie ophalende vele oude Historien en Miraculen; en wonderlijke uitkomsten der gegevene Orakelen; also ook dienden, niet alleenlijk om verbaasdheid en superstitieuse vrese in de *Raadvragers*, of der selver Afsesanten te verwekken: maar ook daar door met enen indirectelijk, en met bysondre loosheid uit te vorschen, wat 'er sou gevraagd werden, enz. Wijl dese Lieden ook seer goede occasie hadden om op 't wesen en actien der *Raadvrageren* enz. te letten; wanneer 'er iets met bysondre nadruk verhaald wierd, 't geen of hoop, of vrees, of andre kenbare passie, in hen kon verwekken.

Datmen 'er sodanigen in goed getal te *Delphis* hadde (en is van andre Orakel-plaatsen, ten desen opfichte, ook geen twijffel te slaan) toond ons klaarlijk *Plutarchus* in sijn meer-gemelde Boek van d' *Orakelen*: so ook *Pausanias* en andren meer.

Dus

Dus kondenſe ook andren uitmaken, die ſchoon aldaar, of daar ontrent, wonende, quansſuis van andre Geweſten daar naar *Delphos* heen quamen, met rijkelijke gaven en geſchenken voorſien, om aan de *God Apollo* op te offeren, nevens rijkelijke Slacht-offeren, tot dankbaerheid aan dien *God* opgeöfferd, om de goede uitkomst ſijner Voorſegging gedaan aan hen ſelfs, of die hen daer hadden heen geſonden. By welke *Offer-malen* dat ook ſomtijds, als uit ſinguliere gunſt, of ander pretext, genood zijnde, deſe of gene, of ook veel meerdere *Raadvragers* te gelijk; genige de ſchoonſte gelegenheid ontbrak, om by occaſie van't ſucces, waar over deſe dankſegging geſchiede, niet alleenlijk vele dingen te verhalen, (namentlijk *miraculeuſe vervullingen en ſucceſſen der Goddelijke Antwoorden*) maar ook onder den drank (wanneer doch altijd het verſtand en tonge te gelijk loſſer werden) de grond der ſake, waar onſe quamen, te ondertaſten en kundig te werden. Gelijkſe ſulks ook konden doen, in die *Offer-malen* die de *Raadvragers* ſomtijds, uit eigene drift en devotie deden; ſomtijds, in tegendeel onder deſe en gene pretexten (van Offerhanden en anders) gedwongen waren aan te ſtellen.

Voeg hier noch by het *net* en *naerſtig waarnemen* en *beſpieden* van de *Raadvragers*, ten opſicht hunner *actien* en *gebaar*, van ongeruſtheid, vreſe, droefheid, of andre diergelijke paſſien; die, of in het weſen, of in de praat en maniere van dien, of door 't ſuchten, of anders, ſich lichtelijk of geheellijk, of voor een gedeelte, openbaren: het *beſpieden* en *beluiſteren* hunner heimelijke daden en propooſten, gedaan of gevoerd by hun geſelſchap en vertrouwelingen; (dat door de Waarden of der ſelver huis-genoten enz. kon werden looſlijk waarge-

normen) en alles wat verders, op dese en diergelijke wijze, kon ontdekt werden van Lieden die of selfs, geslepen en schrander genoeg waren, om sich dicht te houden, of ook sulc geselschap en dienst-boden hadden die, noch kabbelijouws hoofden, noch corruptibel, waren.

Dat sulks, en noch veel meerder, door henlieden op de allerkonstigste en geslepenste wijze gepleegd wierd, en ordinairlijk, of ten minsten seer dikmaal met succes, sullen kunnen begripen alle die weten, hoe krachtiglijk het breyn gewet werd dier gener, die groot voordeel en auctoriteit sien door listen en bedrog te bejagen: en die daar by ook weten wat kracht de guichelary overal heeft, daarse snedig te werk gesteld werd.

Dus waren alle dese en diergelijke kunsjes geensins onbekend aan de reeds meer-gemelde *Alexander*; „ Want dese (naar *Luciaan* getuigd) sond seer „ vele *doorsnuffelaars* en *verneem-allen*, die van sijne „ t'saam geswoornen waren, naar *Rome*; die van „ daar een yders gevoelen en humeur overbrieften, en de *Vragen* diemen had voorgenomen „ te doen, hem al tijdelijk voor-af te kennen gaven: op dat hy so prompt en vaerdig wesen „ mocht: door so voor-af te verstaen, wat het „ was, datse't meest begeerden; eer hunne afge- „ sondenen by hem aangekomen waren. Dus ook, als de selve op een ander plaats van hem verhaald; „ Gebruikte hy sijne seer grote winst niet „ niet voor sich selfs alleen, of vergaderde sich die „ op tot een schat: maar had hy *Mede-werkers* en „ *Dienaers* en *Verneem-allen*, en *Orakel-makets*, en „ *Bewaarders der Antwoorden*, *Onder-schrijvers*, „ *Versegelaars*, en *Verklaarders der Orakelen*; en gaf hy „ aan yder loon naar des selfs verdienste. Ook sond

,, fond hy eenigen naar andre Gewesten, om het
 ,, gerucht van dit Orakel onder die Volken te ver-
 ,, breyden; en te vertellen, hoe hy Voorseide; weg-
 ,, gelopene Slaven aanwees of deed weder vinden; Die-
 ,, ven en Rovers ontdekte; verborgene Schatten open-
 ,, baarde; Sieken en Kranken weder in gesondheid
 ,, herstelde; ja reeds enigen uit den doden had opge-
 ,, wekt. Waar uit dan een drokke loopen drang
 ,, van alle kanten naar hem toeschoot, met Slacht-
 ,, offeren, geschenken, enz.

Dus wist hy ook die genen, die door andren tot hem gesonden waren, *seer vriendelyk te ontfangen, heerlijk te tracteren, met kostelyke geschenken te begiftigen, en also den selven sich gans gunstig te maken.* Waar op hy hen dan wederom sendende; desen niet alleenlyk vertelden hunne Vragen ende Antwoorden daar op gegeven; maar daar by ook uitkreten den lof van dien God, en seer wonderlyke Mirakelen daar van versierden.

Een seer aanmerkelijk exempel verhaald hy, even voor dese laatste woorden, van *Rutillianus*; ,, die anders een goed en eerlyk Man was; en die ,, vele Ampten en waerdigheden in de Room- ,, sche Staat met lof bekleed had: maar die on- ,, trent de *Goden* en *Godsdienst* sottelyk supersti- ,, tieus was, en so absurde gevoelens daar van had- ,, de, dat indien hy maar ergens een gesalfde of ,, gekranste Steen sag, hy terstond daar voor ne- ,, der-viel, die aanbad; en lange tijd daar by blij- ,, vende, en den selven sijne wenschen en belof- ,, ten op-offerende, van de selve alles goeds ver- ,, socht en verwachte. Dese dan gehoord hebben- ,, de van dit Orakel, scheelde het gans weinig of, ,, hy sijn aanbevolen Ampt verlatende, had selfs ,, naar *Abonuteichos* heen gevlogen. Doch fond hy ,, evenwel Gesant op Gesant daar henen. Welke

„ afgefondenen maar zijnde *Idioten* en *Slaven*, of
 „ van slaaffche opvoeding en verftand, feer ge-
 „ makkelijk daar bedrogen wierden, en fo te rug-
 „ ge gefonden. Die dan vertelden, datfe ditfel-
 „ ve gefien, en dat van andren gehoord hadden;
 „ en maakten, en verfierden daar noch vele din-
 „ gen toe; op datfe fo veel te aangener by hun-
 „ nen Heer mochten zijn. Waar door fy hem ge-
 „ heellijk ontftaken, ja t' enemaal tot en uitfinnig
 „ maakten. So dat hy familiaer zijnde met de
 „ meeften en voornaamften der Stad [*Rome*] by
 „ by den felven rondsom ging, vertellende wat hy
 „ uit fijne Afgefondenen had verftaan; ook felfs
 „ daar noch een deel byhangende: en vervulde
 „ hy alfo daar mede de gehele Stad, en maak-
 „ ten 'er feer velen verbaasd en ontroerd. So dat
 „ die ook al terftont felfs henevlogen, om iets te
 „ horen, dat hen raakte.

Sie hier, mijn Lefer, de argliftige grepen van
 dien guit. Doch moeten wy ons geenfins inbeel-
 den, dat hy hier in de *Delphifche*, en andre *Orakel-
 gevers*, niet tot fijne Leer-meesters heb gehad, en
 der felfer kunsjes hen afgefen. Hy wift den enen
 te verbinden door weldaden en gefchenken: die
 hem door een andren weg weder dubbeld en dub-
 beld (als men feid) quamen toevloeyen: en alfo
 den felven aan de hand te houden en tot fijn voor-
 deel te gebruiken; of van vyand tot vriend te ma-
 ken, die hem anders qualijk gewogen waren: en
 van welken hy anders gevaer liep, van datfe hem
 fouden hindren, of ook wel fijne boeveryen komen
 te ontdekken. Voornamentlijk indien 't Lieden
 waren van doorficht en oordeel, of ook te gelijk
 ervarentheid.

Dus wift hy ook, en door fijne mede geintref-
 feerden

feerden of mede-standers; of die nu reeds door weldaden enz. aan hen verknocht waren; of anders door kleen oordeel enz. met superstitie voor hem waren ingenomen, andren, sijne partyen en vyanden, (so door dese middelen, als door andren, die noch gevolglijk staan gemeld te werden) te overkrayen, te intimideren; ja in groot gevaar en lijden te brengen.

www.libtool.com.cn
 Dat niet alleenlijk de gepretendeerde *Propheten*, en *Propheteffen*, en alle de andren hoop hunner mede-standers; maar ook alle de Inwoonders van *Delphis* (gelijk sulks ook noodzakelijk by andre *Orakel-tempelen* plaats had) hier van bysonderlijk gaudeerden, of welvoeren, en rijk en weeldig waren; toond ons niet onaerdig *Luciaan*, in zijn tweede *Phalaris*, waar in over de *Stier*, door *Phalaris* aan de God *Apollo te Delphis* op-geofferd, gepleyt werd. Alwaar onder de Persoon van een der *Priesteren* (die seer wel begreep, dat daarse anders maar op een rotsachtige, en gans onvruchtbare, landstreek hunne woonplaats hadden; en gene occasie van Koop-handel, door Scheep-vaart, of andre gelegenheid, gelijk *Athene*; dat, met zijn omleggende Land *Attica*, seer onvruchtbaar zijnde, evenwel door goede gelegenheid, en daar door toevloed van Handelaars en handel, als een ander hedensdaags *Amsterdam*, tot seer grote overervloed van Burgeren, van commercie, en van Rijkdom was gestegen) op dese wijs gesproken werd; „ Want dat wy op steyle klippen wonen, „ en Rotsstenen bebouwen, behoefd *Homerus* ons „ niet te seggen; naar dien wy dat zelfs met onse „ oogen aanschouwen; en wy voor so veel de „ vruchtbaarheid van 't Land aangaat, altijd gro- „ ten honger souden moeten lijden. Doch de

„ *Tempel* selts, en de *God Pythius*, en het *Orakel*, en
 „ die genen *die komen offeren*, en die hunne god-
 „ vruchtigheid hier komen betonen, die zijn de
 „ Velden en Akkeren van *Delphis*; die zijn der
 „ selver renten en inkomen: van desen komt
 „ hen onderhoud en overvloed. Want om recht
 „ de waarheid te spreken, even als de Poëten sin-
 „ gen, komt ons alles toe sonder ploegen, sonder
 „ zayen, sonder majen, door de *God* [*Apollo*] die
 „ onsen Land-bouwer is. Als welke ons niet al-
 „ leenilijk verschaft het goed en voordeel dat an-
 „ dre Landen besitten: maar ook, indien 'er iets
 „ by de *Phrygiërs*, of *Lydiërs*, of *Perffianen*, of *Affy-
 „ riërs*, of *Phæniciërs*, of zelfs de verre en koude
 „ Noordsche Landen werd beseten, of verkre-
 „ gen; vloeid het alles na *Delphis* toe: en genie-
 „ ten wy, naast den *God*, daar van het voordeel
 „ en gemak; werden van alle Menschen geacht
 „ en geëerd; en leven so voorspoedig en gemak-
 „ kelijk. Dus hebben wy 't van ouds gehad; dus
 „ hebben wy 't noch; en wens ik, dat wy 't so
 „ mogen blijven hehouden. Ook is 'er niemand
 „ die kan seggen, dat 'er oid of oid enige Wet of
 „ besluit by ons is gemaakt, waar door aan iemand
 „ werd verboden, of Offer-slachtingen te doen,
 „ of giften en gaven aan den *God* op te offeren.
 „ En is hier uit, mijns achtens, dese *Tempel* so toe-
 „ genomen, en over-rijk geworden, door gaven
 „ en geschenken. Waarom dan ook hier ontrent,
 „ voor dese tijd, geen verandering diend gemaakt,
 „ of enige Wet geformeerd, die tegens de Vader-
 „ lijke gewoontens aanloopt; of angstvalliglijk
 „ ondersocht, van wie, of van waar, of van hoe-
 „ danige natuur enz. [ten opzicht van den Gever]
 „ de opgeofferde gaven zijn: maar zijns sonder

„ forg of bekommering aan te nemen ; en beho-
 „ ren wy also te gelijk den *God* [*Apollo*] en den
 „ *Godvruchtige Menschen* ten dienst te zijn.

Doch , om weder eens tot de *Pythia* selfs te ke-
 ren ; de *Antwoorden* die door de selfen met so een
 vervaerlijk geluid , als geseid is gegeven wierden ,
 wierden ook by de *Raadvragers* selfs , of geheellijk
 niet , of maar seer confuselijk en duisterlijk , ten
 opzichte der bewoording selfs , verstaan of bevat :
 so om datse met of onder sulc een verschrikkelijk
 gedreun en gedruis (buiten alle d' andre omstan-
 digheden) wierden voortgebracht ; als om de ver-
 baasdheid , schrik en vreese , door die schielijkheid ,
 in de *Raadvrageren* verwekt : terwijl die daar by
 ook of so kortelijk wierden uitgedonderd , datse
 noch meerder verwachting in den *Raadvrager*
 wrochten ; of in tegendeel somtijds so lang wier-
 den , uitgerekt , dat daar uit , (nevens de duister-
 heid dubbelsinnighet enz.) de *Raadvragers* confuis
 raakten ; die , terwijl sy 't voorste sochten te be-
 grijpen , het achterste nog minder begrepen : of ter-
 wijl sy daar opvielen , het voorste weder vergaten :
 voornamentlijk om dar sy 't niet wel verstonden.

Maar doch , dan werd het tijd voor de *Propheet*
des Tempels (of *Propheten* , want somtiids waren 'er
 meer als een te gelijk , als uit *Ælianus* blijkt) en voor
 de *Poëten* , die de antwoorden door de *Pythia* ge-
 geven , quanssuis interpreteerden , en in Versen stel-
 den , of quanssuis herstelden.

Dit geven en *Strabo* , en *Plutarchus* , en andren ,
 klaarlijk te kennen ; en wierd sulks ook (als reeds
 gesien is) door Alexander nagevolgd.

Alhoewel hier te *Delphis* sulks niet geduriglijk
 stand had gehouden ; en *Apollo* al ten tijden van
Pyrrhus die ontrent 300 jar. voor de geboorte onses

Heilands is gestorven , niet meerder *in Versen* , of *dichtmaat* sprak ; maar zijne *Orakelen in Prosa* gaf.

De waarheid hier van is klaarlijk te sien , by *Cicero* en andren meer ; en de reden by hem *Cicero* , *Plutarchus* , *Luciaan* , enz. Namentlijk *Apollo* die of door ouderdom , suffachtig , of door andre quade toevallen met 'er tijd in de herfstenen geraakt wierd , had onder de hand *Poëten* van node , die de *Versen* zijner onfinnige *Pythia* , in order brachten , en op de rechte leeft schoeiden ; en gaf hy aan desen die bequaamheid , die hy selfs reeds had verloren. Doch eindelijk ontbrackt ook desen aan de kunst. 't Zy dat de *Castalia* verdroogde ; 't zy dat daar eenige onfuiwerheid quam toe te vloejen , waar door des selfs kracht , niet alleenlijk vermindert , maar eindelijk ook gehellijk weggenomen wierd : Doch wat de ware reden sy , fouden ons licht beter die *Poëten* verklaren , die uit dese *Castalia* en d' *Aganip* gedronken hebben : als die selfs van hen selfs getuigen : *est Deus in nobis* , &c. 't Is *God die in ons woond* , en *onzen Geest beroerd* , enz.

Maar om weder met ernst te fpreken ; het *Verfe maken* , ontrent de *Orakelen* , hield met 'er tijd op , om dat 'er niet altijd recht bequame *Poëten* , of *Verfe-makers* , byder hand waren (en wel fodanigen , aan wien sy , als bysonderlijk daar in geintrefseerd , dat *Horribile Arcanum* betrouden.) Waardoor dan , meesten tijd , de *Versen* fo jammerlijk en belachelijk waren ; dat 'er door de *Epikuristen* , de *Akademici* , de *Stoici* , de *Aristotelici* de *Peripatetici* , de *Democritianen* , en vele andre feften , en anere geneusde *Menschen* buiten de felven , fo geweldiglijk mede gelachen en gespot wierd ; dat de fchaamte en confusie hier over , den *Priesteren* , en *Propheten* deed befluiten , de *Orakelen* niet meerder *in Versen* of

of *Dichtmaat*, maar in *Profa*, te geven: alhoewel tusschen beiden het geven van Versen weder schijnd getenteerd te zijn; doch om de quade successen, dat al in 't korte weder quam op te houden: waar van de reden licht noch elders sal gegeven werden.

Plutarchus die anders een seer verstandig Man was, en in zijn Boek van de *Superstitie* seer wel de natuur, de gebreken, en gevolgen der *Superstitie* heeft aangewesen; toond sich evenwel vry superstitieus, en geeft seer slechte, en geheel nietige reden, waarom doch de *Pythia* niet niet meerder in Versen antwoorde; in een Boek, of Tractaat, dat hy expresselijk daar over geschreven heeft.

Maar *Luciaan* die alle occasien capteerd, om met het *Heidens Godendom* en *Superstitie*, te spotten en te schimpen, doet seer aerdiglijk, en *Mercurius*, en *Apollo* selfs daar van spreken; wanneer de ene, namentlijk *Mercur*, in zijn *Jupiter Tragædus*, daar van op dese wijze sprekende werd ingevoerd: *Maar ik en ben geenssins met de Geest der Poesye begaafd; so dat ik den uitroep daar door bederven sal, met het nu te kort, en dan te lang maken der Versen; en sal ik henlieden tot lachen verwekken door mijne onkunde in de Poesye. Want ik sie dat selfs Apollo, over enigen sijner Orakelen wierd uitgelacht; hoe wel de duisterheid der selver 't merendeel daar van bedekt: wijl die so groot is, dat de Raadvragers so veel werks daar ontrent vinden, dat se tot het examineren der Versen geen tijd over hebben.*

Plutarchus, die anders (als even geseid is) seer superstitieus is, of ten minsten sodanig wil schijnen; kan selfs ook niet laten hier ontrent eens de aap uit de mouw te doen kijken: Wanneer hy in zijn reeds genoemde Boek, op dese wijze spreekt: *Als nu hier op een stilswijgen volgde, brachten de Omleiders [en Ver-*

Vertellers van 't geen ontrent dese Orakel-plaats al wonders was te sien, of ook in voor-tijden gebeurd] weder enige Orakelen voort. En alffer onder andren een geciteerd wierd, in Versen, wegens 't Rijk, (so ik wel onthouden heb) van Ægon de Argiver; seide Diogenianus daar op, dat hy sich menigmaal had verwonderd over de slechtheid en gebrekkelykheid der Versen, waar in de Orakelen wierden uitgeadrukt. Daar nochtans Apollo het hoofd der Musen was, en aan wien niet minder het geven van de konst, netheid, aerdigheid en swier aan de Versen toequam en eigen was, als geestigheid van stem, en aerdigheid van Voysen: en die daar in Homerus en Hesiodus verre te boven ging. En dat evenwel de meeste Orakelen en tegens de Wetten der Dichtmaat, en tegens de suiwerheid van Taal, door 't gebruiken van quade woorden peceerden. Serapio de Poet, die, maar onlang van Athene gekomen, daar mede tegenwoordig was, seide daar op; waand gy dat die Versen de Versen van Apollo selfs zijn? Laat ons toe geven, dat de selve veel slechter en onaerdiger, als die van Homerus en Hesiodus zijn, sullen wyse daarom niet als seer wel gecomponeerd gebruiken, corrigerende dat oordeel, dat wy, door quade gewoonte vooringenomen, hebben opgevot? De Landmeter Boëthus, van wien gy weet dat hy naar de zijde van Epicurus overhield; voegde hier op: Maar hebt gy noid geboord wat aan de Schilder Pauso is gebeurd? Neen ik, seide Serapio. 't Is dan waardig dat ik 't u vertelle antwoorde Boëthus. Dese Pauso had aangenomen te schilderen een Paerd, dat wentelende sijne vier benen om hoog stak, maar hy schilderde 't al lopende. Als nu de gene die 't hem had aanbesteed, daar over gans misnoegd was; nam Boëthus al lachende de Schilderye en keerde se het onderste boven; so dat het Paerd niet scheen te lopen, maar te wentelen. So gaat het, voegde noch Bion daar op, met sommige soorten van redenen; wanneer se werden omgekeerd. En hier

hier uit spruit het, dat sommigen seggen, dat de Versen vitieus (of kreupel en gebrekkelyk, enz.) zijn, om dat de God der selver Aucteur is; andren in tegendeel datse niet van den God zijn, om datse vitieus zijn.

En waarlijk (eens voor dees tijd ondersteld zijnde dat de *Duivel* selfs sijne Autwoorden onder de Persoon der gepretendeerde *Apollo*, en andre *Goden*, aan *Augustus Cæsar*, ~~aan Thulis, en andren~~ op een overnatuurlijke wijze gegeven had) wat sou doch dien duisend-Konstenaar beweegd hebben, aan *Augustus*, aan *Thulis*, en vele andren meer, sodanige *Orakelen*, of *Antwoorden*, te geven, dat de selven, ten opzichte van Taal en Dichtmaat, t' eene-maal bescpottelyk waren? Of wat sou hem beweegd hebben, sich selfs, niet alleenlijk bescpottelyk, maar ook verdacht te maken, van onmacht, enz, by Liedén, die anders geenffins een houte neus hadden: maar seer wel konden rieken, wat en hoe hen wierd opgeschaft? Of meendmen dat de gemene man wel bequaam was, om sulks te vatten en te beschimpen; en dat de *Groten* (die indiens niet wel door hunne eigene ogen, ten minsten door dien van hunne Ministers sien) 't bedrog niet konden bemerken?

Waarlijk, noch *Augustus Cæsar*, noch sijns gelijken, in Grieksche Taal-kunde, en oordeel van de wereldsche bedrijven; waren enigffins de Liedén om sich door sottelyk gecomponeerde Versen, sodaniger wijze te laten bedriegen: als hedensdaags vele Geleerden sich door dusdanige sotternyen laten doeken.

Want indien ergens, so behoorde hy *Duivel*, sich niet belacchelyk ten toon te stellen, daar 't sijn achtbaarheid en voordeel gold. En indien hy al, gedwongen, tegens sich selfs moest getuigen; ten min-

minsten , om sich selfs te langer in achting en aansien te houden , sou hy sich gewacht hebben , van quade Taal en quade Versen te spreken : en voornamentlijk by Lieden , die de Taal en der selver suiiverheid , als ook die der Dichtmaat , seer wel verstonden. En wat kon, eyndelijk, hem meerder voordeel zijn , als by *Augustus* en diergelijken in achting te blijven ? www.libtool.com.cn

In hoedanige verachting en onwaarde , en de *Orakelen* selfs , en de quansfluis Goddelijke kracht ; waar doorse gegeven wierden ; en de Versen selfs waren by doorsichtige en ervarene Lieden , blijkt, niet alleenlijk uit het gene reeds boven is bygebracht : maar ook uit de so , scherpsinnige als welsprekende, *Cicero*.

De Woorden van *Cicero* zijn , in sijn tweede Boek van de Voorseggingen (terwijl hy van het antwoorden der *Orakelen* in Versen of Dichtmaat spreekt) dese volgende : , , Maar het gene het , , voornaamste is , waarom werden 'er geen *Orakelen* meer op (N. B.) dese wijze , te *Delphis* gegeven , niet alleenlijk by onse tijd ; maar reeds , , al lang voorleden ? So dat 'er tegenwoordig , , niets is , dat in meerder kleenachting is ? Wanneerse hier van krachtiger werden gedrongen , , seggense , dat de kracht en 't vermogen gesleten , , en verdwenen is , door de outheid des selfs. [Een , , rede , die onder andren , met omstandigheden , , door *Plutarchus* werd bygebracht , van die plaats , , uit welke die uitwaasseming des Aerdrijks geschiede , waar door de *Pythia* , als in 't verstand , , beroerd en ontsteld , hare *Orakelen* gaf.] Men sou , , waarlijk denken dat dese Lieden van Wijn , of , , van gesoute Vis of Vlees spraken ; welker kracht , , door d' ouderdom vergaat. Men handeld hier
over

,, over de kracht der Plaats , en niet alleenlijk
 ,, over de natuurlijke , maar ook over de Godde-
 ,, delijke kracht. Welke , op wat wijze is die eyn-
 ,, delijk vervlogen? Door oudheid, fult gy seggen.
 ,, Gy wild liever dat verdwenen is, en vernie-
 ,, tigd dat gene, dat, indien 't oid geweest was, nog,
 ,, en in der eeuwigheid, fou zijn; als dat gy niet fou
 ,, geloven, 't geen men niet behoort te geloven.

Gelijk dan de rede of oorfaak, waarom *Apollo* niet meerder in *Versen* of *Dichtmaat* fprak , was dat 'er fo krachtelijk mede gefpot wierd , om de feer grote gebrekkelijkheid van *Taal* en *Dichtmaat* , die 'er menigmaal in gevonden wierd; en men daarom onder ander prætext fulks affchafte en naliet : So gaf ook weder in tegendeel defe verandering, en 't *Orakel-geven* in *Profa* , voor den doch anders ongelovigen , fo wel een Argument , tot nadeel der gepretendeerde Goddelijke Antwoorden, als het gebrekkelijk componeren en 't famenstellen der *Versen*.

Want daar de *Poëten* noch geduriglijk bleven in goede *Dichtmaat* fingen; en bleven pretenderen door *Apollo* en de *Mufen* daar toe geïnspireerd te zijn : zijn *Apollo* en de *Mufen* konft , en geheugnis quijt, en door ouderdom kinds en fuf , geworden : So dat de *Poëten* fijne lieve kindren fulks voor hem moesten op- en waarnemen.

Hoe lange, al voor de Geboorte onfes *Heylands*, dit *Orakel-antwoorden* in *Versen* had opgehouden hebben we reeds gezien in 't boven gefeide : doch wanneer men eerst fulks had beginnen te practiferen, is fo klaar niet.

Want *Pausanias* , die ons hier ontrent het meeste licht geeft, getuigd (in fijne *Befchrijving* van *Griekenland*) dat sommigen hielden , dat *Phemonoë*, de eerste

eerste *Prophetesse* aldaar was geweest ; en ook de eerste hare *Godspraken* (of die des gepretendeerde *Gods*) in Dichtmaat en langere Versen , (by de *Grieken* en *Romeynen* , *hexametri* , *senarii* , of *seslingen* , genaamd) sou gegeven hebben : andren dat de *Prophet* *Oleen* , die nevens *Pegasus* en *Agujeus* , dese *Orakel-plaats* had in stand gebracht , aldaar de eerste had *Orakel-antwoord* gegeven , en de eerste sulks in Dichtmaat had gedaan. Waar toe hy *Pausanias* , dan de Versen van *Béo* , een *Delphische Poëtesse* (uit hare *Lof-sang* ter eere van *Delphis* gemaakt) tot getuignis bybrengd. Alhoewel de oude en algemeenste traditie was , dat 'er altijd de *Voorseggingen* door *Vrouwen* wierden gegeven : waar van evenwel , uit andren , het tegendeel klaar schijnd te blijken.

Het allernaafte , mijns achtens is , datmen (gelijk meest alle faken , bedrijven en practijken , voornamentlijk van dusdanige natuur , van kleender tot groter werden , en also tot meerder volmaaktheid komen) met 'er tijd , om de *Majesteit* en geloof deser *Godspraken* (die te *Delphis* al een wijl voor *Homerus* tijd plaats hadden) te vermeerderen en te vergroten , de *Versen* heeft beginnen te practiseren. Waar toe in vroeger en ruwer Eeuwen so veel nettigheid en konst niet vereyft wierd , als wanneer de *Lieden* van latere tijd , nu reeds de *Versen* van *Linus* , van *Musæus* , van *Orpheus* , van *Homerus* , van *Pindarus* , van *Æschylus* , van *Sophocles* , van *Euripides* en van vele andren meer , in de hand of geheugnisse hadden.

Doch dat sy , of selden , of by na noid , dusdanige nette en hoogdravende *Dichters* ; maar menigmaal seer kreupele , daar toe konnende verkrijgen (wjl die selven , buiten de Dichtmaat , ook meer andre bequaamheden van noden hadden) die *Versen*

fen daar door in fodanig een verachting geraakten , als reeds getoond is , men met 'er tijd het *Verfemaaken* ftaakte , en de antwoorden in *Profa* gaf.

Maar , om hier eens van af te fcheyden en verder voort te gaan , ftaet ook byzonderlijk te confidereren , wat foort , of *Seften* , van Liedén , tot het *Raadvragen* , en ontfangen defer *Goddelyke Antwoorden* , wierden *geadmitteerd* ; en hoedanigen daar ontrent wierden *geweerd* en *uitgefloten* ; de daar toe *geadmitteerden* waren fodanige Liedén die , buiten eygen overgelovigheid , ook noch vaft waren aan fodanige *feften* van *Philosophie* , die de *superftitie* , en der felver gevolgen of patrocineerden , of leden. Daar in tegendeel Liedén van enige *fechte* , de felve verwerpende of belachende , door hen wierden geweerd en uitgefloten. Hoedanigen (als meer gezeid is waren de *Aristotelici* , *Academici* , *Epicureen* , *Cynici* , enz. en eindelijk ook de *Chriftenen* .

Waar by noch quam een feer argliftige greep en konft , om hun felfs wel te conserveren , en alle andre *feften* of *Liedén* , die hen verdacht , en of heymelijk , en indireetlijk , of openbaarlijk vyand waren , niet alleenlijk by yder een (ten minften den groten en meeften hoop) te konnen verdacht maken ; maar ook abfolutelijk te konnen ruineren.

Het feer looflijk bedachte middel hier toe , was het inftellen van *Mysteria* , of *heyilige verborgentheden* , nevens der felver *plechtelykheden* , en *Inwijding* tot de felven. Want hier door was het dat fy de *confcientien* der Menfchen aan fich verbonden maakten en hielden : wyl die voor het intreden tot die *Heylige Maatfchappen* of *Gebroedersfchappen* , (dat ik fe fo noeme) aan hen lieden , door een foort van *Biechte* , moeften ontdekken , de allerverborgenste geheymen en bedryven huns levens : en wel voorna-

Q

ment-

mentlijk , alſſe met enige byſondere ſchelmeryen , of misdaden enz. waren vermengd geweest.

Deſe ſo genaamde *Sacra* , en *Mysteria* , of *heylige* en *heymelijke verborgentheden* waren al velerleye by *Romeynen* , *Grieken* , en andre Volken meer : en in velerleye plaatſen ; ook aan velerleye Goden en Godinnen toegewijd ; als die van *Hecate* , van *Ceres* en van *Proſerpina* ; van *Orpheus* door geheel Griekenland ; die van *Bacchus* in *Bæotia* ; die van *Isis* in *Ægypte* , (en vele andre Plaatſen , teſte *Apulejo*) van *Mythra* in *Asia* , enz. Waar toe ook niemand wierd als medegenoot (ja ſelfs geenſins tot de tegenwoordigheid , geſicht , of kenniſſe door ſimpel verhaal der mede-wuſtigen) geadmitteerd , ten ſy plechtiglijk verbonden door ſekere (ſomtijds velerleye) foorten van *pænitentie* , van *confeffie* , van *dopen* , en andre ſuyveringen daar voorgaande ; nevens *hoge* en *diere Eden* en *vervloeking*en ; van aan niemand die noch niet ingeweyd was , deſe *heylige verborgentheden* , en 't geen 'er aan vaſt was , bekend te maken. Onder deſen waren evenwel de voornaamſte de *Samothraciſche* , de *Eleuſiniſche* te *Athene* , (die daar noch twederleye zijnde in mindere en meerdere , of klene en grote verdeeld waren) de *Mythriaca* , en eyndelijk de *Delphiſche* : welke laaſte drierleye zijnde , elk om de negen jaren wierden gevierd :

De eynde waar toe de ſelven waren ingeſteld , of ingeſteld te zijn wierden gepreſenteerd , en waar toe de ſelven den ingewijden brachten (of gepreſenteerd wierden de Menſchen te brengen) waren *verbetering van leven* , en *ſuivering van gemoed* , en niet alleen de *hope* van een *beter zalig leven* : maar ook de *waarlijke verkryging* van 't ſelve by de Goden : daar in tegendeel d' ongewijden de ſtraffe der Helle , en alle quaad hadden te verwachen. Als uit de

Phæ-

Phædo van *Plato*, uit *Olympiodorus*, uit *Plutarchus*, uit *Cicero*, uit *Diogenes Laërtius*, uit *Arrianus*, en anderen meer, te sien is.

't Was wel misschien aan sommigen niet onaangenaam, dat ik by forme van uitweiding die *Mysteria* hier eens quam wijdlustiglijk te verhandelen, en (so veel de oude voetstappen der felfer ons bliken) uit te pluifen. Doch sal ik hier liever de kortheid bevljtigen, en 't geen meest ter sake doet bybrengende, de volkomener Verhandeling, tot andre tijd en voorval, uitstellen.

'er Wierd dan (als reeds gedacht is) onder andre plechtelikheden van *vasten* en vele andre soorten langwijlige *pœnitentie* en *beproeving*; als *onderhouding van kuisheid*, *slapen op de vloer*, *verkiefsing van spijs* enz. ook de *Biechte*, of *Belijdenis*, afgevergd, van wat sy oïd quaads of schelms in hun leven hadden bedreven, enz.

Dit was de rechte vond om de *Conscientien* der Menschen aan sich vast verbonden, en in hun bedwang te houden: en hierom was 't dat *Antalcidas*, wanneer de *Priester* te *Samothracia* hem inwijde, en onder des hem plechtelijk afvraagde, *wat hy oïd quaads of schelms, in sijn leven bedreven hadde*; daar op tot antwoord gaf: *indien ik iets diergelijks bedreven heb, dat is reeds aan de Goden selfs bekend*. En een ander *Lacedemonier* op dese wijze ondervraagd zijnde, *wat wel het grootste schelmstuk was, dat hy oïd in sijn leven bedreven had*; ook antwoorde, *dat dat den Goden reeds bekend was: en als'er nochtans verder instantie wierd gedaan, en geseid, dat hy evenwel noodsaakelijk belijdenis moest doen*; vraagde hy weder den *Priester*, *aan wien hy die doen moest*; *aan hem of aan den God*? Waar op den *Priester* weder antwoordende, *aan den God*; voegde hy 'er op, *gaad gy dan so lange aan een zijde,*

De Philosooph *Demonax* (welks leven, met grôte ernst en lof, beschreven werd door *Luciaan*; die anders gewend is, met by na alle Philosophen, en alle secten der selver te spotten) wierd van velen gehaat, en lasterlijk nagesproken, op de selve wijze als eertijds *Socrates*; dat namentlijk, niemand hem oïd had sien offeren, of andre godsdienstige plechtelikheden oeffenen: en dat hy alleen onder allen niet ingewijd was tot de heylige *Eleusijnische verborgentheden*.

Waarom hy dan eens nettelijk gekleed en gekrânst, in de gemene volks Vergadering toetrad, en aldus sich verdedigde: *En verwonderd u niet, Atheniensers, dat ik noid aan Minerva geofferd hebbhe: want ik meende dat sy mijne Offerhanden geenssins van node had. Dus antwoorde hy ook op 't tweede lit, dat namentlijk, de oorzaak waarom hy tot noch toe, door inwijding, sich geen deel-genoot aan die heilige verborgentheden had laten maken, was, om dat, indien dese verborgentheden quaad waren, hy dat niet sou konnen swijgen aan den ongewijden; om also andren daar van af te raden: ook niet, indien se goed waren; wyl hy, uit liefde en gulhartigheid, die aan yder sonde hebben bekend gemaakt.*

Welke antwoorden nevens hunne aerdigheid ook te kennen gaven, wat de verstandigsten van dese bedrijven oordeelden.

Dat niemand dese heylige verborgentheden mocht openbaren, leren ons *Diodorus Siculus Lib. 3. Suetonius*, (uit cap. 43. van *Augustus* leven) *Horatius* en andren meer. Uit *Horatius* sietmen, in wat haat die genen waren, die aan andren, ongewijden, sulks bekend maakten:

*Est & fideli tuta silentio
 Merces; vetabo qui Cereris sacrum
 Vulgarit arcanae, sub iisdem
 Sit trabibus, fragilemque mecum
 Solvat Phaselum.*

„ Een veylig loon is 'er voor die een getrou-
 „ we stilswijgentheid observeren. Want ik sou
 „ geenffins willen met die genen, die de heylige
 „ verborgentheden van de Godinne *Ceres* open-
 „ baar gemaakt heeft, onder een selve dak verblij-
 „ ven, of met hem te scheep over Zee tyen.

Dusdanige godsdienstigheid wist ook seer wel te simuleren *Augustus*: die, wanneer, na dat hy (al voor desen te *Athene* ingewijd zijnde) op de Richter-stoel geseten zijnde, als *Opper-priester*, moest kennis nemen en decisie geven, van en over een questie rakende de *privilegien der Priesteren van de Godinne Ceres te Athene*, en 'er enige wat meerder verborgene saken, als hy achte publijkelyk te mogen geseid en verhandeld werden, wierden voorgestelt, het Gericht deed scheyden; en de Gemeente daar toe-gevloeid deed vertrekken, om also alleen het pleyt der Partyen aan te horen.

Dat geenffins in hem te verwonderen was, wyl uitstekende hoog wierd opgenomen, het of onrechtmatig onderkruipen van de kennis deser verborgentheden; of de bekendmaking der selver aan ongewijden, of, het schoon indirect, beschimpen of spelen, met de selven.

Van dusdanige saken sienwe d' exempelen by *Livius, Plutarchus*, enz. 't Geen *Livius* in sijn 31ste Boek verhaald (en ook *L. Florus* des selfs Verkorter)

is seer aanmerkelijk : *Duo Acarnanes &c.* Twee Akarnanische Jongelingen waren t' Athene, op de tijd der heylige inwijding en 't vieren der verborgene plechtelikheden van Ceres, noch oningerwijd en onkundig, met de andre reeds gewijde menigte, in de Tempel van Ceres ingetreden. Maar wanneer sy daar verscheidene absurde dingen vraagden, heeft hunne praat hen ontdekt : en schoon sy voor de Priesteren des Tempels gebracht zijnde, men klaarlijk vond, dat sy daar by misverstand waren ingetreden; wierden se evenwel, als om 't bedrijven van een schrikkelijk schelmstuk, ter dood gebracht.

By Plutarchus, en Thucidides vinden we, met welk een drift het Volk van Athene tegens Alcibiades, wien 't anders uitstekende beminde (doch die, nu onlangs in groot bedenken van verkrachting der vryheid tegens hen geïntentioneerd, was gebragt) wierd aangevoerd tot condemnatie, door sijne partyen : op pretext dat hy de verborgene heylige plechtelikheden had geprofaneerd : schoon 't stuk geensfins bleek, als Thucidides getuigd (die in die tijd leefde, en een Man van bysondre achting en aansien was) en een gevangen Man met beloften, omkoop, en dreigementen, wierd bekoord, om hem (Alcibiades) en den zijnen in alle leed en swarigheid, door sijne (Gevangens) verklaring te brengen. En hoe in tegendeel dit tot groot onheyl der Atheensche Republijk, en by na hunne gehele ondergang, quam te gedyen; door wraaksucht van Alcibiades : die absent, en sonder dat sijne verantwoording gehoord was, met sijne gepretendeerde makkers, door sijne partyen (en haters) in 't bestier der Republike, was ter dood gedoemd.

Naardemaal dan 't profaneren deser *Mysteria* so hoog wierd opgevat, en seer hoge en diere Eeden en vervloekingen van sich selfs, indien sy Ingerwijden daar

daar van , aan Ongewijden iets quamen te ontdekken , wierden afgevorderd ; en niet alleenlijk met 'er dood gestraft , die genen , die uit onbesuysde dertelheid sodanige heyligdommen hadden *geprofaneerd* ; maar selfs ook die genen , die onnosfelijk en by doling , sich te diep ontrent de selven hadden ingedrongen : (als uit 't aanmerkelijk exempel van *Livius* reeds bygehaald blijkt) *wierd voor het plegen der selver wel solemnelijk om den sodanigen te waarschouwen , uitgeroepen (door de heylige Uitroeper daar toe gesteld) bekàs , bekàs kostis alitros.*

Procul , procul este Prophani.

Wijken vertrek , al die een misdadige of onheylige is.

Door hoedanigen uitroep selfs *Nero* (naar 't getuignis van *Suetonius*) verfteld , niet dorst toetreden ; als van schelmeryen enz. overtuigd zijnde . Waar uit by my rijst dat bedenken , dat de reeds gemelde *Biechte* by hen *Priesteren* niet alleenlijk in de eerste *Inwijding* : maar ook selfs voor yder bysondere tijden en pleging defer *Mysteria* (die over al hunne gefette jaren en tijden hadden) zijn vereyft geworden . Maar laat ik dit aan 't oordeel der meerder geleerden .

Doch om weder naar *Delphis* te keren (waar van ik nu so vaakmaal afgedwaald ben : schoon , mijns achtens , niet ganschelijk te vergeefs) en , waar van reeds iets is (te desen opzicht) aangeroord ; was aldaar het selvige bedrijf gepractiseerd ; en was onder dese *Inwijding* , en by gevolg , *eed en belofte van tilswijgendheid* by na geheel *Grieken-land* verbonden : als uit *Plutarchus* , meer als op ene plaats , blijkt.

blijkt. Waar uit feer wel af te nemen is, hoewel fy *Papen* en *Propheten* hun gefach (door dit verband van *Confcientie*, voornamentlijk als'er noch fulk een foort van biecht by quam) wiften te mainteneren; en hunne partyen over al verdacht en verhaat te maken; ja in jammerlijk lijden te brengen; met den overgelovigen hoop hen op 't lijf te fchenden: als de voorbeelden daar van in de perfoon van de valfche Propheet *Alexander*, enz. konnen getoond werden.

Doch eerwe tot die *Historien* komen, fullen wy eerst sien, hoe die bedrieger 't volk ook mompte met fijne op diergelijke wijs gepractifeerde *Mysteria*. Want ook (op dat ik de woorden van *Luciaan*, die des felfs leven accuratelijk befchreven heeft, gebruike) *Verfierde ky sekere heylige Feesten en Mysteria*, (daar by voegende het *Fakkel-dragen* en *Priesterschappen*) die altijd drie gevolglijke dagen achter een gevierd wierden. En wierd op d' eerste dag voor afuitgeroepen, gelijk t' *Athene* in 't vieren der *Mysteria* gefchied, indien'er een *Atheift*, of een *Christen*, of een *Epikurift* kome, tot befpieding der heylige verborgentheden, dat hy van hier vliede; maar dat die aan den God geloven, tot hun goed geluck ingewijd werden. En hier op met den eerften aanvang, gefchiede terftond defe grote uitdrijving en verjaging. En ging hy felfs voor met teroepen, drijf de de *Christenen* uit: waar op dan ook de gantsche menichte riep; drijf de *Epikuriften* uit.

Dat'er in fulk een geval geval evenwel velen der felfer, als niet bekend voor fodayenigen, bleven en die guiteryen door snuffelden, geloof ik gaerne: maar ook te gelijk, dat fy dan noch hikken noch kikken derfden (als men feid) en elders daar van fprekende, voorfichtigheid van node hadden; om de *Papen*, die by den fuperftitieuſen hoop uitftekende credyt, en vermogen hadden. Niet

Niet alleenlijk wierden de gepretendeerde *Atheïsten* en *Epikureen*, en, ingevolgt van tijd, ook de *Christenen*, uitgesloten (en behalven desen, buiten twijffel, alle sekten die 't niet met d' Orakelen hielden) maar te gelijk ook de *Barbaren*; hoedaniger wijze sy by de *Grieken* genaemd wierden.

En hier uit rijst dat *Libanius* (in *Corinthiorum* actione seid; dat de *Mythagogen* of opstellers en inleyders, tot dese gepretendeerde heylige verborgentheden, met de allergrootste naertligheid, en voor alle saken, die genen die stonden te werden ingewijd, vermaanden, dat sy doch suivere handen, en een suiver gemoed souden bewaren) en in taal of spraak maken rechte *Grieken* te zijn. Even als of de *Grieksche Taal*, en der selver suiverheid, iets deden tot de ware Godvruchtigheid.

Al hoe wel ook wel licht by *Barbaren* onder de *Grieken* verstaan zijn, by tijde van *Demonax* (als wanneer de *Christenen* noch meest allen, by de *Heydenen*, voor *Joden*, en die voor *Barbaren*, en ook so gevolglijk sy *Christenen* daar voor gerekend wierden) alle die genen die of *Joden* of *Christenen* waren: welker taal ook ordinaerlijk, en wel voornamentlijk als 't of *Palestijners*; of *Ægyptenaren*, of ergens elders buiten *Griekenland* geboorne *Joden* of *Christenen* waren, geen goed Grieks was: als so uit de taal van 't Oude en Nieuwe Testament, als andre meer ken-tekenen blijkt. Die dan nevens d'*Epikureen* en *Atheïsten* wierden gesteld; om dat (schoonse anders van malkandren als de Hemel van de Aerde verschilden) sy daar in over een quamen, datse deser bedriegeren geslagen partyen waren; en niets onderlieten, om der selver schelmische guiteryen te ontdekken te schande te maken.

De schers van *Demonax*, by *Lucianus* in des selfs

leven, is gans niet onaerdig: en word dus, van hem *Luciaan*, verhaald: *Hynam ook eens de stoudheid van d' Atheniensers publykelyk af te vragen, so als by de uitroep (die voor 't aanvangen der Mysteria van Eleusine gaad) hoorde, om wat reden doch sy de Barbaren uitsloten? daar doch Eumolpus, een Barbaar en Thracier zijnde, die had ingesteld?*

Dit was al wat stoutelyk gevraagd: en met meerder vrymoedigheid, en securiteit, mocht hy de volgende vraag doen, by de selve *Luciaan* verhaald: *So als by eens een Waarsegger sag, die om loon en profijt publykelyk toekomende dingen voorseyde, seyde hy, ik sie niet om wat reden dat gy loon eyst. Want indien gy 't doet, om dat gy quanssuis iets kond veranderen ontrent de Goddelijke voorschikking, is het te weinig hoe veel gy ook eyst. Doch soo alles nootsakelyk moet volgen, gelyk 't aan God heeft goed gedacht, van wat kracht is dan u Voorseggings-konst?*

Dat fulke railleryen voor den Scherffer geen quade uitkomst hadden, was, om dat sy of tegens particuliere, *Waarseggers* (en die daarom van geen groot gesag, autoriteit, of nadruk waren) of tegens *Orakel-plaatsen*, die reeds in decadencie waren, wierden uitgeworpen: of door sodanige personen, die by yder bysonderlyk bemind waren; en daarom hunne scherffende ernst, maar voor simpele schers en boertery wierd opgevat, of te beter geëxcuseert.

Anders waren 'er sodanige bedriegers al kort genoeg achter her, indien hen iemand quam, of met woorden, of met daden, te beledigen: voornamentlyk als sy door de waarheid overtuigd, gevolgelyk ook by andren in kleenachting vreesden, of waarlyk quamen, te geraken, en also alle auctoriteit en voordeel te verliezen.

Maar voornamentlyk scherpten sy sich tegens
Lie-

Lieden, die met opentlijke ernst sich tegens henl. wilden aankantten. Een seer aanmerkelijk voorbeeld hier van hebben wy in de Waarsegger *Alexander*: die t'enemaal vervaerd zijnde voor d'*Epikureen*, en diergelijke soorte van Menschen; als zijnde d'*onderzoekers*, en *ontdekkers sijner guitachtige bedriegeryen*; sich tegens den selven, op alle wijzen, versette En bracht hy ook (op dat ik de woorden van *Luciaan* selfs gebruikte) een *Epikurist*, die hem publykelyk van bedroch en valsheid zocht te overtuigen, in geen kleen gevaar van 't leven.

„ Want dese luids keels op schreeuwende riep:
 „ Gy *Alexander* hebt dien *Paphlagonier* geraden
 „ dat hy sijne *Slaven* sou aanbrengen en beklagen
 „ by de *Landvoogd* van *Galatie*: als welken sijne
 „ Soon, die t'*Alexandrie* studeerde, hadden om
 „ hals gebracht: daar die Jongeling nochtans
 „ leefd: zijnde levendig van daar wederom ge-
 „ keerd, naar 't verderf deser Slaven; die, door
 „ u bedrijf, den wilde dieren zijn voorgewor-
 „ pen. Dees saak had sich sodaniger wijze toege-
 „ dragen, dat dese Jongeling de Nijl op naar
 „ *Ægypte* was gevaren, en hy, wanneer nu 't vaar-
 „ tuig de Rivier verder optoog, ook besluit ge-
 „ nomen had om, by die occasie, heel naar Indië
 „ toe te varen. En naardemaal hy hier door vry
 „ lang weg bleef; keerden dese Slaven (die waan-
 „ den, dat hy in 't opvaren van de Nijl of vergaan,
 „ of door Rovers, die 'er te dier tijd in menichte
 „ waren, om hals gebracht was) weder te rug en
 „ boodschapten sijn verlies: waar op verder en 't
 „ geven van dusdanigen *Orakel* en 't veroordelen
 „ der Slaven gevolgd was. Al hoe wel daar na de
 „ Jonling en selfs weder te voorschijn quam, en
 ver-

,, vertelde, hoe en waar hy gereyfd had. Dit ver-
 ,, haalde daar dese *Epikurist*. Maar *Alexander*, seer
 ,, vergramd over sulck een beschuldiging, en niet
 ,, konnende verdragen dat de waarheid van dat
 ,, lasterstuk voor 't licht wierd gebracht; gebod
 ,, aan d' omstanders desen *Epikurist* met stenen
 ,, dood te werpen; of dat sy anders selfs verwate-
 ,, nen fouden wesen, en voor *Epikuristen* gehou-
 ,, den werden: En begon dese reeds al te gooien;
 ,, wanneer enen *Demoftratus*, die in *Pontus* toen
 ,, sijn verblijf had, ten eersten toelopende, hem
 ,, bedekte en beschermde; en also van der dood
 ,, verlosfe, daar 't anders seer weynig scheelde of
 ,, hy was gestenigd geweest. En wel met reden,
 ,, want wat had hy alleen wijs te wesen, onder so
 ,, vele onfinnigen; om de uitwerking van de sot-
 ,, te dwaasheid der *Paplagoniers* sich op den hals te
 ,, te halen? En dit is 't geen met desen voorviel.

,, Ook indien het quam te gebeuren, dat ie-
 ,, mand, op sijne reeks en order tot het *Orakel* ge-
 ,, roepen, toetrad ('t welk (N. B.) een dag voor 't
 ,, geven der *Godspreek* geschiede) en de *Uitroe-*
 ,, per dan vragende, of hy aan hem *Godspreek* sou
 ,, geven, hy, *Alexander*, daar op van binnen riep:
 ,, dat hy voor den *Duivel* vare (of iet diergelijks)
 ,, Was sulck een Mensch terstond van yder een
 ,, verftoten, kon nergens herberg krijgen; of
 ,, hulp in enige nood: maar moest werden ver-
 ,, dreven, en gaan dolen van Land tot Land, als
 ,, een *Atheist*, of *Epikurist*: dat het allergrootste
 ,, scheldwoord was.

'tGeen ook *Luciaan* van sich selfs verteld, en seer
 aanmerkelijk is, sal ik hier mede, uit hem selfs, en
 van wat hoger ophalen. Hy seid dan: ,, Doch
 ,, hoor ook enige weinige [antwoorden] der ge-
 ner

ner die aan my gegeven zijn. Wanneer ik liet vragen, of hy, *Alexander*, een kaalkop was; en dat ik opentlijk en wel-beforgd die vraag versegeld had, wierd'er dit *Nacht-Orakel* opgeschreven: *Sabardalachus, Malachs Soon, was een andre Attis*. En als ik wederom op nieuw, in verscheyde Taaffel-boekjes, eene en de selve Vraag gevraagd had; namentlijk, *Wat Landsmen doch de Poët Homerus was?* doch t'elkemaal onder een ander en ander voorgeven: schreef hy, bedrogen door mijn knecht (die als hy gevraagd wierd, wat hy quam verfoeken, geantwoord had, dat het om een remedie voor pijn in de zijde was) op't ene, *smeer u met Cutmis, en de dauwvocht van Latone*. En op een andre, na dat hy verstaan had, als offer in gevraagd wierd, *wat best was*, dat ik over Zee, of dat ik over land, naar Italie reysde? Antwoorde hy weder, 't geen in genen delen *Homerus* raakte, namentlijk:

Reys niet te water, maar neem over land u weg.

Vele dusdanige en diergelijke kunsjes stelde ik tegens hem te werk; van hoedanig een soort ook dit was; dat ik, maar ene enkele vraag vragende dit Opschrift'er opschreef: *acht Vragen van N. N.* een versierde naam daar by stellende; en de 8 schellingen, en 't meerder beloop daar op, 'er nevens sendende. Waar op hy dan, ge loof gevende aan het neven-gaande Loon en opschrift; op dese ene vraag (die was: Wanneer doch van hem *Alexander* publijk kenbaar sou werden, dat hy een bedrieger was) acht verscheidene *Godspraken*, te rugge fond, die noch Hemel, noch Aerde (als het spreekwoord seide) raak-

„ raakten; doch alle tot en by naar onverstaan-
 „ baar waren. 't Welk hy namaals komende te
 „ vermerken; en daar by, dat ik *Rutillianus*, van't
 „ geseide Huwelyk had soeken af te wenden; en
 „ geraden, dat hy doch so groot een geloof aan
 „ dit *Orakel* niet sou geven, haatte hy my (als niet
 „ vreemd is) en hield my voor sijn selste Vyand.
 „ En wanneer *Rutullianus* hem eens, wegens my,
 „ quam te vragen; gaf hy, dit *Orakel*: *ky mind 't*
 „ *vuil nacht-gerit en schandige hoereryen*. En was ik
 „ ook, met recht op 't hoogst van hem gehaat. So
 „ dat als hy vermerkte, dat ik daar in de Stad ge-
 „ komen was, en gewaar wierd dat ik die *Luciaan*
 „ was (doch had ik twee Krijgs-lieden, d' ene met
 „ een spiets, en d' andre met een goe knods gewa-
 „ pend, mede gebracht, tot mijn geley, om my tot
 „ de Zee-haven toe te convoyeren, die de Land-
 „ voogd van *Cappadoice*, die toen mijn vriend was,
 „ had mede gegeven) ontbood hy my terstond seer
 „ vriend'lijk en beleefd: waar op ik naar hem toe-
 „ gaande al veel Volks by hem vond; doch had ik
 „ tot mijn goed geluk de 2 Krijgs-knechten mede
 „ genomen. En stak hy, gelijk hy gewoon was
 „ aan velen te doen, my de rechterhand toe om
 „ te kussen; maar ik daar op toevallende, als sul-
 „ lende die quanssuis kussen, verlemde ik hem
 „ door een brave beet by na geheellyk de hand.
 „ Waar over de bystaanders my soekende te
 „ knellen en te slaan, als een Kerk-schender; te
 „ meer de wijlse reeds te voren vergramd waren
 „ dat ik hem maar simplyk *Alexander*, en niet met
 „ de by-naam van *Propheteet* benaamd hadde, ver-
 „ droeg hy dat vry genereuslyk; en stilde hen, en
 „ beloofde, dat hy my met klene moeyte tam en
 „ mak sou maken; en de kracht sou tonen van de

God Glykon, die ſich ook d'al d'allerwreedſte en bitterſte Menſchen tot Vrienden maakte.

Waar op hy al het Volk doende vertrekken, ſich tegens my verantwoorde, en ſeide, dat hy alles wiſt wat ik aan *Rutillianus* had geraden. En ſeide hy, wat heb ik u gedaan, dat gy ſulks aan my deed; daar gy door my by hem kond werden groot gemaakt? En ik nam nu ſeer goedwilliglyk deſe beleefdheid aan, ſiende in hoe groten gevaar ik was; en trad hy kort daar op weder hervor, mijn Vriend geworden zijnde? En baarde dit geen klene verwondering in d'aanſchouwers, dat ik ſo lichtelyk veranderd was.

Daar naar, wanneer ik nu weder wilde verreyſen, ſond hy my vele vereeringen en geſchenken, (ik daar alleen zijnde met *Xenophon* en mijn Vader en mijn ander *geſelſchap* voor af naar *Amasiris* hebbende geſonden) en voort beloofde hy my ook een Schip te beſtellen, en Roejers, die my ſoude wegvoeren. En waande ik, dat dit ſo eenvoudiglyk geſchiede, en uit oprechtigheid voortquam. Maar, wanneer ik nu halver Zee, den Stierman ſag weenen, en twiſten tegens d'andre Bootsgeſellen, had ik geen goede hoop op 't geen my te verwachten ſtond: want hen was door *Alexander* aanbevolen, dat ſy ons ſouden over-boort in Zee werpen.

't Welk, indien 't ſo waar geſchied, hy ſijne Oorlog tegens my haalt had ten einde gebracht: Maar deſe ſchreyende, beweegde ook d'andre Maats ons geen leed aan te doen; en ſeide tegens my: ik heb nu ſestig jaren, als gy ſiet, een onberispelyk en eerlyk vroom leven geleid; en wil ik in deſe hoge ouderdom, daar ik noch Vrou en Kindren heb, mijn handen met geen moord beſmetten: te gelijk verhalende waar toe hy ons 't ſcheep genomen had,

„ had , en wat hen door *Alexander* bevolen was. En
 „ settende ons t' *Ægialis* te lande; stak hy weder't zee-
 „ waard in.

„ Hier vond ik enige *Bosporaner* Gefanten , die af-
 „ gefonden van de Koning *Eupátor*, naar *Bythynie* rei-
 „ sende om haar jaarlijksche Tribuit te brengen, hier
 „ hunne wegen langs namen. Aan welken ik ons
 „ overgekomen gevaar verteld hebbende, beweeg-
 „ de ik hen lichtelijk, dat sy my mede in hun gesel-
 „ schap namen: en also quam ik behouden te *Ama-*
 „ *stris*, naar ik in't uiterste prijkkel was geweest van
 „ om hals te raken. Doch van die tijd af deed ik hem
 „ opentlijk den Oorlog aan; en stelde alles te werk
 „ waar mede ik my van hem wreeken mocht; schoon
 „ ik hem al voor dat toeval had gehaat, en voor mij-
 „ ne grootste Vyand gehouden; om sijne schelme-
 „ ryen.

„ Ook maakte ik my al vaerdig, om hem publijke-
 „ lijk te beschuldigen, en t'ontdekken; daar toe noch
 „ de hulp verkregen hebbende van velen andren;
 „ nam: de Philosophen uit de School van *Timocrates*
 „ *Herakleotes*. Doch de Landvoogd, die toen ter tijd
 „ *Bithynie* en *Pontus* bestierde, hield my daar in te rug-
 „ ge; by na biddende, en smekende dat ik doch mij-
 „ ne rust wilde houden. Wijl om de grote gemeen-
 „ saamheid, en vriendschap die hy met *Rutillianus*
 „ had, hy hem doch niet sou konnen straffen, schoon
 „ hy hem al opentlijk, en dat het yder merkte, van
 „ schelmisch bedrog overtuigd en overwonnen had.

„ Waarom ik dan ook mijne toorn bedwong, en
 „ mijne rust hield: wijl't niet te pas quam, dat ik
 „ my tegens hem aankante, onder een Richter soda-
 „ niger wijze gemoed. En van wien sal't niet voor
 „ een bysonder grote stoutheid gehouden werden,
 „ dat hy dorst van de *Keyser* begeren, dat de naam der

Stad

„ Stad *Abonoeteichos* in die van *Jonopolis* sou veran-
 „ derd werden , en een nieuwe penning gesslagen,
 „ op welkers ene zijde sou staan 't Beeld van *Escu-*
 „ *lapius* , en op d' andre dat van *Alexander* , ver-
 „ cierend met de eer- en ken-tekenen van sijne
 „ (quanffuis) Groot-vader *Esculapius* , en de fenne
 „ of seyffen van *Perseus* , sijne Moederlijke Groot-
 „ vader, in de hand. www.libtool.com.cn

„ Doch , daar hy , door een Godspraak , van
 „ sich selfs voorfeid hadde , dat het noodlot hem
 „ een leven van honderd en vijftig jaar had toe-
 „ geleid ; en dat hy daar na van de blixem gesla-
 „ gen sterven sou : sterf hy seer ellendiglijk noch
 „ geen 70 jaar oud zijnde : wijl (als so een Soon
 „ van *Podalirius* paste) hy door een vuile verrot-
 „ ting van 't ene been , van beneden tot de lieffe
 „ toe , van de wormen levendig verteerd wierd.
 „ Op welke tijd openbaar wierd, dat hy een kaal-
 „ kop was : wanneer hy, namentlijk, aan de Me-
 „ dicijns, sijn hoofd (om dat met versachtende
 „ genees-middelen, tot verlichting der over grote
 „ pijn te stoven) ten besten gaf. enz.

Uit dese en diergelijke exempel konnen wy
 klaarlijk sien , hoe oid en oid het Gemeen sich aan
 pretext en schijn van Godsdienst, Mirakelen , Ora-
 kelen , en diergelijke versierde wondren , verga-
 pende : de wijfen en welgeneusden ; ook de recht
 Godsdienstigen, schoon sy sulks op't hoogst verach-
 ten en verfoeyden ; evenwel hebben moeten swij-
 gen, ten zy sy sich selfs, en andren wilden in gevaar
 van 't leven brengen.

Maar gelijk het reeds opgehaalde *verband van*
Conscientie door *Biechte*; en wel specialijk het inwij-
 den (onder diere eeden , en vervloeking) tot
 mede-genootschap van seer gruwelijke *Mysterien*,

of quansfuis heylige verborgentheden een groot en boos middel was; fo was het ook een inwikkeling tot het bedrijven, en mede-helpen, van alle verschrikkelijke schelmeryen en gruwel-daden.

Van hoedanige gruwelen, dat ook (indien niet alle) ten minsten enigen Myfteria niet vry geweest zijn, ons klaarlijk toond het exempel dat door *Titus Livius* van de *Bacchanalia*, in zijn 39ste Boek (naar de Latijnsche verdeling) werd bygebracht: dat een seer confiderabele Historie is: doch waar uit ik, om de lanckwijligheid der selve, maar by sal btengen de beleydenis der mede-wuftigen, door *J. Glase-maker* op volgende wijze (pag. 502. enz.) vertaald:

„ Dat in 't begin dese verborgentden door
 „ Vrouwen uitgericht wierden, en dat 'er geen
 „ Man in quam. Dat sy drie gesette dagen in 't
 „ jaar hadden gehad, in de welken *Bacchus Prie-*
 „ *stereffen* de plechtelikheden by daag deden. Dat
 „ de *Priesteressen* van en uit de Vrouwen yder op
 „ haar beurt gekosen wierden. Dat *Paculla Minia*
 „ *Campana*, *Priesteres* zijnde, alles veranderd had;
 „ als bericht van de *Goden* om dit te doen, ontfan-
 „ gen hebbende. Dat sy *Mannen* daar toe gewijd
 „ had, te weten haar eigen Zonen *Menius* en *Ce-*
 „ *rennius Herinnius*. Dat sy dese dienst die by daag
 „ geschiede, beval by nacht uit te voeren, en
 „ voor drie dagen in 't jaar vijf in yder maand ge-
 „ steld had. Dat sederd die tijd dese *Offeringen*
 „ van *Mannen* en *Vrouwen* onder een gemengd,
 „ gedaan wierden. Dat d' onbeschroomdheid
 „ van de nacht daar by gekomen was: dat 'er
 „ geen daad so gruwelijk en boos was, die daar
 „ niet bedreven wierd. Dat 'er meer gruwelen
 „ onder de *Mannen*, d' een met d' ander, dan met
 „ de *Vrouwen* gedaan wierden. Dat de genen die
 in

,, in dese vuiligheden weigerig waren , of sich
 ,, in 't bedrijven van dese boosheden , niet naer-
 ,, stig betoonden , als beesten geofferd wierden.
 ,, Dat 'er niets onder hen ongeoorlofd was. Dat,
 ,, om kort te gaan , d' inhoud van dese Godsdienst
 ,, was dat de Mannen , als beroerd van geest hup-
 ,, pelende en springende, (N. B.) *toekomende dingen*
 ,, *voorfeiden*. Dat de Vrouwen ongevlochten , en
 ,, als *Bacchus Priestereffen* gekleed zijnde, met bran-
 ,, dende Fakkels naar de Syber liepen, die sy in 't
 ,, water staken , en brandende daar weer uithaal-
 ,, den ; vermits sy van Solpher , met kalk ver-
 ,, mengd, gemaakt waren. Dat sy onder malkan-
 ,, der seiden , dat de Goden sekere Mannen tot
 ,, hen genomen hadden , die sy aan sekere werp-
 ,, rusting bonden , en hen daar meê in verborge
 ,, holen wierpen , en hen so uit der Menschen ge-
 ,, sicht namen. Dat de genen, die geen deel-geno-
 ,, ten van hun gruwelen wilden zijn , of hen wil-
 ,, den laten misbruiken , dus gehandeld wierden.
 ,, Dat het getal hier af groot, en by na als een heel
 ,, Volk was ; onder 't welk veel edele Mannen en
 ,, Vrouwen waren. Dat men sederd twee jaren
 ,, besloten had niemand , boven de 20 jaren oud ,
 ,, daar toe te wyen : en dat men daar de jeugd ,
 ,, die licht te bedriegen en t' overweldigen was ,
 ,, belaagde.

Dat de *Papen* ontrent d' *Orakel-plaatsen*, ten min-
 sten op vele plaatsen, geen sijnder Broeders waren,
 sal gevolglijk genoegzaam getoond werden ; als ik
 van de guiteryen en schelmstukken , daar ontrent
 omgegaan, koom te handelen.

Onder dit verbond van stilswijgentheid waren
 dan voor eerst alle die aan dusdanige *Orakel-plaat-*
sen, en der selver *bedrijf-allen*, of *hoofden*, geïnteres-

feerd waren; of hun profijt en voordeel daar van trokken: verders alle andren, die zijnde ingewijd, ook verder ingewikkeld waren; door mede-pleging van guiteryen in hunne nacht-vergaderingen gepleegd, of ten minsten door die *eeden*, *Biechte*, enz. wierden onder hun bedwang gehouden. En mocht hier niemand tegens op: wijl de gemene Man altijd moest te kort ſchieten; en de *Groten*, of door vrees (die velerleye kan zijn) of door andre politijke inſichten, geenſſins wilden of mochten naar hunne luſt ontdekken, 't geenſſe andersſſins wel klaarlijk beſpeurden maar pure guiterye te zijn; en dikmaal directelijk of indirectelijk tegens hen ſelfs aan te gaan.

Om dan de conſcientien der Menſchen onder hen noch te meerder verſlaafd te houden, wierd door hen noch een andre kunſt gebruikt; en die hen ontrent lieden van geſach en achtbaarheid, 't zy door politijke, 't zy door militate ampten, van grote nadruk was; dat ſy, namentlijk, de *verzegelde Brieven* of *Taaffel-boekjes*, waar in de *Vragen* verzegeld wierden overgegeven, ſomtjids, ſchoonſer anders antwoord opgaven, by ſich behielden, en aan den *Vrager*, of den ſijnen, geenſſins weder ter hand ſtelden: voornamentlijk als ſy in 't ontſeggen der ſelver (van welke kunſt ik terſtond meerder ſal ſpreken) uit d' inhoud der ſelver ſagen, dat door 't openbaren van ſulke *Vragen*, aan *Keyſeren*, *Koningen*, of andre Opper-hoofden of Gebieders, onder welken de *Vrager* ſtond, groot leed kon werden toe-gebracht. So dat het ſomtjids alſo gevaerlijk was, met deſe Liederen ſich dwaaslijk door ſuperſtitie in te ſchepen; als den ſelven publijkelyk party te zijn.

Een ſeer aanmerkelijk exempel hier van hebben

ben wy in de reeds meer-gemelde *Alexander*, waar van *Luciaan* op dese wijs spreekt: Ook *practifseerde* dese drie-dubbelde *guit* noch iets, dat seer looflijk bedacht was, en geen gemeen mans doen, maar 't werk van een doorslepen rover en bedrieger. Namentlijk, sò wanneer hy de verzegelde Brieven tot hem genomen en geopend had, en daar iets in vond, dat bysonder gevaar en quaad kon toebrengen aan den *Vrager*, *indien sodanig een Vraag* geopenbaard wierd; behield hy die *Vragen* onder sich, en gaffe geenssins wederom: op dat hy alsò dusdanige *Vragers*, als *Slaven* onder sijn macht en geweld hield: als welken noodzakelyk dus in vrese, en gedachtig bleven, van 't geen sy hem gevraagd hadden. En seer wel wist hy hoedanige *Vragen*, rijke en seer machtige *Lieden* veel tijds gewoon waren te *Vragen*. Hy verkreeg daarom ook grote geschenken van den *sodanigen*; als die wisten dat sy in sijn netten besloten waren.

Sie hier een dubbelde flag: waar mede door hem en auctoreit verkregen, en *Tyranne* geoefend kon werden, over sijne *Raadvrageren*, en groot voordeel van de selven getrokken. Het voorbeeld van dusdanige schelmstukken vinden wy by *Ammianus Marcellinus*: die in sijn 19 Boek verhaald; dat in de toen ter tijd vermaarde *Orakel-plaats* van de *God Befa* (al waar men gewoon was op sulke een wijze de *Goddelyke Antwoorden* te versoeken, de *Vragen* wel nettelyk in de Brieven uitgedrukt zijnde) vele groten, of selfs, of door andren, aldaar hunne versoeken aan den *God* hebbende ingeleverd, de *Papen* de selven, naar het geven der *Antwoorden*, achterhielden; en die namaals seer quadaerdiglijk aan de *Keyser Constantius* oversonden; waar door vele voorname *Lieden* in groot lijden quamen:

Hoe sy achter de *Vragen*, of der selyer inhoud;

door loosheit der *Emiffarii*, of *uitgefondenen*, *Waerden* of *Herbergiers*, *Omherleyders*, *Hoeren*, en meer andre flach van Menfchen (quanffuis niets minder als fulks denkende, of voorhebbende) konden geraken, is reeds van my getoond: nu werd het ook tijd, om te tonen, op wat wijfe de *beflotene Brieven* of *Taaffel-boekjes* door hen konden werden konftiglijk ontzegeld; en fo wederom toegemaakt, dat het by de *Vragers*, of der felfver afgefondenen, niet kon werden bemerkt: voornamentlijk als by hen daar over geen fufpitie viel. Daar 't ook daar en boven gevaarlijk was, fijn quaad bedenken daar over publijk te maken: en 't by weynigen gedaan noch evenwel fo niet ganffchelijk buiten forg was; of ten minften fonder vrucht of nadruk ontrent 't Gemeen: dat doch altijd door voor-oordeel en fuperftitie befet, fich t'enemaal onbequaam maakt, om mede wijs te werden; en felfs haat, en in haat en verachting, als *Atheiften* of *Goddelofen*, foekt te brengen, die dikmaal maar indireccte tegenspreken die genen, op welken het (door fchijnheylichkeit liiftiglijk bedrogen) fottelijk is gevallen; en van welken het niet als *wondren* en *Mirakelen*, of *Godfpraken* fchijnd te verwachten.

Dit *konftiglijk ontfluiten* en *weder toe fluiten*, of *ontzegelen* en *weder toe zegelen*, leerd ons *Luciaan*, in fijn *valfche Waarfegger Alexander*, door exempelen; die indien fy niet juist en net de felfen, by de *Delfhifche Priefteren* en *Propheten*, zijn geweest, ons evenwel klaarlijk betonen hoedaniger wijfe die fchelmerye is toegegaan.

Wanneer dan (als gefeid is) de *verfegelde Vragen* wierden overgeleverd, gefchiede dat in de handen der meergemelde *Papen* en *Bedienaren* des *Orakels*, die dan quanffuis de felfen tot de *Adyta* brachten; en

en op den *Altaar*, of *heilige bedding* dier *God*, wiens *Orakel* dat was, nederleyden, voor dat de *Pythia* in d' *Adyta* trad: en op andre plaatsen ook tijdelijk genoeg, voor dat de gepretendeerde *Goddelijke Antwoord* wierd gegeven.

Waar ontrent weder nieuwe *Offerbanden*, en andre quansfuis noodzakelijk vereyfte plechtelijkheden, om so meerder ruymte van tijd aan de *Bedrivers* te verschaffen, aan de *Vragers* enz. konden werden geordineerd of bevolen; en waarlijk zijn te werk gesteld: op dat sy so te gemakkelijker achter de saak mochten komen; indien sy Lieden aantroffen, die, of door vrese van hunne last-geveren, of door ingeboorne verstandelijkheid, loosheid, en ervarentheid, en also suspicie van bedrog, sich niet op die wijze, als reeds gemeld is, hadden laten verschalken; maar sich so wel dicht gehouden, dat het enige middel, om achter de saak te komen, moest wesen het konstiglijk openen en weder toefluiten der *versegelde Vragen*.

Waar by dan, evenwel noch dat groot *Mirakel* wierd gepractiseerd, dat binnen dese so quansfuis gesloten geblevene *Brieven*, of *Taaffel-boekjes*, de *Antwoord* op de *Vrage* door den *God* (die de *Godspreek* gaf) was ingeschreven: namentlijk in sodanige *Orakel-plaatsen* daar niet, als te *Delphis*, door de gepretendeerde *Goddelijke beweging*, itemmelijke *antwoord* wierd gegeven.

En naardemaal de *Papen* en hunne *Vertrouwelingen* 't al bedrijf deser saken waren, moesten de *Vragen* aan hen overgeleverd, en weder door hen wederom gegeven werden: en konden die daar ontrent altijd vinden prætexten en uitsfel: indien'er om wel te antwoorden, (ten minsten't geen op de saak scheen te slaan) wat minder of ineerder tijd van node was.

De

De konst van *ontsegelen* en *vervalschen* der *segelen*, van die tijd (en weten wy dat'er ook nu geen kunsten ontbreken, om die van onse tijd te ontsegelen en te vervalschen) werd ons niet onbequaamlyk voorgesteld en ontdekt, door *Luciaan*, in zijn reeds meer-gemelde *Alexander*: welke *Luciaan*'er ook op dese wijze van spreekt: „ De praktijk daar in „ [in't ontsegelen] by hem gepleegd, was voor „ sodanige lieden als gy en ik zijn, licht en wel te „ begrijpen; maar voor *Idioten*, en Lieden die de „ neus vol snot hebben, seer verwonderlyk en't „ geloof t'enemaal te boven gaande.

„ Want na dat hy velerlye wijzen en praktijken „ verfind had, waar door hy de segelen kon ont- „ sluiten; opende hy also de Brieven; las de Vra- „ gen daar ingesteld, en antwoorde op yder't geen „ hem goed dacht. Waar op hy dan de selven we- „ der toe-gevouwen en versegeld hebbende, tot „ seer grote verwondering dier genen diese ont- „ fingen, wederom gaf. En lag hen dit by na ge- „ duriglyk als in de mond bestorven: van waar, „ of hoe, sou doch dese weten, 't geen ik so wel „ gesloten en versegeld, en met een signet dat so „ swaarlyk na te maken is, aan hem heb overge- „ leverd; indien hy geen God was die alles weet?

„ Maar sult gy my licht vragen, door welke vin- „ ding en listen deed hy dit? Hoor dan waar uit „ gy dit kond begrijpen, Zijne eerste praktijk be- „ stond hier in, dat hy een naald nam, die gloejend „ maakte, en de selve dan tusschen 't was onder 't „ segel door heen streek: en, na dat hy dat also „ geopend, en d'Inhoud gelesen had, hy weder „ met de gloejende naald, dat gedeelte daar 't se- „ gel op gedrukt stond, week-maakte; dat dan „ op't andre toedrukte, en also de Brief weder „ sloot.

Noch

„ Noch een andre manier van ontsluiten ge-
„ bruikte hy, door middel van een compositie,
„ of vermengde stof, die men Collyrium noemd;
„ en die uit Pik, uit Asphaltes (of Joden-lijm) uit
„ Christal, uit was en Mastik t'saam gemengd
„ bestond. Uit welken hy dan sijn Collyrium ge-
„ maakt hebbende, dat heet en week door 't vuur
„ maakte: en 't segel des Briefs met Varkens-reu-
„ sel besmeerd hebbende, die t'samen-mengeling
„ daar opdrukte, en also het segel afprente, Waar
„ op hy dan 't segel selfs, op sijn gemak los ge-
„ maakt, en d'Inhoud gelesen hebbende, het was
„ daar weder op-placte; en met het afgesette se-
„ gel, dat, nu droog geworden zijnde, so hard als
„ steen was, wederom de Brief so net versiegelde,
„ dat 'er geen onderscheid aan gemerkt wierd.

„ Voor 't derde nam hy kalk; vermengde die
„ met lijn waar mede men de boeken t'samen-
„ kleefd, en maakte daar als een soort van was af;
„ drukte, dat, terwijl het noch week was, op het se-
„ gel, en naar dat het, daar weder afgenomen
„ zijnde, terstond harder als staal of yser gewor-
„ den was, gebruikte hy 't tot een stempel, om
„ op 't was te setten. Noch meer andre dingen had
„ hy gepraëctiseerd; die 't onnodig is op te halen,
„ enz.

Siet hier, mijn Leser, de kunsjes niet tot gebruik
alleen van desen guit, maar ook van vele andren
gepraëctiseerd. En geenssins is te twijffelen, of dese
en diergelijke kunsjes meer (gelijk 't bedrog altijd
vruchtbaar van inventie is, en wy dat bevinden in
de beurse-snyders, in de guichelaars en alle sodani-
ge soort van Liedén, die sig naar den bloten letter
voorstellen 't Italiaansche spreekwoord;

Con arte e con inganno si vive mez' il anno ,

Con inganno e con arte si vive l' altra parte.

Dat men door list en bedrog het halve jaar de kost krijgde ;

En door bedrog en list weder so ook 't andre halfjaar :

En dat selve , als de heilsaamste maxime ontrent het onderhoud van een lui en gemakkelijk leven voorstellen) zijn overvloediglijk uitgevonden , om den dommen hoop , die doch altijd verre het grootst' getal uitmaakt, te mompen.

Waarom dan ook wel degelijk staat t'overwegen wat voor soort van Menschen ordinaarlijk quamen tot d' Orakel-plaatsen , om daar raad te vragen , enz.

Dit waren Lieden , die aan de superstitie vast zijnde , sich daar door meenden of te kunnen redden van gevaren die sy vreesden , of anders gelukkiger te kunnen werden, door de kennis van 't toekomende. Even als of de geprenteerde *Goden*, door supplicatien (of ootmoedige gebeden en versoeken) en Offerhanden sich lieten versetten van 't geen aan hen-lieden , door den selven was beschooren ; of door 't noodlot hen was toegeschikt : en dat het gene hen door de Schik-godinnen als noodzakelijk was beschooren , daar door eenige verandering krijgen kon ; of 't waren Lieden , die met *Goden Godsdiens*t spottende (ten minste sodanige , als aldaar by de *Orakel-plaatsen* wierd gepretendeerd en vereyft ; hoedanige soort waren *Joden* en *Christenen* , die de kennisse van de *waren God* reeds , of onvolmaakter of volmaakter hadden , verkregen) maar quamen om alles te doorsnuffelen , en , iets bedriegelijks daar ontrent ontdekkende , terstond dat selve sochten voor al de wereld ten toon te stellen ; en dese lieve *Orakel-winkelen* neeringloos

loos en te fchande te maken. Hoedanige onder de Heydenen ook waren de *Epikureen*, de *Sceptici*, de *Cynici*, de *Aristotelici* en andren feften meer, reeds boven genoemd.

Doch, gelijk de wijfe Menschen over al de minsten zijn, en de superstitie als een olye-vlek is, die sich ongevoellijk hoe langs hoe verder verspreid, en hoe langs hoe meerder daar door sig onzichtbaar en onkenbaar maakt; so waren en bleven de meeste seften, en verre de meeste Menschen, altijd aan de selve vast en verlaafd; en sleepten gevolgt uit de nieuwe aankomelingen (ten opfichte van jeugd en ervarentheid) verre den meesten hoop na sich. Die sich dan vergapende aan de uiterlijke schijn, en door geheel gene of seer kleine ervarentheid (die, alsie ook van vrucht sal zijn, seer voorzigtelijk moet werden getoest; wijl wy menigmaal, menen wel ondervonden te hebben, 't geen eensklins wel en recht, indien al enigmaten, by ons bevonden is, door de voor-oordelen die so lichtelijk by ons plaats grijpen en houden uit vertellinkjes, uit opgevatte schrik en verbaasdheid, van selfs gevat of door andren gemaakt, en diergelijke dingen meer) voorbariglijk toevallen, en houden voor klaar en net gezien; voor oprechtelijk en eenvoudig verteld, of geschreven; al wat hen, door lose huichelaars en gepretendeerde Godsdienstigen, werd in de vuist gestoken. Indien noch de daaglijksche ondervinding sulks niet leerde, ontrent *Toverye*, *hexen*, en *guichelaryen*; wonderlijke vertelde *Mirakelen*, *Voorseggingen*; (selfs van Kopsters en diergelijke voddemoers uit het bloed der Meysjens, enz:) ja niet alleen *spoken*, maar ook effectieve *wonderdaden* gepretendeerd door de *Duivel*, met geld brengen, enz. te zijn gedaan. Indien,
seg

seg ik, sulks niet dagelijks overvloedig bleek; sou hier meerder bewijs van node zijn.

Evenwel sal ik exempelen die seer aanmerkelijk zijn, en directe ontrent d' Orakelen plaats gehad hebben, by brengen: om also te krachtiger te doen begrijpen dat de wijzen en recht-geneusden dese stroom geenssins, als met 'er tijd; of ook door byfondre toeval (en Goddelijke voorsienigheid) hoedanig een was het opkomen der *Christelijke Godsdienst*, hebben konnen dood seylen; en dese schelmeryen aan den meesten hoop, ten minsten den verstandigsten onder hen, doen kennen, en vals bedrog te zijn doen geloven.

Een bysonder goed exempel hier van verstrekt ons, mijnsachtens, 't geen *Lucianus* verteld van *Rutillianis*, wiens humeur reeds boven door my uit hem *Luciaan* beschreven is) op dese wijze: *Doch moet ik u ook enigen der Godspraken verhalen, die hy aan Rutillianus gaf. Want dese, wanneer hy hem vraagde, voor een Soon uit sijne eerste Huisvrouw geboren; wie of hoedanig een, hy hem tot Leer-meester sou geven; antwoorde hy: Pythagoras, en hem die d' helde-daden singd. Maar doch, wanneer nu weinig dagen daar na de Jongeling quam t' overlijden; en hy Alexander, daar over verstaeld staande, niets wist in te brengen tegens die genen, die hem daar over van liegen en valsheid beschuldigen konden; wyl dese Godspraak so terstond van leugen overtuigd was; Onderschepte de goede Rutillianus dit selfs; en verdedigde de Godspraak: met te seggen dat dit juist en net het gene was, dat de God hadde voorseid: en dat hy hem daarom niet bevolen hadde, enig noch levende Leer-meester voor sijn Soon te verkiezen: maar Pythagoras en Homerus, die nu al lange tijd verstorven waren. Als met welken de Jongeling, nu in 't korte in de Helle sou komen te verkeren. En hoe kanmen (dit dus beschouwende)*

Alexan-

Alexander daar over beschuldigen, dat hy met dusdanige slag van Menschen socht om te gaan?

Dat, evenwel, niet alleenlijk dusdanige grof-bloedige Menschen sich daar aan quamen te vergapen; maar selfs ook dikmaal anders scherpsinnige verftanden, leerd ons 't exempel van de *Keyfer Tiberius*, so ten opfichte der *Orakel-loten van Geryon*; als wel specialijk en voornamentlijk van *Thrafallus* des selfs Voorseggingen. Gelijk ook gevolglijk sal werden getoond.

Wat wonder was dit dan in *Rutillianus* (een Man van sodanig een oordeel als nu reeds te voren verhaald is) wyl ook het Volk van *Athene* (dat anders so wel geneusd was, en noch geneusder wilde schijnen; doch evenwel naar 't getuignis des Apostels *Pauli*, selfs voor 't merendeel seer overgelovig was) sich selfs so wist te payen, met een *Orakel-antwoord*, dat by oude traditie onder hen-lieden plaats en achtbaarheid had; en dat sy na de stand der saken toe-passelijk maakten: om dat in het gepretendeerde *Vers*, dat te kennen gaf dat 'er een *Dorische Oorlog komen sou*, den eenen *Limòs*, *honger*, de anderen *Loimòs*, *pest* lasen: en velen, als of 'er geseid was,

Het Dorisch Oorlog komt, en volgt de pest daar op.

Andren in tegendeel,

Het Dorisch Oorlog komt, en hunger volgt 'er op.

En bleef dit dusdaniger wijze in dispuut; tot dat op het tweede jaar der *Peloponnesische Oorlog*, nevens de Krijg, ook een seer schrikkelijke *pest* te *Athene* komende te woeden, de twist daar over ophield, en yder 't op de toen woedende *pest* toepaste.

Waar op verder de bysonder doorsichtige en ervaren *Thucidides* (die dit verhaald) sijn gevoelen daar over uitende, seid: *Maar indien 'er oid weder*

een

een Dorische Oorlog ontstaat, en'er honger toe komt te slaan, sullen de selven weder dat Vers appliceren, en (Limòs in de plaats van Loimòs) honger in de plaats van pest lesen, of seggen.

Van de selve Atheniensers verhaald Plutarchus dit volgende: Terwijl Alcibiades noch tegenwoordig was, sondense 60 Schepen tegens de Syracusaners: de rest hielden sy voor de Haven in order gerangeerd. 10 Setten't naar binnen in de Haven, en riepen door een Heraud de Leontiners weder te rug naar huis toe. Dese namen een vyandlijk Schip; in welk een Register wierd gevonden, waar in de Syracusaners, so als sy in wijken verdeeld waren, hunne namen hadden opgetekend. Dese Register was wat verre van de Stad, in de Tempel van de Olympische Jupiter, als in versekerde bewaring weg geleid; en wierdse te deser tijd van daar gebracht, om de Jongelingschap (der Stad enz.) uit te lesen, en onder vendelen en benden te brengen. Welk Register so als't van d'Atheniensers geintercipieerd was, en by de Veld-Oversten zijnde gebracht, men daar in een seer groot getal van namen vond; maakte sulks den Voorseggeren verset en versteld; en bracht hen in bedenken, of hier mede niet dat Orakel vervuld was: waar door voorseid was, dat de Atheniensers alle de Syracusaners souden bemachtigen en vangen. Maar evenwel seiden (N. B.) dat dit in andre tijden voorval is vervuld geworden: als, namentlijk, Calippus, naar dat hy Dion had omgebracht, Syracuse in sijn geweld had en hield. Waar uit wy dan mede sien, hoe vast dese Liedden in hunne kunst van Voorsegging gingen.

By Zosimus hebben wy ook een aanmerkelijk exempel van Maxentius: die terwijl hy sich (voor de Veld-slag tegens de Grote Constantijn) binnen de muren van Rome besloten hield, sich al'oo ook sonderlijk bemoeide met het slachten en op-offeren van Slacht-offeren; en d'Offer-wichelaars consuleerde

de over d' uitkomst van den Oorlog; en de *Boeken der Sibyllen*, daar over liet onderzoeken. En als hy daar in een *Orakel* gevonden had, waar door voorsaid wierd, dat noodzakelyk door een jammerlyke dood verdelgd sou werden, die gene, die tot verderf en ondergang van 't Roomsche Volk arbeide; paste hy het tegendeel op sich selfs toe: als zijnde hy die gene, die voor de bescherming van Rome sich te weerstelde tegen die *Vyan-Vyanden* die 't sochten te vermeesteren.

Voeg hier eyndelyk by 't geen *Herodianus* in 't leven van *Maximinus* dusdaniger wyse verhaald: En seiden dat *Crispinus*, om den Oorlog [en belegering] uit te harden aangemoedigd wierd door de antwoorden van menigvuldige Offer-wichelaars aldaar in de Stad zijnde: die uit de ingewanden der Dieren hem alles goeds voorsaiden. Ook wierden 'er enige *Orakel-antwoorden* voortgebracht, van een der Goden in hun Vaderland speciaelyk geëerd en gevierd; en welken den Inwoonderen *Belles* noemden; waar onder sy *Apollo* verstaen, en de selve bysonder Godsdienslyk ezren. Welks gedaante ook enige Soldaten van *Maximinus Leger* seyden en verskerden, dat sy dikmalen in de Lucht, en voor de Muren der Stadt selfs hadden sien strijden. Maar of sy sich waarlyk dat so hebben ingebeeld; of dat sodanig een versiering hen behaagd heeft, om de schande te verminderen; voor so groot een Leger, dat te kort schoot tegens een so veel kleender getal, en dat noch Burgers [en *Koop-lieden* en *Land lieden* van daar ontrent] en op dat sy also mochten schijnen eerder door de Goden, als door Menschen, overwonnen te zijn, soud ik seer beswaarlyk kunnen seggen. Doch (N.B.) de nieuwelyke en onverwachte uitkomst der saken maakt dat alles [wat van die natuur is] geloofd werd.

Naardemaal dan de Lieden, met *superstitie* bezet, sich so lichtelyk en door sich selfs, en door anderen, lieten misleyden; was het geenssins te verwondren,

wondren , dat die parten en practijken fo veelvoudiglijk wierden gespeeld , en fo vele Eeuwen lang hebben geduurd.

En uit dese oorzaak ontstond , dat niet alleenlijk de *Papen* in de *Orakel-plaatsen* , maar selfs ook de *Land-lopers* (als uit *Plutarchus* en andren veelvuldiglijk blijkt) met dusdanige kunsjens 't Volk over al by de neus leyden, en 't geld hen uit de buidel klopten. Gelijk daar van een exempelp te vinden is by *Apulejus* , dat gans niet onaerdig , ten minsten niet onplaifant om te lesen, is.

't Geen *Apulejus* verhaald , is van een soort van Volk , die , seer vuile en schandelijke guitsakken zijnde (gelijk sy daarom ook (*Scurræ Magnæ Matris*) der *Grote Moeder van de Goden* , en der *Syrische Godinne* door *Plutarchus* en andren werden genoemd) even als voor desen , selfs in dese Landen de *Kasseboeven* (die van sulck een soort van Volkje hunne oorspronk hebben) met hunne versierde *Heylige Reliquien* hebben langs 't Land gelopen ; met de *Syrische Godinne* over al om her liepen : terwijl die in een *Heylig Huysje* , daar toe gemaakt , op een *Ezel* wierd gevoerd (waar uit ook 't spreekwoord komt van den *Ezel die 't Heyligdom draagd*) en *Mirakelen* deed en *Orakel-antwoorden* gaf ; en dese heylige Fielten door 't gewin daar uitkomende, in een seer wellustig, vuil en schandelijk leven onderhield.

Hy *Apulejus* spreekt dan op volgende wijze :
 „ Naar dat dan dese seer sijne Priesters aldaar eni-
 „ weynige dagen , sich hadden opgehouden , en
 „ door yder eens milddadigheid wel-gemest , en
 „ door de gedurige en menigvuldige winst uit het
 „ *waarseggen* als opgepropt waren ; hebben sy
 „ eene andre soort van winst voor sich bedacht.
 „ Namentlijk met eene en 't selve *Orakel-lot* op
 ver-

5, verscheidene saken toe te passen, bedrogen en
 6, snoten sy 'er seer velen, die by hen quamen
 7, raad-plegen. Het Orakel-lot was dit volgende:

Ideo conjuncti terram proscindunt boves,

Ut in futurum læta germinent sata.

8, Daaron is't, dat de Offen t' saam gevoegd
 9, het Land doorsnyden, op dat, in't toekomende
 10, het gesayde wel koom te groeijen en te bloeijen.

11, Wanneer derhalven iemand, over saken van
 12, huwelijk raad-plegende, dit Orakel-lot getrokken
 13, had, verklaarden sy dat, met te seggen dat die
 14, saak klaarlijk daar in wierd te kennen gegeven:
 15, Dat namentlijk, het huwelijk voor hen was aan
 16, te gaan; en dat 'er kinderteling op te verwachten
 17, was.

18, In dien't iemand was, die naar *verkrijging van*
 19, *erffenis* vernam; was 't antwoord; dat 'er te
 20, recht van Offen, van *fuk* en bezayde, en wel-
 21, bloejende Landen in 't Orakel-lot gesproken
 22, wierd: als werdende sulks daar door beloofd.
 23, Indien iemand besorgd over eenige *aan te van-*
 24, *gene Reys*, dese *Goddelyke voorwikkingen* quam
 25, raad-vragen; was't antwoord (door hen ver-
 26, klaard) dat 'er goede en makke *Paerden* gereed
 27, stonden, en dat 'er goed *voordeel van den Oegst*
 28, te verwachten stond. Indien iemand willende
 29, naar den *Oorlog* trekken, of opsitten om *Rovers*
 30, enz. *te vervolgen*, over 't succes quam consule-
 31, ren: Voorseiden sy (hier door) wel stoutelyk
 32, de *Victorie*: als sullende (sy Raad-vragers) de
 33, *halsen der Vyanden onder 't fuk brengen*; en een gro-
 34, *te en seer rijken buit op hen behalen*. Met dusdanig
 35, een slag van seer loos en bedrieglyck Orakel-
 36, geven, hadden sy geen kleene somme van geld
 37, by een gehoopt: maar als nu, door't langdurig

„ vragen, dit deuntje met 'er tijd te oud en ver-
 „ fleten wierd, tegen fy weder op reys, enz.

't Geen Madame *Jobin* feyd, in de feer geestige
 Comedie *la Devinereffe, ou les Faux enchantemens*, te
Parys eerftelijk in 't jaar 1681. gespeeld en ge-
 drukt, is derhalven van byfondere nadruk. Sy feyd
 dan tegens haar Broeder, die haar over 't oeffenen
 van fulk bedrog van Waarzeggerye beschuldigde :

„ Let eens hoe dat het met de meesten hoop
 „ der Menfchen gaat. Sy geven fich over aan alle
 „ de sotternyen die men hen zoekt op de mouw
 „ te fpenden, of in 't hoofd te brengen. En wan-
 „ neer fy eenmaal fich hebben laten voor-inne-
 „ men, is 'er langer niets bequaam om hen uit
 „ hunne doling te redden. Sie, mijn Broeder,
 „ geen Plaats, of Stad ter wereld is 'er, daar fo
 „ vele Liedten van geest en oordeel zijn; maar
 „ ook gene is 'er, daar fo veel domme bloeds, en
 „ grof bloedige Menfchen zijn, die fich lichte-
 „ lijk door lift en konft laten misleyden. De *To-
 „ veryen*, *Befweringen* enz. en andre noch veel
 „ wonderlijker, en meer overnatuurlijke faken,
 „ met welkers bedrijf men my beschuldigd; heb-
 „ ben niets anders van node, als een heldre kracht
 „ van geest en verbeelding omfe uit te vinden,
 „ en een aerdige en vaerdige bequaamheid om 'er
 „ fich van (op bequame tijd en plaats) te bedie-
 „ nen. Door defe kunsjes is 't dat men gehoor en
 „ geloof aan ons geeft. Ondertuffchen hebben 'er
 „ de *Magie* (of fo, by Jan Alle-man genoemde,
 „ *fwarte kunften*) of de *Duivelen*, part nog deel aan.
 „ De fchrik en verbaafdheid in welken die Lie-
 „ den zijn, aan wien men defe foorten van din-
 „ gen laat fien, verfet en verblind hen genoeg,
 „ om te beletten dat fy bemerken, dat men hen
 be-

„ bedriegd. En wat aangaad , 't geen men u ge-
„ seid heeft van de *Waarseggerye*, waar mede ik
„ my bezig houde en geneer; dat is een konst, daar
„ duisenden van Menschen, die sich dagelijks in
„ onse handen overgeven, selfs ons de kennis, oc-
„ casie, en wat 'er meer toe van noden is, licht en
„ gemakkelijk maken. Vorder, van een andre
„ kant, maken ons, de stoute *assurantie*, en d'on-
„ verwachte en onbedachte voorvallen en toeval-
„ len, het grootste deel der successen in dese nee-
„ ring en bedrijf. Niets is 'er dan van node, als
„ een rechte levendigheid en vaerdigheid van
„ geest, en een stoute vrypostigheid, om intri-
„ gues (of kundschap en onderhouding van hei-
„ melijk verstand enz.) te maken, en kenniste
„ hebben van Menschen, en der selver manier en
„ swier van ommeegang en verkering: sijn intel-
„ ligentie, en Volkje, over-al daar toe, in de hui-
„ sen en familien te hebben: register te houden
„ van alle voorvallen; sich te informeren op de
„ handel en pleging van Minneryen enz. en over
„ alles, wanneer men ons komt te vragen een
„ quantiteit van dingen te seggen: Wijl 'er doch
„ altijd, hier of daar iets op 't hoofd geraakt
„ werd, en warachtig is: En 'er maar alleenlijk
„ 2 of 3 dus, by toeval, geraden, meer als genoeg
„ zijn, om ons in credijt, en recht op den dreef,
„ en in kracht te helpen. Want daar na helpt het
„ geenssins, of men al seid, dat men van dusdanige
„ saken geen verstand heeft: men geloofd ons
„ niet; en wy moeten hen wat seggen, 't zy dan
„ waar of vals, &c.

Waarlijk geen Mensch van enig goed verstand,
is 'er, of sal, acht ik, moeten bekennen, dat 'er
100000 middelen zijn, om Lieden, die of dom

zijn, of met superstitie, of met voor-ingenomene opinien beset, by de neus te leyden en te bedriegen. Gelijk ik nu ook reeds so vele middelen en soorten van bedrog heb opgehaald, en noch verder sta voort te brengen, die dat bysonder klaarlijk bewijzen.

Daar nochtans sulks niet gold, gold evenwel hunne grôte auctoriteit, reeds getoond; en verder 't betrachten van 't verdacht en verhaat maken hunner partyen; wanneer die enige ingang en geloof by den groten hoop begonden te verkrijgen, of sy ten minsten sulks begonden te vresen.

Dit sien wy uit het exempel van 't Orakel van *Jupiter Daphnaeus*; alwaar als reeds boven geseid, de *Christenen* het bedrog te na onderkruipende de *Papen* by *Juliaan* so veel te weeg brachten, onder pretext van dat de God *Apollo* om d' ontheyligen dier Plaats, door 't begraven der Christenen aldaar, niet meerder wilde Goddelijke antwoorden geven; dat de Lijken der begravene *Martelaren*, en wel voornamentlijk dat van *Babylas* (dat de meeste toeloop had) van daar elders heen verplaats wierden.

En nam sulks bysonder wel waar de vaak-gemelde *Alexander*; van welke *Lucianus* dus spreekt: *Doch wanneer'er nu velen, als uit een diepe dronkenschap ontwaakt en ontnuchterd, sich tegen hem begonden op te werpen, en wel voornamentlijk de navolgers van Epicurus: En allenskens door vele Steden zijn list en bedrog, en de toefstel van dit Toneel-spel, ontdekt wierden; practiseerde hy, waar mede hy hen kon vrees aanjagen; en gaf voor dat geheel Pontus met Atheïsten en Christenen vervuld was, die hem stoutelyk en op het leelykst dorsten lasteren; en welken hy gebood met stenen te verjagen, indien sy anders wilden dat de God hen gunstig was.*

Ondertusschen gaven de duisterheid en dubbelsinnig-

nigheid, der antwoorden ook grote occasie van uitvlucht voor 't geen qualijk geraden was : en offer schoon qua taal , somtijds of met voordacht onder vermengd was, om 't antwoord also te duisterder, of dubbelsinniger te maken ; of door gebrek van goede Taal-kunde ; gelijk seer menigmaal gebeurde (voornamentlijk daar de Grieksche Taal niet recht suiver wierd gesproken ; als in de Asiaansche, Egyptische en andre Orakel-plaatsen verder van 't hart van Griekenland afgelegen , by Ammon enz. alhoewel sulks in de Delfbische Orakel-plaats ook so dikmaal quam te gebeuren , dat het so wel als andren daar over bits beschimpt wierd , door die aan dese bedriegeryen noch achtbaarheid noch geloof gaven) evenwel dorsten de superstitieuse Raad-vragers, dat in d'antwoorden niet beschuldigen : maar gebruikten daar ontrent de excuse van de Poët Serapion , reeds boven uit Plutarchus bygehaald.

Die de guitery merkten, en wijs waren , swegen : als siende veel meerder gevaar voor sich selven , als voordeel voor sich selfs , of andren , in 't ontdekken sulker bedriegelijke guiteryen (Wijl doch altijd en over-al de meeste Wereld wil bedrogen zijn : als ik reeds in 't begin heb geseid en verre de minsten den sodanigen enige dank weten) terwijl sy van d' Orakel-papen en der selver aanhang op 't selste gehaat en vervolgd wierden ; als 't aan hen kundig wierd.

Ondertusschen ontbraken 'er wel geen geneusden , die, 't bedroch ontdekkende, stoutelijk 't selve beschimpten , als Cicero, O Enemanus , Lucianus en vele andren (ja een seer grote menigte van Schrijvers , die hunne penne daar tegens , selfs onder de Heydenen , als reeds boven geseid is hebben gescherpt) maar was dit van so klene nadruk by den

groten hoop, die sich aan d' uitterlijke schijn seer gaerne vergaapt; dat selfs *Eusebius*, hoe klaarlijk en krachtelijk hy ook der selver bedriegeryen ontdekt; nochtans het voor *Duivels* overnatuurlijk werk blijfd aansien; en 't van die natuur te wesen, met grote ernst, (hoe wel seer ellendig succes) beweerd.

Om dese voor-oordelen te voeden en te onderhouden hielpen ook seer veel de gepractiseerde *Mirakelen* in en ontrent d' *Orakel-plaatsen*, somtijds op ordinare, somtijds op extraordinare tijden gepractiseerd en te werk gesteld; gelijk wy daar van d' exempelen vry klaarlijk sullen beschouwen in de Verhandeling der andre *Orakel-plaatsen*, die ik nu in gevolge sal verhandelen.

Wat kracht dusdanige gefingeerde *Mirakelen* oid en altijd hebben gehad (by na so wel, met'er tijd, onder de Christenen als te voriger, en noch ter selver tijd, onder de Heidenen) leeren ons selfs de Voorbeelden van *Tertulliaan*, *Minutius* en andre Kerkelijke Schrijvers meer: welken ook daar door somtijds al te onbedachtelijk quamen exempelen by te brengen, die selfs door de verstandige Heydenen al lange waren voor vals en versierd gehouden, en opentlijk bespot.

Maar gelijk'er dagelijks door de *Papen* so vele *Mirakelen* wierden gefingeerd en verhaald, (voornamentlijk in tijden van Oorlog; neerlagen, en andre rampen, die dat al verwoestend Dier steeds na en met sich sleept) van *bloed- en stenen-regenen*; van 't *sweten van Beelden*, en van 10000. diergelijke sotternyen; daar die so brave Schrijvers *T. Livius*, en *Dion Cassius* hunne Historien veel te veel mede vervullen: so was dit bysonderlijk van node ontrent de *Orakel-plaatsen*; om door schijn van de
God-

Goddelijke krachten dier plaatsen, ook de tegenwoordigheid der Goden, in en ontrent het Orakelgeven, so wel in te boesemen; en de superstitie also te meerder en krachtiger te voeden; en eyndelijk hun voordeel daar uit voortkomende te vergroten, en te doen duurzaam blijven.

Hierom wierd sulks ook door *Alexander* op velerleye wijsen gepracticeerd: werd: libtool: deen. gro met een groot succes: naar dien van een wel opgesinukte leugen altijd iets, 't zy by velen, 't zy by weinigen, blijfd hangen: en de licht-gelovigen en met superstitie besette hoop, doch altijd ver de grootste blijfd: en alie d' andren byna verdoofd: als ontrent de meest altijd gewaande *toveryen* en *sprokeryen* en diergelijke guichel-spellen meer, van alle Eeuwen her gebleken heeft.

Bysonder geestiglijk, en niet min geleerdelijk, scherst met dusdanige versierde *Mirakelen*, en der selver Vertellingen, door selfs achtbare Schrijvers gedaan, de seer doorsichtige, en by alle wakkere verstanden, seer verwonderlijke *Trajano Boccalini* in sijne *Kundschappen van Parnas* (pag. 593 der Neerduitsche Vertaling) als hy de fouten der Historie-schrijvers aanwysende, onder andren op dese wijze spreekt: *Milder, meend men, sou Dion aangediend zijn; dat de Beschrijving van geschiedenissen, (die door en door een twijffellose waarheid, en een well van heerskundige onderwijfsingen behoorde te zijn) niet behoefde opgevuld te werden met voddige Vertellingen van velerlye wondren en schrikkelijkheden; waar mede sijne Schriften so louter doorspekt waren, dat sy schrikken mochten, diese lasen. Die ook noch des te walglijker wierden, door dien hy in sulke uitsporigheden tal nog maat te ramen wist*

So dat selfs Apol had moeten lachen, om 't veelvuldig verhaal, van dat het stenen en bloed sou geregend hebben;

ben. Daar hy niet kon bedenken, door sijne stralen oidsdanige dampen in de Lucht opgehaald te hebben, die in bloed of stenen hadden kunnen veranderen, om den Menschen rood te verwen of dood te smijten.

Over dese beschimping aan Dion gedaan, seiden, dat zelfs de Vader der Roomsche geschiedenissen, Titus Livius, seer onsteld en beschaamd wierd; dewijl hy sijn geweten van de selve feyl niet suiwer vond.

Of ik ontrent dusdanige Historitjens, nevens dese Boccalini, al te ongelovig ben, kunnen oordeelen alle die genen, die met meerder oordeel de oude Historien enz. hebben gelesē, als de seer geleerde Petrus Petitus, Philosophus & Medicinæ Doctor Parisiensis; die nu onlanks (namenlijk binnen dit selve jaar 1686.) sijn Boek van de Sibylla heeft uitgegeven.

Dese (die, also wel, als de Heer Mæbius, om geen vermeerdering van gelove in dusdanige saken behoeft te bidden) naar dat hy 't exempel van Elias heeft bygebracht, toond sulks ook, naar sijne mening, van de Duivel en sijne Toveraars, (*illustribus Gentium exemplis*) met doorluchtige exempelen der Heydenen; wanneer hy uit het 28ste cap. der seer fabuleuse Historie van Pythagoras, door Jamblichus beschreven, bybrengd; hoe namentlijk hy Pythagoras, door de Lucht gevoerd, op ene en de selve dag, nu te Metapontum, nu te Tauromenium, in Italia, wierd gesien; dat Abaris dit vermogen door Apollo had verkregen, dat hy op een goude stok, door de Lucht vloog, over Zee, en over andre ontoegankelijke Plaatsen, waar heen hy maar begeerde: wijl die stok hem met enen ook tot Leydsman diende: en dat hem die selve stok ook door Pythagoras, terwijl hy hem te gast had, wierd ontfutseld, naar hy de kracht daar van had verstaan. Waar toe hy dan noch bybrengd het exem-

exempel der hedensdaags gepretendeerde *Hexen*: die evenwel (so 't waar is) sulke veel onkostelijker doen; wijl sy 'er maar een *potje met zalf*, en een *befemstok* toe van node hebben. Verder vind hy sulks, sijns achtens, by *Virgilius* in 't Exempel van *Metabus* en *Camilla*: en voegt 'er eyndelijk, tot meerder bekrachting, [buiten *Benjamin Tudelensis*, en de *Cabalisten*, met hun *schemhamphor aas*, of heymelijke pronuntiatio van de vier-letterige-naam *Godes*; waar door die ook so op den *befemstok* souden rijden] *Lucianus* by; als welke in sijne t'famenpraak (*Philopseudes*) de *Logenliever*, op dese wijze daar van spreekt: Maar ik die eertijds aan dusdanige saken noch veel ongeloviger als gy, pleegde te zijn (wjl ik meende dat ik door genige redenen oid sou konnen beweegd werden dat sulks kan geschieden) ben nochtans, sinds ik dien *Barbarischen Vreemdeling* heb sien vliegen, geheellijk overgehaald: naar dat ik alleen wjl tijds had tegen geworsteld. Want wat soud ik doen, daar ik hem, by klare en lichte dage, sag door de *Lucht* heen vliegen, over het water wandelen, en door het vuur heen gaan? Hebt gy, seide ik daar op, den *Hyberboreër* sien vliegen, en over 't water wandelen. Welserkerlijk, antwoorde hy, enz.

Op welke laatste woorden, hy *Petitus*, dan voegd: *Hæc non dubito fore multos qui irrideant homines ignavos & in Luciani ludo educatos. Nec mirum, longe enim facilius est cuiusvis contemnere quæ non intelligit, quam operam dare & satagere ut intelligat.*

Ik twijffel niet, of velen sullen dese dingen belachen; namentlijk *Menschen*, die, luy en vadsig, in de school van *Lucianus* zijn opgevoed. Doch sulks is niet te verwonderen; wjl 't voor yder een veel gemakkelijker valt te verachten, 't geen men niet verstaat, als arbeyd en vlijt in 't werk te stellen, op dat men 't begrijpe.

Welken arbeyd en vlijt ik waarlijk aan dien

Heer, en zijns gelijken in opinie, geenſſins benyde: maar zegge met *Virgilius*, *non equidem in video minor magis*. 'k Benijd, het geenſſins, maar verwonder my veeleer. Dus maakt ook deſen Heer voor (*Oſores Literarum*) *haters der geleerdheid*, uit, die die onderaerdsche en gepretendeerde *duivelsche* uitwaasſeming, ſo te *Delphis* als op andre *Orakel-plaatſen*, by de *fabulen* ſtellen: en ontſiet niet alſo de aller-geleerdſten, ſo van oude als jongere Eeuwen (*Cicero, Strabo, Varro, Curtius, Polybius, Clemens Alexandrinus, Theodoretus*, enz. ook de *Scaligers, Caſaubonus* en andre *phænixen* in geleerdheid) dusdaniger wijs te bejegenen.

Wat hy verder van de *Sibylle* beuſeld komt hier ter plaatſe niet te paſ; noch luſt het my ſulks te wederleggen (en ſal dat wel door andren, die die moeyte luſt, werden waargenomen) ook niet hoe de *Duivelen*, ſomtijds door de *zalige Engelen*, ſomtijds door den *Heyligen Geest* ſelfs, ontrent de *voorwetentheid* van toekomende ſaken, werden onderweſen enz. noch minder 't geen hy van de Geest der Voorſegging, in de *Vrouwen* of *Maagden* welker *Maand-ſtonden* ophouden, of welkers *hair* of *baard* om de *king* groeyd, en vele meer andre ſotternyen, philoſopheerd: wijl dit eene ſtaaltje, mijns achtens, overvloedig genoeg is.

Doch laat ons nu eens toe-treden tot het verhandelen der andre *Orakelen*, het *Trophoniſche*, het *Orakel van Jupiter Ammon*, en van andren meer: uit welken niet alleenlijk ons laaſt geſeide van de *Mirakelen* ſal blijken: maar ook noch andre bedriegelijke omſtandigheden, ontrent de *Verhandeling* van het *Delphiſche Orakel*, vry meerder licht ſullen erlangen.

Het *Orakel van Trophonius* werd ons op de volgende

gende wijs beschreven, door *Pausanias*, die een ooggetuige daar van is geweest : naardien hy aldaar, op de gewoonlijke wijze, selfs dat *Orakel* heeft raad gevraagd. Waarom wy dan ook gene accurater Beschrijving als van hem konden verwachten :

„ Wat aangaat het *Orakel*, daar ontrent werd dusdanige plechtelijkheid gebruikt. Wanneer iemand voorgenomen heeft in het *Hol van Trophonius* te dalen, moet hy sich eerstelijk enig, daar toe gesteld, getal van dagen ophouden in sekere kleine Tempel, die toe-geëygend is aan den goeden God, en aan de goede *Fortuyn*. Alwaar hy zijn verblijf houdende, sich reyn en suiver houdt van andre saken, en (specialijk) sich onthoud van warme Baden.

„ Zijn Bad, in tegendeel, is de Vloed *Hercyna*; en werd hem Vlees (en spijs) in overvloed toegebracht, van de geslachte Offer-beesten. Want al die naar *Trophonius* nederklimd slacht-offerd aan *Trophonius* selfs, en aan des selfs Kindren, en aan *Apollo* en *Saturnus*, en aan *Jupiter* (by genaamd de Koning) en aan *Juno Heniocha*, en aan *Ceres* dien sy *Europæ* noemden, seggende, dat sy de Voedster van *Trophonius* is geweest. By yder Slacht-offer is een *Propheet* tegenwoordig, die d'Ingewanden der geslachte Offer-dieren beschoud : en, naar dat hy die beschoud heeft, voorseid, aan die naar *Trophonius* staat neder te klimmen, of *Trophonius* hem ook al goedwilliglijk en gunstelijk sal ontfangen. En geven d'andre Offerhanden so seer niet de wille van *Trophonius* te kennen : maar in die nacht, wanneer de *Raad-vrager* naar beneden klimd, slachten sy een Ram in (sekere) graft, en aanroepen *Agamedes*. En of schoon de voorgaande Slacht-offeren

„ offeren van goede voorspelling zijn geweest,
 „ zijn die van geen kracht of nadruk, ten sy ook
 „ d' Ingewanden van desen Ram het selve te ken-
 „ nen geven. Dan als die alle gesamentlijk over-
 „ een-stemmen, klimd (de *Raadvrager* met goede
 „ moet en hope naar beneden. Doch eerst leyden
 „ hem de *Priesteren* naar de *Vloed Hercyna*: en
 „ werd hy daar heen geleyd, eerst gewaſſen door
 „ twee Kindren in die *Plaats* geboren, en die
 „ ontrent 13 jaren oud zijnde, *Hermi* (of *Mercuri-*
 „ *rissen*) genaamd werden. Desen zijn 't die hem
 „ wassen en verder bedienen, als kinders en on-
 „ noſel. Verders werd hy door de *Priesteren* niet
 „ ten eerſten naar d' *Orakel-plaats*, maar naar de
 „ (twee) *Water-fonteynen* geleyd, die ſeer na by
 „ malkander zijn. Alhier moet hy eerst het *Wa-*
 „ *ter*, dat *der vergetelheid* genoemd werd, drinken;
 „ op dat hy alſo vergete alles wat hem te voren in
 „ geheugenis lag. Daar na moet van het andre
 „ *Water*, van *geheugnis*, drinken; op dat hy ont-
 „ houde 't geen hy in 't neder-klimmen enz. ge-
 „ ſien heeft. Naar dat hy dan de *beeltenis des Gods*
 „ heeft geſien, dien men voorgeeft van *Dædalus*
 „ gemaakt te zijn, (die door de *Priesteren* noid ge-
 „ toond werd als aan die genen die naar *Trophonius*
 „ ſullen neder-klimmen) naar dat hy (ſeg ik) die
 „ geſien heeft, en geërd en aangebeden, klimd hy
 „ neder naar de *Orakel-plaats*, met een wit hemd
 „ bekleed, en met gordelen daar over omgord,
 „ en met ſchoenen van dat gewest geſchoeid.

De *Orakel-plaats* &c. [de *Leſer* kan hier des ſelfs
Beschrijving in-vullen, uit het gene ik Pag. 155.
 en 156. daar van heb bygebracht: alſo dat hier ook
 byſonderlijk ter ſake doet: en tot verklaring de-
 ſer *Orakel-plaats*, en andren meer, byſonderlijk van
 node is.]

Ver-

55, Verders voor die genen die reeds beneden
 5, naar de *Adyta* (of *Orakel-hol*) zijn heen ge-
 5, trokken, werd niet op eene ende selve wijs, het
 5, gene hen toekomende, is vertoond; maar dese
 5, ontfangd het *door't gezicht*, weder een ander *door*
 5, *'t gehoor*. Ook moeten sy daar na, door het selve
 5, gat weder te rugge keren, met hunne voeten
 5, voorwaerds uitgestrekt. ~~Ook segden men dat er~~
 5, niemand (in dat *Hol*) is ontfeld geworden, als
 5, alleenlijk een der Hellebardiers van *Demetrius*;
 5, die niet van 't gene ontrent dit *Orakel* behoor-
 5, lijk gepleegd moet werden had gepleegd; noch
 5, daar heen quam om den *God* raad te vragen;
 5, Maar op hoop van schat, van goud en silver, uit
 5, uit de *Adyta* weg te dragen. En seiden dat dit
 5, Lijk geenffins door het geheyligde gat, (of ope-
 5, ning) maar elders door heen, was uitgewor-
 5, pen. Dan hoewel my van dien Mensch noch
 5, andre dingen zijn verteld, verhaal ik maar al-
 5, leenlijk het gedenkwaardigste: Die nu weder
 5, van *Trophonius* is naar boven gekeerd, werd door
 5, de *Priesteren* terstond waargenomen, en setten se
 5, hem in een gestoelte, dat *der gebeugnis* werd
 5, genaamd; en niet verre van de *Adyta* of 't *Hey-*
 5, *lige der Heyligen* is gesteld. Hy aldaar nedergezet
 5, zijnde, werd hem afgevraagd, wat hy al gehoord
 5, en gezien heeft. 't Welk gehoord zijnde, leve-
 5, ren sy hem in handen van die genen, die van sij-
 5, ne Familie, geselschap of Maagschap zijn: dese
 5, nemen hem dan op, en dragen hem naar dat
 5, Tempeltje van de *Fortuin* en goede *Goden*, daar hy
 5, eerst sijn verblijf hield, terwijl hy (N. B.) noch
 5, door schrik en verbaasdheid beset is, en noch
 5, van sich selfs, noch andren kennis heeft. Doch
 5, naderhand komt hy tot sijn behoorlijk verstand
 niet

„ niet min als hy voor defen had , en raakt hy we-
 „ der te lacchen. Ik fchrijve hier niet 't geen ik
 „ [N. B.] heb horen verhalen ; maar 't geen ik
 „ en in andren , en in mijn felfs , gezien en onder-
 „ vonden heb ; wanneer ik daar ook *Trophonius*
 „ om raad vraagde. Verder moeten alle die naar
 „ *Trophonius* zijn neerwaerd geklommen , al wat
 „ fy daar *gehoord* of *gezien* hebben , in een Taaffe-
 „ reel gefchilderd, of gefchreven, op-offeren, en
 „ ten toon hangen.

Vele en feer confiderabele faken zijn ontrent defe Hiftorie aan te merken; en voor eerst, de *veelvuldige Offer-flachtingen*; waar mede de *Papen* fch vermaakten; terwijl aan de *Raad-vrager*, fijn vlees kaffijdende, en met de behoorlijke *fuiivering*en befig, evenwel een brokske, van 't geheel, dat hy wel dier betaalde, wierd toegeworpen.

2. Hoe lang men fulke *Raad-vragers* aldaar kon ophouden, onder prætext, van noch geen goede voor-tekenen te hebben: en eyndelijk, fchoon alle d'ander goed waren; het noch op het allerlaatste, namentlijk, het goed voor-teken uit de Ingewanden des *Rams*, moest aankomen, en dat die geen goed geluk voorspellende, d'Offer-flachting weder moest vernieuwd werden. Waar ontrent ik, aan den Lefer te bedenken geef, hoe fchone occafien, om fulk werk, ten koften der *Raad-vrageren* lang gaande te houden, defe *Trophonifche Propheten* en *Papen* konden uitvinden: en alfo gedurig blijven fmerten en fmullen ten kofte der onnofele *Raad-vragers*.

Ten 3. komen daarom ook in confideratie de *Offer-papen*, of liever *Offer-wickelaars*; met hoe-danige benaming ik de *Haruspices*, dat zijn die de Ingewanden der Offer-flachtingen befchouden
 en

en daar uit Voorseiden, sal noemen; tot onderscheid der *Vogel-Wichelaars*, die uit der Vogelen vlucht, of geschrey, of gesang, of nedervalling, of sitting enz. hunne *Voorsegging* formeerden.

Dele *Offer-Wichelaars* dan, beschouden de *Ingewanden* der ten *Offer-geflachte Dieren*, en *voorsagen* en *Voorseiden*, quansluis, daar uit, volgens de by hen gepretendeerde Voor-tekenen; daar in bespeurd, het goed of quaad succes, der *Vragen*: of 'er namentlijk, een goede *antwoord* te verwachten was; wanneer het *Vragen* recht tijdig stond gedaan te werden; enz.

Hoe lange dit werk kon gaande en slepende werden gehouden, blijkt uit hunne *Voorseggingen* selfs, en 't daar door *vernieuwen der Offerhanden*: om also (te gelijk ook door supplicatie of smeking aan den Goden) niet alleenlijk beter Voor-tekenen, ontrent het *raad-vragen* en de beste tijd daar ontrent; maar ook selfs om een gunstige *antwoord* en succes op hunne *Orakel-vragen*, te verkrijgen. Voeg hier by, dat niet de *Offeraars* (of *Raad-vragers*) maar sy *Offer-wichelaars*, met onwedersprekelijke auctoriteit, hier van de definitie gaven, en de *Raad-vragers* ontrent hunne uitspraak, daar over, sich moesten vernoegd en gerust houden; ten zy sy voor ongodsdienstig, ja goddeloos wilden gehouden zijn.

Ondertusschen wiert 'er, (als reeds boven al geseid is) ook also bequame tijd gewonnen, door dusdanige prætecten; wanneermen anders niet al te wel achter de *Vraag*, of substantie der selve, kon komen. Het bewijs van dit nu geseide behoeft maar uit de Beschrijving van *Pausanias* gehaald te werden: wijl die dat alleen (buiten andre exemplen die konden worden bygebracht) klaarlijk genoeg betoond.

Ten

Ten 4. komen in overweging de *fuiveringen* en *onthoudingen* enz. der Heydenen, ontrent het *Raad-vragen*, hen opgeleid. Van welken ik sprekende, my't ook de moeyte waardig schijnd, niet alleen by die occasie iets van hunne, *wasschingen* en *Dopen* te seggen; maar ook d' andre soorten van *fuiveringen* als in't voorbygaan aan te roeren: schoon de *fuiveringen* voor't *Orakel-vragen* gaande, hier maar eigenlijk te pas komen.

Deze *fuiveringen* geschieden (of wierden gepleegd, en of aan sich selfs, of andren, bediend) op vry verscheidene wijzen; met verscheidene stoffen en instrumenten; en in vry verscheidene gevallen. 1. Ontrent, of voor, het *Offeren*, of ook aanbidden dier Goden; (dat evénwel selden, sonder *Slacht*- of ander *Offer* geschiede; als't om saken van enig bysonder gewicht was: wyl de *Papen* daar hun grootste voordeel uit trokken) aan welken de gebeden of *Offerhanden* wierden op-geofferd.

Dit geschiede door yder superstitieuse uit simple godsdienstigheid; of bevel en Ordinantie der *Papen*; schoon hy door genige bysondre misdaden of schelmstukken; of ook aanraken van doden, (of wat verder by d'enen hierom by andren daarom wierd onreyn gehouden) of anders, besmet of verontreynigd was. Want de dusdanigen wierden, voor'er een voorgaande solemnele *fuivering* was voorgegaan, niet alleenlijk van de *Offer-slachtingen*, en andre heylige plechtelikheden; maar ook van, en buiten de *Tempelen*, en der selver *heylige begrippen* of *beheyningen*, geweerd, en t'enemaal uitgesloten. Ja was'er ook voor de *Tempelen* een *beschrevene Taaffel*, of *Bord* gehegt, dat den sodanigen den ingang der selver verbood.

Wat aangaat de eerste wijze van *fuiveren*, in't

toetreden , tot de heylige plechtelikheden gebruikt , die vinden wy , so wel by de eerste Christen-schrijvers , als by de Heydenen selfs gewaagd en beschreven ; by *Arnobius* , namentlijk , in zijn 7de Boek , by *Lactantius* in 't 19sten cap. van zijn 5de Boek , en vele andren meer.

De tweede wijze van *suivering* ; namentlijk over bysondre misdaden enz. die manifest en klaar , of voor ydereen bekend waren (*moord , doodslag , enz.*) blijkt ons uit *Virgilius* , en andre oude Poëten meer ; in de Voorbeelden van *Aeneas , Orestes , Hercules* , enz. ook so uit de *Historie- en andre Schrijvers ; Livius , Pausanias , Aur. Victor , &c.* als oude Christen-schrijvers ; *Tertullianus , Arnobius* , enz.

Ten derde , suiverden sig ook of lieten 't aan sich doen , die sich selfs eenig *heymelijk quaad* bewust waren , van onkuisheid enz. , of verluim van godsdienstige plechtelikheden , of diergelijke fauten of misgrepen meer ; als blijkt uit *Ovidius* , en andre so *Historie-schrijvers ; Orateuren* , als Poëten : so ook ontrent *doodslag in Oorlog , aanraken van doden* , enz.

Ten 4de , wanneer sy iets van de Goden in der selver Tempelen wilden *bidden en versoeken om te verkrijgen* : of dat sy in tegendeel enig gevreesd aanstaande quaad sochten af te wenden : gelijk de Voorbeelden daar van blijken by *Juvenaal , Persius , &c.*

Ten vijfde , wanneer , of eer , sy tot enige gepretendeerde *keylige Mysteria* , van *Ceres* , van *Isis* , van *Bacchus* , van *Diana* , van *Mythra* , of andre diergelijken ; of tot enige *heylige gebroederenschappen* enz. wierden *ingewijd*. Gelijk so uit *Tertullianus* , en *Apulejus* , als andre oude Schrijvers blijkt : en gebeurde het dikmaal , dat eene en de selve Persoon niet tot een alleen , maar tot meerdere en verscheydene Mysterien , sich liet Inwijden. T 6.

6. Wanneer fy toe traden tot het Orakel-tragen, in de Orakel-Tempelen van *Amphiaraus*, van de *Jupiter te Dodone*, van de *Apollo te Delphis*, van *Trophonius*, enz.

Van meer andre foorten van *wijdingen* of *fuivering*, die 'er meer waren, fo voor de jong-geboorne *Kindren*, als voor de reeds *verstorvenen*, of ook voor fig zelfs alleen, of mede voor andre levenden; voor *Steden* en der felver heyl (als daar waren de *Amburbia*, of plechtelijke *Processien*, met seer plechtelijke *Offerhanden* rondsom de muren der *Steden* gedaan) voor de *Landen* enz. (hoedanigen waren de *Ambarvalia*, die ook, of door publijke auctoriteit, of ook door private wierden geboden en volvoerd) die hier weynig ter faken doen, en wel licht by andre occasie door my sullen verhandeld werden, en wijdluftiger verklaard.

Doch fal ik hier, eer ik my weder tot de 6de foorte van *fuivering* keer, eerst kortelyk verhandelen, op hoe en wat verscheide wijfen (ten opficht van de stoffe daar toe gebruikt) de selven wierden bediend.

Dese *Wijdingen* geschieden dan, of met *Sulpher* en een *brandende Toorts* (met ene of wel beyden der selver te samen) of met *Wierook*, of met *Water*: of ook wel met een *Toorts*, en met *Sulpher*, en *Water* te gelijk. Op hoedanig een wijs de Poët *Claudianus* ons die plechtelykheid beschrijfd, in dese navolgende Versen:

Lustralem sic rite Facem, cui lumen odorem,
Sulphure cæruleo nigroque bitumine fumat,
Circum membra rotat doctus purganda Sacerdos,
Rore pio spargens & dira fugantibus herbis,
Numina terrificumque Jovem Triviamque precatus,
Trans

*Trans caput averſus manibus jaculatur in Auſtrum;
Secum rapturas cantata piacula tædas.*

Op ſodanig een wiſe , neemd , met behoorlijke plechte-
lijkheden , een Priester , die wel geleerd is ontrent het ſui-
veren en wijden , een Suiver-Fakkel of Toorts , terwijl de
ſelve met de reuk van Sulphur en ſwart Pek , een blaauwe
vlam opgeeft ; wend en ſwayd die rondſom de leden ; de
ſelve te gelijk met kruiden , die 't geen verſchrikkelijk en
quaad is verdrijven , en gedoopt zijn in heylig Water ,
beſproejende : en werpt daar op , onder , of naar , 't aan-
roepen der Schrik-Godinnen , en de ſchrik-barende Jupi-
ter , en de drievoudige Hecate , ſonder achterwaard om te
ſien , met ſijne handen achter over , naar het zuiden , de
Toorts (of Fakkel :) terwijl die ook te gelijk medevoerd die
ſtoffen die tot dusdanige ſuivering geheyligd zijn.

't Schijnd my de moeyte waerdig deſe plaats
van *Claudianus* , in 't voorbygaan wat te verklaren ,
voor die genen , die van minder onderzoek en kun-
de , ontrent dusdanige ſaken , zijn : naardien ik
te gelijk , ook aan deſe ſtoffe , alſo meerder licht
geve.

't Geen hier eerſt in overweging komt is de
Toorts , en daar by 't Sulpher , en Swart Pek , of *As-
phaltus* ; uit welken niet alleenlijk , deſe Toortſen
wierden gemaakt : maar die ook (wanneer men
met de Toorts , van Pijn-appel of eenig ander hout
gemaakt , ſuiverde die gene die geſuiverd moest
worden) door der ſelver vlam wierden heen ge-
worpen ; terwijl de daar toe gehaalde , of gehuur-
de , Suiveraar of *Wyer* , met de Toorts den gene , die
te ſuiveren was , rondom 't lichaam liep ; en de
rook van Sulpher , of *Wierook-damp* (want ook de
Wierook werd hier toe gebruikt) om 't hoofd en
lichaam ſwayde. en geſchiede dit van ſo na by ,

dat het hoofd daar van geraakt wierd ; ten minften met de rook.

Somtijds waft maar alleen met de *vlam* en *rook* van 't heylig *Lauren*- of ander *hout* of *kruid*, (ten fy hier evenwel de *Sulpher* bygevoegd wierd) somtijds met *water alleen* [waar van gevolgtijk breder] somtijds met *wierook*, en *vuur*; somtijds met alle te gelijk: somtijds noch met *meerder stoffen* en omftandigheden; als *met het rondsom dragen van een honds jonge*, of *kleen varken*, enz.

Hier by hadden fy dan takken van *Laurier*, van *Verbena*, (of *Yfer-kruit*) van *Sabina* (of *Seven-boom*) van *Thijm*, *Olijf*, *Arbutus*, *Spina alba*, enz. die in 't water, sonder, of *met inwerpen* (N. B.) van *sout*, of anders geheyligd, gedoopt, tot *Wywater-quasten* dienden: en met welken fy 't hoofd wel voornamentlijk, en 't hoofd hair; maar ook te gelijk d'andre leden besprengden. Welke *kruyden* of *takken*, en andre *instrumenten van suivering* (geslachte en geofferde Dieren) of der selver *asch* en *overblyffelen*, dan na het volbrengen deser plechtelikheden, door den *Suiveraer*, of *Suiveraerster* (dat ikse met een nieuw gemaakt duitsch woord so noeme; want, als terftond sal getoond werden, wierd hier ontrent so wel *Vrouwvolk* als *Manvolk* gebruikt) wierden, naar daar toe gedane *gebeden* en andre plechtelikheden, achter over 't hoofd heen geworpen sonder enigfins om te sien, of te kijken waar heen die vervoeren: also 'er dit bysonder noodfakelijk toe was. Men wierp dan, de gebrande, of anders gehandelde *suiverstoffe* (die vervloekt zijnde de vloek en rampen, die andersfins gedreygd of toekomende waren, dus met sich wegdroegen) of in *Zee*, of in enige *Rivier*, of ook wel op *straat* (voornamentlijk op de twee- of drie-fprongen der wegen) en
kond

kond het tot bysonder hinder strekken , onvoor-
 siens op fulke , reeds weggeworpene *suiwer-stoffen* ,
 en nu geworden *vervloeking*en , te hebben getre-
 den.

Hier by quám dan een heymelijk *gemommel* van
 quanffuis heylige besweringen , of woorden , waar
 door het tegenwoordige , of toekomstige , of ge-
 vreesde quaad , wierd afgeweerd en elders heen ge-
 wend ; door so heylige gebeden aan den Goden
 daar om gedaan.

't Geen ik van het inwerpen van sout in 't Wy-
 water (om 't selve also te heyligen) geseid hebbe ,
 had meest plaats in de Wywaters-vaten , en dat Wy-
 water , waar mede sy of Menschen , of Tempelen ,
 of andre saken meer , die te wyen waren , bespreng-
 den . Gelijk ook de oude Christenen onder hun
 Wywater ook so 't sout vermengden ; en daar me-
 de , en in 't *heyligen der Nonnen* , den selven 't hair
 begoten , en in 't *wijden* , en *herwiden der Kerken* ,
 de wanden enz. daar mede besprengden , en alle
 andre heylige *suiveringen* of *wijdingen* te werk stel-
 den .

Ook wiert 'er (om weder tot de Heydenen te
 keren) dit onderscheid by hen in de *wijding* of
suivering , voor 't Offeren , aan de Goden , ge-
 bruikt :

Dat wanneer sy stonden om de Hemel-Goden
 te Offeren ('t zy dat sy sich te voren bysonderlijk
 ontrenigd hadden , 't sy dat sulks niet geschied
 was) sy met het *Dopen* , of *wasschen van het gehele lig-
 chaam* sich reynigden : Daar sy in tegendeel sulks
 maar met *besprenging* deden , wanneer sy toetraden
 om aan d' onderaerdsche Goden hunne Offerhan-
 den te doen . Alhoewel dit geensins een vaste regel
 was . Gelijk ook ontrent de *Inwijdingen* (specialijk

die van *Isis*) naar de gewoonlijke wassching in de *Bad-stove*, de aankomelingen (*initiandi*) weder door *heylige besproeijing* gewasschen wierden.

Tot dese plechtelijke suiveringen gebruikten men of sich selfs alleen (dat is bediende men die aan sich selfs) of gebruikten men 'er anderen toe. Dese waren of *Manvolk*, of *Vrouwvolk*: welke lasten, voornamentlijk in Griekenland, daar toe wierden geroepen: en die beyde, (so *Man-* als *Vrouw-volk*) dat geenssins om niet bedienden, als uit *Juvenaals* sesde Schimp-schrift, dat gevolglyk voor een gedeelte sal verhandeld en verklaard werden, blijkt.

Dese hadden hunne bysondre wijsen en manieren of plechtelikheden van *suivering*, en die (dikmaal ontrent ene en de selve saak; doch merendeel naar 't onderscheid der sake, van misdaad of versuym of anders) bysonderlijk verschilden; so ten opfichte der stoffe, van *Scilla* (of *Zee-ajuyn*) *Verbena*, *laurus*, *Honden*, *Katten*, *Varkens*, enz.) als der plechtelikheden daar ontrent te volvoeren: naar dat elk, om quanssuis wijser en geleerder in die konst te zijn, iets sonderlijs quam te versieren.

Want somtijds gebruykten sy ene en de selve saken in 't *suiveren* of *wijden* van *Menschen*, *Huysen*, enz. somtijds geheel andren, en die met malkandren geen gemeenschap hadden. Even als in 't *consecreren* of *heyligen* der *Beelden*, *Altaren*, *Tempelen*, enz. van dese of gene God, dikmaal gans andre soorten van *Ceremonien*, *Offerhanden*, enz. wierden gebruikt. Gelijk ik sulks getoond heb in mijn klein Tractaatje de *Consecrationibus Ethnicis*.

Want gelijk sy in de heylige *Inwijdingen* van *Mithra* met water gedoopt wierden [als *Tertullianus*, *adversus hereticos* seid: *Tinguit & ipse [Diabolus] quos-*

quosdam utique credentes & fideles sibi: expiationem delictorum de lavacro repromittit, & sic adhuc initiat Mithra.

En doopt de Duivel 'er selfs enigen, namentlijk die in hem hun geloof en betrouwen stellen. Ook beloofd hy quijtschelding van sonden door dat Badt: en Wijd byse noch te deser tijd dusdaniger wijze aan Mythra. En in sijn Boek van den Doop, *op deselwijse! Verder wijden sy overal Vlekken, Huizen, Tempels, ja ook gehele Steden door 't rondom besproejen met water. Waarlijk in de Apollinare en Pelusische Spelen werden sy gedoopt: en geven voor dat sy sulks doen tot Weder-geboort, een quijdschelding van hunne meynedigheden, enz.]* gebruikten sy ook dusdanige plechtelijkheid in de inwijdingen tot de *verborgene heyligdommen* van de Eleusinijsche Ceres, van Bacchus, van Isis, en van andren Goden en Godinnen meer.

In tegendeel gebruikten sy (als uit het reeds voorgeseide genoegzaam blijkt) of Sulphur en een Toorts, en daar noch 't Wywater by; of somtijds weder geheel andre vry verscheydene stoffen, reeds gemeld: schoon 'er ordinairlijk evenwel het water (doch ook op verscheydene wijzen) was bygevoegd.

De Suiver-Papen of Papinnen, en diergelijke soort van Volkje, daar ontrent gebruikt, waren Lieden (uitgenomen de *Augures* en *Haruspices publici*) uit den gemenen hoop: en geenssins Lieden uit publijke auctoriteit gesteld. Naardemaal de publijke auctoriteit der Magistraten, of Opper-regering van Grieken of Romeynen, sich daar niet met bemoeide; ten sy onder sulck prætext iets wierd indirecte ondernomen, 't geen aan de Republiik of Opper-Vorst, scheen schadelijk te sullen zijn; of ten minsten door de selven voor sodanig wierd gehouden,

Dus verwijt de seer vermaarde Orateur *Demothenes*, aan *Æschines*, sijne allerhevigste en sterkste partye in *Athene*, dat sijne (*Æschinis*) Moeder so een *besweerster* en *suiverster* te *Athene* was geweest (hoedanige Vrouwen, gelijk by ons dikmaal de *Kopsters* en diergelijke soort, de beste naam niet hadden) en hy *Æschines*, terwijl sijne Moeder daar mede besich was (namentlijk ontrent de voorgaande *suiveringen* voor de *Atheensche Mysteria*) onder tusschen de plechtelijke *Besweringen*, en andre daar toe behorende woorden (wjl de Moeder mischien selfs lesen noch schrijven kon) voorlas.

Te *Rome* was het meest, of ordinairlijk *Manvolk*, gelijk daarom ook *Claudianus* geen *Vrouw*, maar *Manspersoon* noemd, en sulks ook buiten *Juvenalis*, uit *Asconius Pedianus* enz. niet duisterlijk blijkt. Alhoewel de oude Wijven, als uit *Ovidius*, en meer andren, blijkt, mede (vry dikmaal) tot die selve superstitie gebruikt wierden.

Anderfins waren tot de publijke *suiveringen* en der selver plechtelikheden tot heyl des *Roomschen Volks* enz. ingesteld en gepleegd, de *publijke Priesteren*, *Pontifices* en *XV. Mannen*, gesteld tot het bedienen der heylige plechtelikheden, enz. met publijke auctoriteit, van den Raad, geordineerd en gemachtigd: en de Leden dier heylige *Collegien* van d'aller-voornaamsten en achtbaarsten, so ten opfichte van Ampten als afkomst, der *Roomsche Republijk*: om so alles te beter onder macht en bedwang der Opper-voogdy te houden. En om dese oorzaak was het, dat, naar 't getuignis van *Cicero*, de *Roomsche Raad*, terwijl 't gebied in sijn volle kracht was, een *Raads-besluit* maakte, dat *ses Sonen* van de aller-voornaamste geslachten en Lieden der Stadt *Rome*, (eene) aan yder der *ses Etrurische Volken*, om die

die *Haruspicina* of *Offer-wichelaryen* aldaar te leren besteld wierden : schoon 'er een ander oogwit werd voorgewend ; op dat , namentlijk , die wetenschap en konst niet in kleenachting quam te geraken , indien sy door Lieden van kleene conditie en middelen , tot winst en voordeel voor den Wichelaar werd misbruikt. Hoedaniger wijze het met de *Vicani Haruspices* (of *Offer-wichelaars* die langs de Dorpen en 't Land liepen) ging : als beneden breder sal getoond werden.

'tGeen buiten *Toorts* en *Sulpher* meest in gebruik was , ontrent het *suiveren* en *wijden* (so ten opzichte van begangene misdaden , of wroeging van conscientie , afwering van (door dromen of andersins) gevreesd toekomend quaad , of inwijding tot quansuis heylige verborgentheden enz. was het water , of uit Rivieren , of uit de Zee , sonder bysonder onderscheid , daar ontrent te maken ; of wel ook expresselijk uit sekere daar toe (door de *Papen* of andre gepretendeerde *Suiveraers*) aangewesene Rivieren , of Fonteynen.

Met hoedanig een *Water* (tot dese *suivering*) somtijds heel uit *Meroë* gehaald , de Tempel van *Isis* (door die dusdaniger wijze gesuiverd wierden) of licht ook andre *Tempelen* moesten [doch meest , geloof ik die van *Isis*, of diergelijken] besproeyd werden.

Van de *Fonteyn* van *Mercurius te Rome* , by de *Capreensche-Poort* , spreekt *Ovidius (in Fastis)* met een seer aerdige scherfing , als hy seid :

Est aqua Mercurii portæ vicina Capenæ

Si libet expertis credere Numen habet.

Huc venit incinctus tunicas Mercator : & urnâ

Purus suffitâ quam ferat , haurit aquam.

*Uda fit hinc laurus , lauro sparguntur ab uda
 Omnia quæ Dominos sunt habitura novos !
 Spargit & ipse suos lauro rorante capillos :
 Et peragit solita fallere voce preces.
 Ablue præteriti perjuria temporis inquit :
 Ablue præteritâ perfida verba die
 Sive ego te feci testem falsove citavi
 Non audituri Numina Magna Jovis,
 Sive Deum prudens alium Divamve fefelli ;
 Abstulerint celeres improba dicta Noti.
 Et pateant veniente die perjuria nobis ;
 Nec curent Superi, si qua locutus ero.
 Da modo lucra mihi , da factô gaudia lucro :
 Et face ut Emptori verba dedisse jurevet.
 Talia Mercurius poscentem ridet ab alto ;
 Se memor Ortygias surripuisse boves.*

,, Dicht aan de Capeensche-poort is het water
 ,, van *Mercurius* (of aan *Mercurius* toegeheyligd)
 ,, dat , indien gy d' ondervinding wild geloof ge-
 ,, ven , met Goddelijke kracht begaafd is.

,, Hier heen komd de los geklede (en sloofach-
 ,, tige) Koopman , en schept 'er (selfs reyn en sui-
 ,, ver) met een bewierookten Emmer , water uit,
 ,, om met hem te dragen.

,, Hier mede [met dit water] maakt hy een
 ,, Laure-tak nat : en met die natte Laure-tak
 ,, werd door hem alles , wat een nieuw besitter of
 ,, eygenaar , verwacht , besproeyd.

,, Hy besproeyd ook selfs met die daaugevende
 ,, Laurier sijne eygene hoofd-hairen ; en spreekt
 ,, 'er een gebed op uit , met sodanig een stem en
 ,, geluid , als die , waar mede hy gewoon is an-
 ,, dren te bedriegen.

,, Waff' af seid hy , de meynedigheid in voor-
 lc

,, ledene tijd begaan; wafst' af de leugen en ontrou
 , van de voorledene dag.

,, 't Zy dat ik u tot getuige heb aangeroepen ;
 , of dat ik de krachtige Goddelijke wreking van
 , Jupiter, die (ik dacht , dat) het niet sou horen ,
 , valschelijk heb bygebracht,

,, Of, indien ik iemand anders, der Goden of
 , Godinnen, met voordacht bedrogen heb, laat
 , doch de snelle zuide winden , die goddelose
 , woorden wegvoeren, en doen verstuiven.

,, En laat 'er, op de toekomende dag, weder
 , occasie van valschen eed en meynedigheid ge-
 , boren werden : en wel sodaniger wijze, dat de
 , Goden 't sich niet aantrekken, indien ik 'er eni-
 , nige gepleegd sal hebben.

,, En geef maar winst en profijt, en 't vroylijk
 , genot van die winst : en maak dat ik met liegen,
 , en den Koper te bedriegen, mijn voordeel doe.
 , Met den genen, die dusdanige dingen bid en
 , verfoekt, lacht *Mercurius* uit den hogen Hemel:
 , als die noch gedachtis is, hoe hy selfs de *Ortygi-*
 , *se Offen* gestolen heeft.

Bysonder wel komen dusdanige *suiveringen* en
 gebeden overeen, met die gebeden die aan *Laverna*,
 de *Godinne* (en *Patroneffe*) der *Dieven*, by de *Romey-*
nen, wierden gedaan naar 't loopje van *Horatius* :
 (in de 16 Brief van zijn eerste Brief-boek.)

- - - *Pulchra Laverna :*

Da mihi fallere , da justum sanctumque videri :

Noctem peccatis & fraudibus objice nubem.

O schone Laverna geef my occasie van te bedriegen ;

Maak dat ik evenwel rechtvaerdig en heylig schijn :

Bedekt mijne sonden met de nacht , en mijn bedrog met
en donkere Wolk.

Waar uit men ondertusschen siet , hoe de Hey-
 den-

densche superstitien, en vuile parten (noch als onder pretext van Godsdienstelijkheid, en behulp der Goden zelfs bedreven) door de Heydenen selts wierden belacht en beschimpt.

Gelijk nu dit water van *Mercurius* tot een quansuis heilige *suivering* gebruikt wierd, so wierd ook by de *Træzeniers* het water uit de *Hippocrene* (want desen pretendeerden ook een Fonteyn van die selve naam, en de selve kracht te hebben) gebruikt. En also ook by de *Elèers* de Fonteyn *Piera*, die tusschen *Olympia* en *Elis* door liep; en alwaar die genen, die de heylige plechtelikheden sou bedienen, sich eerst door een *Varken* [dat suivere dier!] en 't water deser Fonteyn, moesten *suiveren* en *wijden*. Van het water heel van *Meroë*, en elders, verre van daan, gehaald, sal licht noch verder beneden (by andre occasie) werden gesproken.

Wanneer sy gingen naar de *Tempelen* om aan de Goden te Offeren, en de selven om toekomende heyl enz. te bidden, wieschen sy of het gehele lichaam (als uit *Plautus*, *Lucianus* en andren blijkt) of wieschen hunne handen, in Rivieren, Fonteynen of Waterbakken: [hoedanigen men hedensdaags voor in, of aan de *Turksche Moskeen*, of *Tempelen* fiet: wijl die ordinairlijk sich wasschen eer sy in de *Moskee* treden om te bidden.] Of besproeyden hun hoofd en hair, of ook andre leden, met geheyligd Water: of wierden sy met een daar toe geheyligde *Quispel*, *Olijf*- of andre *Tak* (of ook een *Lauwre-tack* halfgebrand van 't *Au-taar* genomen, en in 't *Wywater* nat gemaakt en gedoopt) besproeyd. Dat ordinaerlijk; gelijk het getal van drie voornamentlijk ontrent hunne plechtelikheden van bysondre heyligheid en achting was) tot driemalen toe geschiede: als overvloediglijk uit de oude Schrijvers so Poëten, als andren, blijkt.

Tot

Tot sodanig een wassching en besproeijing stonden, de (*Perirranteria* of) *Wywaters-vaten* niet binnen, maer buiten de *Tempelen*; en op sodanige distantie van de selven, als de toegang voor den onsuiveren (door openbare grove sonden en schelmstukken,) wierd afgesneden; alwaar die, die anders niet publijkelyk misdadig waren, sich selven moesten reynigen, eer sy verder tot de *Tempel*, de gebeden, offerhanden enz. toetraden.

Ook waren'er (als reeds boven is gemeld) of steene of houte (of andre soort van) *Borden*, of *Taaffereelen*, voor de *Deuren* en *beheyningen* der *Tempelen* gesteld: in welken verboden wierd, aan die niet suiver waren, binnen de *heylige Vaten* [de *Wywatersvaten*] te komen: die daarom aan den ingang der heylige *beheyningen* gesteld waren.

Doch stonden dusdanige *Wywater-vaten* niet alleenlijk op reeds gemelde plaatsen, voor de *Tempelen*: maar waren sy ook gesteld aan de ingangen dier *Markt- of publyke Plaatsen*, daar de ordinare Volksvergaderingen (in *Griekenland*, te *Rome*, en elders) wierden gehouden, tot heyl der Republyke, of't maken der Volks-besluiten, daar toe dienende.

Voor welken altijd gingen, op de daar toegestelde tijden en dagen, de daar toe geordineerde Slachtofferingen en gebeden aan dese of gene *God*, die als *Præses* of *Opfiender* van dusdanige vergadering geëerd en aangeroepen wierd, enz. Gelijk als voor de beraadslagingen in de Roomsche en andre *Raden*: 'tzy dat sy in enige (deses of genes) *Gods Tempel*; 'tzy dat sy in enige andre, daar toe geordineerde plaats (in het *Capitool*, of elders) te saam vergaderden. Op dat also, alles wat'er besloten wierd, met goedwillige toestemming der *Goden*
scheen

scheen te geschieden : en uit dien hoofde de besluiten daar gemaakt also te meerder kracht en nadruk by 't gemeen hadden.

Die genen nu, die buiten dese *publyke Vergaderplaatsen* (ten tijde sodaniger vergaderingen enz.) wierden geweerd , waren , te *Athene* , niet alleenlijk die aan enige bysondre misdaad (van doodslag, of tegen natuurlijke schandlijkheid , of enige andre verwatenheid) schuldig waren : maar ook , die den Oorlog ontvloden , en also van bekende blooheid waren overtuigd ; of die hun gelit , in de Krijg , hadden verlaten enz.

En gelijk de *Kosters* , of *Tempel-besorgers* , by de *Tempelen* stonden , om desen te *Wijden* en andren in tegendeel te *weren* : so stonden aan die *Markt- of Vergader-plaatsen* weder andren , daar toe geordineerd : en wierden de dusdanigen , niet alleen hier van , maar ook van noch andre toegangen en voordelen ontroofd. Doch sal ik wel licht hier van noch elders breder spreken.

Een andre wijs van *suivering* was 'er noch door 't vuur : waar over heen sy [Heydenen] sprongen of doorgingen.

Dit deden de *Grieken* en *Romeynen* , ontrent op sodanige wijze , als , voor de *Babyloonsche gewanckenis* , de afgodische *Joden* hadden gedaan : en wel voornamentlijk de Boeren in 't vieren hunner *Pallia* [of Feesten van *Pales* de Godinnen der Herderen enz.] op welke *Feesten* sy een groot vuur , van *hoy* , *stroy* of *stoppelen* ontfstekende , daar over heen sprongen , of door 't selve sprongen en liepen ; en sich also *gesuiverd* en *gereynigd* waanden.

Dese sotte superstitie had ook plaats by vele *Christenen* van vroegere eeuwen : gelijk 'er onder hen ook vele andre heydensche superstitien en misbrui-

bruiken seer lang plaats hielden. Wijl sy., of op *St. Jans avond* (als *Balsamo* aantekend over 't *Concilium Trullanum* , in welks 65ste Canon sulke een misbruik scherperlijk verboden werd) of ook op nieuwe maanden , of andre tijden , voor hunne huizen of winkels sulke vuuren stookten , en daar over heen sprongen ; en niet alleenlijk sulks om sich te *suiveren* deden : maar ook , om daar uit goede of quade *voorwikkingsen* te nemen , en *voorspellingens* te maken over 't geen hen noch toekomende was.

Dus verhaald *Theodoretus* (in *Aporis*) dat hy gezien hadde , dat , op sekere tijd van 't jaar , in enige Steden grote vuuren waren ontfteken ; en dat over de selven heen sprongen niet alleenlijk de kindren en volwasse Mannen : maar dat ook de Moeders , met hare klene kindren op den arm , daar door heen liepen : even als of sy de kindren , daar mede *reynigden* , en groot quaat van den selven quamen *af te wenden*.

Noch was 'er een andre soort van *suivering* door 't vuur , met over 't selve heen te wandelen (of ook wel heet en gloejend yser in de handen te nemen) wanneer iemand van misdadig beschuldigd , sich op sodanig een wijs wilde onschuldig verklaren. Dit sietmen by *Sophocles* (in sijne Tragedie de *Antigone* genaamd) en andren meer.

En was dit quanssuis sodanig een Mirakel als onder de *Herpini* (Italiaansche Volkeren niet verre van *Rome*) die door sulke kunsjes 't domme graauw onder superstitie hielden , werd gepretendeerd plaats te hebben. Wijl die over 't vuur heen liepen met hunne blote voeten , sonder daar van gequetst te werden.

Doch *Marcus Varro* (van wien de Ouden getuigen ,

gen, dat 'er niemand onder de *Latijnen*, ja zelfs onder de *Grieken* oid geleerder was) seide, by occasie der beschrijving van sekere *Salf* of *smeersfel*, dat (N. B.) sulks (onder de *Herpinen*) niet sonder voorgaande *heymelijke konst* en *besorging* toeging: wijl sy *de solen hunner voeten*; eer sy over 't *vuur heen liepen*, *wel degelijk met seker daar toe gemaakt Medicament* of *salf bestreken*. Gelijk sulke kunsjes by de *Guichelaars*, die hunne handen met gesmolten loot wasschen, of heet en gloejend yser, of kolen, en diergelijk tuig brandendende, in de mond nemen, of andre stof daar in weten te ontsteken, enz. noch hedendaags gepractiseerd werd.

Dit kunsje (of gepretendeerd *Mirakel*,) had ook aldaar maar plaats onder sekere weinige familien.

Doch wierden evenwel dese Boeven by 't gemeen so geacht, of gevreesd; dat hen zelfs door den Raad, in vroegere tijden, vryheid van alle lasten en diensten vergund was.

Doch moet ons dit so vreemd niet voorkomen; om dat diergelijke exempelen ons ook voorkomen, in de *Kasse-boeven*, en de langs Land en Dorpen lopende *Slacht- of Offer-wichelaars*, *Orakellotgevers*, en meer andre sulke ruichte; en aan 't gemeene Volk de superstitie en oeffening der selve vry gelaten wierd (ja somtijds gepatrocineerd) so lang als sy niet tegens de Republijk, of al te opentlijk en directe tegens de goede seden streed.

Gelijk men daarom ook fiet, dat de *Sterre-kijkers* (of *Voorseggers* uit het gesternte enz) so menigmaal uit Rome, schoon sonder vrucht, zijn uitgeleid; de *Bacchanalia* (of quanssuis heylige verborgentheden van *Bacchus*, waarlijk de School van alle gruweldaden; en de Tempelen van *Serapis* en *Isis* (in welken mede, onder prætext van Godsdienst grote

te guiteryen en onguurheden gepleegd wierden) door publijke auctoriteit zijn uitgeroeyt: en als niemand uit de Werk-lieden, of gemenen hoop (door superstitieuze vrees) sulks eerst of wel geheellijk, dorst aanvangen, de Burgermeester *Emilius Paulus* voor aantrok, een *Bijl* in de hand nam, en den eersten houw gaf.

Dat velen der eerste *Christenen*, aan dese, en meerder andre, sotte Heydensche superstitionen, en daar uit volgende uitsporigheden, van dusdanige natuur, valt waren, tonen ons de oude Concilien t' *Ancyranum*, t' *Eliberitanum*, enz. de oude Schrijvers, *Chrysosthomus* nam. en andren meer.

Want dit sien wy (om geen meer andre Voorbeelden op te halen) dat, in de 23ste Canon van 't *Concilium Ancyranum*, aan de Christenen verboden werd, *niet alleenlijk sich met Heydensche Waarségers te moeyen, en den selven raad te vragen*; die in hunne huiscn te leyden, om aldaar uit hen toekomende dingen te onderloeken; maar ook niet, om, of hun selfs, of hunne Huiscn, of andre saken, door den selven (of sulc slag van Volk) te doen *suiveren* en *wyen*.

Dat dit een overblijffel van 't Heydendom was, in die Christenen, die uit het Heydendom tot de Christelijke Godsdienst waren overgekomen, blijkt genoeg uit *Tertullianus*: als die getuigd (buiten meer andren) dat de Heydenen niet alleenlijk, *Menschen, Huiscn; Vlekken, Dorpen en Steden*; maar ook 't geen door hen *nieuwliks gekoft* was enz. met sulc gepretendeerd *Wywater wijden* en *suiverden*. Welke soort van Christenen (want die uit het Jodendom waren overgekomen, acht ik geenssins, dat hier dusdaniger wijze aanvast waren) so gevolglijk de aucteuren zijn geworden, van meelt al-

le die foorten van *fuiveringen* en *wijdingen*, die men in de *Roomſche* en andre *Kerken* (doch principalijk de *Roomſchen Kerk*) ontrent *Menſchen*, *Kerken*, *Kloken* enz. heeft ingevoerd.

Noch velerleye foorten van *wijdingen* en *fuiveringen* der Heydenen waren hier op te halen, als die der *klene Kindren*; op dat ſy mochten vry van *betoering* enz. blijven (reeds, buiten noch andre foorten. hier boven bygebracht:) ſo ook die geſchieden om 't effectt van een *quade droom* te voorkomen; of om *ſpook*, en *Nacht-geeſten* te verdrijven; of om ander gevreesd quaad af te wenden en te voorkomen; of om vele andre oorſaken meer: die dan noch dikmaal op ſeer verſcheydene wiſen (ſomtijds ook op ſeer gruwelijke, namentlijk, met het ſlachten van volwaſſchen, of onvolwaſſchene Menſchen) te werk wierden geſteld: maar deſe uitweyding is reeds ſo verre uitgedegen; dat ſy licht, aan velen, veel te groot en breed ſal ſchijnen.

Waarom ik dan (om wederom wat nader ter ſake te komen) tot de *Orakel-plaatſen* keer, en de *fuiveringen*, of *wijdingen* voor 't *Orakel-vragen* gaande.

Deſe *Tempelen* wierden ſpecialijk (naar *Feflus* geruignis) *Delubra* genoemd, om de *Labra* of Wasvaten voor de ſelven tot *fuivering* geſteld; als te *Delphis*, te *Dodone*, en op andre plaatſen meer. By andre *Orakel-Tempelen* waren *Fonteynen* daar toe georneerd en geheyligd.

Doch by andren waren weder *Fonteynen*, die door geen waſſingen van Menſchelijke Lichamen, mochten verontreynigd werden (ten minſten ontrent ſekere ſpatie, of geſtelde paal van heyligheid der ſelver:) als, by voorbeeld, in de *Fonteyn* der God *Clitumnus*, die aan de ſelve, en der onder de hand in grootte toenemende *Rivier*, zijn *Orakel-Tempel* had.

Pausanias, in zijn Beschrijving van het Attische Land, verhaald onder andren dit volgende: *By de Oropiërs is een Fonteyn, dicht aan de Tempel van Amphiaraus: aan welke Fonteyn sy noch Slacht-offers geven, noch sich in de selve baden, noch het water tot suivering der handen (enz.) gebruiken. Alleenlijk werpt die gene, die, door Raad en vermaan van 't Orakel, van siekte of quaal genesen is, enig gemunt goud en silver in de Fonteyn. Want door dese (of de opening en oorspronk der selve) seggen sy dat Amphiaraus, nu al een God geworden zijnde, is ter neder gedaald.*

Doch evenwel moest 'er noodzakelijk voor 't Raadvragen aan *Amphiaraus* (gelijk de selve *Pausanias* kort naar dese voorgaande woorden getuigd) een suivering of wijding voor-afgaan: die geschiede terwijl 'er voor hen aan dien God geofferd wierd.

Hier naar, en naar 't verder Offeren ook aan alle d' andren (*Hercules, Jupiter, Apollo*, en noch een gehele menichte, van andre Goden, voor wien dien *Altaar* in 4 onderscheydene delen verdeeld, en aan yder der selven, en allen gesamentlijk, geheyligd en toe-geëygend was) wierd'er aan *Amphiaraus* een *Ram* geslacht; op welks huid de Raad-vragers (gelijk over al de gewoonte was in Tempelen of Orakelplaatsen, in welken door dromen d' Orakel-antwoorden gegeven wierden) sig gingen tot slapen leggen; om also de nacht- en droom-gesichten, of geluiden, door welken quanssuis, aldaar de Goddelijke Antwoorden wierden gegeven aan den slapenden, te verwachten waar te nemen.

By occasie van dese *Ram* aan *Amphiaraus* geslagt, kan ik niet wel laten te voegen, 't geen ik pag. 286. en 287 heb overgeslagen, aangaande de kunsjes en bedrieglijke greepjes, der Offer-wichelaars en der selver Dienaren en mede-hulpers (de *popæ, victimarii &c.*)

die de *Offer-dieren* *slachten*, *keelden* en *openden*: doch dat evenwel aldaar, mijns achtens, byzonderlijk had te pas gekomen.

Want naar dien 'er te voren niet alleenlijk aan *Trophonius* en des selfs *Sonen*, aan *Apollo*, aan *Saturnus*, aan *Jupiter*, aan *Juno*, en aan *Ceres* moest geofferd werden; en 't elkemaal een *Offer-wichelaar* daar by quam, om de goede of quade *Voor-tekenen* uit de *Ingewanden* *waar te nemen* en te verklaren; en dat dese voorgaande *Offer-slachtingen* van geen gewicht of kracht waren, hoe blijde *Teken*en sy ook quamen te vertonen; ten zy sy door de goede *Voortekenen*, in dese op 't laatst geslachte *Ran* wierden bevestigd; en men niet tot het *Orakel-hol* neder-klam voor 'er gelukkige *Voortekenen* waren: konden 'er al vry kunstige handgrepen, door dat volkje op sulke boevery en bedrog geslepen, gebruikt werden; wanneer sy in 't openen der *Dieren* met bebloede handen (of ook wel doeken daar by, om quanssuis, also d' *Ingewanden* te suiverder en klaarder voor 't oog der *Offer-wichelaars* naakt en bloot te leggen) daar in wroeten en grobbelden; en also vaerdiglijk en heymelijk t' ene of 't andre deel des *Offer-diers*, of quetsen of ontsalen, en stillijk aan een kant maakten. En wel voornamentlijk wanneer de *Offer-wichelaars* alleen buiten anderer byzijn, de *Ingewanden* beschouden: gelijk niet alleenlijk by de *Grieken*, maar ook sulks by de *Romeynen* (ten minsten tot dat *Tiberius* sulks verbood) in gebruik was. Dat 'er exempels van dusdanige kunsjes by te brengen zijn, tonen ons *Atheneus* en andren meer. *Atheneus* (in 't 9de Boek sijner *Deipnosophisten* of *Taaffel-praters*) verhaald ons van een *Kok* of *Offer-slachter*, die, wanneer 'er enige *Schippers* of *Boots-gesellen*, nu van de *Reis* t' huis geko-

komen , een *Geyce-bok* tot dankbaerheid , quamen te Slacht-offeren , daar uit behendiglijk de *Nier* wist te stelen en heymelijk aan een kant te maken ; en die , als daar over dese Schippers so verbaasd en versteld stonden over 't quade Voorteken , van dat 'er maar een *Nier* in dat *Offer-dier* wierd gevonden , dat sy daarom tot de tweede *Offer-slachting* quamen , om 't quaad voor spook af te wenden enz , hy met een diergelijke guichel-greep , daar weder wist het *hart* uit te stelen . So dat sy ten aller-uitensten versteld en verset , om dat in het tweede *Offer-dier* geen *hart* gevonden wierd , sich tot het Offeren van een derde *Slacht-offer* , door angst en vrees van ongeval , genoodsaakt vonden .

Over welk Historitje de bysonder vermaarde (en noch meerder geleerde) *Casaubonus* in sijne aantekeningen over *Atheneus* , op dese wijs spreekt : *Atque ex his discimus qui factum sit olim , ut toties hostiae parte aliqua Intestinatorum defectu reperirentur : cujus rei testis tot locis Graeca & Latina historia . Ego non dubito Popas & Victimarios sui compendii causa saepe iis artibus usos , &c.*

,, En leeren wy uit dese *grepen* hoe in oude tijden byquam , dat so menichmaal de *Slacht-offeren* , ten oplichte van 't ene of 't andre deel der *Ingewanden* , defect of gebrekkig waren : waar van de *Grieksche* en *Latijnsche* Historien de getuignis geven . Ik twijffel niet , of de *Offer-wichelaars* , en der selver mede-hulpers hebben , om hun profijt en voordeel , sulke kunsjens dikmaalen gespeeld , enz .

Onder de exempelen dien men hier van voorbrengd , is , specialijk dat van *J. Caesar* . die sich evenwel noid door dusdanig bedrog liet verbasen ; als die selfs *Opper-priester* , *Wichelaar* enz . zijnde , seer

wel wist(en so wel als *Cato*) wat kunsjes hier ontrent gespeeld wierden. Namentlijk *Valerius Maximus*, *Julius Obsequens*, en diergelijke wondervertellers (die door de superstitieuse na- en uitschrijvers der ouden daar in gretig werden nagevolgd) verhalen, dat so als hy *Cæsar*, nu in sijne meeste glorie, slacht-offerde, de Offer-wichelaar *Spurinna* seide, dat 'er geen *hart* in d'Offerhande gevonden wierd en dat dat *Teken* van groot gewicht en nadruk ontrent sijn leven en beraadslagingen was.

Maar doch hoe spreekt'er *Cicero* van? Gy brengd by, (seid hy in 't 2de Boek van de Voorseggingen)

„ dat in d'ingewanden der vette en gladde *Stier*,

„ terwijl *Cæsar* die offerde, geen *hart* gevonden

„ wierd: 't welk, wijl het niet kon geschieden

„ dat dat Offer-dier sonder *hart* leefde: moetmen

„ oordelen, dat het vergaan of vernietigd is ge-

„ worden, terwijl 't dier geslacht wierd. Maar hoe

„ komd het doch by, dat gy het ene verstaat, na-

„ mentlijk dat de *Os* niet sonder *hart* heeft kon-

„ nen leven; en dat gy het andre niet begrijpt,

„ hoe namentlijk, het *hart* niet ergens elders, ik

„ weet niet waar, heeft kunnen heen vliegen?

„ Want ik sou wel kunnen onkundig zijn, wat

„ kracht het *hart* heeft ontrent de onderhoudin-

„ ge van 't leven; of vermoeden, dat het, door

„ siekte van den *Os*, klein, schraal, verteerd, en geen

„ *hart* meer gelijk was. Maar gy, wat hebt gy, waar-

„ om gy meend, indien 'er noch so even te voren

„ in de vette en gladde *Stier*, een *hart* was, dat het

„ vergaan en vernietigd is, so terwijl het dier ge-

„ slacht wierd? Offoud het wel zijn, dat de *Stier*

„ terwijl hy *Cæsar*, die met purpere klederen be-

„ kleed, en als sonder *hart*, of verstand, [om 't

„ so vuerig trachten naar de niet alleenlijk Opper-

voogdy,

voogdy, maar ook *Koninklijke Naam*] aanschoude, ook so zelfs van *hart* ontroofd is?

Verder toond hy, *Cicero*, dan hoe met het verdedigen deser *Offer-wichelarye*, de gehele *Natuurkunde* werd om verre geworpen: en geeft 'er vele redenen by, die, schoon van groot gewicht, te lankwylig souden vallen hier in te vlyen; en waar van ik verder beneden, als ik breder van de *Offer-wichelaars* spreek, noch iets sal bybrengen.

Ondertusschen geef ik den Leser te bedenken, (als dese *Historie* al voor warachtig moet werden aangenomen) of hier dusdanig een kunsje niet sy gespeeld: dat of 't schoon door *Cæsar* gemerkt wierd, evenwel wierd gedissimuleerd. Wijl't daar voor die tijd met die gepretendeerde *Religie* te spotten (dat hy doch anders noid als indirecte deed) geenssins te pas quam; om den haat van den *Raad* daar door niet verder op sich te halen; en de gunst en liefde van 't gemene Volk tot hem niet te verliezen.

Voornamentlijk als wy ook overwegen, hoedanige kunsjens ook andre *Vorsten* en *Groten*, ontrent diergelijke plechtelikheden, hebben gepleegd, of doen plegen.

Want dit verhaald *Frontinus* in sijn 1 Boek van de *Krijgslisten*: *Alexander van Macedonie* sullende *Offeren* beschreef met Verw, of inct de hand der *Offer-wichelaar*, dien hy [*Offer-wichelaar*] op de *Ingewanden* moest leggen. De letteren (daar in geschreven) gaven te kennen, dat de verwinning aan *Alexanders* zijde sou zijn: welke letteren, wanneer hy de warme *Lever* uit het *Dier* had gerukt, en die door de *Koning* den *Soldaten* was vertoond, stak hy hen daar mede 't hart onder den *Riem*: naar dien de *God* hier door, quanssuis de overwinning be- loofde.

Het felve deed ook de Offer-wichelaar *Innides*; wanneer *Eumenes* tegens de *Gallen* fou flag leveren.

Meerder dusdanige exempelen waren hier by te brengen: maar acht ik, dat dese aan den Leser, voor dees tijd, fullen genoeg doen.

Om dan verder voort te gaan, en te komen tot het *nederdalen* in 't *Orakel-hol*, staat noch te letten, dat naar dat eyndelijk de *Raad-vrager* gewassen en *gesuiverd* was, in de Vloed *Hercyna*, door kindren van maar 13 jaren oud, (daar toe, en tot de daar aan vast zijnde plechtelijkheden, voor so verre der selver kinderlijk begriip rijkte; om also, buiten twiiffel, dese bedrieglijke kunsjes te eenvoudiger te doen schijnen, uitgekosen zijnde,) wierd hy noch naar twederleye *Fonteyn* (de ene zijnde die der *vergetelheid*, d'andre die der *gebeugnis*) geleyd: en moest hy uit beyde die *Fonteynen* drinken; om reden of prætext door *Pausanias* bygebracht.

Onder welk prætext dan, mijn Leser (wijl dit door de handen der *Papen* enz. bediend wierd) seer gemakkelijk onder 'twater vermengd kon werden, of reeds al te voren vermengd kon zijn, enig *Medicament* (of eerder fenijn) dat de sinnen en verstand des *Raad-vrager*s quam te beroeren; en waar door seer wonderlijke *Dromen* en *Verbeeldingen* in de herffenen der *Raad-vrageren* quamen geformeerd te werden:

Dat het *Opium*, de *Opiata* (of *Medicamenten* uit, en met, het *Opium* t'saam gesteld) en meer andre slaapmakende, en herffen-beroerende kruiden, drogen of sappen, hier toe, op velerleye wijfen, bequamelijk genoeg konden gebruikt werden, weten alle die genen, die kennis hebben met hoe kleine maat of gewicht, van *Opium*, *Dutroa* en andre, so uitheemsche als in-heemsche, *slaap- of Raserny*
ver-

www.libtool.com.cn

N°. 5. Voorbereyding tot het Orakel-hol en Tempel van Trophonius. p. 312

- 1 **D**E Orakel-vrager, die door Toorts, Sulpher, en diergelyke Suiver-stoffen, gesuiverd en geheiligd werd.
- 2 De Wy- of Suiver-paap, die d' Orakel-vrager heiligd.
- 3 De Offer-slachtingen aan Trophonius en meer andre Goden gedaan; en de Wichelaryen daar uit waargenomen; om met hoop van goed succes te mogen neder-klimmen.
- 4 Schilderyen en Vertoningen gemaakt (en daar omtrent vertoond) van Antwoorden en Successen aan voorgaande Orakel-vragers gegeven.
- 5 Wassching aan de Orakel-vrager, door de Kinderen Hermai genaamd, gepleegd: op dat het werk so te eenvoudiger mocht schijnen.
- 6 De Ram aan Agamedes, om't aller-sekerste goed Voor-teken te verkrijgen, Geslacht.
- 7 Holen, en der selver bedekte Uitgangen aan verscheidene zijden gemaakt: so tot correspondentie met de naby-gelegene Tempelen; als om heymelyk in en uit te brengen, 't geen tot het bedrog van node was.
- 8 Fonteyn der Vergetelheid.
- 9 Fonteyn der Geheugenis: uit welke beyde Fonteynen de Orakel-vrager voor't neder-klimmen enz. moest drinken.
- 10 De Orakel-vrager geschoeyd, en met een wit Kleed aangedaan; met omgörde middel, en de geheiligde Koeken in sijne handen
- 11 Boven-mond van't Orakel-hol, waar in de Orakel vrager neder-klimd, met een losse Ladder, die naar sijn neder klimmen weder werd na boven gehaald.

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

- I **D**E Orakel-vrager, met de Honing-koeken in de hand, naar 't af-klimmen, door 't beneden-gat neer - getrokken.
- 2 Aan den selve, ter plaatse daar 't Orakel-antwoord moest werden ontfangen, ~~libt bedwelming~~ zijnde, of Schilderye en Spiegel voorgehouden, of in de oren getoet; om sodanige verbeeldingen in sijne Herffenen te brengen, als tot het oogwit der Papen diende.
- 3 Spiegels en Schilderyen daar toe gebruikt.
- 4 Oor-toeters, die, met verwaerlijk gedreun en geluid, het geense willen hem in d' oren schreeuwen.
- 5 Rookwerk-potten, tot continuatie en vermeerdering sijner bedwelming dienende.
- 6 Papen, die in d' onderaerdse Holen 't geen tot hunne bedriegerijen diende beschikken.
- 7 De gesuspecteerde Raad-vragers en door-snuffelaars, in de Holeu vermoord, en (8) elders heen (niet door 't Heylige Gat) uit-geworpen.
- 9 Verdere communicatie Holen en Spelonken.
- 10 De Orakel-vrager door 't Heylig Gat weder te rugge opgehaald, naar 't quanssuis horen of sien, van 't geen Trophonius aan hem had geopenbaard.
- 11 De selve, noch bedwetmd zijnde, op de Stoel der geheugnis gesteld; en ondervraagd, in die bedwelming, wat hy heeft gehoord en gesien.
- 12 Schilders, die hem voor-schilderen en vertonen wat hy, quanssuis, in 't Orakel-hol heeft gehoord of gesien.

verwekkende middelen, de herffenen der Menschen kunnen t' enemaal ontfeld werden, en tot feer uitfporige *dromen, gedachten, en verbeeldingen* gebracht.

Dus *belemmerd en bedwelmd van finnen en verftand* (want defe belemmering en bedwelming, en wat men daar door uitwerkte fal noch gevolglyk klaarder blijken) wierden fy, naar dat fy ook eerft het Beeld van *Trophonius*, als een verwonderlyk heylige faak (en welks geficht hen als een byfondere prerogative wierd toegeftaan) aanschoud hadden, naar beneden geleyd, langs een loffe ladder; die hen (N. B.) beneden zijnde gekomen, fchielijk wierd ontogen, en geen uitkomst of open liet, als dat fo klein- en naauwe gat; waar door fy, met voor uitgestokene voeten, en belemmerde handen, feer fnellijk wierden heen getogen.

Terwijl nu fo een *Raad-vrager* binnen in dit benaaude *hol* lig pijnde, om de voeten door 't gat te fleken, en fijne handen van koeken (quansfluistegens flangen en andre onderaerdsche gedrochten) wel voorfient te houden; hoe lichtelyk kon hier (als 'er al onder de *Wateren* van *vergetelheid* of *geheugnis* niets was vermengd geweest, dat de herffenen des *Raad-vrager*s kon ontftellen) enig *Reukwerk*, of iets anders van diergelyke natuur, gefield wesen; dat door fijne rook of damp het verftand bedwelmdde, en den *Raad-vrager* (of al eer hy door dat gat getogen was, of kort daar op) fo buiten poftuur bracht, dat hy niet bequaem was, om wel te letten, hoe hy door dat *gat* geraakt was; of wat hem verders, terwijl hy daar binnen bleef, was weder-
varen.

Gelyk 'er ook geen middelen konden ontbreben, om hem, fo lang hy daar binnen was, in fulke gefteltenis te houden; en ondertuffchen, door

geluid en andre middelen van wonderlijke *vertomingen*, van *schilderyen* ter sake dienende, *schielyk licht*, enz. te doen *verbeelding krijgen* van sodanige saken, als sy *Orakel-papen* (naar 't geen sy uit de *Raad-vrager* selfs, indirectelyk, hadden uitgeviit, of uit enigen van sijn gesin en geselschap; of uit de *Taaffelboekjes*, of *Brieven*, door hem versegeld overgeleverd) hem met kracht sochten in te boesemen.

Hoe ook, die dus met de benen voor uitgestoken, so snellyk en met grote force, door dese klene opening, als door de drift een'er snelle en krachtige stroom wierden heen gedreven; hoe seg ik, die weder daar so wierden door gevoerd, sullen, acht ik, wel begriipen, die genen, die begriipen, hoe lichtelyk van binnen schielyk een strop om de voeten des dus belemmerde en bedwelmdde Raad-vrager kon geworpen en vast gemaakt werden; en hy daar door so met kracht naar hen toe getogen. Gelijk 'er ook dusdanig middel was, om hem, 'er so met de benen voorwaard uit, weder uit te halen: wyl dit laatste geschiede, terwijl hy noch t' enemaal bedwelmd, en buiten kennis van sich selfs en andren, was.

Verder, als hy dus weder uit het *Hol* was gekeerd, wierd hy door de *Priesteren* waargenomen; en wierd hem, (sie pag. 285.) terwijl hy noch dus door schrik en verbaasdheid (en reeds meer gemelde middelen) bedwelmd was, afgevraagd wat hy al gehoord en gesien had.

Men kan denken hoe bequaam hy *Raad-vrager* dan daar toe was, en hoe gemakkelijk sy hem konden doeken, met sijne verklaring of antwoord selfs so te formeren en te schikken of te fatsoeneren, als 't hen beliefte, terwijl hy noch onder hunne handen, en noch geenssins onder die der sijnen (die
hier

hier anders hadden kunnen tegen-tuigen , of ten minsten sien en merken, hoemen met hem handelde) was wedergekeerd.

Want of hy daar na weder bedaard zijnde , verstandiglijker begon te bedenken , so veel hem mooglijk was , (voornamentlijk in dien die bedwelming hem, of niet ter eerster instantie, of niet al te vehement , door sterkte sijner natuur , was overkomen) en hy weder anders, en so, of ten naasten by so , als 't met de saak gelegen was , quam te spreken ; konden sy hem altijd , door sijne eygene verklaringen , overtuigen. En moest hy noch daar en boven , al wat hy in 't *Orakel-hol* gehoord of gesien had , of sy *Papen*, door hem gehoord en gesien te zijn , uit sijne dusdaniger wijs gedane verklaring, pretendeerden , in een *Taaffereel geschilderd of geschreven* aldaar op-offeren, en, tot gedachtenis, ten toon hangen. Dat bysonderlijk veel kon doen, 1. om den sodanigen in 't toekomende den mond te stoppen ; indien sy daar van anders begonden te geloven en te praten. 2. Om daar mede te kunnen pronken, tot vermeerdering van de auctoriteyt deser *Orakel-plaats* ; en om so den eenvoudigen (even als de Quakfalvers met hunne gesegelde Brieven) te beter te kunnen aanlokken.

Dus was 'er ook gelegentheyd genoeg om , die reeds beneden getogen en wederom gekeerd zijnde , so sterk van natuur waren en bleven , dat die middelen van bedwelming enz. geen genoegsame vat of kragt op hem hadden; en sy sich daarom niet droegen na de wil deser *Papen*, (die door dusdanig een toeval met recht konden verlegen werden, dat het bedrog aldaar gepleegd door sodanige *Raad-vragers* mocht werden ontdekt) tot sodanige verklaring, als't hen *Papen* beliefte , of anders om lijf en

en leven te brengen: wyl fy in de macht en vermogen dezer *Papen* waren; en 't hier met henging naar 't Versje van *Virgilius* . . . *facilis descensus Avernus: Sed revocare gradum superasque evadere, ad auras Hoc opus hic labor est* - - -

Ter belle waard glijdmen wel sachtelijk neer: Maar weder opwaard naar den Hemel te klimmen, daar aan is arbeyd en moeyte vast.

Dit toond ons genoegzaam het Voorbeeld van die *Hellebardier* van *Demetrius*; en die verborgene uitgang, waar uit hy opgeworpen, reeds dood zijnde, elders verre heen was te voorschijn gekomen; ook die openingen waar van *Philoftratus* gewaagd. Door welken ook (buiten dusdanig gebruik of bedrijf) alles kon werden toegevoerd, 't geen tot volvoering hunner guitachtige bedriegeryen van noede was.

't Enemaal bedenkelijk is 't, dat dese *Hellebardier*, aldaar so stoutelijk indalende (om de auctoriteit van de Koning *Demetrius*) en als een waachhals; 't zy uit enkele nieuwsgiericheid, 't zy uit insicht om die *vuile pot* te ontdekken, 't zy uit andre heymelijke, of voorgegevene oorsaken, of wat hier meer kon onder schuilen: t' enemaal, seg ik, is 't bedenkelijk, dat hy al ter eerster instantie by hen *Papen* moest verdacht wesen: en fy niet beter als 't allerergste van hem konden denken. Voornamentlijk, indien fy, in reden-wisseling met hem, bevonden hadden, dat hy van enige geest of oordeel was; en fy daar by sagen dat hy sich aan gene voorgaande *Slacht-offeren*, en de Voortekenen daar uit voorseid, komende te steuren, so gerustelijk, ook sonder d' andre ceremonien aan sich te laten bedienen (of misschien ook sulks wel halsterklik weygerende) daar in nederdaalde.

Waar-

Waarom dan, schoon sy't om des *Konings* wil niet hadden durven weygeren, middelen voor hen moesten en konden werden gevonden, om hem, binnen 't hol zijnde te verworgen, te verftikken, of anders om hals te helpen: op dat hy also't *secreet* niet quam te ontdekken; door't vertellen aan andren, van't geen hem daar binnen was *wedervaren*, en wat hy had *gehoord of gezien*.

Dit kond' en moest dan door hen genoemd, en door andren geloofd werden, een straf te zijn hem over sijne goddeloosheid enz. overkomen, door den God *Trophonius*; die sich van sulc een *verwaten* ne quam te wreken: gelijk hy daarom dan ook, als een *verworpen*e en *verwatene*, niet door dat *heyligat* of *mond* des *Orakel-hols*; maar ergens elders heen, wierd uitgeworpen.

Dat dusdanige *monden* of *openingen* der *Orakel-spelonk*, door kundigen van dit bedroch, en daar in geintresseerd, van na-by bewoond of omset wierden; om also te beter, en met minder *suspitie*, alles tot hun kraam dienende uit of in te brengen is, mijns achtens, geenffins te twijffelen: naardemaal den *Papen* en *Propheten* enz. van dit *Orakel-hol* ten hoogste daar aan gelegen was, dat dusdanige uit en ingangen voor andren bedekt of ontoegankelijk bleven.

Wie fiet niet, mijn Leser, hoe hier alles, also wel als te *Delphis*, op bedrog was aan- en toe-geleyd? Dat het van alle andre *Orakel-plaatsen* ook sou konnen blijken (schoon'er op d' ene plaats meerder occasie, door gelegenheid van plaats enz. of door bequaamheid van de bestierders van sulc werk, daar toe was; en de konst vaak moest vervullen, 't geen waar in de natuur te kort schoot) acht ik vry seker te zijn: indien men maar sodanige *Beschrijving*

ving'er van had, als ons *Pausanias* van dit *Orakelhol* geeft. Die, al hoe wel sy ons niet alles't geen daar ontrent omging ontdekt, evenwel genoegzaam (als getoond is) te kennen geeft, wat *Comedie* hier wierd gespeeld.

Maar dusdanige beschouwing van dat werk (en noch veel minder de beschrijving daar van, en also ontdekking aan andren) diende geenffins in sulker *Papen* en *Propheten* kraam: naardemaal daar door sulck spel haast was uitgespeeld geweest. En hielden sy daar om den *Raad-vrageren* niet alleen, maar ook *alle andre Menschen*, die of tot geselschap der selver, of uit andre oorsaken (dikmaal maar pure nieuwsgierigheid) daar heen quamen; ontrent die saak so blind en onkundig, als't mooglijk was: en spruiten hier uit so velerleye en verscheydene *Vertellingen* als ik ontrent de *Orakelen* van *Dodone*, van *Memnon* enz. reeds getoond heb, en noch wel licht gevolgljik sal tonen.

Dit is dan, voor't merendeel, de oorzaak waar om men daar ontrent so weynig licht by de *oude Historie-schrijvers* vind. Waar by noch komt, dat die, selfs ordinaerlijk superstitieus ontrent dusdanige saken zijnde, geenffins aan sulck onderzoek sich hebben laten gelegen zijn: en dat die al meerder wisten, sulks niet directelijk hebben durven publijk maken. Voornamentlijk wanneer sy hunne schriften, onder hunne eigene naam, en by hunne eigene tijd en leven, gaerne in 't licht sagen: Wijl dit dan veel te gevaarlijke saak voor hen was.

Indien derhalven iemand so kleen verstandig mocht zijn, dat hy ontrent het betogen, van dat het door *Menschelijk bedroch*, buiten noodsakelijk behulp van extraordinaire's *Duivels-konst* kon toegaan, en wel degelijk heeft toegegaan; van my ver-

vereyft het oplossen van alle duisterheden , ontrent het bedrijf der *Orakelen* te werk gesteld : van dien verfoek ik , dat hy my een nette beschrijving van 't bedrijf , aller *Orakel-plaatsen* , en *Orakel-meefters* (dat ikse so noeme) verschaffe : en maak ik my dan sterk , om alle de swarigheden en duisterheden daar ontrent op te lossen.

Doch naardemaal ons dit ontbreekt , sal ik evenwel , uit alle de Beschrijvingen der andre *Orakel-plaatsen* , hoe gebrekkelijk die ook zijn [en waarlijk is 'er niet ene oid behoorlijk beschreven , voor so veel 'er ons van blijkt] sien te tonen het selve Menschelijk bedroch (hoewel op andre en andre wijzen , na de gesteltenis van plaats enz.) aangericht ; en de selve schelmeryen door de *Papen* over al te werk gesteld.

Van dit *Trophonische Orakel* fullen wy dan overgaan tot dat van *Dodone* ; doch 'er niet veel van seggen , om dat ik 'er reeds boven genoeg van gesproken heb ; als dat alles hier so wel tot bedrog was toegericht dat de *Raad-vragers* geenssins quamen te sien wat 'er bedreven wierd , of gepretendeerd bedreven te werden. Wyl sy geen toegang tot die gepretendeerde heylige *Eyk* ; of *Beeldeke* , daar in staande (als voor-gegeven wierd) of de *Bekkens* , door malkandren beweegd en klinkende , hadden : maar door 't verhaal der *Priesteren* , of *Propheten* alles , en over sulks alles by traditie , ontfingen. Want of sy wel geluid van *Geessel-sweep* of *Bekkens* , of *kopere Potten* , hoorden (ten minsten naar hen wierd door geïnteresseerden verteld) of enige *beweging* en *schudding* van een *Boom* sagen , en *geluid* hoorden , dat of uit die *Boom* , of onder de selve , van daan quam : waren dese faken so verre uit de weg , voor het net ondersoek van een recht-keurlijk oog of oor ,

oor, dat het op't verhaal en verklaring der *Priesteren* enz. moest aankomen. Die quansluis (wyl die beweging 't *Orakel* selfs niet was: maar alleenlijk een gepretendeerd *Mirakel* en teken, dat de God antwoord gaf, seiden (door de mond der *Prophetesse*, na dat sy de *Vragen*, die gedaan waren, of door ontsegelen, of anders, waren gewaar geworden) *Dit of dat seid, of antwoord, Jupiter.* www.libriopium.cn

Doch niet alleenlijk geschiede't hier door stemmelijke antwoord der *Prophetesse*; maar ook somtijds door de *heylige Loting*: of de gepretendeerde *Goddelijke directie der Loten*, die uit een daar toe geheyligd *Vat* wierden uitgeworpen. En ordinaerlijk geschiede sulks quansluis door enige miraculeuse beweging: waar door sy of van de *Altaren*, of de *heylige beddingen* der *Goden*, wierden afgeworpen; en daar door (N.B.) de *Prophetesse* of *Papen*, weder opgelesen, en aan de *Raad-vragers* gevolglijk verklaard, wat voor antwoord sy daar uit hadden mede te dragen. *Cicero* geeft ons dit, op meer als ene plaats, te kennen, in sijne boeken van de *Voorsegging*: al hoe wel hy'er te gelijk mede schimpt en spot: wyl hy, nevens andre doorsichtigen, 't bedrog daar onder schuilende vry klaarlijk bespeurde.

't Geen my in d' allerhoogste verwondring brengd, is, dat *Julius Caesar Bulengerus*, die bysonder belesene Schrijver (indien ook niet veel door berichting van andren) in sijn boek van d' *Orakelen*, volmondig feyd, en noch sulks uit *Plinius* tracht te bewijzen; dat'er ook te *Dodone*, sodanig een *hol* of *spelonk*, als te *Delphis*, is geweest; en dat daar uit ook, als te *Delphis*, so een (quansluis) *Goddelijke waasssem* quam opwellen, waar door de *Priesteres* beseten, ook op die wijze *Orakel-antwoord* gaf, sijne
woor-

woorden zijn pag. 266, *Plinius Lib. 10. cap. 95. Chaonios scrobes, & fatidicos specus. Ex quo apparet Dodonæ, quem ad modum & Delphis, fuisse spiraculum, unde aura fatidica in sacerdotis corpus subiret.*

„ *Plinius* noemd de *Chaonische*-kuilen en Orakel-
 „ *holen*. Waar uit blijkt, dat 'er te *Dodone*, so wel
 „ als te *Delphis*, een Orakel-hol was; en de daar uit
 „ op-rijfende waasslem in het Lichaam des Prie-
 „ sters (of Priesteresse) opwaassemde.

Daar wy in *Plinius* 2de Boek en des selfs 93 cap.
 (dat van de wonderheden des aërdriks handeld
 (geenffins in 't 1ode Boek enz.) wel uitdrukkelijk
 vinden; *spiracula, quæ vocant alii Charoneas scrobes;*
mortiferum spiritum exhalantes Item in Hirpinis Am-
sancti, ad Mephitis ædem locum, quem qui intravere mori-
untur. Simili modo Hierâpoli in Asiâ, Matris tantum
Magnæ Sacerdoti innoxium. Alibi (N. B.) Fatidici spe-
cus, quorum exhalatione temulenti futura præcinnunt, ut
Delphis, nobilissimo Oraculo.

„ De opwaassemde *holen*, welken door an-
 „ dren *Charonische*-*holen* genoemd werden, zijn
 „ die een doodelyke damp opgeven: Gelijk 'er ook
 „ by de *Herpiners*, te *Am sancti*, een plaats is, by de
 „ Tempel van *Mephitis*, die ter dood brengd allen
 „ die 'er zijn ingetreden. Op de selve wijs, (gaat
 „ het toe) te *Hieropolis* in *Asiâ* daar (die *spelonk*)
 „ maar alleenlijk aan de *Priesteres* van de *Grote*
 „ *Moeder* onschadelijk is. *Elders* (N. B.) sijn Ora-
 „ *kel*-*holen*, door welker uit- of opwaasseming (de
 „ *Papen* of *Papinnen*) dronken gemaakt, toeko-
 „ mende faken *voorsingen*: gelijk te *Delphis* in die
 „ bysonder vermaarde Orakel-plaats.

Waar dese geleerde Man sijn sinnen of verstand,
 zijn geweest, terwyl hy sulks in *Plinius* las, en
 schreef, kan ik geenffins bedenken. Doch sal 't hem

licht gegaan zijn , als de brave *Melanthon* ; ontrent het *Oraculum Daphnæum* : dat hy namentlijk , terwijl hy dit schreef op sijne geheugnis steunde ; sonder *Plinius* in te sien ; en daar door dus bedrogen is. Doch leerd ons , dit , en diergelijke , exempelen ; noid op iemands citatie aan te gaan : wanneer de faak , of citatie , van enig gewicht is.

Seer aanmerkelijk is ook , dat de *Papen* in vry vele *Orakel-plaatsen* , 't niet altijd op ene enkele konst, bedroch, of bedrieglijke vinding, lieten aankomen : gelijk 't so hier uit de *Dodoneesche Orakel-plaats* blijkt , als van meer andren kan getoond werden.

Want gelijkmen in d'ene *Orakel-plaats* met Versen , quansfuis door de *God* of *Godinne* selfs, of door der selver *Propheteffen* of *Propheten* , (ook so , dat somtijds , daar de *Propheteffen* die voortbrachten , een ander, namentlijk een *Propheet*, die verklaarde enz. of *Poët* die in Versen stelde) de *Goddelijke Antwoorden* gaf ; so geschiede het evenwel ook somtijds door *geheyligde Loten* ; (als reeds uit het Voorbeeld van *Dodone* blijkt) door *Dromen* ; of noch verscheidene andre wijzen meer. so dat in ene en de selve *Orakel-Tempel* , op ene en de selve tijd , of, ten minsten, op verscheydene tijden (naar dat d'ene wijze van *Orakel-geven* te oud en veracht werden de , men een andre nog nieuwe en onbekende daar voor in de plaats diende te gebruiken, om so de nering wel aan te houden , die anders mocht komen te verlopen) men verscheydene kunsjes gebruikte.

Want in de Tempel van *Serapis* wierden de *Godspraken* niet alleenlijk door *Dromen* en der selver *verklaring* [welke soort van *Orakel-geven* een bysonder licht sou ontfangen , uit de vijf Boeken van *Hermippus* ; die, naar *Tertullianus* getuigd , die wijze

van

van Orakel-geven, met der selver oorspronk, plechtelykbeden, Uitleggers en Vertelders, en alles wat verder aan die kraam en bedryf vast was, seer wijdlopig had verhandeld. Doch zijn dese, en noch ontelbaar tal, reeds lang bedolven onder de beschreyelijke ruinen, der geleerde *Grieksche* en *Roomsche Antiquiteiten*:] Maar ook door geheel andre, en vry gekke-lijke, manieren van bedryf. Gelyk wy daar van 't Voorbeeld hebben by *Pausanias*, die op dese volgende wijs van 't Orakel van *Mercurius* te *Pharis*, in *Achayë*, en by die occasie ook van de Tempel van *Serapis* spreekt: ,, De plaats, of spatie, der Markt ,, is van een groot begrip en wijde omkring: na- ,, mentlijk op sodanige wijze, als de Markt-plaat- ,, sen der Ouden plegen te zijn. In des selfs mid- ,, den is een Marmer-beeld van *Mercurius*, ge- ,, baard, en van middel-matige grootte; staande ,, op een vierkante voet. Het Opschrift daar op ,, gesteld, geeft te kennen, dat het door de *Mes- ,, senier Simulus* is geconsacreerd. Naast aan dese ,, Plaats is het Orakel. Voor het Beeld (van *Mer- ,, curius*) staat *Vesta*, ook van Marmer gemaakt: ,, en by haar hangen enige koper-vertinde Lam- ,, pen. Die aan den *God* komt Raad-vragen, komt ,, in den (N. B.) avondstond; en offerd eerst Wie- ,, rook aan *Vesta*; en Olie in de Lampen gieten- ,, de, steekt hy deselven aan: waar op hy dan, ,, aan de rechter zijde des Altaars een kopere ,, Penning, aldaar ter plaatse gemunt, op-offerd: ,, en vraagd dan aan den *God*, sijne vraag, ,, naar die van hem begrepen is; sijn oor aan ,, 't Beeld van den *God* voegende: hier op gaat hy ,, dan van de Markt af, houdende sijne ooren met ,, de handen toegesloten; tot dat hy van de Markt ,, afkomende, als dan de handen van de ooren

, af-licht, en voor *Orakel-antwoord* neemde de eer-
 , ste woorden die hy komt te horen [en maar
 , daar , of daar ontrent , komt , of meend te ver-
 , staan.] Dusdanig een plechtelijkheid van Ora-
 , kel-vragen wert 'er ook (N. B.) gepleegd by de
 , , *Ægyptenaren* in den Tempel van *Serapis*.

Dat in dese *Orakel-plaats* van *Serapis* , by of in
Alexandrie , ook door *Dromen* geantwoord wierd ,
 toond ons het exempel van *Alexander de Grote* ,
 by *Arrianus* (in *Alexanders* leven :) hoe nament-
 lijk *Pytho* , *Attalus* , *Demophon* en *Peucestes* ; daar en
 boven noch *Cleomenes* , *Meniadas* en *Seleucus* , in de
 Tempel van *Serapis* , hadden vernacht , en aan den
 God gevraagd , of het ook best voor *Alexander* was ,
 dat hy daar heen wierd gebracht , om van hem God
Serapis te werden genesen : en dat de God daar op
 tot antwoord gaf , *dat het beter was dat hy (Alexan-*
der) bleef ter plaatse daar hy krank lag , enz.

Dit toond ons ook uitdrukkelijk *Strabo* , (in zijn
 17 Boek) van dese Tempel van *Serapis* by *Alexan-*
drie (die buiten twijffel de selve is daar *Arrianus* van
 spreekt , en die van *Ruffinus apud Alexandriam* ge-
 naamd werd) als hy verhaald ; , dat die seer Gods-
 , dienstiglijk wierd geeerd , en gesondmakingen
 , uitwerkte : So dat ook d' aller-vermaardste
 , Mannen daar in , om Godelijke antwoorden te
 , ontfangen , gingen slapen en dromen , voor haar
 , selven en voor andren. Ook zijn 'er (voegd 'er
 , *Strabo* by) die de genesingen van siekten en qua-
 , len [aldaar gewracht] optekenen ; andren ook ,
 , die de kracht en uitkomsten der gegevene Ora-
 , kel-antwoorden beschrijven.

Dat 'er ook in die Tempel niet alleenlijk door
Dromen aan den slapenden ; maar ook op noch an-
 dre wijzen aan den wakenden *Orakel-antwoorden*
 wier-

wierden gegeven schijnd te blijken, uit het exempel van *Vespasianus*, door *Tacitus* verhaald: die wanneer hy voorgaf in de Tempel gezien te hebben enen *Basilides*, die toen verre van daar was, pretendeerde sulks niet *slapende*, maar *wakende*, te hebben gezien: en noch terwijl hy met aandacht den *God* aanschouwde. Waarom hy ook, met ernst en nadruk, vragen deed, en vernemen, of dese *Basilides* daar ergens ontrent was; en waar hy elders mocht wesen.

Dus gaf *Amphiaraus*, niet alleenlijk door *dromen* antwoord: maar somtijds ook door *Versen*. Gelijk *Pausanias*, daar van getuigd. Ten zy dat *Jophon Gnosius* (die, als uit de selve *Pausanias* ook blijkt, de antwoorden der *Orakelen* en *Propheten*, in de *Orakel-plaatsen* gegeven, in dicht-maat had gesteld) hier ook zijn kunst te werk had gesteld.

Welke Antwoorden in *Versen* evenwel so seer geen plaats konden hebben in die *Orakel-plaatsen*, daar de antwoorden door *Dromen* (en 't bewerken van *verbeeldingen* in de herflenen des *Raad-vragers*) wierden gegeven.

Doch kan by dese occasie aangemerkt werden, hoe aerdiglijk ontrent dusdanige *antwoorden* (met versieren veranderen enz.) kon gehandeld werden: wijl niet alleenlijk de *Orakel-papen* die naar hunne fin en wijze toestelden of veranderden; maar daar en boven noch dikmaal de *Poëten* die noch verder, naar hunne lust en begeerte, fatsoeneerden.

Van 't *Orakel* te *Dodone* heb ik reeds al boven getoond (uit *Cicero*) dat het niet alleenlijk door *antwoorden der Propheten* of *Propheteffen* maar ook door *heylige Orakel-loten*, sijne *Voorseggingen* gaf.

Dusdanige verandering en vericheydenheid was hen *Orakel-papen* somtijds seer van node: om

also, wanneer het ene kunsje te oud en versleten wierd, weder een ander te kunnen by der hand vatten: op dat also de superstitieuse menichte door hen mocht aan de hand gehouden blijven: schoon sulks ook eyndelijk tot een mede-oorzaak hunner gehele verachting en ondergang moest komen te strekken.

Ook was 'er dikmaals nieuwe konst en practijk van node, om de grote menichte der *Orakel-winkels*, die onder de hand, hoe langs hoe meer, de gehele wereld door, opgesteld wierden: wijl 'er nergens soort van Volk ontbrak, die de voordelen daar uit door andren getrokken beschouwende, sulks ook tot hun, en der hunnen, voordeel quamen te werk te stellen.

Want niet alleen hadmen dusdanige *Orakel-plaatsen* (*Tempelen, helen* enz.) door geheel *Europe, Asia* en *Africa*; maar hadmer dikmaal vry velen te gelijk in een enig Koninkrijk, Land, of Provincie: als, by voorbeeld, in *Ægypte*, dat van *Serapis* te *Thebes*; van *Diana* te *Alexandrie*; van *Latone*, van *Mars*, van *Herkules*, van *Apollo*, van *Apis*, van *Mnevis*, van *Memnon*, enz. so had men 'er verscheydenen te gelijk in *Thracia*, in *Sicilia*, in *kleen Asia*, en meer andre gewesten.

In Griekenland hadmen de *Orakelen* van de *Jupiter Olympius*, van de *Apollo Pythius* te *Delphis*; van de *Apollo Ismenius* te *Thebe*, enz.

Ja niet alleen verscheydene te gelijk, in ene en de selve (en byna yder) Provincie, *Bæotia* namentlijk, *Peloponnesus*, en der selver gedeelten, *Corinthus*, *Laconica*, *Arcadia*, enz. *Phocis*, *Cilicia*, *Lycia*, en andre Landstreken meer: (naar de minder of meerder bequaamheid der selver, en verstand of botheid der Inwoondren, enz.) maar ook in ene en de sel-

felve buurt. Wijl op de *Berg Parnassus*, buiten het *Delphische Orakel* (waar aan evenwel, nevens *Apollo*, ook *Bacchus* op zijne beurt zijn aandeel had, en mede *Orakelen* gaf) ook dat van *Cyrrha* was: alwaar gene *antwoorden*, als die voorspoedig waren, gegeven wierden: daar anders 't *Orakel* sweeg voor die genen, dien of *ondergang*, of ander *onheyl*, was beschoren.

www.libtool.com.cn

Van dit *Orakel* spreekt (tot onderscheid van 't *Delphische*) nevens meer andren, de Poët *Statius* (Lib. 3.

- - - - *Non Cyrrha Deum promiserat antro*

Certius, aut frondes Lucis, quas fama Molossis

Chaonias sonuisse tibi - - - -

en elders

- - - - *Dubium cui dexter Apollo,*

Oraque Cyrrhææ satiarit largius unda.

En was dese *Orakel-plaats* so dicht by de *Delphische*, dat sy op de selve *Parnassische*, ja *Delphische*, *Rots*, gelegen was.

In 't selve *Phocis*, waar 'in dese nu genoemde *Orakel-plaatsen* waren, had men (naar *Philostratus* en andren getuigen) weder *Abæ*, daar 't *Orakel* van *Apollo Abæus* was. Te *Thebe* in *Bæotia* hadmen, de *Orakelen* van de *Apollo Ismenius*, de *Apollo Spondius*, de *Jupiter Omolius*, enz. gelijkmen te *Alexandrie* in *Egypte*, die van *Serapis*, van *Saturnus*, van *Jupiter*, en andren meer, had.

Ja, dat meer is, in *Italia* hadmen niet alleenlijk vele en verscheydene *Orakel-plaatsen* te gelijk (als reeds boven by occasie in 't byhalen van de *Apoynysche* en andre *heylige Loten* genoegsaam blijkt: en waar by noch kunnen gevoegd werden die van *Cuma*, van *Jupiter Clitumnus*, van *Podalirius*, in *Calabria*, van *Faunus*, enz.) maar ook dicht om, en selfs binnen, de Stad *Rome*.

Want

Want in de Stad, op 't Eyland van de Tyber, hadden (tot al lang naar Christi geboorte) het Orakel van *Æsculapius*. Welke God te voren zijne Orakel-antwoorden te *Epidaurus* hebbende gegeven die nu te Rome gaf. Als niet alleenlijk uit de Oudvader *Basilus* blijkt; maer ook uit een oude Steen in 't selve Eyland van de Tyber gevonden: en op welke enigen der Godspraken en Genesingen, door *Æsculapius*, onder een der Antoninen gegeven, zijn uitgehouwen.

Dus had men 'er, noch in, of dicht ontrent, de Stad, op het hoge *Præneste*, te *Antium*, te *Tibur*; en in 't selve *Latium*, (of *Territoir* van Rome) het Orakel van *Faunus*: indien in dese saak de auctoriteit van de Poët *Virgilius* so grote plaats mach hebben, dat hy ons hier in voor een Historie-schrijver verstrekke.

Want twee faken zijn 'er bysonderlijk, mijns achtens, in de Poëten aan te merken; en die hen als Poëten eygen zijn: de eerste is het versieren, so van vele andre faken, by ydereen overvloedig kenbaar, als dat van *Prophetien* (of *Voorseggingen*) en *Orakelen* of *Orakel-plaatsen*.

Dit sietmen klaarlijk by *Homerus*, uit de Voorbeelden van *Achillis* Paerden, die aan hunne Meester zijne aanstaande dood *voorfeiden*, en voor sich selfs en voor malkandren, hunne verdediging deden.

Dit sietmen in 't Orakel van *Teresias*, dat *Homerus* so statieuslijk beschrijfd: en waar heen hy zijne *Ulyffes* send: by *Virgilius*, in dat van *Silenus* (*Ecloga 6sta*) alwaar hy onder andre woorden singd: *Nec tantum Phæbo gaudet Parnassia rupes &c.* van *Proteus* in de fabel van *Aristæus* (*Georgicor. 4.*) van *Calchas* (*Lib. 2. Æneidos*) en van andren meer.

So

So ook by *Euripides*, *Ovidius* en meest alle d'andre Poëten, Orakel-plaatsen en antwoorden van *Themis*, van de *Sphinx*, enz. Waar door men by hen van vry vele Orakel-plaatsen leeft, die noid in de Wereld zijn geweest.

De tweede is het wonderlijk vergroten, door pompeuse, en miraculeuse, of prodigieuse, (dat ikse so noeme) en waarlijk seer absurde Beschrijvingen, (buiten het versieren) van faken, en Menschen, enz. als by voorbeeld (om doch niet eens tot *Homerus* te lopen) de Personen en kracht van *Turnus* en *Aeneas* in't 12de Boek van *Virgilius* beschreven: daar de ene

Veluti Montis saxum de vertice præceps
Dum ruit avulsum Kento: seu turbidus imber
Proluit, aut annis solvit sublapsa vetustas:
Fertur in abruptum magna Mons improbus actu;
Exult atque solo, sylvas, armenta virosque
Involvens secum: disjecta per agmina Turnus
Sic urbis ruit ad muros.

(Dat naar J. v. Vondelens Vertaling luid;)

- - - - , Als een steen, die door de wind
 ,, Gereten, op de top des Bergs, van hoge klip-
 ,, pen,
 ,, [Het sy een Regen-buy dien afspoeld, of het
 ,, glippen
 ,, Der jaren dien verwrikt, en los rukt met der
 ,, tijd]
 ,, Heel steil beneden rold, en schichtig neder-
 ,, glijt,
 ,, Tot dat hy Bofschien, Vee, en Menschen
 ,, mee komt slepen,
 ,, En weer-stuyt op de gront: aldus, van spijt
 ,, benepen,
 ,, Rukt *Turnus* vreeslijk door't gesloopte heyr
 ,, naar Stee.

Gelijk ook de andre , namentlijk *Æneas* , met een vervaerlijk gedruis aankomt ,

- - - - - *Horrendumque intonat armis*

Quantus Athos , aut quantus Eryx , aut ipse , coruscis

Quum fremit ilicibus quantus , gaudetque nivali

Vertice se attolens pater Apenninus ad Auras.

„ So luide als *Athos* , en so luide als d' opgeste-

„ gen

„ Berg *Eryx* , en so luyde als Vader *Apennijn*

„ Wanneer hy opruijt met de schemerende

„ schijn

„ Van Eyken, en heel fris, de kruin, met sneeu

„ behangen ,

„ Ten Hemel opsteekt.

Wonder , waarlijk , was het , datse alle die daar ontrent waren, door d' ene niet t'enemaal verplet; of door 't geraas van den andre , niet geheel en al doofwierden. Doch geen wonder was 't , dat een van sulke Mannen , noch met een bevende hand , en al lopende, op nam en naar 't lijf van zijn *Vyand* wierp , een steen , dien twaalf uitgelese Mannen (so alffe ten tijde van *Virgilius* waren : want toen zijn sy , op zijn *Poëts* genomen , naar alle apparen- tie, noch veel groter geweest als sy nu zijn : wijl'ër al 17 hondert jaren tusschen beyden zijn verlopen) naauwlijk met hunne allen te gelijk op de schou- dren souden getild en gedragen hebben.

Indien sy dan bysonder quamen te vergroten, en met bysondre pompe of statie hervor te brengen , en verder te satsoeneren en op te smukken , 't geen (schoon niet door hen selfs) door andren versierd , of reeds wonderlijk vergroot was ; 't zy door voor- bedachte studie en practijk , 't zy door blinde su- perstitie (die doch, op 't allerbest genomen , de sa- ken maar ten halven beschoud en toetst) 't zy door dese

deſe beyden te gelijk ; en alſo van de *Orakelen* van dees of gene *God* verteld, overgeleverd of beſchreven was : moet ons ſulks geenſſins verwonderlijk ſchijnen , of onverwacht voorkomen : naar dien ſy van ouds het verlof , van alles te *verdichten* , te *vergroten* , *verandren* , enz. ſich ſelfs hebben aangepatigd ; alſo wel als de *Goddelijke inblaſing* [*eſt Deus in nobis &c.*] ontrent hunne, dikmaal, ſeer ſotte grillen en grollen : die men om dichtmaat of rijm, en uitgekipte woordetjes en andre vindingen , byzonderlijk loofd, en prijsd ; en ſich ten hoogſten daar over verwonderd.

Dat ik op deſe wiſe ſpreek , is geenſſins om met de *Poëten* te ſchimpen : (wjl der ſelver vindingen, hoogdravendheid van ſtjl, manhaftigheid en heerlijkheid van ſpreken ; en al wat verder in hen , of verwonderlijk, of vermakelijk weſen kan, my ook ten hoogſte kunnen raken en vermaken) maar om te tonen dat ontrent het *Historiaal* ; in 't allerminſte geen auctoriteit of geloofwaardigheid te geven is : ten zy het gene ſy ſeggen ook door ernſthaftige *Schrijvers* (en die 't om de waarheid der ſake , voor ſo veel ſy hen bekend was , aan andren over te levren te doen was) bevestigd werd.

Hoe vreeslijk ſchuimbekkende en rafende derhalven, ſy , of een *Sibylla* , of een *Pythia* , of ander *Propheet* of *Prophetesse* ons te voorschijn brengen, behoeven wy dat maar voor een *Poëtische* inſpiratie , of liever leugenachtige inventie , te nemen : en wanneer wy horen hoe de *Berg Parnassus* en andre *Orakel-plaatſen*, ſchudden en beven, en loeyen, met een ſeer vervaarlijk geluid , onder of voor 't *Orakel-geven* , hebben wy maar te denken om ,

*Una Eurufque Notufque ruunt creberque procellis Af-
ricus &c.*

En om 't loopje van *Juvenalis* :

Si

- - - - - *Si quando Poëtica surgat Tempestas.*
 ,, (Wanneer 'er eens een Poëtisch onweder op-
 ,, staat.)

Waarom ik ook alle citatien en getuignissen ,
 door my uit *Poëten* gehaald , aan de discretie en
 't geloof van den Leser laat.

Doch om eens weder tot *Virgilius* te keren , en
 't Orakel van *Faunus* , door hem of geinventeerd ; of
 ten minsten op zijn Poëtisch beschreven ; de selve
 singd :

*At Rex sollicitus monstros, Oracula Fauni ,
 Fatidici genitoris adit : lucosque sub alta
 Consulit Albunea : nemorum qua Maxima sacro
 Fonte sonat , seivamque exhalat opaca Mephitim .
 Hinc Itala gentes , omnisque OEnotria tellus
 In dubiis responsa petunt : huc dona Sacerdos
 Quum tulit & Caesarum Ovum sub nocte silenti
 Pellibus incubuit stratis , somnosque petivit ,
 Multa modis simulacra videt volitantia miris ,
 & varias audit voces , fruiturque Deorum
 Colloquio , atque imis Acheronte affatur Avernis .
 Hic & tum pater ipse petens responsa Latinus ,
 Centum lanigeras mactabat rite bidentes ;
 Atque harum effultus tergo stratisque jacebat
 Velleribus : subita ex alto vox reddita luco est
 Ne pete Connubiis &c.*

- - - - - ,, De Koning , om 't gezicht
 ,, Bekommerd , gaat terstont naar *Faunus* , en
 ,, zoekt licht
 ,, Uit 's Vaders mond , op dat die 't Nood-lot
 ,, hem ontvouwe ,
 ,, Leefd met 't Orakel raad , in 't Gods-woud
 ,, der Landouwe
 ,, Van 't hooge *Albunea* , daar , diep in 't groot-
 ,, ste Bos
 ,, Van allen , een gewijde en klare Spring-bron
 ,, los En

- „ En helder opweld, die beschaduwd dicht van
„ blaren
„ Een swaren swavel-damp uit-ademd voor de
„ Scharen.
„ d'Inwoonders van Italie, en 't gans Enotrisch
„ Land
„ Om raad verlegen, hier om raad gelijker
„ hand www.libtool.com.cn
„ Verschijnen, en wanneer de Priester sijne
„ giften
„ En Offer-gaven brengd, en 's nachts door
„ 's Hemels driften
„ Sich in de stilte strekt op d' uitgespreyde
„ Vacht
„ Van heylig Offer-vee en Schapen, vers ge-
„ slacht,
„ Dan siet hy in den slaap, te wonderlijk ge-
„ dreven,
„ Veel spookeryen heen en weder omme-swe-
„ ven,
„ Verneemd veel stemmen, spreekt met Go-
„ den, en vol schriks,
„ Spreekt door *Avernus-mond* met *Acheron* en
„ *Styx*.
„ *Latinus*, Vader van de Dochter, ging dees
„ hoeken,
„ En wouden nu, om raad en antwoord, selfs
„ bezoeken.
„ Hy slachte, naar de stijl, een honderd-voude
„ gift
„ Van Schapen, leyde sich op d'aerde, door
„ Gods drift,
„ Op d' uitgespreide vacht van Vellen voor
„ Gods Kooren.
„ Toen liet sich eene stem ten diepen woude
„ uithooren:
Bestee,

„ Bestee, mijn Soon, u kind aan geen Latij-
 „ nen uit.

„ Bestem, om niemands drift, dit Huwelijks-
 „ besluit.

En een weinig verder beneden,

- - - - - „ *Latinus* houd dit woord

„ Van Vader *Faunus*, en zijn stem by nacht ge-
 „ hoord www.libtool.com.cn

„ Niet stil en ongemeld, &c.

Doch om ook eyndelijk eens weder tot de *Orakel-plaatsen*, die in *Italia* en ontrent *Rome* selfs waren, te komen; *Prudentius*, die, mijns achtens, in vele saken meerder onder de *Historici* als *Poëten* te stellen is (voornamentlijk in sijne Boeken tegens *Symmachus*) toond ons, dat 'er (voor 't naaste binnen *Rome* selfs) een *Orakel-plaats* was opgerecht waar in de Keyser *Augustus*, na sijne dood (also wel, als in voortijden *Hephæstion*, en namaals *Antinous*) *Orakel-antwoord* gaf. Dat ons ook geensins teer verwondren moet: naardemaal hy *Augustus* leed, dat by zijn leven, niet alleenlijk *Altaren* aan hem (so te *Rome* als elders) maar ook *Tempelen*, *Priester-schappen* enz. wierden toegewijd en geheyld.

't Is wel so, dat hy niet toestond, dat sulks, by zijn leven, in *Rome* selfs gedaan wierd: maar liet hy dat evenwel aan de buiten *Provintien* en *Steden*, (so te *Pergamus*, als elders meer) toe. En naar sijne dood wierden niet alleenlijk te *Nola* (door *Tiberius*) te *Puteoli* (door *L. Calpurnius Piso*) maar ook selfs in de Stad *Rome*, dicht by de Tempel van *Minerva*; ook aan 't *Palatium* dicht by het *Capitolium*, *Tempelen*, en 't verder beslag daar toe dienende, aan hem als *God* geheyld, en d' *Opschriften* van *Tempelen* en *Altaren*, als aan een *God* en een *Gods Soon*, aan hem op gedragen.

Dat

Dat niet alleenlijk de *Goden* selfs : maar ook de *halve Goden* (de *Heroës* en *Paredri*) ja , dat meer is , die door de *Menschen* bleken vergood te zijn , hunne *Orakel-plaatsen* of *Tempelen* hadden ; en of door dromen , of anders ook , hunne *Goddelyke Antwoorden* , *Voorsegging* , en *genesingen* , aan 't *Menschelijk* geslacht , quanssuis , verschaften sietmen klaarlijk uit de *Voorbeelden* , van *Hephæstion* , *Antinous* , en meer andren reeds gemeld.

Waarom het ons dan geensins verwondren moet , dat sulks door *Tiberius* (of andren , 't zy *Papen* 't zy te gelijk ook *Polityken* , om gunst en voordeel , in gevolg van tijd , en by occasie van dat Tempelbouwen) is gepraëctiseerd. Gelijk ook gevolglijk , uit sulke of diergelijke oorsaken , de *Wetten* en bevelen der *Keyseren Orakelen* , en *Goddelyke Orakelen* , zijn genoemd geworden ; selfs ten tijde van , en door , die *Keyseren* selfs , die nu al gevolglijk naar malkandren ; d' uitroeijing van het *Heydendom* , en voortsetting van het *Christendom* , op sich hadden genomen : als blijkt , uit 't geen ik pag. 155. enz. mijner *Latijnsche Verhandeling* , wegens de woorden *Oraculum* , *Divus* , *Numen* , *Sacrum* (*Orakel* , *Goddelyk* , *Godheid* , *Heylig* , enz.) der nu *Christen-Keyseren* Personen , en daden , en bevelen toegepast , bredelijk getoond heb.

De *Versen* van *Prudentius* , van *Augustus* sprekende , zijn dese volgende :

Hunc morem Veterum docili jam ætate secuta
Posteritas , Mense atque Adytis & Flamine & Aris
Augustum coluit vitulo placavit & agno :
Strata ad pulvinar jacuit Responso poposcit :
Testantur tituli , produnt consulta Senatus
Cæsareum Foris ad speciem statuentia Templum.
Adjecere sacrum fieret quo Livia Juno , &c.

De

„ De Nakomelingen, van een nu Lèerfamer
 „ Eeuwe, dese wijze der Oudren navolgende heb-
 „ ben met *Maand* en *Adyta*, *Flaminische Priesters*,
 „ en *Altaren*, *Augustus* geëerd; ook met Kalveren
 „ en Lammeren gepayd en verfoend: en heb-
 „ ben, voor sijne *heylige Beddingen* sich ter neder-
 „ stortende, hem *Goddelyke Antwoorden* afgebe-
 „ den. En getuigen sulks de *Titulen* en Raad-be-
 „ fluiten, die de *Tempel van Cæsar [Augustus]* in de
 „ gedaante van *Jupiter* hebben geheyligd. Waar
 „ by sy [den Raad] noch gevoegd hebben, dat *Li-*
 „ *via* als *Juno* sou geëerd werden, &c.

Dat ook selfs aan *Livia*, *Augustus* Wif, en *Tiberius* Moeder, nevens *Tiberius*, by haar leven Tempelen zijn opgerecht, blijkt uit *Tacitus* en andren meer. Van de Goddelyke eere haar naar haar leven aangedaan, door *Claudius*, spreekt *Suetonius* in des selfs leven; en *Dion Cassius* in zijn 60ste Boek; dat namentlijk *Claudius*, buiten andre eer-tekenen, zijn Groot-moeder *Livia* vergood heeft; haar Beeld in de Tempel van *Augustus* heeft geconsecreerd en gedediceerd; 't waarnemen en bestellen der Offerhanden aan de selven, den *Vestaalsche Maagden* heeft aanbevolen; en den Vrouwen bevolen by de naam van *Livia* te sweeren:

Men kan uit dese staaltjes (dat ik dit in parentheses segge) sien, wat schijn het heeft, dat *Augustus* ontrent de geboorte onses *Heylands* 7. C. verboden heeft, dat men hem, *Dominus* of *Heer*, soude noemen, om dat hy (als *Orosius* de tijd genoot van *Augustinus* wil) maar een sterffelijk Mensch was: en dat hy sulks niet derfde doen, om dat (N. B.) de warachtige *Heere* van 't gehele Menschelijk geslacht, onder de Menschen geboren was:

Men mocht vragen waar uit wist *Augustus* doch sulks:

fulks : maar *Baronius* geeft 'er dese reden van :
 ,, Daar-en-boven, gelijk over de geboorte van
 ,, *Christus* onsen Heere de Engelen sich verblijd
 ,, hebben; en een heylige Lof-zang, als fulks
 ,, aan den Herdren verkondigd was, hebben ge-
 ,, sungen: So hebben ook de quade Geesten (daar
 ,, over) verschrikt en versteld zijnde, van het
 ,, *Hebreus-kind*, dat hunne macht sou verwak-
 ,, ken en verbrijselen, schoon tegens wil en dank,
 ,, *Orakel-antwoorden* gegeven. Welken, wanneer
 ,, sy waren bekend geworden aan *Augustus*, die
 ,, ook uit (N. B.) de Versen der *Sibyllen* van dat sel-
 ,, ve [Kind] vry vele saken (en omstandigheden)
 ,, had verstaan; die onderwerping die men aan
 ,, die Godsdienst schuldig was, en waar van wy
 ,, gesproken hebben, toen wy van de geboorte
 ,, onses Heere spraken [namentlijk dat hy van die
 ,, tijd af geen *Dominus* of *Heere* wilde genoemd
 ,, zijn] heeftbetoond, enz.

Maar doch hoe willen, of kunnen, dese Lieden
 fulks over een brengen, met het toestaan van Ver-
 good te werden, selfs by sijn eygen leven? Of is
 dan *God* genoemd, en als *God* geëerd, te werden,
 minder, als *Dominus* of *Heer* genoemd te zijn?

Doch om voor dusdanige Lieden een oplossing
 te versinnen (en wel klaarlijk te betonen) die sy
 waarſchijnlijker wijze niet sullen bedacht hebben;
 sal ik den Leser eens in gedachte brengen, de gro-
 te hatelijkheid onder de *Romeynen* (voornament-
 lijk die rechte Republiks Lieden waren) tegens
 de benamingen van *Koning*, en gevolglijk ook die
 van *Heer*; en de conspiratie door *Brutus*, en *Cassius*,
 en hunne andre mede-standers, tegens *Julius Cae-*
sar, om die naam: al hoe wel sy al reeds te voren
 (als *Cicero* seer wel seyd) met 'er daad door hem al
 koninklijk beheerst wierden. Y An-

Augustus dan, als een seer goed politijk, (hoedanig hy sich meest geduriglijk betoonde) en die wist wat haat, en naar-yver, sodanige benaming verwekte; die ook reeds verscheydene conspiratien had moeten dempen, of door straf, of door conniventie en toegeving, en die doch anders reeds de daad hebbende, wist hoe ydel het was, sich verder over de naam te bekreunen; dese *Augustus*, seg ik, nam wel aan de Naam en Titul van *Vader des Vaderlands*; selfs ook die van *God en Gods Soon* (als reeds getoond is, en verder getoond kon werden) wyl heteerste buiten prejudicie der Republyke scheen, en't andre (de Vergoding) ook 't bestier der selve so niet scheen te raken: maar mijde de hatelijke naam van *Koning en Heer*, die sijne Voorfaat so dier was komen te staan. Gelijk daarom ook *Olivier Cromwel*, de Engelsche Republyk onder sijn juk gebracht hebbende, geenssins de naam van *Koning* (die en byde Republyks Lieden *Presbyterianen, Independenten*, enz. so stinkende was; en by de *Koningschen*, in sijne (*Cromwels*) Persoon het allerhatelijkst moest zijn; om 't verftoten der wettige Erfgenamen, en 't usurperen van der selver recht) maar die van *Protector of Beschermmer der Engelsche Republyk*, aannam.

Wy moeten dan dese en dusdanige dolingen van *Baronius* stellen, by't gene hy uit *Cicero* bybrengd, wegens 't gepretendeerde Orakel der *Sibyllen*, ten voordele van *Julius Caesar*, voortgebracht; waar van hy *Baronius* op volgende wijze spreekt:
 ,, waarlijk my is geenssins onbekend, dat uit au-
 ,, ctoriteit (of getuignis) der Heydenen blijkt, dat
 ,, door de Versen der *Sibyllen* voorsaid was, dat'er
 ,, een *Koning* sou opstaan, van wien alleenlijk (*sa-*
 ,, *lus*) *keyl* (of *behouding*) te verwachten was. En
 is'er

„ is 'er niemand die niet weet of fiet , uit de naam
„ zelfs van *Heyland* (of *Behouder*) dat dit op *Chri-*
„ *stus* heeft gezien.

Maar doch wat strijt 'er meerder tegens de
woorden van *Cicero* , en wel voornamentlijk zijn
oogwit ? wijl hy [ik sal sijne woorden van een wey-
nig hoger ophalen] op volgende wijze spreekt ?
„ Maar doch wat achtbaarheid en credijt heeft
„ die rasernye , dien gy Goddelijke noemd , als
„ door welke een sot en onfinnig Mensch fiet , het
„ gene een wijs man niet kan sien ; en waar door
„ die sijn Menschelijke sinnen en verstand verlo-
„ ren heeft , de Goddelijke sinnen en mening ,
„ quantuis , komt te begrijpen en verstaan ? Wy
„ nemen acht op de Versen der *Sibylle* , welke sy
„ in rasernye uitgestort te hebben geseid werd :
„ welker verklaarder , onlangs wierd geacht eni-
„ ge saken op 't vals gerucht van Menschen steu-
„ nende , in den Raad te sullen voortbrengen ;
„ namentlijk , dat wy , dien gene dien wy reeds al
„ waarlijk en met 'er daad tot Koning hadden [hy
„ meend *Julius Caesar*] ook den naam van *Koning*
„ moesten geven , incien wy wilden behouden
„ en veylig zijn. Indien dit in de Boeken te vin-
„ den is , op welke Mensch en op welke tijd fiet
„ het doch ? Want seer looslijk heeft hy 't , die de-
„ se Versen versierd heeft , so geklaard , dat , wat 'er
„ ook mocht komen te gebeuren , voorseid kon
„ schijnen , terwijl 'er de bepaling van Menschen
„ en tijden geensins was toegedaan. Want hy
„ heeft 'er ook de schuilhoek en uitvlucht van
„ duisterheid bygevoegd ; op dat de selve Versen
„ en anderssins , en op een andre saak konden toe-
„ gepast werden. Want dat die Versen niet zijn
„ van iemand die met onfinnigheid (of raserny)

„ beseten was, is so wel uit dat dicht selfs te sien
 „ (wyl 'er vry meerder blijk van konst en studie,
 „ of naarstigheit, als vehemente roering en be-
 „ weging in steekt) als uit die Versen dien men
 „ *Akrostichis* noemd: wanneer 'er uit de eerste
 „ letteren van yder Vers of Dicht-regel, ver-
 „ volgens te saam gevoegd, eenige sin of spreuk
 „ werd uitgemaakt: gelijk wy in enigen der Dich-
 „ ten van *Ennius* sien. Waarlijk sulks is meerder
 „ een teken van een aandachtig en opmerkend, als
 „ dol en rasend verstand. En werden inde *Sibyllijn-*
 „ *sche* Dichten uit de eerste letteren van yder Vers
 „ de gehele spreuk en sin uitgewracht. 't Welk
 „ het werk is van een Schrijver, niet van een dol-
 „ le en rasende; van een die vlijt en aandacht te
 „ werk steld, niet van een onsinnege.

Laat ons derhalven wel de *Sibylle* [of der selver
 „ gepretendeerde Boeken] aan een kant, wel op-
 „ geloten houden; so dat sy, gelijk van ouds,
 „ door de Voor-vaderen is ingesteld, so dat bui-
 „ ten bevel van den Raad die Boeken geenssins
 „ gelesen werden; en die meerder komen te die-
 „ nen om superstitie weg te nemen, als te ver-
 „ wekken en te voeden: maar laat ons ook met
 „ de *Priesteren* [de *XV. Mannen*] so handelen, dat
 „ sy liever, alles wat het ook mag zijn, uit die Boe-
 „ ken voortbrengen als een *Koning*: welken dat
 „ hy te *Rome*, heeische, na dees tijd, noch Goden
 „ noch Menschen sullen lijden of verdragen.

Morney, *Schedius*, en andren meer, gaan ontrent
 het verklaren deser woorden van *Cicero*, ontrent op
 de selve wijze, als *Baronius*, te werk: maar hoe veel,
 mijn Leser, verscheeld hunne uitlegging van *Cice-*
ro selfs? die sich genoeg verklaard; en toond, dat
 dusdanige Schriften maar voor versierselen, (waar

met evenwel de *XV. Mannen* uit last en order van den *Raad* het Volk quamen te Mompnen) waren te houden.

Doch werd het weder wel degelijk tijd , om wat nader op onse weg, of voorgenomene discours en verhandeling , te komen : en dien draad weder op te vatten, daar hy my onderwege ontslipt was.

Prudentius , dan , seide wel niet uitdrukkelijk , dat sulks een *Orakel-Tempel* in de Stad *Rome* selfs , geboud en geheyligd was : maar tonen , mijns achtens, de reeds bygchaalde omstandigheden genoegzaam , dat het te *Rome* geweest is.

Ontrent (indien niet in de Stad) hadmen ook, in vroegere tijden , het *Orakel* van de *Vaticaanfche God* (naar *A. Gellius* in 't 17 cap. van zijn 16 Boek getuigd) en had het *Vaticaanfche Land* daar van zijne naam gekregen.

Ik sal hier niet byvoegen de *Orakel-plaatsen* van *Cuma*, en de *Cimmeriers* , mede beyde in *Italie* , maar wat verder van *Rome* gelegen : Want ik houde die wel eerder voor *Poëtische* versierselen , of ten minsten onsekere tradities , daar geen groote staat op te maken is ; schoon ik reeds al dat van *Cuma* onder onder de *Orakelen* heb opgeteld.

De seer wakkere *Strabo*, spreekt van 't ene op de se wijs : „ Die voor onse tijd geweest zijn , hebben de fabulen die *Homerus* (in zijne *Odyfsea*) van 't doen *verrijsen der verstorvenen* en *Orakel-gaven* , versierd , op de *Avernus* by *Cume* toegepast ; en vertellen dieshalven , dat daar een *Orakel-plaats* geweest heeft ; waar in de reeds lang *verstorvenen* (door *Tover-fangen* opgewekt) *Orakel-antwoorden* gaven : nevens andre dingen , die hy 'er meer van voor fabulen verhaalde ; en dan verder seyde : „ Ter selver plaats is een

„ *Fonteyn* van goed drinkbaar water; en daar even-
 „ wel sich yder van onthoud; menende dat dat
 „ het water van de *Styx* is. En daar ergens ontrent
 „ is ook 't *Orakel* gesticht geweest. En waanden
 „ sy, uit de warme wateren, die aldaar uit de dicht
 „ by gelegen *Fonteyn* van *Ackerousia* komt op te
 „ wellen, dat aldaar de *Pyriphlegeton* was. Maar
 „ *Ephorus* dese plaats aan de *Cimmeriers* toeschrij-
 „ vende, seide, dat sy in diep-onderaerdsche spe-
 „ lonken woonden, die sy *Argillas* noemden, en
 „ dat sy door onderaerdsche holen en graften, tot
 „ tot malkandren quamen; en door de selven
 „ ook de Vreemdelingen toeleyden tot het *Ora-
 „ kel*, dat diep onder de aerde gesticht is. Dat sy al-
 „ daar leefden van 't graven der Metallen; en
 „ van 't gene sy quamen te trekken (of te genie-
 „ ren) van die genen die aldaar heen quamen om
 „ aan 't *Orakel* raad te vragen: en dat de Koning
 „ [wat Koning en hoedanige dese geweest zy,
 „ fouden wy wel licht dienen den *Poëten* te vra-
 „ gen] hen daarom een sekere uitkomst had toe-
 „ gewesen. Verders, dat die aldaar 't *Orakel* be-
 „ dienden, naar een oude gewoonte, van hunne
 „ Voor-oudren ontfangen, noid de Son aanschou-
 „ schouwden, maar 's nachts wel uit hunne holen
 „ en spelonken hervor quamen; en dat daarom
 „ *Homerus* singd:

En nimmermeer hen 't licht

Der heldre Son beschijnd.

„ , Dat dese *Cimmeriers* daar naar zijn uitgeroeid,
 „ door een Koning, voor wien de uitkomst geens-
 „ sins met het *Orakel-antwoord*, aan hem gege-
 „ ven, over een quam. Doch dat evenwel 't *Ora-
 „ kel*, schoon elders heen verplaatst, noch in stand
 „ was. Dusdanige dingen hebben hier van onse
 „ Voor-oudren versierd, enz. Waaron

Waarom dan seer wel, hier op toepasselijk zijn dese woorden van *Cicero*: (naardemaal, almen dus d' auctoriteit der *Poëten* wilde gebruiken, men noch vele *Orakelen* en omstandigheden der selver sou kunnen opnoemen, die waarlijk nergens oïd zijn geweest.) *Dwingd ghy my dan, dat ik aan de Poëten moet geloof geven? die, ook hoe groot een vermaaklykheid sy mogen verwekken; terwijl sy daar in door (uitgekipte) woorden (sententitjes) spreukjes, en dichtmaat, en 't gesang (of gevallen uit spreken) der selver werden geholpen: wy evenwel aan den selven geen achting schuldig zijn; of verplicht, geloof te geven aan dingen, die versierd zijn.*

En zijn ook nevens dusdanige soort van Menschen te stellen, alle die, met bysondre sorg en vlijt, de *Prodigia* en *Omina*, of wonderen, schrikkelikheden, en *Voortekenen*, der oude Heydenen, hebben opgesocht en beschreven; en op die vodderyen toe te passen de woorden van *Capitolinus*: *quæ qui velit nosse, Ælium Cordum legat, qui frivola super hujusmodi omnibus cuncta persequitur.*

Tot kennisse welker saken, indien iemand tricht te komen, die lese *Ælium Cordum*: die alle beuselaryen en sotticheden, alle dusdanige dingen rakende, byhaald en verhandeld.

Maar doch laat ons ook noch wat nader op de weg keren, en spreken van 't Orakel van *Jupiter Hammon*: dat om sijne van ouds grote vermaardheid, tot geen later of verder plaats diend verschoven te werden.

Van hoedanig een gedaante dit Beeld sy geweest, namentlijk, of 't tot de *Navel* toe een *Ram* gelijk was, of geheel en al een *Ram* gelijk, of dat het maar simpeljk een *Rams-hoofd en hoornen* had, dan of 't geheel en al de figuur van een *Navel* had,

is onseker. 't Naaste, mijns oordeels, is, dat het geheel en al, of ten minsten tot de *Navel* toe, een *Ram* verbeelde. Wijl ook dus *Iſis* onder de gedaante van een *Schaap*, de *Moeder der Goden*, *Sybele*, onder die van een *vierkante steen*, *Mars* onder de gedaante van een *Spiets*; en andren *Goden* meer, (hier en daar) onder seer bysondre, en geensſins *Menschelijke gedaantens*, wierden geconsacreerd en aangebeden.

Ontrent dit *Orakel*, sal ik eerst verhandelen de manier of wijze van *Orakel-plegen*; en dan verder considereren de *Antwoord* aan *Alexander* enz. gegeven.

't Geen 'er *Quintus Curtius* van seid, is dit volgende: Dese *God dragense*, wanneer sy *Goddelyke antwoorden* versoeken, in een gulde *Schip*, dat aan beyde zijden met silvere *Schalen* en *Bekken* is behangen. Achter 't selve volgen *Vrouwen* en *Maagden*, die op hunne *Vaderlijke wijze*, een seker lied singen, dat ongeregeld is, ten opſichte van *ſin* en *dichtmaat*: waar door sy *Jupiter* wanen te bewegen tot een *Orakel-antwoord*, waar op sy mogen vast gaan.

Diodorus Siculus schrijft 'er van op dese wijze: Het *Beeld* van den *God* is van *Smaragden*, en andere kostelijke gesteenten 't saam geset, en geeft, op een gans bysondre wijze, sijne *Goddelyke Antwoorden*. Want het werd in een *gouden Schip*, door tachtig *Priesteren* her-om gedragen.

Desen den *God* op hunne schouderen dragende, wandelen onvoordachtelijk die weg heen, dien de *God* hen, met wenken en knikken, wijsd. Achter aan volgd een *vry groot getal* van *Vrouwen* en *Maagden*, die, de gehele weg langs, *heylige Lofzangen* singen, en den *God* met een *oud en Vaderlijk Gesang* verheerlijken.

Hier op sal ik noch voor 't derde bybrengen
't geen

't geen *Strabo*, uit *Callisthenes* (die hy evenwel in alles geen geloof geeft) bybrengd: Dat 'er de Goddelijke Antwoorden niet wierden gegeven met stem of woorden, even als te *Delphis*, of by de *Branchiden*: maar (N. B.) de meeste tijd, met wenken of knikken, en andre stomme tekenen: gelijk als *Homerus* spreekt, als hy van *Jupiter* seide: Dit sey *Saturnus* Soon en wenkre en knikte, van onder sijne Hemelsblauwe-Wenkbrauwen: terwyl de Propheet ontrent het Antwoord-geven den *Jupiter* speelde: Welke (N. B.) Mensch [die naar *Callisthenes*, die dit op een Tragische wijze, als *Strabo* van hem getuigd, verhaald; uitmetende en vergrotende, en met fabulen wel degelijk opschikkende,] met uitdrukkelijke woorden aan den Koning seide, dat hy *Jupiters* Soon was.

Dit selve werd van *Eustathius*, uit *Herodotus*, bevestigd: als hy in sijne Grieksche aantekeningen over *Dionysius* de Wereld-beschrijver seide: Hy [*Herodotus*] verteld ook dat de Godspraken in de Tempel van *Ammon* door stomme tekenen, en toe- en afwenkingen enz. wierden gegeven.

Hier hebben wy dan weder een soort van Orakel-geven: en die niet alleenlijk alhier, maar ook op andre Plaatsen (gelijk ordinaarlijk d' ene van de andre de kunst aflag, of leerde, en door communicatie ontving, enz.) so by de *Heliopolitaansche* God, en des selfs Orakel, als dat van de *Jupiter Philius*, van de *Apollo*, waar van *Lucianus* spreekt in zijn verhaal van de *Syrische* Godinne, en andren meer; die allen met wenken, knikken, en andre bewegingen des Lichaams, hunne Orakel-antwoorden gaven. Van welken dan de *Antistites*, of de *Propheten*, des Tempels en Orakels, de (*Hypophetæ*, of) *Verklaarders* en *Uitleggers* waren.

Van 't Orakel der *Heliopolitaansche Apollo* spreekt

Macrobius op de volgende wijs : , , Het Beeld van
 , , de *Heliopolitaansche God* werd op een draagsetel
 , , gedragen , even als de Beelden der Goden in de
 , , Circensiche Spelen werden omgedragen: en zijn
 , , ordinaerlijk de dragers , die de selve op hunne
 , , schoudren nemen en dragen, de allervoornaam-
 , , sten deser Provintie ; en die sich , van langer
 , , hand door kuisheid hebben genuyverd ; en
 , , 't hoofd-hair (tegens die tijd) hebben laten af-
 , , scheren. Dese werden gedreven door een God-
 , , delijke drift , waar heen de *God* hen voorstuwde
 , , en leyde ; geenssins waar heen hunne eigene
 , , drift of wil hen voerde. Even als wy sien dat te
 , , *Antium* de Beelden der *Fortuinen* (van die Tem-
 , , pel) beweegd en voortgevoerd werden , om
 , , antwoord te geven.

Bysonder aanmerkelijk is , 't geen hy met enen,
 ook van de *Beelden der Fortuinen te Antium* (dichte
 by , en in 't gesicht selfs , van *Rome*) seide : nament-
 lijk , dat de selven ook op dusdanige wijze wierden
 gevoerd enz. om de *Orakel-antwoorden* der selver so
 te geven en te ontfangen.

Dat sulks ook by meer andrer Goden *Orakelen*, in
Griekenland, of ten minste *Sicilie*, plaats had , schijnt
 ook eniger maten te blijken uit *Theocritus* : die in
 zijne *Thalysia* zijn *Lycidas* doet singen aan *Pan* ,

Maar indien gy met wenken of knikken u af-
 wendig toond , enz.

Van de *Apollo Syrius* spreekt *Luciaan* op dese
 wijs (doch twijffele ik niet , of 't is de selve daar
Macrobius , nu reeds bygehaald , van spreekt : hoe-
 wel met meerder en met vry aanmerkelyker om-
 standigheden) , , Vele *Orakel-plaatsen* zijn 'er by
 , , de *Grieken* ; so ook vele by de *Ægyptenaren* ; ve-
 , , len ook in dit *Asia* : maar de selven geven hun-

„ ne Antwoorden noch sonder *Priesteren*, noch
 „ sonder *Propheten*. Doch dese [*Apollo*] werd door
 „ (of van) sich selfs beweegd, en geefd door (of
 „ van) sich selfs *Godspraken*; en wel op dese volgen-
 „ de wijs. Wanneer hy *Orakel-antwoorden* wil ge-
 „ ven, komd hy sig voor eerst *in zijn Setel te bewegen*.
 „ Waar op, so terstond, de *Priesteren* hem ophes-
 „ sen: het welk indien sy niet doen, begint hy te
 „ sweten. Waar op, wanneer sy hem nu op hun-
 „ ne *schouderen hebben genomen*, en so heen dragen,
 „ *hy hen leyd*, met sich selfs *herwaards en derwaards*
 „ *heen te keren*. Eyndelijk treed de *Opper-priester*
 „ toe; en hem aangebeden hebbende, *vraagd hem*
 „ *over alle soorten van saken*. Waar ontrent, indien
 „ hy *weygerd*, hy ook *te rugge wijkt*; of so hy in te-
 „ gendeel *toestaad* ['t geen gebeden werd] sich
 „ *voorwaard-uit beweegd*: en leyd ook den genen
 „ die hem dragen, als een Voerman de Paarden
 „ by den Toom leyd. Dus garen sy de *Orakel-*
 „ *antwoorden* op; en nemen se gene saken ter hand
 „ 't sy heylige, 't sy burgerlijke en private, son-
 „ der daar over dese *God* om raad, of kunde der
 „ uitkomst te vragen. 't geen aan hen lieden werd
 „ *voorleid* is specialijk, 't geen de tijden van het
 „ jaar en der selver gesteltenis, ten opzigt van
 „ onweder en andre (goede of quade successen
 „ raakt. Wanneer, namentlijk, het van huis-
 „ reysen tydig of ontydig is, - enz.

Dat 'er meer diergelijke kunsjes gepleed wier-
 den in andre *Orakel-plaatsen*, toond ons de selve
Luciaan, in dit nu genoemd *Traactaat*; als hy seid:
 „ dat op de Berg *Libanon*, ontrent een dag reysens
 „ van *Biblus*, in de *Tempel van Venus* (buiten de
 „ kostelikheden en geschenken, heerlijke Beel-
 „ den, en andre verwondrenswaerdige saken, al-
 „ daar

„ daar te sien , ook de uitwerkselen [of Mirake-
 „ len] der Goden klaarlijk te sien waren. Wyl 'er
 „ de Beelden sweetten , beweegd wierden , en Orakel-
 „ antwoorden gaven : en 'er dikmaal in de Tempel
 „ terwijl die toegesloten was , geroepen wierd
 „ met een luide stem , die van velen gehoord is.

Maar laat ons nu ook eens beschouwen , op wat
 wijs dit kon te werk gaan , sonder dat daar toe eni-
 ge overnatuurlijke Duivels-konsten van noode waren.

Dit leerd ons vooreerst het Orakel van de *Jupiter Philius* , door *Theoteenus* gefabriceerd , en quansluis geconsacreerd ; naar 't verhaal van *Eusebius* en *Ruffinus*. Welke laatste , gelijk hy met *Eusebius* in de saak over een komt , in de omstandigheden der selve wat speciaalter gaat , en op dese wyse 't verhaal doet : „ Dat men by *Antiochie* een beeld van
 „ *Jupiter Philius* (of *Amicalis* , of de God der Vriend-
 „ schap enz.) door consecratie , of plechtelijke heyli-
 „ ging en wyding , en niet alleenlijk simpeljk soda-
 „ nige , maar selts gepretendeerde *Magische Consecra-*
 „ *tie*) had geheyligd , en sodaniger wyse toegesteld ,
 „ dat het (N. B.) de ogen der aanschouwers be-
 „ droog , met verwonderlijke bewegingen en teke-
 „ nen te vertonen , en Orakel-antwoorden te geven.
 „ En dat men 't selve (naar dat men sulks aan de
 „ Keyseren had verskerd , en den dommen geme-
 „ nen hoop had doen geloven) door sijne gepre-
 „ tendeerde Orakel-antwoorden , tot een instru-
 „ ment gebruikte , om den Christenen te vervol-
 „ gen.

Dit leerd ons ook 't Orakel van de valsche Waar-
 segger *Alexander* , op de volgende wyse , naar *Lucianus* dat verhaald ; „ Dikmaal vertoonde hy , als
 „ ik reeds geseid hebbe , den Draak [die tam zijnde ,
 „ gelijke in de Gewesten van waar hyse gehaald
 had

had , vele waren enz. en die de *God Glykon* valsche-
 lijk verbeelde] „ aan die genen die 't versochten :
 „ doch niet geheel en al : maar voornamentlijk
 „ de staert en de verdere rest van 't Lichaam; doch
 „ het hoofd in sijne boesem bedekt en onzichtbaar
 „ houdende. En wanneer hy nu eindelijk de me-
 „ nichte gans verwonderd en verbaasd wilde ma-
 „ ken , beloofde hy ook den God , selfspreke-
 „ de ; en sonder Verklaarder van des selfs wil en
 „ mening , sijne *Godspraken* gevende , te vertonen.
 „ Waar op dan met klene mocitè , enige kraans-
 „ darmen aan een gehecht hebbende , en die in het
 „ door konst gemaakte hoofd , door een gepro-
 „ portioneerde openening gevoerd , hy antwoord
 „ op 't gevraagde gaf : terwijl een ander van ach-
 „ reren , door die darmen , en gevolglijk door de
 „ mond van dien van Doek gemaakte *Esculapius* ,
 „ geluid gaf. En wierden dese *Orakelen* genaamd
 „ selfsstemmigen , (of door de mond van den God
 „ selfs gegeven.) Ook wierden de dusdanigen niet
 „ overvloediglijk , noch aan yder een gegeven :
 „ maar aan grote , rijke , en seer mildadige Lie-
 „ den , enz.

Doch om aan dese woorden wat meerder licht
 te geven sullen wy voor een gedeelte 't geen 'er
 voorgaat van wat hoger op- en byhalen : „ Hy
 „ had sich al lange tijd te voren een Draken-hoofd
 „ toegesteld , dat van Lijnwaet (of doek) gemaakt ,
 „ en door Verwen en koleuren verder opgesmukt ,
 „ een Menschelijk aanschijn vertoonde ; en dat ,
 „ door paerde-haeren beweegd en getrokken , de
 „ mond opende en weder sloot : dat ook door de
 „ selve paerde-haeren sijn swarte tong , dubbel als
 „ die van een Slang , uitstak en beweegde. En
 „ werd ondertusschen de *Pelleische Draak* , t' huis
 stil-

„ stillijk opgevoed; om tegens dat het tijd was, aan
 „ 't Volk te komen verschijnen, en de tragædie
 „ te helpen spelen: of, eerder, om de voornaamste
 „ Persoon en bedrijver der selve te zijn.

„ 't Geen in zijn *Theatrum Historicum Hondorffius* ver-
 haald, acht ik hier ook niet qualijk te paste te ko-
 men; dese seide dan: „ Als te Ikenak, te gelijk met
 „ *Marten Luther* enige seer geleerde Lieden te sa-
 „ men waren, wierd aan hen aldaar vertoond een
 „ *Marien-beeld*, met het *Kindeke Jësus* op den arm;
 „ en op sodaniger wijze door konst gemaakt, dat
 „ een Monnik, achter 't Altaar geïcholen, dat
 „ met seer klene moeyte so kon bewegen; dat het
 „ aan die genen die aldaar quamen gaven op-offe-
 „ ren, met het Hoofd, en te gelijk ook met het
 „ Kindeke, toewenkte, en tekenen van goede
 „ gunst en genegenheid bewees: maar weder in
 „ tegendeel aan die genen, die met ledige han-
 „ de quamen, door drajen van 't hoofd en afwen-
 „ den van het aangesicht, sijne onwil en gram-
 „ schap betoonde.

Voeg hier by 't geen de Pater *Athanasius Kircherus*, in 't 6 Cap. van 't eerste Boek sijner *Phonurgie* van sich selfs verhaald: „ Verders gebeurde het,
 „ dat ik, mijne Studeer-kamer naar een bequa-
 „ mer en ruimer plaats, van 't Roomsche Colle-
 „ gie, de Galery genaamd, moest verplaatfen:
 „ binnen, welke als noch, die pijp, waar van
 „ hier boven gesproken is, van alle Vreemdelin-
 „ gen, onder de naam van 't *Delphische Orakel*, werd
 „ beschoud en gehoord: met die verandering
 „ nochtans, dat de pijp, die te voren, 't geen met
 „ een helle stem daar door gesproken wierd tot
 „ een seer verre spatie deed verstaan, nu door een
 „ flappe en flaawe stem, en heymelijker wijs, on-
 trent

„trènt de versierde en boertiger wijze gepraeti-
 „seerde Vragen en Antwoorden, de selve wer-
 „king doet: en wel met sulc een kunst, dat nie-
 „mand der bystanders van die heymelijke over en
 „weder Mommeling en collusie (dat ik het so noe-
 „me) iets ontdekt, of vermerkt. So dat het noch
 „hedensdaags op die wijs aan de Vreemdelingen
 „werd vertoond, en dat ~~die genen, die de kunst van~~
 „dit werkstuk niet begripen, sulks, aansien voor
 „spel van een Duivel, die daar in heymelijk sich
 „verbergd en werkt. Want het Beeld opend en
 „sluit de mond, naar de juiste en nette over-een-
 „komst van 't spreken en swijgen; en beweegd
 „ook so de ogen. De oorzaak, nu, waarom ik
 „dusdanig een kunst stuk versierd hebbe, is om de
 „guitachtige guichelaryen en 't konstig bedroch,
 „der oude (Heydensche) *Papen*, ontrent hunne
 „*Orakelen*, te vertonen. Want terwijl sy door ge-
 „gepraetiseerde Pijpen (hoedanigen ik in mijne
 „*OEdipus* beschreven heb) hunne, quanssuis *God-*
 „*delijke Antwoorden* gaven, dwongen sy te gelijk
 „het Volk, indien sy anders wilden verhoord we-
 „sen, te gelijk tot het geven van rijkkelijk Offer-
 „handen. So dat door sulc bedroch hunne winst
 „en voordeel bysonderlijk vermeerde. Alhoewel
 „ik niet ontkennen wil, dat de Duivelen heyme-
 „lijk sich hier onder vermengd hebben. Welke
 „allerlaatste woorden ik voor Reekening van de
 „Pater *Kircher* late: wyl dat maar simple onder-
 „stelling is.

Uit dusdanige Voorbeelden is ook seer wel te
 te begripen, op wat wijze, *het Orakel* van *Or-*
pheus, in 't Eyland *Lesbus* sijne *Goddelijke Antwoor-*
den gaf.

Van dit Orakel spreekt aldus (buiten 't geen
 hy

hy 'er van geseid had in sijne Beschrijving van 't leven van *Apollonius Thyaneus*) *Philostratus* , in sijne Beschrijvinge der Helden: „ Dat, namentlijk, „ de *Grieken*, ten tijde der *Trojaansche Oorlog*, hunne ordinare *Orakel-plaatsen* (en die sy in hunne eigene Steden en Provint.en hadden) *Raad-vraagden* ; het *Dodonæische* , namentlijk , het *Pythische* , en d'andren , die er noch in *Bæotie* en *Phocie* waren: Maar dat sy ook sonden naar 't *Orakel van Lesbos* ; dat so heel verre niet van *Ilium* was afgelegen. Wijl't de *Orakel-plaats* was van *Orpheus*: wiens hoofd, naar dat het door de dolle *Tracische Wijven* van de romp was afgegerukt, over Zee daar heen gedreven was; en en uit een holle spelonk sijn *Orakel-antwoorden gaf*. Waarom ook niet alleenlijk de *Lesbiers*; maar ook d'andre *Æoliërs* , en hunne geburen de *Joniërs* , om *Raad* en *Godspraken* daar heen reysden: ja datmen selfs van *Babylonie* quam om daar *Raad te vragen*, enz. als uit een *Orakel* aan *Cyrus* gegeven blijkt; dat hy *Apollonius* aldaar verhaald.

Uit dusdanige Exempelen is seer wel te begripen de oorzaak, waarom wijse en doorsichtige Lieden, sich door sulke, en diergelijke, gepraetiseerde *Mirakulen*, ontrent het *Orakel-geven*, gepleegd, niet lichtelijk lieten bedriegen: naar dien sy ook seer wel wisten wat kunsjes, met gemaakte *Beelden* en *Beeldekens* wierden gespeeld, door die soort van Lieden, die daar mede op de publijke Feestdagen enz. gelijk by ons op Kerkmiffen en Jaar-markten geschied) hun gewin en voordeel sochten: terwijlse de Gemeene Man daar mede in verwondering en verbaasdheyd brachten; door het kunstiglijk doen bewegen van armen en benen, enz. even als hedendaags niet alleenlijk in de sogenaamde *Doolhoven*

hoven of der selver by-gevoegde Poppe-spel (t'Amsterdam en elders meer) wat plompelijk; maar ook in de *Marionettes*, seer aerdiglijk en verwonderlijk werd gepleegd. Want dat die soort van *Marionetten* by de Ouden ook in gebruik waren, tonen ons *Aristoteles*, *Apulejus*, *Vitruvius*, enz. als blijkt uit de nette Beschrijving die sy ons, in hunne Schriften, van de selven hebben nagelaten.

Ook konnen sulks wel begrijpen, die genen, die, op *Antwerpsche* en andre *Ommegangen*, of Vorstelijke solennele Feesten, gesien hebben, hoe en Schepen, en Visschen, en andre grote en wonderlijke gevaerten, of langs straat, of in 't water, werden gevoerd, gewend, en gekeerd enz. naar 't believen dier gener, die onder de selven sodaniger wijze verborgen zijn, dat men niet sien kan, door wat middel die *Machines* werden beweegd en geleyd.

So ook, die oid gesien hebben hoe op de Speeltonelen (daar een overvloedig licht ontrent is, om so te groter luister aan Toneel en klederen, en andre sieraden, te geven) een *Mercurius* of andre *God* so schielijk ten Hemel vaard, of nederdaald, of in de grond wech sinkt; een Berg of Zee, of ander gevaerte, sich schielijk vertoond of verdwijnd, door *Machines* of *Vliegwerken* daar toe gemaakt, dat de manier, waar door sulks geschied, voor de aanschouwers verborgen blijfd; en min doorsichtigten daar over verwonderd en verbaasd staan.

Daar dan dusdanige kunsjes gespeeld wierden, in plaatsen die met voordacht so waren geboud, en anderssins toegesteld, dat en door 't schemerlicht en 't verre af-zijn der beschouwers, en andre middelen meer, die onder veelvoudige prætecten konden versierd werden, aldaar so konst en natuur malkandren bysonderlijk konden te baat komen:

konnen seer lichtelijk het Gemeen misleyden en verbafsen; en daar door tot een superstitieuse eerbiedigheid brengen, en 't geloof van 't geen men wilde dat aldaar miraculeuslijk geschiede.

Voornamentlijk wanneer 'er reeds een vooroordeel den aanschouweren deser gepretendeerde wonderen, door voorgaande vertellingen enz. was ingeboesemd; of sy dochlanders, om te kleen oordeel; of niet superstitie waren beset, dat sy altijd meerder waanden te sien, en sich verbeelden, als sy waarlijk sagen: en daar door dan niet alleenlijk sich selfs bedrogen; maar ook wonderlijke Mirakelen aan andren quamen te vertellen.

Seer aerdiglijk werden ons dusdanige bedriegeryen voorgesteld in die bysonder geestige Franse Comödie, genaamd *La Devinresse, ou les faus Enchantemens*; waar uit ik reeds pag. 274. iets heb bygebracht) als in welke ons so wel vertoond werden, de alleraerdigste greepjes en practijkjes; en de geestigste versieringen van Mirakelen en Voorseggingen ten Tooneele gevoerd; dat 'er by na yder een voor verfeld moet staan: by voorbeeld het Waarsseggen, door 't doen sien in een Spiegel, of emmer met water; het schielijk doen verschijnen (door 't schrijven van een Brief, en quansfluis wegvöeren der selve door 's Duivelkonst) van Personen, die op dat ogenblik quansfluis seer vele mijlen ver absent waren; het schielijk wegneemen (in te woordigheid van andren) van gepretendeerde seer grove en sware Waterfucht, en doen overgaan der selve in een ander Lichaam aldaar tegenwoordig; het doen vallen van Menschelijke armen en benen, als van boven uit de Lucht (onder Donder en Blixem) en 't verenigen van die leden tot een levendig Lichaam, dat, het Toneel omwandeld heb-

hebbende, onder de aerde versinkt; het doen verschijnen, en 't doen spreken en Voorseggen van 't *Hoofd ener versturvene*; het doen verschijnen, eyndelijk, van de *Durvelsels*: en veel meer andre greepjes en kunsjes, om niet alleen den lichtgelovigen te bedriegen, maar ook zelfs d'allerongelovigten te verbafen door verwonderingen en verfeldheid, over de aërdigheid der vindingen en practijken.

Dat sulke kunsjes al seer oud zijn, leeren ons de oude Schrijvers (buiten 't geen 'er reeds door my van is bygebracht) en sal ik hier noch maar een exempel byhalen (wjl 'er van zelfs noch gevolglijk genoegzaam tal der selver sich sal op doen) uit de Verklaarder der oude Comedie-schrijver *Aristophanes*; die over de woorden deses *Poëts* een kunsje bybrengd, datmen onder de wat doorsichtiger Liedden, het spulletje van *Pythagoras* noemde, en dat op dese wijs te werk gesteld wierd: men nam een Spiegel, en schreef op de selve met bloed sodanige letteren en woorden, als men voorseid hadde, dat in de Maan sich souden vertonen: waar-naamen dan die gene, dienmen, dus bedriegen wilde, dicht voor de Spiegel stellende, om door die Spiegel alto te sien 't geen sich in de Maan, als een Wonder teken en Voorsegging vertoonde, achter den selve ging staan; en also aanwees wat 'er quansluis in de Maan geschreven stond. 't Welk behendiglijk te werk gesteld zijnde (gelijk dat ontrent alle soorten van guichelaryen diend gedaan, of sy verliezen alle hun aërdigheid) den eenvoudigen en superstitieusen bedroog en verfeld maakte.

Ook hadden alle dusdanige kunsjes het allerbeste succes by sodanige Liedden, die door superstitie vreesachtig, en daarom licht te verbafen wa-

ren; en wien' reeds al te vooren schrik en vrees was ingeboesemd (indien sy anders wat onvertsaagd mochten wesen of schijnen) voor bysonder quaad wedervaren; indien sy te na quamen toe te treden, tot het geen' er te beschouwen viel; of indien sy over een Tobbe of ander vat, met water, of voor of over een Spiegel gesteld, quamen achterwaards om te kijken, om te sien, wat daar mocht geschieden. Op dat also, 't geen boven het Bekken, of Emmer, of Tobbe met water; of achter de beschouwer van de Spiegel, in de selve behendiglijk, en met een snelle voorbygang, en daar door twijffelachtig, wierd vertoond, 't zy enig levendig Mensch, of andre saak ('t zy schildery of iets diergelijks) te bequamelijker, sonder dat het bedrog gemerkt kon werden, wierd gepresenteerd. Wyl 't omsien de brod in 't werk kon brengen, en de boevery openbaren.

Hier by waren (en zijn noch hedensdaegs) sodanige bedriegers wel so loos, dat sy niet alles aan allen vertoonden; of yder op de selve wijze handelden; en daarom ordinaerlijk wel peylden en ondersochten 't verstand en humeur dier gener, die of *Godspreek* quamen te versoeken, of andre soorten van *Waarseggerye* te consuleren. 't Welk, soo 't desen bedriegeren in dese of gene Vrager ontschoot, de meeste en sotte hoop hen evenwel in credyt hield.

Van wat kracht en nadruk de superstitie ontrent sulke en diergelijke faken is, tonen ons aerdiglijk en krachtiglijk de seer vermaarde oude Schrijvers *Theophrastus Eresius* (de Leering van de grote *Aristoteles*) en *Plutarchus*. De eerste, namentlijk *Theophrastus*, beschrijft de superstitie op dese wijs: „ De superstitie kanmen seggen te zijn, een vrees-

„ vreesachtige gesteltenis des gemoeds ontrent
„ het Goddelijke. Want een sodanige is't, die
„ met gewassene handen, en't Lichaam met Wy-
„ water besprengd, een Laurier-blad in de mond
„ neemt, en also den gehelen dag om herwan-
„ deld: die indien'er een Wesel, dwars over de
„ weg, voor hem heen komd lopen, niet eerder
„ voortgaat, voor dat daar eerst een ander is voor-
„ by-gegaan; of dat hy eerst drie stenen heeft
„ over de weg geworpen. Die indien hy een
„ Slang in sijn huis heeft gesien, op die plaats een
„ Celletje doet bouwen. Die de gesalfde (en
„ daar door geheyligde, en geëerde) stenen, met
„ olie uit een kruikje, overgiet: en van daar niet
„ scheid, voor dat hy den selven eerst, met ge-
„ bogene knien, heeft geëerd en aangebeden.
„ Die indien, by geval, een Muis sijn Meel-sak
„ heeft doorknabbeld, naar een Waarsegger, of
„ Verklaarder van Wonderen en Voortekenen,
„ loopt, om te vragen wat hy daar over doen
„ moet; en indien de selve hem seyde, dat hy
„ naar de Schoenlapper moet lopen, om die we-
„ der te laten dicht maken, het antwoord van
„ desen Waarsegger veracht: en van den sak ver-
„ vaerd zijnde, die ledig maakt, en in een hoek
„ werpt. Die ook dikmalen sijn huis wijd en
„ suiverd. Die boven op geen Graf-stede durfd
„ gaan, noch komen daar een Kraam-Vrou is.
„ Die, indien hy iets gedroomd heeft, naar de
„ Uitleggers van dromen, naar de Waarseggers;
„ en Wichelaars loopt; om raad te vragen, wat
„ God of Godinne hy daar over moet aanroepen,
„ en offeren. Die op de gesette Maand-tijden,
„ met sijn Wif, naar de Inwijders tot de Heylig-
„ heden van *Orpheus* gaat; of so't Wif ongele-
gent.

gentheid heeft, met sijne klene Klinderen en der selver Voedster. Die van geen driesprongen (der wegen) weggaad, voor dat hy sijn hoofd met water gesuiverd heeft, en een Sui-veraarster geroepen, om hem [Sie hier van de Verklaring Pag. 292. enz.] met Zee-ajuyn, en met het rond-om-dragen van een jonge Hond (om sijn Lichaam,) te suiveren. Die eyndelijk ook, indien hy iemand niet die Dol is, of de vallende siekte heeft, al schrikkende en bevende in sijn boesem spoud.

,, *Plutarchus*, in sijn Boek van de superstitie, seid:
 ,, Daar-na, wanneer sy van den droom zijn ontwaakt, verachten of verwaarloosen sy die geensins, of belachen de selve; of sijn in tegendeel verblijd, dat 'er niets van 't gene hen verschrikt had waarachtig is: maar soekende te ontvlieden de schadue van 't bedrog, dat geen quaad in sich behelsde, bedriegen sy daar en boven met kracht, sich selven. En met grote beroering (ontrent hen selfs en andren) verquisten sy hun geld aan de Landloopers, en andre ruichte van bedriegers; die hun dan voor-preken: indien u een quade droom heeft verschrikt; of indien de nacht-spokende Hekate u heeft ontseld; so roept iemand, die om loon suiverd en wijd: doop u selven in de Zee; en blijf daar op een gehele dach ter aerde nederfitten. O Grieken, hoe seer zijt gy ook, door de superstitie, uitvinders van Barbarische seden en plechtelikheden! als daar zijn de wentelingen in het slijk; de onderhouding van Sabbathen; de schandelijke vernedering met op het aangesicht voor-over te vallen; het sitten by de Beelden en Altaren; en de seer absurde
 (of

„ (of uitsporige en verschrikkelijke) wijzen van
 „ aanbidden.

„ *Augustinus*: (de *Doctrina Christiana* Lib. II.)
 „ hier uit spruiten dusdanige dingen; dat indien'er
 „ een kleed door de muisen beknabbeld of verbe-
 „ ten is, men meerder vreest om de suspitie van
 „ 't gevreesde quaad, als voor enige tegenwoor-
 „ dige schade. Waarom het een aerdig loopje
 „ van *Cato* was, dat hy, wanneer hy wierd gecon-
 „ suleerd van iemand, wat het doch bedieden
 „ mocht dat sijne kouffen van de muisen door-
 „ knabbeld waren, daar op antwoorde, dat sulks
 „ niets wonderlijks of quaads voorbediede; maar
 „ dat het van een seer quade voorwikking geweest
 „ sou zijn, indien de muisen van de kouffen door-
 „ knabbeld waren geweest.

Maar gelijk dese, en vele andre wijze Lieden,
 dusdanige ydelheden niet alleenlijk belachten,
 maar publiekelijk beschimpten, en ten toon stel-
 den: so bleven evenwel onder 't gemeen die for-
 richeden in duur en waerde; en hadden'er de be-
 driegers altijd hun voordeel af.

Doch laet ons eens weder keren naar 't Orakel
 van de gepretendeerde *Jupiter Ammon*, of *Ham-
 mon*; en eens onderzoeken en beschouwen de ma-
 nier van Raadpleging aldaar door *Alexander de Grote*
 gebruikt.

Om klaarlijk te doen sien het bedroch van hem
 en de Papen daar ontrent gepleegd, om hem also
 een groter achting te doen hebben, so by de sijnen,
 als wel voornamentlijk by de *Orientaalsche* Vol-
 ken; kan ik, mijns achtens, niet beter doen, als
 bybrengen 't geen'er *Diodorus Siculus*, *Curtius*, *Plu-
 tarchus*, en meer andren, van getuigen.

Diodorus Siculus spreekt 'er van op dese wijs:

„ Als nu *Alexander* door de *Priesteren* tot in de
 „ Tempel was geleyd, en in tegenwoordigheid
 „ van den *God* quam; quam de *Propheet*, een Man
 „ van hoge jaren, tot hem toetreden, en sey-
 „ de: wees gegroet, *ô Soon*, en neem dese groe-
 „ tenis van den *God* aan. Waar op *Alexander* [sich
 „ naar den *God* kerende] weder seyde: Ik neem
 „ die antwoord aan, *ô Vader*; en van nu voortaan
 „ sal ik uwe *Soon* genaemd werden. Maar sult gy
 „ ook aan my 't Opper-gebied des ganschen aerd-
 „ bodems geven? Waar op de *Priester* naar bin-
 „ nen in de *Adyta* trad, en die Mannen, die de
 „ *God* droegen, sich met sekere maat en trant
 „ van item bewegende, hy [*Priester*] daar op we-
 „ der antwoorde, dat de *God* hem vast en seker-
 „ lijk sijn verzoek toestond. *Alexander* vraagde
 „ verder, seggende, *ô God*, openbaar aan my
 „ doch het gene ik u verder wilde vragen; na-
 „ mentlijk, of ik de Moorders van my *Vader* al
 „ hebt' ondergebracht, of dat'er my noch eni-
 „ gen ontglipt zijn? Waar op de *Propheet* weder
 „ luids-keels riep, en hem beval goeds-moeds te
 „ zijn: wijl'er geen *Mensch* ter wereld was, die
 „ zijn *Vader* kon belagen of beledigen. Dat daar
 „ en boven de kentekenen, van dat hy uit de *God*
 „ geboren was, fouden zijn de grootheid en 't suc-
 „ ces van sijne daden. En dat, daar hy voor de-
 „ sen onverwinnelijk was geweest, hy van nu af
 „ aan sou onvermeesterlijk, en altijd victorieus
 „ zijn, enz.

't Geen'er *Curtius* van seide, is dit navolgende;
 Waar op d' aller-oudste der *Priesteren*, aan *Alexander*,
 als hy nu nader quam toe te treden [in de *Adyta* nament-
 lijk] de naam van *Soon* gaf; versekerende, dat sijne *Va-
 der Jupiter* selfs hem dus noemde. En hy [*Alexander*]

[cy]

felde daar op, dat hy die naam erkende en aannam; als vergetende dat hy van Menschelijke conditie was. Verders vraagde hy, of zijn Vader aan hem, door 't noodlot, het Opper-gebied des ganschen Aardbodems had toegeschikt. Waar op weder de Priester, hem op de selve wijze pluimstrijkende, seide, dat hy het Opper-gebied des gebelen Aerdrijs verkrijven sou, enz.

Hier op voegd dan de selve Curtius seer edelmoe-diglijk (en geefde daar mede te kennen wat verstandige Liederen van dusdanig een Comedie te houden hadden.) Die naar waarheid en rechte geschapenheid der sake het geloof van dit Orakel estimeren wilde, dien sou waarlijk dese antwoord sot en ydel schijnen. Maar de Fortuin maakt, dat die genen die sy gedwongen heeft voor 't merendeel op haar alleen te bouwen, meer begeerich en trachtende na glorie zijn als bequaam om die wel te gebruiken. Hy leed derhalven niet alleen, dat men hem de Soon van Jupiter noemde; maar hy gebood het ook. En terwijl hy de faam zijner reeds gewrachte daden dus socht te vergroten, quam hy door dese benaming de selve te verminderen. En de Macedoniers, die wel aan Koninklijke heerschappye gewend waren; maar met een groter schadurwe van vryheid als andre Volken, quamen hem, terwijl hy dus met opsettelyke halstarkheid de onsterfelijkheid sich aanmatigde, met meerder warsheid en weerfin te bejegenen, als wel aan haar, of aan den Koning, dienstig was.

Van welke weerfin enz, en de droeve toevallen daar uit ontstaan in Clytus, Philotas, Calisthenes en meer andre Macedoniers, men by hem in de volgende Boeken leeft.

Wat aangaat het antwoord van de Priester, daar van spreekt Plutarchus op volgende wijze: van de Orakelen [aan hem gegeven] schrijven dit de meeste Historie-schryvers. Maar Alexander selfs, in die Brief

die hy aan zijne Moeder schrijfd, seide, dat hem enige heymelijke [of door hem en de Papen verborgen gehouden] antwoorden gegeven waren ; die hy weder gekeerd, aan haar selfs alleen sou verhalen. Enige seggen, dat de Propheet hem in 't Grieks, op een beleefde en vriendelijke wijs willende aanspreken, en seggen Paidíon [ó Soon] door onkunde der Taal op het laatste van 't woord quam mis te slaan, en also in plaats van de V de S te gebruiken, en door dooling also, Paidíos [ó Soon van Jupiter !] te seggen : en dat Alexander dat geheel gretiglijk opvatte, als of 't geen doling was geweest ; en daar uit het gerucht was verspreyd, dat de God hem Jupiters Soon had genoemd.

Op dese gretige opvatting kan men ook toepassen, 't geen door Plutarchus, ten opzichte der Pythia te Delphis [door hem tot Orakel-geven buitens tijds, gedwongen] verhaald, reeds is bygebracht.

De seer geleerde Eustathius spreekt 'er ook op dese wijs van : Op welke tijd, men seide, dat de Priester van Ammon, terwijl hy Alexander aansprak, in plaats van Paidíon [dat Soon is] seide Paidíos [dat Soon van Jupiter betekend] op dat hy soo, door de dubbelsinnigheid van de Woorden der Godspreek, hem scheen Jupiters Soon te noemen. Terwijl de schelmsche pluymstrykers de quade en Barbarische uitspraak des selfs tot hun voordeel namen.

Niets, of niet veel, verscheeld van 't geen Plutarchus wegens de Brief aan zijn Moeder geschreven seide, 't gene Arrianus, in Alexanders leven, op dese wijs verhaald : Alexander verwonderde sich aldaar over de natuur der Land-streek, en versocht den God om zijne Goddelijke Antwoord. En een antwoord (als hy voorgaf) naar zijn sin en genoegen verkregen hebbende, reysde hy weder naar Ægypte.

Doch 't geen hy reeds te voren had te werk gesteld,

steld, om sulc een antwoord te verkrijgen, geeft ons uitdrukkelijk *Trogus Pompejus* (of liever des selfs Verkorter *Justinus*) te kennen; als hy seid: *Derhalven gaf Alexander, dewijl hy voor sich de naamen faam van Goddelijke oorspronk (en geboorte) socht te verkrijgen, en te gelijk zijn Moeder van laster-kladde te ontlasten, door voor-uitgesondene boden, heymelijk te kennen aan den Priesteren, waarant woord hy begeerde te ontfangen. Waarom ook, so haast hy in de Tempel trad, de Priesters hem als Soon van Hammon qnamen te begroeten.*

Dat het *Alexander* geenssins gebrak aan wil of middelen, om de handen der sodanige *Papen* so wel te salven (gelijk hem ook geen middelen ontbraken, om indien sy tegens hem quaadwillig mochten zijn, daar toe dwingen) dat sy aan hem een antwoord naar zijn wel-gevallen gaven, acht ik, sal niemand, die van enige ervarentheid is, ontkennen. Voornamentlijk die sijne ogen slaat op de exempelen van *Lysander*, en andren meer; en specialijk op dat van zijn Vader *Philips*, ontrent het *Delphische Orakel* gepleegd: en van hem *Alexander* selfs.

Buiten de roestel en kunsjes ontrent de nu reeds verhandelde *Orakel-plaatsen*, zijn 'er noch seer vele andren geweest, die ons door de oude Schrijvers niet zijn verklaard of nagelaten. Ook soud' het (schoon die alle wel ondersocht en so beschreven waren) geenssins nodig zijn die alle te verhandelen. Waarom ik dan noch maar van enigen der selven spreken sal; en daar mede mijns achtens den redelijken Leser kunnen voldoen: wijl 't hier maar op exempelen aankomt, die niet so seer om tal en menichte, als kracht en nadruk der selver, moeten gelden.

Seer

Seer gaerne wil ik ondertuffchen van andren die meerder belesen en ervaren zijn , en van contrarie opinie in dese sake , verwachten het voortbrengen van exempelen, die N. B. helder en krachtiglijk bewijfen , dat het ten minsten in enige *Orakel-plaatsen* , of *Tempelen* , geen Menschelijk bedrog , maar overnatuurlijke Duivels-kunst en bedrijf, zy geweest. www.libtool.com.cn

Doch laat ons voortgaan tot het *Orakel* van de *Apollo Clarius* , en 't geen *Tacitus* , in het tweede zijner Jaar-boeken, daar van verhaald: *Derhalven voer Hy [Germanicus] by de kust van Asia lanx , en tot Colophon aan , om sich van de Godspreek van Apollo van Clarus te dienen. Geen Wijf, gelijk te Delphis, maar een Paap, uit sekere (N. B.) geslachten en meest al van Mileten gebaald, neemt daar alleen kennis van 't getal en de namen der Raadspleegenden: daar na in een hol gedaald zijnde, en water uit een verhole Bron geschoopen hebbende, gemeenlyk noch op letteren noch op enig dichten sich verstaande, brengt het Antwoord voort in gedicht gesteld, op het geen dat iemand by sich selven in 't vernuft begrepen heeft. En gafmen voor, dat hy aan Germanicus, door omwegen, gelijk de wijze der Godspraken is, een tijdigen sterfdag gespeld had.*

Alhier wierd dan geen *Vrouw* gebruikt , (schoon sulks byna meest over al geschiede) maar een *Man*: apparentelyk om dat de kunsjes , die 'er te plegen waren , beter door een *Man* , als door een *Vrou* , konden werden gespeelt. En was dese ook quansuis onkundig in geleerdheid , en 't maken van Versen ; waar in nochtans de *Goddelyke Antwoorden* wierden gegeven : om 't *Mirakel* daar ontrent also te beter te vergroten.

Doch was hy ordinaerlyk uit sekere familien , Volk, en Plaats, gekoren (even als of die, so wel als de

de *Herpiners* in Italie) dit tot een Goddelijk prerogativ' in haar familien hadden. En wierd die noch meest gehaald of ontbooden van *Mileten*, niet verre van *Colophon* of *Clarus* : alwaar 't Orakel van de *Branchiden* in *Didymis* was : en alwaar derhalven dese van daar ontbodene Paap, naar alle apparentie , die kunsjes al had geleerd : Wijl als reeds boven getoond is, die sijne Priesters malkandren den bal vry wel wisten toe te kaatsen , en malkandren om wederzijds voordeel een goede slag te voegen.

Dat het antwoord in *Versen* wierd gegeven, door een die selfs quansfluis geen *Versen* wist te maken , moet by ons sulks niet terstond voor *Mirakel* doen aansien ; als wy bedenken , hoe gemakkelijk die door hem konden werden van buiten geleerd , als hy al waarlijk hier in onkundig was geweest : na dat het *Antwoord* door andren in *Versen* was gesteld.

Maar hy gaf het *Antwoord* niet op of opentlijke , of in tegendeel beslotene , en aldus overgegevene Vragen : maar antwoorde op 't geen iemand by sich selfs in gedachte begrepen had. Sie hier dan het wonder dat daar in lag !

Om dees swarigheid op te lossen (schoon ik , als elders geseid is , alle swarigheden geenffins behoeve op te lossen) is 't maar van node eens wat te rug te treden en te beschouwen , het geen ik bygebracht hebbe wegens de *verneemallen* der Orakelen , de *Omherleyders* namentlijk , en *Uitleggers* van alles wat daar wonderlijks en te sien enz. was : de *heymelijk-uitgesondenen*, en *Hospites* (of *Waerden*) *Verkoopers van Vee* , *van Wierook* enz. en al wat andre soorten van Lieden daar ontrent waarlijk waren , of lichtelijk konden zijn , geïntresseerd.

Door welke middelen , daar of vrees , of hoop,
of

of uitstekende begeerte en verlangen van Voor-
kunde enz. in de Raad-vragers heerite; of kleen-
der omsicht, in der selver afgesondenen; of cor-
ruptie ontrent het Hoofd (of enige uit der selver
familie) plaats had: lichtelijk achter de saak kon
gekomen werden. Dat, indien 't ten eersten niet
lukte, onder de hand door tijdwinning kon gevon-
den werden: of eindelijk als dit, en wat anders
meerder tot ontdekking kon dienen, mislukte;
kon so een *Antwoord* gegeven werden, daar hoofd
noch staat byna aan te vinden was; of enige fat-
soenelijke fin van te maken. Wijl dit, gelijk de
voorbeelden ons overvloediglijk genoeg leren, de
laatste uitvlucht was.

Doch aan *Germanicus* wierd sijne kort aanstaande
de ondergang voorseid: maar (N. B.) so voorge-
geven wierd: en N. B. door omwegen, nament-
lijk van duistere dubbelsinnigheid; of hy 't al daar
na noch mocht te boven gekomen zijn tegens *Piso*:
van welks naar-yver enz. tegens hem, de gemene
Wereld (en wel bysonderlijk dese geïntresseerde
Papen) reeds genoegzaam kundig was, en seer wel
had kunnen werden.

Gelijk nu niet alleen de *Propheet* van de *Apollo*
Clarius, maar ook de *Prophetessen* van de *Apollo Del-*
phicus, van de *Apollo Daphnæus*, en meer andren
quanssuis simpel water dronken; so dronken (als
reedsboven 185 gemeld is) de *Propheten* van *Bac-*
chus, in *Thracia* by de *Ligureërs*, *Wijn* in plaats van
Water, wanneer sy naar de *Adyta* traden, om *Ora-*
kel-antwoorden te geven: en dronken sy die, naar
Macrobius getuigd, wel rijkkelijk en ongewaterd.

Of nu sulks somtijds ook te *Delphis* geschiede;
wanneer 't de beurt van *Bacchus* was, om aldaar
Orakel-antwoorden te geven [terwijl hy *Bacchus* al-
daar

daar nevens *Apollo* , om de 6 maanden ook zijn beurt had] is my t' enemaal duister en onseker.

Dat dese *Bacchus* ook op andre plaatsen sijne *Orakel-Tempelen* had toond ons *Pausanias* , 1. in zijn negende Boek der beschrijving van *Griekenland* , (dat evenwel , of 't selve sy geweest met dat gene waar van *Marcobius* spreekt , my vry twijffelachtig is) en ten 2de in zijn 1ode Boek, en Beschrijving van 't *Phocisch Land* : welk laatste ik heb vergeten mede op te tellen toen ik pag. 327. van de *Orakel-plaatsen* in *Phocis* sprak.

Hy *Pausanias* seide : 't *Geen* aldaar *waardig* is *beschoud* te *worden* is het *Adytum* (of *Heylige* der *Heyligen*) in 't welke de *heylige* *verborgentheden* van de *Vader Liber* (anders *Bacchus*) *gevierd* werden. Men *treed* 'er *door* *seker* *Voetpat* heen , en men *ontmoet* 'er *genig* *Beeld* voor 't *gesicht*. De *Amphicleërs* *verhalen*, dat dese *God* *aan* hen *toekomende* *dingen* *Voorseid*, en van *siekten* en *qualen* hen *geneesd*. Naar dien niet *alleenlijk* sy, maar ook *hunne* daar *ontrent* *wonende* *Gebuur-volken*, in *hunne* *Dromen*, door hem, de *behulpmiddelen* voor *siekten* *vernemen*: *terwijl* ook de *Priester*, door *heylige* *raser-nye* *beseten*, *aan* hen *toekomende* *saken* *voorseid*.

Hier uit sien wy ook , hoe mede somtijds *Bacchus* , als een andre *Æsculapius* (aan wien , en aan wiens *Kindren* , dit als een *prægoratijf* gegeven was ; gelijk blijkt uit so vele *Orakel-plaatsen* van hem *Æsculapius* , en sijne *Sonen* *Podalyrius* , en *Machaon* , enz.) sich met *Droom-genesingen* en *Antwoorden* bemoeide. En waarlijk is dat niet te verwondren ; so om dat de *Wijn* so wel leerd *Dromen*, als om dat 'er buiten die van *Æsculapius* , noch so vele van andre *Goden* en *Godinnen* waren ; die dat kunsje mede geleerd hadden , en hun profijt 'er met deden , *Amphiaraus* namentlijk , *Trophonius* , *Serapis* ,
Cal-

Calchas; *Mopsus*, *Jrô*, enz. en 'er dusdanige soorten van *Orakel-plaatsen* so seer velen waren, en noch ten tijde van *Tertulliaan*; dat hyse, naar 't optellen van enigen der selver, *byna* ontelbaar noemd.

Het geen de oude Schrijvers, *Pausanias*, *Philostratus*, *Strabo*, *Plutarchus* en andren meer, ons leren van de omstandigheden, of liever kunsjes en bedroch, ontrent de selven gespeeld, is (buiten 't geen, door my over 't hol van *Trophonius* is bygebracht) dat naar *solemnele Offerhanden*, en der selver beflag, en *wichilarye*, onder *wasschingen* en andre soorten van *suiveringen*; en onder 't doen *vasten* en *spenen van Wijn*, men den *Raad-vrager*, op de *Vacht*, of *Vachten*, van een of meer geslachte *Rammen* ter nederleyde, en deed slapen: (welke *Ramsbuiden* somtijds daar by noch wel expresselijk swart moesten zijn, en van sodanige coleur als de *Offerdieren*, die aan de onderaerdsche Goden wierden opgeofferd) en also door *Dromen*, in die *slaap* de *Godspreek*, of *Goddelyke Antwoord* vernemen.

Welke *Antwoorden* nochtans, indien sy door de *Raad-vragers* gedroomd waren, (of iets datmen hen daar na enigfins kon doen gelijken) door de *Propheten* wierden gefatsoeneerd en verklaard. Alhoewel by de *Nasomoners* (als *Herodotus* getuigd) de *Raad-vragers* op de graven hunner versturvene Maagschappen sich te slapen leyden, en 't geen door hen daar op gedroomd was, voor een *Orakelantwoord* namen.

Doch veel beter en klaarder sould ik hier van kunnen schrijven, of liever misschien niet behoeven te schrijven, indien by ons noch in wesen waren de ses Boeken, waar in, naar *Tertullianus* getuigd, *Hermippus* (van wien ik sie dat ik al pag. 322. heb gewag gemaakt) alle die soorten van *Droomi-*

Orakel-

Orakelen, met hare oorsprongen, en *plechtelijkheden*, en *Propheten*, en eyndelijk der selver gehele Historie, en geheel beslag, seer wijdluftiglijk had beschreven; ook de Boeken van de *Cynische Philosoph* *OEnomaüs*: die expresselijk door hen beschreven zijn, om der selver schelms bedrog te ontdekken; en te tonen, dat het alles maar guiterye der Papen was: of indien 'er ook noch maar voorhanden waren een goed gedeelte van dat seer groot getal van *Schrijvers*, die naar de getuignis van *Eusebius*, de ydelheid der gepretendeerde Godspraken hebben wederleyd en ten toongesteld. Gelijk dat ook ontrent alle andre soorten van *Orakelantwoorden* een bysonder groot licht, buiten alle twijffel, sou geven. Doch moet ik my nu, sonder de selven, behelpen met het gene by de overgeblevene *Schrijvers* noch te vinden is:

Om dan noch eens een proefje of twee te geven van naspeuring, ontrent het bedrog deser *Droom-Orakelen*, sal ik beginnen met het *Orakel* van *Mallus* in *Cilicia*; alwaar *Mopsus* quanssuis Goddelijke Antwoorden gaf.

Van dese *Orakelplaats*, schrijft *Plutarchus* (onder de Persoon van enen *Demetrius*, en in een t'samenpraak, van welken de reeds voortgebrachte exempltjes ons leren, dat op de daar in bygebrachte Historitjes niet al te grote staat te maken is) dit volgende: „ En wat aangaat *Mopsus*, van de selve heb ik aan u al seer wonderlijke dingen te verhalen. *De Stadhouder van Cilicia* was seer „ twijffelachtig en onstandvastig, ontrent de Goddelijke faken; door 't gebrek of faute van ongelooft, mijnsachtens: wat buiten dat was hy „ doch een ondeugend Menich, en die byna yder „ een verongelykte. Ook had hy ontrent, of

A a

by,

„ by hem , enige *Epikureen* , die , op die fchone
 „ order en fchikking der natuur (als fyfe noemen)
 „ fteunende , dusdanige dingen befpootten. Ne-
 „ vens defen [de *Epikureen* nam.] fonde hy een fij-
 „ ner vrygemaakten , als een Krijgs-befpieder
 „ toegeruft ; en die by hem hadde , fonder dat
 „ het iemand anders wift , een verzegeld Taaffel-
 „ boekje , waar in fekre vraag beheld was. Hy
 „ derhalven 's nachts in de *Tempel* flapende (gelijk
 „ de gewoonte aldaar is) en dromende , verhaalde
 „ 's anderendaags morgens dusdanig een *Droom*.
 „ Het fcheen hem dat 'er een fchoon en wel-ge-
 „ maakt Mansperfoon voor hem ftond die tot
 „ hem feide , *een fwarte* , en anders niet ; maar
 „ dat hy daar op weder terftond verdween. Dit
 „ fcheen ons feer vreemd en wonderlijk , en
 „ bracht ons in grote vertwijffeling. Doch de
 „ *Stadhouder* ftond daar over niet minder verfteld ,
 „ gaf eerbiedigheid aan den *God* , en toonde aan
 „ ons het geopende Taaffel-boekje , en de Vraag
 „ daar in dus gefchreven : *welk van beyden falik*
 „ *aan u flachten en offeren , een witte of fwarte ftier ?*
 „ Waar door de *Epikureen* t'enemaal verfteld fton-
 „ den , hy zijne Offerhande volbracht , en na die
 „ tijd altijd *Mopsus* Godsdienftiglijk eerde.

Ontrent defe Hiftorie is ten eerften te confidere-
 ren , van hoedanige foort van Lieden defe Vertel-
 telling herkomstig is : namentlijk van de partyen
 der *Epikureen* , en gevolglijk van alle fodaanigen , die
 de *Orakelen* , en der felfer guitachtig bedrog , be-
 lachende , aan andren de ydelheid der felfen foch-
 ten in te boefemen ; en voornamentlijk in een tijd
 in welken de felfen hunne achtbaarheid , hoe langs
 hoe meerder , onder de Heydenen felfs verloren.
 Waarom dan het verfieren der *Mirakelen* alfo no-
 dig

dig was , als hedensdaags onder de Roomschen de vertellingen van Mirakelen , in dese of gene Kerken , Capellen of Cellen geschied.

Dat 'er om dusdanige oorsaken menigmaal *Orakelen*, en wel speciaalijk *Mirakelen*, versierd wierden, geeft ons genoegzaam te kennen het verhaal der selver, by *Pausaniās* en andren veelvuldiglijk te vinden; ook der Goddelijke straffen over die genen die of de *Orakelen* veracht, of den selven niet, of niet wel, geraadvraagd hadden.

Dus wierd *Aristodemus* (om maar een staaltjen uit velen by te brengen) van *Apollo* met schichten doorschoten; om dat hy niet aan hem [*Apollo*] selfs, had komen *Raadvragen*; maar so als hy, naar hem *Apollo*, op weg was, en also *Herkules* quam te ontmoeten, hy aan dien had *Raadgevraagd*; en daar op nagelaten *Apollo* te bezoeken. Waar uitmen ook ziet, dat *Apollo* also belgsuchtig was, als sijn Suster *Diana* tegens *OEnens*, om dat hy de jaarlijfche offerhanden aan haar te doen verwaarloofde.

Doch groot wonder is 't, dat hy sich niet feller aanstelde, tegens die sijne *Tempelen* quamen te verbranden en te verwoesten.

Dat hy ook, op dusdanige wijze, sich niet dorst wreken van dien groten en sterken *Hercules*, blijkt daar uit, dat de selve hem dwong, tegens wil en dank, *Orakel-antwoord* te geven.

De seer considerabele Historie hier van is die volgende.

Als *Hercules* t'eniger tijd te *Delphis* quam, om van *Apollo* Goddelijke Antwoord te erlangen, wierd de selve hem door de *Prophetesse Xenoclea* geweigerd; om dat hy, door de doodslag aan *Iphitus* begaan; besmet en onreyn was, en van de selve noch niet gesuiverd en gewijd. Waarom hy dan

de heilige *Drievoet* met geweld uit de *Tempel* nam en mede wegdroeg , en also de *Priesteres Xenoclea* dwong hem , al *Orakelsingende* , so lang achter na te lopen ; tot dat hy , haar den selven wedergevende , sodanig een *Orakel-Antwoord* verkreeg als hy begeerde.

Iemant mocht vragen hoe't doch byquam , dat hy *Hercules* selfs aan sich self geen *Orakel-antwoord* gaf , daar hy 't wel aan *Aristodemus* kon geven ; en hy doch na sijne dood op vele plaatsen sijne eigene *Orakel-Tempelen*, *heylige Loten*, enz. had. Maar de reden is , mijn Leser , dat dese en diergelijke *Goden*, niet wijser in 't *Voorseggen* waren , als de hedendaagliche *Waarseggers* en *Waarsegsters* : die het goed en quaad wel aan andren *Voorseggen* ; maar van haar eygen selfs niet kunnen *voorsien*. Dit blijkt ook uit *Ovidius* ; naar wiens getuignis *Apollo* [*suaque ipsum Oracula fallunt*] door sijne eygene *Orakelen* bedrogen wierd ; als hy met het exempel van *Daphne* (ook met dat , van *Hyacinthus*) bewijfd.

De seer vermaarde *Strabo* , (1. in sijne Beschrijving van *Jonia*. 2. In die van *Cilicia*) verhaald , dat 'er van dit *Orakel* van *Mopsus* en *Amphilochus* [want *Amphilochus* , die nevens *Mopsus* Stichter van *Mallus* was geweest , gaf hier mede sijne *Godspraken* ; en was die vette brok , naar getuignis van *Lucianus*, *Pausanias* en andren Schrijvers , voor *Mopsus* alleen niet] vele fabelen verteld wierden ; van welken hy 'er enige weinigen ophaald , en voor beuselingen uitmaakt.

Het tweede dat ontrent dese Historie in consideratie komt , is het verhaal van de *Afgesant* , onder kleding en toefstel van een *Spion* , met een versegeld Taaffel-boekje , daar heen gesonden : wanneer wy al komen te onderstellen , dat dese Histo-

rie waarlijk gebeurd is (waarom 't ook evenwel niet laat *Menschelijk* en *Papen-bedrog* geweest te zijn) en hy dusdanig een geluid , in sijn droom , vernomen heeft , enz. ook dat niemand buiten de *Vrager* (als gepretendeerd wierd , en ook wel kon wachting zijn) wist , wat in de versiegelde Brief beheldf wierd .

Maar 1. uit het gene ik (pag 264. en 265. van 't ontfegelen uit *Luciaan* , getoond heb ; en 2. uit het geen ik heb getoond , van de kunsjes , waar door sy de secreten , uit de *Raad-vragers* , of der selver *Afgesanten* , of andren , wisten uit te vifchen , en also achter der selver inhoud te komen ; (wanneer 't ontfegelen niet lukken wilde) blijkt genoegzaam , mijns achtens , dat hier geen overnatuurlijke voorkennis , of verftand , van node was .

Voeg daar noch voor 't derde by , hoe gemakkelijk de verbeelding van *wit* of *fwart* (want of 'er verder een Jongeling of jonge Dochter , of een oud Man of Wijf , of noch enig andre faak of daad was bygedroomd , deed niet ter sake , en quam 't op het *fwart* aan) kon aan den dromende *Raad-vrager* werden toegebracht ; 't zy door looflijk daar toe aangeleyde *vertellinkjes* , enz. 't zy door 't *schal intoeten in de oren* , van verre of van na-by , (met een *Hoorn* , of *Spreek-trompet*) van dat gene , waar van men de *verbeelding* in hunne *slaap* , of *droom* den herffenen focht in te prenten . En wel voornamentlijk , als hen voor de *slaap* , onder 't ene of andre heylig pretext , enig *Medicament* , ('t zy in infusie van *water* , 't zy anders) was ingegeven , dat een turbulente *slaap* , en vele *dromen* en *verbeeldingen* , verwekte : hoedanigen buiten het *Opium* , en *Dutroa* of *Datura* , reeds pag. 312. genoemd) zijn

alle *Opiata* ; by voorbeeld het *Solanum furiosum* , het *Bangue* der *Indianen* , het *Dorycnium* , de groze *Winden* , de *Dul-appelen* , de *Stramonie* of *Doorn-appelen* , de *Linsen* , de *Bieslook* , en meer andre kruiden ; als door de *Kruid-kenners* werd aangemerkt , en overvloedig by hen gevonden.

Men kon derhalven door sodanig een middel (en vooral wanneer t verstand , en de geheugnis , al reeds voor de *slaap* , door daar toe gemaakte vertellingen , ontroerd waren geworden ; en daar om de *Raadvrager* van sulke faken te lichtelijker quam te *dromen*) vry gemakkelijk sodanig een *droom* of *verbeelding* in hem brengen ; voornamentlijk wanneer die *stem* so luid wierd uitgebromd , dat den *Dromer* daar door schielijk (en noch t'enemaal beroerd van verstand) quam te ontwaken ; en N. B. hem , in die bedwelming , dan wierd afgevraagd , wat hy gezien of gehoord had.

Doch niet alleenlijk practiseerden dese *fijne Priesters* en *Propheten* het *dromen* der *Raad-vragers* ; maar ook somtijds gingen sy selfs , quanssuis , slapen op de wel versiegelde *Vragen* : wijl sy dan door den *God* geïnspireerd , also de *Voorkennis* en *Voorsegging* op de selven ontvingen.

Hier van hebben wy een aanmerkelijk exempel in de nu dikmaal gemelde *Alexander* : waar van *Luciaan* op de volgende wijze spreekt : *Wanneer 'er nu so grote menichte van Menschen toevloeyde , dat de Stadt te kleen viel , om alle die Menschen te herbergen , die 't Orakel quamen om raad vragen ; en de toevoor van mondkost enz. te kleen viel , om so groot een menichte gelijkelijk te voeden , en te onderhouden ; bedacht hy de (by hem so genoemde) Nacht-Orakelen. Want nemende de versiegelde Vragen , (of Taaffel-boekjes) sliep hy , so hy seide , op de selven ; en vernam also , quanssuis , in*
zij-

zijne droom, 't geen de God op de selve quam te antwoorden. Doch meest, altijd dubbelfinnig en verward: en wel voornamentlijk, als hy, dusdanig een Taaffel-boekje ontfangen hebbende, sag, dat het wat angstvalliger en sorgvuldiger verzegeld was. Daar in tegendeel, wanneer hy, sonder moeyte en sorg, de segelen kon ontsluiten, hy'er d' Antwoorden, maar so als 't viel, byschreef. als achtende dat sulks den God spraken, en de natuur der selver, best paste. Ook waren'er enige Uitleggers der selver, daar toe geordineerd; die ook voor de verklaring en oplossing van dusdanige Orakelen; geen klein loon van die genen, die de selven, op dese wijze, ontfangen hadden, quamen te genieten.

Hoe looslijk nu dese Antwoorden gepraetiseerd wierden, leerd ons genoegzaam het exempel by *Arrianus*, in het leven van *Alexander de grote*, en aldaar in 't zevende Boek, (en door my reeds in substantie pag. 324) bygebracht: In de Koninklijke Dag-registers werd beheld, dat *Pytho*, *Attalus*, *Demoophon*, en *Peucestas*; daar-en boven noch *Cleomenes*, *Menidas*, en *Seleucus*, in de Tempel van *Serapis* vernacht, en 't Droom-Orakel waargenomen, hadden. En dat sy op dese Vraag aan den God; of 't ook beter was, dat *Alexander*, die nu krank lag, om zijne gezondheid te erlangen, daar heen gebracht wierd, en den God daar om quam te bidden; tot antwoord van den God ontfingen; dat men hem daar niet heen sou brengen; maar dat het voor hem best was, dat hy bleef daar hy nu was. Dat dit aan *Alexander*, door zijne Vrienden, gebootschapt wierd; en hy kort daar op quam te sterven: als of dat het allerbeste voor hem was geweest.

Dat dese Antwoord wel geslepen was; en ook so, dat 'er voor hen lieden [*Propheten*, enz.] geen gevaar in lag, is klaar genoeg, sonder dat ik daar iets meerder over seg. Want wat was 'er doch ge-

vaerlijker voor 't gesag, auctoriteit en profijt, so van haar, als van de gepretendeerde God *Serapis*; als dat hy *Alexander* daar heen wierd gevoerd? Wilt hy, of onderweeg, of reeds in de *Tempel* gebracht zijnde, en aldaar komende te sterven; het *Orakel*, dat hem sulks geraten had, in verachting moest komen: en in tegendeel door dit *Antwoord*, 't sy dat hy opquam, 't sy dat hy stierf, terwijl hy te *Babylon* bleef; indien hy weder bequam, sulks even grote achtbaarheid aan 't *Orakel* gaf: en so 't anders uitviel, de *Antwoord* sijne bequame explicatie kon hebben; en niet van onkunde of valsheid, overtuigd kon werden.

By dese occasie komt, mijns oordeels, niet kwalijk te pas, de *Verhandeling* van 't *Orakel*, van d' *Apollo* te *Heliopolis* [waar van ons *Macrobius* de Beschrijving geeft [Saturnaliū Lib. I. cap. 23.] ten opfichte van het geven der *Antwoorden*.

't Geen hy *Macrobius* 'er van seid is dit volgende: *Buiten* die genen die aldaar zelfs in persoon Raad-vragen, doen dat ook de afwesenden, door 't senden van beslotene brieven: en schrijft hy ordentlijk wederom, tot antwoord van 't geen daar in versocht was. Dusdaniger wijze handelde ook de Keyser *Trajanus*, wanneer hy uit die *Provintie* naar de *Parthers* stond op te trekken, met een Heyr-leger dat van een volstandige Godsdiens was; en sijne *Vrienden*, die seer grote ondervindingen hier van hadden, hem daar toe aanmaanden, dat hy doch, naar de uitkomst sijner voorgenome tocht, sou Raad-vragen. Waar op hy, met een recht *Roomsch* overleg te werk gaande, eerst het geloof van dit *Orakel* beproefde: of 'er ook misschien enig menschelik bedrog mocht onderschuilen.

En voor eerst sond hy versiegelde *Taaffel-boekjes*; waar op hy weder antwoord begeerde. De God beval dat 'er *Papier* sou gebracht werden, en 't selve surver en onbeschre-

beschreven, versgeld, weder te rugge gesonden. Waar over de Priesteren versted stonden; niet wetende wat'er in de Taaffel-boekjes beheld was. Dese antwoord ontving Trajanus met bysondre verwondering: als die ook selfs onbeschrevenen aan den God had toegesonden. Waar op hy weder met andre Taaffel-boekjes, beschreven en versgeld zijnde, van den God versocht te weten, of hy naar't eindigen van den Oorlog wederom te Rome sou komen. De God gebood datmen een Centuriale Wijngaard-rank van onder de geschenken, aldaar in den Tempel opgeofferd, sou voortbrengen; en de selve in stukken verdeeld, en in een sweet-doeck bewonden, so naar Trajanus senden. De uitkomst der sake wierd bekend door de dood van Trajanus; wanneer sijne beenderen te Rome gebracht wierden. Want door de stukken wierd een soort van Lijk-overblijffelen, en door de Wijngaard-rank het geval van de toekomende tijd, vertoond.

Op dat wy dan, onderstellende de waarheid der Historie in't algemeen, (of dat'er iets, 't sy ernst, 't sy bedrog, ontrent gepasseerd sy: dat evenwel geen meerder sekerheid heeft, als andre duisenden puur leugenachtige vertellingen van die natuur) hier over enig onderzoek doen: kunnen we, mijns achtens, seer lichtelijk begrijpen, dat'er geen grote moeite aanvast was, om hier op so te antwoorden, dat'er, voor den henlieden ongunstigen, so heel veel vat niet aan was. Voornamentlijk terwijl hy met sijn Leger aldaar zijnde, en sy de gesteltenis kennende van dat selve, van de Krijgs-oversten, en specialijk van hem selfs, (of hy gesond of ongesond was!) kon of ter eerster instantie door hen bespeurd werden, of heymelik onder de hand door hunne mee-wustigen, vernomen, hoe't met de saak gelegen was.

Naardien dan de vraag, was of hy Trajanus te Ro-

me sou weder keren ; antwoorde, quanssuis, de God, door een verdeelde Wijngaerd-rank. Waar door geenssins wierd te kennen gegeven , of hy sou weder komen, of niet weder komen.

Want indien nu *Trajanus* wel levendig weder was te rug gekeerd , maar sodaniger wijze, dat sijn Leger door de Vyanden was verflagen en verstroyd : of so dat hy wel victorieus was , maar sijn Leger voor 't merendeel gesneuveld en achtergebleven ; of door twist en rebellye van malkandren gescheiden ; of dat hy onverrichter sake was te rug gekeerd , terwijl of de *Parthen* onoverwonnen , of ook noch andre reeds te vore t' ondergebrachte Volken , in rebellye bleven volharden : Of dat hy victorieus te rug gekeerd, een of meerder sijner Ledematen was quijt geraakt ; of dat hy daar sijne voornaamste, of braafste, Soldaten, of Krijgs-oversten , had verlören ; of dat hy wel enige Volken verwonnen hebbende, andren evenwel van 't Rijk bleven afgescheurd : of dat hy schoon buiten victorieus , t' huis komende de Republijk in verwarring en verdeeldheid had gevonden : of indien hy op enige andre wijzen , die 'er meerder konnen bedacht werden , ongelukkiglijk , 't sy dood, 't sy levende , was te rug gekeerd ; had evenwel , en byna even seer , 't Orakel sijne uitkomst gehad.

Want waarom kon 't so wel niet het ene als het andre betekenen ?

Doch na de dood van *Trajanus* sag men wat het Orakel gemeend had , want toen leidmen het uit , naar de uitkomst der saak ; even als d' *Atheniensers*, die (naar getuignis van *Thucidides*) in d' Orakel-versen , toen 'er pest quam , *Loimos* lasen ; daar sy , indien 'er dierte en hongersnood gekomen was , *Limos* souden hebben gelesen : hoedanige exem-

pelen overvloediglijk genoeg konden bygebracht werden : dat mijns achtens onnodig en overtollig is.

Van het Orakel van d' *Apollo Daphneus* heb ik (naar mijn onthoud) aangeroord de Antwoord aan *Juliaan d' Apostaat* gegeven : die in Versen was, sodaniger wijze als *Theodoretus* en *Nicephorus* die bybrengen.

www.libtool.com.cn

Maar doch wierd hier ontrent noch een andre soort van Orakel-geven gepretendeerd, en noch andre soorten van Miraculen voorgegeven. Want dus spreekt 'er van de Kerkelijke Historie-schrijver *Sozomenus* : „ Ook wierd 'er geloofd , van die „ genen die dusdanige faken voorstaan en bewee- „ ren , dat aldaar ook water quam vloejen uit de „ *Castalische Fonteyn* ; dat met de selve naam be- „ noemd , en van de selve kracht was , als dat te „ *Delphis* ontspringd. Ook gaven sy voor , doch „ pochende en swetsende , dat aldaar aan *Adria- „ nus*, toen hy noch een privaat Persoon was , het „ Opper-gebied was voorseid. Want men seide , „ dat hy een Laurier-blad in die Fonteyn ge- „ doopt hebbende , alsoo Antwoord en Voorseg- „ ging der toekomende faken verkreeg ; die op „ dat blad stond uitgedrukt. En dat hy , nu tot „ het Opper-gebied gekomen zijnde , die Fon- „ teyn deed verstoppem ; op dat ook niet andren „ naar hem , het toekomende daar uit souden „ kunnen vernemen. Dit zy 'er dan bygevoegd , voor die hun werk maken van Beusel-historien te versieren en te vertellen.

Want wat de waarheid der Historie aangaat , de selve wankeld ; als wy kunnen begrijpen uit de woorden van *Sozomenus* ; dat 'er namentlijk , dus van geswetst was , enz.

Doch

Doch als 't al was gebeurd; wie weet niet wat kunsjes 'er kunnen werden gespeeld, door het schrijven met *soete-melk*, met *gesmolten Sal Armoniac*, of *Aluin*, of *Limoensap*, of andre vodderyen meer, op wit Papier; dat, of tegens't vuur en in de rook gehouden, de geschreve letteren komt te vertonen; of in 't water geleid, of nat gemaakt, alsoo 't geschrift leesbaar maakt, dan anders onzichtbaar was? En wie twijffeld, of men heeft sulke en diergelijke kunsjes geweten en gepleegd, so wel in die, als dese tijden?

Niet alleenlijk gaven de *Fonteynen* (van welken 'er nu reeds ettelijken bygebracht zijn) maar ook de *Meyren*, Orakel-antwoorden; als blijkt uit het Orakel van de *Venus* te *Aphaca*, tusschen *Byblus* en *Heliopolis*; waar van *Zosimus* op dese wijs schrijft:

„ By de Tempel is een *Meyr*, dat gelijkenis heeft
 „ naar een Waterbak, die met handen gemaakt
 „ is. En werd by dese *Tempel*, en de na-by-gele-
 „ ne Plaatsen, een vuur, een lamp of ronde bol
 „ gelijk, gesien; wanneer op (N. B.) gestelde
 „ Hoogtijden aldaar byeenkomsten geschieden.
 „ Welk licht aldaar noch by onse tijd gesien is.
 „ Tot het *Meyr*, brachten alle die daar heen qua-
 „ men geschenken van goud en silver, ook stuk-
 „ ken van Lywaat en sijde, en andre kostelijke stof-
 „ fen. Indien nu sodanige geschenken aangenaam
 „ schenen, gingen so wel de gewevene stoffen, als
 „ d'andre swaargewichtigen, te gronde: indien sy
 „ in tegendeel onaangenaam waren, en verwor-
 „ pen wierden, sagmen, dat niet alleenlijk die ge-
 „ wevene stoffen, maar ook geschenken van goud
 „ of silver, of van andre stoffen, die sich boven't wa-
 „ ter niet houden, bleven op het water drijven.

Hier was quansluis twederley Mirakel; het eer-
 ste

ste had noch plaats gehad tot de tijd van *Zosimus*; maar was evenwel dat selve al verdwenen. Nammentlijk onder *Theodosius* de eerste kreeg 't Heydendom sijne dodelijke knak, en sieltoogde noch ten tijde van *Theodosius* de Jonge, in *Italië* en andre Gewesten: schoon 't op andre plaatsen noch langer levend bleef.

Dit Mirakel hield dan op met d'ondergang van 't Heidendom: gelijk 'er vele Orakel-plaatsen tot noch toe, d'ene minder, d'andre meerder, in stand gebleven, toen geheel en al vernietigd wierden. Daar dan de Tempelen verwoest, en de guitachtige Papen en Propheten verjaagd wierden, hielden de Orakelen en Mirakelen op; en konden de gepretendeerde Goden, of *Duivelen*, sonder deser behulp, noch Orakelen geven, noch Mirakelen bedrijven. Gelijk *Luciaan*, als reeds boven gesien is, sijne *Apollo* daarom so geestiglijk hier op sijn excuis doet doen. Welk alleen genoeg is om te tonen, dat dit alles maar menschelijk bedrog was.

Dat dusdanige Mirakelen konden werden bedreven, toond ons 't bedroch jaarlijks gepleegd in de Kerk des heyligen Grafs te Jerusaleem, naar de Beschrijving van *Thevenot*; die naar 't verhaalde der sotte omstandigheden enz. daar ontrent gepleegd, dus spreekt: *Nu te weten, hoe sy dit heylig vuur maken, is niet mogelijk. Want sy dragen wel zorg dat (N. B.) men 't heylig Graf [waar uit het eerst voortkomt, naar dat het quansfuis van den Hemel is afgedaald] niet naderd, om hen te bespieden. Maar ik geloof voor 't naast, dat iemand die daar heimelijk ingesloten is, met een vuurslag het selve maakt; en dat hy vervolgens de Lampen daar mede ontsteekt. De Turken zijn dit bedrog wel gewaar geworden, en hebben hen daar over willen straffen: maar de Patriarch vertoonde hen*

ben, dat hy soo veel gelds niet sou kunnen opbrengen, in dien men hem 't profijt van 't heylig Vuur benam: Waarom men hen dan begaan laat,

Gelijk nu dit gepretendeerde Mirakel van 't heylig Graf, op sijne gefette tijd geschiede: so geschiede 't ook te *Aphaca*. Welke gefette tijd, mijns achtens, dit bedroch te suspecter maakt. Wijl 't en op sekre gefette tijden alles beter kon geprepareerd wesen; en door de grote toeloop, en confusie daar uit ontstaande, de occasie, tot bequaam onderzoek en ontdekking sulker guitteryen te beter kon verhinderd werden.

Het tweede Mirakel dat hier vald te overwegen, is het of wegsinken der lichte, of driftig blijven der sware geschenken, die in het *Meyr* waren geworpen. Waar ontrent 1. staat te letten, dat alle dusdanige heilige plechtelikheden geschieden door de handen der *Priesteren*: somtijds in presentie, met nader by of verder afstaan der *Raad-vragers* (naar dat sy *Priesteren* dat goed en dienstig, voor sich en hun bedrijf, quamen te achten) somtijds ook in d'absentie der *Raad-vragers*. Waar door sy, 't geen 'er bedreven wierd of geschiede, maar by traditie deser *Papen* moesten hebben; en geloven, 't geen men wilde dat sy souden geloven. Dusdanige voorbeelden zijn 'er reeds (so ontrent het *Delphische*, *Dodoneesche*, als andre meer *Orakelen*) door my bygebracht. En is sulks ook te begrijpen, uit het bedrijf der gepretendeerde Waarleggerin van *Endor*; daar pag. 104. enz. van gesproken is.

Maar doch, als de *Raad-vragers* al enigermaten daartegenwoordig waren, en 't gesicht deser bedryven hen niet, met enige gevoeglijkheid, t'eenemaal kon werden ontnomen; waren 'er weder
mid-

middelen , waar door men hen de kennis van de nette geschapenheid der zaak seer wel kon ontfut-felen. Ja , als sy al selfs hadden toegelaten ge-weefd , het goud of silver , of andre stoffen , daar in te werpen , kon'er onder pretext van enige voor-gaande heyliging of wijding , iets aan die geschen-ken aangefmeerd ; of in- of aangehegt , of gewon-den of gebonden zijn , 't geen dese geschenken of lichter of swaarder maakte : 't zy enige gommen , en vettigheid ; 't zy blaasjes , 't zy iets anders , simpel of vermengd.

Om te gemakkelijker de geschenken te doen drijven , kond ook lichtelijk den superstitieuſen *Raadvrager* ingeboesemd werden , dat sulc of sulc maaksel en fatsoen van silver of goud , of andre stoffen , aan dese *Godinne* meest aangenaam waren : om also te beter de sware klompen , en die minst daar ontrent konden geholpen werden , te vermy-den.

Met minder moeyte konden , in tegendeel , lichte stoffen verſwaard werden , en te gronde gedre-ven : Ook met minder suspicie ; wijsse in kleen-der hoop of klomp konden in- of aangehegt wer-den ; en also 't gepretendeerd Mirakel vergroten.

Diergelijke exempelen van bedrieglijk *Orakel-geven* wierd gepleegd , by het water van de *Godinne Inous* , in 't *Laconisch-land* , tusschen *Bæe* en *Epi-daurus* ; naar 't getuignis van *Pausanias* : welks woorden ik sal bybrengen ; om dat'er noch iets aanmerkelijks van een ander *Orakel* , by na van de selve natuur , werd bygevoegd : „ Die van hier , „ ontrent 2 stadien na de rechterhand , ter zijden „ afgeweken zijn , kunnen daar sien het *water* „ dat van *Ino* genaamd werd. Het vertoond een „ Meertje van klene wijte en breedte , maar van een

„ een byfondere diepte. Hier in werptmen ge-
 „ woonlijk, op de Feest-dagen, van *Inus*, van deeg
 „ gemaakte koeken: welken, indien se te gronde ge-
 „ gegaan, nïer weder boven komen; fy wanen
 „ een gelukkige Voorfegging te maken, aan die
 „ fe'er ingeworpen heeft; en in tegendeel ramp-
 „ spoed te voortfellen, indien se weder na boven
 „ komen, en driftig blijven. Van de felve kracht
 „ en Voorfegging feidmen, dat de Vuur-kolken
 „ van de Berg *Etna* zjn. Want de Menfchen wer-
 „ pen'er gemaakt goud en filver in; en allerley
 „ foort van Slacht-offer. Welken, indien fy door
 „ 't vuur werden weggehaald en verflonden, fy
 „ wanen dat fulks een Voorfegging van gelukkige
 „ uitkomst betekend: daar in tegendeel, wanneer
 „ die weder na boven, en te rug geworpen wer-
 „ den, fy voorfellen, dat fulks een quaad succes
 „ betekend, voor die gene die fe'er heeft inge-
 „ worpen.

Die eenig natuurlik verftand heeft, kan feer licht-
 telijk bevroeden, dat hier toe noch mindèr kunft
 en omflag van node was, als tot dat van de *Venus*
 van *Aphaka*; wïjl de *Papen*, daar deſe quañſſuis heylige
 plechtelykheden bediend moeften werden, feer
 lichtelijk daar iets fwaarwichtigs konden inkne-
 den of ſteken: en dat diergelijke kunft aan de *rook-*
gaten van *Etna* mede kon gepleegd werden.

Daar nu fulke kunsjes niet wilden fuccederen,
 ftierdemen de *Raadvragers* naar andre *Orakel-plaat-*
fen. Gelijk daarom de felve *Godinne* in't felve Land-
 ſchap (doch aan een andre, hoewel niet ver afge-
 legen, hoek, namentlijk by *Thalante*) een andre
Orakel-plaats had: in welke fy door *dromen* ant-
 woord gaf.

Met het *Orakel* op de Berg *Etna* komt eniger-
 maten

maten overeen dat by *Apollonia* was, van welk *Dion Cassius* gewaagd, in zijn 41ste Boek, op dese wijze: *Aldaar is ook een Orakel-plaats en, werden'er quanssuis Goddelijke Antwoorden gegeven, op dese wijze. De Raadvrager neemt Wierook; en na dat hy sijne gebeden gestort heeft, om het gene hy zoekt te verkrijgen, werpt hy dat in't vuur: als dragende't selve zijn gebed en wenschen mede. Indien nu op zijn gebed en begeerte goede uitkomst is te verwachten, ontfangd het vuur dese Wierook seer gretiglijk; en indien iets van besijden afgevallen is, loopt het daar na toe, en verslind het. In tegendeel, indien zijn gebed en wenschen geen succes sullen hebben, loopt het vuur daar niet na toe: en schoon het in de vlam selfs geworpen werd, wijkt en vlucht'er die als van weg: en aldus voorseid het vuur en voor- en tegenspoed, over alle saken, uitgenomen over sterven of trouwen. Want over desen is't niet geoorlofd dit Orakel raad te vragen.*

Hoe lichtelijk dese *Wierook* door de *Papen* so kon vervalt, of ergens mede besmeerd of bestreken werden, dat het de vlam daar eerder aan deed vatten, of de selve daar op krachteloos deed werden, leeren ons diergelijke kunsjes, door de *Natuurkundigen* geobserveerd: die voor't gemeen onbekend zijnde, by na *Jan-alleman* in verwondering en verbaasdheid brengen; wannneer sy namentlijk, of hunne handen met gesmolten lood wasschende, of gloejende yser in de mond stekende, dat daar sonder hinder eenige tijd in houden; of vuur en vlam uit de mond braken; en diergelijke grepen meer vertonen: die van de onkundige hoop vaak voor overnatuurlijk, en duivels werk worden aangesien.

Gelijk nu niet alleen door *Beelden* der gepretendeerde *Goden*, quanssuis niet alleenlijk *Mirakelen*; maar te gelijk ook *Orakelen*, of *Goddelijke Ant-*

woorden, door woorden of tekenen wierden uitgewracht; zelfs ook door water en vuur, ja alle d' Elementen: so is't ook min te verwondren, dat daar toe ook *viervoetige Dieren*, *Visschen* en *Vogelen* wierden gebruikt.

d' Exempelen daar van sien wy vooreerst in de *Ægyptische Apis*, *Mnevis*, en andre dieren en gedrochten (by voorbeeld de *Crocodil* en andren, die voor sodanig wierden geëerd en aangebeden) als by *Strabo* en *Plutarchus*, en meer andre schrijvers, te sien is.

Wat de *God Apis* aangaad, dese was een Os, die, anders't gehele lichaam over swart zijnde, op een sonderlinge wijs, en op het lichaam, en op het voorhoofd, en aan de tong getekend was. *Herodotus* beschrijft hem op dese wijs: *Het Kalf dat Apis werd genaamd is't gehele lijf over swart: Maar heeft een witte vierkante vlek voor't voorhoofd, en een Schalbyter [of liever een knop, of klier, van ontrent sulksatsoen] aan't verhemelte der mond: en een seer dikhairige staart.*

Plinius beschrijft hem op dese wijs: *hy heeft een witte vlek op sijne rechter-zijde, van satsoen als een wassende Maan: en een knoop onder de tong, die sy een Schalbyter noemen.*

Solinus, maakt maar gewach van een witte vlek gefatsoeneerd als een wassende Maan. *P. Mela* noemd hem een *swarten Os*, die door enige sekere vlekken uit andren uitsteekt, en daar van noch verschillende, aan staert en tong is.

Luciaan noemd hem alleenlijk een *Stier van verscheidene koleuren*.

Doch *Strabo*, (wiens woorden ons ook meerder omstandigheden, nu terstond te verhandelen, leren) spreekt'er op dese wijs van: *Alwaar* [namentlijk te

Mem-

Mempis] de *Os Apis* in sekere beheyniging werd gevoed, en als reeds boven van ons geseid is, voor een God werd gehouden: zijnde wit van stern, en op enige andre plaatsen van het lichaam, voorts geheel en al swart. Uit welke tckenzen sy oordelen, wie gevolglijk tot de suecessie waardig zy, wanneer 'er een andre, die die eere gehad heeft, gestorven is. Voor dese beheyniging is een opene plaats, en in de selve weder een andre beheyniging [of Tempel] voor de Moeder van dese *Apis*. Op dese plaats werd, op sekere tijden, de *Apis* uitgelaten, om dien aan de Vreemdelingen te vertonen. Anders sietmen hem ook door een Venster in de Tempel: doch willen sy dat men hem ook buiten in d' opene lucht beschoud. En als hy daar (N.B.) een weinig tijds heeft gespeeld, brengen sy hem weder naar binnen tot zijn gewonelyk verblyf.

Uit dese verscheidenheid van beschrijving blijkt, mijns achtens, niet duisterlyk, dat het acces, om de selve te beschouwen, van so heel naby niet wierd gegeven; en dat maar voor een gans korte wyl, en op sekere gestelde tijd; als 'er namentlyk, so van *Vreemdelingen*, als *Inwoonders*, so grote roevloed was, dat (gelijk 't in sulke saken gewoonlyk toegaad) d' eene d' andre verdrong en belette. So dat aan het merendeel, eer sy hem te deeg konden beschouwen, de tijd verstreken raakte; en de *God Apis* al weder na binnen was gebracht: dat dan quanssuis uit eerbiedigheid, en schroom voor profanatie, door de *Priesteren*, geschiede: of, dat hy door een venster beschoud werdende, verder sodanig schemerlicht was, of kon werden gepraëctiseerd [waar by ook noch de korte spatie van tijd om die te besien kon werden, bygevoegd] dat (gelijk wy uit het exempel van de gepretendeerde *God Glykon*, by *Luciaan*, hebben gesien) de ware geschapenheid der sake niet

net kon werden doorſien; en 't meeft op de traditie der *Prieſteren*; en 't onvolmaakt beſchouwen van ſuperſtitieufe kijkers (daar dikmaal noch valſche veerbeelding, of voorbedachte verſiering by kon komen) moeft aankomen,

Wat nu verder aangaad de wiſe van des ſelfs *Orakel-geven*, die werd ons, door *Plinius*, op deſe volgende wijs, beſchreven: *Twee Tempelen zijn 'er voor de (God) Apis, die ſy beddingen of Thalamos noemen; en die den Volkeren dienen tot voorwikking van toekomend goed of quaad. Indien hy in 't eene intreed, Verſtrekt het een blijd Voor-teken; indien in het andre, Voorſeid dat quaad en rampspoed. Zijne Antwoorden geeft hy aan den byſondren door het nemen van voedsel uit de hand der Raadvrageren. Van de hand van Germanicus, die korts daar na is geſtorven, had hy 't voedsel geweigerd te nemen.*

Van de ſotte Ceremonien, met welken deſe *Apis* geſocht, gevonden, geconſacreerd, aangebeden, en eyndelijk weder, op geſette tijd, gedood, begraven en beweend, wierd, enz. is 't my geenſſins de moeyte waardig op te halen, 't geen by *Herodotus*, *Plinius* en andren werd verteld: alſo 't onſe ſtoffe niet, of gans weynig, raakt: en by die Aucteren, door de Taalkundigen, kan werden geſien.

Maar het Hiſtoritje van *Germanicus* (dat d' ene den andren na-verteld) raakt ons meerder: doch werd dat genoegſaam, door *Cicero* (in 't gene reeds uit hem is bygehaald) verklaard: namentlijk, dat ſchoon d' uitkomst of gevolgen, by geval maar quamen te gebeuren; men ſuperſtitieuslijk, dat aan de kracht van *Voorſegging* toefchreef.

In wat achting nu by doorſichtige Groten duſdanige Godheden, en der ſelver *Orakelen*, waren (ſchoon

(ſchoon ſy ſomtjids moeſten veynſen , voor't gemeen : om dat te beter te kunnen dwingen , of in band te houden , en de Papen , en door die ſelven 't gemeen ook , niet tegens ſich aan te kanten , of gaande te maken , enz.) tonen ons 1. het exempel van *Cæſar Auguſtus* : die , als men hem deſe *God Apis* wilde vertonen , daar op ſeide , *dat hy gewoon was Goden , maar gene Offenſe te aanbidden.* Gelijk *Suetonius* en *Dion Caſſius* van hem getuigen.

Ten 2de het exempel van *Cambyſes* ; die deſe *Apis* tot hem deed brengen , den ſelven ter dood deed wonden ; en 't bloed ſiende vloejen , tot de Papen ſeide : *O ſotte-bollen , zijn'er Goden die vlees en bloed hebben , en het ſtaal gevoelen : waarlijk dat zijn Goden , die d' Egiptenaars waardig zijn !* Om welk gruwelijk ſchelmſtuk hy , naar 't ſeggen der *Egiptenaren* , in raſerny verviel. Alhoewel hem , naar *Herodoots* getuignis , de ſchroef al lang te voren los was : gelijk hy *Herodoot* daar van d' exempelen bybrengd.

Ten 3 het Voorbeeld van *Ochus* , die gelijk *Plutarchus* , in ſijn Traſtaatje van *Iſis* en *Oſiris* , getuigd , deſe *God Apis* niet alleenlijk deed ſlachten ; maar ook met ſijne Vrienden daar aan ſijne maaltijd deed : en evenwel naar 35 jaren regerenſte *Babylon* (als *Cteſias* ſeid) op ſijn bedde geſtorven is.

Schoon dan de *Orakel-papen* ſeer wonderlijke Hiſtorien , van Goddelijke ſtraffen door hunne Goden den verachteren en beſpotteren , der ſelver aangedaan , aan Groten en klenen , privateljk en publiekelyk , ſochten in de vuift te duwen : evenwel keerden'er ſich geenſſins aan die Vorſten , die ſo verre onder de hunnen meenden meester te zijn , dat ſy daar ontrent , noch 't gemene dom gepeupel , noch 't ambitieus of eer en geldgierig Pa-

pe-grauw angstvalliglijk behoeften te ontfien : maar dat hen also wel , als aan die *Papen* en der ſelver goede *Vrienden* , toequam het gene in ſulke en andre *Tempelen* , den gepretendeerd: *Goden* was opgeofferd,

't Is wel ſo , dat Vorſten die niet euvel gierig waren (als *Nero* en andren , die de Tempel van *Delphis* , en meer andren , beroofd hebben) gans niet of niet lichtvaerdiglijk , de handen daar aan floegen : maar toond ons 't exempel der *Phocenfes* die (met ſeer rechtvaardige redenen , voor de niet ſuperſtitieufen) de heilige ſchatten van *Delphis* , om ſich tegens hunne vyanden te verdedigen , hadden aangetaſt ; en dat van *Philippus* , die om deſe gruwelijke kerkſchenderye voor de *Goden* te wreken (ſchoon pretext voor de vyanden der *Phocenfes* : maar noch ſchoonder voor *Philippus* ſelfs) tot hoofd der ſo genoemde *heylige Oorlog* wierd gemaakt ; en nochtans nergens heylig of onheylig ontfag : maar alle Kerken , en der ſelver ſchatten en rijkdommen , beroofde , daar 't hem maar dienſtig of inooglijk was : ſulks (ſeg ik) toond ons , dat de vrees voor goddelijke ſtraffe deſe Lieden ſo weinig wederhield , dat ſy daar door opentlijk betoonden niets minder als ſulks te geloven.

't Geen *Cicero* , op 't einde ſijns derde Boeks van de natuur der *Goden* , van *Dionyſius* verhaald , is vry aanmerkelyk , en waerdig , mijns achtens , hier bygebracht : om alſo te doen ſien , hoe lieden , die anders byſonder ſcherpſinnig waren (doch ontbloomt van 't ware en heldre licht der ware Godsdienſt) met die Godsdienſt , dien ſy kenden ; en ontrent welke ſy anders , al mede ſpeelden , en blieſen met den ouden Aap (gelijk het ſpreekwoord ſeid) als ſy ſo verre meenden gekomen te zijn ,

zijn; dat sy 't gefag der Papen, en der felfver fchadelijke laftering, ontwaflen waren, publijkelijk met de publijke Godsdienst hebben gefpot; en hun voordeel daar mede gedaan: als denkende, dat hun fulke gaven en gefchenken, als aan den God geofferd waren, alto wel toequamen; als dien genen, die de felfen quansfluis voor den God bewaarden; en ondertuffchen tot hunne eigen pronk, gemak, en voordeel, onder dat heylig pretext, gebruikten. Zijne (*Ciceroos*) woorden zijn, onder andren; ,, *Dionysius* (van welke ik nu alhier voor ,, gefproken heb) wanneer hy nu de *Tempel* van ,, *Proferpina*, te *Locris* geplunderd hadde, feyl- ,, de weder naar *Syracufe*: en als hy nu een feer ,, voorfpoedige reys hadde, feide, tegens die by ,, hem waren: fiet gy niet, mijns vrienden hoe ,, gelukkig een reys de onfterffelijke Goden aan ,, den Kerkfchendren geven?

,, De felve als hy in *Peloponnesus* met zijne Vloot ,, geland was, en aldaar in de *Tempel* van de *Olym-* ,, *phifche Jupiter* was ingetreden; ontnam hy hem ,, zijne goudene Mantel die vry fwaar van gewicht ,, was, en waar mede de Tyran *Gelo*, uit de buit ,, en roof, op de *Carthaginenfers* gehaald, hem ,, vereerd en verciert had; en fchimpte en spotte ,, te gelijk, met te feggen; dat dat kleed des So- ,, mers te fwaar, en des Winters te koud was: ,, en liet hem te gelijk een wollen kleed om 't lijf ,, hangen: wijl, feide hy, dat op alle tijden van ,, 't jaar bequaam en dienftig was.

,, De felve liet ook aan *Esculapius* te *Epidaure* ,, zijne goude baard afnemen: feggende, dat het ,, geenffins pafte, dat hy *Esculapius* gebaard was; ,, daar *Apollo*, in alle zijne *Tempelen*, fonder baard ,, was afgebeeld. Hier nevens liet hy de filvre

„ Taaffelen uit alle Tempelen wegnemen : en
 „ wijl na de wijze der oude *Grieken*, op de selven
 „ geschreven stond de Titul *der goede Goden*; sei-
 „ de hy, dat hy der selver goedheid gebruiken
 „ wilde.

„ De selve nam ook de goudene *Victorie-*
 „ beeldekens, de schalen en kranffen, die in de
 „ voor-uitgestrekte handen van de Beelden der
 „ *Goden* wierden gehouden, sonder enig beraad of
 „ uitstel weg: seggende, dat hy die niet wegnam,
 „ maar ontving: en dat het wel een grote dwaas-
 „ heid was, van die genen, van wien wy het goe-
 „ de baden en verwachten, 't selve niet te willen
 „ nemen, wanneer sy 't ons van selve toereyken.
 „ En verhaaldmen, dat hy dese selve saken, waar
 „ van ik nu gesproken heb, dus uit de Tempelen
 „ geroofd zijnde, op de markt publijkelyk, door
 „ een uitroeper, veylde en verkoft: en dat, als
 „ hy 'er nu reeds 't geld voor ontfangen had, hy
 „ aan yder een gebod, al wat hy van die Heylig-
 „ dommen besat binnen sekere gestelde dag, we-
 „ der in de Tempelen te brengen: also by de god-
 „ loosheid tegen de *Goden*, ook de verongelij-
 „ king tegens de *Menschen*, voegende.

Geen groter saad van *Atheisterye* is 'er gesayd,
 terwijl het *licht des Euangeliums*, en de kennisse des
 waren *Gods* en *Gods dienst*, noch niet, als een hel-
 dre sonne, met sijne stralen, waren doorgebro-
 ken, als de contineel gepretendeerde en vermeer-
 de *Mirakelen* en *Orakelen* der heydensche *Goden* en
Godinnen: en gefingeerde extraordinare straffen
 der *Goden*, om 't veronachtsamen van 't op-offeren
 sodaniger Offerhanden; waar uit de Offer-papen,
 en hunne aanhang, gedurige winst, voordeel en
 achtbaarheid, verkregen. Want naardien dese

Lie-

Lieden meerder en meerder, al dese, en de daar aan vast zijnde, schelmsche bedriegeryen ontdekten: en in tegendeel, door *Godes* Geest selve niet verlicht zijnde, daarom van de ware kennisse, van de ware *God* en *Godsdienst*, ontbloot waren. Verwierpen sy eyndelijk alles, wat andren stelden en betoonden, van *Goden* en *Godsdienstigheden*. Als welken geheel uiterlijk zijnde, seer vele sporelose daden veroorzaakten, of met sich sleepten: en scheelde 't dese fijne *Orakel-papen*, en andre *Priesters*, weinig, of de gemeene man vroom of onvroom leefde (ja wierden sy dikmaal tot het laatste, onder heylig prætext van *Mysterien* enz. door hen selfs daar toe aangevoerd) wanneer sy *Pa-pen* daar maar achtbaarheid en voordeel by wonen.

Daar by waren hunne Leerstukken van de *Goden*, van elke *Paap* byna, of *societeyc van Papen* (voornamentlijk die der *Orakel-plaatsen*) naar hun meeste profijt of voordeel, en aan sien, gericht: en menigmaal so wonderlijk en wanstalliglijk, tegens malkandren gekant, dat het, aan doorsichtige Lieden, ten hoogste bespottelijk moest zijn. En hierom railleerden *Luciaan*, en vele andren, in hunne tijd, so scherpelijk dese Heidensche grove grollen: en stelden daar mede geheel en al de *Godsdienst* ten spot: also met het vuilnis self de vloer weg vegende. Doch de *Christenen*, hen hier in navolgende, stelden die sotternyen ook op 't spottelijkst ten toon, maar tot een gans ander eynde; namentlijk om also, aan den Heidenen, te recht te doen merken, het onderscheid dat 'er was tus-schen de enige *ware Godsdienst*, en die so veel menigvuldige *Heydenschen*, aller Natien en Volken; die so absurdelijk tegens malkandren quamen aan

stoten. Gelijk hierom , nevens andren , *Minucius Felix* , in sijn t' samspraak *Octavius* genaamd , op dese wijze spreekt :

De Gebuur-volken uit bunne Landen te verdrijven , de naast-aangelegene Steden , te gelijk met bunne Tempelen en Altaren , te verwoesten en om te keren : de selven gevangen te nemen ; en , door andrer schaden , en eygene schelmstukken , sich groot te maken , is een (disciplijn) Oeffening en Leer , die nu met Romulus en de andre Koningen , den hedendaagsche Krijgs-oversten gemeen is. So dat alles , wat de Romeynen hebben en besitten , en eeren , de roof en buit van hare stouthed is. Alle hunne Tempelen zijn geboud en geheyligd uit de Ruinen der andre steden ; uit de roof van den Goden gehaald , en 't doden en moorden der Priesteren. Sulke een manier van doen is hoogmoediglijk insulturen , en spottelyk beschimpen ; als men de verwonne Godsdienst (en Goden) diend , en den selven naar de victorie , gevangen zijnde , aanbid. Want te eeren en te aanbidden , 't geen men met geweld gevangen heeft , is het consacreran of heiligen van Kerk-schenderye ; geenssins van Godheên. Weshalven sy Romeynen so dikmaal hebben Goddeloosheyd gepleegd , als sy dikmaal getriumpheerd hebben : en so dikmaal den buit en roof der Goden met gebracht , als sy Segetekenen , over hunne Vyanden hebben opgericht. En zijn derhalven de Romeynen so groot geworden , niet om dat sy godvruchtig , maar om dat sy ongestrafte Kerk-schenders , waren en bleven : Want geenssins hebben sy , tot hun voordeel , en helpers in de Krijg , kunnen hebben die Goden , tegens welken sy de Wapenen hadden aangegrepen ; en die sy na overwinning en triumph , hebben beginnen te eeren en te vieren. En wat konden doch doen , tot voordeel der Romeynen dusdanige Goden , die voor sich self , tegens der selver Wapenen , niets hebben kunnen doen?

Maar

Maar doch , om tot het *Orakel-geven* , deses gepretendeerde God *Apis* , selfs te komen ; men nam voor een goed of quaad voorteken , dat hy in dese of gene *Tempel* intrad. Doch hoe lichtelijk en gemakkelijk kon , in dese of gene *Tempel* , iets te voren geprepareerd of geleyd zijn , door welks reuk of smaak de God *Apis* , volgens zijn beestelijke (of laat ik nu liever seggen goddelijke) natuur wierd aanlokt ; of waar van de selve een afkeer had.

Want dus noteerd *Wierus* , in zijn Tractaat *de Lamiis* , datmen , of met *Wolfs-drek* in de paerdekribben te leggen , of een *Wolf-staert* onder 't voeder te verbergen , de *Paerden* en ander *Vee* kan afschrikken : en met meer andre middelen , 't zy door aanstrijken of andersins , de Beesten (*Paerden* en *Ossen*) of aanlokken , en also vergiftigen , of afdrijven en schuw maken en doen honger lijden : uit vrees en schrik , voor 't geen , waar tegens sy enige antipathie hebben.

Of hoe lichtelijk en gemakkelijk , kon 't voeder (dat doch door de handen der Priesters , onder pretext van sekere wydingen , of benedictien en segeningen , moest passeren (wijl ook , quanssuis , 't aan dese God niet even aangenaam kon zijn wat hy at of dronk) met iets , dat aangenaam of onangenaam was , besmeerd of bestreken zijn ; of iets 'er op andre wijze ondervermengd ; dat een trek en graagte , of in tegendeel een afkeer en walging , aan onse God *Apis* verwekte , ten opzichte van smaak ; of wel voornamentlijk van reuk en geur ; waar door hy of aangelokt , of afgeschrikt wierd ? En kon men dese part , so wel aan *Germanicus* spelen , als aan andren ; indien hy wat superstitieus was ; en indien , 't geen wel te noteren staat , sodanig een Historie waarlijk aan hem gebeurde

is. Want hoe veel, (ja honderd duifend) Historitjes dus (en wel voornamentlijk van de Groten) verfiert werden, is genoegzaam wereld-kundig.

Maar evenwel had dese beestelijke God, of liever dit Goddelijk Beest, naardemaal het self, niet spreken kon, sijne *Propheten*, also wel als *Hephestion*, als *Antinous*; ja als *Apollo*, en andre Orakelgevende Goden,

Dit toond ons *Lucianus*, in sijne t'Samenspraak, de Raads-vergadering der Goden genaamd. Alwaar *Momus* op dese wijs spreekt: *En wat wil sich doch dese Memphitische Stier, die aangebeden werd; en Orakel-antwoorden geeft, en sijne Propheten heeft?*

Dat het met de heylige Os *Mnevis*, die te *Helopolis*, niet verre van daar, op de selve wijs geeerd wierd en Orakel-antwoorden gaf (en met andren door de oude Schrijvers gemeld) ook op de selve wijs, of diergelijke, is toegegaan, geven ons de Historie-schrijvers genoegzaam te kennen. Op dat ik van *Crocodallen*, en andre gedrochten meer, niet ophale.

Hoe en op wat wijs ook de anders domme *Visschen* tot het geven van gepretendeerde *Godspraken* wierden gebruikt, tonen ons *Plinius*, *Athenæus*, en *Ælianus* (*Plinius*, in zijn 31. en 32ste, *Athenæus* in zijn 8ste, en *Ælianus* in zijn 8ste en 12de Boek) uit welken *Plinius* op dusdanige wijs spreekt: *Dat in Lycia in de Fonteyn van Myris de Visschen, daar in levende, op het driemaal roepen, door een Fluit, te voorschijn quamen: en dat sy Voorsegging gaven; van goed, door't verslinden van't voedsel van Vlees, 't geen hem voorgewierpen wierd; van quaad, door't weygeren en 't wegdrijven (of verstoten) des selfs, met bunne staert.*

Athenæus en *Ælianus* spreken'er omltandiger van, en seggen, dat aldaar, by een geheyligd Bosch

en Tempel van Apollo, een Meyris, waar aan de Priester stilswijgende ging zitten, en den Raadvrageren van 't Vleesch der geofferde Slacht-offeren bracht; 't welk gesteken aan twee houte speten (yder spit met tien stukken vlees beset zijnde) door de (N.B.) Priester dan den Visschen toegeworpen wierd: die, van velerlye soorten, groot en klein, schielijk, met een meerder toevloed van water, daar op quamen toeschieten. Welker specie en soorte, en hoedanigen der selver 't Vlees aangrepen en verslonden, of in tegendeel daar van een afkeer toonden, door de Raadvragers bekend gemaakt zijnde, hy Priester dan aan den selven antwoord gaf over 't gene dat sy quamen vragen,

Dese Priester lette dan ook, op het aankomen en wegschwemmen der Visschen; en wat het bediede wanneerse, of niet verichenen (geroepen zijnde) of, in tegendeel, met grote menichte quamen: wat het betekende, wanneerse in 't water veel sprongen en gewoel maakten; of in tegendeel stil, en als dood, bleven drijven; wat het bediede, wanneerse de spijs verslonden, of in tegendeel die als weygerden en verstieten, of met de staert op 't land wierpen.

Grote over-een-komst had dit Orakel met dat van Apis, en vooral geen groter Mirakelen. Want vooreerst, het so geprepareerde Vlees moest gaan door de handen der Priesteren, en door hen den Visschen werden toegeworpen. 2. Alles was daar en konde bequamenlijk (so door de verscheidene resorten; waar door nu dusdanige, nu sodanige Visschen wierden ingelaten: en 't water op dese of gene wijs kon geïnfecteerd werden enz.) te voren zijn geprepareerd. En yder weet, hoe gemakke-lijk de Visschen in de Vyvers op 't bekend gesluit werden boven getrokken; en spelen met het voor-ge-

geworpen brood. 't Welk met aanstrijken enz. (gelijk wy van 't voeder aan d' *Apis* gegeven getoond hebben) kon of smaakelijker en aantrekkelijker; of walglijker en onsmakelijk gemaakt werden: en alsof daar door of graagheid, of afkerigheid, verwekt.

d' Oorzaak van meerder happigheid en graagte, of afkeer in tegendeel, kon zijn, dat sy lang van te voren gevalt hadden, of datse nu kortste voren gevoed en verfaad waren: en hier uit kon dan spruiten, dat sy of grager of trager toefschoten: of wel geheellijk van 't voor geworpen *Vlees* een afkeer hadden: maar ook, datse somtijds in grote menichte, somtijds in kleen getal, te voorschijn quamen; nu dusdanige nu weder andre soorten, ten opfichte van hoedanigheid of grootte; nu weder velerleye soorten onder malkandren. Dat ook seer gevoeglijk, door 't minder of meerder heymelijk uitlaten uit andre Vyvers, tot verbaaftheid der superstitieuse *Raadvragers* kon werden te werk gesteld: terwijl de meerder en beter geneusden moesten swijgen, om 't gevaar: en sy by de meeste andre Menschen naderhand, en op andre verafgelegene, plaatsen so groot credijt, met hunne supitieuze vertellingen, niet konden maken, dat het dese *Orakel-papen* grote schade kon toebrenge: schoon hier of daar al iemand wierd gevonden, by wien hunne verhalen van bysondre na- en indruk waren; en die doch reeds te voren, of door eigene ondervinding, of door andrer verhaal, of door eigen begrip en redenering, van 't enemaal contrary verstand zijnde, stilfswijgend, of maar onder recht-vertroude Vrienden, sulck apen-spel beschimpten.

Buiten de nu reeds verhandelde wijfen van *Orakel-*

kel-geven, waren 'er ook de *Lot-Orakelen*, of die door het trekken of opnemen der *Heylige Loten*, wierden gegeven, in velerleye Tempelen; te *Prænestè*, namentlijk, en te *Antium* (in *Italia* in 't gezicht der stad *Rome*) in de Tempelen der *Fortuin*, of ook gesusters *Fortuinen*, te *Tiburi* (ook dicht onder *Rome* gelegen;) in de Tempel van *Hercules*; in de Tempel van *Jupiter* te *Dodone*; aan de *Fonteyn Aponus* by *Patavium*; te *Buræ* in *Achaia*; in de Tempel van *Apollo Didymeus*, en vele andre plaatsen meer. En wierden 'er in ene en de selve Tempelen, of (dat ikse so noeme) *Lot-Orakel-plaatsen* de *Sortes*, of *Loten* ook op meer als enerleye wijs gegeven: als blijkt uit de *Orakel-plaats* by de *Fonteyn Aponus*: alwaar, en door *heylige Loten* en door *Versen van Homerus*, de *Godspraken* wierden gegeven.

Gelijk nu 't *Orakel-geven* door dese gepretende *heylige Loten* op vry vele plaatsen gepleegd wierd (selfs in Tempelen, gelijk getoond is, daarmen ook op gans andre wijze Goddelijke Antwoorden gaf;) so geschiede dit ook, op vry velerhande wijzen; so by *Grieken* en *Romeynen*, als andre (by hen so genoemde) *Barbarische* Natien en Volkeren. Waarom 't dan ook niet ondienstig sal zijn, daar van d' exempelen voor te stellen: op dat also ook die soorten van bedrog, wat naaktelijker werden ten toon gesteld, voor die genen, die daar ontrent enige bysondre en overnatuurlijke werking sich mochten verbeelden.

Dit geschiede dan 1. door *gebeyligde Loten*, van *hout* of *steen*, of andre stoffe.

Dus wierden in de *Orakel-plaats* van *Herkules* te *Buræ* in *Achaje*, de *Goddelijke Antwoorden* door de *heylige Loten*, op dese wijze gegeven.

De

De Raadvrager nam (naar dat hy voor 't Beeld van *Herkules* zijne gebeden gestort , en beloften gedaan had) van een groter getal *dobbel-stenen* (die daar in menichte voor 't Beeld van *Herkules* lagen) vier der selver , en wierp die op een Taaffel : en besach dan (wi! op yder der selver sekere tekenen waren ingedrukt) wat sich daar op voordeed ; en hoe dat sy met de Taaffel selfs , als welke mede op sekere wijs getekend was , accordeerden , enz. en socht also de verklaring , van 't geen aan 't *Orakel* versocht was.

Dese Loten wierden of in *gekeyligde Windselen* , (als by de *Cxrites*) of in *Busfen* (gelijk te *Dodone* en elders) door de *Priesteren* bewaard : en was 't , voor den *Lacedemoniers* ; een bysonder quaad voorteken , naar *Cicero* verhaald , (die 'er , evenwel opentlijk mede spot) dat als sy quamen om raad te vragen , by 't *Orakel* van *Dodone* , de *Aap* van de Koning der *Molossen* , de *Bus* om verre wierp , en de *heylige Loten* also verstroyde .

Hy *Cicero* vergelijkt dit spel (wanneer hy van de so vermaarde *Prænestijnsche Loten* spreekt) met , of noemd het maar simpeljk , *dobbelen* , *rijffelen* , enz. waar in de stoute lichtvaerdigheid , en 't geval , geen rede noch raad , of overleg , plaats hebben . En seid : *De gehele saak is bedriegelijk uitgevonden , om winst en voordeel te doen ; en superstitie en doling te voeden* , en verteld daar op de gekkelijke fabel van *Numerius Suffitius* ; hoe dat die , namentlijk , geduriglijk door *dromen* , en de selven eyndelijk ook seer dreigende , bevolen wierd een *Key-steen* , op sekere plaats gelegen , van een te slaan : en dat hy , door dese *dromen* verschrikt , dat aanving ; schoon zijne Mede-burgers van *Preneste* daar de spot mede dreven : en dat hy dien Rots doorboord hebben

de *heylike Loten*, met de charaëters van oude letteren getekend, daar uit voortsprongen. Dat dese plaats daarom, ook noch te sijne tijd, heiliglijk beheynd zijnde, seer kuisschelijk door de Vrouwen, die reeds gekinderd hadden, gevierd wierd; om *Jupiter*, die daar als een kind, nevens sijne Suster *Juno*, in de schoot der Godinne *Fortuin* geseten, en als een suigeling naar de borst trachten-
de, wierd aanbeden. Dat op die selve tijd (als dit gebeurde) op die plaats, daar, by sijne tijd, de Tempel der *Fortuyn* stond, honing (naar men vertelde) uit een Olijf boom was gevloeid; en dat de *Haruspices* of *Slachtoffer-wichelaars*, daar op voorseid hadden, dat die *Loten* van een uitstekende achtbaarheid souden zijn; en dat door hun bevel, van 't hout der selve Olijf-boom, een kist gemaakt was, waar in die *heylike Loten* bewaerd wierden: die noch by sijne tijd, quanssuis door vermaning der *Fortuin*, en door de hand van een kind, wierden onder een vermengd en getrokken.

Hy seide door *vermaning* of *aanmaning* der *Fortuin*: om dat des selfs Beeld, of door omhervoe- ring en de beweging des selfs, daar in konstiglijk uitgevonden, (gelijk *Cicero* van de Beelden de *Fortuinen*, te *Antium*, getuigd) of door *wenken* en *knikken* (als in 't Beeld van *Jupiter Hammon* wierd te werk gesteld) te kennen gaf, of, hoe, en wan- neer, de *heylike Loten* waren op te nemen; en also te beschouwen wat door de selfen voorseid was.

In dese *Fortuin* van *Preneeste* sagmen dan ook een nieuwe *Moeder Goods*, die met 't kindje *Jupiter* (nevens de noch klene *Juno*) op de schoot en aan de borst der Godinne *Fortuin* gelegen, wierd aange- beden.

Op de ene plaats wierden dese *heylike* en *Prophe-*
C c *tische*

tifche Loten, uit de Bus uitgeworpen van de *Goddelijke Beddingen* en *Altaren* der Goden, op een taaffel; en dus, of door de *Priesteren*, of wel ook door de *Raadvragers* zelfs. Alhoewel ik acht, dat dit seer felden gebeurde, so om de gepretendeerde heyligheid der selver; als om 't bedroch so te beter te bestieren en te bedekken. Op andre plaatsfen wierden sy (gelijk te *Prenefte*) getrokken; en dat noch door een kind: op dat het werk soo veel te eenvoudiger sou schijnen. En waren dese kunsjes naar de verscheidenheid der plaatsfen en volken, en verscheidene bequaamheid, of loosheid enz. der *Papen*, seer verscheiden: ook licht wel verscheidentlijk op ene en de selve plaats, gelijk ik van andre soorten van *Orakel-plaatsfen* en *Orakel-geving* reeds getoond heb.)

Want somtijds wierd looslijk een ring gebruikt, die aan een sekere draad gehouden, onder bysonder superstitieuse plechtelikheden en omstandigheden, so beweegd wierd, dat hy wijsende op dese of gene letteren van een veel groter getal, die op een daar toe geconsacreerde taaffel getekend waren, te kennen gaf wat te doen of te laten stond; of de naam van personen aanwees, naar of over wien, dees Goddelijke Antwoord gevraagd wierd. Somtijds vielen, van de heylige Bedden of Altaren der Goden, gene houte, stene of bene, *Loten*, maar briefjes of parkementjes, waar op maar sinpele letteren en tekenen, of woorden; of ook wel gehele Versen (somsomtijds ook wel een geheel getal der selver te gelijk) voortquam. Die dan aan malkandren gevoegd, of door d' Orakel-papen verklaard, en uitgeleid; of (voornamentlijk als sy gehele Versen waren) door de Raadvragers zelfs in hunne herfsenen gekaud en herkaud wierden, en d' uitleg daar uitgevift. De

De Versen tot Antwoord genomen, waren of door de *Papen* selfs gemaakt, of door de gepreterende *Sibyllen*: welker gepretendeerde *Versen* en *Voorseggingen*, in seer groot getal, door *Griekenland* en *Asia* verspreyd waren, (buiten die *Sibyllijnsche Boeken*, diemen te *Rome* so sorgvuldiglijk, en quansuis Godsdienstiglijk, bewaarde; dat absolutelyk niemand daar toe toegang had, als de XV. Mannen, die tot de seer sorgvuldige bewaring en inspectie waren gesteld; en dat noch noid geschiede buiten order en bevel van den Raad:) of sy waren genomen uit *Musæus*, uit *Orpheus* en andren, die expresselyk, als door prophetische drift, de sodanigen hadden geschreven; of uit *Homerus*, *Euripides* en meer andre *Grieksche Poëten*; eyndelyk ook by de *Latijnen* uit *Virgilius* enz. van alle welke soorten vele exempelen, by de *Grieksche* en *Latijnsche Schryvers*, te vinden zijn.

By de *Arabieren* geschiede dusdanige *Voorsegging* (buiten noch andre manieren of wijzen, door de seer geleerde *Pocockius* bygebracht) met *Pijlen*, drie in getal; op welker eene geschreven was, *de Heere gebied my*: op de tweede, *de Heere verbied my*: en bleef de derde ongetekend.

Waar op dan een der selver, uit een *Bus*, of *Vat*, waar in sy geworpen en onder een vermengd waren, uitgetrokken wierd: welke, indien 't de ongetekende was, die *loting*, of *trekking*, weder vernieuwd wierd: tot dat 'er, voor d' eerste maal, een *gebiedende*, of *verbiedende* te voorschijn quam.

En wierd dese *Voorwikking* by hen-lieden gebruikt, wanneer sy in overleg waren van *trouwen* of *reysen*; of, om enige andre saken van bysonder gewicht, die te doen of te laten waren, in twijffel en beraad stonden.

By de Babyloniers enz. was de ſelve manier van bedrijf : als *Hieronymus*, (ſprekende , over 't 21. cap. van *Ezechiël*, en 't 4de cap. van *Hoseas*) verhaald : wanneer hy het Hebreus woord *Kilkeel*, dat anders *polysten*, of glad en ſchoonmaken, betekend, ook, gelijk het by de *Arabieren* in gebruik is [want dat ſeer aanmerkelyk is, de *Arabifche Taal* heeft meest de ſelve wortel-woorden met de *Hebreuſche*, en menigmaal in de ſelve betekenis] vermengen, of onder-een-mengen, dusdaniger wiſe vertaaldd ; Want de Koning van Babel ſal aan de wegſcheyding ſtaan, aan het hoofd der twee wegen (of op een tweefprong) om *Waarſeggerij* te gebruiken. Hy ſal (N. B.) ſijne *Pijlen vermengen*, hy ſal de *Teraphin vragen*; hy ſal de *Lever beſien*.

Welke woorden dan op volgende wijs, door hem *Hieronymus*, verklaard werden : Hy ſal, naar de wiſe van ſijn Volk, het Orakel-vragen, met *Pijlen* in een *Pijl-koker* te werpen en te vermengen, die getekend of beſchreven zijn, met de naam van yder [ſijner *Vyanden* :] om te ſien, wiens *Pijl* 'er eerſt uit voortkomt; en welke *Stad* hy 't eerſte behoort te belegeren.

Van de oude *Duiſchen* ſeid *Tacitus* : hunne wiſe van Orakel-geven door heylige *Loten*, is eenvoudig; ſy nemen een tak van een vruchtbare boom afgeſneden, en verdeelen de ſelve in meerder andre kleine takjes: daar na, de ſelven met enige tekenen onderſcheyden hebbende, werpen ſyſe, ſo loſſelyk en achteloos heen, over een wit kleed. Waar op dan, indien 'er voor 't gemeen werd Raadgevraagd, de *Prieſter* der *Stad*; of indien 't voor particuliere *Huiſgeſinnen* geſchied, de *Vader* des *Huiſgeſins*, naar dat hy, met ten Hemel opgehevene oogen, de *Goden* heeft aangebeden, yder der ſelver driemaal opneemd: en die opgenomen hebbende dan naar de tekenen daar te voren ingedrukt (of geſneden) verklaard. Indien ſy afraden
vals

valt 'er over die selve zaak, op dien dag, geen verder Raad-vraging. Indien sy aanraden, werd het geloof en sekerheid daar van, noch verder door Vogel-wichelarye beproefd. Want alhier is ook het waarnemen, en Raad-plegen, der Vogel-wichelarye (door het geluid en gevlieg, enz.) so wel als elüers bekend.

Van de Schyziërs (van welken niet sonder reden, de Duitschen werden geleid afkomstig te zijn) spreekt Herodotus op volgende wijze: By hen zijn seer veelvuldige Waarseggers, die door een veelvoudig getal van Wilge-takken hunne Voorsegging doen, op dese wijs: Naar dat sy grote bondelen van Wilge-takken hebben hervoorgebracht, en te aarde nedergeleid, ontbinden sy de selven; en yder der selver alleen leggende, Voorseggen sy daar uit: en terwijl sy noch die Voorsegging doen, vergaderen sy de selven by-een, en binden se weder te samen. En is dit een soort van voorwikking die hen van hunne Voor-vadren is overgeleverd. Maar de Enariërs, die ook Androgyni genaamd werden, seggen dat aan hen door Venus, een voorwikking is overgeleverd, waar door sy, met Wilge-takken, Voorsegging doen. Want als iemand een Wilge-tak, in drien gesneden heeft, vermengd en scheid by weder de selven met de vingers, en voorseid also op dese wijze.

Van de Alanen seid Ammianus Marcellinus: De toekomende saken Voorseggen sy op een sonderlinge wijs: Want de Vrouwen, rechte stokjes by-een-vergaderende, en de selven, op sekere daar toe gestelde tijd, onder 't plegen van enige verborgene besweringen, van een verdelen-de, weten sy daar uit klaarlijk wat 'er voorseid werd.

Doch zijn dese en diergelijke kunsjes, by alle Eeuwen en tijden, op seer vele plaatsen gebruikt geweest. Als (behalven andren meer) ons seer wel toond in sijne Reis-beschrijvingen, de wakkere Moncony: die so wel in Palestijne, Ægypte, als an-

dre Gewesten des Werelds, alle foorten van *Waarzeggerijen* heeft opgefocht en doorfocht; en altijd bevonden dat de felve of listig, of fomtijds ook wel feer bot, bedrog van Menfchen waren.

Deze *Lot-Orakelen* wierden gegeven of in *Tempelen* (daar gepretendeerde *Goddelyke Antwoorden* gegeven wierden) door der felfer *Priesteren*; of ook buiten de felfen, door *Propheten* en *Orakel-gevers*: namentlijk fulk flag van *Lieden*, als by ons de fo genaamde *Heydens* of *Ceretanen* en *Ciaanders* zijn, die of *Papen* van de Godinne *Isis* waren, of van de Godt *Serapis*, of van de *Grote Moeder der Goden*; [alhoewel die Godheden door de Heydenen vaakmaal onder malkandren geconfundeerd werden] en diergelyk een flag van Volk: die of met *Versen*, die (door't infteken tuffchen de bladen, of ook op andre wijfen, die ook by velen der eerfte Christenen in fuperftitieuſ gebruik of, om beter te seggen, misbruik waren, gelijk noch gevolgelyk ſal getoond werden) gehaald wierden uit *Orakel-boekjes*, beſchreven met *Versen* (buiten datſe ook menigmaal door hen ſelfs daar toe gemaakt of gedicht waren) van quansſuis de *Sibyllen*, van *Propheten*, die *Bacides* genaamd wierden, van *Orpheus*, van *Musæus*: ja eyndelyk van *Homerus*, *Euripides*, enz. als reeds geſeid is. Wyl der felfer *Versen* fomtijds, en in de *Orakel-Tempelen*; en veeltijds by deſe *Kaffeboeven* en *Landlopers* (ſo als ſy door *Plutarchus* en andren genoemd werden) daar toe gebruikt wierden.

Deſen, wanneer ſy't niet met *Versen*, maar *Loten* deden, hadden voor ſich een *Taaffeltje*, dat met ſekere letteren, woorden, of andre tekenen, betekend was: waar op dan, of door hen ſelfs, of door de *Raadvragers* (of door *Kindren* daar

daar ontrent gebruikt, op dat het werk also te eenvoudiger en min verdacht van bedrog mocht schijnen) de Loten wierden geworpen: waar in sy 't geen, in de Tempelen, door de *Papen* gedaan werd op 't netste sochten na te volgen, om by Jan hagelen 't gemene graau, 't jong Vrouvolk, Slaven en diergelijken, te meerder credijt te hebben. Want dese soort van *Lieden waren* (alhoewel'er ook dikmaal sich groter aan vergaapten) die ordinaerlijk by dit canallie om raad liepen.

Dese saten, of stonden, veeltijds op de drie-sprongen en andre publijke wegen en straten: en te *Rome* wel voornamentlijk in de grote Ren-plaats; wyl daar ordinaerlijk grote toeloop van Menschen was. En onthielden hier sich ook de *Astrologi* of *Voorseggers* uit het gesternte, en diergelijke soorten van bedriegers meer.

By welken, en ook de *Haruspices*, en *Augures*, of *Offer-wichelaars* en *Vogel-wichelaars*, gingen die riker waren, of van meerder aansien en middelen: al die in hoger achting waren. Doch wat voor soort van *Lieden* dese *Offer-* en *Vogel-wichelaars* waren, als ook de *Astrologi*, sal noch bredelijker, wat verder beneden, door my verhandeld werden: naar dat wy eerst ook van de nageäapte *Orakel-loten* enz. der *oude Christenen* wat sullen hebben gesproken.

Schoon dan en *Cicero*, en *Plutarchus*, en alle andre wijze Heidenen, sulck bedrog en kunsjes, voor vodderye, sotternye en guiterye hielden; hebben evenwel velen der *oude Christenen*, sulke bedriegers mede nagelopen (gelijk noch hedendaags, onder ons by de so genoemde *Heydens* gebeurd) en geraad gvraag: als blijkt uit de *Canons der oude Concilien*. Ja waren hier menigmaal de Kerkelijke Personen en *Monicken* seer aanvast, als uit

de 36. Canon van het *Concilium Laodicense*; de 24. van 't *Conc. Ancyranum*; de 26ste van 't *Concilium Aurelianense*, en de 4de van 't *Conc. Antisiodorensē* klaarlijk blijkt. Door welken (als ook door de Keyseren *Constantius* en *Juliaan*, en meet gevolglijke *Concilien* en *Pausen*,) dese misbruiken striktelijk verboden zijn.

Dus wierden ook door de selfen verboden de misbruiken, net van de selve natuur, doch van een heyliger prætext, die door Lieden, die wat religieuser wilden schijnen, op de volgende wijsen gepleegd wierden.

Sommige namen stukjes hout, of brokjes brood, om te zijn de *heilige Loten*; waar mede sy, of aan andren, of aan hen selfs, wilden *Voorseggen*.

Of nu die stukjes brood, (quanssuis tot heilige oogwitten gebruikt) van 't geconsecreeerde of geheyligde Brood des Naechtmaals zijnde overgeschoten; of van een andre soorte van geheyligd brood (waar van ik licht elders noch omstandelijker sal spreken) waren gemaakt; om also dit bedrijf te heyliger te maken of te doen schijnen, is my noch duister. Ook of de houtjes, daar toe gebruikt, gemaakt waren van hout, dat gepretendeerd wierd van 't heilig Kruis ontes *Heylands* te zijn. Doch seker is 't, uit de vierde Canon (van 't *Concilium Antisiodorensē*,) dat het en met brood, en met hout, door den soodanigen wierd gepractiseerd.

Sommigen namen, gelijk de *Heidenen*, de werken van enig Poët, (*Homerus*, *Virgilius*, of iemand anders) en tusschen de bladen van 't Boek instekende, of 't selve schielijk opslaande, namen se het eerste Vers, dat hen, of dus aangewesen wierd, of in 't opslaan eerst voorquam, voor een *Orakel*,
over

over 't geen te doen of te laten stond; indien maar, directe of indirecte, in 't selve iets wierd behelsd, dat op die materie sloeg, of scheen te slaan. 't Welk ten eersten niet gelukkende, deden sy sulks so dikmaal weder op nieuw, tot dat hen sulc een Vers of meerder Versen t' saam, voorquamen.

Maar die godvruchtiger wilden schijnen, namen daar toe de 4 *Euangelien*; andren niet alleenlijk die; maar ook daar nevens de *Prophetien der Propheten*, en de *Brieven der Apostelen*: beginnende van de *Boeken der Propheten*. Welke geopend zijnde, indien sy, 't geen tot hun oogwit diende, daar in vonden, lieten sy de andren ongeopend; so niet, gingen sy tot het tweede, namentlijk de *Schriften der Apostelen*; en, so sy ook daar sulks niet vonden, tot d' *Evangelien*.

Andren wederom namen de *Boeken, der Psalmen, der Koningen*, de *Proverbia Salomonis*, of enig ander Boek der Heylige Schriftuur, des O. of N. Testaments, dat hen eerst voorquam. En so sy meerder als een daar toe gebruikten, namen sy sonder onderscheid, of eerst de *Brieven der Apostelen*, en daar na de *Propheten* enz. of ter contrarie. En gingen 'er dus wel twee of meerder *Orakel-soekers* by malkandren sitten, yder met sulc een Boek; en Voorwikten dus voor sich selfs, of wel voor hen selfs en andren te samen: doch so, dat elk sijne bysondre *Voorwikking* had. Gelijk sulks seer klaarlijk uit *Augustinus* (die sulks van sich self en andren verhaald) te sien is.

Uit vele exempelen by de Kerkelijke Schrijvers (*Augustinus*, *Gregorius Turonensis*, *Petrus Blaesensis*, *Metaphrastes*, *Cedrenus* &c.) te vinden, sal ik 'er maar een byhalen, uit *Augustinus*: die niet alleenlijk sulks niet improbeerd, als 't maar tot geestelijke

lijke en geen wereldlijke insichten, of om tijdelijk gewin gedaan wierd (want dese exceptie maakt hy in sijne 119 Brief, aan *Januarius*) maar selfs sulks van sijn selfs verhaald; en op wat wijze, (die noch enige extraordinare voorgaande bysonderheid behelfd) hy dat practiseerde.

Hy seid dan in 't 12 cap. van sijn 8ste Boek der Belijdenissen: *Ik seide sulks, en ik schreyde met een bysonder bittere verbryseling des harte; en siet daar op hoor ik een stem, uit een niet ver afgelegen huis, met een gesang seggende en menigmaal herhalende, (of het van een Jongerje of Meysje was weet ik niet) Neem op, en leefd; Neem op, en leefd: Waar op ik, terstond van wesen veranderende, wel aandachtelyk begon te overdenken, of er ook enig spel was, waar in de Kinderen iets diergelyks songen: doch viel my ganschelyk niet in, dat ik sulks ergens gehoord had. Weshalven, een vloed van tranen wecrhoudende, stond ik op; daar geen andre uitleg over makende, als dat my Goddelijker wyse wierd geboden, het Boek op te slaan en te lesen, het eerste Vers dat my dan voorquam. Want ik hadde wel van Antonius gehoord, dat hy uit het lesen des Euangeliums, dat hy, met dusdanige wyse van Voorwikking had opgeslagen, vermaand was geworden; als of tot hem was geseid, het gener gelesen was, gaad verkoopt alles wat gy hebt, en geeft het den armen, en gy sulr een schat in den Hemel hebben: en komt en volgt my na. En dat hy, door sodanig Orakel, tot u bekeerd was. Derhalven liep ik haastiglyk na de plaats, daar Alypius sat: Want daar had ik het Boek der Apostelen nedergeleid, so als ik van daar was opgestaan. Ik nam het: Ik sloeg het op, en ik las stilswijgende het eerste Vers, daar mijne oogen op nedervielen: niet in brasseryen, of in dronkenschappen; niet in slaap-kameren en onkuisheden. En wilde ik niet verder lesen; noch was het ook van node. Want*
ter-

terstond, op't eynde deser spreuke, wast als of mijn hart met een licht van gerustheid wierd vervuld; en verdwenen alle duisterheden van twijffeling. Toen het Boek sluitende, terwyl ik evenwel mijne vinger, of ik weet niet wel wat ander teken, daar tusschen inhield, gaf ik't, met een bedaard wesen, aan *Alypius* te kennen.

Doch hy, gaf't geen by inwendig in sich gevoelde, en dat voor my verborgen was, op dese wijs te kennen. Hy versocht te sien wat ik geleszen had: ik toonde het aan hem; by letten'er op, lesende ook verder, als ik geleszen had; welke gevolglijke reden my onbekend waren. Het geen'er volgde was: Den swakken in't gelove neemd op. 't Welk hy op sich selfs toepaste, en aan my openbaarde.

Maar hoe na komd het eerste deel van dit verhaal overeen, met het gene *Pausanias* verhaald, van't Orakel van *Mercurius* te *Bure* in *Achaja*, en dat van de Tempel van *Serapis*; exempelen die door my reeds boven zijn bygebracht?

Noch nader evenwel komt het oveereen, met dat Heidens misbruik, daar *Apulejus* me spot; en heeft het'er, buiten twijffel, sijne oorspronk van; gelijk seer vele seden en gewoontens, so wel kerkelijke als wereldlijke, onder de oude Christenen, en vry meerder als men ordinaarlijk wel denkt.

Dat seer klaarlijk kon getoond werden, indien 't hier de tijd of plaats was, daar van te handelen, en 't geen saak van seer groten omslag was. Waarom ik, sulks tot een andre stoffe en gelegentheid bewarende, weder ter sake keer.

Apulejus seid dan: *Wysien'er velen, die niet door hun eigen hart, maar door eens anders woorden, geregeerd werden: die, uit een steegje of sloepje voortkruipende, raadplegen aan, en raadnemen van, de woorden, of stem en geluid, van andren, en also, dat ick het so noeme, niet met hun hart, maar met kunne ooren, denken.*

Met

Met de exempelen uit *Pausanias* komd beter overeen, een ander misbruik der oude Christenen: waar door sy hunne Voorwikking maakten uit het lesen des Diakens, of Voorlesers, so als sy eerst in de Kerk of Vergader-plaats, tot het gehoor des Goddelijken woords en Predicatie toetraden. Nammentlijk sy iets in overweging hebbende te doen, of te laten, traden, terwijl de Diaken of Voorlezer las, ter Kerken in; en het eerste Vers dat sy hem hoorden lesen op hun inkomen, vatten sy op voor een Orakel, en schikten sich daar na: als 't maar enigfins applicabel ter sake was, of scheen te zijn. Hoedanige exempelen *Metaphrastes*, in zijn Martelaarsboek, van *Cyprianus* verhaald. 't Welke de oudheid sodaniger misbruiken, die vele eeuwen lang geduurd hebben, genoegsaam te kennen geefd.

Voor sommigen, die maar een der *heylige Boeken* opfloegen, wast genoeg, dat sy sulks t' huis, buiten de Kerken of Gebede-plaatsen, deden; en also maar losselijk (evenwel naar voorgaande gebenen) met de hand het *Boek* opfloegen; daar andren, in tegendeel, (gelijk hedensdaags by ons de kinderen in boekjes, naar heyligjes of printjes, steken) een klein houdtje, of pennetje, namen, dat sy tusschen de bladen instaken; en dan, 't geen hen met dien opslag eerst ontmoete, en op de saak, waar over die consultatie viel, scheen te slaan, voor een *Orakel-antwoord* namen. Maar sommigen, daar ontrent vry godvruchtiger willende zijn, deden 't in de Kerken, of Gebede-plaatsen; sommigen noch daar-en-boven op bysondre heylige dagen, als *Paascha* enz; sommigen, naar een of meerder (te met wel 3.) nachten, met vasten en bidden, te hebben overgebracht. Dus hadden ook de *Sortilegi* of (dat ikse so noeme) *Orakelotgaarders*

gaarders onder de Christenen, hunne gepretendeerde *heylige Loten* der *Apostelen* en *Propheten*; die (van hout of brood gemaakt, als reeds boven is aange-merkt) met woorden, namen, of andre tekenen van d' *Apostelen* en *Propheten*, of uit der selver schriften gehaald; op een daar toe geprepareerde *Taaffel* (en die om de tekenen daar op uitgedrukt een *Pythagorische Taaffel* genoemd was) wierden geworpen: en wierd also door hen de *Voorwikking*, van 't gene sy begeerden te Voorweten, te werk gesteld.

De *Talmidisten* en *Rabbijnen* spreken veel, van een soort van *Phrophetie*, die sy noemen de *Bat-kool*, of *Dochter des geluids*, of der *stemme*; die plaats sou gehad hebben, naar 't ophouden der *Prophetie*, door van God gesondene *Propheten*: en die naar sommige hielden een *levende*, doch *Goddelyke stem*, uit den Hemel was, met articulaat geluid; by andren in tegendeel ging sy maar voor een so krachtige imaginatie, dat een mensch niet anders wist, of hy hoorde een *levendige* en *articulate stem*. Dese *Bat-kool* werd daarom ook, op die extraordinaire stem uit den Hemel, waar van Matth. 3. v. 17. Matt. 17. v. 5. Joan. 12. v. 28. En Act. 12. v. 22. gesproken werd, door superstitieuse Christenen toegepast; schoon de Joden selfs, onder sich, daar over geenflins accorderen. Men overweeg dan uit het reeds voorverhaalde (en 't geen uit het Heidendom nu reeds is voortgebracht) den oorspronk, en fundament, waar op 't *Orakel-antwoord*, uit het lesen des *Diakens* of *Voorlesers*, enz. gevat wierd.

Dese waarlijk Heidensche superstitie der oude Christenen is meermalen door de *Concilien* verboden geweest: maar evenwel, gelijk reeds getoond is, seer lang in stand gebleven: en wel voornament-
lijk,

lijk, acht ik, om dat niet alleenlijk de grootste hoofden, en gebieders des werelds, namentlijk de *Keyseren* (als ons door 't exempel van de *Keyser Heraclius* die so bysonder godvruchtig op de oude penningen vertoond werd) maar ook so voornamen hoofden der oude Christenkerke *Cyprianus*, *Augustinus*, *Antonius*, *Alypius*, en andren meer, daar aan vast waren; en, aan den superstitieusen hoop, tot patronen en voorbeelden verstreken: alhoewel sy selve dat geenssins so verre hadden betrokken, als daar naar andren gevolglijk (en voornamentlijk den gemenen hoop) sulks tot hun superstitieus, en sot, gebruik namen. Mijne insicht is geenssins de voornamen hoofden der eerste Christen Kerk, of enigen der selver, verachtelijk hier mede ten toon te stellen: Maar acht ik eerlijk en redelijk, de misbruiken ontrent de Godsdienst aan te wijzen: ook waar, en in hoedanige Personen men die vind: op dat andren van minder kunde en ervarentheid (op sodaniger voorbeelden, niet in de selve graft komen te vallen;) also wel, als der selver deugden en verdiensten te prijzen, en te loven. Gelijk 't van wijse en ervarene Zee- en Stuur-luiden, also wel de plicht is, banken, of platen en sanden, en verborgene klippen, aan te wijzen; als van de rechtste en neste kours, en d' alerveylichste soorten van Zee-vaart, den onervarenen Zee-lieden te onderrechten.

Doch laat ons eens weder keren tot de Heidenische *Orakel-loten*, en horen wat 'er de seer doorsichtige en ervarene *Cicero* van seide, in sijne tweede Boek van de Voorseggingen.

Hy *Cicero*, naar dat hy dan die so bysonder fabuleuse vertelling, van 't, quansfluis, miraculeus vinden der *Preneestijnsche Orakel-loten*, binnen een har-

harde rots befloten , heeft gedaan , op die wijze als fy reeds door my is bygebracht , voegt 'er verder op : „ Doch hoe of op wat wijze zijn doch „ [dese *heylige Orakel-loten*] weg geleyd , op die „ plaats ? en wie heeft doch het hout (waar van „ fy gemaakt zijn) gehakt , geschaafd , en met „ characters getekend ? Maar , seggen fy , niets „ is 'er 't geen God niet kan volbrengen , (of uit- „ werken) maar och of hy dit doch in de Stoiken „ had volbracht (of uitgewerkt) dat , nament- „ lijk , fy so wijs waren geworden , dat fy niet al- „ les met een superstitieuse , en recht jammerlij- „ ke besorgdheid en angstvalligheid , aannamen „ en geloofden ! Maar doch , dese soort van Voor- „ segging is van nu al lang niet meer in burgerlijk „ gebruik ; maar achter de bank geworpen . „ schoon de heerlijkheid en oudheid van de Tem- „ pel , de naam der *Preneestijnsche Orakel-loten* in „ wesen houd : en sulks maar by 't gemene volk- „ je geld . Want wat Magistraats Personen , of „ anders doorluchtige (of achtbare) Lieden , ge- „ bruiken langer die *Orakel-loten* ? Ook sijn 'sy op „ andre plaatsen so in verachting geraakt , dat , „ naar *Clitomachus* schrijfd , *Carneades* pleegde te „ seggen , dat hy nergens enige *Fortuin* had ge- „ sien , die van beter *Fortuin* (of winst en voor- „ deel) was , als de *Fortuin* te *Præneste* .

Meerder kon van dese *Lot-Orakelen* werden bygebracht : maar acht ik dat dit hier verhandel- de genoeg is , om den verstandigen te doen begrij- pen 't geen *Cicere* 'er van getuigd , wanneer hy seyde : dat alles daar ontrent , tot het bedriegen van an- dren , en tot eygen gewin en voordeel , was toe- geleyd .

Onder de *Waarseggers* , die byna aan ydereen
(niet

(niet alleenlijk Lieden van middelen en gelegentheid, maar ook van minder soorte, en, als men seid, Jan-alleman, Vrouwen, Kindren, enz.) buiten de publijke Orakel-plaatsen, om loon Voorseyden; waren de voornaamsten (so by Grieken en Romeynen, als andre Volken) de *Astrologi*, of *Sterre-kijzers*, by de Romeynen ordinaerlijk met de naam van *Mathematici* benoemd; ook de *Augures* of *Vogel-wichelaars*; naar dien sy wel voornamentlijk, uit de vlucht, geluid, neervalling enz. der Vogelen hunne Voorseggingen deden, schoon 'er noch andre soorten van Voorseggingen, door 't vuur enz. byquamen: eyndelijk ook de *Haruspices*, of *Offer-wichelaars*, die uit de ingewanden der geslachte Offer-dieren, hunne Voorseggingen maakten. Alhoewel (buiten de publijke Collegien deser 2 laatste soorten) de *Augures* en *Haruspices*, makandren met hun Ampt so na by quamen, dat sy menigmaal, by de Ouden werden geconfundeerd, en voor een en de selven genomen.

Het Ampt der *Astrologi* of *Sterre-kijzers* was, uit de gesteltenis der *Gesternten*, der selver loop, *conjunctien*, en meer andre, so sotte als bedriegelijke, pretexten, te Voorseggen het goed of quaad, dat aan iemand overkomen sou.

Deze Lieden waren by 't gemene Volk van Rome, (buiten de seer achtbare publijke Collegien der *Augures* en *Haruspices* in die stad) in groter aanzien en credijt, als alle andre soorten van *Waarseggers*; en hierom is 't dat *Juvenaal* in zijn 6de Schimpdicht seid:

(*Dixerit Astrologus credent à fonte relatum
Ammonis, quoniam Delphis Oracula cessant.*)

Dat, als 't een *Sterre-kijker* Voorseid heeft, sulks so veel is, of men 't door 't Orakel-antwoord van *Jupiter Hammon* had.

On-

Ondertuffchien waren hunne bedriegetyen, ja ſchelmeryen, onder ſimpel pretext van *Voorſegging*, vaakmaal ſo groot; dat ſy menigmaal daarom uit *Rome*, en gans *Italia* verdreven zijn; of ten minſten, op ſware pene, geboden 't Land te ruimen: als zijnde die genen die, gelijk *Valerius Maximus*, in ſijn eerſte Boek ſeid, (*Levibus & ineptis ingeniis, fallaci ſyderum interpretatione, quaestuofam mendaciis ſuis, caliginem injicientes*) door bedriegelyke en valſche uitleg den ſotten en kleinverſtandigen hoop, 't verſtand verwarden; en hunne beuſen tot der ſelver koſten, door, hunne leugens vulden.

Tacitus noemdſe daarom ook (*Genus hominum potentibus infidum, ſperantibus fallax: quod in civitate noſtra & vetabitur ſemper & retinebitur.*) een ſoort van *Menſchen*, den Vorſten ontrouw, den hoopende bedrieglyk: dat, (ſeid hy) in onſe Stad (*Rome*) altijd verboden ſal werden, en altijd daar in werden behouden.

Doch alhoewel deſe Liederen ſeer dikmaal zijn verjaagd en geſtraft; ja byna van alle Keyſeren, (als *Ulpianus* getuigd) en wel ſpecialijk van *Tiberius*, (gelijk, buiten andren, by *Tacitus* in 't 32ſte cap. van ſijn 2de Boek der Jaar-boeken te ſien is) gebruikte hy evenwel dagelijks *Thraſyllus*: als op wiens konſt hy, door ervarentheid, itaat maakte; om de navolgende voorvallen, door nu genoemde *Tacitus* (in ſijn 6de der Jaar-boeken) op volgende wiſe verhaald:

„ Ik kan niet laten te verhalen de *Voorſegging*
 „ van *Tiberius* aan *Galba*, toen ter tijd Conſul zijn-
 „ de, gedaan: welken hy ontboden hebbende,
 „ en met verſcheydene ſoorten van redenen on-
 „ derſocht en beproefd, hem eyndelyk met
 „ Griekſche woorden van deſen ſin, aangeſpro-
 „ ken had; *En gy Galba ſult ook noch t' eniger tijd,*

,, de proef (of smaak) van't Opper-gebied hebben : hem
,, daar mede een late en korte Opper-heerschapp-
,, pye betekenende, door kennis der Chaldee-
,, sche konst : om welke te verkrijgen hy ledigen
,, tijd te *Rhodus*, en tot Leer-meester aldaar *Thra-*
,, *syllus* had gehad ; des selfs wetenschap daar in,
,, op dese wijze beproefd hebbende. Wanneer
,, hy over eenige zaak wilde beraadslagen, ge-
, bruikte hy daar toe een hogen oort van seker
,, huis, en de mewustigheid van een enkele vry-
,, gemaakte Slaaf. Dese onkundig in geleerd-
,, heid, maar grof en sterk van lichaam, ging
,, voor, door steyle en ongebaande wegen (want
,, het Huis was op een steile Rots gelegen) dien
,, gene, wiens konst *Tiberius* voorgenomen had te
,, beproeven : en, indien hy nabedenken van
,, ydelheid, of bedroch daar in, had opgevat,
,, wierp die vrygemaakte hem, in't wederkeren,
,, van boven neder, in de daar onder-aanspoelen-
,, de Zee ; op dat'er geen ontdekker van't ge-
,, heym was. Derhalven *Thrasylus* boven op die
,, selve Rotsen geleid ; na dat hy zijnen Raad-vra-
,, ger had ontroerd, met aan hem het Opper-
,, gebied, en het geen toekomende was, scherp-
,, sinniglijk te Voorseggen ; wierd hy selfs ge-
,, vraagd, of hy zijne eigene geboorte-stond, wel
,, kende ; en wat jaar en dag hy toen hadde. Hy
,, [*Thrasylus*] de gesteltenis der Gesternten en de
,, ipatien der selven hebbende afgemeten ; stond
,, in't eerst versteld, en quam daar op vreesach-
,, tig te verschrikken : en hoe hy langer en ern-
,, steliijker de selven beschoude, hoe hy meerder
,, en meerder, door verwondering en vrees, ver-
,, steld wierd. Eindelijk roept hy uit, dat hem
,, een seer twijfelachtig, en byna't allernutste
ge-

„ gevaar boven 't hoofd hing. Waar op *Tiberius*
 „ hem omhelsende beloofde, dat gelijk hy voor-
 „ kundig der gevaren was, hy ook een behouden
 „ Man sou zijn: en voor Godspraak opvattende
 „ 't geen hy geseid had, hield hy hem voor een
 „ van zijn innerlijkste Boesem-vrienden. Maar
 „ doch, als ik sulke en diergelijke saken hoor ver-
 „ halen, ben ik van een twijfelachtig oordeel,
 enz.

Wat het eerste gedeelte deser Historie aangaat;
 en 't geen hy *Tiberius* wegens *Galba* had geseid, daar
 van is 't my de moeyte waardig by te brengen,
 't geen *Trojano Boccalini*, op dat verhaal aantekend,
 op dese volgende wijze: *Ik verhaal op dese plaats, dat*
ik voor d' allergrootste onnosselheid houde, te geloven, dat
het mogelijk zy, door middel van eenige konsten (hoedanige
die ook mogen zijn) te komen tot de kennis van toekom-
mende saken, buiten de waarlijk Goddelijke inspiratie.
Seer gaerne wil ik geloven, dat Tiberius, die van een
seer doordringend verstand was, voorzien heeft dat Caligula,
of wie 't mocht zijn van zijn Bloed, die hem moest
succederen, noch maar een Jongeling was: En dat die
staat geenssins een jonge Prins van node had, die noch
moest leeren het gebieden, met sodanige konsten en weten-
schappen, als bequaam waren, om so groot een heerschappye
te bestieren: naardien het gebruiken van wreedheid
met ter tijd vele Vyanden moest baren, en by gevolg een
sekere ruïne. Dat de minzaamheid en gemeenszaamheid
sou misbruikt werden, en de deur openen tot conspiratien:
waar door 't niet mogelijk was die heerschappye lange tijd
onder eenē familie te behouden. Hy overwoog 'er by, dat
of schoon de Successeuren van zijnen bloede wierden om-
halsgebracht, de heerschappye evenwel geenssins in staat
was, om weder tot de stand van een vrye Republyk te
keren. So om de bysondre ongelijkheid der Borgeren, als

om de macht der Militie. Waar uit dan, die voorfichtige Keyfer, met zijne overwegingen en verftand, door-dringende in de faken, die noch toekomande waren, wift te raden, dat wanneer het Opper-gebied, uit de Huifen der Juliën en Claudiën was geraakt, dat felve op de Perfoon Galba moest nedervallen. En was dit de Astrologifche raming van een wijs en doorfichtig Politijk; geenffins van een leugenachtig Sterre-kijker.

't Geen *Boccalini* hier feid, fullen (acht ik) allerbeft begriipen, die door onderfoeking en ervarentheid, het beloop der wereldlijke faken hebben leren doorfien en kennen. Doch laat ons weder keren tot de Hiftorie van *Thrafyllus*.

Dese dan kon het Opper-gebied aan *Tiberius* Voorfeggen: 1. Uit de jaren en feden van *Cajus* en *Lucius*; die in haar by na kinderlijke jaren tot het beftier der Republijk opgevoerd, tot dien laft geenffins bequaam waren: en welker verftand en imborft, en leven, geenffins over-een-quamen, met dat oogwit dat *Augustus* fich in henlieden had voorgesteld.

2. Daar uit, dat *Cajus* en *Lucius* los en wuft zijnde, feer lichielijk door *Livia* (die op alle mooglijke wijfen, en op d'allerdoortrapte manieren van doen, *Tiberius* met 'er tijd focht tot het Opper-gebied te brengen) konden werden verfchalkt, door vergif, of andre middelen. Gelijk ook *Tacitus* fich niet vry röönd van die gedachten, dat *Cajus* (die de laafte leefde) door *Livia* met vergif is omgebracht: om alfo haar eigene Soon de naafte aan 't Opper-gebied te maken.

Gelijk fy daarom ook by *Augustus* wift uit te werken, dat *Agrippa Posthumus*, die nader Erfgenaam dan *Tiberius* was, als woest en beeftachtig van aard enz. na 't Eyland *Pandofia* verbannen wierd: die
ook

ook terstond naar *Augustus* dood wierd om hals gebracht.

Ook gebraken 'er genen, die onder de voornaamste oorfaken van *Tiberius* ballingschap (indien niet de enigste) stelden, de toeleg van *Tiberius* op de personen van *Cajus* en *Lucius*: en de spijt van sich achter hen gesteld en niet mede geadopteerd, te sien: schoon 'er vele andre oorfaken, van sijn Wif *Julia* enz. door andren werden voortgebracht.

Voeg hier by de openbare jalousien, onmin en onwil, tusschen meer-gemelde *Gebroeders* en *Tiberius*: en de belofte door *Tiberius* gedaan (op sijne wederkeer uit *Rhodus*) van sich niet in't bewind te sullen indringen, enz.

3. Uit de Vragen en voorstellingen van *Tiberius* op die tijd, en verder uit alle andre omstandigheden, so van voorgaande praat, als anders: en wel voornamentlijk het betrouwen van die grote geheymenis, de toekomende heerschappye, namentlijk, naar *Augustus* dood. Waar uit *Thrasylus* wel bevroeden kon, met wat hoop hy *Tiberius* te voeden had: en wat voor tekenen en redenen 'er waren te bedenken, om hem sulks wel wijs te maken, in een gestadige hoop te houden, en sich selfs door dat middel te behouden.

Ook viel 't geenffins beswaarlijk voor hem, te spreken van sijn eigen gevaar. Want ten eersten kend hy 't humeur of imborst van *Tiberius*: waar van 't Orakel der Politijken *Tacitus*, ons de getuigenis geeft; *dat selfs alle die jaren, die hy te Rhodus, onder schijn van rust in een vergeten hoek te soeken, genoegsaam als balling leefde, hy sijn sinnen niet als op toorn, geweinstheid, en verholten lusten, gescherpt had.* En werd ons de selve *Tiberius*, niet alleenlijk op 't einde van sijn sesde Boek; maar ook overal de gehele

ses Jaar-boeken door , sodaniger wijze beschreven , dat elk sich op het allervoorsichtigst voor sijne *geweynsdheid* te wachten , en voor sijne eerlose *wreedheid* enz. te gruwen , had.

Wanneer derhalven *Thrasyllus* sach , op welk een plaats hy gebracht was , en met welk een geselschap ; had hy lichtelijk te gissen , in hoe groot gevaar hy was ; schoon hy sich al op 't sneegite wist te redden.

Voeg 'er by , dat hy , als seer ervaren gehouden in sijne konst , buiten twijffel gemeenschap en kennis hadde aan de meesten , of ten minsten de voornaamsten , sijner konst ; die 'er in groot getal te *Rome* , en in *Italie* , en andre Gewesten van 't Roomsch gebied , waren. Van welken 'er (als uit *Tacitus* af te nemen is) al velen die qua sprong gedaan hadden , en also ook schielijk verdwenen waren.

Waar uit hem seer lichtelijk voor't verstand kon komen , de fabel van de sieke Leeuw ; wien de Vos niet dorst bezoeken , om de voetstappen van andre dieren , die wel voorwaard naar 't hol gekeerd stonden ; maar van welken men geen tekenen van 't wederomkeren bespeurde. Daaren boven noch de vraag , wegens sijn selfs , op sulc een plaats , enz. voorgesteld.

Waarom dan 't gereedste middel om sich te redden , waste veyntsen , dat hy uit het Gesternte sag , 't geen hy anders niet beswaarlijk gissen kon.

Want wat verstandig Mensch sal denken , dat de Ouders van *Thrasyllus* , als uit voorkunde , van dat hy in sijne ouderdom so een *Sterre-kijker* stond te werden , so net de juiste uur , en minuten en seconden , van sijne geboorte hebben geobserveerd ; op dat hy so van sijn eigen gevaar , ook de nette en juiste

jaiste tijd sou konnen Voorseggen ? daar de ordinare exempelen ons leren, dat van alle die Liedén, niemand, als by bysonder toeval, hun eigen geluk of ongeluk, tijd van sterven enz. hebben weten te voorsien.

Voeg eindelijk hier noch by het heymelijk verstand, dat dusdanige soort van Voorseggens hielden, in en met naby-www.verliefde.com/Lan en Menschen: om also te konnen uitvorschen de gesteltenis van de Personen en saken enz. dier gener, welken tot hunne kunst hun toevlucht namen. Uit welke heimelijke intelligentie, door heimelijk voor-afgesondene Boden, daar als om gans wat anders heen gekomen, (terwijl, om de stand der saken toen ter tijd, *Tiberius* in gedurige angst en verwachting was, wat goed hem, door bewerking van sijne Moeder *Livia*, van Rome mocht toekomen) *Thrasyllus* kon verwittigd zijn; en also gewaarschoud, wat hy in sulc geval te beloven of te antwoorden had. Waarom hy dan ook van 't schip, dat de blijde tijding van sijne herroeping bracht (daar *Suetonius* en *Dion Cassius* gewag van maken) so uit de tijd, als uit 't maaksel van 't schip, en uit de vlaggen, en andre tekenen (waar uit kenbaar kon zijn dat het van *Rome* quam; of dat het anders geen Koopvaerdyman, maar, een Keyserlijk en extraordinaar Vaartuig was, en derhalven geen gemene boodschap, maar de lang met smert verwachte tyding, of iets van die natuur, aan *Tiberius* bracht) tamelijk welen vast kon verzekerd zijn.

't Geen *Cicero*, in sijn tweede Boek van de Voorseggingsen, so uit *Panætius* als anderen, over dese soort van Liedén, en de grond hunner kunst, of liever bedroch, redeneerd is, schoon wat lankwij-

lig, de moeite waerdig hier te werden bygehaald en vertaald. Hy seid dan : Laat ons nu komen tot de monstreuse konsten en antwoorden der Chaldeen : van welken Eudoxus, die een toeboorder van Plato is geweest, en naar 't oordeel der allergeleerdste Lieden in Sterrekunde byna alle Menschen overtrefte, dusdaniger wijze gevoeld, gelijk hy ook schriftelyk heeft nagelaten : dat aan de Chaldeen, ten opzichte van hunne Voorsegging, en 't betekenen van yders leven uit de geboorte-dag, in 't allerminste geen geloof is te geven. Ook noemd Panætius, (een uit het getal der Stoiken, die de Voorseggingen der Sterre-kijzers verwierp, Arthelaus en Cassander, de allergrootste Sterre-kijzers van de tijd in welke hy selfs leefde, en seid; dat daar sy in alle d' andre delen der Sterrekunde uitmuntende waren, syl. evenwel, dese soorte van Sterrekunde geenssins gebruikten. Scylax van Halycarnassus (de gemeensame vriend van Panætius) die bysonderlyk uitstak in dese konst, en, die de allervoornaamste was in 't bestier der Republyk, verwierp geheel en al dese soorte van Chaldeeusche Voorsegging.

De geschiedenis, die de Grieksche Historischrijver Agathias, in zijn vijfde Boek bybrengd, acht ik dat hier ter sake diend, en den Leser niet onaangenaam sal zijn. Dese seid, naar 't verhaal der seer schrikkelijke Aerdbeving, die ten tijde van de Keyser Justianus te Constantinopel was ontstaan : Ook wierden 'er vele Wonder-tekenen en absurde Voorseggingen onder de Gemeente gestroid; als of de gehele Wereld nu vergaan sou. Want 'er enige bedriegers, als van selfs lopende Propheten om her liepen, en Voorseiden den 't geen hen luste en beliefte. Waar door sy 't gemeene Volk, dat reeds vol angst en schrik was, en daar door te lichter te bewegen en te overredenen, noch meerder quamen te verbasen. Desen dan sich veynsende door raseren en overnatuurlijke beweging beseten te zijn, voor-

spel-

spelden noch veel swaarder gevolgen : quanssuis door Geesten , en verschijningen der selver , 't geen toekomend was geleerd hebbende ; en also dapper glorieerende in hunne ellende. Maar andren (N.B.) de loop en vertoningen [van conjunctien enz.] van 't Gesternte beschouwende , verklaarden daar uit , en Voorseiden ook , noch groter rampen , en byna een gehele ondergang van 't Heel-al. Want sulc een soort van Volk koomd gewoonlijk te voorschijn in seer sware en rampspoedige tijden. Doch zijn evenwel beyde die soorten van Voorsegging , ten beste van 't Gemeen , ydel en onwarachtig geweest.

Seer wel voegd hier , mijns achtens , by ; 't geen de grote Rechts-geleerde , en uitstekend Letterkundige (so wel in Orientaalsche , als Latijnsche en Grieksche Talen , en geschiedenissen) Petrus Cunaus , in sijne seer brave Oratie over de Climacterische jaren , dusdaniger wijze seid : Het is noch geen 120. jaren geleden , dat enige Sterrekijkers van uitstekende geleerdheid en achtbaarheid hadden Voorseid , dat 'er de selve conjunctie van Gesternte sou wesen in 't jaar 1504 , die 'er was geweest op die tijd , toen Noäch alleen met sijne Familie behouden wierd uit de Sund-vloed , die 't gehele Aardrijk overstroomde. Derhalven was 'er een algemene over-een-stemming en verzekering , dat op die selve dag , de Wereld weder door een Diluvie sou vergaan : en kon dit aan velen geenssins ontnomen werden. Ja ontbraken 'er genen die sich Vaartuigen timmerden ; om also de nood van 't water te ontvluchten : En stak onder desen uit Aureolus Tholosas , een seer geoeffenden vermaard Rechtgeleerde : die evenwel weinig dacht op dat eeuwige Verbond , dat Godt met Noach had gemaakt , swerende dat het Aardrijk noid weder door 't water sou vergaan. En waarlijk volgde 'er op dese Voorsegging der Sterre-kijkers een geheel contrarie uitkomst. Nadeemaal Ludovicus Vives , een Man op wiens verhaal men

seer wel staat mach maken, heeft nagelaten, dat 'er in lange tijd geen jaar was gepasseerd, dat so schoon en helder, so voorspoedig, en aanmerkelijk ten opsigte van vruchtbaarheid, was geweest.

Het staat my noch heel wel voor, hoe in 't jaar 1652, aan de Boek-verkopers vensters t' Amsterdam, te koop hingen gedrukte Brieven, waar in wierd gepropheteerd, door *Lieden van dese soort*, dat 'er ook sodanig een conjunctie sou zijn in 't jaar 1656, en de wereld als dan vergaan: naar dat 'er alvorens in 't jaar 1654. een verduistering der Son sou geweest zijn, diergelijke noid was geweest. Doch heb ik na die tijd (schoon 't my, toen noch een Jongeling van 13 jaren wesende, vry verstelde, so dikmaal ik naar school wandelende sulks niet kon laten te lesen) wel svaarder verduistering, maar noid ondergang der wereld beleefd. En heugd my, dat ik door oude Lieden, toen ter tijd, heb horen verhalen; datmen in hunne jonge jaren sodanige Prophetien van 't jaar 1626. had gemaakt: en dat de Brug-singers in hunne Liedjens publijkelyk voor 't Volk opfongen: *ô symogen wel beven, die 't jaar van ses-en-twintig sullen beleven.*

Doch sal ik, van dese bedrieglijke sotternyen afscheydende, eens overgaan tot de *Haruspices* of *Offer-wicbelaars*; welker wetenschap bestond in Voorseggen, niet alleenlyk uit de *Ingewanden* der *Slacht-offeren*, maar ook de *Blixem*, en wonderlijke voorvallen van *Mis-geboorten* of *Wanscheppels*, en diergelijke, seer selden en ons vreemd-voorkommende, saken.

Buiten 't geen ik al reeds (pag. 308. en gevolglyk) ten opsigte hunner bedriegeryen, uit *Athenaeus* en *Frontinus* heb bygebracht; en 't geen *Cicero* 'er van seid; sal ik, uit de selve *Cicero*, de oorspronk

„ spronk (so alſſe verſierd werd) hier ophalen; en in
„ wat achting die Voorſeggingen, by dooſichtige
„ Liederen, waren. Hy, *Cicero*, ſpreekt 'er van op
„ deſe volgende wijs: „ Maar laat ons eens de oor-
„ „ ſpronk der *Offer-wichelarye* beſchouwen. Want
„ „ daar uit ſeer gemakkelijk is te oordelen, van wat
„ „ kracht en achtbaarheid de ſelve zy. Men ſeid,
„ „ dat in 't *Tarquiniens-land* enen *Tages*, terwijl
„ „ dat Land beploegd, ende Voor wat dieper in-
„ „ geſneden wierd, ſchielijk daar uit hervor-
„ „ quam, en den gene, die het Land ploegde, aan-
„ „ ſprak. En ſeidmen, naar 't in de *Hetruriſche Boe-*
„ „ *ken* beheld werd, dat hy in de gedaante van een
„ „ Kind verſcheen, doch met het verſtand en wijs-
„ „ heid van een oud Man. Dat wanneer op ſijn
„ „ geſicht de Vee-dryver t'enemaal verbaasd en
„ „ verſteld ſtond, en daar op door verwondering
„ „ een luide ſchreeu gaf, een grote toeloop quam,
„ „ en binnen korte tijd geheel *Etrurie* daar heen te
„ „ ſaam ſchoolde: en dat hy [*Tages*] daar op veel
„ „ en lang geſproken had; en ſo dat het van velen
„ „ gehoord wierd: die alle ſijne woorden wel
„ „ waarnemen, en in geſchrift ſtelden. Dat ſijne
„ „ gehele rede ſodanig was, dat daar in de *Offer-*
„ „ *wichel-konſt* begrepen was: en dat de ſelve by
„ „ gevolg van tijd is toegenomen door nieuwe
„ „ kundigheden: doch die alle den ſelven oor-
„ „ ſpronk zijn toe te eigenen. Dit hebben wy van
„ „ hen [de *Etruriërs*] ontfangen: dit bewaren ſy
„ „ in geſchrift: en deſen oorſpronk heeft die we-
„ „ tenschap en konſt. Is 'er derhalven wel een *Car-*
„ „ *neades* of *Epicurus* van node, om ſulks te weder-
„ „ leggen? of is 'er wel iemand ſo onſinnig, dat hy
„ „ geloven ſou, dat 'er een (ſalik God of Menſch
„ „ ſeggen?) door de Ploeg is opgeworpen? in-
„ dien

„ dien 't een God was, waarom heeft hy sich te-
 „ gens de natuur, onder de aerd verftoken? Hoe
 „ na kon die felve God, die Leering niet uit een
 „ plaats, die boven d' aerde was geven? of in-
 „ dien defe *Tages* een Mensch was, op wat wijfe
 „ heeft hy, dus onder de aerd bedolven, kunnen
 „ leven? en van waar of wien, heeft hy kunnen
 „ leren 't geeen hy aan andren quam te onderwij-
 „ wijfen? Maar waarlijk ik, die tegens den foda-
 „ danigen [superftitieuſen] fo lang diſputeer, ben
 „ gekker, als die felfs fulke dingen geloven.
 „ Het oude loopje van *Cato* ſchijnd my al vry
 „ geestig te zijn: als hy ſeide dat hy ſich verwon-
 „ verwonderde hoe d' ene *Offer-wichelaar* niet
 „ lachte als hy een andre te gemoet quam. Want
 „ hoe gans weinige ſaken zijn 'er, die gebeuren
 „ van ontelbare, die Voorſeid zijn? of ſo 'er iets
 „ fulks komd na te volgen; wat bewijs is 'er dat
 „ fulks niet by geval geſchiede? De Koning *Pru-*
 „ *fias*, wanneer 't aan *Hannibal*, die by hem als
 „ balling woonde, behaagde aan de Vyanden ſlag
 „ te leveren, ſeide dat hy geenſſins dorſt, om dat
 „ de Ingewanden dat verboden, door dien ſy van
 „ een quaad voorteken waren. Waar op *Hanni-*
 „ *bal* hem vraagde, of hy dan liever aan een Vlees-
 „ brokje van een Kalſs-lever, dan aan een oud er-
 „ varen Veld-overſte wilde geloven? En wat *Cæ-*
 „ *ſar* aangaad; wanneer hy van de *Opperv-Offer-*
 „ *paap* [die miſſehien heimelijk van *Pompejus* aan-
 „ hang was] wierd gewaarſchoud dat hy doch niet
 „ voor de Winter naar *Africa* ſou overſchepen,
 „ ſcheepte hy niet evenwel over? 't welk ten zy
 „ hy gedaan had, aldaar alle de Troepen en macht
 „ ſijner Vyanden te gelijk ſouden byeenverſameld
 „ zijn geweest. En wat ſal ik doch ophalen de
 „ de

55 de antwoorden der *Offer-papen* (en ik kon'er on-
 56 tallijke bybrengen) die of gene, of puur contra-
 57 rie, uitkomst hebben gehad? In dese burgerlij-
 58 ke Oorlog, onsterffelijke Goden, wat hebben
 59 sy niet al spel en bedrog aangerecht? en wat
 60 zijn ons niet al Antwoorden der *Offer-papen* van
 61 *Rome* in Grieken-land toegesonden? die aan
 62 *Pompejus* zijn gegeven [die alle tot zijn voordeel
 63 waren] want hy was geweldig aan dese supersti-
 64 tie vast, lust het my geenssins te verhalen; en
 65 ook is't geenssins nodig; voornamentlijk voor
 66 u, die daar selfs zijt tegenwoordig geweest.
 67 Want gy weet, dat byna alles wat Voorleid was,
 68 een geheel contrarie uitgang heeft gehad.

Hier op past, mijns achtens, niet qualijk, 't geen
 de anders grote (in verstand en geleerdheid) *Aug-*
ustinus, uit *Julius Opsequens* (in 't derde Boek van
 zijne *Stad Gods*) voor een warachtige Historie by-
 haald; wanneer hy op volgende wijze spreekt:
 55 Want uit geen andre oorzaak is 'er gebood-
 56 schapt, dat de *Apollo Cumanus* [of het Beeld van
 57 *Apollo* dat te *Cuma* geëerd wierd] terwijl de *Ro-*
 58 *meynen* tegens de *Achajers* en *Aristonicus* oorlog-
 59 den, vier dagen lang geschreyd had. Door
 60 welk droevig Voorspook, als de *Offer-wichelaars*
 61 verschrikt waren, en oordeelden, datmen dat
 62 Beeld behoorde in Zee te werpen; traden de
 63 oude Lieden van *Cuma* daar op toe, om sulks
 64 te stuiten: en verhaalden dat sodanig een Voor-
 65 spook, ook in den Oorlog tegens *Antiochus*, en
 66 in d' Oorlog tegens *Perseus*, sich vertoond had,
 67 in dat selve Beeld: en betuigden sy, dat, naar-
 68 dien het den Romeynen tot geluk was gede-
 69 gen, door besluit van den (*Roomschen*) Raad
 70 aan den selven *Apollo* geschenken waren toege-
 son-

„ fonden. Waar op (N. B.) andre en ervarenier
 „ *Offer-wichelaars* zijnde ontboden, de felfen ge-
 „ antwoord hebben, dat het een gelukkig Voor-
 „ teken voor den Romeynen was: om dat *Cuma*
 „ een *Griekfche Colonie* was; en dat *Apollo* fijne
 „ droefheid door het fchreyen betoonde; om
 „ dat aan fijn Land, waar uit hy daar heen was
 „ overgebracht, druk, ramp en verwoefling bo-
 „ ven't hooft hing. Waar op daar na gebood-
 „ fchapt is, dat *Aristonicus* verwonnen en gevan-
 „ gen was, in weerwil en tot droefheid van *Apol-*
 „ *lo*; die fulks door de tranen [of, als andren seg-
 „ gen, 't fweten, want dusdanige fabeltjes wor-
 „ den ordinaerlijk op verfcheidene wijfen ver-
 „ teld,] van fijn ftene Beeld had te kennen gege-
 „ ven.

Waarlijk defe God *Apollo* moet al in een byftere verlegendheid zijn geweest: en foud ik wel gelo- ven, dat het niet fijne fchuld, maar onmacht, is ge- weeft, dat hy fijne lieve *Colonie* niet te hulp quam: en dat hy fich toen heeft moeten troosten (even als ontrent het plonderen, verbranden en verwoeflen van fijne fo wel *Orakel-* als andre *Tempelen*) gelijk eertijds *Jupiter* by *Virgilius* met (*Fata volunt*) *het Noodlot wil het fo*.

En dat hy anders wel, als in voortijde, (naar *Homerus* getuigd) voor fijne *Trojanen* (naar welker ondergang, hy een Vriend der Grieken, en een vyand der Trojaanfche Afkomelingen, was geworden,) ook fo voor fijne beminde, en dus droeflijk betreurde, *Trojanen* fou gefchermd hebben.

Misschien dat ook wel een derde hoop van *Offer-wichelaars*, naar de tweede ontboden zijnde, fouden gefeid hebben, dat hy, *Apollo*, fchreyde, of fweette, van angst en droefheid, om dat hy felfs
 niet

niet wist wie 't winnen sou. Want daar noch *heylig Water*, noch *Wierook*, noch *heylige Driehoet* tegenwoordig waren, kon hy, arme hals! (als boven, pag. 183. en 184, *Lucianus* schimpelijk toond) geen *Orakel-antwoord* geven.

Doch, om weder eens met ernst te spreken, schoon dan de grote *Augustinus* dit niet alleenlijk voor een waarlijk gebeurde Historie, maar daar by ook voor duivels-konst en bedrog aanziet, sietmen hier uit genoegzaam wat van de saak was: en hoe dese *Antwoorden der Haruspices* te achten waren.

Alhoewel *Cicero*, die anders de kracht en nadruk van sulc bedrijf wel scherpelijk wederleid en beschimpt; doch evenwel acht, datmen, om de Gemene-saaks wille, en 't Volk bequamerlijker te leyden en te mompen, dese Lieden, of 't *Collegium* der selver (dat te *Rome* van grote achtbaarheid was, en uit de voornaamste Leden van den Raad en andre Magistrature bestond, en daarom van den Raad en des selfs goedvinden, ten opfichte hunnes Ampts, dependeerden) behoorde in stand te houden. Gelijk hy ook (als noch gevolglyk sal geseid werden) van de Vogel-wichelarye, en 't geen daar aan dependeerde, spreekt.

Aanmerkelyk is ook, dat dese *Offer-wichelaars* alleen en sonder getuigen de Ingewanden beschouwen, en daar uit dan het toekomende geluk of ongeluk Voorseiden: waar ontrent sy hunne rol, of naar eigen believen, of naar dat der Groten of kleinen, die hun consuleerden, bysonderlijk konden spelen: en aan andren op de mouw spellen wat sy maar wilden.

En hierom was 't, dat *Tiberius* (als uit het 63. cap. van des selfs leven by *Suetonius* blijkt) hen verbood, in 't verborgen en sonder meerder getuigen, uit
d' In-

d' In gewanden enz. Voorzegging te doen. Naardemaal sy, of selfs alleen, of met een ander t' samen slaande, onder vier oogen, als men seide, konden versieren, dat tot anderer, of sijn eigen (waar over hy uitstekenden wantrouwig was) groot na-deel mocht gedyen.

Een seer aanmerkelijk exempel hebben wy daar van, by reeds genoemde *Carlius* in sijn zevende Boek, en op de navolgende wijze door hem verhaald: Toen hy [Alexander] t' elkens beswijkende, dit met een afgebroke stem, die naauwlijks, van der genen die 'er dicht by waren, gehoord kon worden, uitgesproken had, begonnen sy alle den Koning van so gevaarlijk een voornemen af te schrikken; insonderheid *Erigyus*; die door sijne achtbaarheid niets by dit hardnekkig gemoed vorderende, de Koning met waangelooft, daar in hy sich self niet magtig was, socht te bewegen; seggende, dat de Goden ook tegen dit overleg en voorneem waren; en dat, indien hy over de Vloed trok, een groot gevaar [door 't Slacht-offer] vertoond wierd *Erigyus* in des Konings Hut tredende (N.B.) had *Aristander* ontmoet; die hem geseid had, dat d' Ingewanden van droevige voorbetekenis waren geweest. Dit, uit de *Waarsegger* so verstaan hebbende, boodschapte *Erigyus*. Maar *Alexander*, niet alleenlijk door gramscap, maar ook door schaampt ontsteken, om dat sijn waan-geloof, dat hy verborgen had, tegens sijne wil ontdekt was, stuitte *Erigyus*, en deed *Aristander* roepen. Welke komende, de Koning hem aansag, en seide: Ik ben langer geen Koning, maar alleenlijk een gemeen Man. Ik heb u bevolen, dat gy Offeren soud. Maar

waar-

„ waarom hebt gy , 't geen daar door voorbe-
„ died wierd , aan iemand anders als my bekend
„ gemaakt ? Want *Erigyus* weet mijne verborgene
„ en heymelijke faken , terwijl gyfe aan hem geo-
„ penbaard hebt , dien ik fo fekeren bedieder der
„ Ingewanden houde , als de vrees hem ingeeft.
„ Maar aan u beveel ik een en andermaal , en fo
„ fterk als ik kan , dat gy zelfs aan my segd , wat gy
„ uit de Ingewanden befpeurd hebt : op dat gy het
„ geen gy gefegd fult hebben , niet lochenen kond
„ gefegd te hebben. Hy ftond gans bleek en als
„ 't enemaal verfteld , door vrees geen enkel
„ woord konnende voortbrengen. Doch eyn-
„ delijk door de felve vrees ook aangeprikkeld ,
„ om de Koning in zijne verwachting niet op te
„ houden , feide hy : Ik heb voorfeid dat 'er een
„ feer moejelijk , doch echter niet vruchteloos ,
„ gevaar voor handen is , en heb ik meer door
„ mijne goedgunftigheid als door mijne kunft
„ ontroerd. Want ik fie de fwackheid van u ge-
„ ftaltenis , en ik weet hoe veel aan u alleen gele-
„ gen is. Dieshalven ben ik verlegen dat gy niet
„ krachtig genoeg fult zijn om u tegenwoordige
„ geval te gemoet te ftreven. De Koning foud
„ hem wederom , bevelende , op hem te be-
„ trouwen ; wijl de Goden hem tot het bedrijf
„ van noch andre faken de glorie toeftonden.
„ Terwijl hy daar op fich met de zelfde Liedes ,
„ beried , op wat wijs fy doch beft de Vloed fou-
„ den overtrekken , quam *Aristander* weder by
„ haar , en verfekerde , dat hy noid Ingewanden
„ van blyder betekenis gezien had : als diet' ene-
„ maal van de eerften verfchilden. En dat hy
„ toen wel d' oorfaken van zijne bekommernis
„ geopenbaard had ; maar dat hy nu heerlijke
„ voortekenen verworven had. Ee 't Geen

't Geen ontrent dit verhaal aan te merken is, is, 1. (als reeds geseid is) dat de *Offer-wichelaars* alleen en sonder getuigen, de Ingewanden der Slachtofferen, waar uit de *Voorsegging* door hen wierd gedaan, beschouden: en alsoo seer lichtelijk konden wijsmaken, aan die genen voor wien sy dat verrichten, doch wel voornamentlijk aan den gemenen hoop, 't geen sy wilden dat deselve geloofden. Waar in *Alexander* (hoe superstitieus hy wilde schijnen) sich evenwel niet liet Mompen: gelijk uit dit voorbeeld blijkt, en uit andren verder sal getoond werden.

2. De kunsjes en bedrog door *Erigyus* en *Aristander* (die, buiten twijffel, also wel voor hun eigen heil en leven, als voor dat van *Alexander* verlegen waren) om *Alexander* af te schrikken, met uit d'Ingewanden te Voorseggen 't geen sijn voornemen kon doen strekken en stuiten.

3. Dat *Alexander* andre Voortekenen van *Aristander* vereyft en verwacht hadde blijktt, mijns achteens, niet duistelijk uit sijne moeylijkheid; niet so seer om dat *Aristander* eerder aan *Erygius*, als aan hem selfs had geopenbaard, van wat natuur de Voortekenen waren, als om dat hy wel dacht, dat het een voorbedacht opstel was van hun beiden (en licht wel van meer andren) sulke Voortekens, als'er door hen voorgewend wierden) aan hem bekend te maken. De klaarder blijken hier van sal ik bybrengen, als ik tone, in wat achting de Politijken de *Voorseggingen* hielden: ook hoe dese *Alexander* selfs die estimeerde.

4. Dat *Aristander*, door 's Konings kijven verbaasd en bevreesd, sijn seggen eerst by *Alexander* indirecte in den hals trok: en daarom ook so terstond voor de twedemaal offerende, quanssuis (als
of

of de Goden , so ſchielik om ſijn of *Alexanders* wil, ſich bedacht hadden , en een ſpaak in 't wiel van 't noodlot geſtoken , en daar door buiten 't ordinare ſpoor gewend) geheel contrarie , ja uitſtekend goede Voortekenen aan hem *Alexander* mede-bracht.

Maar doch , wat verſtandig Menſch kan twiſfelen , dat *Ariſtander* dit niet uit ingeven van *Erigyus* en andre voorname hoofden der *Macedoniërs* deed : die ſiende de geſteltenis van *Alexanders* geſondheid , ſijne ordinare hete driften , en 't gevaar der gehele , door hem voorgenome , ſaak ; hem daar door hebben ſoeken af te wenden : op dat 'er niet enige ramp overquam , die (door *Alexanders* dood) hen allen ruineus kon zijn ? dat *Ariſtander* genoegſaam in ſijne verontſchuldiging te kennen geeft.

Voorſichtiger waren waarlijk die Offer-wichelaars , die aan *Julius Cæſar* , kort voor de ſo vermaarde ſlag van *Pharſalia* , tegens *Pompejus* , antwoord gaf ; naar *Plutarchus* , op volgende wijs (in des ſelfs leven) getuigd : *Wanneer hy nu het Leger door heilige ſuivering wijdde , en ſijn eerſte Offer ſlachte , kundigde d' Offer-wichelaar aan , dat hy binnen drie dagen aan den Vyand ſou ſlag leveren . Als Cæſar hem daar op vraagde , of hy ook enig goed Voorteken , ten opſicht van der ſelver uitkomst , vernam ? antwoorde hy , gy ſult ſelfs aan u ſelfs , daar over , beter antwoorden . Want de Goden voortekenen een byſondre verandering van ſaken , en een grote verwiſſeling van den tegenwoordige ſtaat met een geheelijk contrarie . Derhalven indien gy nu u ſaken acht in goede ſtand te ſtaan ſo verwacht , een erger lot ; of indien gy ſe in een quaden acht te ſtaan , ſo verwacht een beter .*

Hy *Cæſar* , die ſich anders door genige Voortekenen,

nen, of Voorſeggingen, van ſijne allergewichtigſte voornemens liet verſetten; volgde evenwel (de-
wyl hy *Opperprieſter* en *Augur* was; en ten minſten,
daarom, de gemene fleur van Offeren, en *Offer-
wichelarye* mocht op volgen) het ordinaer gebruik.
Doch verſtonden de *Offer-wichelaars*, die in ſijn
Leger waren, en de tegenwoordige geſteltenis der
ſaken, en 't humeur van *Cæſar* ſelfs, ſo wel; dat
ſy, tot des ſelfs voldoening (wyl hy ſulke plechte-
lijkheid ſeer qualijk voor by kon) en tot conserva-
tie van hunne eigene achtbaarheid, geen beter en
breder antwoord wilden geven. Wyl een dusdani-
ge (voornamentlijk door de Hoofden wel ter ſnee
verklaard) voor de gemene Soldaat (die doch an-
ders uitſtekend voor hem ingenomen was) niet an-
ders als van ſeer goede uitkomst ſcheen te weſen; en
alſo van uitſtekende gewicht, en aanmoeding was.

Hier by voegd, mijns achtens, byſonder wel
de *Historie* dien ons *Flavius Vopiscus*, in 't leven
van *Florianus* verhaald: wanneer hy van *Tacitus* en
Florianus beyden, ſprekende, ſeid; „ dat aan
„ hen lieden te *Interramne* twee *Marmere-beelden*
„ van verre boven natuurlijke grootte, op hunne
„ *Tombe* waren opgerecht: doch dat de ſelven
„ naderhand, door de blixem ter nedergeslagen,
„ van lid tot lid verbryfeld en verſtroyd waren:
„ en dat ter ſelver tijd de *Offer-wichelaars* hadden
„ Voorſeid, dat 'er t' eniger tijd een *Roomſch Key-
„ ſer* uit hunne Familie ſou opſtaan, die *Richte-
„ ren* aan *Parthen* en *Persen* ſou geven; die de
„ *Franken* en *Allemannen* onder 't bedwang der
„ *Roomſche Wetten* ſou houden: die de *Barba-
„ ren* uit geheel *Afrika* ſou verdrijven: die de *Ta-
„ probaners* met een *Gouverneur* ſou beſwaren:
„ die een *Onder-Burgermeester* in *Britannia* ſou
ſen-

„ fenden: die allen den *Sarmaten* als Richter fou
 „ berichten: die den gehelen Aerd bodem, die
 „ met de Zee omringd werd, door 't verwinnen
 „ aller Volken fich fou eygen maken. Doch dat
 „ hy cyndelijk 't Opper-gebied fou overgeven,
 „ en selfs naar de Vaderlijke Wetten fou leven, en
 „ dat selve tot het 120ste jaar uitrekken. Maar
 „ dat fulks fou geschieden naar 1000 jaren, af te
 „ rekenen van dien dach, dat hunne Beelden door
 „ de blixem geflagen waren.

Waar op, hy *Fl. Vopiscus*, dan fcherfende voegd:
 „ was't niet al een aerdigheid in de *Offer-wiche-*
 „ *laars*, die Voorleiden dat sodanig een Vorst
 „ naar 1000 jaren tijds fou komen? want indien fy
 „ des selfs toekomst naar 100 jaren, hadden Voor-
 „ feid, hadden hunne Voorfeggingen noch kon-
 „ nen ten toon gefield werden: daar van fo vele
 „ jaren nauw selfsde Hiltorie overblijfd. En ver-
 „ haald hy, een weinig verder daar op; „ dat over
 „ die Voorfegging van Opper-gebied door de *Of-*
 „ *fer-wichelaars* gedaan, feer vele Spot-verfen ge-
 „ maakt wierden. Gelijk ook waarlijk die faak
 bysonder wel verdiende.

Alle verftandige Heydenen hadden defe foort
 van Lieden in byfondere kleenachting: en wierden
 die *Offer-wichelaars*, *Vogel-wichelaars*, [die 't niet uit
 publijke auctoriteit deden] *Sterrekijkers*, en daar uit
 Voorfeggers, en diergelijke foort van Volkje, by
 den verftandigen maar voor ruichte en bedriegers
 geacht.

Waarom ook *Cato Censorius* in fijn Boek van de
 Landbouw, (in 't 5 cap.) den Huislieden ver-
 maand en beveeld, dat *synoid met Offer-wichelaars*,
Vogel-wichelaars, *Waarfeggers*, of *Chaldeërs*, te rade
 fouden gaan.

Ge-

Gelijk ook *Columella*, in 't 8ste cap. van zijn eerste Boek der Landbouw, diergelijke vermaning geefd, en de reden 'er nevens steld: wanneer hy voor den Landman dit tot waarschouwing seide: (*Haruspices, Sagasque, quæ utraque genera vana superstitione rudes animos ad impensas, ac deinceps ad flagitia compellunt, ne admiserit.*) Dat hy doch niet admitte-re de Offer-wichelaars, noch de Waarzegsters en Hexen; als welke beyde soorten de onervarene gemoederen, door ydele superstitie, eerst tot onkosten, en daar na zelfs tot schelmeryen, aandryven: En op 't eynd van 't eerste cap. sijns elfste Boeks, de *Chaldeërs* voor schelmische bedriegers uitmaakt.

Hierom was 't ook (buiten alle twijffel) dat de Keyser *Aurelianus*, onder andre reeglementen, aan sijne Krijgs-lieden beval: dat sy geen geld aan de Offer-wichelaars spillen souden. Gelijk de reeds genoemde *Vopiscus*, in des selfs leven, verhaald.

Ja zelfs geraakte te Rome het *Collegium Haruspicum* (of der Offer-wichelaren) dat anders een der allervoornaamste Priesterschappen was; en van ouds van bysondre achtbaarheid, ontrent de Republiik, enz. onder de Keyseren, in grote verachting: als uit de woorden van *Tacitus* (in zijn elfde Jaar-boek) blijkt: Daar na heeft hy [*Claudius*] in den Raad voorgedragen nopende 't (*Collegium Haruspicum*) Ampt-genoodschap der Offer-wichelaren: dat d' alleroudste Discipline van *Italië* niet door luye slosfheid in onbruik diende te komen. Dewijl men dikmaal, in tegenspoeden van den Staat, ontboden had de genen, door welker vermaan de Ceremonien in haar geheel hersteld waren, en voor 't toekomende beter waargenomen. En dat de treffelijksten van *Etrurie*, uit sich selven, of door aandrijven van den Roomschen Raad, die wetenschap onderhouden, en onder [*sekere*] Familien hadden voortgeplant: Welk

zu luyer en traaglijker geschiede, door de aavelk bekende en algemeene slosf, ontrent de goede konsten: en om dat het uitheemsch overgeloofkracht kreg. En was wel alles jeegenwoordiglijk in gelukkigen stand; maar men moest der Goden goedertierenheid die dankbaarheid bewijzen, dat de seden en bediening der heylige plechtelykheden in hachelycke tijden geoeffend, in voorspoedige niet vervielen, en te niet gingen. Waar op een Raadslot is gemaakt dat de Pontifices souden besorgen alles wat tot behouding en bekrachtiging van de Offen-wichelaren (en der selver Ampt enz.) kon dienen.

Want wie siet niet dat het hier mede ging als met het *Droombedieden*; dat door *Cicero* seer aerdiglijk bespot werd, en waar van hy, onder andren, dusdanige Historitjes verhaald? „ Een Loper die „ van voorneem was naar de *Olympische Strijd-spen* te reisen (om daar mede te *lopen*,) had in sijne droom gesien, dat hy op een Wagen met vier Paerden gevoerd wierd. 's Morgens ging hy na de *Droom-bedieder*: En dese seide hem, gy suld verwinner zijn; want dat werd betekend door de snelheid en sterkte der Paerden. Daar op ging de selve naar *Antiphon* [een vermaard *Droombedieder*] die seide hem, gy suld sekerlijk verwonnen worden. Want begrijpt gy niet, dat 'er wel vier voor u heen hebben gelopen? Een ander *Loper* (en van dese en diergelijke dromen zijnde Boeken van *Chrysippus* en van *Antipater* vol, maar ik keer weder tot mijnen *Stiijd-loper*) bracht aan den *Droombedieder*, dat hy, in sijn droom, in een arend, was veranderd geweest. Die seide daar op, gy sult verwinen; want geen Vogel is 'er die snelder vliegd als dese. Doch als hy by *Antiphon* quam, seide dese hem, siet gy selfs niet, dat gy verwon-

„ nen fult werden? want defe Vogel, terwijlfe
 „ andren jaagd en vervolgd, blijfd zelfs altijd de
 „ de laafte. Sekere Vrou die gaerne een jong
 „ kind had; en twijffelde of fy ook befwan-
 „ gerd was; fag in hare droom, dat hare natuur
 „ versegeld was, en vertelde dat aan een *Droom-*
 „ *bedieder*. Defe feide, dat fy niet had konnen
 „ ontfangen, om dat hare natuur versegeld was.
 „ Een ander in tegendeel feide, dat fy fwanger
 „ was; wijlmen, dat ydel en ledig was, niet ge-
 „ wend was te versegelen.

Dat *Cicero* hier mede niet te vergeefs fo railleerd,
 toond ons (buiten vele andren die hier konden
 werden opgehaald) het exempel van *Darius*; naar
 't door *Curtius* werd bygebracht, in fijn derde
 Boek van *Alexanders* leven, op defe wijs: „ Voorts
 „ de gedaanten der dingen, die *Darius* boven
 „ 't hoofd hingen, pijnigden hem, om d'aan-
 „ ftaande fwaricheden bekommerd, in de fleep;
 „ of om dat fy uit bekommering voortquamen,
 „ of door de *Voorfegging* van 't voorfiendegemoed
 „ befpeurd wierden. Want hy *droomde*, dat het
 „ Heyr van *Alexander* in lichter lay brande en
 „ flikkerde: en een weynig tijds daar na, dat
 „ *Alexander* in fodanige gefalte van kleding, ge-
 „ lijk hy [*Darius*] zelfs gekleed ging, voor hem
 „ gebracht wierd: en daar na noch, dat hy [*Alexan-*
 „ *der*] te paerd door Babylonie gevoegd, fchich-
 „ tiglijk met fijn Paerd uit fijne ogen verdween.
 „ Daar by ontfaken ook de *Voorfeggers*, [*Chal-*
 „ *deërs, Harufpices, Augures,*] door hunne van mal-
 „ kandren verfchillende verklaringen, grote be-
 „ kommernis in hem. Enigen feiden, dat dit
 „ een blijde *Droom* voor den Koning was; om
 „ dat het Heyr der Vyanden gebrand had, en om
 dat

„ dat hy gezien had dat *Alexander* zijn Koninklijke
 „ klederen afgeleyd hebbende, in een *Persiaan-*
 „ *sche* en gewone kleding, tot hem gebracht
 „ wierd. Anderen hadden hier op een andere
 „ verklaring, en seiden, dat het flikkerend Heyr
 „ der *Macedoniers*, 't welk *Darius* gezien had, een
 „ glans en heerlijkheid voor *Alexander* bediede;
 „ die, gelijk sy niet twijffelden, de heerschap-
 „ py van *Asia* veroveren sou, vermits *Darius*, toen
 „ hy Koning genoemd wierd, ook dus gekleed
 „ was. Dese bekommernis, bracht ook, gelijk
 „ gemeenlijk geschied, alle d'oude dingen we-
 „ der te voorschijn. Want *Darius* had in 't begin
 „ van zijne heerschappy, bevolen, datmen de
 „ *Persiaansche* schede van zijn Sabel, in sodanig
 „ een gedaante, als de *Grieken* gebruikten, veran-
 „ deren sou; en de *Chaldeërs* hadden terstond ver-
 „ klaard, dat het Rijk der *Persianen* aan den genen,
 „ welkers wapenen hy gevolgd had, overgaan
 „ sou. Voorts, hy, door d'antwoord der *Voorseg-*
 „ *geren*, die gemeen gemaakt wierd, en door 't ge-
 „ sicht, dat in den *droom* hem voorgekomen was,
 „ grotelijks verblijd, dee 't Heyr naar de *Euphra-*
 „ *tes* trekken.

Hier uit kan ook gezien werden, hoe verstandig
 dese Lieden in hunne kunst waren; of liever, hoe
 bysonder slechte overeenkomst onder hen was,
 in 't uitleggen van de dromen, der gener, die hun
 consuleerden.

Want 1. quamen sy geenffins overeen, wegens
 't branden van 't Vyandlijk Heyr; dat desen tot
 voordeel, die weder in tegendeel tot nadeel, van
Darius uitleyden.

2. Ontrent de *Persiaansche* kleeding, die tot
 voordeel van *Alexander* uitgeleyd wierd; daar in

tegendeel 't verandren van *Darius* Sabel-schede , in een Grieks farsoen , tot nadeel van *Darius* wierd uitgeleid; dat tegens malkandren directe aanstoort.

Ondertusschen was *Darius* wel so politijk , dat hy (of hy selfs al schoon hier over beangst en beducht was) maar alleenlijk , 't geen tot sijn voordeel en verkrijging der overwinning scheen te gedyen , aan sijn Krijgsvolk bekend maakte : en sich hield , als of hy daar over ten hoogsten verblijd , en aangemoedigd , was.

Maar laat ons eens overgaan tot de *Vogel-wichelaars* ; welker Collegie en Ampt enigermaten met dat van de *Offer-wichelaars* vermengd was : want staad van beiden die Ampten aan te merken , dat sy , by den *Romeynen* , niet als door bysondre verkiefing , uit Liederen van de grootste achtbaarheid en hoogste Magistrature der Roomsche Republijk , wierden verkregen , en bediend : en (gelijk ons dat , en de Historien , en de publike Opschriften enz. seer klaarlijk leeren ,) even als 't Collegium der XV. Mannen ; wien de bewaring van de Boeken der *Sibyllen* ten dierste was aanbevolen ; 't *Collegium* der (*Pontifices* of) *Opper-priesteren* , welker en aller andrer Priesteren hoofd was de *Pontifex Maximus* , t'enemaal van den Raad dependeerden ; en ordinaerlijk aan den selve altijd rekenschap moesten geven ; en niet buiten der selver bevel , of oogwit gaan. Waarom ook de Roomsche Keyseren , met het aanvaerden van 't Keyserrijk , ook te gelijk sich deden *Pontifex Maximus* maken : wyl de Oppermacht in 't Geestelijk daar door , so wel als in 't Wereldlijk , op hen devolveerde.

Van wat kracht en nadruk ; of (om beter te seggen ,) hoe ydel en beuselachtig dese konst was ; en hoe bysonderlijk weinig geacht by alle verstandigen :

gen: ook hoe met'er tijd, de felve in gehele verachting geraakt is, leerd ons opentlijk *Cicero* (die felfs, als hy bekend, toen hy fulks fchreef, een Lit van dat Collegie was) met byfondere kracht en nadruk. Uit welke, ik evenwel maar een kleen gedeelte tot een proefje fal bybrengen: waar uit van't andre geoordeeld kan werden, ~~den, te wijlen om de lan-~~heid der rede (fchoon feer waerdig heel en al verlaald te werden) de reft voor den Taalkundigen late. Hy feid dan: „ Maar laat ons eerft de *Vogel-* „ *wichelaryen* befchouwen: een ftof die al befwaar- „ lijk vald te verhandelen, voor een die felfs een „ *Vogel-wichelaar* is, of om wel te seggen befwaar- „ lijk voor een *Marfchifchs Wichelaar*, maar gans „ lichtelijk te beantwoorden voor een *Roomfche*. „ Want wy [*Romeynen*] zijn niet van die foort van „ *Wichelaars*, die uit der Vogelen, en meer ander „ drer tekenen, waarneming toekomende dingen „ Voorfeggen. Alhoewel ik geloof, dat *Romulus*, die defe ftad *Rome*, op, of volgens waarneming van *Vogel-vlucht* enz. heeft geboud de „ inbeelding of geloof, heeft gehad, dat ontrent „ Voorkennis van toekomende faken, de *Vogel-* „ *wichelarye* van byfondere kracht en nadruk was. „ Want de Lieden van den ouden tijd doolden „ in vele faken: die wy hedensdaags of door lank- „ wylige ondervinding; of door geleerdheid, of „ lang verloop van tijd, van een ander wesen en „ gefteltenis te zijn bevinden. „ Doch werden evenwel, fo om de voor-inge- „ nomene waan van't gemene Volk, als om de „ grote nuttigheden (of voordelen) daar ontrent, „ voor de Republijk, de gewoontens en plechte- „ likheden, de godsdienftigheid, en de oeffe- „ ning, en't recht, en achtbaarheid der *Vogel-* „ *wichelaars* in ftand gehouden. En

„ En, waarlijk, waren ten allerhoogste straf-
 „ waardig de Burgermeesteren *P. Claudius*, en *L.*
 „ *Junius*: die tegens de quade voortekenen der
 „ *Vogel-wichelarye* zijn t' feylgegaan. Wijl 't be-
 „ hoorlijk was, datmen aan de Godsdienst quam
 „ gehoorzaamheid te geven: en waren de Vaderlij-
 „ ke seden en gewoontens geensins so hardnekkig-
 „ lijk te verwerpen. Waaron dan ook met goed
 „ recht, de eene door Rechtspraak van het Room-
 „ sche Volk is gedoemd geworden; en d' andre
 „ sich met sijne eygen hand heeft ter dood ge-
 „ bracht. *Flaminius* verachte de *Vogel-wichela-*
 „ *ryen*, en geraakte met sijn Heyrleger om'hals.
 „ Maar in 't volgende jaar daar na, gaf *Paulus* aan
 „ den selven godsdienstiglijk gehoor. Doch is hy
 „ daarom te minder in de slag van *Cannes* [de ver-
 „ schrikkelijkste nederlaag die oid de Romeynen
 „ gehad hebben] met sijn Heyrleger gebleven?
 „ Want ook, als 'er al waarlijk en wesentlijk
 „ *Vogel-wichelaryen* waren; die 'er doch geensins
 „ zijn; so zijn die soorten die wy gebruiken, 't zy
 „ door 't *eten* of *niet eten* enz. der *Kieken*; 't zy door
 „ *Vogel-vlucht* enz. in den *Hemel* of *Lucht* waarge-
 „ men, geensins *Vogel-wichelaryen*, maar slechts
 „ schaduwen der selven.

Verder toond hy *Cicero*, seer klaarlijk, uit de
 manieren van observeren of waarnemen, enz.
 dat 'er gans niet overnatuurlijks instak; so ontrent
 de *Vogel-vlucht*, en 't geen daar aan dependeerde;
 als 't *eten*, of *niet eten* der *Vogelen*, enz. en mengd
 onder sijn verhaal, het seer aerdig loopje van *M.*
Marcellus; die reeds vijfmalen Burgermeerster was
 geweest, en een Ampt-genoot van *Cicero*, in
 't *Wichelaars Collegie*: namentlijk, „ dat hy
 „ [*Marcellus*] wanneer hy krachtiglijk een saak ter
 hand

„ hand nemen wilde; hy, over weg reyfende, in
 „ een toegeslotene Rosbaar sich te setten gewoon
 „ was; op dat hy door geen Voortekenen verhin-
 „ derd wierd.

Waar by noch komd, dat, hy, *Cicero*, toond,
 dat de voornaamste soorten van *Vogel-wichelarye*,
 by sijne tijd, of gans niet meer in gebruik waren, of
 of maar uit fleur en gewoonte wierden gebruikt:
 en men de selven meestentijds, ontrent d'aller-
 gewichtigste saken verwaarloosde. Gelijk ook
Dionysius Halycarnassens van sijne tijd [de tijd van
Augustus heersching] toond, dat sy wel met de van
 ouds gewoonlijke omstandigheden; doch echter
 maar puurlijk uit fleur en gewoonte wierden te
 werk gesteld.

Dese *Vogel-wichelaars*, saten ook (by de Romey-
 nen) alleen, en in een *Huis*, of *Tent*, daar toe ge-
 huurde (als *Plutarchus* daar van getuigd) so buiten de
 Stad, en sodaniger wijze, dat sy de ruime lucht voor
 sich open hadden, en de selve vry konden beschou-
 wen: en moesten sy, indien sy, om enige oor-
 zaak, eer'er noch enig seker Voorteken versche-
 nen was, weder naar de Stad waren gekeerd, de
 oude *Tent* verlaten; en in een andre weder op nieu-
 de Voortekenen waarnemen: of hadden sy ook hun-
 ne *Auguracula*, of *Auguratoria*, (want op beyde
 wijzen werden sy genaamd) van swaarder en consi-
 derabel Gebou; als uit 't volgende Opschrift blijkt:

IMP. CAESAR. DIVI. TRAIANI
 PARTHICI. F. DIVI. NERVAE. N
 TRAIANVS. HADRIANVS
 AVG. PONTIF. MAX. TRIB. POT. XX
 IMP. II. COS. III. P. P.
 AVGVRATORIVM. DILAPS
 A. SOLO. RE stitu IT

In de Legers, hadden sy die by de Richter- en Aanspraak-itoel : alwaar ook de *Wichel-Altaar* was : wyl alles van gewicht (voornamentlijk de Godsdienst rakende) met het *Offer-slachten* enz. wierd aangevangen.

De meeste tijd hadmen in de Legers (die onder Hoofden , wien ook de *Voogel-wichelarye* toequam, te Velde lagen) maar alleen de *Kiekens* , en der selver *Pullarios* , of *Kieken-voeders* , (of *Dragers* en *Besorgers*) en wierd door den selven waargenomen en aangediend , of de *Kiekens* *aten* of *niet aten* ; of sy al gretiglijk opnamen 't geen hen voorgeworpen wierd , en weder uit de bek lieten vallen ; dan of sy als sonder honger en lusteloos daar op pisten , enz. En is mede bysonder aanmerkelijk , dat de *Pullarius* ook alleen (en buiten mede-getuigen , ten sy iemand sijner Ampt-genoten) het *eten* of *niet eten* der *Kiekens* waarnam ; en daar op dan de aankundiging aan den *Velt-heer* deed ; als uit *Livius* , *Plutarchus* en *Curtius* blijkt.

Wat kunsjens , onder dusdanig heylig en godsdienstig prætext gespeeld wierden , in de Roomsche Republijk , onder de Groten , (om aan malkandren de voet dwars te setten , of den selve , als 't so pas gaf , te lichten) blijkt uit de exempelen , door *Livius* , *Plutarchus* en andren bygebracht.

Plutarchus spreekt , in 't leven van *Marcellus* , op dese wijs : De *Vogel-wichelaar* had aangekondigd op de (*Comitia Consularia* of) publyke Volks-vergaderingen , tot verkiezing van Burgermeesteren gehouden , dat de Burgermeesteren qualijk gekoren waren [om dat 'er namentlijk geen goede , of gene daar toe vereyfte Voortekenen waren geweest] waar op so terstond den Raad Brieven affond naar de Legers , door welken sy den Burgermeesteren op ontboden , en te rug na Rome rie-

riepen: met bevel (daar nevens) van so dadelijk het Burgermeesterschap neder te leggen; en gans niets voor 't Gemeene-best [als sullende daarom van quade uitkomst zijn] tegens den Vyanden te ondernemen. *Flaminius*, wanneer sy tot hem gebracht waren, liet de selven ongeopend, tot naar dat hy de Vyanden geslagen en verjaagd, en hunne Frontieren verwoest had.

Die genen, evenwel, die wat superstitieuser waren, of geen genoegzaam sterke party te Rome hadden, leyden terstond daar op, 't zy te Rome noch tegenwoordig zijnde; 't zy verr' af by de Legers wefende, op 't gesicht van sulke Brieven, hun Ampt neder, of 'er volgde de condemnatie van 't Roomsche Volk op.

Dat sy niet alleenlijk op dese wijze; maar ook op reys zijnde, de *Vogel-vlucht* enz. waarnamen, leren wy, so uit het bygehaalde loopje van *Marcellus*, als uit dees volgende Historie, die *Eusebius* in sijne *Evangelische Voorbereydingen* citeerd; doch uit *Flavius Jofephus*; die de selve eerst uit *Hecateus*, met des selfs woorden, bybrengd, ,, So als ik ,, naar 't Rode Meyr reysde met de rest der Jood- ,, sche Ruiters, die ons tot Leyds-lieden dien- ,, den, was 'er onder andren, in ons geselschap, ,, een van henlieden, *Mosmannus* genaamd, [*Jofephus* noemd hem *Mosollamus*] een man so wel ,, ten opfichte van grootheid van gemoed en ,, wakkerheid, als van Lichaams grote en kracht, ,, uitstekende; en, naar getuignis van alle Grieken ,, en Barbaren, uitnemend afgericht in 't schieten. Dese, so als op 't geroep van seker *Vogel- ,, wichelaar*, die besig was met Wiktekenen waar te nemen, de menichte schielijk stand hield, vraagde waarom doch sulks geschiede. De *Vogel- ,, wichelaar* toonde hem een Vogel, en seide, dat in-

„ indien hy daar ging nederfitten , ' het dienstig
 „ was dat sy alle daar ook bleven stil houden ; of
 „ indien hy voortvloog , dat sy dan ook maar
 „ voorttroken. Of indien , eyndelyk , de Vogel
 „ te rugge vloog , sy ook van gelijken wederom
 „ togen. de *Jood* seide daar ganschelyk niets te-
 „ gen ; maar syn boog gespannen hebbende , door
 „ ichoot hy de *Vogel* in de vlucht. Als de *Vogel-
 „ wichelaar* hier over seer ontfteken wierd , en eni-
 „ ge andren nevens hem , aan den *Jood* alle quaad
 „ toewensten , seide hy , ellendige Menschen hoe
 „ raafd gy dus ? en te gelijk de *Vogel* in de hand
 „ nemende , seide hy , ik bid u , die niets ontrent
 „ syn'eigen leven heeft kunnen voorsien , of we-
 „ ten , sou die iets wegens onse voorgenome reis
 „ kunnen Voorseggen ? want waarlijk indien hy
 „ 't toekomende had kunnen voorweten , soud
 „ hy noid naar dese Plaats gekomen ziin , om ,
 „ van de *Jood Mosemans* Pijlen doorschoten , om
 „ hals te raken.

Dese *Vogel-wichelarye* wierd wel , van ouds , tot
 alle wichtige saken en plechtelikheden gebruikt ,
 in 't kiezen der *Magistraten* , en *Priesterschappen* , het
bevestigen der Wetten enz. Doch ten tijde van *Dio-
 nysius Halycarnassens* was die plechtelikhheid al
 t'enemaal uit gebruik ; en hieldmen 'er maar een
 belachelijke schadue van over : gelijk hy *Dionysius*
 daar van , in syn tweede Boek , sprekkt : (en ge-
 lijk ik hier over nu even te voren ten dien opfichte
 heb gewag gemaakt) , , Maar by onse tijd , is dese
 „ gewoonte al vernietigd , en houdmen 'er maar
 „ enige schadue van , om de Godsdienst te voldoen.
 „ Want de *Candidati* [of nastanders van Ampten]
 „ nemen een Setel , en gaan daar in sitten , des mor-
 „ gens met het eerste ichemerlicht van den dag ,
 en

„ en storten enige gebeden , onder den bloten
 „ Hemel , uit. Waar op dan ene uit het *Collegie*
 „ der *Vogel-wichelaars* , (die daar toe uit het ge-
 „ meen werden onderhouden) hem aankundigd,
 „ dat het van de flinke zijde des Hemels ge-
 „ blixemd heeft , en dat sy ook [door Goddelijke
 „ toestemming] tot de *Magistrature* verkoren
 „ zijn ; schoon dat 'er geen *Blixem* verschenen is.
 „ Waar op zy dan op het Voorteken van die
 „ woorden weggaan tot d' aanvaarding van 't Ma-
 „ gistraats-ampt. Sommigen menende dat het
 „ genoeg is , als 'er maar geen contrarie Voorte-
 „ ken sich vertoond heeft ; sommigen zelfs te-
 „ gens de Goddelijke wil , die daar door 'er sig te-
 „ gensteld , en hen wil wederhouden. Want
 „ somtijds , ontfangen sy niet so seer de Magi-
 „ straats-ampten , als dat sy wel met geweld 'er sich
 „ insetten.

Die de publike , en dikmaal seer schandelijke ,
 kuiperyen , der *Candidaten* of publike Ampt-ver-
 soekers , 't zy van *Burgermeesterschap* , of dierge-
 lijken , 't zy van *Opper-priesterschap* (als ons ontrent
 het Voorbeeld van *Julius Caesar* , uit d' achtbaarste
 Historie-schrijvers blijkt) voor en ontrent deses
 Historieschrijvers tijd , met enig 't minste oordeel
 aanmerkt , kan onmooglijk sijn seggen niet als
 wel warachtig erkennen , en noch vry meerder
 daar van denken.

Dat wijse Lieden , als 't nood deed , evenwel
 daarom geen goede gelegenheid versuimden :
 blijkt niet alleenlijk uit het Voorbeeld van *Alexan-*
der, Flaminius, J. Caesar en andren meer by *Suetonius*
Plutarchus en andre Schrijvers te vinden ; maar
 speciaalijk uit dat van *Papyrius* , door *Livius* in sijn
 10de Boek [en in Glasemakers Vertaling op 't ein-

de van 't eerste Boek] op dese wijs verhaald :
 „ Papyrius stond , sonder een woord te spreken,
 „ in de darde wake, en na dat hy d' antwoord van
 „ zijn Ampt-genoot ontfangen had, op; en ge-
 „ bood den Vogel-wichelaar, op de *Wik-tekenen* te
 „ letten. Ider verlangde na de strijd: Groten en
 „ klenen hadden gelijke begeerte. De Hoofd-
 „ man sag d'yver der Krijgslieden, en de Krijgs-
 „ lieden die der Hoofdmannen. Dese branden-
 „ de yver vloog over tot de genen, die de *Wik-*
 „ *tekenen* souden waarnemen. De *Vogel-waarne-*
 „ *mer* [*Pullarius*] was, schoon de *Kieken* niet aten,
 „ (of 't voedsel in de bek namen) so stout, dat hy
 „ vals bericht van de Wichelary gaf; en seide dat
 „ het aas uit de bek van de *Kieken* ster aerde ge-
 „ vallen was. De *Consul*, verblijd van dat het
 „ Voorteken goed was, en dat sy, onder 't beleid
 „ der Goden, ten strijd souden gaan, gaf het te-
 „ ken van de strijd overluid. [En naar een klene
 „ tusschen rede] Daar rees, toen de *Consul* met dese
 „ dingen besig was, twist tusschen de *Vogel-waar-*
 „ *nemers*, om de *Wik-tekenen* van desen dag. De
 „ Roomsche Ruitery dit verstaande, en achtende
 „ dat dit niet te verwaarlosen was, openbaarden
 „ dit aan *Spurius Papyrius*, des *Consuls* neef. Dese
 „ Jongeling, die geboren was, eer de Leering
 „ van met de Goden te spotten ingevoerd was, de-
 „ se saak naerstiglijk ondersocht hebbende, om
 „ niets, dat onseker was, te seggen, openbaarde dit
 „ aan de *Consul*, die hem dese antwoord gaf: gy ver-
 „ diend om u deugd en vlijt gepresen te werden.
 „ Maar de *Vogel-waarnemer*, vals bericht doende,
 „ haald de straf van de verachting van de Gods-
 „ dienst op sich. Ik, wat my aangaad, heb ver-
 „ staan dat de *Kieken* gegeten hebben, en dat
 „ het

„ het *Wik-teken* goed voor 't Roomsch Volk en
 „ 't Heyris.

„ Hy gebod daar na den honderdste-mannen ,
 „ de *Vogel-waarnemers* in de voorste geleden te stel-
 „ len. De *Samniten* , van hun zijde deden , hun-
 „ ne Vaandels aantrekken, en hunne Legioen met
 „ gecierde Wapenen daar achter komen ; invoe-
 „ gen dat het voor den Romeynen selfs aange-
 „ naam was hunne Vyanden te sien. De *Vogel-*
 „ *waarnemer* [die dus van 't *Wik-teken* gelogen had]
 „ wierd, eer 't gekrijs opging, en eermen aanviel,
 „ van een schicht, als by geval ingeworpen, ge-
 „ raakt, waar af hy voor 't Vaandel dood neerviel.
 „ De *Consul*, dit, verstaande, seide : de Goden zijn
 „ in de strijd. De geen die sonde gedaan heeft,
 „ draagd de straf daar af. Een *Raaf* gierde luid
 „ op voor de *Consul*, toen hy dese redenen sprak.
 „ Hy van dit Voorteken verblijd, seide dat de
 „ Goden noid in iets, dat den Mensch aangaad,
 „ jonstiger geweest hadden. Hy gebod de Trom-
 „ petten te steken, enz.

Wat verstandig Mensch sal niet gelooven, dat
 dese *Pullarius* (of *Vogel-waarnemer*) door 't heime-
 lijk bestel van *Papyrius*, door iemand uit het Room-
 sche Leger behendiglijk is omgebracht : so om dat
 hy *Papyrius* sich wrook over die gene, die of al te
 lichtvaerdiglijk de saak selfs had uitgebracht, of al
 te onvoorsichtiglijk, in tegenwoordigheid van an-
 dre *Pullarii* (en met welken hy d'allerbeste vertrou-
 lijkheid niet kon hebben) die *Vogel-wickelary* had
 aangesteld : als om dat sijne so schielijke dood ten
 minsten by den groten en dommen hoop (en voor-
 namentlijk die genen, die in so beroerlijk een stand
 van 't Heyr, al te verre daar af staande, niet so
 ten eersten de rechte geschapenheid der saak konden

den doorgronden) voor een goed Voorteken aan 't Heyr fou schijnen te dienen ; om de redenen by de *Consul* gemeld. Waar by noch quam 't versierd Mirakel van de schielijk opschreewende *Kray*: daar elk een meerder met sijne gedachten op d'uitkomst der aanstaande strijd , en eygene behoudenis , als met sijne ogen naar de Lucht , en 't geen sich daar in vertoonde , met bysondre nadruk omherfag. En oft' al enigen van de naast-bystaanden vermerkten , kon dat bedrog , so kort en haastelijk voor de strijd gepleegd , so kortelijk niet aan Janalleman ondekt werden , als wel ter eerster instantie 't Mirakel wierd verspreid.

Deze *Wichel-konst* was onder hen *Vogel-wichelaars* , die Leden van 't publijk *Collegium* , te Rome , waren , van een bysonder groot geheym , als reeds boven pag 60. en 70. getoond is ; (schoon de *Landlopers* , en andre ruichte van *Wichelaars* , met welken sich wel 't gemene graauw , geenssins de Regering , ten opfichte van consultatien enz. bemoeiede , hunne bysondre geheymenisjes , kunsjes en bedrog , hadden.) En wierden hierom de Boeken , waar in hunne *Vogel-wichelarye* , of de kunst en 't geheym der selve) beschreven was , seer sorgvuldiglijk onder hen bewaard : even als , onder de *Haruspices* , der *Offer-wichelary-boeken* , (dat ik se so noeme ;) en onder de *Pontifices* , de *Pontificale boeken* : en tot welken , buiten hen , niemand toegang had , als de *Pontifex Maximus* : naar dien die aller Priesterschappen enz. Opper-priester en Opper-hoofd was : doch die evenwel ontrent de *Sibyllijnsche* , dat Recht , of die vryheid , niet had : of 't moest onder de Keyserlijke Regering zijn geweest : wijl die sich Opper-hoofd van alles maakten. Waar van evenwel geen exempelen zijn.

d'An-

www.libtool.com.cn

N°. 7. Goeder-geluk of Waarseg-
gers van velerlye soorten, sich te Rome in de
grote Ren-baen, daer omtrent, en elders,
onthoudende. Pag. 453.

- 1 **D**E Roomsche Circus Maximus, of grote Ren-
en Heydensche Processie-baan, voor een
gedeelte der selver verbeeld.
- 2 't Oppidum.
- 3 't Podium.
- 4 De Mœnia.
- 5 De Middel-dijk der Ren-baan met desselfs Goden,
Altaren en andere cieraden.
- 6 Grote Pyramide op de Middel-dijk.
- 7 Ey-gelykende en Delphijn-dragende Pijlers.
- 8 Jodinnen en diergelyke Vodde-moers, die door't
Hand-bekijken Goeder-geluk seggen.
- 9 Voor-seggers uit de Astrologische Tel-regeltjes, enz.
van Thrasyllus, en anderen.
- 10 Priester met de Godinne Isis.
- 11 Orakel-lof-trekkers.
- 12 Omdragers van Anubis Beeld.
- 13 Phrygiaansche Mijter-drager.
- 14 Droom-uitleggers.
- 15 Comagener Offer-wichelaar
- 16 Trommelende, en Pijp- en Fluit-spelende Galli, of
gesneden en geschorene Papen, van de Grote Moe-
der der Goden.
- 17 Quanssuis Dodonische Priesteres, door Juvenaal
gemeld.
- 18 Voor-lesers der Almanakken van Petosyrus.
- 19 Astrologi, of voor-seggende Sterre-kijkers.

www.libtool.com.cn

d' Andre ruichte van *Voor- of Waarséggers*, daar aan 't Gemeen sich sottelijk vergaapte, voornamentlijk Wijven, Kindren, Slaven, en diergelijk flach van Menschen, waren de gansche Wereld door verspreyd; en so wel in *Italie*, als *Griekenland* en andre Gewesten, in seer grote menich-te, en van velerlye soorten. Want, buiten de *Astrologen*, waren 'er de *Handkijkers*, de *Vulgare Vogel- en Offer-wichelaars*, de *Lot-trekkers*, de *Droom-bedieders*, de *Kasse-boeven*, en byna ontallijke andre soorten van boefachtige bedriegers meer: die of door *asch* of *meel*, of *seef*, Voorseiden; of in *Water* of *Spiegel* enz. deden kijken; of andre sotternyen aanrichten; waar door sy 't lichtgelovig Volkje doekten, en sich selfs goed voordeel en gemak toebrachten.

Met hoe dwaas een drift het Roomsche Vrouw-volk, hier ontrent, beseten was, toond ons bysonder aerdiglijk, mijns achtens, de so ervarene, als scherpsinnige en scherp-seggende, *Juvenalis*; wanneer hy, in zijn sesde Schimp-dicht, op dese wijs spreekt:

„ Sie doch, 'er treed dan in de rey der rasende
 „ *Bellone*, en die van de *Moeder der Goden*; en daar
 „ by noch een grote en grove Halfman (of ont-
 „ mande) wiens tedere teel-leden al overlang
 „ door een ruwe pot-scherf zijn verminkt, en
 „ voor wien (als veel eerwaardiger) wijken de
 „ de heesche hoop (van andre dusdanige Land-
 „ lopers) en de trommelroerende *Galli* van min-
 „ der soort. Terwijl hy met een *Phrygiaansche*
 „ *Myter* om 't hoofd en kin bekleed, met een lui-
 „ de stem en woorden van anderhalf voet, Herfit-
 „ storm en onweder, of siekte, pest enz. dreygd
 „ en Voorseid; ten zy sy sich door 't geven van

„ honderd eyeren [aan hem fijne Priester] *ſuiverd*
 „ *en reynigd: en daar by noch haar Xelaſpelſche kle-*
 „ *deren vereerd.* [Wat juſte couleur die ſoort van
 van klederen hebben gehad, wijs het duifter is, laat
 ik den Geleerden bekibbelen; ook of het nieuwe
 of oude klederen (rokken ſchorten of hemden)
 zijn geweest; om 't woord *Veteres*, dat ſommigen,
 in plaats van *Vestes*, *leſen.* *libtool.org* Op dat alſo alle
 „ ſchielik overkomende en byſonder gevaarlijke
 „ rampen mogen afgewend werden, en in de ge-
 „ gevene klederen varen: en ſy alſo voor alle toe-
 „ komende quaden en ongevallen, voor 't gehele
 „ jaar, mag bevrijd blijven.

„ Hierom ſal ſy ook in de Wintersche *Isbyten*
 „ der Rivieren indalen; en 'smorgens driemaal
 „ ſich in den *Tyber* dompelen, [*Persius Sat. 2.*
Tyberino in gurgite mergis Mane caput bis terque, &
nubem flumine purgas], en, tot ſelfs in de Dray-kui-
 „ len deſer Rivier, haar doch anders ſchrik- en
 „ vreesachtig hoofd afwaſſchen: en daar op het
 „ gehele Veld van *Mars* [of 't Land van *Tarquinius*
Superbus, dat *Brutus* aan *Mars* gewijd heeft] *heel*
naakt, al bevende, en met bebloede knien, overkruipen.
 [Sie hier doch een Heydensche bedevaard, en van
 ſodanig een fatſoen, als die der *Roomſchen*; waar
 in men op knien en ellebogen enz. de Kerken,
 Kerkhoven, en andre gewijde plaatſen omkruipt:
 van andrer proceſſien of omme-gangen oorſpronk
 ſal licht noch gevolgljik iets geſeid werden.] „ *Als*
 „ *maar de blanke Jo ſulks gebied.* [Deſe *Jo* was de ſelve
 met *Iſis*. Want van *Jupiters* hoer was *Jo* tot een
Godinne Iſis, naar vele en lange fukkelingen en ram-
 pen, gemaakt: indien wy maar op 't credijt der
 Poëten, die tot alles te verſieren en te liegen, naar
 hunne eygene Poëtiſche getuigniffe (*Pictoribus at-*
que

que Poëtis &c.) oid en altijd volkomen verlof hadden, vrymoediglijk mogen toegaan] , , sal sy selfs , , naar de uiterste palen van *Egypte* reysen, en van , , daar halen de wateren van het warme *Meröë*, [Sie hier een soort van *Pelgrimagie*] , , om die te , , sproejen in de Tempel van *Isis*, die dicht by de , , Schaaps-koy (van *Romulus*) is hoog opgeboud. , , Want sy geloofd waarlijk, dat sy door de eygene , , stem van *Isis* daar toe vermaand werd ['t zy dat sy sulks droomde by nacht, 't zy dat sy sulks fortel-
 www.indtool.com.cn
 telyk sich selfs by daag, inbeelde; 't zy dat de guitachtige Papen van *Isis*, (die by alle verstandige Heydenen voor Guiten bekend en befaamd waren) haar sulks wijsmaakten; en dat, indien niet aan haar selfs, ten minsten aan hen Papen, de Godinne selfs sulks had geseid; en sy daar op aan den selven so groot eengeloof gaf, als of sy selfs de Godinne *Isis* had gehoord.]

, , Beschou doch, bid ik u, in desen, 't gemoed, , , en doorluchtige kennis en verstand dier Vrou- , , wen, met welken de Goden des nachts gemeen- , , fame t' samenspraak houden [hoe gemeensame leerd ons 't exempel van *Decius Mundus*, door *Jophus* in zijn 18de Boek der Joodsche Oudheden bygebracht.]

, , Weshalven ook dese, die door een met Ly- , , waad bekleede, en geschorene, hoop omringd , , is; en doch anders by sich selfs een bespotter en , , beschimper van *Anubis* zijnde [welks gepreten- de Heyligdommen hy met sulc een statie, en ge-
 veynsde godvruchtigheid vertoond] , , langs het , , Land loopt, de allervoornaamste en allerhoog- , , ste Lof verdiend.

Want dese is 't die vergiffenis bid en verkrijgd, , , wanneer een Vrou, op dagen die heylig, en

„ wel degelijk waar te nemen, zijn, sich niet
 „ kuisch en suiver van de Man gehouden heeft.
 [Dusdanige dagen waren specialijk de Feest-dagen
 van *Isis* en *Ceres*; (die ook somtijds ene en de selve
 met *Isis*, *Diana*, enz. was) en in welken de Vrouwen,
 die in *Casto Isidis* (in de tijd en waarneming
 van kuisheid ontrent *Isis* Feest) waren, sich r' ene-
 maal reyn en suiver van 't byslapen der Mannen
 moesten onthouden; so lang het Feest, of Heylige-
 dagen, van *Isis* duurden; welk *Ceres* Jaar-feest
 negen dagen lang duurde, naar *Ovidius*, in zijn
Metamorphosis (in de Fabel van *Myrrha*) singd: *Casti-
 pia Cereris &c.*]

„ En is 'er ook vry sware straf verdiend, indien
 „ de Vrou sich door byslapen heeft besmet. Ja
 „ heeft het *silvere Serpent* [dat dese schelmsche
Kasseboeven, (men denke hier ook om de Kasse-
 boeven in de Roomsche Kerk, en om de occasie
 en oorspronk der selver) in sodanig een soort van
 Tempeltjes als *Demetrius* (Act. 19. v. 24.) te *Ephese*,
 voor *Diana*, (die de selve met *Isis* was) om geld
 maakte, om hervóerden] „ geschenen: zijn hoofd
 „ te verroeren? als beweegd geworden zijnde
 „ door hare tranen.

„ En spreken sy daar over, binnens monds
 „ mommelende [hoedanige soorte van gebeden
 veeltijds by den Heydenen selfs verdacht was]
 „ enige reeds voorbedachte gebedekens: op dat
 „ *Osiris*, nu al te voren, door een vette Gans en
 „ platte Panne-koek, gecorrumpeerd, of omge-
 „ kost, geen vergiffenis kome te weygeren.

„ Als nu dese vertrokken is, en plaats voor an-
 „ dren gemaakt heeft, komt 'er terstond een *Jo-*
 „ *din* die ondertusschen hare brood-korf, of pro-
 „ visie-mand en 't hoy (voor haar lang-orig Paerd)
 heeft

„ heeft aan een kant gelaten , al blodelijk en be-
 „ vende toetreden : en bedeld haar also stillijk in
 „ het oir ; terwijl sy ook so met enen ! uit haar
 „ Jerusalemsche Wet wat swetst ; en onder dat
 „ prætext sich als een andre en grote *Dodoonsche*
 „ *Priesteres* , of *Prophetesse* , vertoond ; en sodanig
 „ ene , die 't allernaaste bescheid uit den hogen He-
 „ mel heeft ontfangen.

„ Aan dese werd al mede de hand gevuld ; maar
 „ wat spaarsamer , en alleenlijk met kleen geld.
 „ Doch evenwel vertellen en verklaren aan u de
 „ Joden , wat voor slag van dromen gy begeerd ,
 „ voor u geld , verklaard te hebben.

„ Maar een *Comagener* of *Armenisch Offer-wiche-*
 „ *laar* , naar dat hy de noch hete Long (en andre In-
 „ gewanden) van een duif gehandeld en beschoud
 „ heeft ; ja somtijds ook niet alleen die van een
 „ jonge hond , maar selfs ook van een Kind ; be-
 „ loofd daar uit het genot van een minnelijke
 „ schoonheid , en een rijke erffenis , door Testa-
 „ ment van d' ene of d' andre kindertose (of andre
 „ wettige Erfsnamen ontberende) Rijke : schoon
 „ hy [*Offer-wichelaar*] anders , onder sulc bedrijf ,
 „ selfs pleegd , (of helpt plegen en aanraad) 't geen
 „ hy namaals tot last dier gener , voor wien hy
 „ sulks deed , komt aan te brengen . [Lees , by
Tacitus , hier van een exempel , en 't schelmstuk
 van *Firminus Catus* , en van eenen *Junius* , tegens
Libo Drusus gepleegd : op welker ene (*Firminus Ca-*
tus ,) seer wel passen de woorden van *Juvenaal* , *Stoi-*
cus occidit Baream , delator amicum Discipulumque senex

Wijl de Stoische Filosooph *Egnatius* , ontrent
 op de selve wijs , tegens *Barea Soranus* , en des selfs
 Dochter , schelmachtig en verraderlijk handelde
 en getuigde : daar hy lang des selfs seer vertroude

en verplichte Vriend; ja des selfs Leer-meester, was geweest.]

Doch meerder achbaarheden geloof geeftmen aan een Chaldeer. Want al wat door een Astrologus (of Sterrekijker) werd Voorseid gelovense dat van de Fonteyn (of Orakel-tempel) van Jupiter Hammon komt: naardien te Delphis nu't geven der Orakel-antwoorden ophoud, en de duisterheid van de kennis der toekomstige saken also't Menschelyk Geslacht met der selver oukunde straft.

Onder desen is evenwel d' allervoornaamste, die nu reeds dikmaal in ballingschap is versonden geweest; en door wiens gemeensame ommezing en (geveynsde vriendschap) een groot en dapper Burger en door Otho gevreesd, [Sergius Galba namentlijk] te gronde gaat. [Hy fiet hier op de Sterrekijker Ptolomeus, van wien Tacitus in 't eerste Boek sijner Historien: *Nec deërat Ptolomeus jam & sceleris instinctor; ad quod facilimè ab ejusmodi voto transitur.* Doch is 't best die Historie selfs, by hem Tacitus te lesen.] En krygd hier door sijne konst geloof, indien sijne rechterhand lang in boeyen is geketend geweest; of dat hy sijne slinkerhand in lange Leger-gevankenis [naar dat hy ook daar sijn schelms bedrog gepleegd had] heeft gelaten.

Want genig Sterrekijker is van enige achting of geloof, die niet oid is gedoemd geweest: maar wel in tegendeel sulc ene, die by naar al om hals is geraakt geweest; en wien't ter nauwer nood gelukt is, naar de Cycladische Eylanden in ballingschap versonden te werden; en, naar vele debatten voor en tegen, noch eyndelyk van de klene Klip Seryphus is bevrijd gebleven.

By desen consuleerd sy over de lang quijnende geelsucht van een Moeder, dien sy gaerne quijd was; doch voor alle saken over u selfs; ook wanneer dat sy met een Suster of Oomen, sal te grave gaan: eyndelyk, of haar Over-speler, haar selfs ook overleven sal: want wat is groter dat de Goden aan haar soudex kunnen geven? De-

Dese (Vrou) blijft nochtans onkundig, van't geen de droeve sterre van Saturnus dreygd; of wat de blyde Venus met hare opkomst al goeds beloofd; welke maanders gevaarlijk en schadelijk; welke tijden voordelig of profijtelyk zijn.

Doch wacht u bysonderlyk voor die (soort van) wyven, in welker handen, gy de Almanakken so vuil behandeld en beduimeld vind, als of sy met vet barnsteen besmeerd waren: welke (wyven) nu also rasende wijs zijn, dat sy niet meerder gaan raad-vragen; maar selfs al geraadvraagd worden: die wanneer 'er Man naar 't Leger trekt, of in tegendeel wederom naar 't Vaderland reysd, geenssins met hem op weg slaan, als de gepraëctiseerde Tel-regeltjes van Thrasyllus haar te rug houden.

Want indien 'sy maar tot aan de eerste mijl-paal van Rome staat te reysen, zoekt sy datelyk uit haer Boekje, op wat uur en stond sulks best gedaan zy. Indien door onvoorsichtig wyven d' ene of d' andre hoek van 't oog jeukt, eyst sy geen oogen-zalf voor dat se haar Almanach heeft ingesien. En schoonse siek en krank leyd, kanse geen beter tyd vinden om enig voedsel te nuttigen, als die Petosyris haar voorschrijft.

Indien sy maar van middelmatige (of minder soort) van conditie is sal sy die plaatsen, in de publyke Ren-baan, bezoeken, daar sich ordinaerlyk de Waarseggers onthouden; en sal aldaar de Orakel-lotén trekken; en sal het aangesicht en de hand te kijken geven aan een Waarsegger, die tot loon van haar iets, dat niet het aller-eerlykst is, af-eyst.

Doch aan de Rijke Wyven, sal een Phrygiaansche Vogel-wichelaar; of Indiaan die Sterre- en Wereldkundig is, sijne Antwoord (of Voorsegging) geven: of ook een der oudsten van die genen, die de plaatsen daar Donder of Blixem gevallen waren, door hunne Ceremonien, en 't slachten van Schapen, suiverden en reynigden. Die

Die noch meerder van den slechten of canailleusen hoop zijn, en den hals met geen dikke en lange goude Ketens behangen hebben, lopen dieper in de Circus, en langs der selver Middel-dijk, naar de Phalæ (of Ey-gelijke Toorentjes, ende met Dolphijs besette Colommen; om aldaar te beraadslagen (of te vragen) of, by voorbeeld, zy, die nu met een Kroeg-waard (of Herbergier, en Tapper enz.) getrouwd is, naar zijn dood een oude Kleer-koper sal komen te trouwen.

Geen van alle dese of diergelijke sotternyen waren te Rome publykelyk aangenomen; of so gepatrocineerd, datmen se onder Roomsche Burgeren enz. of uit publyke auctoriteit, of uit sodanig pretext, publykelyk en ten dienste der Gemene-saak, pleegde: schoon men anders aan de Vreemdelingen die soorten van Godsdiensten, die niet te seer tegens de goede zeden streden, aldaar in 't particulier toeliet te plegen: tot dat, met 'er tijd, alle goede zeden so quamen te vervallen, dat 'er seer vele onguurheden, ook te Rome, onder pretext van Godsdienst, gepleegd wierden: gelijk so uit dit bovenstaande, als andre exempelen noch sal blyken.

Dionysius Halycarnassæus (die geleefd heeft ten tijde van de Keyser *Augustus*; onder welken de Roomsche-zeden, noch so geheellyk niet bedorven waren, alsse namaals waren, onder *Nero*, *Domitian*, en andre diergelijke Opper-vorsten, welker tijd *Juvenalis*, *Persius*, *Petronius* en andren daarom schimpig hebben beschreven, en scherpe-lyk overgehaald;) spreekt, in zijn 2de Boek, dus van de Romeynen:

„ Want niemand siet by hen (Romeynen) al-
 „ schoon de zeden nu vry seer bedorven zijn,
 „ Menschen die quansluis door Goddelijke Geest
 aan-

,, aangeblasen zijn , of *Corybantische dollicheen* en
,, rasernyen, of heymelijke nacht-vergaderingen,
,, of *Bacchanalia* [hoedanigen , uit *Livius* , door
my zijn bygebracht , pag. 258.] , , of verborge-
,, ne *Mysteria* , of quanssuis *heylige Nacht-waken*
[door welken, schoon tot godvruchtiger eynde , in
hunne coemeterien , aangeleid, self de Christenen,
onder de Heydenen uitstekende verdacht , en van
een quaad gerucht , waren] , , van Mannen met
,, Vrouwen , in de Tempelen onder malkandren
,, vermengd ; of enige diergelijke monstreuse sa-
,, ken en bedryven ; maar voorsichtelijk , alles wat
,, Goden en Godsdienst raakt , doen en seggen ;
,, gans anders , als 't by de Grieken en Barbaren
,, in gewoonte is. En , (waar over ik op 't aller-
,, hoogste ben verwonderd geweest ,) schoon 'er
,, ontelbaar tal van Vreemdelingen , in de Stad
,, *Rome* , ister woon gekomen , aan wien 't nood-
,, sakelijk is (of schijnd,) hunne Vaderlijke Goden
,, naar de Vaderlijke (of Vaderlandsche) Wetten
,, en goddienstigheid te eeren en te dienen ;
,, heeft evenwel dese Stadt en Staat , geen deser
,, vreemde godsdienstige plechtelijkheden so na-
,, gevolgd, datse publykelyk, (of door publyke au-
,, thoriteit) door de selve zijn aangenomen (dat
,, nochtans in vele Steden reeds is geschied.) Maar
,, als 'er al enige uitheemsche Godsdiensten of
,, plechtelijkheden , door bevel van Orakel-ant-
,, woorden, in de Republyk zijn ingevoerd ; vie-
,, ren sy de selven op hunne bysondre wijze ; ver-
,, werpende alle fabuleuse superstiten.

,, Gelijk wy daar van een voorbeeld sien in de
,, heylige plechtelijkheden van de *Idaïsche Moeder*
,, (of *Cybele* , de *grote Moeder der Goden*.) Want
,, jaarlijks vieren de Schouten , naar de instelling
der

„ Romeynen , der selver Offer-flachtingen en
 „ spelen : en bedienen de heylige plechtelykhe-
 „ den der selver, een Phrygaansche Man, en
 „ Phrygiaansche Vrou: en dragen die de Heylig-
 „ dommen der selve, door de Stadt herom, en
 „ bidden om een aalmis voor de *Moeder der Goden* :
 „ en , gelijk degewoonte is , om den hals gehan-
 „ gene Beeldekens omdragende, singen sy de Lof
 „ der *Grote Moeder*, en stellen hunne tred , naar de
 „ wijs of vois dier gener , die op de fluit spelende
 „ hen volgen : terwijl sy ook selfs op de Trom
 „ spelen. Want geen geboren Romeyn is 'er, die
 „ voor de *Grote Moeder* sou willen aalmoes opga-
 „ garen ; of die 'op de trant van fluiten , met een
 „ rok van verscheidene verwen bekleed, oid door
 „ de Stadt om-herwandeld : en dat noch door
 „ besluit of instelling , van den Raad. So voor-
 „ sichtiglyk wacht sich die Stadt (en Staat) van alle
 „ vreemde en buitenlandsche Godsdiensten : en
 „ heeft een afschuw van alle ydele superstities ,
 „ waar in geen zedigheid of welvoeglykheid is.

Dat dese en diergelyke misbruiken evenwel
 al ten tijde van *Tiberius* waren ingebroken , to-
 nen ons de reeds meergemelde Beschrijvers van
 die tijden : en wat aangaat , 't geen hier *Dionysius*
 verhaald, van de (*scurræ Magnæ Matris* , of) *Papen*
 van de *grote Moeder der Goden*: van de selven spreekt,
 en railleerd , aerdiglyk , op volgende wijze , *Ovi-*
dus , die een *Poëet* was , en daarom ook alles , wat
 een *Poëet* sich aanmatigd , (wanneer hy sich selfs
 wat hoog wil opsetten) en so wel , als enig ander
Poëet , van sich selfs getuigd , door Goddelijke
 Geest (of om wel te seggen Poëtische) te wesen
 angeblasen , dit Volkje ; wanneer hy (in sijne eer-
 ste *Elegie de Ponto*) op dese volgende wijs singd :

*Ecquis ita est audax, ut limine cogat abire
Factantem Phrygiâ tinnula sistrâ manu?*

Ante Deum Matrem cornu Tibicen adunco

Cum canit exiguae quis stipis æra neget?

Scimus ab imperio fieri nil tale Dianæ

Unde tamen vivat Vaticinator habet

Ipsa movent animos Superorum Nomina nostros

Turpe nec est tali credulitate capi.

„ Maar wie is 'er doch so stout, dat hy [sonder
„ iets te geven] van sijn deur durfd wegdryven,
„ een Phrygiaan, die met de hand het ratelende
„ en klinkende sistrum roerd?

„ Of wie durfd een aalmoes weygeren aan een
„ Fluit-speler, die, met sijn krom-hoorn, voor de
„ Moeder der Goden heenwandeld?

„ Wy weten wel, dat sulks geenssins door 't ge-
„ bod of bevel van *Diana* geschied: doch heeft
„ ten minsten de Waarsegger waar van hy de kost
„ krijgde.

„ De namen selfs der Goden bewegen ons ge-
„ moed, [tot godsdienstige eerbiedigheid:] en
„ is het geenssins schandelijk, met sodanig een
„ lichtgelovigheid aangedaan te zijn.

Die onder dusdanige soort van Volk, 't zy
Heydenen 't zy Christenen, verkeerden, en sich
gaerne vermaakten met de mal-superstitieusen te
verbasen; hadden seer goede occasien, om den
selven te bedriegen; en bedreven ook daarom me-
nigmaal (gelijk noch hedensdaags vaakmaal ge-
schied) belachelijke Comœdien, en vry aerdige
(ten minsten stoute) bedriegeryen; schoonse an-
ders geenssins hun werk maakten van *Propheteren*
of *Voorseggen*. 't Welk, by den dommen hoop
niet gelukkende, ten meesterijde ongemerkt heen
ging, of vergeten wierd: en in tégendeel, daar
't suc-

succes had , voor gans wat *Goddelyks* of *Duivels* wierd opgevat en uitgekreten.

Dit toond ons seer wel (om geen meer andre exempelen , die 'er anders in overvloed zijn , op te halen) de meergemelde *Aurelius Augustinus* , in zijn 12de Boek de *Genesi ad literam* , op volgende ,
 ,, wijze : Dat ook niet alleen aan den waaken-
 ,, den , en die met genige siekte gequeld zijn , of
 ,, van enige rasernye beseten , door een verbor-
 ,, gene ingeving (der natuur) gedachten zijn in-
 ,, geworpen , die sy voortbrengende , daar door
 ,, quamen te *Propheteren* ; gelijk *Cajaphas* de *Prie-*
 ,, *ster* heeft gepropheteerd ; schoon 't zijn oogwit
 ,, geensins was te *Propheteren* : maar dat 't ook door
 ,, die genen , die sonder sulks , iets voortbrachten ,
 ,, om , quanssuis , iets door *Prophetie* te seggen ,
 ,, gedaan is , is ons kenbaar . Want het is gebernd ,
 ,, dat enige jonge gesellen , om al boertende an-
 ,, dren te bedriegen , (daar sy op reys zijnde ,
 ,, vreemd inquamen ;) sich voor *Sterre-kijkers*
 ,, (of *Voorseggers* uit de *Gesternten*) uitgaven :
 ,, alhoewel sy selfs de namen der 12 *Teken*en
 ,, geensins kenden .

,, Wanneer sy nu sagen , dat hunne Waerd sich
 ,, verwonderderde en verbaasde , over 't gene sy
 ,, hem seiden , terwijl sy betuigden , dat het gene
 ,, sy voortbrachten seer warachtig was ; voeren
 ,, sy stoutelijk tot meer andre *Voorseggingen*
 ,, voort . Waar op hy ook , met toestemming sich
 ,, t' elkemaal verwonderde . En eyndelijk vraag-
 ,, de hy hen , over de welstand van sijn Soon , die
 ,, nu al lang van huis was geweest ; en naar wel-
 ,, ken hy verlangde . Waar op sy , niet verlegen
 ,, zijnde , over wat naar hun vertrek mocht ko-
 ,, men te gebeuren , en voor warachtig of onwa-
 ,, rach-

„ rachtig of onwarachtig gekeurd werden , als
 „ fy hem (Hofpes) nu maar voor het tegenwoor-
 „ verheugden ; feiden , fo als fy nu op hun ver-
 „ trek ftonden ; dat fijn Soon gefond en welva-
 „ rende was , en fo dicht aan naderende , dat hy
 „ noch op die felve dag , dat fy dit feiden , fou
 „ t' huis komen. Want fy waren niet verlegen ,
 „ dat als den dag ten eynde was , hy hen s ande-
 „ derendaags fou komen nalopen , om hen van
 „ leugen te overtuigen. Om kort te gaan , fo
 „ als fy nu reysvaerdig ftonden , komd fchielijk
 „ de Soon , terwijl fy noch by fijn Vader waren ,
 „ t' huis.

Diergelyk exempel verhaald hy , daar op , van
 enen , die onder 't dansen en fpringen , al boer-
 rende en spottende , (terwijl hy daar door de om-
 fttaande menichte aan 't lachen bracht ,) Voorfeide ,
 dat 'er in de volgende nacht , in een dicht-by-
 gelegen Bofch een Mensch door een Leeuw fou
 verflonden werden. [Hoe vol Leeuwen van ouds
 Afrika geweest is , is genoegzaam wereld-kundig ,]
 en dat 'er fo groot een menichte van Menschen ,
 om 't Lijk te fien , 's morgens fou heen lopen , dat
 de Feest-tiid , op welke hy dit feide , by na gan-
 fchelijk verlaten fou werden. *En quam het juist al-
 fo te gebeuren [feid Augustinus ,] schoon aan yder een die
 hem kende , genoeg kenbaar was , dat hy dit geensfins in
 onfinnigheid , maar slechts jokkende en boertende had
 Voorfeid : ja fo , dat hy zelfs ten hoogste verwonderd
 stond : naardien hy wist met wat voornemen en kennis
 hy sulks Voosfeid had.*

Men fiet hier uit , mijn Leser , hoe lichtelyk
 't geval den stouten komt te helpen ; en de licht-
 gelovigen , uit gebrek van nadacht of onderzoek
 konnen verbaasd gemaakt werden. Doch laet ons
 weder ter fake komen.

Buiten alle dese voorgaande soorten van *Orakelen* en *Waarzeggerijen*, hadden de *Romeynen* de gepretendeerde Boeken der *Sibyllen*, daar so vele fabulen van verhaald werden; en waar over ten opfichte van 't getal dat 'er sou zijn geweest, de oude Schrijvers so bysonderlijk verschillen (gelijk ook ontrent het getal deser Boeken, en by wat toeval en op wat wijze sy 't *Orakel van 't Roomsche Volk* geworden zijn) dat men fatsoenelijke reden heeft om te twijffelen van alles, wat 'er van verteld werd. Seker, *Tacitus* selfs, een uit het Collegie der *Vijftien-mannen*, aan wien de sorg en bewaring, en openen en insien, dier Boeken, door bevel van den Raad bevolen was, twijffeld offer oid meer als een *Sibylla* geweest is.

Dat 'er ook misschien meerder Wyven zijn geweest, die sich voor sodanig uitgaven, en van 't Gemeen daar voor gehouden wierden, wil ik gaerne geloven: maar dat sy iets, door exttaordinaire ingeving van *God* of *Duivel*, souden Voorseid hebben, is tot noch toe van niemand ter wereld bewesen.

Waarom ik byna niet sonder lachen heb kunnen lesen, de verdeling van 't getal in tweeën, van de anders schrandre oudheids onderzoeker *J. Oudaan*; en de reden, en uitleg die hy daar overgeeft. Ook vergeven my de, door verdienste seer vermaarde Heeren *Grotius* en *J. Vossius*, dat ik niet toestem me hunne stelling, van dat de godvruchtige Joden, uit goddelijk ingeven souden voortgebracht hebben, sulke uitsporige *Prophetien*, als 'er onder de naam van de Boeken der *Sibyllen*, so vele eeuwen lang hebben omhergewandeld; en met sodanig succes, dat selfs de byna aller-eerste Christen-schrijvers sich (door het heylig bedrog der quaadaerdige naam

naam-Christenen, der selver aucteuken) vry onnoselijk hebben laten misleyden. Wijs sy so bot en plompelijk t' saamgesteld en versierd zijn : dat der selver vals bedroch hen ten kele uitstinkt.

De stelling van *Jf. Vossius* is 1. Dat niet de *Heydenen* of oude *Christenen* al voor, of ten minsten by, *Justijn de Martelaars* tijd ; maar de *Joden* zelfs, met of tegens het eyndigen van de 70 weken van *Daniël*, die souden hebben versierd. Ja dat sy niet alleenlijk d' Aucteuken zijn geweest van die Boeken, die, onder de naam van *Sibyllijnsche*, noch omherwandelen : maar dat sy ook zijn de versierders geweest van de Schriften, die op de versierde namen van *Adam*, van *Enoch*, van *Abraham*, van *Moyse*, van *Elias*, van *Esaias*, van *Jeremias* ; van de *Hystaspes*, van *Hermes Trismegistus*, van *Zoroaster*, van *Phocylides*, van *Orpheus*, en meer andre Heydensche *Propheten*, die by superstitieuse Heydenen in achting en aansien waren, gepraetiseerd zijn ; en die dese versierders den Heydenen so hebben in de hand geduud. 2. Dat sy sulks gedaan hebben : om *aan den Heydenen de toekomstige Christi bekend te maken*. 3. Dat sy sulks (*Deo impellente ipsorum mentes*,) *Door goddelijke drift en ingeving*, hebben gedaan. 4. Dat ook dese so door hen versierde Schriften, van sulke een kracht en nadruk zijn geweest ; dat terstond daar op alle andre *Orakelen*, of *Godspraken*, hebben opgehouden : als waar door toen t' enemaal de macht der *Duivelen* verbroken, en sy verstomd zijn geworden. Welk 4de ik niet sal beantwoorden : alsoo dat reeds door al 't voorgaande genoegzaam wederleid is.

Dat dusdanige stellingen maar puure vindingen of versierselen zijn van dien Heer, sal, acht ik, voor niemand duister zijn, die overweegd, ten

eersten ; hoe doch de *Joden*, die (naar hy selfs krachtiglijk soekt te beweren) sulke Voorseggingen hebben versierd : en also (als hy *Vossius* in zijn 4 cap. seide) *in't licht hebben gegeven, die dingen, die sy (Joden) uit de Orakelen hunner Propheten hadden bevat,* hoe, seg ik, dese *Joden* so veel meerder en klaarder, (met naam en toenaam en aanwijfing van plaats en omstandigheden,) van onsen *Zaligmaker* hebben kunnen spreken, als de *Propheten* selfs; die door *openbaring, ingeving, en bevel van Gode*, daar van hebben gepropheteerd en geschreven?

Doch *Vossius*, om hier door te komen, seide in zijn 7 cap. *dat sy't hebben gedaan door goddelijke drift en ingeving.* So dat sy wel degelijk *Propheten* zijn geweest: ja veel groter en heerlijker *Propheten* als *David, Esaias, Micha, Daniël* en alle d'andren, die van onsen groten *Heyland* hebben Voorseide; en ten dien opfichte veel meerder te achten: wijl sy veel meerder en klaarder *Prophetien* daar van hebben voortgebracht: en sulks niet alleenlijk aan hunne Broederen den, *Joden* maar ook (door goddelijke drift en ingeving) den *Heydenen* hebben bekend gemaakt.

So sulks warachtig is; hebben uitstekende qua-
lijk gedaan alle die oude *Christenen*, die dese Boeken uit de Canon der Heylige Schrifture hebben geweerd en gehouden: en doen noch veel slimmer die genen, die niet alleenlijk dusdanige Schriften niet achten: maar daar-en-boven noch voor vals, voor vodderye en lompen versierselen verdacht maken: en soumen met recht mogen twijffelen of alle sodanige Menschen de naam van goede Christenen souden mogen dragen; die so, of losfelijk, of moedwilliglijk, Godes Heylig Woord en Propheten met de voet stoten.

Doch

Doch , om weder met groter ernst te spreken , indien dese *Joden* dus door goddelijke drift en ingeving sulks hebben aan den *Heydenen* , te voren Voorfeid en kenbaar gemaakt : hoe zijn sy doch selfs daar ontrent so bysonder onkundig gebleven ? want so dit Griexsche Vers (als hy *Vossius* wil, en niemand anders buiten hem oid heeft geweten , of geseid , wijs 't sijn puur versierfel is) hen allen overal en gedurig in de mond quam, *Hexei de hagnos anax pásées gês Skeptra kratésoon.* De sui vero en heylige Koning , die 't gansche aerdrijk sal beheerschen , is toekomende ; Hoe hebben sy sulks t'enemaal vergeten , of sijn so in het verstand en geheugnis geslagen ; dat sy , wanneer nu onsen Saligmaker in den Vleesche op de wereld verkeerde , noch sy , noch hunne Kindren, selfs geenssins hebben begrepen , 'tgeen sy door goddelijke drift en ingeving aan den *Heydenen* hadden , eer 't noch in 't midden van henlieden gebeurde, bekend gemaakt ? ja so dat de Apostel *Paulus* (die voor sijne miraculeuse bekering nevens henlieden so tegens onsen Saligmaker hadde gewoeld en gewoed) hoe lange en seer hy aan de voeten van *Gamaliël* in de Wet en de Propheten gestudeerd hadde , nergens minder van schijnd geweten te hebben : en sich (nevens onsen *Heyland* en d' andre *Apostelen*) noid als op *Moyzes* en de *Propheten* ; en nergens op de *Hystasfes* , de *Sibyllen* , of diergelijke versierde vodderyen beroept ?

Dese *Apostel* laat evenwel niet na tegens de *Heydenen* , so *Atheniensers* als andren , hunne *Poëten* , en gepretendeerde *Propheten* , hen selfs tegen te voeren : als daar sijn *Aratus* , *Menander* , *Epimenides* enz. of schoon hy der selver namen niet uitdrukkelijk komd te noemen. Maar hoe veel beter hadde hy hen de *Sibyllen* voorgeworpen ? daar die doch

so klaarlijk en onderſcheydentlijk alles hadden Voorſeid ?

En wat aangaat de *Apoſtel Petrus*, de ſelve be-
tuigd wel uitdrukkelijk (Act. 3 v. 17) aan den *Joden*, tot der ſelver onſchuldiging; dat ſy, en hunne
Overſten, onſen Heyland *Jefus Chriſtus* uit onkunde heb-
ben vervolgd en gedood.

Geeft dan God de Heere, die ſijnen geſegenden
Sone, onſen Heyland en Verloſſer, aan *Iſraël* alſo lan-
ge had beloofd; en directe, maar alleenlijk aan
henlieden, had beloofd en geſonden: en ſodani-
ger wiſe, dat hy uit hen (*Joden*) en noch wel uit
de Stamme *Davids*, ſou voortkomen: heeft dan,
ſeg ik, God de Heere; aan henlieden wel ſodani-
ge bequaamheid gegeven; dat ſy ſulks aan andren
(den *Heydenen*) veel klaarder konden bekend ma-
ken, als oïd de *Propheten* hadden gedaan; en even-
wel henl. ſelfs ſo met blindheid geſlagen: dat ſy,
ſelfs het geen ſy aan andren ſo klaarlijk, als of 't het
verhaal van een reeds geſchiede *Historie* was, had-
den verkondigd, niet konden vatten of veritaan?

Maar ook; indien de *Historie*-ſchrijver *Flavius*
Joſephus van onſen Heyland *J. Chriſtus* heeft ge-
tuigd, als velen (en daar onder noch al ſeer voor-
name) geleerde Lieden willen: hoe heeft hy doch,
daar hy ook ſo rijkkelijk van de *Prophetien* wegens
onſen groten Heyland (ten opſichten ſijner *Mira-
kelen* enz.) ſchrijfd; doch geheellijk niet van de
Sibyllen gerept? voornamentlijk als (naar *Voffius*
wil) maar de latere *Joden* de Canon, ten dien op-
ſichte, hebben verminkt? of hoe komt het by,
dat niemand der *eerſte Chriſtenen* (ſelfs onder die
genen, die met der ſelver Verſen hervoorkomen,
tot bekrachting der Chriſtelijke Godsdienſt; en al-
le die genen die ons de Canon der Heylige Schrif-
tuur

tuur voorstellen) sulks aan den *Joden* verwijt ? ja dat sy selts onder malkandren daar uitstekend seer in verschillen ; terwijl d' ene zijde houd dat sy uit *Goddelijke drift en beweging* (evenwel geenffins door de *Joden*) geschreven zijn ; andren dat sy door's *Duivels ingeven* zijn voortgebracht ; andren weder , dat die gepretendeerde *Propheten* , (namentlijk *Hystaspes, Hermes Trismegistus, de Sibyllen* enz.) noch uit *goddelijke* , noch uit *duivelsche* beweging , drift , of ingeving ; maar uit lesing der Heylige Schriftuur van *Christus* enz. hebben Voorseid ; en also veel meerder gepropheteerd , als sy in de selve lasen of vonden ?

Bysonder aanmerkelijk is ook , dat de Heer *Vossius* twederleye soorte van *Boeken der Sibyllen* steld ; de eerste door de *Joden* , en (N. B.) met een slechte en vry quade Grieksche Taal en poësy , beschreven : de tweede door de *Heydenen* ; en met vry geleerder taal en stijl.

Waarlijk dusdanige *Joden* moeten seer bot geweest zijn : dat sy waanden , dat de Grieken sich so lichtelijk souden laten leyden ; en uit de taal en bewoording enz. niet konnen merken , 't onderscheid tusschen koper en goud : en dat dit geen werk van ene en de selve Schrijvers (of soort van Schrijvers) was. Wijl het bysonder onderscheyd van taal ; of in tegendeel bysondre overeenkomst derselve , in de verscheydene Schriften , aan een en de selve Schrijver toegeëygend , ordinaerlijk 't eerste argument is , dat voor of tegens , die genen beweerd werd , die sy van ene en de selve Aucteur of Schrijver achten te zijn ; of in tegendeel de selven uit dien hoofde verwerpen.

Eyndelijk staat evenwel ook desen Heer *Vossius* toe , dat onder de *Sibyllijnsche* Schriften (of versier-

fierde rabsodie der selver) ook sodanigen zijn toegevoegd , en tusschen gelapt , datmen klaarlijk sien kan datser door iemand d'eerste Christenen zijn bygevoegd : en maakt also de selve weder van twederleye soorte; ene die door de Joden , voor de geboorte *Christi* , souden wesen geschreven, ene andre , die , al honderd en twintig jaren naar des selfs geboorte , daar souden wesen by versierd , en ondermengd : en dat N. B. hierom ook *Celsus*, tegens *Origenes*, sulks den *Christenen* sou verwijten (als hier op puurlijk sijne reflexie hebbende , dat hy evenwel geenssins uit dien hoofde doet) dat de *Boeken der Sibyllen* door enigen der *Christenen* ook souden zijn vervalst. *En quo discordia Cives deducat Miseros!* Doch aan sulke Liedén wil ik gaerne de uitsifting der gepretendeerde oprechten, van de on-oprechten of versierden , overlaten.

Vele meerder en absurder dolingen konden ten desen opfichte , van desen anders seer uittekende in geleerdheid , en te recht seer beroemden Heere *Vossius* , werden aangewesen : doch is hier mijns achtens , genoeg , 't geen reeds is bygebracht : en heb ik liever , dat den Leser sulks verwachte van die genen , die niet (als ik alhier) maar by occasie, maar voordachtelijk en wijdlopiglijk , die stoffe verhandelen. Te meer ook wijl sijn Boek , over die stoffe geschreven , niet in 't Nederduits geschreven of vertaald zijnde ; dusdanige wederleggingen geenssins van die kracht of nadruk zijn , als sy anders wel souden wesen.

Onder de eerste Christen Schrijvers , is van dese valschelijk versierde Schriften groot werk gemaakt : en brengen *Justinus Martyr* , *Clémentis Alexandrinus* , *Lactantius* , *Augustinus* en andren die veelvuldiglijk by ; terwijl evenwel onder de selven de

de ene staande houd, dat sy 't (als nu reeds aangeroerd is) door 's Duivels ingeven gebben gesproken; en dat de *Duivel*, gedwongen zijnde, en tegens dank, de waarheid heeft moeten Voorseggen, en van onsen Heiland propheteren.

Andren, in tegendeel, dat sy door Godes Geest zijn aangeblasen geweest, en uit dien hoofde hebben Voorseid, en Geopenbaard, die *verborgenheid*, die (naar d' Apostel Paulus, Ephes. 3. v. 5. en 6. spreekt) *in andre Eewen, den Kinderen der Menschen niet en is bekend gemaakt; gelijke nu is geopenbaard zijne heilige Apostelen en Propheten, door den Geest, enz.* Ja datse niet alleenlijk noch veel klaarder, als alle de Propheten te samen, daar van souden hebben Voorseid; maar ook sodaniger wijze, dat, door het noemen van *Namen en Toe-namen, en Tijden*, en andre klare en uitdrukkelijke Omstandigheden, sy veel eerder een reeds gebeurde Geschiedenis schijnen te verhalen (gelijke ook waarlijk doen) als iets toekomendste Voorseggen.

En noch zijn 'er die willen, dat d' Apostel Paulus selfs dese gepretendeerde Prophetien (en meer andre vodderyen van dien aerd) sou hebben gerecommandeerd. Ja brengtmen ook desselfs gepretendeerde recommandatie, als wat bysonders by.

Indien de *Sibyllen* door 's *Duivels* ingeven hebben gepropheteerd, is 't waarlijk wonder; dat, God de Heere, door de *Duivel* heeft laten klaarlijk Voorseggen, 't geen hy door *Propheten*, extraordinaerlijk met sijnen Geest begaafd, niet heeft laten verkondigen: maar ook selfs, tot de komste sijns Soons toe, aan henlieden, voor 't merendeel heeft verborgen gehouden!

't Waar wel niet onnut hier eens wat omstandiglijke te tonen, hoe bottelijk dese Verfierders hun-

ne Prophetien hebben geformeerd: maar sal't my genoeg zijn, hier in te lassen, 't geen vry beknoptelijk daar van heeft bygebracht, de seer Geleerde *J. Obsopæus*, in sijne Voor-reden over de gepretendeerde *Sibyllijnsche Boeken*, die noch by ons herwandelen, op volgende wijze: *Esaïas* heeft onbepaaldelijk Voorseid: Siet een Maagd sal &c. maar de *Sibylla* uitdrukkelijk: Siet de Maagd Maria sal een Soon Baren in *Bethlehem*: even eens als of de Propheten minder met Godes Geest begaafd waren geweest, wanneer sy hunne Prophetien gesproken hebben, als de *Sibyllen*; of als of de Naame *Jesu* al voor de Boodschap des Engels, door de *Sibyllen* was bekend gemaakt. Den Doop Christi in de *Jordaan* heeft genig Propheet Voorseid: maar de *Sibylla* (in't 6de Boek) heeft en dien Doop, en de verschijning des H. Geests in de gedaante van een Duif, al vry lang te voren (indienmen sulks geloven sal) klaarlijk Voorseid. Maar indien sulks warachtig is, waarom geven wy dan geen meerder geloof aan de *Sibyllen* als aan de Propheten selfs?

Doch hy, die de *Autheur* van die *Sibyllijnsche Boeken* is geweest, verraad sich selve, als de *Mollen* door hun wroeten, so in de *Historie* van *J. Christus*, als in de *Beschrijving* van de *XV. Roomsche Keyseren*, al van't begin des vijfde Boeks: alwaar hy de namen en daden van yder dier selver, so klaar en duidelijk beschryfd, en in een *Historisch* kort begrip verhaald, datse van een *Historie-schrijver* niet anders souden kunnen verteld werden. Op dat evenwel't bedrog niet blijken sou, werden de namen niet geheelijk uitgedrukt, maar alleenlijk de getalen, welken de eerste, of *Capitale Letteren* van de namen der selver uitdrukken; op dat het so, godwouds, pure *Raadselen* quamen te gelijken. Maar waarom heeft sy (*Sibylle*, of liever, hy *Autheur*) ook niet langs die selve reeks, de namen der volgende *Keyseren*, onder diergelijke

lyke Raadsfels' quansffuis bedektelyk voortgebracht? Of was het, dat de namen so der verstorvene als noch levende Keyseren bekend, en de eerste Letteren der noch toekomenden onbekend waren? Doch dese Sibylle Propheteerd van voorledene en reeds bekende saken: en indiens eens van toekomende voorneemd te spreken, gist sy sulks uit het getal, van de Letteren der eygene namen. By voorbeeld, pag. 375. Voorseidse, dat Rome sal te gronde gaan, als 't getal van sijn Naam vervuld sal zijn, enz.

Wat het getal van *Romens* ondergang aangaat, dat sou uitloopen, op het 948ste jaar, naar *Romens* Bouwing, en 't 197ste jaar naar *Christi* geboorte: En was dit de selve soort van sotterny waar mede seer aerdiglyk *Cicero* scherft, in de persoon van *L. Tarutius Firminianus*, die, uit de Geboortedag der Stad *Rome*, de gevallen der selver Stad en Staat pretendeerde te konnen Voorseggen. Doch geef ik ook den Leser te bedenken, of die *Offer-wicke-laars*, niet wijser waren, als sulke *Sibyllisten*; wyl sy ontrent de vervulling hunner Voorseggingen, over de Beelden der *Florianen*, de tijd van 1000. jaren namen; op datse te korte tijd nemende, noch by of kort naar hun leven, niet wierden van valsheid overtuigd: schoon 't daarom niet minder belachelijk was.

Geensffins is 't van node, buiten 't geen hier *Obsopæus* so beknoptelyk bybrengt, verder by te brengen, 't geen dese gepretendeerde *Sibylle* van de 5 Broden en 2 Visschen, en 5000 Menschen daar mede gespijst, en 't overschieten van 12 Korven met Brokken, onder pretext van te Voorseggen, verteld: of meer andre Mirakelen onses *Heylands*; die aan den *Propheten*, voor datse quamen te geschieden, t'enemaal onbekend waren, en quansffuis, maar door de *Sibylle* voorseid werden. En laat

laat ik die stoffe over, aan diegenen, dien't de de moeyte luit om sulke grollen, en grollachtige Schrijvers, en *Spiegels der Sibyllen*, enz. die my naauwlijks de moeyte waerdig zijn te noemen, te wederleggen, en met reden te belachen.

Maar doch (dat ik 'er evenwel noch dit by voege) eens ondersteld zijnde, dat dese gepretendeerde *Sibyllen*, of door *Goddelijk*, of door 's *Duivels*, ingeven sulks hebben Voorleid: of dat de Joden, (als *Isaacus Vossius* en andren willen) door *Goddelijk* ingeven sulks, om een Licht voor den Heydenen, te verstrekken, en den selven de komste *Christi*, welken sy selfs, als hy nu tegenwoordig was, niet kenden of erkenden) te Voorseggen, versierd hebben: en alsoo aan den *Heydenen* hebben geopenbaard, 't geen voor hen selfs verbergen bleef; kanmen, dan noch hier by vragen, hoe 't by komt, datse niet verder hebben willen, of konnen, *Prophetieren*; als tot maar by-na die tijd, datse zijn in't licht gekomen, en so terstont, door de hier ontrent wat te licht-gelovige Kerkelijke Schrijvers, *Iustinus*, *Clemens Alexandrinus*; en ook verder gevolgtijk door *Eusebius*, *Lactantius*, *Augustinus* en diergelijken zijn opgevat, geloofd en verdedigd?

Waarlijk, die dese en noch vele andre redenen, die konden werden bygebracht (en reeds door *Obfopæus*, *Blondel* en andren, den Geletterden zijn voorgesteld) met enige ernst en oordeel overweegd, sal seer klaarlijk kunnen bemerken, dat het met dese versierde Schriften, even alleens is toegegaan, als met die gefingeerde *Evangelien*, en *Brieven*, en *Handelingen*, en *Openbaringen*, en *Passien* en *Liturgien*, die al in de eerste en tweede Eeuw van 't Christendom, (buiten de oprechte

Evan-

Evangelien, Handelingen en Brieven) door Lieden, die daar door hunne Gevoelens of Secten sochten goed te maken, te verdedigen en te stijven, onder de heylige en grootachtbare Namen van *Thaddeus*, van *Thomas*, van *Bartholomeus*, van *Philippus*, van *Nicodemus*, van *Andreas*, van *Paulus en Thecla*, van *Paulus*, van *Petrus*, *Mattheus en Jacobus* en andren, zijn valschelijk versluisd, en onder 't Volk verstroyd: om door sulck, quansluis heylig, bedrog den gemenen Man sand in d'ogen te werpen, en de grootste menichte der Gemeentens also beter aan hunne koorde te krijgen, of te houden.

'tWelk so verre is gelopen, dat *Tertullianus* klaagd; datmen, selfs by sijn leven, valschelijk versierde Schriften op sijne Naam uitgaf, en onder het Volk stroide. Ook is klaarlijk te sien, dat uit sulker Lieden koker zijn gevloeid, die woorden, die door *Clemens Alexandrinus*, als, de woorden van d' Apostel *Paulus* zijn bygebracht; en door andren opgevat: *Neemt de Grieksche Boeken in de Hand, en erkend uit de Sibylle, hoe sy eenen God betekend, en die dingen die te verwachten zijn. Ook de Hystaspes in de Hand nemende, lees hem, en gy sult veel helderder en klaarder daar in den Sone Gods beschreven vinden; en hoe tegens Christus vele Koningen hem hatende, sich sullen ten strijd rusten; en tegens die genen die sijnen Naam dragen; en die in hem geloven: ook sijne verdraagsaamheid en sijne toekomst. Waar op hy ons dan kortelyk vraagd: Behoord niet de gehele Wereld, en al wat in de Wereld is, Gode toe?*

Waarlijk daar 't so licht viel ook aan de soo geleerden, als *Clemens Alexandrinus* was, sulke beuselen voor wat deugdsaems, en Apostolische Schriften, in de hand te steken; was 't geen sware saak, so

so andre beufelen, als die vande gepretendeerde en versierde *Hermes Trismegistus*, en van *Hystaffes*; de *Prophetien* van *Enoch* enz. en specialijk dese Boeken der *Sibyllen*, den gemenen-man onder de Christenen, voor heel wat bysonders, aan te preken: voornamentlijk als men fingeerde dat, of by occasie van de brand van 't Capitoool, de selven in deses of genes handen waren gevallen: of dat dese of gene, door bysondre toelating van dese of gene Keyser, daar van een af-schrift had verkregen (gelijkmen kinderlijk versierd, dat *Virgilius*, door gunst van *Augustus*, tot de selven toegang had gehad; en daar uit, by die occasie, in sijne *Pollio*, of vierde der-zang, so een Prophetie van *J. Christus* had gemaakt) of datmen andere bedriegelijke versiering en uitstroyselen maakte; die op veelderhande wijzen konden bedacht werden. Doch dat de Heydenen met sulke inventien de spot dreven, en den Christenen sulck bedrog in de neus wreven, blijkt niet duisterlijk uit het vijfde, en specialijk uit het sevende Boek, van *Origenes* tegens *Celsus*.

Gelijk dan (als door andren krachtiglijk bewezen is) de gepretendeerde Boeken, die, onder de Christenen, noch in handen zijn, geenssins die genen zijn, die te *Rome* so sorgvuldiglijk wierden bewaard; So is ook klaar, dat sy noch veel minder zijn die Boeken, die, 3 of negen in tal, gepretendeerd werden, door 't oude Wijf (dat al mede een *Sibylla* genaamd werd) aan *Tarquinius*, of *Priscus*, of *Superbus* ('t is my evenveel wien van beiden de Leser verkieft) geveild en verkoft te zijn: wijl die, so sy'er oid zijn geweest (want wie, buiten de XV Mannen, of enigen uit de selven, door den Raad daar toegelast, heeft de selven gesien?) door de brand van 't *Capitolium* zijn vernietigd: en
men

Men daarom overal uit *Griekenland*, uit *Africa*, *Sicilia* en andre Gewesten, uit *Asia* enz. heeft laten opsoeken en uitkiezen, die Versen, die quansfluis de oprechte zijnde, weder in de plaatse der Ouden (so eerst door last van den Raad; als namaals door des *Keyfers Augusti* last en bevel) zijn gesteld: om also daar door, so langmen kon, het Volk te blijven mompen, en in dwang te houden; wanneer de politijke macht, alleen te swak zijnde, den arm van superstitie ook van noden had.

Deze gepretendeerde Boeken wierden derhalven in 't eerste bewaard door de II Mannen, van *Tarquinius* daar toe eerst gesteld: daar na door de X Mannen; het getal vermeerderd zijnde, op dat ook de Magistrature, die niet uit den Adel maar Gemeente gekoren was, daar aan ook deel had; gelijk sy met'er tijd ook aan d'allerhoogste Ampten deel kreeg: daar na door de XV Mannen: schoon eyndelijk ten tijde van *Sylla*, dat Collegie sijne naam van XV Mannen altijd blyvende behouden, wel tot het getal van XL, ja LX. Priesteren aanwies. [Wat hier van de reden was, geef ik den politijken te overwegen: wijl, mijns oordeels, dit geenssins buiten seer considerabile consideratien (die evenwel velerlye en seer verscheydene, naar de verscheydenheden van tijd, en toevallen konden zijn) geschied is.]

Dezen, als so uit de oude Historie-schrijvers, als uit de oude Op-schriften, blijkt, waren Leden van de alier-voornaamsten der Stadt; die ook buiten de voornaamste politijke Ampten, en dat sy Leden van den Raad waren, ook d'andre voornaamste Priesterschappen (1, 2, a 3 of meerder der selver) bedienden.

Deze hadden, of besaten, ook dit Ampt voor

al hun leven: waren vry van Krijgs-ampten, en andre publyke dienſten; en hadden nevens de beſorging der Eeuw-ſpelen, en de Suivering of Wydingen, (waar toe ſy naar de getuignis van *Zofimus Toortſen*, *Wierook* en *Asphaltus*, uitdeelden) enz. De bewaring, en inſpectie, niet alleen der *Sibylliſche Boeken*; maar ook te gelijk de beſorging, van alle die Offerhanden, en heylige plechtelikheden; die, uit laſt, of raad, der quaſſuis, daar in gevondene *Orakel-antwoorden*, waar te nemen of te volvoeren waren.

De bewaring der ſelver was hen ſo dier bevolen, dat ſy ſelfs (ik laat ſtaan andren) tot het leſen der ſelver, geen toegang hadden; als, uit order en bevel van den *Raad*; of der *Keyſeren*; naar dat de Republyk in een eenhoofdige Opper-macht veranderd was: ook geſchiede dat niet, als in ſeer gewichtige voorvallen; namentlyk van Peſt, hongersnood, ſware nederlagen en rampen, twiſt en oneenigheid; of grote verſlagentheid der Gemeente; of 't verſchijnen van ongewone Wonder-tekens, of 't boodſchappen der ſelver; het ſlaan van de Blixem op Tempelen enz. als uit *Dionyſius Halicarnaffeus*, *Livius*, *Servius* en meer andre oude Schrijvers blijkt.

In hoedanige quade toevallen, de Raad laſt gaf aan deſe XV Mannen, om tot die Boeken te gaan; en daar uit te ſien, wat, tot verſoeninge der Goden, moeſt gedaan werden; aan welken Goden of Godinnen, en wat Offerhanden, ook op wat wiſe enz. 'er moeſten geofferd, of iets anders ver-richt, werden: om uit de dan tegenwoordige elende, gevaar, twiſt enz. gered te werden.

Doch wierden als dan de gepretendeerde Godſpraken, en raden of remedien, niet ter eerſter
in-

instantie aan de Gemeente geopenbaard; maar moesten die eerst in den Raad werden gebracht; en aldaar overwogen, wat tot vertroosting, of tot paying en stilling, van het Volk diende publijk gemaakt te werden. So dat sy wel waren, 't geen de *Propheten* waren te *Delphis*, en in andre *Orakel-plaatsen* (die verklaarden 't geen de Priesteres had voortgebracht, of dat dese of gene God of Godinne, door 't wenken en knikken, of anderffins, quanssuis, te kennen gaf) doch moest 'er de Raad eerst het fatsoen aan geven, eer sy aan 't gemeen Volk wierden kundig gemaakt.

Ook was ordinaerlijk 't geen uit dese Boeken; of liever, uit dit gepretendeerde Boek (want *Plinius* seide, dat 'er maar een was gekoft) gehaald en verklaard wierd, het doen van enige bysondre Offerhanden; of te gelijk het viere van enige bysondre Plechtelikheden; selden enige *Prophetie* over 't toekomende, of Raad over ander doen en laten. Wyl 't hele werk te doen was (als reeds is geseid) om het gemene Volk te pajen en te mompen, en om 't so veel te beter onder gesach te houden: als ook seer wel aantekend over 't derde Boek van *C. Tacitus*, de seer beroemde *Tra-jano Boccolini*.

In de Marfischen Oorlog dan, zijn dese gepretendeerde *Sibyllijnsche* Boeken (of Boek) door de brand van 't Capitoel vernield. En heeft men, door ordre van den Raad, gaan opsoeken uit Asia en Griekenland, enz. weder nieuwe Schriften en Boeken der *Sibyllen*, die onder de Grieken en Asianen verstroid waren; die opgesameld, en daar uit gekosen, 't geen men voor oprechte Schriften der *Sibyllen* hield, of wilde hebben gehouden: waar van de *Sacerdotes*, of *Priesteren* van 't *Collegium der*

XV Mannen, de last hadden; en om nettelijk, en so veel in menschelijk vermogen was, uit te keuren, wat oprecht, wat vals of versierd, of vervalst was.

En naardemaal 'er noch so vele, ja byna ontelbre Prophetien, overal omherwandelden, onder de naam van *Orpheus*, *Museus*, de *Bacides*, en andre *Voorseggers* en *Orakel-rabbelaars* meer; en dagelijks noch onder de hand nieuwe Versen der *Sibyllen* gepractiseerd wierden: (als niet duisterlijk, uit *Plutarchus* en andren, blijkt, en gevolglijk, by occasie, sal getoond werden.) Heeft *Augustus* weder alles laten op-soeken, en een nieuwe sifting laten doen: naar welke hy de, quanssuis, alleen oprechte, seer wel besorgd, deed opsluiten, onder de voet van 't Beeld der *Apollo Palatinus*, in twee Goudene Koffers: daarse te vooren in een Stene Kist hadden besloten gelegen.

De reden hier van, is vry wel te begrijpen: Om dat 'er, namentlijk; geduriglijk so, met de gepretendeeree Versen der *Sibyllen*, wierd gespeeld; die altijd wierden voorgewend, vooreen groter of kleender gedeelte, noch hier en daar overig te wesen: en waar uit dan dingen wierden voortgebracht, die somtijds den Staat van d' Opper-heerschappy konden nadelig zijn, enz. Gelijk daar van, so uit *Dion Cassius*, als andren in de Beschrijving van 't leven van *Tiberius*, en van *Nero*, blijkt. Waarom ook hy *Tiberius* daar over weder een nieuwe reformatie maakte. Doch met de selve Versen, die 't gemene Volk van *Rome* tegens hem *Tiberius* had opgevat (en waarom hy de reformatie deed) quam 't selve weder onder de Keyser *Nero* voort: by occasie van de verschrikkelijke brand te *Rome* (door *Neroos* bestel, naar 't Volk geloofde) ontfteken. En

En als hy *Nero* betoonde, datter sulke Versen onder de *Sibyllijnsche* niet wierden gevonden; so haddense terstond weder een ander gereed, waar met sy hem sijne Moeder-moord verweten. [Sie ook 't geen ik hier van Pag. 149 heb aangeroerd.]

Maar doch, als nu eyndelijk in de Burger-krijg, tusschen *Vitellius* en *Vespasiaan*, wederom het gehele Capitool, te gelijk met de Tempel van de Grote *Jupiter* enz. verbrande; waar en wat Boeken, zijn 'er toen overgebleven? Dat 'er geen pretext van miraculeuse behoudenis der selver, onder de *Pontifices*, de XV Mannen, en d'andren kon ontbreken, leeren ons al de reedste vorenbygehaalde Kunsjes, en 't geen noch gevolglijk staat bygebracht te werden.

Dat *Stilico* eyndelijk de selven (of die, die naam droegen) verbrand heeft, getuigen de Heidenfche Schrijvers: maar wat hy 'er van ontdekt, en tot latt der selver geseid heeft, verswijgense. Doch ontdekt sig van selfs genoegsaam, uit het nu verhaalde, wat oordeel wy daar over mogen geven.

Ondertusschen, heeft d'ene of d'andre bedrieger, doch slecht Poëet, en al te botten Versierder, (wyl hy, onder de naam der *Sibylle*, sich selfs menigmaal sottelijk tegenspreekt, en also selfs 't bedrog als door de seer wakkere Mannen *Obsopæus*, *Blondel* en andren is ontdekt, en noch verder staat ontdekt te werden, door de Eerw. *H. Servatius Galleus*) onder pretext (als reeds geseid is) van op dese of gene behendige wijs, of speciale gunst, 'er achter gekomen te zijn, en Copie 'er van te hebben bekomen, als wat uitstekends en van bysonder krachtige nadruk, tot overtuiging der Heidenen, en bewijsen bevestiging der Christelijke Godsdienst, de Boeken die

wy nu noch hebben, den al te licht-gelovigen, quansfuis heymelijk, in de Hand gestoken. Dat by die licht-gelovigen, (anders oprechte Lieden als *Justinus*, *Clemens*, enz.) sijn opgang nemende, verder onder de Christenen, is door-gebroken: en te meerder als se sagen, dat 'er so grote Lieden onder hen Geloof aangaven, en 'er vry veel werks van maakten. ~~Schoon de Heidenen in~~ regendeel sulks beschimpten.

En dus zijn noch by seer velen in achting gebleven die Versen, daar *Smidius*, *Crasset*, en vele andren, met sulc een yver voor-schrijven, en hun selfs by den doorsichtigen geleerden, belachelijk ten toon stellen.

Doch om weder te keren, so tot die Boeken, die by de Romeynen so sorgvuldig bewaard wierden: 'als tot die genen, die onder de Heidenen, onder de naam van *Sibyllijnsche* Versen omherwandelden, en door de *Sibyllisten* (want dus noemd *Plutarchus* in't leven van *Marius*, die Waarzeggers en Land-lopers, die uit de selven aan Jan Alle-man, so wel groten als klenen, Voorleggingen deden; en dese naam gaven selfs, d' andre Christenen, aan die Christenen, die met den selven als heel wat bysonders en krachtig pronkten den Superstitieusen voor oprechte en warachtige Prophetien wierden aangepresen) sienwe dat *M. Octavius* daar door te *Rome* werd gehouden, en, tot sijne ondergang, bedrogen.

Hoedanig een soort van Volk daarom van *Plutarchus* valsche Propheten en Guichelachtige bedriegers genaamd werden, in't leven van *Cicero*: wanneer hy verhaald, hoe se aan *Cornelius Lentulus*, met hem *versierde Versen en Orakelen*, die quansfuis Versen der Sibyllen waren, voor te singen, hem ('t
Hoofd

Hoofd op de hol helpende) Voorseiden: dat het nood-lot wilde, dat Rome door drie Cornelien sou beheerscht werden: dat twee der selver, namentlijk Cinna en Sylla hun lot al-voleynd hadden: maar dat hy de derde Cornelius was, aan wien de Goden't Opper-gebied beschoren: en dat hy derhalven niet met marren, als Catalina had gedaan, de goede occasie verwaarlofen moest.

Het bedrog door den Raad, omtrent de soorgvuldiglijk bewaarde Boeken, was eerlijker, en van seer grote achtbaarheid; -schoon anders niet minder, als dat der nu genoemde Land-lopers en bedriegers: maar tot heyl der Republyk, wierd seer dikmaal ondernomen de practijk van 't Versje van *Virgilius*, *Dolus an Virtus &c.* 't zy waar of flogen, als m'er maar het Volk m'e payd.

Ook was dit bedrog van sodanige achting en gewicht, onder alle de achtbaarste en schranderste Liederen der Roomsche Republyk; dat, selfs in de allergrootste twisten en verdeling des Roomschen Volks, men niet opentlijk daar tegens aan derfde gaan: maar alleenlijk indirecte de quade slagen, daar met door partyen opgeheven, dorst af-weren, en te keer gaan.

Dit leerd ons 1. het exempel van *Brutus* en *Cassius*, die de t'samenfwerking tegen *J. Caesars* leven aangesteld, expresselijk quamen te verhaasten, om datse, 't geen sy wel wisten valschelyk, om *Caesar* te flatteren, uit de Boeken der *Sibyllen* wierd gepretendeerd, gelesen en Voorseid te zijn, niet durfden opentlijk weder-spreken; en in tegendeel geenssins, met stilswijgen wilden toestemmen; wanneer daar over in den Raad, overleg en besluit sou gemaakt werden: en daarom voor dien dag en tijd, het Raads-besluit voorquamen, en *Caesar* om hals brachten.

Dit toond ons *Dion Cassius*, als hy, in zijn 44ste Boek, op de volgende wijs spreekt: „ Want „ naardemaal 'er een gerucht vry breed verspreid „ was, het zy waar, het zy vals (gelijk sulke „ fabulen veeltijds versierd (N.B.) en uitgestroid „ werden) als of de Priesteren, die de naam van „ X V Mannen droegen, opentlijk voorgaven, „ dat de *Sibylle* geseid had, dat de Parthen noid „ anders als door een *Koning*, souden verwonnen „ werden; en datse quansluis daarom (aan den „ Raad) souden aanbrengen, datmen aan *Cæsar* „ de naam van *Koning* moest geven: *Brutus* en „ *Cassius* gelovende, dat sulks waarlijk soude geschieden; en dat den Raad, (uit welker getal sy *Brutus* en *Cassius* ook waren) genoodsaakt „ sou werden, haar gevoelen en toestemming, „ in so swaar-wichtigen saak te uitten; verhaatte „ sy de toelèg (wijlse dat niet souden durven publickelijk tegen-spreken, en in tegendeel met „ stilswijgendheid dat geentfins wilden toe-staan) „ eer dat 'er (in den Raad) over die saak, iets „ geconcludeerd kon werden. Op de selve wijs spreekt 'er van (hoewel beknoptelijk) *Suetonius*: „ Ook wierd 'er een veelvuldig gerucht verstroid, „ dat in de naaste Raads-vergadering, de X V „ Man, *Luc. Cotta* sou voorstellen, dat dewijl „ 'er in de *Sibyllijnsche Boeken* behelsd wierd, dat „ de Parthen niet als door een *Koning*, konden „ t'ondergebracht werden, men aan *Cæsar* de „ naam van *Koning* moest geven. 't Welk oor- „ saak was, dat de t'saam-geswoornen hunne „ aanslag quamen te verhaasten, op datse niet „ gedwongen wierden sulks ook toe te stemmen.

Omtrent welke Historie, ook kan aangemerkt werden, dat de X V Mannen niet so seer de Ver-
sen

fen zelfs der gepretendeerde *Sibylle*, of *Sibyllen*, uit die Boeken, quansluis op-gesocht en gevonden, als wel de gepretendeerde inhoud der selver, in den Raad brachten, en aldaar dan, der selver Uitleggers en Verklaarders waren.

Stouter als dese *Brutus* en *Cassius*, was de Wijk-meester *Cajus Cato*: van welke ons 't exempel verhaald *Dion Cassius*, in zijn 39ste Boek, op volgende wijze: „ Verder, in 't begin van 't volgende „ jaar, heeft de Statue [of geheyligd Stal-beeld] „ van *Jupiter*, op de Berg van Albanus, door de „ Blixem geraakt zijnde, de weder-keer en her- „ stelling van *Ptolomeus* een wijl tijds tegen gehou- „ den. Want als de Romeynen daar over de *Si- „ byllynsche Boeken* consuleerden, vondense [of „ gaven de X V Mannen sulks voor] in den sel- „ ven behelsd te wesen, dat de *Koning van Eryp- „ te*, met bedriegelijk overleg na *Rome* sou ko- „ men; en dat, indien hy om bystand versocht, „ men hem geen vriendschap weygeren moest: „ maar dat men hem ook geensins met Militie „ moest te hulp komen: of dat anders de Repu- „ blijk in moeyte en gevaar sou raken. Waarom „ dan sy, verwonderd staande, daar over, dat „ het *Orakel* so wel op de tegenwoordige tijd pa- „ ste; alles wat reeds daar over besloten was ver- „ nietigden. Daar toe door de Wijk-meester „ *Cajus Cato* werdende op-gemaakt en geperlua- „ deerd. En wierd dat *Orakel* door bewerking van „ *Cato*, (of 't schoon in genen dele geoorlofd „ was, enig Vers in de *Sibyllynsche Boeken* gevon- „ den, aan de *Gemeente* bekend te maken, ten „ zy sulks door den *Raad* was goed gekeurd en be- „ floten) aan 't *Gemeen* publijk gemaakt. Wijl „ hy so haast de sin deser *Versen* (gelijk somtijds

„ gebeurd) quam uit te lekken ; verlegen wierd ,
 „ dat die by den *Raad* fou werden gesmoord ; en
 „ bracht hy daarom de *XV Mannen* voor het Volk ;
 „ en dwong hen aldaar , de verklaring over die
 „ *God-spraak* te doen , eer den *Raad* daar over iets
 „ kon resolveren of besluiten : en hoe meerder
 „ desen daar tegen worstelden , en pretendeerden
 „ sulks ongeoorloofd te zijn ; hoe ontstelder en vu-
 „ riger de *Gemeente* wierd. Dit ging dan , dusda-
 „ niger wijze toe ; en wierd het *Orakel* , in de La-
 „ tijnsche Taal (N. B.) verklaard zijnde , pu-
 „ blijkelyk op-gelesen. En wanneer daar over
 „ gedelibereerd werdende , desen verstonden dat
 „ men *Ptolomeus* door [*Lentulus*] *Spinther* , doch
 „ sonder Krijgs-macht , fou laten herstellen ; en
 „ andren in tegendeel bevalen , datmen hem door
 „ *Pompejus* , met twee Roe-dragers verseld , fou
 „ laten in sijn Rijk brengen (want *Pompejus* het
 „ *Orakel* verstaan hebbende , had sulks versocht ,
 „ en waren sijne Brieven door de Wijk-meester
 „ *Aulus Plautius* aan de *Gemeente* publijkelyk op-
 „ gelesen) geraakte de *Raad* in vrees en verle-
 „ gendheid , dat *Pompejus* daar door noch veel
 „ groter fou werden ; en stelde 'er sich tegen , on-
 „ der pretext , van de besorging der Lijf-tocht :
 „ welk Ampt sy aan *Pompejus* op-droegen.

Hy , *Dion Cassius* , naar verhaal van andre tuf-
 schen komende saken , weder tot de herstelling
 van *Ptolomeus* komende , verhaald ; hoe door 't
 aanstuwen van *Pompejus* , en 't bedrijf van *Gabinus*
 (die toen over *Syrie* 't gebied had) in weer-wil
 der *Raad* en *Gemeente* , hy *Ptolomeus* met geweld
 van Wapenen wierd hersteld : en *Gabinus* , daar
 over te recht gesteld zijnde , so veel met sijne ge-
 roofde Schatten wist uit te werken , dat hy geab-
 sol-

solveerd wierd : schoon hy namaals om andre lichter faken wierd gecondemneerd.

Doch hoe sich dit heeft togedragen fal't my niet verdrieten den Leser , uit nu reeds bygebrachte *DionCassius*, woordelijk alhier te vertalen: wijl sijn woorden, mijns achtens, van bysondre nadruk zijn. Hy seyde derhalven , naar't verhaal van die expeditie : „ *Gabinus* heeft dan, op dese wijs, die „ saak ten eynde gebracht. Maar schreef hy hier „ van niets over na *Rome*: op dat hy niet selfs de „ de beschuldiger sijner eigene delicten wierd. „ Doch kon so groot een stuk niet verborgen blijven : en quam't de *Gemeente* al kortelijk ter „ ooren; naardemaal de *Syriërs* tegens hem seer „ klachtig vielen ; so om andre faken, als om „ datse; gedurende sijn af-weten, door de *Ro-* „ vers seer waren geïnfesteerd geweest. Waar „ by quam, dat de *Pachters* en *Tollenaars*, door „ de selven verhinderd, hunne Gelden niet hadden „ konnen op-gaderen; en daar door in sware „ schulden waren vervallen. Waarom dan sy „ [de *Gemeente*] vertoornd, hunne Sententie „ tegens hem formeerden, en met grote drift „ hem sochten te verwijzen. Wijl ook *Cicero* en „ andre faken, met kracht, hervor bracht, en „ hen aanried, datmen de *Sibyllijnsche Boeken* op „ nieuw weder sou consuleren; als verwachtede „ dat'er enige straf sou by geschreven zijn.

„ Het Burgermeesterschap, wierd toen noch „ door *Pompejus* en *Crassus* bediend: van welken „ d'ene, uit eigene drift, hem droeg en begunstigde; en d'andre, om des andren [Burgermeesters] wille; en om dat hy van't Geld, „ dat *Gabinus* had overgesonden, genoten had. „ Waarom sy beyden dan hem opentlijk verde-

„ digden , en beletten , datter iets (tot zijn na-
„ deel) besloten wierd ; en aan *Cicero* [die te-
„ gens *Gabinus* Pleytte] zijn Ballingschap verwe-
„ ten.

„ Maar evenwel , naar desen hunne Burger-
„ meester-ampten hadden neergeleyd , en in hun-
„ ne plaats *L. Domitius* en *Appius Claudius* waren
„ gesuccedeerd , heeftmen weder sijne stemmen
„ gegeven ; en zijn de meeste tegens *Gabinus* ge-
„ weest. Want *Domitius* was vyand van *Pompejus* ;
„ so om dat hy hem , ontrent het bekuipen van 't
„ Burgermeesterschap , was in de weeg' geweest ;
„ als om dat hy't in weer-wil van hem (*Domitius*)
„ geworden was. En *Appius* , alhoewel hy aan
„ hem vermaagschapt was , was hem tegen , om
„ dat hy daar door 't Gemeen , met dat te believen ,
„ so te beter tot sijne gunst en voordeel mocht
„ krijgen ; en te gelijk op hoop , van door *Gabini-*
„ „ *us* Geld , indien die weder enige moeyte quam
„ te maken , ook verrijkt te werden : waarom hy
„ dan al zijn bedrijf daar heen richte.

„ En werkte dit noch te groter haat voor *Gabi-*
„ „ *nus* , dat hy een successeur in 't Gebied , door
„ *Crassus* hem toe-gefonden , had voor 't hoofd
„ gestoten ; even als of hy die bestiering voor ee-
„ wig en altijd besat. Waarom men dan goed
„ keurde , dat wederom de *Boeken der Sibylle* sou-
„ den gelesen worden ; schoon *Pompejus* sich daar
„ tegen aan stelde.

„ Ondertusschen was de Tyber , 't zy door over-
„ vloedige Regen , die naar de Stad quam af-stro-
„ men ; 't zy dat de hoge op-drang der Zee , den
„ af-vloed van de Tyber-stroom , door felle wind,
„ verhinderde , 't zy dat dit , (naar 't vermoeden
„ en inbeelding was) door de bewerking van ie-
„ mand

„ mand der Goden , was toe-gekomen , so schielijk overgevloeyd , dat niet alleenlijk alle lege en vlakke oorden der Stad , maar ook vele hoger gelegene plaatfen , daar door overftroomd en blank lagen . Waar door de met Leem Opgemetfte Huifen , door-weykt wierden , en ter neder quamen te ftorten ; al het Vee , en lafbare Dieren , quamen door t water te verftoren ; en alle die Menfchen , die fich niet tijdelijk genoeg naar het hoge en droge wiften te bergen , in hunne Huifen , of op Straat , onderfchept werdende , verfofen . Gelijk ook de refterende Huifen , door het lang duren van het quaad , bedurven zijnde , sommigen al in t korte , sommigen noch daar na , quamen ter neder te ftorten .

„ De Romeynen waren over defe tegenwoordige rampen bedroefd , en waren 'er noch anderen en grotere (naardien fy fich verbeelden , dat door het herftellen van *Protopomus* , de Goden tegens hen vertoornd , dit ongeluk hen hadden toe-gebracht) die door hen noch gevreesd en verwacht wierden . Waarom fy ook *Gabinus* , fchoon abfent wefende (als of fy daarom te minder fouden hebben te lijden , indien fy hem haafstiglijk om hals hielpen) met grote drift , fochten met de dood te ftraffen .

„ En warenfe daar ontrent , met fo verhemente drift en paffie , in-genomen , (fchoon 'er niets diergelijks (N. B.) in de *Sibyllijnsche Verfen* te vinden was) dat den Raad fich beyverde , en tot voorgang (daar in) ftrekte ; dat ook d'andre *Regenten* , nevens het *Volk* , d'aller-fcherpfte en bitterfte befluiten tegens hem maakten .

„ Terwijl , evenwel , fulks gefchiede , quam
het

„ het Geld, dat *Gabinus* voor af gesonden had;
„ en maakte, dat hy niet alleenlijk, absent we-
„ fende, maar ook al tegenwoordig zijnde, niets
„ euvels quam te lijden. Evenwel had hy, over
„ sijne schandelijke bedrijven, so quade Con-
„ scientie, dat hy traag in *Italie*, en by nacht bin-
„ nen *Rome*, quam; en vele dagen lang niet bui-
„ tens Huis dorst komen. Vele beschuldigingen
„ waren 'er tegens hem; en daar by groot getal
„ van aanklagers, Doch voor eerst wierd op't
„ Tapijt gebracht, de herstelling van *Ptolomeus*:
„ als welke de allervoornaamste was. En was,
„ (om so te spreken) de gehele *Gemeente* (van
„ *Rome*) naar de Richter-stoel t' saam gevloeyd,
„ en menigmaal van voornemen, om hem (*Ga-
„ binus*) te verscheuren: so om dat *Pompejus*,
„ [die in uitstekende achting by het Volk zijnde,
„ en lichtelijk anders machtig was, door die dolle
„ drift en liefde, die't Gemeen hem toedroeg, met
„ sijne tegenwoordigheid sulkste verhinderen, als
„ ook namaals geschiede] „ toen absent was; en
„ *Cicero* seer verhementelijk tegens hem Pleytte.
„ Doch wierd hy evenwel, niet tegenstaande die
„ gesteldheid van gemoederen, vry-gesproken.
„ Want hy, die over so hoge misdaden wierd
„ aangeklaagd, had een seer grote Schat daar toe
„ verpild; en vatten 't de medestanders van *Pom-
„ pejus* en *Cæsar* heftiglijk voor hem op: seggende,
„ dat 'er, door de *Sibylle*, van een andre (N.B.)
„ tijd, en een andre *Koning*, gesproken wierd:
„ en wel voornamentlijk, om dat 'er van genige
„ straf, over die misdaad, in de *Versen*, geschre-
„ ven was.

„ Het scheelde weinig, of de *Gemeente* had selfs
„ de Richteren dood gesmeten. Doch desen
ont-

„ ontvlucht zijnde , namse feer wel in acht (en
„ vergaarde) de reft zijner beschuldigingen ; en
„ maakte , dat hy daar over weder voor 't Gericht
„ betrokken , en gedoemd wierd . Want die
„ genen , dien 't nu , naar 't lot , te beurt geval-
„ len was , zijne Richteren te zijn ; fo om dat fy
„ de *Gemeente* vreesden , als om dat fy gene con-
„ siderable giften van *Gabinus* hadden ontfangen ,
„ (wjl hy , nu over misdaden van minder gewicht
„ voor 't Gericht betrokken zijnde , en daarom
„ ook wanende hier de faak te fullen te boven ko-
„ men , weynig Geld had aan vereeringen , tot
„ corruptie geipild) doemden hem : fchoon
„ *Pompejus* niet verre vander hand , en *Cicero* (N.B.)
„ nu de Pleyter voor hem ; was .

„ Want *Pompejus* , die buiten de Stad was ver-
„ reysd (om dat 'er veel Graanen door 't overlo-
„ pen van de Tyber verdorven was geworden)
„ en toen evenwel in *Italia* was ; haafte fich , om
„ by d'eerfte Richt- dag tegenwoordig te zijn :
„ doch daar toe te laat gekomen zijnde , fcheyde
„ niet uit de Voor-ftad , voor dat die faken waren
„ af-gepleyt en uit-gewefen . Ook had hy aan de
„ *Gemeente* , die [hem te gevalle] buiten de *Stads-*
„ *Wallen* vergaderd was (om dat het hem , *Pro-*
„ *consul* zijnde , niet geoorlofd was binnen de *Stad*
„ te komen) vele redenen ten voordele van *Ga-*
„ *binius* gevoerd . Gelijk hy ook enige Brieven
„ van *Cæfar* aan hem , voor *Gabinus* , gefonden
„ daar op las , en den Richteren voor hem bad en
„ fmeekte . En belette hy niet alleenlijk , dat
„ *Cicero* tegens hem bleef Pleyten ; maar perfua-
„ deerde hem , in tegendeel , dat hy de voor-
„ fpraak van *Gabinus* wierd . Waar door ook ,
„ tegens *Cicero* de quade naam van overloper (reeds

„ te voren aan hem gegeven) vry vermeerderd
 „ wierd. Dit alles hielp evenwel *Gabinus* niet :
 „ maar is hy tot Ballingschap gedoemd ; waar uit
 „ hem *Cæsar* naderhand te rug deed komen.

't Geen ontrent dese Historie bysonder aanmerkelijk is, is 1. Het pretext en occasie van de *Sibyllijnsche Boeken* te doen insien ; om daar uit iets indirecte, voor, of tegens *Pompejus* en andren, her-voor te brengen.

2. De inhoud, van dat *Orakel* ; dat t' enemaal generaal, en op meerdere, of andre, personen en saken en tijden, toepasselijk was.

3. Het Bedrijf van de Wijk-meester *Cajus Cato* : die de *Gemeente* op- en gaande maakte, om sich door den *Raad* (of die't misschien tegens hem quam op te vatten) niet te laten doeken : wyl't daar eerst moest geventileerd, en gevolglijk geformeerd, werden ; 't geenmen voor de *Gemeente* wilde, als een *Sibyllijns Orakel*, doen gelden. Waarom sy dan geweldiglijk den *Raad* die occasie ontnamen : schoon *Cajus Cato* dat gehele bedrijf, niet directelijk voor bedrog en kunst dorst uit-maken ; en't hem genoeg was, dat de gepretendeerde *Sibyllijnsche God-spraak*, naar de fin en't genoegen der *Gemeente* wierd verklaard (door de *XV Mannen*, die ten minsten de naam hadden van der selver verklaarders, gelijk *Cicero* hen ook noemd, te wesen) en dat het also ook by den *Raad* moest werden op-genomen ; en daar op hun besluit geformeerd.

4. De greep van *Cicero*, om door het weder-insien der *Sibyllijnsche Boeken*, soo het mogelijk was (en de factie van hem en de *Gemeente* onder de *XV Mannen* daar toe sterk genoeg was) daar in ietste doen vinden, dat, tot nadeel, of
 con-

condemnatie, en straf, van *Gabinus* kon dienen. 't Welke evenwel mislukkende, d' andre party occasie vond, om 't *Orakel*, als geenssins hier, maar op andre personen en tijden applicabel, te verwerpen. Welke vond van *Cicero* ook te meerder mislukte, om dat die twee so seer machtige Lieden *Pompejus* en *Crassus* (van welken d' ene uitstekende eergierig, en d' andre geenssins minder geldgierig, was) toen beyde Burgermeesters waren. Daar in tegendeel, de volgende Burgermeesters (d' ene om dat hy vyand van *Pompejus*, en d' andre om dat hy van 't geraad niet geproefd had) veel Conscientieuser waren, en voor de Gods-dienst streden.

5 Hoe lichtelijk 'er occasie, door superstitie van 't Gemeen, en gepretendeerde Religie van andren, (daar de intrest en andre passien sich seer looslijk onder verschuilen) kan gevonden werden: alffer, by dese of gene toeval, enige onverwachte rampen, (van Water-vloed, Pest of diergelijken) overkomen.

6. Hoe lichtelijk een grote Geld-dijk, d' opberfing en 't geweld van een vervaerlijke Water-vloed (of liever de kracht der rasende Gemeente) kan stuiten, en diverteren; wanneer der Tong en Keel der *Richteren* niet alleen, maar ook die der *Advocaten*, met den Gouden Stok wel gestreken en gesalfd zijn; gelijk hier uit het voorbeeld van, die anders so grote Republiks-man *Cicero*, blijkt.

Eyndelijk ten 7. (om niet meerders by te brengen) hoe bequame Lieden, die grote Rijkdom, en daar door, of anderssins, macht en vermogen hebben; de *Orakelen* naar hunne sinnelijkheid en intrest kunnen uitleggen en verklaren; en hunne tegen-party overstaag steken. Naardemaal

maal de door *Gabinus* geroofde Schatten , aan *Crassus* , aan *Pompejus* , aan *Cæsar* , en andren van der selver aanhang , (eyndelijk ook aan *Cicero*) besteed ; in weer-wil der dolle en rasende Gemeente , de rechte uitleg der *Sibyllijnsche Versen* maakte.

Wat *Cicero* (die anders als Pleyter tegen *Gabinus* sich op dese ~~gepreteende~~ ~~God-spraak~~ beroept) hier van gehouden heeft : en of hy meerder werk'er van maakte als *Cæsar* en *Pompejus* , of meer andren , die toen daar mede hun voordeel sochten , blijkt , uit het gene hy daar van spreekt , in sijn tweede Boek van de *Voorseggingen* , over 't gesingeerde Orakel-geven , ten voordele van *Julius Cæsar* ; waar van reeds gesproken is.

Hy seid dan , onder andren , over 't gepreterende Orakel , om *Cæsars* wille hiervoor gebracht : *Callide enim , qui illa composuit , perfecit , ut , quodcunque accidisset predictum videretur , hominum & temporum definitione sublata. Adhibuit enim latebram obscuritatis , ut iidem versus aliàs in aliam rem posse accommodari viderentur. Want arglistiglyk heeft hy , diese versierd heeft , die so bewerkt , dat , wat 'er ook mocht komen te gebeuren , scheen Voorseid te wesen ; door 't achterlaten der bepaling van menschen en tijden. Want hy heeft sodanig een schuil-boek van duisterheid gevonden en gebruikt , dat ene en deselve Versen , nu op dese , dan weder op die saak , enz. toepasselyk zijn.*

Gelyk ook *Plutarchus* seid , dat , dat gerucht , van dat 'er sulck een *Sibyllijns Orakel* was , wegens de *Parthen* enz. was uitgestroid , door die genen , die de Koninklijke naam voor *Cæsar* sochten te bewerken ,

Doch , op dat ik weder wat nader ter sake koom , speelden ook diergelyk een Kunsje de *XV Mannen* ,

aan

aan *Maxentius*, terwijl hy sich noch binnen de stad *Rome* besloten hield, en eer hy tegens *Constantijn* uittrok, om slach te leveren; buiten alle twijffel, op dat sy, van 't Lot des Oorlogs onseker sich also tegens een quade uitval by den Verwinner konden verichonen en veylig houden, de *Historie* hier van hebben wy by *Zosimus*, op dese wijs: *Maxentius*, sich binnen de Muren besloten hebbende, deed Offer-slachtingen aan de Goden; en Raadvraagden aan de Offer-wichelaars, over 't toekomend Lot van den Oorlog: daar nevens ook onderzoekende de Boeken der Sibyllen. En als hy een Orakel had gevonden, waar in Voor-seid wierd, dat die tot nadeel der Romeynen werkte, door een jammerlyke dood sou vergaan; paste hy dit sodaniger wijs op sich, dat hy die gene was, die sich voor de bescherming van *Rome* stelde, tegens die genen, die 't selve quamen belegeren, met voornemen om het t' overweldigen. Doch quam de uitkomst eyndelyk de waarheid te leeren.

Maar naardemaal dese kunsjes niet onbekend konden zijn, aan Lieden van oordeel, die mede aan 't Roer der Regeering saten; en die klaarlijk sagen, dat sulks maar dikmaal tot prætext, voor d' uitvoering van dit of dat besluit, diende, of om andre particuliere insichten wierd te werk gesteld; waar mede of factie wierd gemaakt, of gevoed; of iets anders uitgewerkt; 't geen (of tegens de Republyk, of ten minsten tegens hunne Interesten daar ontrent, (of anders) quam te strijden; ontbraken 'er met 'er tijd genen, die sulc Raadvragen vrymoediglyk tegenstemden; schoon d' andre party sulks noch doordrong. Waar van het Voorbeeld te vinden is, by *Fl. Vopiscus*; die verhaald hoe de superstitieuse (of die ten minsten sulks wilde schijnen ten gevalle van den Vorst *Ulpianus*

(als de *XV Viri* hadden voorgegeven de noodfakelijkheid, en de Keyfer *Aurelianus* daar op de order of bevel van de *Sibyllijnsche Boeken* in te sien) klaagde, dat 'er enigen (in den Raad) fulks hadden geweygerd, en tegengestaan; en dat sy (als quansfuis pluymstrijkende) hadden geseid, dat de dapperheid van den Keyfer so groot was; dat het niet van node was, hier in den Goden om raad te vragen.

Of dit nu Lieden zijn geweest, die dese of gene secte van Philosophie aanhingen, die tegens 't credijt der Godspraken was (*Aristotelijche*, namentlijk, of *Epicureensche*, of *Academische*, of diergelijken, waar van boven reeds is gemeld:) of die, buiten enige dusdanige consideratie, uit reden van Politie en Staat, wel wetende van wat kracht en nadruk dusdanige vodderyen waren, fulke superstitie, of liever bedrog, tegenstonden: of die selfs reeds *Christenen*, zijnde, of ten minsten in 't heymelijk der selver toegeneygden en begunstigers, is my duister. Alhoewel dit laatste by my van bysonder bedenken is; om dat *Tertulliaan*, van sijne tijd, getuigd, dat de *Christenen*, reeds in so bysonder menigvuldig getal waren, dat sy niet alleenlijk uitstekend machtig waren in menichte: maar ook alle publijke Plaatfen Diensten en Amp-ten vervulden; of ten minsten hielpen vervullen, Sijn Woorden zijn in 't 37. capittel sijner Verdediging: *Hesterni sumus & vestra omnia implevimus* [*Hesterni* moet 'er gelesen werden, gelijk de Text van *Rigaltius* heeft; en, hy *Tertullianus*, fulks selve verklaard, met dese woorden, in 't 13de cap. van dese selve Verdediging, *Hæc & nos risimus aliquando: de vestris fuimus, fiunt non nascuntur Christiani &c.*] *urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus decurias, Palatium, Senatum,*

Forum: Sola vobis reliquimus templâ. Wy sijn noch onlangs (en als maar van heden of gisteren) opgekomen, en hebben (nochtans) alle uwe Plaatsen vervuld, de Steden, de Eylanden, de Fortressen, de Vrydommen, de Raads-vergaderingen, de Legers selfs, de Stammen, de Volkwijken, het Paleys, den Raad, de Markt: (of Pleyt-plaats) Alleen zijn't maar de Tempelen, die wy voor u l. hebben overgelaten. www.libtool.com.cn

Want dat ook al vry velen der selver, by, en al voor, *Tertullianus* tijd, mede ten Oorlog uittrokken, tot bescherming van 't Roomsche Rijk, blijkt niet alleenlijk uit dese *Tertullianus*, en andre oude Schrijvers (*Eusebius*, *Cyprianus* en andren meer) sonneklair: maar ook te gelijk, dat sy daar in, door andren, als Broederen, wierden gedragen, door 't meerderdeel, dat den Oorlog ongeoorlofd hield. Doch, gelijk ik, reeds boven, daar al iets van geseid heb, sal dese stoffe wel licht elders breder, en beter te passe, verhandeld werden;

De Woorden van *Vopiscus* (of schoon sy al wat langwijlig zijn) hier by te brengen, acht ik de moeyte waardig: om dat sy de plechtelikheden, ontrent het openen der *Sibyllijnsche Boeken*, al vry bequamelijk voor ogen stellen. De selven zijn dan, de volgende; op mijne wijze vertaald: „ Eyn- „ delijk zijn daar naar ook de *Marcomannen* over- „ wonnen. Doch onder die schrik en vrees, ge- „ vat, door dat de *Marcomannen* alles verwoesten, „ zijn te *Rome* seer grote oproeren ontstaan; naar- „ dien ydereen in angst, verlegendheid, en schrik „ was, dat de selve rampen hen souden overko- „ men, die ten tijde van *Gallienus* hen geplaagd „ hadden. Waarom ook de *Boeken der Sibyllen*, „ bekend door de grote weldaden, die 't Room- „ sche Volk uit (het besit en inspectie van) de sel-

„ ve ontfangen heeft, zijn ingefien; en in de fel-
„ ven gevonden, dat 'er in sekere (daar toe aan-
„ gewefene) Plaatsen, fouden geofferd werden
„ zodanige Slacht-offeren (en met, of op, zodani-
„ ge wijze van Magifche befwering en confecra-
„ tie, of verborgene heyliging) welken de Bar-
„ baren niet fouden konnen voorbypafferen; of
„ hunne conquften, of excurfien, verder uit-
„ ftrekken. Hoedanige Slacht-offeren noch eyn-
„ delijk zijn te werk gefield, met verfcheidene
„ wijfen en manieren van plechtelikheden; fo
„ als 't in de *Boeken* bevolen was: en zijn daar op
„ de Barbaren gefluit, en door *Aurelianus* gevolg-
„ lijk, terwijl fy, met Troepen uitlopende, vaf-
„ hier en gins roofden, gedood en vernietigd.

„ En lult het my het eygene Raadsbefluit, fo
„ in forme als het gemaakt is, by te brengen;
„ waar door de feer achtbare en feer doorluchte
„ Roomfche Raad, bevolen heeft, de infpectie
„ te nemen, op den 3 dag der Iden van Januarius.
„ *Fulvius Sabinus*, Stads-fchout, heeft voor fijn
„ gevoelen ingebracht en voorgesteld: wy bren-
„ gen tot u, t' faam beschreve Vaderen, het voor-
„ ftel der *Pontifices* (of Opper-priefteren) en de Brie-
„ ven van de Keyfer *Aurelianus*; door welken aan
„ ons bevolen werd, de *Boeken der Sibyllen* in te
„ fien: als van welken de hoop van defen Oorlog,
„ door 't heylig befier der Goden, is afhangende.

„ Want gy-lieden felve weet, dat fo menig-
„ maal 'er enige voorname beweging en beroerte
„ ontfiaan is, men die *Boeken* altijd heeft ingefien:
„ en dat de publike rampen en ellenden niet eer-
„ der zijn geeyndigd, voor dat, uit der felfer
„ auctoriteit, Slacht-offeren zijn geofferd. Hier
„ op ftond op *Ulpus Syllanus*, die 't recht van eerst

te stemmen had, en sprak op dese wijs: alte
laat, te saam *beschrevene Vadersen*, beraadslagen
wy over 't heyl der *Republyk*; en te laat sien wy
om naar de fatale geboden: en als de kranken
zijn gewoon te doen; die maar eerstelijc dan
naar d'allerbeste, en aller-ervarenste Medicijn-
meesters omsien, als de siekte reeds op 't hoogst
gestegen is. Even www.librefol.com als of het dan eerst
't werk van seer ervarene Mannen wierd: daar
't beter was, alle siekte in 't begin te onderschep-
pen. Want aan U L. *beschrevene Vadersen*, staat
noch wel te vore, hoe ik, hier in den *Raad*, so
haast 'er geboodschapt wierd, dat de *Marcoman-
nen* een inval hadden gedaan, al menigmaal heb
voorgesteld; datmen de *besluiten der Sibyllen*
moelt navorschen; en de goedheden en gunsten
van *Apollo*, sich ten voordele, gebruiken: maar
dat 'er enigen waren, die sulks weygerden; ja
die sulks al seer lasterlijk weygerden; met seer
pluymstrijkachtig voor te stellen, dat de macht
en voorsienigheid van de *Vorst* so groot was, dat-
men den *Goden* (hier in) niet behoefde om raad
te vragen: even als of hy *Cæsar*, hoe groot een
Man hy ook mag zijn, niet so wel als andren, de
onsterffelijke *Goden* eerde; en van den selven
hulp versocht. En wat doch meer? Wy heb-
ben horen lesen sijne Brieven, met welken hy
versoekt de hulp der *Goden*; die noid voor ie-
mand schandelijk is, schoon hy, een seer dap-
per Man zijnde, daar door werd geholpen. Wel
aan dan, gy *Pontifices* (of *Opper-priesters*) voor so
veel gy suiver, reyn, en heylig zijt; voor so
veel gy naar kleding (of toetel) en gemoed, tot
dese heylige plechtelikheden bequaam zijt,
klim op naar de *Tempel*, bekleed aldaar (N.B.)

„ de Gestoelten met Laurieren ; en opend aldaar ,
 „ door handen , die (N.B.) ontrent het handelen
 „ deser heylige plechtelijkheid reeds oud gewor-
 „ den zijn , [dat is, mijns achtens, door de handen
 „ dier gener , die by *Tacitus*, Lib. 6. *Magistri* (of
Meefters van dat Collegie) werden genaamd ; hoe-
 „ danigen , in alle Roomfche Priesterschappen , de
 „ voorgang en 't voornaamfte gefag hadden ; en in
 „ sommige Priesterlijke Collegien maar ene , in an-
 „ dren (gelijk als in dit der *XV Mannen*) meerder in
 „ tal waren : die ook in sommige Collegien *ad vitam*
 „ (alsmen feid) of *altijdblyvende Magistri* waren ; in
 „ sommigen , in tegendeel , maar *jaarlijkfchen* ('t zy
 „ voor een of meerder jaren) waren. Gelijk , ook
 „ onder de Vrouwelijke Priesterschappen , andren
 „ hare *Magistras* , (of *Meeftereffen*) andren hare *Maxi-*
 „ *mas* (de felfen met de *Magistræ* , mijns achtens ,)
 „ hadden ; als , by voorbeeld onder de *Vestaalſche*
 „ *Maagden* : gelijk uit de oude Opſchriften , by *Gru-*
 „ *terus* en andren te vinden, overtolliglijk blijkt] „ en
 „ onderſoekt daar uit het toekomend eeuwigdu-
 „ rende Noodlot der Republijk. Beveeld aan
 „ Kindren die (fo wel van Mannelijk- als Vrouwe-
 „ lijk-geſlacht) noch allen hunne Vader en Moe-
 „ der hebben, een publijke Loſſang te ſingen. On-
 „ dertuſſchen ſullen wy forge voor de onkoſten
 „ dragen , en beſtellen dat 'er (*Ambarvalia*) *heyli-*
 „ *Bedevaerden* (of *Ommegangen*) gedaen werden.
 „ Waar op dan de meeste *Senatoren*, gevraagd zijn-
 „ de , hunne gevoelens quamen te uitten (wel-
 „ ke allen hier op te halen te lang fou vallen)
 „ en daar op eyndelijk , terwile deſen met
 „ het opſteken der handen ; andren met het over-
 „ treden van d' ene naar d' andre zijde ; andren
 „ weder met luide ſtem , hunne toeftemming qua-
 „ men

„ men te geven , is het *Raads-besluit* gemaakt,
 „ Verder, is men daar op tot de Tempel toege-
 „ treden; men heeft de *Boeken* ingesien; en men
 „ heeft de *Versen*, [die 't geen sollemnelijk was te
 „ te plegen] hervoortgebracht: (of voor 't Ge-
 „ meen bekend gemaakt,) de Stad is gesuiverd (of
 „ gewijd) de heylige Sang-versen [die daar toe te
 „ singen door de *quantis Sibyllische Versen*, of an-
 „ ders, waren geordineerd] „ zijn gesongen; het
 „ *Suburbium* (of de *Processie rondsom de Muren der*
 „ *Stadt*) is gevierd: de *Ambarvalia* (of *Ommegan-*
 „ *gen om de Landen*) zijn beloofd: en is also die
 „ heylige Belofte en solemnele Plechtelijkheid
 „ volvoerd.

Hier was , mijn Leser , wel occasie , om te handelen van de voornaamste heylige plechtelikheden der Heydenen: ook hoe, en by welke occasie, de selven , onder andre namen en pretexten, of oogwitten , die selven uit het Heydendom in de Christelijke Kerke (en wel voornamentlijk de Roomsche) zijn overgebracht: maar sou sulks, in dit werk , van te grote uitwyding zijn; en te verre van de weg afgetreden. Waarom ik dan liever dese , en diergelijke stoffe , tot andre tijd en gelegentheid (indien my God de Heere so lange 't leven spaard) behoude; en wedertot mijne Verhandeling trede.

Men merke ondertusschen aan , met hoe groten angstvalligheid en plechtelikheden dese *Boeken* wierden ingesien: en daar uit , (en uit het gene buiten dit nu al boven geseid is , en noch verder staat te volgen) hoe gans klene apparentie 'er is , dat particulieren ('t zy *Virgilius* , 't zy andren) enige toegang tot die gepretendeerde *Boeken* souden gehad hebben: en also de occasie, om dat (*Hor-*

ribile Arcanum) so sorgvuldiglijk verborgene Heyligdom, te ontdekken: ja dat zelfs de *Christenen* daartoe souden toegang gehad hebben; en daar door d' *Affchriften* gekregen, en onder sig onderling hebben gelesē.

Dat aan enigen der selver, daar ontrent, wel wat is, door den Heydenen of andren, wijsge maakt; en voor *Sibyllijns*, quansfuis hier of daar in een verborgene hoek, ontdekt, en vry dier is aangefmeerd, wil ik gaerne geloven: maar te gelijk ook, dat de *Boeken*, die wy nu noch hebben, of uit sulke vodderyen, voor een gedeelte t' saam gelapt; of geheel en al, uit eigen hoofde, door Naam-Christenen en valsche bedriegers, versierd zijn.

Gelijk nu uit dit voorgaande exempel blijkt, met hoedanige solemnele plechtelikheden dese *Boeken* (door de *XV Mannen*, en der selver expresselijk bygevoegden uit den *Raad*) wierden ingesien, en als Raadgevraagd; so sien wy ook uit de volgende Woorden van *Tacitus*; op wat wijze, die *Boeken* ondersocht en goedgekeurd, of (dat ik spreke) *gecanoniseerd*, en voor *oprecht Sibyllijnsche*, en deshalven van Goddelijke kracht en achtbaarheid, wierden aangenomen.

't Welk schoon 't weer wat tot verdere uitweyding diend, ik evenwel niet ondienstig acht wat breder te verklaren; als 't wel by de meeste Lesers van *Tacitus* (selfs onder de meerder Geleerden) verstaan werd.

De Woorden van *Tacitus* zijn: „ Daar op is „ aan den Vader voorgedragen door de Wijk- „ meester [*Tribunus Plebis*, de Drossard Hoofd, noemd hem ook niet qualijk Gildemeester der Gemeente, alhoewel wat oneygentlijk] „ *Quintilianus* „ *wegens 't Boek van de Sibulla*, 't welk *Canninus Gallus*

„ *lus* XV Man , verfocht hadde datmen onder
 „ d' andre Boeken van de Prophetesse soude aan-
 „ nemen : en dat daar over een Raadskeur mocht
 „ gemaakt werden. dewelke door fcheid-gang ge-
 „ maakt zijnde , foud *Cæfar* een Brief; waarin
 „ hy de Wijk-meester fachtelijk bestrafte , over
 „ zijne onkunde *van d' oude wijfe* , mits zijne jonk-
 „ heid. Maar aan *Gallus* verweet hy , dat hy oud
 „ en ervaren zijnde , in die wetenfchap , en des
 „ felfs Ceremonien ; op't voorgeven van iemand
 „ dien men niet kende [of wift van wie , en van
 „ waar hy was ; en op wat fundament hy voor-gaf ,
 „ dat dit een der oprechte *Sibyllijnsche Boeken* was]
 „ voor dat het Collegie [*der XV Mannen*] daar
 „ over gevonnift hadde ; ja fonder dat noch [daar
 „ te voren] „ gelijk anders de gewoonte is , de
 „ Gedichten door de *Meesters* [*Magiftros*] gele-
 „ len en gefchat waren ; by den feer onvollen *Raad*
 „ gehandeld had. Tegelijk errinneerde hy : dat
 „ overmits vele ydelheden onder een vermaarde
 „ [namentlijk die der *Sibyllen*] „ naam wierden
 „ uit-gegeven , *Augustus* gekeurd had , binnen
 „ wat dag men die aan de Stads Schout had te
 „ brengen ; en dat aan niemand fou geoorloft zijn
 „ die privatelijk onder fich te behouden. 't Welk
 „ van de Voor-ouders ook gekeurd was , naar 't
 „ verbranden van 't Capitolium inde Burgerkrijg ;
 „ als tot Samos , Ilium , Irythren ; door Afrika
 „ ook , en Sicilie , fampt d' Italiaanfche Bouw-
 „ fteden [Colonien] wierden op-gefocht de
 „ *Gedichten van de Sibylle* ; 't zy (N. B.) dat'er
 „ ene , of dat'er meer geweest zijn ; met laft aan
 „ de Prifteren [Leden zijnde van 't Collegium
 „ der XV Mannen : of liever , aan dat Collegium]
 „ om , fo veel met menfchelijke macht doenlijk

,, viel, het ware van het valsche t' onderscheiden. Derhalven is ook toen dat Boek aan ['t examen en] ,, de keanisse der X V Mannen ;, onderworpen.

't Geen over dese woorden van *Tacitus* valt aan te merken, is, buiten het Historiaal (als dat nu reeds bovengenoegzaam verhandeld is) ten eersten, het Kunsje van den Raad, naar 't verbranden der gepretendeerde *Sibyllijnsche Boeken*, in de Marfischen Oorlog: en gevolglijk ook de Kunsjes van *Augustus* en *Tiberius*. Welker eerste, (naar alle apparentie) sulke sameling deed doen; en verder ook verbood, diergelijke Boeken privatelijk by sich te behouden: om dat overal so vele versierselen van die natuur sich onder de hand quamen op te werpen, gelijk *Tacitus* te kennen geeft; en dat daar door niet alleenlijk die versierselen, by den wat meerder geneusden t'enemaal verachtelijk wierden; maar selts ook de gepretendeerde, oprechte, en so forgvuldiglijk bewaarde *Sibyllijnsche Boeken*, daar door in hunne aansienlijkheid en achtbaarheid gekreukt wierden. Wyl niet verskerd kon werden, dat die versameling na den Marfischen Oorlog (en die selve Boeken van daar gehaald) van meerder authenticiteit en waarheid waren, als die nu noch dagelijks omherwandelden; en hoe langs hoe meerder wierden versierd.

Hoe veel Heere-geboden en Placcaten veeltijds gelden, leerd ons de dagelijksche ervarentheid: en wel voornamentlijk, wanneer 'er seer aanmerkelijke verandering omtrent het Opper-gebied ('t zy door successie; 't zy door andre toevallen, van factie of anders) ontstaat. Hier uit sienwe dat, hoe menigmaal de *Mathematici* (dus wierden van ouds genoemd die *Sterre-kijkers*, die uit de loop,

con-

conjunctie &c. der ſelver , toekomende ſaken pre-
tendeerden te voorſien en te voorſeggen) uit *Ro-*
me en *Italie* , zijn gebannen , en 'er evenwel of zijn
ingebleven ; oft en minſten , daar al kortelijk zijn
weder heen gekeerd : als *Tacitus* daar van ſpreekt ,
wanneer hy (in 't eerſte Boek ſijner *Historien*)
van hen ſeid : *Genus hominum &c. Een ſoort van*
Menſchen den Vorſten ontrouw , den hopen den bedriege-
lijk : dat in onſe Stad altijd verboden , en evenwel be-
houden , ſal werden.

En hier uit quam 't , dat ſchoon *Augustus* , als
Opper-prieſter ſo byſondre vlijt daar omtrent had
aangewend (N. B.) onder pretext , dat *deſe Boe-*
ken nu door ouderdom waren verſleten : en daarom op
nieuw dienden uit-geſchreven en herſteld (hoewel van
Tarquinius tijd tot den *Marſiſchen Oorlog* toe , men
daar noid enigſins van ſchijnd gedroomd te heb-
ben) overalliet op-ſoeken , wat , van die natuur
zijnde , ergenſte vinden was ; en die , uit-ge-
nommen ſeer weinige (quansſuis ook oprechte Boe-
ken) alle deed vernietigen : met verbod van die
privatelijk onder ſich te mogen behouden : dat ſeg
ik , niet tegenſtaande ſulk verbod , men ten tijde
van *Tiberius* weder *Orakelen* , quansſuis der *Sibyllen* ,
quam uit te ſtroyen , en op die tijden , en de per-
ſoon van *Tiberius* ſelfs , toete paſſen : en hy ſich
daarom genoodſaakt achte ; niet alleenlijk , de
valsheid en verſiering daar van aan te wiſſen :
maar ook weder een nieuw onderzoek , en een
nieuwe Reformatie en Canoniſatie , daar omtrent
te werk te ſtellen : als *Dion Caſſius* ons leerd , in
ſijn 57ſte Boek. Dit geſchiede door *Tiberius* , al
kort op 't overlijden van *Germanicus* : daar 't voor-
val met *Caninius Gallus* , over de Canonijkheid van 't
hervoor gebrachte Boek als *Sibyllijſch* , wel ontrent
12. jaren daar na gebeurde.

Ten

Ten 2de is aan te merken, hoe, indien'er naar dusdanige op-soeking, lesing of onderzoek, en schifting, of verwerping, van desen, en aanneming of Canonisatie, van andren, enig *Boek* of *Gedicht* voor oprecht *Sibyllijnsch* quam opgeworpen te werden; de voorgevers daar van, sodanige *Boeken* of *Gedichten* geenssins onder sich mochten blijven behouden: maer datte binnen sekere spatie van dag en tijd, die aan den *Stads Schout* moesten aan-geven. Welke *Schout* dan (naar alle waarschijnlijkheid) voor eerst onderzoek te doen had, uit wiens, of welker, hand sulc een *Boek* eerst was gekomen; of door wien ergens ('t zy in enige oude Graf-stede, of Tempel of Kelder, of anders) gevonden en voor't licht gebracht: op wat fundament sulc voorgeven steunde; als ook, van dat het een *Geschrift*, *Gedicht*, of *Prophetie*, van ene der *Sibyllen* was: en eyndelijk of't gene hier over geseid en versekerd wierd, van sulc gewicht en nadruk was; dat het diende te werden voor den *Raad* gebracht.

Daar in tegendeel de *Tribunus Plebis* (of Wijk-meester) *Quintilianus*, uit onkunde en on-ervarentheid sijner noch niet hoge bejaardheid, sulcs geenssins had waar genomen: maar't geen hem daar voor was aangebracht, sonder verder (ten minsten genoegsaam) onderzoek, van waar, en van wien dit *Boek* quam; en hoe hy daar verder op't gevoeglijkst mede te handelen had; dat so ten eersten aan een der *XV Mannen*, (die of sijne best bekende was, of die hy daar toe eerst, of reeds quam te ontmoeten) in handen gaf. Die, schoon veel kundiger, seerachtelooslijk, ontrent het gene hy behoorde te weten, wat sijne plicht was, dat, so als *Tiberius* schreef, had voor den *Raad* gebracht.

Ten

Ten 3de, Hoe dat het, door defen *Stads Schout*, in handen van't Collegium der *XV Mannen* gefteld zijnde, aldaar, door de *Magiftri*, van dat Collegium, eerft moest gelezen en geexamineerd werden: en daar naar tot censure, en approbatie, of, disapprobatie, van't gehele Collegium der *XV Mannen*, gebracht werden: en dat, dieshalven, fulks geenffins op d' approbatie, of disapprobatie, van een enkele *XV Man*, of minder getal der felfer, mocht aankomen.

Ten 4de, dat, naar de lefing en examen der *Magiftri*; het gevoelen of befluit tot approbatie, of disapprobatie, door de *XV Mannen* in hun Collegie gemaakt, moest werden in den *Raad* gebracht. Waar uit, mijnsachtens, ook niet duifterlijk te giffen is, 1. dat de *Raad* felve, door de *Stads Schout*, dan reeds al enige kenniffe van de faak had gekregen; en uit hunne auctoriteit foda-nige *Boeken* door hem in handen der *XV Mannen* wierden overgeleverd.

2. Dat ook, naar fulk examen en befluit, defe *Boeken* niet moesten in den *Raad* gebracht werden; wanneer defelve door enige foda-nige occafien of toevallen, alfter menigmaal in Koninkrijken en Republijken komen voor te vallen of op te wel-len, in klein getal by een was: maar wanneer de felve in fijne behoorlijke forme en wel complete-lijk vergaderd was.

Ten 5de, dat, met verandering van de form der Republijk, 'tgeen te voren daar ontrent de *Raad* bestelde, de *Keyseren* fich quamen aan te matigen; als zijnde *Opperpriesters*, en uit dien hoofde, *Oppper-hoofden*, alfo wel in 't Geestelijke, als in 't We-reltlijke; en *Oppper-hoofden* te gelijk aller andre *Oppper-priesteren*, *Pontifices*, *gemene Priesteren*, en *Prie-
fte-*

stereffen, enz. Gelijkwe uit de exempelen van *Augustus*, en *Tiberius*, so ontrent dit bestel, als andre saken, sien; en ontrent de inspectie der *Sibyllen*, uit het voorbeeld van *Aurelianus*; ontrent het stellen van *Archieris*, of, *Opper-priesters*, over gehele Provintien, en't geven van bevelen aan de selven, door *Juliaan de Apostaat*; en uit andre voorbeelden meer.

't Geenwe derhalven, uit al dit werk en beslag des selfs, klaarlijk kunnen bespeuren, is, de Politie der *Romeynen*, ontrent die gepretendeerde *Sibyllijnsche Boeken*: die buiten't Roomsche Gebied evenwel geenssins van die achtbaarheid waren. Daarfe nochtans onder de *Grieken* voor al hadden van seer grote behooren te wesen (of 't moest zijn dat daar ook't spreek-woord onses groten Heylandsgold, *Geen Propheet is geacht in zijn Vaderland*;) wijl sy *Sibyllen* uit de *Grieken* waren voort gekomen, en onder de selven, te *Samos*, te *Delphis*, te *Erythris*, te *Hellepontus*, en te *Phrygia*, voornamentlijk (als door der selver voorstanders gepretendeerd werd) geleest, en hunne *Orakelen* voort gebracht hadden.

Maar doch alleenlijk de *Romeynen* maakten hier geduriglijk veel stanks van; en de *Grieken* schenen dese *Prophetessen* niet, of seer gebrekkelijk te kennen. Naardemaalse, terwijl de *Landlopers* daar mede hunnen handel dreven, noch te *Delphis*, noch te *Erythris*, noch op enige andre plaatsen in *Griekenland*, *Asia*, *Afrika*, of elders binnen of buiten *Italia* en't *Rooms Gebied*, daar enig bysondet werk van schenen te maken. Want nergens buiten *Rome* verstrekte dit voor een publijk *Orakel*: noch isser enige blijk, dat oid andre Volkeren de *Sibyllijnsche Boeken* te *Rome* zijn komen Raad-vragen;

gen: en wierden die genen, die in *Griekenland*, of elders buiten *Rome*, de gepretenpeerde *Sibyllijnsche Versen* (met welken de *Land-lopers* en andre *ruichte*, nevens hunne heylige Loten enz. omherliepen) quamen te consuleren, voor sot en onsinig gehouden: gelijk, so uit *Plutarchus*, als andre oude Schrijvers, blijkt.

't Geen ik nu ontrent de omstandigheden van 't bedrijf der *Orakel-papen*, so van 't *Delphische*, *Domeefche*, *Trophonische*, als d' andre (ten exempel) by-gehaalde *Orakel-plaatsen*, verhandeld heb, sal, acht ik, meer als genoeg zijn, om de *Pot met Rosen*, als men seid, den niet al te kleen verstandigen, te ontdekken.

Doch evenwel, sal ik noch enige seer aanmerkelijke voorbeelden voort brengen, die dat selve, mijns oordeels, bysonderlijk bekrachtigen: so van de vuile en geyle onguurheden en schelmeryen der *Orakel-papen*, onder heilig pretext gepleegd; als van de kunsjes en streken, door de *Politijken* daar ontrent gespeeld en gepleegd; om, of aan andren, of onderling aan malkanderen, de voet dwars te setten, ofte lichten.

Waar op ik dan sal laten volgen, in hoe klene achting, reeds genoemde *Politijken*, de *Orakel-papen*, en 't gehele beslag der *Orakel-plaatsen* hadden: wanneer de *Orakel-antwoorden* niet tot hun voordeel of wel-gevallen spraken; en sy in vermoegen en staat waren, om die veilichlijk te kunnen belachen, verachten of verwaerlosen: en 'er tot besluit sal voegen, uit wat reden en oorsaken, eyndelijk, dit guitachtig (alhoewel voor den Heydeneu somtijds noodzakelijk) bedrog is geheel en al te niet gegaan.

Wat Schelm-stukken, onder dese heilige pre-
texten

texten vaakmaal bedreven wierden, tonen ons de volgende exempelen; die, weinigen uit velen, evenwel (acht ik) den Leser genoeg sullen zijn.

Theodoretus verhaald, in het 22. Cap. van zijn tweede Boek, dit volgende: *Dese* [namentlijk *Theophilus*, de Bisschop van Alexandrie] heeft de Stad van Alexandrie van 't bedroch der Afgoden-dienst verlost. Want hy roeyde met alleenlijk uit, tot de grond, en wortel, en fundamenteen, de geheiligde Boffchen en Tempelen der Afgoden: maar hy stelde ook voor de ogen, dier gener, die door hen bedrogen waren geweest, ten toon de bedriegelijke toefstel, en arglistiglijk gevondene Werk-tuig, deser bedriegers. Want de Papen hadden de Beelden, die enigen van Koper, andren weder van Hout waren gemaakt, van binnen uitgehold, en de selven met de Ruggen tegens de Muren aangesteld: tot welken sy ook, door de Muur heen, verborgene toegangen gemaakt hadden. Door welken sy dan binnen in die Beelden gekropen, door de Mond der selver, 't geen sy wilden, aan Volk geboden: dat door hen dusdaniger wijze bedrogen, der selver geboden naquam. Welk alles, door dese seer wijze Overpriester, ontdekt is, aan dat Volk, dat 'er sich leelijk had door laten misleyden.

Een seer aanmerkelijk voorbeeld, verhaald *Ruffinus*, in 't 25. Cap. van 't tweede Boek sijner Kerkelijke Historien, (of liever vervolg, op die van *Eusebius*) op dese wijs: „ Een Priester was 'er „ by hen [te Alexandrie] van de God *Saturnus*, „ *Tyrannus* genaamd. Dese seide, quansluis uit „ Goddelijk Orakel-antwoord, en bevel des Gods, „ aan, Lieden van Adel, en van de voornaamste „ achtbaarheid, welkers Vrouwen om hare „ fchoonheid hem behaagden; dat de God *Saturnus* hem geboden had, dat, dese, of gene Vrou [welkers Man hy daar over, quansluis uit laft des Gods

Gods aansprak] „ in zijne Tempel moest komen
„ vernachten. Waar op dan die gene, aan wien
„ sulks aangekondigd was, verheugd, daar over,
„ dat zijne Vrouw waardig geacht was, door den
„ God geroepen te zijn; deselve wel, en op't
„ heerlijkst, verciërd, en met geschenken (om aan
„ dien God op te offeren) beladen; naar de
„ Tempel fond: op dat sy doch, met ledige han-
„ den komende niet wederwaardiglijk wierd te
„ rugge gesonden. Waar op dan in tegenwoor-
„ digheid van ydereen daar ontrent, de Priester
„ de Vrouw in de Tempel sloot; en naar't wel ver-
„ sekeren der deuren, en't overgeven der sleute-
„ len, ook van daar ging. Daar naar quam hy
„ in de stille nacht, en kroop, door verborgene
„ openingen en toegangen, binnen in het Beeld
„ van *Saturnus*: dat met zijne rug tegens de muur
„ was geplaatst, en met der selver opening sorg-
„ vuldiglijk tegens aangehecht. En terwijl van
„ binnen in de Tempel de onstekene Lampen
„ hun licht gaven, [op dat 'er also te minder suspi-
„ tie mocht vallen, dat 'er enig Mensch, in't donker
„ binnen de Tempel verborgen zijnde, sulks bedreef]
„ en de Vrouw yverig in de gebeden was [onder
„ welken, en de nieuwsgierige, en verbaasde verwach-
„ ting van't toekomende, noch vele kunsjes door
„ geluid, of licht, of reukwerk, of iets anders konden
„ werden gespeeld, waar door de superstitie &c. so-
„ daniger Vrouw kon werden, vermeerderd; of in-
„ directelijk geyle lust enz. opgewekt: indien so-
„ danig een Vrouw, wat aan dat euvel scheen siek te
„ zijn, &c.] „ quam hy, met stemmelijk geluid,
„ subitelijk sich door dat holle koper te openba-
„ ren: so dat sy door schrik en verbaasheid;
„ en te gelijk door blijdschap, dat sy dus waardig

„ wierd gekend der goddelijke aansprake van soo
„ groot een God. Waar op dan, naar dat dese
„ vuile Goddelijkheid, een wyl tijds had met haar
„ blyven spreken, 't geen hem luste, 't zy tot
„ verwekking van groter superstitie en verbaasd-
„ heid, 't zy tot opwekking van geyle tochten;
„ seer schielijk, door konstelijk voorschuiven van
„ gordijnen, alle ~~de Lampen (of lichten)~~ te ge-
„ lijk wierden uitgebluft: en hy daar op dan, naar
„ de verbaasde, en 't enemaal verstelde, Vrouw
„ toetredende, haar op een vry menschelijke wijs,
„ met overispel besoodelde.

„ Maar doch, wanheer hy dit nu so al een vry
„ geruime tijd, met (byna) alle Vrouwen, deser
„ ellendige Mannen, haddelgepleegd; gebeurde
„ het juist, dat een sekere Vrouw van een recht
„ eerlijk en kuis gemoed; en die een afkeer van
„ dit (quansluis so heylig) bedrijf had, daar aan-
„ dachtiger quam op te letten; en de stem van *Ty-*
„ *rannus* quam te kennen. Waar op sy dan, naar
„ huis kerende, aan haar Man dit schelmisch be-
„ drog te kennen gaf. Die over de euveldaad
„ aan sijne Huisvrouw, of eerder, en meerder, aan
„ hem selfs, begaan, bysonderlijk in toorn enz.
„ ontfteken, desen *Tyrannus*, voor 't recht trok,
„ en op de Pijnbank deed werpen. Uit welke,
„ wanneer hy nu overwonnen was, en begon te
„ klappen, en sijne in 't duister bedrevene schelm-
„ stukken te ontdekken; schaamt, schand en
„ oneer allen den Familien der Heydenen over-
„ quam: terwijlmen (byna overal) overispelige
„ Vrouwen, met hoorns-gekroonde Mannen, en
„ basterd Kinderen vond. Welke schandelijkhe-
„ den publijk geworden zijnde, men snellijk, te
„ gelijk met de Beelden en Tempelen, ook al-

,, so de geheugnis deser schande socht te vernietigen.

Dese Historie uit *Ruffinus*, verklaard vrywel, 't geen *Theodoretus* van dusdanige aan de muur-geplante Beelden had verhaald: namentlijk wat schelmeryen 'er, onder pretext van Godsdienst en Orakelen, door die guitachtige *Papen* wierden gespeeld.

Dat selfs binnen *Rome* sulke onguurheden gepleegd wierden, indien ook niet in andren, ten minsten in de Tempel van *Isis* (die, met der selver quansfuis heylige plechtelikheden al voor desen, nevens die van *Serapis* was uitgeroid, en uitgejaagd geweest: doch by gevolg, en verslimmering van tijd weder toegelaten, soo wel als de vuile plechtelikheden van de *Jupiter Sabaxius*; die (als uit d'oude Opschriften blijkt) ten tijde van *Domitianus*, weder te *Rome* publijkelykgeeeerd wierd, toond ons *Flavius Jofephus*, in zijn 18. Boek der Joodsche Oudheden: wanneer hy de Historie van *Decius Mundus* en *Paulina*, in de Tempel van *Isis*, onder dusdanig pretext gebeurd, verhaald. Welke Historie by hem, *Jofephus*, (die by naar in yders handen is) kan gelezen werden.

Dus toond ook, in zijn negende Schimp-schrift, *Juvenalis*, dat de Tempelen van *Isis*, van *Cybele*, van *Ganimedes*, van *Ceres*, en diergelyken, te *Rome*, rechte Hoere-winkels en Bordelen waren; in welken, onder pretext van godsdienst, alle vuiligheden wierden gepleegd. Gelijk ook in *Daphne*, of het gepretendeerde heylig Bosch van d' *Apollo Daphnaeus* (daar des selfs Orakel was) niemand, van eerlijke naam en faam, (buiten 't pretext van Orakel-vragen) sich derfde ophouden en vermaken.

Van de Tempel van *Belus* (of *Bel*) te *Babel* heb-

ben wy onder ons de Historie, of om wel te seggen, schelmſche guiteryen, door *Daniël* ontdekt. Welke geſchiedenis by yder ſo' kennelijk is; dat het geentſins van node is daar van meerder te seggen.

Doch 't geen 'er *Herodotus* van verhaald (waar uit wy te gelijk ook ſien, dat daar een *Orakel-plaats* is geweest) is waarlijk de moeite waerdig, om van woord tot woord te vertalen, en hier by te brengen: voornamentlijk wijl 'er by die occasie door hem, ſchoon indirectelijk, elders noch diergelijke guiteryen ontdekt werden.

Hy, *Herodotus*, ſeid dan, in 't eerſte Boek ſijner Historien: *In het midden van de Tempelrijſd een Toorn, die een gebele ſtadie dik en hoog is: op welke weder een andre, en op die ſelve al weder een andre, tot acht toe boven malkandren zijn opgeboud, deſe hebben rondsom van buiten de Toorn opgaande trappen, langs welken men van d' ene (Toorn) tot d' andre opwaerds klimd. Halfwegen der ſelver trappen zijn ruſtplaatsen, en ſetels op de ſelven gemaakt, waar op de Opklauteraars kunnen ſitten en ruſten. Op d' allerhoogſte Toorn ſtaat een grote Tempel-cel; in welke ook een groot Ledekant ſtaat met een wel-geſpreyd Bedde, en een goudene Taaffel daar by. Nochtans is 'er genig Beeld (des Gods) in deſe Tempel-cel; noch vernacht in de ſelve by nacht geen eenig Menſch; behalven een Vrouw uit het getal der Ingeboornen: die namentlijk, welke de God ſelfs uit haar uitgekoken heeft; naar de Chaldeërs, die de Priesteren deſes Gods zijn daar van verhalen. Want deſe vertellen (alhoewel ſy daar in, dat ongelooflijk voor my is, ſpreken) dat de God ſelfs ter Tempel intreed, en op die Bedſtede ſich te ruſt nederleyd: even als te Thebe in Ægypte, naar de Egyptenaars daar van verhalen. Want aldaar ſlaapt ook 's nachts een Vrouwenmenſch in de Tempel van de*

Jupiter Thebæus : van welke beide Vrouwen men evenwel seide, dat sy met genig Manvolk sich vleeschelijk vermengen. Gelijkmén ook seide van de Orakel-priesteres, van de God te Pataris in Lycie, die wanneer 't de tijd is om Orakel-antwoorden te geven (dat aldaar niet altijd en geduriglijk geschied) des nachts binnen in de Tempel werd opgesloten.

Deze en diergelijke bedryven, onder een seer heylig en goddelijk pretext, wist ook seer wel na te volgen, de meer-gemelde Waarzegger *Alexander* gelijk *Lucianus* 'er dit volgende van verhaald; alwaar hy spreekt van de, quansluis, heylige *Mysteria*, Plechtelijkheden en Feesten, door hem *Alexander* ingesteld, en gevierd: „ op de derde „ dag, wierd vertoond de Bruilofd van *Podalyrus* „ met de Moeder van *Alexander*, welke dag daar „ om ook *Dadeis* (of *Toortsdag*) wierd genaamd: „ om de Fakkelen of Toortsen die 'er op aange „ stoken wierden.

„ En was de Hoofd-priester en Bestierder deser „ heyliger verborgentheden [*Alexander*] met een „ Toorts in de handen, gelegen in 't midden „ van 't Tooneel: en sliep, quansluis, terwijl van „ boven door het dak, als van den Hemel, in „ plaatse van de Maan [doch de selve bedrieglijk „ verbeeldende] naar beneden daalde een sekere „ *Rutillia*; die een seer schoon Vrouwmensch, en „ de Huisvrouw van een Hofmeester des Keyfers „ was: die ook waarlijk *Alexander* beminde, en „ van hem insgelijks bemind wierd. En voor de „ oogen zelfs van den ellendigen (haar wettige en „ getroude Man) geschiede daar publijk en voor „ 't oog van ydereen, het kussen, en lekken, en „ omhelsen. En indien 'er niet groot getal van „ Toortsen waren ontsteken geweest, had 'er wel

„ licht iets meerder gedaan geworden , 't geen
 „ men anders voor 't gezicht der Menschen niet.
 „ doet, &c.

En , wat verder beneden , voegd hy *Luciaan* 'er
 dit nu volgende op : „ En daar hy aan ydereen de
 „ tegens-natuurlijke sonde quam te verbieden ;
 „ practifceerde , hy heylige Priester , selfs iets dus-
 „ danigs. Hy gebod aan de Steden van *Pontus*
 „ en *Paphlagonie* , dat fy alle drie jaren 'erenigen
 „ aan hem fouden fenden , ten dienfte van den
 „ God ; om heylige Loffangen voor den felve te
 „ fingen : doch moesten , die gefonden wierden ,
 „ zijn van de aller-edelste , uitgelefenste , en in
 „ fchoonheid uitstekende Jongelingen , welken
 „ hy , als opgekamerd houdende , en als om geld
 „ gekofte Slaven , die tot fijne welluft op 't aller-
 „ dertelste misbruikte en infulteerde. Hier by
 „ maakte hy noch een Wet , dat niemand , boven
 „ d'achtien jaren oud zijnde , hem , mond aan
 „ mond , mocht aanraken , en alfo met een kus
 „ begroeten [dat anders uitstekende gemeen , en
 „ overtollig , als yder geleerde weet , by Grieken en
 „ Romeynen in gewoonte was] „ maar aan andren
 „ flechts alleenlijk de hand , om gekuft te werden ,
 „ uitstekende ; kuste hy mondeling de fchone
 „ Jongelingen : welken dan de kus-waerdigen ge-
 „ naamd wierden. En dus fchimpelijk en fma-
 „ delijk met de domme en onverftandige Men-
 „ fchen omspringende , fchond hy ftraffeloos Vrou-
 „ wen en Kindren. Ja was 't een grote en wen-
 „ fchelijke faak , voor die genen , welker Huis-
 „ vrouw hy maar eens aanfag : en indien hy haar
 „ met een kus verwaerdigde , was het als of de goe-
 „ de Fortuin met volle feylen ten hunnen huife
 „ quam invaren. Ook waren 'er selfs vele Vrou-
 „ wen,

„, wen , die ſich beroemden , dat ſy van hem
 „, beſwangerd waren : en welker Mannen ook
 ſelfs getuigden [apparentelijk uit kunde van ſelfs
 daar weynig ſchuld toe te hebben] „, dat ſulks wa-
 rachtig was.

De Beſchrijving van het *Orakel* , en maniere van
Orakel-geven ; en de gepretendeerde *Mirakelen*, die
 jaarlijks geſchieden www.wilibroel.com in de *Orakel-plaats* van de
Venus van Aphaca ; (ook 't geen , mijns achtens be-
 quamelijk tot oploſſing van die bedriegeryen en
 kunsjes genoegſaam kon dienen) heb ik reeds bo-
 ven verhaald en verhandeld uit *Zofimus* , een Hey-
 den en bitter Vyand der Chriſtenen en Chriſtelij-
 ke Godsdienſt : buiten wien niemand deſe *Orakel-
 plaats* , en wiſe van *Orakel-geven* enz. beſchrijfd.

Welke *Zofimus* evenwel nalaat (als geenſins in
 ſijn kraam dienende) het verhaal van de ongere en
 beestelijke onkuisheden, en ſchrikkelijke vuilighe-
 den, aldaar onder prætext van godsdienſt gepleegd .

Doch *Eufebius*, evenwel, vergeet de ſelven geenſ-
 ſins ; maar verhaald 'er ſo ſchelmſe en overgevene
 vuiligheden van ; datſe voor eerbare oren afſchrik-
 kelijk zin ; en beſt voor yder niet ten toon geſteld
 werden.

Waarom ook *Constantijn de Grote* , die *Orakel-
 plaats*, en alles wat'er aan vaſt was, door ſijn Krijgs-
 volk liet verwoeſten en verdelgen.

Evenwel wierd ſy naderhand (oft' onder *Ju-
 liaan* , of eerder geſchied zy , is onſeker) weder
 herſteld ; en was noch , by *Zofimus* tijd , in ſtand ;
 ſo datſe niet voor *Theodoſius* Regering , voor oid en
 altijd, is vernietigd geworden.

Wat achting de ontdekking van duſdanige gui-
 teryen , den verſtandigen , ook ſelfs van d' andre
Orakel-plaatſen , moeſt geven ; geet ik den min-
 bevooroordeelden Leſer te bedenken. Hoe-

Hoedaniger wijze de *Koningen, Vorsten*, en andre *Politijken*, dikmaal dese *Orakelen*, naar hunne sinnelijkheid en intrest, hebben verklaard; de *Orakel-papen* door geld gecorrumpeerd, en door die gelegenheid al bysondre kunsjes gespeeld; leren ons, buiten 't geen reeds al, hier en daar, daar over is bygebracht, de nu volgende exempelen.

Die overweegd het exempel van *Cræsus*, door *Herodoot* verhaald: en 't geen 'er, door *Eusebius* en *OEnomanus*, over geseid werd; behoord bysonder wel te kunnen begriipen het bedroch der *Orakel-papen*, in die antwoord gebruikt. Indien evenwel warachtig is, dat, sulc een *Orakel-antwoord* oid aan *Cræsus* is gegeven; en 't selve niet door *Herodotus* selfs, of andren al voor hem, is versierd: 't welc niet duisterlijk, uit de omstandigheden der Historie, schijnd te blijken, en door *Cicero* volmondig genoeg beweerd werd: als hy seid, in sijn 2. Boek van de Voorsegging: „ Maar „, waarom sal ik doch geloven dat dit oid aan *Cræsus* „, gegeven is? of waarom sal ik *Herodotus* „, loofwaardiger houden als *Ennius*? hoe na heeft „, *Herodotus* minder van *Cræsus* kunnen versieren, „, als *Ennius* van *Pyrrhus*? Want wie is 'er doch die „, geloofd, dat uit de *Orakel-plaats* van *Apollo* aan „, *Pyrrhus* geantwoord is, *Ajote, &c.*

Doch al toegestaan zijnde, dat het een warachtige Historie is; en dat hy, *Cræsus*, naar alle de *Orakelen* (of ten minsten alle de voornaamsten) van *Griekenland*, en *Africa* had gesonden, om de kunde en warchtigheid der selver te beproeven; en specialijk na *Delphis*, na *Abas*, na *Dodone*, naar *Amphiaraus*, na *Trophonius*, na de *Branchiden*, en na *Jupiter Ammon*; verhaald evenwel *Herodotus*, dat hy alle die *Orakelen* verwierp, uitgenomen het

Del.

Delphische: als welk maar alleen wel had kunnen raden, en ter sake antwoorden; schoon hy ook zich inbeelde, dat het *Orakel* van *Amphiaraus* ook wel geraden had.

Maar doch was de Duivel op d'ene plaats so veel scherper van verstand, of van reuk, als op d'andre? en kon de *Delphische* so net de waarheid raden, daar d'andren zich so dwaallijk lieten bedriegen; so isser wel een groot onderscheid tusschen de Duivelen geweest; en dat noch in so seer oude en seer beroemde *Orakel-plaatsen*; en alwaar sy door de grote toeloop, en lange tijd, de kunst al heel wel en vast behoorden geleerd te hebben. En is dan ook geen wonder, dat daar hy (te *Delphis*) in't eerste wel in *Versen* kost antwoorden, hy de kunst der Poësy so quam te vergeten, en de *Versen* so kreupel en lam maakte, dat 'er al de wereld me quam te schimpen; en hy daarom (al 300 jaren voor *Christi* geboorte) gedwongen wierd in *Prosa* te antwoorden.

Doch is (om met ernst te spreken) de reden waarom desen'talleen rieden en d'andren verkeerd antwoord gaven, wel te begrijpen; als men considereerd hoe looslijk (gelijk ik boven getoond heb) men, met uitvisschen der geheymenissen, so uit de gesanten selfs, of der selver geln, enz. als uit de versiegelde Vragen selfs, iets kon ontdekken, van't geen'er gevraagd wierd, en de staat en stand der persoon, of personen, voor- of om wien'er gevraagd wierd, enz. Welke Kunsjes evenwel, gelijke meest overal wierden te werk gesteld, op d'ene plaats en tijd (so om de bequaamheid der *Orakel-papen*, en der selver makkers, medestanders en helpers, als om de minder of meerder schranderheid of oprechtheid, der af-geson-

denen) veel beter, als op andre plaatsen en tijden, konden gelukken: als blijkt, uit de gekke-lijke dubbelfinnigheid, gebruikt, wanneer se over't toekomende molten antwoord geven; so aan *Cræsus* met het Vers:

Cræsus over de vloed Halys trekkende, sal een groot Rijk te gronde brengen;

Als aan d' Athenienfers, en andren, over de Persiaanschen Oorlog. Welke antwoorden daarom, door Philosophen en andren, beschimpt en bespot wierden; en door de Politijken, of Groten, verklaard en geapliceerd, naar dat het hen meest nut of dienstig docht, So dat de Politijken daar omtrent, so wel als de Papen hunne personagie speelden.

Dit blijkt speciaalijk uit d' Orakelen aan d' Athenienfers gegeven, so van de *Houte Muur*, als van't *Goddelyk Salamis*, die (gelijk se door *OEnomaus* en andren seer aerdiglijk werden beschimpt) door *Themistocles* seer politijkelijk wierden verklaard, en op de Scheeps-vloot toegepast.

't Was *Themistocles*, die, by andre occasie, de Athenienfers had geraden en gebracht, tot den aanbouw van 200 Schepen, tegens d' *Ægineten*; (of als *Justinus* seid, om d' Oorlog die tegens de Persen moest hervat werden, naar de Marathonsche Slag) en de selven daar door machtig en ontfachelijk ter Zee gemaakt. Dese dan siende, dat het hen, Athenienfers, onmoogelijk was, so groot een menichte der Persen, te Lande te wederstaan; en Athene daar tegens te beschermen; daar in tegendeel, hoop was ter Zee iets te kunnen uitrechten, voornamentlijk als se noch door andre Bond-genoten (*Lacedenoniërs*, *Corinbiërs*, *Megarenses*, *Chalcidenfers*, *Ægineten* enz.)

geholpen wierden: en met tijd-winnen te Lande, en tijdig Slag leverenter Zee, een groot verſet kon gemaakt werden, en wel licht daar door hunne behoudenis uit-gewerkt: rade Vrouwen Kinderen te verplaatsen, naar *Salamis*, *Ægina*, *Træzene*, en andre Eylanden; terwijl ſy, wel gewapend, te Scheep hunne vyand te gemoet ſagen, en hunne fortuyn tegens deſelve verſochten.

Dat dit een ſeer wiſe en politijke raad was, toond, ſo de gelukkige uitkomst der ſake, als 't exempel van onſe tijd; in 't jaar 1672. toen, terwijl het te Lande ſo biſter ſtond, dat alles ſcheen te ſullen overgaan: het ſlaan der vyandlijke Vloten, voor een ſeer groot (indien niet voor 't grootſte) gedeelte, doortijdwinningenz. de behoudenis van ons Land was.

Dat ook *Themistocles* liſtiggenoeg was, om (als van *Lyſander* en *Alcibiades*; *Cleomenes* en andren ſal getoond werden) de Pythiſche Priesteres, 'tzy door omkoop, 'tzy door andre middelen, dat antwoord van de *Houte Wallen* te doen geven; tonen ons ſijne andre ſtreken, omtrent de *Joniers*, en andre Grieken, op verſcheidene wiſen gebruikt. Gelijk d' exempelen daar van, by *Herodotus*, *Diodorus*, *Siculus*, *Juſtinus*, *Plutarchus* en andre Schrijvers, te ſien zijn.

Hoe de Orakel-papen en Papinnen, of Propheten en Prophetessen, menigmaal door Geld omgekocht wierden, en daardoor ſulk antwoord gaven, als die omkopers begeerden; leeren ons ſeer aanmerkelijke exempelen. Van welken ik, voor eerſt, uit *Herodotus*, dit navolgende ſal by brengen: „ Terwijl *Hippias* Tyran over Athene was, en op „ de Athenienſers verbitterd, om de moord van „ *Hipparchus*; hebben de Alkmeoniden (of af-
ko-

, komelingen van Alkmeon) en van Athenien-
, ser af-komst , voor vluchtig voor de nako-
, melingen (en successeurs) van *Pisistratus* zijn-
, de ; naar datse voor hen selfs en voor andre A-
, thenienfer ballingen te vergeefs , met kracht
, en geweld hunne wederkeer en herstelling had-
, den verfocht ; en terwijlse in 't voornemen van
, de herstelling der Athenienfer vrijheid swaar-
, lijk waren geknakt ; *Lypsydrion* , dat boven
, *Pæonie* leid , bevestigd : en van daar tegens de
, *Pisistratiërs* alles ondernomen. Ook hebben sy
, van de *Amphiktyoners* voor loon aangenomen,
, de Tempel van *Delphis* , die nu noch in wesen
, is , doch 'er toen so noch niet was , op te Bou-
, wen. En naardiense Liederen van grote midde-
, len waren , en van ouds-her van grote achtbaar-
, heid , hebbense deselve vry braver geboud alsse
, beloofd hadden , en als 't Model daar van gege-
, ven. En daarse te voren beloofd hadden die van
, *Porinische Steen* te Bouwen , hebben sy 't voor
, ste deel daar van , van *Parisch Marmer* gebouwd.
, Doch hebben ook dese Liederen , (naar d' Athe-
, nienfers verhalen) daarte *Delphis* hun verblijf
, houdende , de *Pythia* sodaniger wijze door geld
, omgekocht , dat so dikmaal 'er *Lacedemoniers*
, quamen Raad-vragen , 't zy voor d' algemene ,
, 't zy voor private saken (of personen) deselve
, hen altijd de verlossing van *Athene* voorstelde.
, Waar op de *Lacedemoniers* (wijl hen altijd ,
, deselve antwoord , en voorsegging , voorquam)
, *Anchimolius* de Soon van *Aster* , en die onder
, sijne Mede-borgeren van aansien en achtbaar-
, heid was , met een Leger fonden ; om de na-
, komelingen en aanhang van *Pisistratus* uit Athe-
, ne te verdrijven ; alhoewelse , door d' aller-
grootst,

„ grootst-geachte soorten van vriendschap , aan
 „ hen waren verbonden. Wijlſe meerder waren
 „ achtende de Goddelijke , als Menſchelijke
 „ vriendschappen en verbonden.

By de ſelve *Herodoot* , hebben we noch deſe vol-
 gende Hiſtorie : „ Op deſe woorden ſteunende
 (op de woorden naam. van *Ariſton* de Vader van
Demaratus) „ hield *Leutychiades* ſtaande , dat *De-*
maratus , noch de Soon van *Ariſton* was , noch
 „ [noch uit dien hoofde] wettelijk Koning van
 „ Sparte : en bracht tot getuigen voort de ſelve
 „ *Ephori* , die toen nevens *Ariſton* hadden geſeten ,
 „ en ſelfs ſulks van hem hadden gehoord. Maar als
 „ nu eindelijk de ſaak in betwiling raakte , von-
 „ den de Spartiaten goed , het Orakel van *Delphis*
 „ te laten vragen , of *Demaratus* de Soon van *Ari-*
ſton was , of niet. En alſo men geen bedenken
 „ of ſuſpicie over *Cleomenes* (en ſijn doen) ontrent
 „ de *Pythia* had ; maakte hy heymelijk op en uit
 „ enen *Kobon* , de Soon van *Ariſtophantus* , een
 „ Man die by die van *Delphis* uitſtekend veel ver-
 „ mocht : die den Opper-prieſteres en *Prophetesse* ,
 „ *Perialla* , perſuadeerde te ſeggen , 't geen *Cleo-*
menes begeerde geſeid te hebben. Waar op dan
 „ ook de *Pythia* , aan die tot haar om Orakel-ant-
 „ woord waren afgeſonden , antwoorde , dat *De-*
maratus de Soon van *Ariſton* niet was. Welke
 „ ſaak nochtans , by gevolg van tijd , is openbaar
 „ en ruchtbaar geworden ; en *Kobon* daarom uit
 „ *Delphis* heeft moeten ontvluchten ; en *Perialla*
 „ van haar eer en ampt ontfet is geworden.

Sie hier een Voorbeeld van politieke dwarsſtre-
 ken ; en omkoop van Orakel-antwoord.

Maar van byſondere nadruk is de Hiſtorie van
Sijſenus ; (of 'eer byſonder loſe vond) verhaald uit

getuignis van achtbare Liedén, door *Plutarchus*, in 't Leven van *Lyfander*; die op byzonder lofe en arglistige wijfe, en al van langerhand, verfiert en toegestel zijnde (door hem *Lyfander*, en des selfs Medestanders) is te werk gesteld, op dese wijs:
„ Sekere Vrou was 'er in *Pontus*, die seide, dat
„ sy door de God *Apollo* beswangerd was: waar
„ aan velen (en niet sonder reden) geen geloof
„ gaven; vele andre in tegendeel sulks, geloofden. So dat, wanneer sy nu een Vrucht van
„ Mannelijke Sexe had ter wereld gebracht, seer
„ vele en achtbare Liedén, de opvoeding en be-
„ sorging van dat Kind, op sich namen. En gaf-
„ men aan 't Kind, uit enige bysondre oorzaak,
„ de naam van *Silenus*. Van dit begin *Lyfander* sij-
„ ne aanvang makende, practiseerde, en voltoi-
„ de, gevolglijk, de rest, uit eigen hoofde, daar
„ by: en had tot Medestanders vele, en geenstins
„ verachtelijke, Liedén; die 't gerucht en faam
„ van dusdanige geboorte, buiten suspicie van
„ valsheid of versiering, overal verbreyden.
„ Hier by brachten sy noch een ander gerucht,
„ naar Sparte, en verspreyden dat overal heen;
„ dat namentlijk, onder de aldaar heylige, en
„ wel opgeslotene, *Geschriften*, en die door de
„ *Priesters* met een angstvallige besorgdheid,
„ bewaard wierden, enige seer oude *Orakel-ant-*
„ *woorden* gevonden wierden; en dat die selven
„ door niemand mochten werden aangeraakt of
„ gelezen: ten sy dat oid, of t' eniger tijd, iemand
„ uit *Apollo* geboren, en, naar klare Ken-tekenen
„ van sijne oorspronk en geboorte aan de bewaar-
„ ders der selver gegeven te hebben, die Boeken
„ in de hand nam; in welken die *Orakel-antwoor-*
„ *den* geschreven waren.

Wan-

„ Wanneer dit nu alles fageprepareerd was,
 „ moest dan eyndelijk *Silenus* komen, om naar
 „ die *Orakel-antwoorden*, als Soon van *Apollo*, te
 „ vereyſchen: en daar op de *Papen*, die aldaar ſij-
 „ ne heymelijke mede-ſtanders waren, alles,
 „ quanſſuis, onderſoeken en ondervragen, 't geen
 „ ſijne geboorte enz. raakte; en eyndelijk, als
 „ overtuigd weſende, van dat hy waarlijk ſo een
 „ Soon van *Apollo* was, aan hem die *Gefchriften*
 „ vertonen; en hy, *Silenus*, dan in tegenwoor-
 „ digheid der menichte, nevens meer andre *Ora-
 „ kelen*, ook op leſen, die genen, om welken
 „ deſe gehele Tragœdie van de ſuccesſie in 't Rijk
 „ was verſierd; namentlijk, dat het allernutſten
 „ beſt was voor de Spartaanſche Republiik, dat ſy
 „ hunne Koningen uitkoſen uit de beſten der
 „ Borgeren.

„ Maar, wanneer nu deſe *Silenus* al een Jonge-
 „ ling was geworden, en gereed ſtond, om dit ſo
 „ te werk te ſtellen; quam 't ſpel en vinding van
 „ *Alcibiades* in duigen te vallen, door de lompe
 „ blohartigheid van ene der Perſonagiën; die
 „ als 't nu op het ſpelen der Rol aanquam, met
 „ een blohartige ſchrik bevangen, ſich 't ſoek
 „ maakte en weg-sloop. Doch wierd evenwel
 „ hier van niets ontdekt, by 't leven van *Lyſan-
 „ der*; maar na dat hy reeds geſturven was.

Uit welk Voorbeeld, met enen te ſien is, van
 hoe groot een auctoriteit en macht die grote Man
 (doch vol van kunſjes en ſtreekjes, van die en dier-
 gelijke natuur) gedurende ſijn leven, in de Spar-
 taanſche Republiik geweest is; en hoe ſodanige
 Liederen met d' *Orakelen*, tot hun voordeel, kon-
 den ſpelen.

Dit toond ons ook 't volgende exempel, van de
 fel-

selve *Lyfander*, door de selve *Plutarchus*, voort-
 gebracht. „ Enen *Diopceithes* was 'er, een *Chres-*
 „ *mologus*, of Orakel-spreker en *Verklaarder*; die seer
 „ rijk was van oude Orakel-versen [want, om noch
 wat klaarder als boven, sulks Volkje te beschrij-
 ven, waren 't Lieden die uit eigenen hoofde, en
 als met goddelijke geest begaafd, selfs Orakel-ant-
 woorden versierden; of die de oude Orakel-antwoor-
 den, door henl. of door andren quansfluis opgega-
 derd; of ook de Orakel-boeken, of Spreuken en *Ver-*
sen van de gepretenderde *Sibyllen*, van *Musæus*,
 van *Orpheus*, van *Marcus*, van *Publicius*, van de
Bacides, en vele andren diergelijken meer, aan
 Groten en Klenen (die met superstitie beset wa-
 ren) uitspraken, uitleyden en verklaarden: en, als
 of sy selfs, met goddelijke geest en inspiratie be-
 gaafd waren, die op Tijden, en Personen, en Sa-
 ken, quamen toe te passen. Alhoewel sy daar
 mede speelden, naar hun eygen, of anderwel-
 gevallen en intrest; so door veranderen, met afen
 toedoen tot de selven, als wel geheel en al iets on-
 der die naam te versieren; en dat dan den licht-
 gelovigen, voor goddelijk Orakel-antwoord der
 oude Propheten, in de hand te steken: gelijk noch
 gevolglijk klaarder uit het Voorbeeld van *Onoma-*
critus sal komen te blijken] „ ook ontren de god-
 „ delijke saken, van grote achtbaarheid was; en
 „ van seer bysondre kunde, scheen te zijn. De-
 „ se hield staande, 't enemaal ongeoorloofd te we-
 „ wesen, datmen te *Sparte* een Koning koos, die
 „ kreupel en mank was: en bracht daar op een
 „ Orakel voort, [’t welk naar de getuignis van
Plutarchus, in *Lyfanders* leven, regens de kreupel-
 heid van *Agésilas*, met voordacht wierd by ge-
 bracht] „ en op volgende wijze luide: Gy Spar-,

te, schoon gy hoog en trots van moed zijt, draagt sorg, dat u, terwijlge zelfs noch helder te been zijt; geen Koninklijke heersching die kreupel is, koom schade toe te brengen. Naardemaal u dan, al een lange tijd, verwaerlijke siekten sullen 't onderhouden; en gy, door de golven der Mensch-verblindende Oorlog, suld overstromd werden.

,, Doch hier tegens bracht *Lysander* in, dat, indien de *Spartanen* so seer bevreesd en verlegen waren voor dit Orakel-antwoord; dat dat sy sig dan moesten wachten voor *Leontychides*: naardemaal het oogwit van den God geensins was te seggen; dat men sich hoeden moest, voor de Regering van een Koning, die kreupel of mank ten opzicht van sijn Lichaam was: Maar dat de kreupel en mankheid, daar 't Orakel van sprak, was, indien 'er een Bastard, of die niet van 't geslacht der *Herakleiden* was, quam te regeren.

Door welke redenen; en (N. B.) groot gesag, en groot geld, dat hy daar toe spendeerde, hy uitwerkte, dat *Agefilaus* (die anders kreupel was) tot Koning wierd verkoren; en dat *Leontychides*, (van welke nochtans de Koning *Agis*, op sijn dood-bedde, en in de tegenwoordigheid van velen sijner Vrienden daar toe by-een-geroepen, verklaard had, dat *Leontychides*; sijn wettige Soon en Erfgenaam was) verstoten wierd.

Dat ook dese *Agefilaus* (die door *Lysander* so met kracht was voortgeset, en met de selve drift en kracht, tot de Tocht naar *Asia*, aangevoerd) geen dom Leerling van *Lysander* was, toond ons 't geen de selve *Plutarchus*, op meer als ene plaats, van hem verhaald: hoe hy, namentlijk, de *Persén* willende beoorlogen, en daar over aan *Jupiter* te *Dodone* [of, als *Plutarchus* elders seid, te *Olympie*] door last

der *Ephori*, moетende *Raad-vragen*, hy aldaar een Antwoord naar zijn fin verkreeg; en sulks aan de *Ephori* [de Opper-Magistraat der Republijk nevens, ja somtijds ook boven, de Koningen] hebbende bekend gemaakt, of doen bekend maken; sy hem daar op bevalen, ook, over die selve saak, de *Apollo* te *Delphis* te gaan *Raad-vragen*. Waarom hy dan (wel merkende, waar op dit doelde; namentlijk, dat sy hem die schijf hier door sochten te versetten) op dese wijs sijne *Vraag* instelde: O *Apollo*! keurd gy ook voor goed, het gene u *Vader Jupiter* reeds voor goed gekeurd heeft? Waar door de *Pythia*, of d' *Orakel-papen*, gedwongen zijnde hunne *Apollo* te doen ja antwoorden; hy der *Ephoren* list met list versette, tot Veld-overste van dien Tocht wierd verkosen, en op reys sloeg.

Ik kan, by dese gelegenheid, niet laten te verhalen het geestig antwoord dat hy, *Agisilaus*, aan de *Thasiers* gaf; wanneer de selven hem, om de grote weldaden die sy van hem hadden ontvangen, met vergoding en Tempelen wilden eeren, en daar over expresselijk Gesanten hadden gefonden. Namentlijk, hy vraagde aan de Gesanten, of hunne Stad de *Menschen in Goden kon verkeren?* en als sy daar op Ja tot antwoord gaven; seyde hy: maakt gy Lieden, dan eerst u selven tot Goden: want dan sal ik geloven, dat gy my ook tot een God kond maken: Waar mede die grote Man genoeg te kennen gaf, wat hy van sulke een eere en vergoding hield: daar ontrent wijser zijnde, als *Alexander*, *Augustus*, *Tiberius*, en andre Koningen en Keyseren; die sich, niet alleenlijk naar hunne dood, maar ook by hun leven (als reeds elders getoond is) lieten vergoden: Ja ook Jongelingen hunne Onderdanen, en sodanigen, die sy op geensffins te eerlijke (maar wel, naar't bedenken

ken en getuigenis der Ouden, op gans schandelijke) wijs beminden, tot zelfs *Godſpraak-gevende Goden*, na der ſelver dood verhieven: als in de exempelen van *Hepheſtion*, en *Antinous*, (d'ene door *Alexander*, d'andre door *Hadrianus*, dusdaniger wiſſe vergood) vry klaarlijk blijkt.

Waarom het ons dan te minder wonderlijk moet ſchijnen, dat de Keyſer *Augustus* ook, naar ſijne dood onder de *Godſpraak-gevende Goden* is geteld, en geſteld, geworden: gelijk ſulks by *Prudentius* te ſien is, en reeds boven (pag. 334. en 343. enz.) is bygebracht.

Ondertuſſchen, gelijk als met dusdanig bedrijf van Keyſeren en Vorſten, door alle wiſſe Liederen, of opentlijk, of heymelijk, wierd geſchimpt en geſpot; ſo brachten ook de *Comœdie-ſchrijvers*-, en *Speelders* (ſchoon ſy aan der Groten ſtok niet durfden baſſen, noch de *Orakel-plaatſen* van byſondere achtbaarheid opentlijk beſchimpen) de *Orakelen* in 't algemeen, de *Orakel-ſprekers*, en *Waarſeggers*, en *Bacides* en *Sibyllen*, en diergelijke ruichte, vaakmaal ſpottelijk op de Schouw-tonelen; en ſpreukden ſeer aerdiglijk (ſomtijds al vry quaadaerdiglijk) met de ſelven, gelijk ook d'andre deden, in hunne Punt- of Snel-dichten, en andre ſoorten van Poëſie, of Verſen: ſchoon de Tragœdie-ſchryvers (die doch dagelijks Goden en Godinnen ten Tonele voerden, d' *Orakelen* en der ſelver gepretendeerde vervullingen, met grote ſtatelijkheid hiervoortbrachten: gelijk in d' exempelen van *Tereſias*, van de *Sphinx*, en meer andre Verſierlen, te ſien is.

Diergelijke exempelen als nu reeds van *Lyſander* enz. zijn bygebracht, hebben wy ook, by de ſelve *Plutarchus*, (in 't leven van *Nicias*) van *Alci-*

biades: die, wanneer 'er ontrent de expeditie en Tocht op Sicilië veel quade Voortekenen door de Priesteren wierden voorgegeven; niet alleenlijk andre Voorseggers en Voorseggingen voortbracht; en uit enige oude Prophetien wist te tonen, dat dese Tocht tot seer groot voordeelen en achtbaarheid aan d' Atheensche Republyk sou gedyen: maar ook Gesanten naar Jupiter Ammon had gesonden; en besteld, dat die tot antwoord wederom brachten, dat de Atheniënsers alle de Syracusanen zouden vermeesteren:

En, gelijk hy ook, in een ander geval (naar *Plutarchus* elders verhaald) 't Orakel van Ammon, en Dodone ondernam te corumperen, so deed hy 't ook met het *Delphische* Orakel; dat wel om te kopen was: als, door het nu bygebrachte exempel, reeds getoond is; en hield stijf staande dat de Orakelen die van *Delphis*, tegens die Tocht, wierden ingebracht, versierfelen waren der Propheten te *Delphis*, die door de Syracusaners waren omgeset.

Hierom schroomde ook *Demosthenes*, die so vermaarde Orateur en Regent van *Athene*, geenffins, publykelijk het Orakel van *Delphis* te beschuldigen, dat het door *Philippus* omgekocht was. En wilde ook daarom niet, dat het Grieksche Leger, welk voornamentlijk uit Atheniënsers, en Thebanen bestond, door enige Orakelen beweegd wierd; of op enige Voorseggingen acht gaf: hy de Thebaners wijfende op *Epaminondas*, en d' Atheniënsers op *Pericles*; welke seer dappere en victorieuse Veltheren, dat altijd voor een Pretext van vrese en blooheid gehouden, en daarom hunne eigene raad gebruikt, hadden. En was dit geenffins te vergeefs geseid: wijl (als gevolglyk sal blijken) de allerdapperste Veld-Oversten, sulks altijd hebben veracht en belacht: of maar om welstaans wille, of om 't gemene Volk te Mompnen, hebben gepraëctiseerd.

Doch

Doch sal ik , eer ik daar toekome noch een Voorbeeld 2 a 3 ophalen. Waar ontrent ons weder *Herodotus* kan dienen , met de Historie , die hy , in zijn eerste Boek , van *Pactyas* verhaald , op dese wijs : „ *Mazares* sond daar op Volk naar *Cuma* , „ om *Pactyas* wederom te eyſchen. Doch de „ *Cumæers* beſloten daar over , den God (*Apollo*) by „ de *Branchiden* , raad te vragen (want daar was al „ van ouds een Orakel-tempel geſticht , daar alle de „ *Joniers* en *Æoliers* gewoon waren te gaan Raad- „ vragen. En is deſe plaats (of Tempel) gelegen „ in 't Land der *Mileſiërs* , boven de Haven van „ *Panormus* ,) De *Cumæers* derhalven huune Gefanten naar de *Branchiden* ſendende , vraagden aldaar hoedaniger wiſe ſy beſt met *Pactyas* ſouden handelen ; om daar in naar 't welbehagen der Goden te doen. Op deſe hunne vraag kreeg ſy dit Orakel-antwoord ; dat ſy *Pactyas* aan de *Perſen* ſouden overleveren. Als de *Cumæers* dit Antwoord verſtaan hadden , trachten ſy alle om *Pactyas* over te leveren : en als nu 't gemene Volk daar toe aanſtond : hield *Ariſtodicus* , de Soon van *Heraclices* , een Man van byſondre achtig en aanſien onder de Burgeren , met kracht ſtaande ; dat de *Cumæers* , fulks niet behoorden te doen : naardemaal hy en 't Orakel wantroude ; en om dat , die om 't Orakel raad te vragen waren uitgeſonden , niet oprechtelijk en na waarheid quamen berichten. Waarom dan ook weder andre Gefanten naar 't Orakel wierden afgeſonden ; onder welken ook *Ariſtodicus* was. En wanneer ſy nu by de *Branchiden* waren gekomen , Raadvraagde *Ariſtodicus* , uit aller Gefanten naam op deſe wijs : ô Koning , tot ons is , als een ſmekend Balling en Vluchteling ,

„ gekomen *Pactyas*, de *Lydiër*: om also een gewel-
 „ dige dood by de Perſen te ontgaan. De Perſen
 „ eychen hem wederom, en willen dat de *Cumæ-*
 „ *ërs* hem overleveren. Wy, ſchoonwe de macht
 „ der Perſen vrefen, durven hem, die met gefmeek
 „ tot ons ſijne toevlucht heeft genomen, niet
 „ overgeven, voor dat wy wel klaarlijk van u ver-
 „ ſtaan hebben, ~~wat ons daarbinnen te doen~~
 „ ſtaat. Maar 't *Orakel* gaf weder 't ſelve Ant-
 „ woord: Ik gebiede u *Pactyas* aan de Perſen over
 „ te geven. Waar op *Aristodicus* dit volgende met
 „ voordacht te werk ſtelde. Hy wandelde de
 „ Tempel rondſom, en ſmeet de Muſſchen en an-
 „ dre ſoorten van gevogelte, die in de Tempel
 „ neſtelden, uit hunne neſten. Waar op, ter-
 „ wijl hy daar met beſig was, een ſtem, naarmen
 „ ſeid, uit de *Adyta* der Tempel quam, en dus-
 „ daniger wiſje *Aristodicus* aansprak: Overwaten
 „ en godloos Menſch! hoe durft gy den genen, die
 „ haar toevlucht tot my nemen, uit mijne Tem-
 „ pel werpen? Waar op *Aristodicus* weder promp-
 „ teliik antwoorde: O Koning, gy komt dusda-
 „ niger wiſje te hulp, die tot u hare toevlucht ne-
 „ men; en gy gebied den *Cumæërs* (aan de Perſen)
 „ over te geven, die ſijne toevlucht tot hen ge-
 „ nomen heeft? Waar op 't *Orakel* weder aan hem
 „ antwoorde: Ik gebiede u voor alle Duivelen te
 „ varen; op dat gy also mijn *Orakelplaats*, over
 „ 't overleveren dier genen, die tot u komen
 „ vluchten, niet meerder laſtig vald.

Wie ſiet, niet uit deſe omſtandigheden, dat de
Orakel-papen, door *Aristodicus* Vraag, en liſtige
 vond en bedrijf, verſteld gemaakt, en niet we-
 tende ſich anders te redden; met dusdanigen Ant-
 woord, deſe Gefanten weder verſonden, Waar
 on-

ontrent ook in achting te nemen is, de suspicie van *Aristodicus*, over dat *Orakel* gevat; en wel licht op voorgaande exempelen gefundeerd: en dat hy ook daarom sich, onder 't getal de laatste Gefanten, daar heen liet fenden: voornamentlijk wijl hy (N. B.) ook wist dat de *Milefiërs* alleen, buiten alle de andre *Joniërs*, een Verbond met *Cyrus* hadden aangegaan; en daarom (gelijk ook de Voorbeelden van meer andre *Orakel-tempelen* betonen) hun *Orakel* deden spreken, so als het de Perfen begeerden.

Ik fal hier noch byvoegen 't Exempel van *Onomacritus*: dat, schoon 't geen publyke *Orakel-tempel* raakt, evenwel van de selve natuur is, en mede klaarlijk toond, hoe dese soort van Lieden overal handelden.

De selve *Herodotus* verhaald het ons, daar hy van de tocht der Perfen naar Griekenland spreekt, op de volgende wijs: „ Dese dingen bracht *Mar-*
 „ *donius* by, als zijnde een Man begerig naar nieu-

„ wigheid en verandering; en die jeukte naar de

„ beheersching van Griekenland. En wist hy

„ daar in de Koning tot sich over te halen; wijl hy

„ ook te gelijk door toeval van saken bysonderlijk

„ geholpen wierd. Want voor eerst, quamen 'er

„ Gefanten uit Theffalia van de *Aleuaden*, die den

„ Koning daar heen versochten en lockten, hem

„ alle hulp, en bystand belovende (en waren 't dese

„ *Aleuaden*, die Koningen, of Beheerschers, van

„ Theffalia waren:) en quamen, voor 't tweede,

„ daar noch by de Afkomelingen en succeffuren

„ van *Pisistratus*; die naar Susa waren opgetogen,

„ en aldaar, op ene en de selve wijs, als d' *Aleuaden*,

„ spraken: en die daar-en-boven noch iets meer-

„ ders daar toe bybrachten. Namentlijk *Onoma-*

„ *critus* een Uitlegger en Verklaarder der Orakel-
 „ *versen* van *Musæus* ; welke (*Onomacritus*) neven
 „ henlien , in geselschap , daar heen mede was op-
 „ getogen; naar dat sy sich onderling bevredigd en
 „ weder verenigd hadden. Want hy *Onomacri-*
 „ *tus* , was door *Hipparchus* , de Soon van *Pisistrat-*
 „ *tus* , uit Athene verdreven geweest , om dat hy
 „ klaarlyk was overtuigd , door *Lafus* , de Soon
 „ van *Hermioneus* , dat hy onder de Orakel-*versen*
 „ van *Musæus* , dit volgende Orakel , uit eygene
 „ versiering , had vermengd en ondergestoken ;
 „ dat , namentlyk , de Eylanden by en om *Lemnos*
 „ gelegen in Zee souden versinken. Waarom hem-
 „ dan *Hipparchus* had in ballingschap versonden ;
 „ schoon hy te voren hem , als een bysonder
 „ Vriend , seer familiaarlyk gebruikt had. De-
 „ se nu met henl. opgetogen zijnde , gaven de
 „ *Pisistratiërs* , wanneer sy by den Koning waren
 „ gekomen, bysonder loffelijke getuignis van hem:
 „ en verhaalde hy daar sijne Orakel-*versen* ; doch
 „ in sodaniger voege , dat , indien 'er iets voor-
 „ quam , dat tot nadeel of schade der Barbaren
 „ strekte; hy daar van geheellyk niets sprak: maar,
 „ in tegendeel , het allervoorspoedigste voor hen
 „ uitkiesende , bracht hy voort , hoe sekerlyk de
 „ *Hellepontus* , van een Perssiaans Man sou , door
 „ een brug, aangehecht werden : en voegde hy 'er
 „ noch andre saken by , die Tocht aangaande.
 „ Dese song dan voor hem geduriglyk sijne Ora-
 „ kel-*versen* ; terwijl de *Pisistratiërs* en *Aleuaden*
 „ hunne redenen en argumenten voor die Tocht
 „ bybrachten.

Hoe evenwel de Koningen en Vorsten met het
 bedrog en kunsjes der Orakel-gevers hun voordeel
 deden, om 't Volk also te mompen; of in tegendeel
 daar

daer mede spotten; tonen ons, so de reeds verder boven opgehaalde, als dese navolgende exemplen, van *Alexander de Grote*, en andren meer.

Dese *Alexander* wilde by sijn Krijgs-volk, voor godsdienstig, tot superstitie toe, aangesien zijn: en daarom wist dat hy *Aristander*, *Demophoon*, en andre *Propheten* en *Waarzeggers*, met sich voerde: en als voor *Tyrus* de Soldaat gans moedeloos wierd, hy (die naar *Curtius*'er byvoegd, seer bequaam was om de gemoederen van 't Krijgs-volk te handelen en te leyden) voorgaf, dat *Herkules* hem in den slaap verschenen was, en hem de rechterhand had toegereykt: en dat hy, desen tot *Leydsman*, en ontsluiters hebbende, was binnen de *Stadt* getreden.

Even als hyte voren, aan de *Tyriers*, had ge-seid; dat hy aan *Herkules* (wien de *Tyriers* voornamentlijk eerden) wilde offeren. Dat de *Macedonische Koningen* geloofden van hem afkomstig te zijn: en dat hy ook om sulks te doen (N. B.) door een *Orakel* aangemaand was. Waar aan de *Tyriers*, evenwel geen meerder geloof gaven, als hy *Alexander* selfs; die sulks versierde.

Van dusdanige natuur is de *Historie*, die de selve *Curtius*, in 't 10 cap. van sijn vierde Boek, verhaald: „ De Koning had nu reeds twee dagen „ lang, met sijn Leger halte gehouden; en beval „ hy tegens de volgende dag het opbreken (en op- „ trekken) van 't Leger. Maar ontrent de eer- „ ste Nacht-wake, quam de Maan te eclypsen, „ en sijn licht te verschuilen: en de selve gevolg- „ lijk als bloed rood werdende, en t' enemaal „ verduisterd; maakte die, dat alle die daar over, „ als over een geval van groot gevaar verset ston- „ den, met een bysonder grote superstitie, en „ vrees daar uit ontstaande, wierden aangedaan.

„ En jammerden en klaagden sy (uit dien hoof-
 „ de) dat sy tegens wil der Goden, tot de uiterste
 „ eynden des Aerdrijks wierden heen gesleept :
 „ datmen langer geen Rivieren meer vond, en
 „ dat het Gesternte niet langer zijn gewoonlijk
 „ licht en schijnffel gaf : datmen alles, wat voor
 „ Land men ook ontmoette, woest en verlaten
 „ vond: en dat, ~~om een enkel~~ *om een enkel* Menschen glorie
 „ en roem, so veler duifend Menschen bloed
 „ wierd te kost geleyd. Dat het Vaderland nu
 „ walglijk was, de naam van *Philippus* [onder wien
 sy so dappere daden hadden bedreven; en grote en
 roemruchtige conquesten gemaakt: doch even-
 wel, dicht by en ontrent hun Vaderland, Vrou-
 wen en Kindren] „ verfaakt wierd, en den He-
 „ mel door ydele gedachten (te overmeesteren)
 „ begeerd wierd. Het scheelde nu (hier door)
 „ gans weinig of de saak deeg uit tot oproer: wan-
 „ neer hy, tegens alles (wat'er mocht voorko-
 „ komen) onverset en onversteld, de hoofden
 „ en Bevelhebberen der Krijgslieden, in groot
 „ getal voor sijne Gericht-stoel ontbood : en,
 „ daar op, de *Ægyptische Waarseggers*, die hy on-
 „ trent den Hemel en 't Gesternte achte d'aller-
 „ verstandigsten en ervarenste te wesen, beval
 „ hervor te brengen, 't geen sy van dese saak
 „ gevoelden. Doch desen al schoon (N. B.) sy
 „ genoegsaam wisten, dat de ommeloop der tij-
 „ den, sijne vastgestelde veranderingen had; en
 „ de Maan verduisterd wierd, wanneer se door het
 „ Aerdrijk, of de Son onderschept en bedekt
 „ wierd; gaven sy geenssins aan 't gemeene
 „ Volk te kennen, de reden en oorzaak, die by
 „ hen wel bekend was: maar affirmeerden, dat
 „ de Son (de Voorstander) der Grieken, en de
 Maan

55 Maan die der Persen was: en dat, so dikmaals
 ,, dese quam te eclypsen, sulks nederlaag en
 ,, ruïne aan die Volken voorspelde. En haalden
 ,, sy daar ook toe op, de oude Exempelen van die
 ,, Koningen; aan welken de Maan, door haar
 ,, verduistering, getoond had, dat sy in weer-
 ,, wil der Goden hadden slag geleverd,

,, Niets is 'er dat krachtiger t'gemoed der me-
 ,, nigte regeerd als de superstitie: naardemaal
 ,, 't anders sich selfs te regeren onmachtig, wreed
 ,, en onstandvastig, zijnde; wanneer 't onder een
 ,, ydele Religie verslaafd leid, meerder sijne Pa-
 ,, pen en Propheten, als Regeerders en Veld-oversten,
 ,, geloofd. En hier door quam 't dat de *Antwoor-*
 ,, *den der Egyptenaren*, de verslaude gemoede-
 ,, ren der Krijgs-lieden, weder tot hoop en moed
 ,, quamen op te wakkeren. Weshalven de Ko-
 ,, ning, oordelende, dat sodanig een drift der
 ,, gemoederen was waar te nemen, met de twe-
 ,, de Nacht-wake, het Leger opbrak, &c.

Dusdanige Historie hebben wy ook by *Plutar-*
chus, in 't leven van *Alexander*; op volgende wijze:
 ,, Terwijl *Alexander* sijn byna gansche Heyrleger
 ,, deed uitrusten, van de voorgaande arbeid en
 ,, moeyelijkheden; en hy maar weinigen naar de
 ,, muren (der belegerde Stad) had gesonden; om
 ,, den Vyand continueel in alarm te houden:
 ,, quam de *Propheet Aristander*, terwijl hy d' In-
 ,, gewanden der geslachte Offerhanden quam te
 ,, beschouwen, wel vryborstiglijk en als ver-
 ,, sekerd, tegens de rondomstaande menichte te
 ,, seggen; dat, ontwijffelijk de Stad noch binnen
 ,, de selve maand sou werden ingenomen. Welk
 ,, seggen, wanneer het met lachen en bespot-
 ,, ting wierd opgenomen; wyl 't nu reeds de laat-

ste

,, ste dag der maand was; en de Koning hem (*Aristander*) verset en verfteld sag, en daar by doch
 ,, altijd selfs de Prophetien of Voorseggingen
 ,, gunstig was; gebod hy, datmen, van die ogen-
 ,, blik af, dien dag niet meer den 30ste naaar de
 ,, 28ste, der maand sou noemen: en daar op met
 ,, de Trompet het teken dōende geven, heeft hy
 ,, de muur feller, als hy tevoren voorgenomen
 ,, had, doen bestormen. En terwijl nu vast de
 ,, Stad onvermoeyelijk bestormd wierd, en die
 ,, noch in 't Leger waren, ook niet bleven rusten,
 ,, maar mede tot onderstand der bestormers toe-
 ,, liepen; ontfonk den *Tyriers* de moed, en kreeg
 ,, *Alexander*, noch op dien selven dag, de Stadt
 ,, in sijn geweld.

Sodanige is ook dese navolgende, uit de selve
Plutarchus: Hy [*Alexander*] willende de *God* over
 ,, sijnne aanstaande Tocht om *Orakel-antwoord* vra-
 ,, gen, quam te *Delphis*: en als 't by toeval een
 ,, der ongeoorloofde, of onheylige dagen was: op
 ,, welken, volgens instelling, 't niet geoorlofd is
 ,, 't *Orakelraad te vragen*; sond hy vooreerst en-
 ,, gen, om de *Priesteres* tot hem te roepen; en als
 ,, de selve weygerde te komen, en die *Wet* voor-
 ,, wende; klom hy selfs opwaards, en trok haar
 ,, met geweld naar de Tempel. Waar op sy, ge-
 ,, lijk als overwonnen door sijn yver, seide; Gy
 ,, *zijt onverwinnelyk, mijn Soon*. 't Welk hy *Alexan-*
 ,, der horende, daar op seide; dat hy geen ander
 ,, *Orakel-antwoord* behoeftde te versoeken: naar-
 ,, dien hy van haar reeds sulc een *Voorsegging* had,
 ,, als hy begeerde.

Doch bysonderlijk toond ons de nu volgende
 Historie. (die by *Q. Curtius* in desselfs negende
 Boek te vinden is) in hoedanig een achting, dus-
 da-

danige *Voorfeggingen* waren, by de Vorften; wanneerſe waanden de ſelven niet van node te hebben, en die ſonder gevaar te mogen verachten. De woorden van *Curzius* zijn: „ De Koning voerde „: reeds't Volk ten Storm aan; als wanneer de „ Propheet hem begon te vermanen, dat hy ſulks „ doch niet doen wilde; en dat hy eerder, in te „ gendeel, de Belegering wilde ſlepende houden: „ wijl'er gevaar van't leven, voor hem, *Alexan-* „ *der* (in de Ingewanden der Slacht-offeren) ver- „ toond wierd. De Koning, *Demophoon* (want „ deſe was de Propheet) daar op aanſiende, „ vraagde hem: indien, terwijl gy met uwe „ Konſt beſig zijnde, en't beſchouwen van de „ Ingewanden der Dieren; iemand u, op dus- „ danig een wijs, quam te belemmeren en te ver- „ hinderen; ik twijffel niet of hy ſoude u een ſeer „ ongemakkelijk en laſtig menſch ſchijnen te zijn. „ En, als de ſelve ſulks toefond, vraagde'er „ *Alexander* weder op: en dunkt u, dat'er voor „ iemand, die met ſo hoogwichtige ſaken beſig „ en bekommerd is, enige grooter verhindering „ kan voorkomen, als een *Propheet* (of *Voorſeg-* „ *ger*) die met Superſtitie is bevangen?

Hier ſprong met hem den aap wat verder uit de mouw: doch is, uit de reeds voorgaande exempelen genoeg te ſien, in wat achting deſe kunsjes by hem waren: en hoewel ter ſnede hy ſulk bedrijf tot ſijn voordeel wift te gebruiken; of in tegendeel, als hy dacht dat het hem niet hindren kon, te beſpotten.

Hoe ook andre politijken ſulke kunsjes hebben geacht, blijkt (buiten't geen hier by-gebracht is) uit de antwoord der *Argiven*, in de Perſiaanſchen Oorlog, aan andre Grieken (die ſich te-
gens

gens den Persiaan hadden verbonden) gegeven ; naar dat sy 't *Orakel te Delphis* hadden raad gevraagd. Want sy seiden aan de Gesanten (op het geen 'er door hen was voort-gebracht) , datse bereyd waren vrede en verbond met de Lacedemoniers te maken : doch op die conditie , dat het halve Gebied by hen-lieden sou zijn. Want of schoon het geheel Gebied , naar recht , hem toe quam ; datse evenwel met de helft daar van vernoegd waren. Datse derhalven , schoon (N. B.) het *Orakel* hen sulks af-ried , en verbood den Grieken te hulp te komen , nochtans begeerden een Bestand van 30. jaren te sluiten : alhoewel sy het *Orakel* vreesden. enz.

Dit leerd ons ook 't exempel der *Atheniensers* ; die (naar *Herodoots* getuigenis) op dese wijze te werk gingen. , Als d' *Ægineten* de Zee-kusten der *Atheniensers* beroofden en verwoesten ; en d' *Atheniensers* sich vast toerusten , om d' *Ægineten* daar over te Beoorlogen ; quam 'er een *Orakel* van *Delphis* , hen bevelende , datse sich 30 jaren lang onthouden souden , den *Ægineten* leed te doen : maar datse naar die 30. jaren tijd ; (wanneerse alvoreen een Tempel aan *Æacus* souden hebben gewijd) den Oorlog tegens d' *Ægineten* souden aanvangen : als sullende dan de saak hen naar wens komen te gelukken. Daar sy in tegendeel , den Oorlog nu terstond aanvangende , wel veel quaads souden lijden , en veel weer andren aandoen ; doch dat sy op 't eynde selfs souden werden t' ondergebracht. Als d' *Atheniensers* dit *Orakel*-antwoord , so als 't tot hen gebracht wierd , hadden verstaan ; besloten sy wel , een Tempel aan *Æacus* te bouwen ; en , voor so veel , het *Orakel* te gehoorfamen ; maar lieten sy

5, sy geenffins na de *Ægineten* te beoorlogen; als
 5, van wien sy grote vyandschap en schade hadden
 5, geleden.

't Selve, ontrent, blijkt uit de bedryven der *Lacedaemonische Republyk*, en der selver Koningen, ontrent de *Orakelen*, die gepretenderd wierden te *Delphis*, aan *Lycurgus* gegeven te zijn; en enige bysondre Wetten en Geboden behelsden, die de Regering hunner Staat raakten. Welke Wetten (quanffuis door *Orakel-antwoorden* gegeven) door 't Volk met 'er tijd met af en toedoen by de selven, enz. seer merkelyk veranderd zijnde; de Koningen *Polydorus* en *Theopompus*, dese Wet 'er byvoegden, (en aan 't Volk ook wijsmaakten; dat de God *Apollo* selfs die gegeven had) dat, 't geen 't Volk oid verkeerdelyk mag komen te besluiten, de Raaden Koningen sullen verwerpen en vernietigen. Ider van hen lieden socht ontrent de bestiering der Republyk den andren een voordeel affien: en waren desen besig om door interpretatie, of uitleg, der *Orakelen* de Wetten tot hun voordeel te appliceren; d' andren weder in tegendeel (als van meerder gesach en macht) so stout; dat sy gehele *Decreta* (of quanffuis *Goddelyke Besluiten*) 'er byvoegden; en die voor waarlijk Goddelyke Antwoorden 't gemeene Volk in de vuist duuwden: en byna op de selve wijs, gelijkmen te *Rome* met de *Boeken der Sibyllen* handelde, te werk gingen.

Van *Julius Cæsar*, verhaald *Suetonius* (in 't 59. cap. van des selfs leven), „ Dat hy door genige Religie „ (van dusdanige natuur) oid ontrent enig voor- „ nemen is verbaast geworden; of sich heeft laten op-houden en diverteren. Want als het „ Slacht-offer-dier, terwijl hy stond om te offeren, de vlucht nam, stelde hy evenwel geens-
 fins

„ fins uit zijne Optocht tegens *Juba* en *Scipio* (die
 „ hy ook beyde verwon.) En wanneer hy (in 't
 „ landen aan Afrika) eerst op 't Land tredende,
 „ quam te struikelen, seide hy: ik heb u al Afri-
 „ ka: dat Voorteken also ten goede uitleggende.
 „ En om, op een belachelijke wijze, te veryde-
 „ len de quansfluis goddelijke *Voorseggingen*, door
 „ welken de naam der *Scipiën*, als uit kracht van
 „ 't Nood-lot, voor gelukkig en onverwinbaar,
 „ wierd uitgemeten; nam hy met sich (daar heen)
 „ en behield in zijn Leger, een seer veracht Mens
 „ uit het geslacht der *Corneliën* [dat het selve is met
 „ dat der *Scipioos*] die, om de quade naam en vad-
 „ sigheid van leven, *Salutio* tot bynaam droeg.

Seer wel wist dese, in stoutheid en verstand,
 seer grote Man; dat de *Offer-wichelaars* en *Vogel-
 wichelaars*, die van *Pompejus* factie waren, alles
 sochten aan te wenden om, of hem selfs, of ten
 minsten zijn Krijgsvolk, door superstitie, vreesag-
 tig te maken; en hem daar door te diverteren, en
 zijne voornemens door verwyling te verydelen: ge-
 lijk hy ook wel betoonde; naar te sien is in 't Exem-
 pel, dat ik, pag. 428, uit *Cicero* heb bygebracht.

Vry meerder Exempelen, van dese en dierge-
 gelijke natuur, konden 'er door my noch werden
 byeengehaald: maar zijn desen, mijns achtens,
 overvloedig genoeg; en sou, naar alle waarschi-
 nelijk, meerder tal den verstandigen Leser (die
 dit werk, niet maar simpeljk om de Historitjes
 en Exempelen, komt te lesen) verdrietig vallen.
 Waarom ik daar mede eyndige.

Wie siet niet, mijn Leser (naar beschouwing en
 overweging van alle 't gene ik nu hier voor geseid,
 en uit andren bygebracht heb) dat het ontrent de
 Historien der Orakelen, en der selver onderstelde
 over-

overnatuurlijke bedryven, sodaniger wijze is toegegaan; datmen, van en over de hoedanigheid ener zaak, heeft gedisputeerd, geredeneerd, verder ondersteld en geargumenteerd (of bewijzen, diemen van grote nadruk ontrent de Christelijke Religie, en de waarheid der selve, achte, heeft voortgebracht) daar noch geenffins van de zaak selve bewezen was, datse waarlijk oïd in welen is geweest: en dat het daar mede gegaan is, even als met het Mirakel van de goude Tant: waar over men jaren lang, onder de Geleerden, heeft gedisputeerd; tot dat het schelmisch bedrog, daar ontrent gepleegd, ontdekt wierd.

De Historie werd ons vry net beschreven, door de seer vermaarde *Daniël Sennertus*, Professor in de Medicyne, in de Academie te Wittenberg; en luid op dese wijs: „ In 't jaar 1593, ontrent Paa- „ schen, raakten 'er een gerucht verspreid, dat in „ seker Kind van 7 jaren *Chrissoffel Mullern* ge- „ naamd, in een dorp *Weildorst*, wanneeer het „ nu van tanden quam te verwisselen, in de plaats „ van ene der achterste kiezen, een goude kies „ was komen te groejen. Welke Historie daar „ na, in 't jaar 1595. beschreven en publykelyk „ in 't licht gebracht is, door *D. Jacobus Horstius*, „ Medicinæ Professor in de Academie van Helm- „ stad: die 't selve ook ten dele voor natuurlijk; „ ten dele, voor miraculeus en van een bysonder „ Voorteken hield: en stelde dat sulks door Gode „ tot een vertroosting voor de Christenen, door „ de Turken toen bysonderlyk geplaagd, was uit- „ gewerkt. In 't selve jaar 1595. is de Historie „ van dese selve goude Tand, uitgegeven door „ *Martinus Rulandus*: tegens welke sich gesteld „ heeft, in 't jaar 1697, *Joannes Ingolstæterns*:

,, en tegens welke wederom , binnen 't selve jaar,
 ,, *Martinus Rulandus* , zijn gegeven oordeel ver-
 ,, dedigd heeft. Van dese selve goude Tand
 ,, schrijfd ook *Andreas Libavius* (part. 2. singular.
 ,, Disert. 7.) die ook de dispuiten , van weder-
 ,, zijde daar over gemaakt , ophaald : doch die
 ,, ik de moeyte niet waardig acht hier by te ha-
 ,, len : wijl van 't ~~geen waarlijk niets is.~~ niet sa-
 ,, kelijks kan geseid werden. En is dese goude
 ,, Tand ook niet anders geweest , als lauter be-
 ,, bedrog ; dat te *Breslaw* cyndelijk is ontdekt ge-
 ,, worden. De Historie hier van heeft my overr
 ,, geschreven de Heer Docter *Michael Doringius* ;
 ,, so als hyse uit het Verhaal van de Heer *Daniel*
 ,, *Bucretius* , voor desen Leeraar in natuurkunde,
 ,, ontfangen heeft ; en was dusdanig. Wan-
 ,, neer dese Jongen ook te *Breslaw* was gebracht ;
 ,, en nu ydereen gaande was geraakt , uit begeer-
 ,, te om te sien en te weten , een so bysondre nieu-
 ,, wigheid en Mirakel (naar men sich verbeelde)
 ,, is 't gebeurd , dat hy ook , in een vergadering
 ,, en geselschap van geleerde Lieden is ontboden
 ,, (in welk nevens noch vele andren , mede tegen-
 ,, woordig was de seer vermaarde Dr. *Christoffel*
 ,, *Rhumbaum* sal. ged.) Welke daar toe ontbo-
 ,, den zijnde , en geadmitteerd , de Tand naer-
 ,, stiglijk hebben beschoud , die met sijne glans
 ,, 't Rijsch Goud verbeelde. Tegelijk was 'er
 ,, ook by een Goud-smit , die , volgens gegevene
 ,, last , de Tand , door 't aanstryken der Toets
 ,, examineerde : welke streek ook wierd geacht
 ,, in der waarheid Rhijns (of goed) Goud te zijn.
 ,, De Goud-smit derhalven de ware geschapen-
 ,, heid der saak wat dieper willende ondersoe-
 ,, ken , streek 'er Operiment over , waar door
 die

„ die ftreek terftond verteerd wierd en verdween.
„ Weshalven daar op vermoeden van bedrog ont-
„ ftond. En Dr. *Rhumbaum*, doch anders seer
„ sneeg en voorfichtig zijnde, hervatte daar op
„ 't onderfoek, en fag also, dat die Tand niet ge-
„ heel en gaaf, maar aan 't boven eynde met een
„ gaatje doorboord was. Waarom hy een yfere
„ Spatel nemende, die daar aanbracht, om fo te
„ fien oft' miffchien maar een Peauter plaatje
„ was, dat over de Tand was heen geleid. Hy
„ bevond klaarlijk, dat het werk waarlijk fo ge-
„ fteld was, en vertoonde 't ook aan de andren,
„ die daarom aldaar tegenwoordig waren. Want
„ dat plaatje wierd door de Spatel verwrikt en
„ beweegd; en was het felve niet anders, als de
„ helft van een knoop (en miffchien verguld) hoe-
„ danigen van ouds de Silifiër Vrouwen zijn ge-
„ woon aan hunne taffchen te hangen. D. *Rhum-*
„ *baum* fou dat plaatje geheellijk van de Tand af-
„ gerukt hebben, ten zy de Bedrieger fich daar te-
„ gens aangekant, en fich met de jongen had
„ voortgemaakt. Doch was hy, die dit Kind dus
„ omhervoerde, byfonder ontfteld, over 't ont-
„ decken van 't bedroch: wyl d' occasie, van dus
„ geld t' faam tefchrapen, hem hier door ontno-
„ men wierd: en is hy te gelijk met de goude Tant
„ verdwenen. Welke Hiftorie [voegt 'er de fel-
„ ve *Sennertus* noch verder by] den Onderfoeke-
„ ren der Natuur- en Natuur-kunde, diend tot
„ een waarfchouwing te verftrekken; om van ge-
„ ne faken de oorspronk, en oorfaken, waarom fe
„ of dus of fo zijn, te onderfoeken; voor dat fy
„ eerft wel weten, dat fulke faken (waar over fy
„ trachten onderfoek te doen) 'er, waarlijk en
„ met 'er daad, in de Natuur te vinden zijn. Waar

„ ontrent, evenwel, niet felden gefondigd werd:
 „ terwijlmen fcherp en met grote poging, twift,
 „ over de oorfaken, gefteltenis en toevallen van
 „ faken, die zelfs niet eens in wesen zijn.

Dus verre defe *Sennertus*. Wiens Vermaning tot befluit, al van een byfondere nadruk is.

De verftandige Lefer oordele, of 't niet eveneens met defe faak, door my verhandeld, en op de felve wijs, is toegegaan.

Eer ik geheel en al van defe mijne Verhandeling een eynde maak; fal 't, acht ik, gans niet ondienftig zijn eens kortelijk aan te wijfen, welke eygentlijk de oorfaken zijn geweest, waar door defe Godfpraken, of der felfver bedrijf, bedrog, en andre omftandigheden, eyndelijk geheel en al, de gehele Wereld door, zy te niet gegaan,

• Defe zijn dan, mijns achtens, i. geweest, de feer veelvoudige leugenen, en t' enemaal contrarie uitkomsten, meer en meer, ontrent de felfen, ontdekt: waar door die felfen dan dikmaal, door geneufde en edelmoediger, doch stoute, verftanden (*OEnomaus, Cicero, Diogenianus, Ennius, Lucianus*, en vele andren meer) in hunne Schriften publijkelyk zijn ten toon gefield, en bespot geworden.

2. Het bedrog en kunsjes, door hollen en Spelonken, Machinen, of Vliegwerken, van binnen holle Beelden, en meer diergelyke snode vonden, en Instrumenten van bedrog, of door de Raadvragers zelfs, of door andren, ('t zy Heydenen, 't zy Christenen) ontdekt.

Het dikmaal plundren, verbranden en verwoeften der voornaamfte *Orakel-plaatsen*, fonder dat of *Jupiter*, of *Apollo*, of andre Goden dus gehoond, dit figh enigfins fchenen aan te trekken: maar leden

den dat hunne Schatten geroofd , hunne Beelden verbroken en bespot , hunne Priesteren verjaagd enz. en hunne *Orakel-tempelen*, so wel als andre, verwoest wierden : en somtijds voor korter of langer tijd ; somtijds ook wel voor altijd , verwoest en veracht gelaten wierden.

4. Het omkopen (door geld of andre , ware of ingebeelde , voordelen) der *Orakel-papen* : en andren dier gener , die daar ontrent , d' albedryven , of Mede-helpers wesende , hunne intrest en profijt vonden : en 't bedrog en schelmeryen , uit dien hoofde , door hen bedreven , by dese of gene occasie , voor 't licht gebracht.

5. De Overspelen en andre sielteryen , tot voldoening hunner ongure lusten , onder een heylige schijn en prætext ; en tot bespotting van daar ontrent licht-gelovige Vrouwen , en der selver onnosele Mannen , door dese Priesteren bedreven , en tot schande en confusie der misleyden openbaar geworden.

6. De Philosophen van sodanige secten , die aan dese guiteryen geen geloof gaven ; de *Cynici* namentlijk , de *Academici* , en *Sceptici* , de *Epicureen* , en *Aristotelici* , en andren meer. Onder welken velen met bysondre ernst en yver alles te werk stelden , waar doorse der *Orakel-papen* enz. guiteryen mochten ontdekken en ten toon stellen : en daar mede der selver voorstanders de *Platonischen* , de *Pythagoristen* , en diergelijke andren meer , wederleggen en beschimpen.

7. De Christenen , en der selver Godsdienst , sich allenskens de gehele wereld door verspreyde , en den Heydenen boven 't hoofd heen groeijende. Welke Christenen overal besig waren , terwijlse noch wierden vervolgd , om de schandelijke *Mysteria* ,

ria, of, *verborgene Heyligdommen*, en al wat tot na-deel en bespottig, der waarlijk bespottelijke Heydensche Plechtelijkheden enz. dienen kon, te doorsnuffelen en te ontdekken, so veel 't hen mogelijk was: en sulks so in hunne Verdedigingen, als anders, waarfe gevoeglijk konden, aan al de wereld bekend te maken. Gelijk sy ook also, wanneer se nu onder de bescherming van *Constantijn* en andre volgende Keyseren (die hunne Leer begunstigten of omhelsden) vry stouter geworden, de Tempelen en der selve verborgene heylige *Adyta* bysonder neerstiglijk door snuffelden; en al wat sy in de selven of schandelyks, of bespottelyks quamen te vinden, publykelyk ten toon stelden: voornamentlyk wanneer sy dusdanige Tempelen, quamen te gronde te werpen, en also alles tot de allerverborgenste schuilhoeken en onderaerdsche hollen en Spelonken toe, te doorkruipen en op te speuren. Gelijk daar van de exempelen, kenbaar zijn, so ontrent het *Delphische Orakel*, (ten tijde van de Grote *Constantijn*) als vele andren meer.

8. De gehele val en ruine van 't *Heydendom*, onder *Theodosius de Grote*, des selfs Sonen *Arcadius* en *Honorius*, en der selver kort naarvolgende successoren: waar door eyndelyk van alle die guiteryen niets overbleef, als sodanige soort van Volk, die naar 't gebod des Konings *Saul*, in Israël sich schuil houdende; aan de noch overblyvende *Heydenen* (die noch lange tijd daar na niet geheel en al gedempt waren; voornamentlyk ten platte Lande: gelijkmen ook sulks hier te Lande noch so lange na de Reformatie fiet) en waangelovige Christenen (gelijk uit de *Concilien* blijkt) hunne guitachtige kunsjes van *Voorseggingen* enz. te werk stelden.

Waar-

Waar by eyndelijk noch konden gevoegd werden, die leer belacchelijke en bescpottelijke *Orakel-antwoorden*, die, of ten opfichte van Taal en Dichtmaat, of wel voornamentlijk ten opficht der ftoffe of fake, waar over geraadvraagd was, wierden gegeven: en wel fodaniger wijfe, dat, om fulke en diergelijke oorfaken, de *Comædie-fpeelders* de felven, en de Aucteuren der felver, fomtijds fchimpelijk ten Tonele voerden, en voor ydereen belachelijk maakten: even als de wakkere *Droffard Hoofd* toond van de *Rederijkers* defer Nederlanden, gedaan te zijn, tegens de *Roomfche Geestelijkheid*, of der felver zeden, en belacchelijke Kerk-gebarren, Duivel-uitdryven, enz.

Dit is waerde Lefer het geen ik voor deestijd van defe ftoffe nuttelijk heb geacht te verhandelen.

Indien iemand van contrarie gevoelen, of ontrent mijne inficht, of ontrent de Stofte felfs,

of beyden te gelijk zy, ik laat hem fijne

vryheyd; en om de felve te verde-

digen fo grote vryheyd, als ik

mijn felven aangematigd

heb daar tegens te

fchryven.

REGISTER.

A.

A *Ugustus Vraag aan Apollo, versierd,*
van Fol: 23. tot 39.
Lijd dat aan hem by zijn leven Tempelen werden
toegewijd, 38.
Waarom hy gebod hem geen Heer te noemen, 336.
Tempelen aan hem geboud en gewijd, 334.
'Altaar aan 't Hebreus Kind opgerecht versierd, 35.
'Altaar aan Simon Magus versierd, 37.
Acta Pilati, hoe velerleye, 96.
Van welke achtbaarheid, 97.
'Achtbaarheid der Orakelen onder de doorsichtige Hey-
denen, van 123. tot 132, 389.
'Adyta, of Heylige der Heyligen in d' Orakel-tempelen,
enz. 167.
Maar alleen toegankelijk voor Opper-vorsten enz.
168, enz.
Wierook-damp in en ontrent de selven, 183.
'Apis en des selfs Historie, 386, enz.
Hoe geacht by Augustus, Cambyfes, en Ochus, 389.
Kunsjes ontrent de Apis gespeeld, 395.
Christ. Arcissewski beschimpt aerdiglijk een Tapuyers
Duiwel-jager, 210.
'Alexanders Raadvraging aan Jupiter Ammon,
359, enz.
'Astrologi, sie Sterre-kijkers
Astrologie, sie Sterrekykerye
Augures, sie Vogel-wichelaars,
Auguratoria, of Auguracula, enz. 445.

B.

- B** *Edrog van 't Wijf te Endor,* 104, enz.
Van andren onder pretext van uit de buik of
onder d' axel te ſpreken, 111, enz.
Bedwelming der herſſenen in de Raadvragers waar door
verwekt, 312, enz.
Bedrog van Zamolxis, Numa, Lucurgus, Maricus,
Scipio Africanus, &c. 176, enz.
Bedriegeryen van Marthe Broſſier in Vrankrijk, 200.
Van Lena te Middelburg, &c. 202, enz.
Brief van Marcus Aurelius, wegens de Chriſtenen, ver-
ſierd, 67, 68.
Buik- of Axel-ſpreekſters, 110, 193, enz.
Boeken der Sibyllen, ſie Sibylliſche Boeken.

C.

- C** *Hreſtus een ſpot-naam der Heydenen tegens onſen*
Heyland J. Chriſtus, 102.
Clemens Alexandrinus over d' Orakelen, 133.
P. Coton en des ſelfs nieuwwelijke Vragen, 215.

D.

- D** *Elphiſche Orakel.*
Des ſelfs Fortuin, van 43 tot 51.
Seer grove miſſlag veler Geleerden ontrent het
ſelve, 51, 52.
Des ſelfs Beſchryving, ſie Orakel te Delphis be-
ſchreven.
Doling van Tertulliaan, ontrent het gepretendeerde ver-
goden van Chriſtus door Tiberius, 91.
Van Euſebius, 12, 15, 16, 92.
Van Oroſius, 83.

<i>Van Cedrenus ,</i>	ibid.
<i>Nicephorus ,</i>	94.
<i>Hieronymus ,</i>	95.
<i>Gregorius Turonensis ,</i>	97, enz.
<i>Dicaneus de God en Propheet der Geten,</i>	132.
<i>Drinken van water uit de Castalia en andre Fonteynen,</i>	184.
<i>Van Wijn ,</i>	185.
<i>Van Stierenbloed,</i>	ibid.
<i>Dodoneesche Orakel-tempel en bedrijf aldaar ,</i>	321.
<i>Droom-Orakelen ,</i>	322, 367.
<i>Der Droom-bediederen bedrog en ydelheid,</i>	439, enz.

G.

G <i>Etuigen voor het lang in stand blyven der Orakelen ,</i>	55, 56.
<i>Gratianus is Pontifex Maximus geweest ,</i>	70, 71. &c.
<i>Gevoelen van Cicero over de Orakelen ,</i>	126.
<i>Van Strabo ,</i>	130.
<i>Van Cicero wegens de Heydensche Mirakelen en Wonder-tekenen ,</i>	144, &c.
<i>Van Origenes wegens d' Orakelen ,</i>	146, enz.
<i>Van Nicephorus Gregoras ,</i>	148.
<i>Geïnterresseerden in en ontrent d' Orakelplaatsen ,</i>	231, 259, enz.

H.

H <i>Istorie (of liever Fabel) van Thamus door Plutarchus verhaald , verhandeld ,</i>	17.
<i>Van 't Hebreëus Kindeke , verhandeld ,</i>	23.
<i>'t Hebreëus Kindeke (of Orakel wegens 't selve) wanneer en door wie in de wereld gekomen ,</i>	23.
<i>Heydendom; hoe lang 't wel heeft stand gehouden.</i>	56, enz.
<i>Historie van Saul by 't Wyf van Endor ,</i>	104, enz.
<i>Van</i>	

<i>Van ene Lena en der ſelver bedriegeryen , te Mid-</i>	
<i>delborg ,</i>	202.
<i>Hercules dwingd de Pythia tot Orakel-antwoord-ge-</i>	
<i>ven ,</i>	371.

I.

I <i>Oden zijn geen verſierders geweest der Sibylliſche</i>	
<i>Boeken.</i>	467. enz.
<i>Inwoonders en Omberwoonders der Orakel-plaaten, al-</i>	
<i>le geïnterrefſeerd ,</i>	231.
<i>Julius Cæſar Bulengerus ; en des ſelfs grove miſlagen ,</i>	
	87 en 320, enz.

K.

K <i>Unsjes om achter in de Inhoud der Vragen te komen ,</i>	
	van pag. 222. tot 230.
<i>Van 't quansſſuis Mirakel te Iſenak ,</i>	350.
<i>Van Pater Kircherus om 't Orakel-bedrog te ver-</i>	
<i>beelden ,</i>	ibid.
<i>Met grote en kleine Beelden gepleegd ,</i>	352, enz.
<i>Kaſſeboeven en der ſelver guitachtig bedrog ,</i>	
	272, 453, enz.
<i>Kunsjes der Orakel-papen by naar 't gehele werk door.</i>	
<i>Ontrent de Droom-Orakelen ,</i>	374, enz.
<i>Der Polityken daar ontrent geſpeeld ,</i>	520, enz.
<i>Kieken-voeders en waernemers (Pullarii)</i>	446, enz.

L.

L <i>Ichtgelovigheid van Suidas en Exempelen van de</i>	
<i>ſelve ,</i>	25.
<i>Van Mornæus ,</i>	29.
<i>Van Ælias Schedius ,</i>	29
<i>Van Cedrenus en Nicephorus ,</i>	30.
	van

<i>Van Ruffinus ,</i>	32.
<i>Van Gregorius Niffenus ,</i>	34.
<i>Van Mœbius ontrent de Mirakelen der Heydenen ,</i>	134.
<i>Van J. Cæsar Bulengerus ,</i>	142.
<i>Van Augustinus , Tertullianus , en Minucius Felix</i> <i>enz.</i>	143.
<i>Van Petrus Petitus ,</i>	280.
<i>Laure-takken in en rondom de Adyta ,</i>	173.
<i>Laure-bladen door de Pythia gekaüd ,</i>	ibid.
<i>Luciaans yver ontrent 't ontdekken van Alexanders gui-</i> <i>teryen ,</i>	252.
<i>Hy daar door in lijfsgevaar ,</i>	254.

M.

M <i>Irakelen gepractifeerd ontrent het Orakel-geven ,</i>	187, 352, 376, 380, enz.
<i>Ontrent d' Orakel-plaatsen verfierd , en waarom ,</i>	278, 370.
<i>Mysteria , of heylige verborgentheden en plechtelykhe-</i> <i>den ,</i>	241, enz.
<i>Biecht voor de felven gaande ,</i>	ibid.
<i>Diere Eden en vervloekingen ,</i>	242.
<i>Scherffing van Demonax ,</i>	244, 250.
<i>Straffe over d' Ontdekkers der Myfterien ,</i>	245.
<i>Wat foort van Liedén daar van uitgesloten ,</i>	248.
<i>Vuiligheden en gruwelen onder fulk heylig pretext</i> <i>gepleegd ,</i>	258.

O.

O <i>Orfaken van doling ontrent het fchryven in 't al-</i> <i>gemeen ,</i>	pag. I, &c.
	<u>On-</u>

Ontrent de Orakelen ,	8, &c.
Onderzoek ontrent de Orakelen , op wat wijs het diend te geschieden ,	8.
Oorspronk der Afgodendienst ,	83, &c.
Der Orakelen ,	86, enz.
Onderscheid tusschen de ware en valsche (of heydensche) Waarseggingen ,	121, 122.
Onderaerdsche Graffsteden en Vergader-plaatsen der Christenen ,	152.
Omwoonders der Orakel-plaatsen , hoedanigen ,	157.
Orakel-vragers vaak naar andre Tempelen verson- den ,	181.
Loting der Orakel-vragers om de beurt van vra- gen ,	ibid.
Hoe de selven geblindhokt wierden ,	182.
Hoe gedekt en gedoeft de selven naar de Celle wier- den geleyd ,	221.
Ontzegeling der verzegelde Vragen door de Pa- pen ,	262.
Kunsjes daar ontrent gepleegd ,	263.
1. Offer-wichelarye van wat kracht en achting ,	310.
2. Offerwichelarye en der selver Historie ,	van 426, tot 439.
Offer-wichelaars , hoedanige hunne kunst of ampt ,	426:
Ciceroos getuignis daar over ,	427, enz.
Der selver bedrog , enz.	311, 427, enz.
Achting by de Polityken ,	433, enz.
Mirakelen door de selven versierd, enz.	van 307. tot 312.
Offer-slachtingen , voor 't Orakel-geven ,	187 , 286.
Onder wat pretext en tot welk oogwit ,	286.

<i>Kunsjes en greepjes daar ontrent gepleegd ,</i>	307.
<i>Orakel-papen ,</i>	
<i>Der selver vermogen ,</i>	276.
<i>Oorsaken van Atheïsterye ,</i>	392.
<i>Orakel-antwoord aan Thulis gegeven versierd ,</i>	39.
<i>Van 't Hebreëus Kindeke versierd ,</i>	23.
<i>Van Apollo op de Alpes versierd ,</i>	32.
<i>Wegens de Grote Pan versierd ,</i>	17.
<i>Orakel-antwoorden , duister en dubbelsinnig ,</i>	128, 268, 276.
<i>Versierd na dat de saken reeds gebeurd waren ,</i>	148.
<i>Op gesette tijden gegeven , en waarom ,</i>	179.
<i>Hoe lang de selve geduurd hebben ,</i>	55. enz.
<i>Orakel-plaatsen (of Tempelen enz.) waar eerst en meest</i> <i>geplaatst ,</i>	174.
<i>Op wat wijze eerst ingevoerd ,</i>	86. enz.
<i>Waar minst geplaatst en van minder duur ,</i>	178.
<i>Hoe geboud ,</i>	151, 172. enz.
<i>In en ontrent Rome ,</i>	53.
<i>Noch in stand zijnde na Christi geboorte ,</i>	54. enz.
<i>In wat achting by Koningen en Vorsten ,</i>	389. enz.
<i>Orakel-plaats van Delphis, beschreven ,</i>	153, 171. enz.
<i>Heeft sijne grote tusschen-tijden van antwoorden en</i> <i>niet antwoorden gehad ,</i>	49.
<i>Laure-takken d' Adyta beschaduwende ,</i>	173.
<i>Schemer-licht ,</i>	174.
<i>Gestelde tijden om te Raadvragen ,</i>	179.
<i>Loting der Raad-vrageren , en waarom ,</i>	180.
<i>De Raadvragers met gedekte aansichte en onder</i> <i>geluid van Trompetten, enz. Naar de Tempel</i> <i>geleyd ,</i>	154, 221.
<i>Celle waar in de Raadvragers saten ,</i>	182.
<i>Vervaerlijk geluid ontrent het Orakel-geven ,</i>	193, 221.
<i>Wierook-damp in en ontrent de Adyta ,</i>	183.
<i>Castalisch Water door de Pythia gedronken ,</i>	184.
<i>By</i>	

By andren Wijn, by andren Stieren-bloed,	185.
Met wat gelaat en gebaar de Pythia naar de Ady- ta ging,	186.
Schuymbekken der Pythia,	199.
Dubbelsinnigheid en duisterheid der Antwoor- den,	220, enz.
De Vragen in de handen der Papen overgele- verd,	221.
Vindingen om achter de inhoud der Vragen te ko- men,	222, enz.
Poëten in d' Orakel-plaats, en waarom,	223.
Heymelijk ontsluiten der gezegelde Vragen,	262.
Fortuin van 't Orakel te Delphis, van 43, tot 51.	
Orakel-plaats van Trophonius, en de kunsjes daar ge- pleegd, beschreven,	155, 283, enz. 313, enz.
Van Jupiter Ammon,	167, 343.
Bedrog ontrent het Orakel-geven aldaar,	539.
Van de Heliopolitaansche God (Apollo)	345, 376.
Der Fortuin te Antium,	346.
Van de Apollo Syrius,	ibid.
Van Venus te Aphaca,	347, 380.
Van Jupiter Philius,	348.
Van de valsche Propheet Alexander,	348 en elders meer.
Van Orpheus in 't Eyland Lesbos,	351.
Van de Apollo Clarius,	364.
Van Bacchus, by de Ligureërs,	185, 366.
By de Amphlikeërs,	367.
Van Mercurius te Pharis in Achaje,	323.
Door dromen gegeven,	367, enz.
Van Mopsus te Mallus in Cilicia,	369.
Van de Apollo Daphnæus,	379.
Doling veler Gelcerden ontrent het selve,	51.
Van de Godinne Inous,	383.
Van de Berg Etna,	384.

<i>By Apollonia ,</i>	385.
<i>Van Apis , (Mnevis enz.)</i>	386.
<i>Van de Visschen te Myris in Lycia , enz.</i>	396.
<i>Seer vele andre Orakel-plaatsen aangewesen , so pag. 326 , en gevolglijk , als elders meer.</i>	
<i>Orakel-plaats (of Tempel) van Delphis verscheydene malen verbrand , verwoest , enz.</i>	48.
<i>Van Dodone beschreven ,</i>	159, 319, enz.
<i>Van Mennons-beeld ,</i>	161, enz.
<i>Van de Sphinx (gepretendeerd)</i>	165, enz.
<i>Orakel-plaatsen (of Tempelen enz.) hoe velen dikmaal te gelijk in een Landschap of Gebuurte ,</i>	326.
<i>Verscheydene in en ontrent Rome selfs ,</i>	327, 328,
<i>Waarom men so weinig kennis van der selver kuns- jes en bedryven heeft ,</i>	318.
<i>Orakel-tempel van de God Cæsar Augustus ,</i>	334.
<i>Orakel-boeken der Sibyllen versierd ,</i>	41.
<i>Der selver seer considerabile Historie , van 466 , tot 511.</i>	
<i>Onsinnigheid en bedwelming der Raadvragers hoe- daniger wijze te verwekken.</i>	312, 373.

P.

P <i>Orphyrius hoe , en of , hy van het ophouden der Ora- kelen spreekt ,</i>	12 &c.
<i>Propheteffe van Endor heeft alles sonder overnatuurlijke hulp gedaan ,</i>	104.
<i>Politijke Heydenen en der selven achting voor d' Orake- len , by na 't gehele Werk , door.</i>	
<i>Pythia.</i>	
<i>Intred der Pythia in d' Adyta ,</i>	183, 187.
<i>Geveynsde Onsinnigheid der selve ,</i>	187, 189.
<i>Hoe in d' Adyta geleyd ,</i>	188.
<i>Met hoedanig een geluid sy hare Godspraken gaf ,</i>	193.
	<i>Schuy- m-</i>

Schuymbekking der Pythia (waar door) 199.
Bedaring der selve, *ibid.*
Papen, Propheten, enz.
Hoe wel die selven hier hun voordeel enz. soch. 182.
Poëten, hoe te achten ontrent het Historiale, 328.

R.

R *Aadvragers, op wat wijze naar de Tempel te Del-*
phis opgebracht, 154, 221.
waar geplaats om't Orakel-antwoord te horen, 182.

S.

S *Preek-trompetten en Spreek-pijpen,* 197, en 198.
Schuymbekking der Pythia, waar door verwekt, 199.
Superstitie; beschreven door Theophrastus, Plutarchus,
en Augustinus, 356, enz.
Superstitieuse Menschen hoe lichtelyk te bedriegen; 266, enz.
Sterre-kykers, en der selver bedrog en ydelheid,
van 416. *tot* 426.
In wat achtbaarheid by't Gemeem, *ibid.*
Hoedanigen sy waarlyk waren, 417.
De Consultatie van Tiberius Cæsar met Thrasyllus,
417, enz.
Ciceröos oordeels wegens die kunst, 423.
Historie uit Agathias, 424.
Uit Petrus Cunæus, 425.
Schelmstukken en vuiligheden onder pretext van Orakel-
geven gepleegd, 512, enz.
Suiveringen en Wydingen der Heydenen;
van 288. *tot* 305.
Door vele Christenen nagevolgd, 305, enz.
Verscheydene wysen der selver, *tot* 298, enz.

Stoffen tot suiwering gebruikt, nam. Toortsen, Sulpher, Pek, Sout, Water, Honden, Varrens, enz. ibid.

Wanneer met besprenging, wanneer met onderdoping, enz.

Wyding van Huizen, Tempelen, Koopmanschappen, enz. 297, 305.

Sibyllijnsch (gepretendeerd) Orakel-antwoord hoe verkeerdelijk (door Baronius en anderen) opgevat en verklaard, 338, enz.

Door Cicero beschimpt, 339.

Sibyllijnsche Boeken en der selver seer considerabile Historie, van 466. tot 510.

De Heer Jf. Vossius daar ontrent wederleyd, 467 enz.

Bottigheden in 't versieren der selver, 474, enz.

Hoedanigen te Rome so sorgvuldiglijk bewaard wierden, 478, enz.

Hoedanigen wy nu noch hebben, 473, 483, enz.

Van niemand oid ingesien als door de XV. Mannen, uit last van den Raad, of der Keyseren, 480.

Ook niet als in seer gewichtige voorvallen, ibid.

Ook ten overstaan van Gedeputeerden uit den Raad. 504.

Op wat wijze gecanoniseerd, 505, enz.

Op wat wijze, en met welke plechtelykheden, ingesien, 501, enz.

Hoe te Rome met de selven gespeeld is, 485, enz.

T.

Tanrobia Sacra (of Geestelyke Weder-geboorte der Heydenen) en der selver Beschryving, 60, enz.

Tiberius heeft Christum noid willen vergoden, van 91. tot 104.

Sijne imborst en Godsdienstigheid, 99, enz.

Laat

*Laat toe datmen aan hem Tempelen flicht , 103.
Thraſyllus , en des ſelfs byſondere loosheid , 418, enz.*

V.

Vogel-wichelaars wierden nimmer, ſo lang ſy leefden
van de Eed van ſtilſwygentheid ontflagen ,
69, 70.
*Der ſelver Hiftorie , bedrog en ydelheid , enz.
van 442, tot 453.
Verſen , of Dichtmaat , wanneer eerſt in 't Orakel-ge-
ven gepractiſeerd , 239.
Wanneer ſulks al heeft opgehouden , 233, enz.
Vrouwen ordinaarlijk tot de Voorſeggingen gekoren , en
waarom , 189, enz.
Verzegeling der Brieven en Taaffel-boekjes ,
221, 260, enz.
Vuile ſchelmſtukken door de Papen , met de ſelven
geſpeeld , 260, enz.
Verneem-allen der Orakel-gevers , 222, 235.
Ook op wat wiſe , ibid enz. tot pag. 229.
Voorſeggeren van allerlye ſoorten , en der ſelver bedrog en
ydelheid , van 453. tot 466.
Voorſegging van Tiberius aan Galba , 117:*

W.

Widing en confecratie des Opper-prieſters te Rome,
eerſt door Baronius verſierd , &c. 60.
*Wijdingen en ſuyveringen der Heydenen , 288, enz.
Weder-geboorte der Heydenen in Sacris Tauraboliis ,
60, &c.
Op wat wiſe gepleegd , 61, &c.
Aan hoedanigen bediend. 62, 66, 67.
Waterdrinken der Pythia (uit de Caſtalia) 184.
In ook andre Orakelplaatſen , 366.*

<i>Der Raadvragers by Trophontus,</i>	312.
<i>Wýndrinken der Propheten van Bacchus,</i>	185, 366.
<i>Waarseggers van allerleye soorten,</i>	453, enz.

Z.

<i>Zamolxis God en Propheet der Geten,</i>	131.
--	------

F I N I S . www.libtost.com.cn

Na-reden.

IK had, mijn Leser, geenffins gedacht, naar dat ik al, buiten grote noodfakelijkheid, een Voor-rede voor dese Verhandelingen had gemaakt, enige Na-rede daar achter aan te voegen; ten fy my, so op het uit-komen van dit Werk, was voorgekomen een Franfch Tractaat, geintituleerd *Histoire des Oracles*, op het eynde van't voorledene Jaar 1686, eerft in Vrankrijk uit-gegeven, en nu onlangs tot Amfterdam herdrukt.

't Heeft den Auëteur van 't felve belieft daar in mijne Latijnsche Verhandelingen over de *Orakelen* niet te vertalen; maar als een nieuw Werk daar van te maken, met verandren van d' order door my gebruikt; met 't toevoegen van velen fijner Raifonnementen, en met achterlaten van, mijns achtens, wel ter fake dienende, en geenffins onnutte Stoffe. Waar omtrent ik evenwel aan yedereen vryheid laat: naardien ik fulks voor't mijne geenffins behoefte te erkennen, of by andren te verantwoorden.

't Geen, onder andren, dese Auëteur 'er uit laat (alhoewel, mijns oordeels, buiten reden of noodfakelijkheid) is (om maar 1 a 2 voorbeelden by te brengen) 1. Die fo confiderabile Verhandeling van de *Sibyllijnsche Boeken der Romeynen*. 2. Die van de gepretendeerde *Propheteffe van Endor*. Welke beyden, ik nochtans van fulk gewicht houde, dat ikfe daarom in onse Moeder-taal wat uitvoerlijker heb foeken te verhandelen: en wel voornamentlijk, 't bedrijf der *Propheteffe van Endor*. Nademaal die Verhandeling meerder vreemd of

paradox voor yeder ſchijnende , daarom noch wel wat netter uitpluifing van node had.

Doch onſe Aucteur , ſteld en teld ſulke ſoorten van bedrijf onder de *Magie* , of *Toverye* , *Dui-vel-beſweringen* enz. En ſchoon hy van de *Orakelen der oude Heydenen* , met meerder Vehementie als ik ſelfs , beweerd , datſe ſonder *extraordinaer Duivels-behulp* , www.maarlijdoorpluim.com en menſchelijk bedrog en konſt , zijn gepraëcticeerd , en te werk geſteld , beweerd hy evenwel , dat de *Magie* (onder welkers ſoorten hy wel expreſſelijk 't gepretendeerde opdagen en hervor brengen der reeds verſtorvenen teld) door 's *Duivels overnatuurlijk bedrijf* is , uitgewerkt.

Ja dat ſelfs daarom de oude Heydenen , of ſy al ſchoon de Orakelen eſtimeerden , nochtans de *Magie* doemden , en verſoeyden ; of daar ſy d' Orakelen voor menſchelijke kunſten en bedrog aan ſagen , evenwel deſe *Magie* (of *Toverye* enz.) voor overnatuurlijk werk hielden.

Hy ſteund daarom ook (nevens de Heer *Mæbius* , en de Pater *Thomasinus*) op de getuigenis van de Poët *Lucanus* , en diergelijken. Doch hoe ſeer de getuigeniſſen der Poëten , ontrent *Historien* , *Philofophie* , of , *Theologie* , te achten zijn , acht ik , in dit Neer-duiſch Werk , (en ſpecialijk , Pag. 321. enz.) genoegſaam getoond te hebben.

In tegendeel , ſchijnd hy , of geheelijk niet , of t'enemaal vol andre gedachten , geleſen te hebben , 'tgeen *Cicero* , *Strabo* , *Plinius* , en andre Heydenen , van deſe *Magie* , ſo puurlijk tegens ſijne opinie aan ſchrijven (als ten dele hier pag. 131. en 137. te ſien is) en t'enemaal vergeten te hebben , 'tgeen hy , p. 78 uit *Clemens Alexandrinus* , ſelfs heeft vertaald , en by-gebracht. Dat my
in

in fo een geleerd en fcherpfinnig Au^ucteur, waarlijk verwonderlijk fchijnd. Ik had nochtans *Strabo* pag. 208. en *Plinius* vry feer lankwijlig, op 't einde van mijn Trac^taatje de *Consecrationibus*, bygebracht: fo dat ik niet begri^jpen kan, hoe fulks, door hem, is overgeflagen.

Doch fal onfen Au^ucteur, my noch in groter verwondering brengen, indien hy, eens een efsentieel onderscheyd toond (ten opfichte van natuurlijke of overnatuurlijke bewerking) tuffchen 't Orakel-Antwoora-geven, uit Tempelen enz. en 't Voorfeggen door 't gepretendeerde befweren en opwekken, van reeds verfturvene menfchen; door 't doen zien in een Spiegel, of Bak met water; door een Seef; door Afch, en honderd-duifend diergelijke vodderyen meer.

Wijl duldanige Vindingen, niet alleenlijk door *Clemens Alexandrinus* (als pag. 133. enz. te zien is) by hem felfs geciteerd, maar ook, door alle de verftandigfte Heydenen felfs, van de felve valeur, en kracht, en natuur, werden geacht; en daarom, als men feid, met het felve Sap overgoten: fchoon hy, Au^ucteur, ons van het tegendeel, verfekerd.

't Geen *Plinius* 'er van feid, alhoewel vry lankwijlig, fal, acht ik, den Lefer niet, of minder, verdrieten: naardien de nuttigheid, daar in de verdrietelykheid fal tegemoed komen; en genoegzaam konnen opwegen.

In het eerfte Capittel, van fijn 30fte Boek der Natuur-kundige Hiftorie, fpreekt hy, op defe wijs: „ De beufelaryen en ydelheden der *Magie*, „ heb ik reeds dikmaal, in 't voorgaande deel „ van mijn Werk, alwaar maar fulks rede en „ plaats vereyften, wederleid; en ontdek ik fe

„ ook nu noch. Ook is 't, onder weinigen, een
 „ zaak die waardig is, dat'er meerder van gespro-
 „ ken werd: zelfs daarom, om dat het de be-
 „ driegelijkste van alle Kunsten is, byna de ge-
 „ hele wereld door, en vele Eeuwen lang, heeft
 „ stand gehouden.

„ Datse van seergrote auctoriteit is geweest,
 „ behoeft aan niemand wonderlijk te schijnen;
 „ naardemaal sy alleen, drie andren, en wel d'al-
 „ lervermogenstn over 't menschelijk verstand,
 „ in een vervangen, en sich als eygen gemaakt
 „ heeft. Datse eerst uit de *Genees-konst* geboren
 „ is, twijffeld niemand; en dat se onder heyl-
 „ same schijn, quansluis hoger en heiliger als de
 „ *Genees-konst*, is ingekropen: ook datse dust tot
 „ seer aanvallige, vlyende en begeerlijke belof-
 „ ten'er heeft by-gevoegd, 't vermogen der *Re-*
 „ *ligie*: waar omtrent zelfs noch nu ter tijd, het
 „ menschelijk verstand verduisterd is. Dat s'er
 „ dit dus in-gevoerd hebbende, de *Mathemati-*
 „ *sche Kunsten* [of *Voorseggingen door 't Gesternte*,
 „ enz.] noch onder vermengd had: wijl'er nie-
 „ mand is, die niet begerig is, naar *Voor-kennis*,
 „ van het gene hen noch te gebeuren staat; en niet
 „ geloofd, dat sulks 't allersekerlijkst van den
 „ Hemel versocht werd. Naardemaal dan de
 „ menschelijke sinnen door dese drie banden be-
 „ klemmd waren; is sy [*Magie*] tot so hogen top
 „ gestegen, datse, noch hedensdaags, onder
 „ een groot getal van Volkeren, het meeste ver-
 „ mogen heeft; en in het Oosten, over de Ko-
 „ ningen der Koningen 't gebied voerd, &c.

In sijn 2de cap. van dit selve Boek, seid hy ver-
 „ der: „ Naar 't verhaal van *Osthanes*, is dese *Ma-*
 „ *gie* in al velerlye soorten bestaande. Want en
 „ uit het *Water*, en uit de *Hemel-kringen*, en uit de
 „ *Lucht*,

„ *Lucht*, en uit de *Kaars-lichten*, en uit de *Bijlen*, en
 „ uit vele andre wijzen van bedrijf, beloven te
 „ *Voor-kennis*, van't toekomende; daar-en-boven
 „ ook t' *Samen - spraak met d' onder-aardsche Schim-*
 „ *men en Geesten*. Alle welke faken, by onte tijd,
 „ de Keyfer *Nero* ydelen valscht te zijn, bevon-
 „ den heeft. Want genige lust of drift, was in
 „ hem so groot (terwijl de fortuinlichvermaakte
 „ met het aller-grootste toe te brengen, aan een,
 „ die d' aller-grootste in gebreken des gemoeds
 „ was) selfs niet het Cijther-spelen, en singen
 „ van Treurspel-Versen. En was by hem het al-
 „ ler-voornaamste betrachten, over den Goden
 „ heerschappye te voeren: gelijk'er ook onder
 „ alle sijne daden gene van groter edelmoedigheid
 „ is geweest. Niemand (als hy, *Nero*) heeft
 „ oid enige Konst met met groter drift begunstigd.
 „ Daar by ontbraken hem noch rijkdom, noch
 „ macht, noch geeft en bequaamheid van ver-
 „ stand, noch andre voordelen; terwijl de wereld
 „ [onder dusdanige heerschappye en bedrijven], in
 „ lijden was.

„ Een uitstekend groot en ontwijffelbaar exem-
 „ pel voor de valscheit deser Konst is, dat *Nero*
 „ deselve heeft verlaten. En ach! of hy liever
 „ de doden, en wat voor soort van Goden het
 „ mochten zijn, over sijne suspitien [omtrent
 „ het bekruipen, of opentlijk overweldigen sijner
 „ heerschappye enz.] „ had Raad-gevraagd, als
 „ dat hy de na-speuring daar van, aan Hoeren en
 „ ordeel-brokken had bevolen! Want gene hey-
 „ lige Plechtelijkheden, van hoe Barbarisch en
 „ wreed bedrijf, die mochten wesen, souden so
 „ wreed geweest zijn, als sijne verdachtigheden:
 „ wijl hy, daar door, ons veel wredelijker met
 „ Schimmen heeft omset, en als vervuld.

„zijnde, der selver Benden al bevende op de vlucht
 „tyen, Dat de Koningen der Perſen gewoon
 „ſijn, het Kruid *Latace* aan hunne Gefanten mede
 „tegeven; op dat ſy, waar heenſe komen, van
 „alle Voor-raad overvloed hebben: en vele dier-
 „gelijke dingen meer.

„Doch, waar waren toen die Kruiden, ter-
 „wijl de *Cimbren* en *Teutonen* met verſchrikkelijk
 „Krijgs-geſchrey huylden: of toen *Lucullus* ſo vele
 „Koningen der *Magen* met weinige Legionen t'
 „onderbracht? En waarom doch, hebben *Cæ-*
 „ſars Soldaten te Pharfalie ſulken honger geleden,
 „als door 't gelukkig beſitten van een enkel Krui-
 „deke, alle overvloed van Lijf-tocht kan verkre-
 „gen werden? Was het ook niet beter geweest,
 „dat *Æmilius Scipio* de Poorten van *Carthago* met
 „een Kruideke had geopend; als dat hy ſo vele
 „jaren lang der ſelver Sloten en Grendelen met
 „ſijne Krijgs-gevaerten beukte? Laat men ook
 „hedensdaags, met het Kruid *Æthiopsis*, de Pon-
 „tiſche Poelen uitdrogen; en laat dus ſo groot
 „een ſtreck Lands van *Italië* tot de Gebuur-landen
 „der Stad *Rome* toegevoegd werden &c.

Meerder uit deſe *Plinius*, of noch andren, by
 te brengen, acht ik onnodig: wijl hier uit ſeer
 wel te ſien is, van wat achting de *Magie* by die
 Heydenen was, die de *Orakelen*, en andre ſoor-
 ten van *Voorſegging*, voor puur menſchelijk bedrog
 en ydelheid hielden.

My verwonderd ondertuſſchen op het aller-
 hoogſte, dat de Heer *Mæbius* ſo groten macht en
 heerſchappye aan den Duivel geeft (voor de Ge-
 boorte onſes groten Heylans Jeſu Chriſti) als of
 de Almachtige God en Heere, die ſich ſelts (ſo
 Exod. cap. 20. y. 34. y. 15. Deut. 4. y. 24. als el-
 ders

ders meer) een jaloers God noemd , en die sijne eere enz. aan geen anderen geeft , nochtans so veel duifenden jaren lang , sich eerst als maar met weyniger Familien Regering , en namaals met die van 't Israëlitische Volk veruoegende ; aan dien gene , wien hy , om sijne hoogmoed , in den afgrond en verdoemenis had ter neder geploft , so een woeste , en hem Gode so directelyk tegenstrijdige , heerschappye , over de gehele wereld sou toegestaan hebben : tot dat die so grote macht en vermogen (die , naar *Mæbius* opinie , op het fundament sijner Orakel-plaatsen meest geboud en gemainteneerd was) door de komste *Christi* is gebroken. Waar in vele andren niet of weinig van hem verschillen : en staande houden , dat met of omtrent de komste *Christi* , des *Duivels* mond , in de Orakel-plaatsen verstomd is.

2. Dat (nevens *Thomasinus*) onsen Aucteur , daar hy de *Voorseggingen* uit de Orakel-plaatsen gegeven , maar voor puur menschelijk bedrog houd , nochtans de gepretendeerde *Magie* voor extraordinaer *Duivels*-werk aansiet. En dat de selve , even als of hem de publyke Kerken ontnomen zijnde , hy sijne bedrijven evenwel onder den duim so hadde gecontinueerd , en hy den Alwysen en Almachtigen God geduriglyk of had bedrogen en verschalkt (dat onmooglyk is) of mogen blijven tegenstaan. Dat van vry groter gevolg in de Theologie is , als 't wel ter eerster opzicht schijnd. Maar doch kan ook iemand vragen , hoe komt het doch by , dat , daar de *Duivel* wel de macht had en heeft om te *Voorseggen* enz. door *Toveressen* of *Duivel-besweerders* , hy sulks niet heeft kunnen te werk stellen in Orakel-holen en *Spelonken* ; van welken nochtans onsen Franschen Aucteur hem uitsluit ?

3. Dat de *Duivel*, die om zijne hovaerdye en hoogmoed, tegens Gode (als reeds geseid is) is verstoten enz. en nochtans altijd (naar zelfs deser Liedén stéllen) tegens zijne eygen Opper-Heer en Schepper; om de heerschappye der wereld als gestreden heeft; sich so door *Toveraars*, *Hexen*, en diergelijke ruichte laat regeren en dwingen, dat hy hen tot alle hunne *Tover-bedrijven*, *Voorseggingen* enz. ten dienste staat, en laat opsweren. Qansluis om so te beter hunne en andrer Zielen te verderven: daar hy doch anders ontelbare mid-delen heeft, om door hovaerdye, gierigheid, Dronkenschap, onkuisheid, bedrog, enz. de menschen tot hunne eeuwige verdoemenis en ondergang te brengen.

Waarlijk, mijns oordeels, indien hy zelfs, aan hen, die *Tover-woorden* en *Besweringen* heeft geleerd, is hy sich zelfs wel bysonderlijk in 't licht geweest, met aan sulck Volkske so veel macht en heerschappye over hem te geven: Of indien die *Tovenaars*, 't zy *Chaldeërs*, 't zy *Hexen* ('t zy met wat naam men die benoemen wil) sulks uit sich zelfs, of door andren hebben uit-gevonden, en konnen te werk stellen, behoorden aan hen lieden, meerder macht en vermogen toe te schrijven, als aan de Duivel zelfs: wijl sy deselve (naar gepretendeerd werd) beheerschen en dwingen.

Ik wil geenffins hier treden in ondersoek, of dispuut, wat kracht en vermogen in de *Magie*, of *Toverye* steekt, ten opzichte van derselver Aucteuren of bedrijf: naardemaal ik my daar omtrent lieft aan de woorden der H. Schrifture houde: en niet gaerne daar omtrent sulke uitleggingen soek te maken, dat ik, aan den verstandigen wijser schijne te willen wesen, boven't geen ik, behore wijs

wijste zijn. Alhoewel ik aan andren, daar omtrent, hunne vrijheid laat.

't Is my genoeg, dat ik tonen kan, dat de *Orakelen* en *Magie*, door de doorsichtiger Ouden, altijd voor bedrijven van ene en deselve natuur zijn geacht: gelijk daarom ook de *Astrologi* of *Sterre-kijkers*, en de *Magi*, sonder onderscheid meermalen uit *Rome* en *Italie* zijn uitgeleid: en d' *Orakel-tempelen*, in welken men of te veelvuldige, of te grote guiteryen en vuiligheden ontdekte, door de Heidenen zelfs zijn verwoest en vernietigd.

Ondertusschen kan ik niet wel ontveynsen mijn bedenken, over dese dusgemaakte distinctie tusschen de *Orakelen* (of gepretendeerde *Goddelyke Voorseggingen*) uit *Orakel-tempelen*, *Holen*, en *Spelonken* voor-gebracht, en tusschen de *Magie*; onder welke specialijk, en door *Thomasinus*, en door onse *Aucteur*, de *Necromantie* (of gepretendeerd *Op-roepen*, en doen *Antwoorden* en *Voorseggen* der reeds versturvenen) gerekend werd: namentlijk, dat het geschied, om sich te redden omtrent de qualijk begrepene *Historie der Prophetesse van Endor*, en desselfs bedrijf.

Ik beken, dat ik die *Stoffe*, in mijn *Latijnsch Tractaat*, so uitvoerlijk niet heb verhandeld; of 'er kon, ten dienste der meer bevooroordeelden, vry meerder by-gevoegd werden; om krachtiglijk te tonen, dat het maar puur menschelijk bedrog was, 't geen door dat *Wijf* werd bedreven; en dat derhalven dusdanige distinctie, of uitvlucht, geenssins van node was.

Doch acht ik sulks, in dit tegenwoordige *Neerlands Tractaat*, sodaniger wijze gedaan te hebben, dat het (indien niet den min doorsichtigen, min belesen en min ervarenen, ten minsten) alleen

leen doorfichtigen en ervarenen Lesers, voldoen sal. Voornamentlijk alſſe komen te ſien, dat ſelfs de verſtandigſte *Joden*, dit bedrijf maar voor bedrog en kunsjes door dit Wijf bedreven, houden. Ieder houde evenwel ſijne vryheid, en gelove daar van, naar ſijne bevatting.

Onſe Aucteur, ſchrijfd ook aan de *Pater Thomas* toe de eer, van te welen de eerſte Aucteur van duſdanig een Paradox, als door my verhandeld werd. 't Welk ik aan dien Heer gaerne ſou toeaan; ten ſy *Eusebius* al getoond had, dat 'er reeds voor en by ſijne tijd, ſeer velen waren geweest, die 't bedrog der gepretendeerde *Orakelen* krachtiglijk hadden wederleyd en beſchimpt; en hy ſelve daar omtrent, ſeer krachtige Argumenten uit den ſodanigen, had voort-gebracht; en *Cælius Rodiginus*, die weder uit *Eusebius* by-bren- gende, alſo aan den Heer *Mæbius* occaſie gegeven had, om die uit hem (*Cælius*) weder uit te ſchrijven. Gelijk ook niet alleenlijk de woorden van *Eusebius* ſeer lankwyliglijk, maar ook die van *Rodiginus*, eerſt uit *Mæbius* door my geciteerd (wyl ik *Rodiginus* toen ſelfs noch niet had ingeſien) in mijn Latijnsch Traſtaat te vinden zijn.

Waarom 't my verwonderd, dat onſe Aucteur, die plaatſen in *Rodiginus* of *Mæbius* of mijn Traſtaat niet heeft geleſen (daar hy mijn Werk ſo wel door-leſen heeft) of ſo t' enemaal dat heeft gediffimuleerd.

Doch meerder verwondering geeft het my, dat hy een Franſch-man zijnde, en van ſo grote geest, doorſicht, en geleerdheid (als ik, buiten getuigenis van andren, in hem waarlijk beſpeure) niet heeft geleſen (of 't ſelve ook diffimuleerd) die Comædie, die onder de Titul van *La Devineſſe*

resse, ou les Faux Enchantemens, in't jaar 1680. eerst te *Parijs* publijkelyk is vertoond, met privilegie des Konings gedrukt; en namaals, so te *Brussel* als elders, herdrukt.

Naardemael hy daar uit had konnen sien, dat (schoon ik die *Comædie*, voor dat mijn Latijnsch Werk reeds onder de Persse was, noch selfs niet had gesien, doch daar na evenwel Pag. 295. geciteerd) dat'er ten minsten nevens my, noch iemand was, die niet alleenlijk d'*Orakelen*, maar ook alle soorten van *Magie* (*Duivel-beswering* en alles wat daaraan vast is) publijkelyk, selfs op de *Tonelen*, ten toon stelde; en de kunsjes en greepjes der gepretendeerde *Waar-seggeren*, *Duivel-opfweerders*, en diergelyken meer, vry aerdiglyk ontdekte. Aan welke Aucteur ik daarom veeleerder, als aan de *Pater Thomasinus* (tot vermindering van wiens achtbaarheid of geleerdheid ik dit evenwel geensins segge) de eer; die'er in't eerst verdedigen van dusdanig een Paradox mag leggen, sou toe-staan.

Dit zy dan noch, als in't voor-by gaan, ge-seid voor die Lesers, die het Fransch Traactatje *Histoire des Oracles*, mogen gelesen hebben, of onder de hand noch komen te lesen.

Wat ondertusschen aangaat, de schikking en order in't schrijven van mijne Latijnsche *Dissertationes* of *Verhandelingen*, gehouden; daar van beken ik gaerne, datse beter (en met vry minder belemmeringen van Parenthesen enz.) hadde konnen zijn. Doch heb ik sulks te minder konnen waarnemen; om dat dit Werk maar by tusschen-tijden, en niet achter-een-volgende, geschreven is; en'er somtijds noch onder de hand (selfs noch terwijl't gedrukt wierd) iets quamen toe te vloeyen

yen : so dat ik daar ontrent mijn eygen selfs (ik laat staan andren) niet heb kunnen voldoen. In dit mijn Duitsch Werk heb ik wel beter order soeken te maken en te houden : doch om nu reeds gemelde redenen , heb ik 't ook hier in so wel niet kunnen doen , als ik gaerne gewild had. Evenwel verhoop ik , dat de verstandige Leser sulks goedelijk sal te gemoed komen ; en dat hy 'er (by dusdanige occasie van minder order en meerder uitweyding) in vinden sal , 't geen dat kleine ongemak weder dubbeld kan vergoeden.

E Y N D E.

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn